37
37 B
18

IVSTITIA
BELLONA
HISTORIA
PROSTRATÆ
A LVDOVICO XIII
Sectariorum in Gallia
REBELLIONIS.
Autore Gabr. Bartholomæo
Gramoundo In suprema
Tolosatum Curia
Senatore Regio.
TOLOSÆ
Apud PETRUM Bosc Bibliopolam.
ANNO. MDC. XXIII.

LVDOVICO XIII.
GALLIARVM ET NAVARRÆ REGI CHRISTIANISSIMO,
TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO,

S.

PROSTRATAM *Sectariorum rebellionem, de qua posteritati nuncupaueram votum, diutiùs distuli in lucem edere* (*REX INVICTISSIME*) *reuocantibus ab instituto multis, potissimùm quòd viuentium gesta haud tutè publicantur: nam si eorum quid gloriæ dederis, adulatio est; si contrà vitio verteris ingloriè gesta, calumniâ dicunt, adeò malunt homines esse quàm dici mali: accedebant primorum ira scriptoribus sæpe exitiales dum ignota panduntur, quæ posthabui omnia vni Principis mei glo-*

ã

ria litans. Armentur in me quorumlibet inuidia & furor, stylúmque qui adulari nesciat temerarium dicant, per me licet; si temeritas est vera scripsisse, tua interest LVDOVICE *temerariũ inuenisse scriptorem, cuius narratio verax, nullâ adulationis suspicione virtuti tuæ ará exstruat ad quam donaria appendat posteritas* LVDOVICVM *adorans; temerarium item, quis enim, nisi supra fidem temerarius est, gesta Regũ Galliæ omnium maximi venturis retrò seculis tradere ausit? Hæc me temeritas, melius dixerim, hic me zelus, quo, mẽte animoq; defixus adoro quæcũque gesseris, impulêre desidiosum inter forensia stylum, vt quando pro Rege non dabatur vitam gloriosè inter arma impendere, liceret virtutes regias ab obliuione vindicare: quid enim operam meam ei totus conferre negem, cuius me virtus supra spem facit fortunatum, vel vnà hac gratiâ quòd eius seculo viuam?*

Herculem aiunt serpentes, quos Juno nouerca in fatale eius excidium antris eduxerat Auernalibus, eo in cunis furore suffocâsse, vt magè fulmen belli diceres, quàm vagientem in prima infantia puerum. Agedum Hercules Gallice, age monstrorum domitor, age cœli amor, delicia orbis Gallici LVDOVICE? *prorue in hoc theatrum belli, vbi non ementitâ fictione personam ipse tuam sustines. Vidit non sinè horrore Gallia tua, vidit Hydras & monstra, nouos Geryones, ambitiosa Gigantum supercilia, qua ad primum*

Regia iuuentutis exordium, Iuno Galliarum nouerca, quid fabulas quærimus? Rebellio Sectaria in caput Regium nuper armauerat: testes habuit illa patrati ab Hercule suo miraculi oculos omni exceptione maiores: nihil ergo erit quod de nobis queratur, si in hoc rerum Gallicarum theatro exhibituri, quorum illa pars maxima fuit, Latinitate donauimus Tragœdiã nostrã, cuius apertam in exasperata Regis mansuetudine scenam claudet Catastrophe Sectarijs perduellibus luctuosa. Nec satis erat Gallico idiomate triumphos exarasse, rem Gallis notam, ni tot facinorum conscius orbis reliquus, nobiscum in admirationem raperetur. Si quid ergo, Rex magne, si quid Gallicis historicis debes, vix dici potest quã te sibi obligatione deuinctum habeat Latinum hoc opus, cuius beneficio iam ad quatuor orbis plagas virtutis tuæ miracula sonant. At quò me abripit vanus hic gloriolæ apparatus? ignosce Rex Auguste historico, qui tibi tot nominibus ex asse deuinctus, te hic suum mentitur debitorem: quid enim tibi non debeat ipse, cui in tam ampla victoriarum segete præbes vnde eximat obliuioni seipsum? ità Homerum Achilli laudato plus debuisse memorant, quàm Achillem Homero. Fatebor itaque supra rationes me tibi deuinctum, si se mihi non diffiteatur Gallia debitricem; debitrix mihi ædepol! in quo Regis sui præconem habet, quò reliquus orbis agnoscat minùs eam in Ludovico *Regem inuenisse, quàm publicum liberato-*

rem; quò sciant ventura secula vixisse in Gallia Regem, qui nondum adoleuerat, cùm ea gloriosè patrauit quæ ne quidem à primo nascentis Sectæ exordio decessores antè vel ipsâ cogitatione attigerant.

Eam rerum Gallicarum sinè fuco narrationem Iberi, Itali, eam Angli, Germani, quósque ad Septentrionem Borealis glacies habet, ne Asiam, Africámque memorem, auidè exposcebant: nihil distuli Orbi reliquo gratissimum opus. laudatur exin nobilitas Gallica, extollitur supra hominum vices LVDOVICVS, *id mihi Gallia debet, qua si Regem, si seipsam amat, immẽso beneficio reputabit, quòd meâ operâ supra reliqua orbis Christiani regna florere agnoscitur. Tibi Rex patrare miracula, mihi describere datum; rudi nec diffiteôr stylo, nisi ad clementiam tuam mansuescit; humili, ni ad trophæa* LVDOVICI *sui nouam induit dignitatem.*

Atenim quia nihil tam æquum quàm ad principia sua redire quæcumque ab ipsis manant, quia ad Oceanum vnde prodeunt aquæ continuâ agitatione voluuntur: patere LVDOVICE, *ad principium suum recurrere hunc historiæ impetum, ad Principem vnde velut è fonte prodijt; patere in eo velut in centro suo quiescere; donec ad pericula longè extra Gallici fines imperij vocatus nouis iterum miraculis stylum superes, qui tibi vni deuinctus, vni tibi se totum vouet. abstinuissem lubens hoc opere, ni te aucto-*

re vera impunè fari licuisset: vnum id historici decus est nullâ gratiâ, odio nullo scripsisse, præstátque concitásse in se odia populi & Magnatum, quàm Orbi vniuerso, venturisque retrò seculis perfrictâ fronte imposuisse. Imò, nec parum tua refert, Auguste Princeps, nullis maculari historiam fabulis: quis enim posterorum virtuti tuæ habeat fidem, si fabellæ passim cum ea explicatæ eius temerant sanctitatem? si laudabitur æquâ lance, cum pietate flagitium, cum animi magnitudine eneruis timor?

Dum hæc scribo, dum me facit nimia laudum copia inopem, venit in memoriam cura salutis tuæ, quam, parce si hoc dixerim, nimiâ erga tuos caritate profundis: credísne terrore magis hostium, quàm curâ conseruandæ salutis tuæ, vt nunc est tibi vilis, nos esse solicitos? conspiret in nos hostium potentia qualibet, impleat armis Galliam, classibus maria, aërem vexillis, & hastis, Tu nos præstabis inuictos: sed quis hoc nobis Galliæ columen diuturnum fore polliceri potest, cùm tantâ auiditate manifestis periculis obijcias carissimum imperio caput? oblitus Gallorum omnium animas trahere te in casum; quis enim aut optet tibi superstes esse, aut possit? Cura ergo, Rex magne, in Rege suo Galliam, quæ te identidem humili hortatione monet memineris te hominem; non quò velut Romanus triumphator abstineas gloriâ, sed vt reuocatâ in memoriam

naturæ fragilitate ijs laboribus te imparem scias, quos supra hominum vices posuit Deus immortalis. Vale & longum viue. Datum Tolosæ, Kal. Augusti. Anno à reparata salute M. DC. XXIII.

Vouebat Majestati Regiæ
addictissimus,

G. BARTHOLOMÆVS.

LECTORI AMICO,

S.

MIRABERIS forsan, quisquis hæc leges, quòd natione Gallus, Sectariorum in Gallia rebellionem Latinè scripserim; quòd, vbi potueram natiuo idiomate rem exprimere, spretâ patriâ linguâ Latium induxi in Galliam. Peccassem, nec diffiteor, si Gallis historiam scribere mens fuisset: habet enim lepôris & gratiæ satis Gallicum idioma, vt præli dignitatem, etiam cum splendore sustineat. Verùm, quid res in Galliâ gestas Gallis scriberem, à quibus eas didici? habent belli huius impressam illi descriptionē, ídque glorioſiùs quàm dici possit, non membranis quas absumit inuidia temporis, sed membris mutilatis, sed toto passim corpore plagis, quæ pro Rege inter dimicādum exceptæ, tot historiarum volumina faciunt, quot sunt cicatrices. Si obijcitur, non illis historiam, sed posteris scribi; respondebo scriptores in Gallia plures, huius belli descriptioni vulgari idiomate incumbere, neminem esse, quod sciam, qui eam Latinitate donare contendat: illi ergo Gallorum studijs, ego exterorum incubo votis; illis historia mea destinatur, quam si gratè excipiunt in cœlum abeo.

Neque sanè citra rem est, quòd aggredior: quàm enim foret aliquando lugendum si periret exteris nationibus historiæ series, quam ausim etiam in antiquis historiarum monimentis quæ fabulas sapiũt, sinè exẽplo dicere? quàm foret Regio parùm nomini consuluisse, si LVDOVICI gesta plusquàm heroïca in Gallia terminũ inuenirent.

Hæc mihi Regis gloria (testẽ appello Deum) hic amor patriæ suasere, vt quã necessitas togati officij negabat in castris præstare Regi operam, totam scripto impenderem, tubáque regiarum virtutum gloriosè resonãs minùs classicum canerem, quàm victorias. Mouebar aliunde non parùm heroïcá Gallicæ nobilitatis virtute, cuius sanguini si debentur victoriæ, quídni triumphi verâ rerum gestarum narratione victoribus decernentur?

Abesto ergò hinc procul, ô Galle, tibi nihil hîc scribitur, qui omnia nôsti, tibi nihil hîc destinat prælum, qui ipse historia viuens es, & loquens: vnum oro, si præter scriptoris mentem eius historiam perlegis, patiare Gallicâ libertate loquentem, qui sibi doleret imputari si vulneri cicatricem mentiretur, si virtutem sinè laude dimitteret, sinè reprehensione flagitium: vno verbo, caue ne in Auctorẽ malè te affici patiare, si te perduellem aliquando deferet aut ignauum; nam neque id medius fidius malo animo gestum: contrà si laudaris quicumque gesta hîc tua leges, nihil,

mihi crede, debebis Historico, qui eò lubentior gratiæ tuæ renuntiat, quòd nemini adulatione insidiari præsumit: vide tamen ne dum teipsum pulchrè vulneratum aut triumphantem legeris, in tui amorem rapiare, vt adolescens quem fabula mutauit in florem. Si Sectarius es, scito tibi nihil imponere Catholicum Orthodoxum, qui sciat vnam historiæ dignitatem in vero sitam; nihil in te, ità me Diespiter amet, nihil habeo malæ mentis; quippe cum Euangelio, quo sæpius abuteris, malo conuersionem tuam quàm mortem; vtinámque proprij illam dispendio sanguinis vindicare daretur, abessent procul à Gallia Sectariorum factiones, quæ inuitum sæpiùs ad Satyram adigent. difficile est Satyram non scribere, vbi scelus omne in vna perduellione grassatur: quamquam neque ab ea immunes Catholici, in quos haud dispari animo ferar, vbi iusserit historiæ series. Monebo tamen quidquid legeris, ne me auctore prodijsse existimes, scribo hominum mentem, quæ in Sectarios modò, modò in Catholicos, ex varijs rerum figuris variè inclinabat: à me nihil habebis quàm stylum, cui parce, si videbitur; res grata erit: sin minùs, succense, impete, perinde est mihi, qui tenuitatis meæ conscius, nullâ ambitione, minùs mihi historiam scripsi, quàm tibi, nihil affectans ab hoc opere laudis seu parùm illi debita est, seu ità hominum men-

tes habent, vt parui duxisse aliena gloriæ ducant: quod nostris maximè Tolosatibus innatum vulgò, viris vt plurimùm ingeniosis, nisi ad ineuntem adolescētiam vanis deliciarum illecebris torpent, aut nimiâ sui opinione ducuntur, gens in ætatis lubrico magna ex parte desidiosa, nec alio indicio docta audire amans (quod vehementer ambit) quàm vnâ sui æstimatione, spernens quæ non intelligat, quæ capit etiam laude dignissima in peius detorquens; quasi cũ alios demirabere teipsum ignorantię arguas. gens quæ indigenas suos si quid magni sapiunt odio prosequitur, penè dixeram immortali, nisi quòd cũ inuidia sua malè dispereunt, qui alienæ malis artibus gloriæ insidiantur. Ab illis itaque ad defecatos homines appellõ, qui nihil gratiæ dabunt, odio nihil. Quanquã absit vno ordine habuisse Tolosates omnes, quos inter docti plures virtutẽ vbicumque illã inueneris impẽsiùs colunt.

Errores quos post exactum opus comperi, prælo magna ex parte debitos, correxi insertâ ad calcem Indicis eorum synopsi, quam consule, vbi in scopulum malè impegeris; si tibi videbitur interdum arguendus Auctor velim in memoriã reuoces, non adeò eum humanam fragilitatem dedignari, vt peccare erubescat, maximè vbi debitam Achilli suo Iliadem breuiore semestris spatio in lucem edidit, quod nec ipsa diffiteatur inuidia, nec ignorant vulgò infensi suis indigenæ, quibus

eam præcautionem adhibui magis quàm exteris, quos scio eò sanctiùs æqui boníque consulturos, quòd Autorem non nouerint. iniquam æui quo viuimus rationem, quo notum esse excidio vertit!

Vos interim, Nationes exteræ, quibus opus meum debetur, fauete si lubet trium vobis annorum exaranti historiam, quæ & superat anteacti seculi monimenta, & sequentia vinceret, nî patrandis nouis in dies miraculis LVDOVICVS idem Galliæ adhuc in longum suppeteret; fauete Historico vestro; scribant alij Gallis, ego vobis scribere destino, &, si non displicet leuis iste conatus, plura me vobis ex voto debiturum promitto.

Vnum moneo in quo mihi videntur non parùm peccasse, quibus historiæ Gallicæ hucusque cura incubuit: dum enim Latinitate donantur, vrbeculæ, pagi, riuulíque plures antiquis incogniti, hæret vbique in malè feriatis vocibus Lector, neque veram historiæ seriem capere potest, qui genuinas locorum denominationes, vbi prælia gesta, vbi profligatę acies, vbi obsidiones, ignorat. Occurrit itē non minoris momenti in proprijs hominum nominibus difficultas: nam præterquàm quòd legentium acies hæret passim, dum vera nescitur nomenclatura, hoc accidit, quod mali extremū est, vt rerum auctores in obscuris lateant, vbi natiuis eorum nominibus nescio quid substituitur quod diuersū omnino sonat. nihil moror exēplum, legi

apud Hiſtoricos noſtros, eum quem nuper Gallia eo impēſiùs nomine coluit Dv Maine varijs nominibus appellatum barbaris omnibus, & quæ indigeant ſcholijs, alij Medunæum, Meinium alij, Dumenum hi, illi Mayennium, ad quas tamen inconcinnè mutuatas à Latio nomenclaturas nemo non hæreat, natiuam quærens. Optaſſem ego nomina locorum, hominúmque propria, patrio colore depingere; at ex formula Latina non licuit. quò ergò tibi abundè fiat, amice Lector, duos à prælo, operi meo margines præter morem impetraui, hunc qui orationis elixir foret, illū qui propria Gallis nomina, Latina vt potui, patriâ denominatione donaret. reliqua ſi lubet, qualia ſunt militaria munia, munimentorum varia genera, forcipes, propugnacula, hemicyclos, valla, ceteráque id genus quæ apud nos interdum cum Romanis conueniunt, interdum diſcrepant, habebis à Cæſare, Liuio, Vegetio, Tacito & alijs, aut ſi quid illis deeſt, à recentioribus qui exacti ſeculi ſcripſere hiſtoriā, quibus itē ſi quid defuerit quod ſæpius, ad nouas ſubinde militiæ regulas, habebis à me totum, qui ſi in auctorando nomine, qui ipſe ſinè nomine ſim, malum nomen exiſtimor, perpende amabò benignâ interpretatione ab eo excipienda quælibet, qui minùs inter ſcribendum puritatem ſectatur eloquij quàm narrationis; qui minùs lauream quærit, quòd ad demorſos vngues li-

mauerit opus, quàm quòd vera vbique loquutus verba hiſtorię quæſierit, non hiſtoriam verbis: mihi nihil tale imputabitur, qui barbarè inconcinnus ero, ſi voles, dũ liceat Deam illam effodere, quam in puteo Philoſophus, ego meliùs in veſano hiſtoricorum timore puto deliteſcentem. Timeat quicumque volet; in Regis mei gratia, poſt exhibitum illi honorem quem debeo, armentur in me omnia, nihil eſt quod reformidẽ. Bene eſt mihi, quod in Rege nihil habet improbandum hiſtoriæ veritas; vbi enim libertas tunc eloquij defuiſſet, præſcripſiſſem hiſtoriæ huic pluſquam Pythagoræa ſilentia. Verùm vbi externorum nemo Regem LVDOVICVM non laudat, vbi Gallorum nemo non diffitetur publicæ reſtauratorem ſalutis, Cœli amorem, delicias Orbis, in omnibus ſupra magnos Reges majorẽ, ſupra majores maximum; nihil eſt quod dubitem vera de illo ad miraculũ ſcripturus, reliquos in narratione mea depingere, prout ſancta illa veritas omniũ diribitrix ſuadebit. Vnum id vereor ne venturi aliquando nepotes, vbi tot in adoleſcente triumphos legent, fabulas nos exhibuiſſe credant, poſitis ſupra hominum vices miraculis: vtcumque tamen eſt, cœlo bene auſpice, triennale bellũ aggredior, reuocatis paulò altiùs in modum præuiæ cognitionis Sectariorum in Galliâ origine & progreſſu, quæ duobus diſtrictè Capitibus expedio. Vale.

LVDOVICVS
XIII

HISTORIA PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Post laudatam ex voto Galliam, Regis in ætate vix adulta armati heroïca virtus extollitur. Proponitur susceptus hoc opere labor, rebellium que Nouatorum origo altiùs repetita ab Henrici II. regno, ad Ludouici nostri districtè trahitur feliciora tempora. Henricus moritur, prodeunt nouæ in successorem ab illis factiones, proditio Ambasiana, tentata Lugduni expugnatio, Condæi præsens in carcere periculum, Francisci II. fatum, noua demum factionis arma perstringuntur. pugnatur ad Drocum, obsidetur Aurelia, vbi Guisius interfectus pacem ex necessitate inducit. destinatum ad Meldas parricidium aperitur, vnde post Heluetiorum, & Nemourii fidem commendatam, instructa acie ad Sancti Dionysii fanum dimicatur: hinc prælium Jarna-

cæum, ibi Comestabilis capitur, hic Condæus interci-dit. non differtur expeditio Moncontorea, vbi cæsi Rebelles. deuolant ex Aquitania Henricus & Condæus filius: vocati Rebelles contra fidem datam necantur. bello acriùs renouato, ab obsidione Rupellana Andium Dux, ad Poloniæ coronam allicitur: donec ex Caroli fato in Galliam natale solum euocatus, omnia in expetito aduentu pacauit.

Gallia pietate illustris.

GALLIÆ amœnitatem & delicias, Gallorum promptam ad arma alacritatem nemo est qui nesciat. post restitutam sæpius Sedi Romanæ gloriam, post bella in Sarracenos feliciter ad Orientem gesta, viuebat in eo gloriæ apparatu, vt remotas late gentes in sui admirationem impelleret: quando ex Auernali Gebennæ lacu, nescio quod erupit rebellionis in Caluinismo monstrum, cuius pestilentia Gallorum animi lethaliter vulnerati, desperata iam salute languebant; nisi libertatis vindex LVDOVICVS ad primam Patrum libertatem, ad pristinum Dei in orthodoxa religione cultum prostitutam imperij gloriam reuocasset.

Olim Sectario cum præda.

Geneue

Hodie ad decus pristinum à Ludouico reuocata.

Bonum hoc factum tentauerant olim satis infeliciter in ipso monstri nascentis ortu, Henricus, & Franciscus II. Carolus IX. Henricus III. &, si pari animo Henricum IV. non perhibent historiæ monimenta illi bella indixisse, crede, quanquam magni animi princeps à teneris atma tractasset, timore rei difficilioris perculsum, ex publica magis

Reges Galliarum quatuor, Caluinistarum factionem suffocare conati.

necessitate bella distuliſſe, quàm voluiſſe, vt ſumptibus etiam publicis peſtilentiſſima lues aleretur.

Iam in eam audaciam creuerat faſtus, vt ſe pacis & belli diribitores facerent Sectarij perduelles, &, ſi ſibi libertatem conſcientiæ, Miniſtrorum annuas penſiones, vrbes quas fidei datæ obſides, matrimonij, fœderis, ſecuritatis appellabant, Ieſuitarum ab vrbibus ſuis Oſtraciſmum, duos in Lutetiano parlamento ex ſuis Conſiliarios non illis in perpetuum princeps indulgeret, habere ſe ſatis audaciæ, & virtutis, vt ſibi ſupremam addicerent imperij poteſtatem. *Rebellium in Regē audacia.*

Quis credat in prima adoleſcentia Principem, qui vix quartam ab ortu viderat Olympiadem, ea in perduelles ætate armatum, quam ad delicias iure natura ſuo repoſcebat? quis credat pubeſcentes illius annos bella indixiſſe Gigantibus, quos dum viueret Henricus IV. adeò reformidarat, vt petentibus nihil recuſaret. *Armata in illius adoleſcentia Regis.*

Ea mihi mens eſt, vt Sectariorum rebellionem nuperam ſtylo liberiori complectar, quod antequàm aggrediar non erit inſtitutæ parum conueniens narrationi, ſi ab origine progreſſum huius ſectæ perſtringam: inde enim patebit apertiùs, & antiqua eſſe in ſecta, quanquam noua, rebellionis ſemina, & LVDOVICVM maiores ſuos imitatum, ab eadem ſæpius gente laceſſitum, non iniuſtè bella renouaſſe. *Mentem in opere ordinandō de ſuam explicat Autor.*

Qui ſint, & in quibus differant Caluiniſtæ, Puritani, Proteſtantes, Huguenotti, magna eſt inter Au-

Vnde, & qui Caluiniſtæ rebelles.

tores altercatio, quibus ego rem totam committo; quippe cui diſputatio ineunda minùs, quàm tractanda hiſtoria. Credunt plerique Puritanos, aut Caluiniſtas, quod idem ſonat, eſſe quorum nos ad hiſtoriam rebellio adigit; qui, Caluino Autore, ſeu Geneuâ, ſeu à Germania, Britanniáve magna in Galliam venerint, perindè eſt nobis de illorum ortu, aut miſſione nihil hîc diſſerentibus.

Caluin. Geneue Allema gne. Angleterre.

Sub Henrico II. in Gallia ſerpunt.

Quidquid id eſt, nemo diffiteatur in Galliam eos ad infelix Henrici II. regnum, neſcio vnde, per cuniculos tamen, nouæ ſectæ pernicioſam inſinuaſſe libertatem: quia tamen vagiebat adhuc in infantia ſua ſub Henrico II. Caluiniſmus; ſupra ſecreta conſilia hinc inde ad ſilentia noctis conuocata, nihil hoc regno actum, quod debitam hanc vni LVDOVICO ex profeſſo hiſtoriam hîc morari diutius debeat.

Ambaſiana in Franciſcum II. proditio.

Vix habenas imperij Franciſcus II. moderatur, cùm ex infante Caluiniſmus factus adoleſcens, futuræ ſigna indolis prodidit manifeſta. Ambaſiæ ad Ligerim, Caſtro regio Franciſcus ad delicias morabatur, quàdo illi libertatem cõſcientiæ petituri, lectis inter omnium ſilentia copijs, ea ad Regiam frequentia veniunt, vt, niſi proditionis nuntius arma rebellia præueniſſet, aut pereundum familiæ regiæ, aut fuiſſent imperia perduellium Regi ſubeunda. Fuere hęc ad annum M.D. LIX. rebellionis Caluiniſtarum prima rudimenta.

Amboiſe ſur Loire.

Quæſitus libelli ſupplicis color.

Prodijt ad id temporis à Rege edictum, quo in ſe machinatam proditionem, quæſito offerendi ſupplicis libelli colore, querebatur; quaſi hæc ſit li-

belli ſupplicis formula, qua res enſe ad iugulum petatur, ſi negetur armis vindicanda. Qui ſeipſum ſemel prodiderat Rebellium animus, iam non amplius cuniculos quærit, Lugdunum aperto marte intercipere tentat: deberi ſibi affirmans tutum aliquod à perſecutione aſylum; neſcio vnde mutuata ſcientia, niſi eius ſectæ retineant aliquid Caluiniſtę, quæ omnia communia facit: in flagranti crimine intercepti plures, proditionis in furca pœnas luunt: accuſatus de auctorata rebellione Condęus, poſt triplicem denuntiationem Aureliam venit, conuictus condemnatur, differtur in craſtinum pœna; ſed extincto inter has moras Rege, à carcere ad liberiorem auram ex Caroli IX. clementia reuocatur.

Lyon. *Lugdunū Rebellio tentat.*

Condé. Orleās. *Condæus à ſupremo ſupplicio reuocatur ad vitam.*

Beneficij gratia non alia fuit, quàm noua rebellio: imploratur Germaniæ fides, mittuntur auxiliares copiæ, dimicatur ad Drocum, pereunt rebellionis capita factioſa, Condęus capitur. Aureliam prælij reliquiæ fugiunt, obſidetur à Guiſio illa; nec diu, cùm deſperata Colignij & Andeloti ſalute, ex machinatione perduelli Guiſius interficitur. Initur de pace conſilium, conuersíſque iam in Catholicorum ruinam omnibus, non ægrè in illam conuenitur: in gente tamen infida defuit pollicitationibus fides; vix enim oppreſſo poſt bella ciuilia populo in pacis amœnitate liberiùs ſpirare dabatur, cùm in Rebellium animos omnium peſtilentiſſima ſubijt cogitatio.

Prælium ad Drocum.

Dreux. *Aurelia obſidetur.*

Guiſe. Coligny. Andelot. *Guiſius interficitur.*

Initur pax.

Meaux. Medicis Meldis Lutetiam properabat infortunatus princeps, cùm, violata iterum fide, rebellio de Medicæa matre, & Rege filio intercipiendis cogitauit; imò

Bellum nouæ Sectariorum proditione renouatur.

Nemurſij, & Heluetiorum fides commendatur.

neque cogitationem deſtituebat ſucceſſus, niſi Nemourſius, & cum illo Heluetiorum ſex millia à præſenti periculo cara Galliæ capita liberaſſent: vnde æternus duci, & Heluetijs de Rege conſeruato honor exhibebitur. Ferunt erumpentibus hinc inde ad latera Caluiniſtis identidem; Heluetios inter viam, in medio legionum ſuarum ſemper principem habuiſſe, donec non ſinè miraculo Lutetiam vidit. Hinc Mars apertus, hinc ad Sancti Dionyſij campos, inſtructa acie, manus conſeritur, hîc ſtrages vtrimque, iactura Catholicorum in Mommorancio Comeſtabili maxima: nec diu cùm illius æmulus Condęus princeps prælio Iarnaceo intercidit. Reſurgit tamen ex funere rediuiua rebellio: vnus illi ſupererat adhuc, Gaſpar Colignius, qui niſi arma in Regem ſuum conuertiſſet virtutis heroïcæ exemplar dici poterat. copias legit ad rebellionem ingenioſa viri audacia. Committitur ad Moncontoreum ſolum pugna acerrima, vbi non paucis Rebellium cæſis, in Regios victoria inclinauit.

Ne. mours. Les Suiſſes.

Pugna ad ſanctum Dionyſium.

Paris.

Mommorancius occumbit.

S. Denis.

Prælium Iarnaceum, vbi Condæus perit.

Mommorancy.

Iarnac.

Coligny.

Pugna Moncontorea.

Moncõtour.

Quis non putet ſexaginta Rebellium millia anteactis prælijs deſiderata, aut conſternaſſe afflictos, aut deficiente iam ſanguine, ſectam radicitus extirpaſſe? adfuere tamen prælio ſinè mora & fortiores numero, & valentiores audacia: aduolant duæ ex ſtirpe Borbonia aquilæ, Henricus & Condęus: adeſt, quæ ſupra omnes in Caluiniſmo ardebat, Ioanna illa Labretana Catholicorũ ſui temporis flagellum, ira Dei, Eccleſiæ terror: ſuffocata, nuper magna ex parte trans Ligerim factio, illis auctoribus iam cœlo liberiore ſpirat. Nauarra, Aquita-

Ex Henrici, Condei, & Ioannæ auxilio, Rebellio furiet.

Bourbõ

Ieanne d'Albret.

Nauarre.

Guyēne Bearn. Saintonge. Poictou

nia, Benarnium, Santones, & Pictones noua arma ministrant: paratur exercitus, cui nihil habens infortunatus princeps quod opponat, cogitur supplex pacem expoſcere.

Ad extrema Carolus actus, extrema sentit.

Adest rebus sic desperatis consilium magè desperatum, commentitij hymenæi proponuntur, ad quorum solemnia Caluinistarum magnates omnes sinè suspicione Lutetiam euocentur, exiturum interea tacitum à Rege edictum, quo iubebuntur ad designatam diem Catholici vna Sectarios internecione delere; futurum, vt in prima factionis capita edicto Lutetię exequutioni mādato, extirpetur momento eodem cum perduellione Caluinismus. Neque timendam violatæ fidei accusationem, posse illam violantibus violari: sanctam esse debere, & inconcussam fidem illam, qua subditus Regi suo supra ciuiles leges naturaliter obligatur, quam toties fregit hæreticus perduellis, quoties in coronæ excidium aliquid se posse sperauit. Reuocatur Ambasianæ, Meldeæ, & aliarum proditionum memoria, quæ non in statum Gallicum modò; sed & in ipsamet Regum capita ferebantur: violatam à Caluinistis, cum fide, qua tenetur subditus Regi, fidem illam sanctissimam, quam toties in pace stabilienda iureiurando firmassent. his addebatur, quòd nulla fides est quæ hæreticis datur.

Internecionis suasio.

Amboise. Meaux.

Persuasere hęc omnia Regi, vt quando factionem vi armata non dabatur extinguere, vbi deficiebat virtutis potentia, dolo suffocaret. Simulatur Henrici nuptiarum apparatus, vocantur Sectariorum magnates, primarij illorum nobiles adsunt,

Nuptiarum ad internecionem simulatio.

Tumultuantur Caluinistæ.

edictum ad vrbes Catholicas mittitur, indicitur ad diui Bartholomæi solemne funeraria dies. silentibus ad fidei datæ sacramentum Catholicis suspicio abest. illucescit bustuaria dies, parantur nuptialia; purpura, & byssо, filis aureis sericum distinguentibus radiat nobilitas sectæ: ad sui nuptias principis (ita enim sectarium tunc Henricum appellabant) gratos deliciarum concinunt hymenæos; cùm dato signo in Regia primùm, in vrbe dehinc, in reliqua postmodùm Gallia, eadem tamen die necantur, non omnes, habebant enim tuta aliquot in vrbibus suis effugia, sed quotquot in populi manus incidêre: ille tot illatas Regibus suis ab infida gente vindicaturus iniurias deliciosè vbique natabat in sanguine.

Placuit non paucis à toties læso principe facinus auctoratum: sed eorum prævaluit apud sagaciores sententia, qui via sanguinis improbata, crudelitatem dixere, quod alijs iustam læsi principis vindictam esse placebat: quidquid id est, internecionem prodidit euentus inutilem; neque enim, quod sperabatur, regię maiestati faciliora Gallorum obsequia præstitit: quin potiùs armauit in illum inermes, subditósque promptioris olim capaces obsequij, in rebellionem induxit: habet enim ferri & flammę etiam in Hæreticos, maximè contra fidem datam crudelitas, id singulare; vt pereuntibus centum, succedant illicò millia, pullulantibus identidem in hydra pernicioſa capitibus.

Seruanda etiã hæreticis fides

Armatur Caluinista iam iustiùs, si iuris aliquid habere potest in Regem à subdito bellum. Obsidetur

La Rochelle. Anjou.

tur Rupella, illi acriter Dux Andium instat, donec à Poloniæ Comitijs generalibus ad nobilissimi vocatus moderamen imperij, primus esse in solo maluit alieno, quàm in suo secundus. abijt ergo ille in alienæ Coronæ amorem, vnde Rupellæ salus.

Obsidetur Rupella. Andium Dux, Poloniæ Rex renuntiatur.

Cossé. Mommorancy.

Ad ea tempora Cossæus & Mommorancius Marescalli, quamquam immutato in fide orthodoxa veteris conscientiæ ritu, à Rege alieni, rebellionem Sectariorum in eum auctorabant: nisi re celeriùs agnita, in vincula acti, diutino carcere proditionem expiassent. Danuillius interim Marescallus, Mommorancij frater, proregis in Narbonensi prouincia dignitate spoliatus, munitissimas illas Galliæ Narbonensis vrbes, supremum LVDOVICI noſtri laborem in Caluinistas transfert. Potiti illi, ex Danuillij rebellione, vrbibus expetitis, non differunt de ordinanda Democratia propalàm cogitare, cùm Caroli IX. non sinè veneni suspicione, mors inopina, perduellis audaciæ fuit incrementum.

Cossæus, & Mommorancius in vincula acti.

Danuille. Lãguedoc.

Danuillij rebellio.

Mors Caroli IX.

***

CAPVT II.

EPITOME.

Henricus III. è Polonia reuersus in Galliam, post leue bellum pacem cum Sectarijs init, cuius adeò condiciones Catholicis displicent, vt Perone ad vnitam factionem sacramento solemni adigantur: his vt fieret satis, in illos arma conuertuntur. accusatur Catholica factio, quæ Regem hæreticum mentiebatur: pereunt ad Cutracum Ioüsæ duo, quorum alter maris præfectus primæ apud Regem auctoritatis aulicus fuerat. cladem ad Alnetum vlciscitur Guisius: à Nauarro protectionem flagitat Rex vndique lacessitus. duo factionis columina Guisii fratres occiduntur. bella iterum. necatur Henricus. Borbonium alij Cardinalem, Henricum alij Nauarræ Regem in successorem nominant. prævalet Nauarræ princeps, tractatámque ex occasione, de Rege hæretico quæstionem, ille ipse Catholicus factus decidit. ab illo mitiùs habiti Caluinistæ, qui demum occisus, in LVDOVICO *nostro non indignum habet successorem. Salmuriæ conueniunt Sectarij perduelles, plura petunt, quæ in præsenti regni calamitate Regina concedit.*

Henricus III. in Galliam redit.

STATIM à Caroli morte Medicęa regum infeliciū mater infortunata, Henricum III. in Galliam reuocat, vbi, dubitātibus Caluinistis Regē in eo inuentura esset Gallia, nécne, iam seriò alta eius Democratię iaciunt fundamē- Medicis.

ta, quę, nisi hoc sæculo LVDOVICVS noster excussisset, periculum erat, ne superstrueretur popularis audaciæ moles, Belgicæ in Iberum rebellionis æmula. Furtim tamē Pibracij magni consilio, è Polonia reuersus Henricus in Galliam, ad inopinum sui accessum Rebelles consternarat; nisi primarij nobiles, nouam in illos audaciam, nouos animos immisissent: Breuior tamen fuit superbientis audacia populi; sperantibus enim omnibus ad nouum noui Regis imperium feliciora omnia, de pace iterum conuenitur, quæ ab anno M. D. LIX. ad LXXVI. iam decima numerabatur. Pacis conditiones præcipuę in libertate Cossæi, & Mommorancij, earúmque concessione vrbium positę, quas Sectarij fidei obsides vocauere (quasi regijs fides pollicitationibus esset aliquando defutura) his accedebant tot gratię, quas obtinendæ Rex paci concesserat, vt imprudentioris zeli Catholici Peronæ in Picardia vnitam illam factionē tunc primùm designarint, cui color à religione quæsitus, non ementitum Coronæ celabat ambitum: delitescebat tamē adhuc sancta illa (vt ita loquar) perfidia, cùm noua iam à Sectarijs, ingrata gente, de bello nouo consilia capiuntur. adsunt Henricus & Condæus Borbonij duo, renouantur funera, grassatur vbique armorum furor, donec ad annum M. D. LXXIX. affulget grata illa, sæpiúsque dies expetita, qua sopito bello pax redijt; dies tamen solstitij hiberni breuissima, quæ ad M. D. LXXX. annum caliginem induxit pestilentissimæ noctis, bellum supra exacta omnia cruentissimum renouauit, neque

Pibrac.

Pax initur.

Cossé. Mommorācy

Pacis conditiones Catholicorum factioni displicēt.

Perone en Picardie.

Bellum à Caluinistis renouatur.

Pax indu ciuit.

diutinum: ad annum enim proximum, qui primus ab octuagesimo erat, refloruit illa Galliarum oliua, brumis hiemalibus extincta toties, toties vere ineunte rediuiua. Quis hæc attentiùs legens non credat Caluinistas his seculis penè vbique proditores, reges suos pilas habuisse lusorias? res in promptu est, arma ex arbitrio in reges capiebant, non prius posituri, quàm posito diademate secum ex placito perduelli conuenissent. Proditionem, cuius narrationi accingimur, non mirabitur quicumque hæc leget, gnarus parentum in filios cum sanguine indolem æqua lance transire. Mirentur retrò ventura secula, ad quæ infortunia Henricum III. Regem sinè dubio maximum, ad ea tempora perduellium Caluinistarum factiones adegerint: Catholicus erat ille, imò & si ausim dicere supra regiam dignitatem, in fide superstitiosus interdum; oppressus tamen, cùm aut illi cedendum imperio, aut forent Sectariorum leges subeundæ, ea illis priuilegia condonauit, vt in suspicionem Caluinismi vocatus, perfida in se factionis arma conuerterit, quæ fidei fucum emendicata, ex omnium sententia vni coronæ inhiabat.

Reges Caluinistis lubrio.

Henricus III. verè Catholicus.

In Caluinismi suspicionem vocatus.

Factio Catholicorum in Regem armatur.

Regis anxietas.

Erat ergo Henricus inter sacrum & saxum dubius; placidè enim inclinàs in Catholicos, in Sectariorum odia incurrebat, ab odijs in bella ciuilia; si his contrà affectus regij beneuolentiam explicabat, armabatur in illum cum Catholica factione quæsitus in religione prætextus: ita vno, eodémque tempore quocumque se verteret vtrimque incumbebat hostis.

Ne videretur tamen à fide maiorum alienus, in Sectarios acies dirigit. bellum illis indicitur. plura hinc inde prælia committuntur; quorum luctuosissimum illud est, quod Henrico Nauarro Rebellium imperatore ad Cutracum geritur, vbi Ioüsa rei maritimæ summam habens, eiúsque à sancto Saluatore frater, vix adhuc adolescens, & cum illis primaria regni nobilitas cadit; non sinè in ipsummet Henricum suspicione, qui cùm ex amoris propensione Ioüsæ, vxoris suæ sororem matrimonio copulasset, obsignatam ab eo audiens Catholicam factionem, eo in eum furore exanduerat, vt opem ipse suam ad eius contulisse ruinam crederetur: crudelis sanè, si vera est accusatio, pœna; sed quæ ex non iniusto Dei iudicio in regij affectus immemorem incidere dicebatur.

In Sectarios arma conuertit.

Contras. loyeuse l'Admiral. S. Sauueur.

Prælia ad Cutracum committuntur.

Ioüsa duo intereunt.

Germania, quæ nusquam Sectarijs defuit eo tempore copiosum in Galliam eorum auxilio exercitum educebat, cùm Guisius instructa ad Alnetum acie dimicans, quamquam viribus impar, confecit potentissimas legiones: vnde Caluinistarum emergebat excidium; nisi compacta ex dolijs claustra Lutetiana, quorum auctor Guisius ferebatur, Regem etiam inuitum adegissent ad auxiliares copias ab Henrico quamquam Sectario flagitandas.

Guisius ad Alnetum Germanos conficit.

Aulnecau.

Claustra in Regem Lutetiana.

Non defuit Nauarrus fratri Henrico, donec post pacem renouatam, conuocatis Blœsas Comitijs Galliæ generalibus, visum est ex necessitate salutis, vt Guisij fratres interciderent: necantur ex Regis imperio illi, quorum alter Cardinalis

Guisij fratres occiduntur.

Blois.

grauioris in Regem fuit accusationis argumentum; verùm à culpa immunis dici poterat qui non habito subditorum delectu æquali omnibus imperat potestate : nisi vera fuit violatæ fidei accusatio, quo casu, si hæreticis seruanda fides, multò magis Catholicis, etiam perduellibus.

Vindicatura neces armatur Catholicorum factio. Mayenius in Henricos Reges arma conuertit, quibus Caluinistæ passim & Catholici adsunt, neque hîc habet historia vnde illos accuset, qui violato vbique Regum obsequio, tunc primùm quod natura iubet principi suo præstitere. Du-mayne.

Bellum Catholica factio in Regē mouet.

Interfectus Henricus III. latissimum disputationis campum in diadematis Gallici possessione aperuit: Borbonium Cardinalem, Regis patruum vnita factio; Catholici regij, & cum illis Caluinistæ Henricum Nauarræ tunc Regem, nominabant. Parum referre Catholicus esset, nécne, qui sibi debitam iure sanguinis coronam flagitaret : imperij & conscientiæ diuersos esse ordines, Caluinistam Regem, Catholicis; Catholicum posse ius dicere Caluinistis. Si conscientiæ libertas non deforet, non esse subditorum indagare quid Regi in fide placeret, neque esse quòd ab vnione Catholica querelæ mouerentur. Spoliandos alioquin auita possessione bonorum quoscumque Ecclesia hæreticos renuntiaret: regna, maximè quæ naturâ parantur, Regum esse bona & proprietates quas, quidquid in fide placuerit, quidni iure suo possideant?

Deberi Regi Catholico aut Caluinistæ, non habita fidei ratione obsequium.

Displicebant hæc omnia factioni. Regem hære-

ticum orthodoxis imperare nō posse, ex edictali lege vngendum in Dei Ecclesia eum, Archiepiscopū Rhemensem huic officio destinatum: Quando ergo & ab Ecclesia hæreticus exul, & indignus in Rheims quem manus Archiepiscopales ferantur, non posse in Regem assumi qui vngi nequeat. tacitam esse legem inter Reges, & subditos, qua libertatem illi suam non alio, quàm fidei orthodoxæ pretio vendunt: ex vna Dei gratia Reges imperare, quæ si in primo religionis fundamento defuerit, deficere necesse est imperium, quod illa vna nititur: esse insuper ex veteri Galliarum ritu, vt de pellendis regno suo hæreticis sacramento solemni Rex adigatur, quod, vt ab hæretico sperare ridiculum; ita Regem huiusmodi coronare luctuosum.

Opinio cōtraria.

Radiabat interea ex Hispanijs aurum, cuius fulgor, oculis etiam subtilissimis tenebras passim offundebat: res mira, diaphanum illud ad instar vitri colorati non applicabatur priùs Gallorum oculis, quàm mutata illicò in Hispaniam Gallia videretur: vbi contrà Henricus IV. fortunæ adhuc muneribus pauper, sola animi magnitudine diues, nihil habebat quo protegeretur, quàm iuris æquitatem, Catholicos regios, & Caluinistas, quos & hoc bello laudarem, nisi commodo quisque suo dimicasset: neque enim parum illis expediebat, Regem in Gallia coronari, qui præposterè secum de Sede Romana sentiret: minùs ergo pro Rege, quàm pro libertate, & conscientia depugnabant. rem prodidit supra quàm dici possit verissimam Henrici IV. ad Catholicam fidem conuer-

Hispani auro suo Gallos factionis vnitæ corrumpūt.

Sectarioru fides ipsi Henrico parum tuta.

sio, in quem anteactorum immemor, conuitiorum genus omne coniecit Caluiniſtarum illa fides, quæ ſe antè Regi ſinè conditione addictam faciebat: adeò verum eſt, infidam gentem, Reges in vna ſectæ vtilitate veneratam. hinc collegere ad ea tempora ſapiẽtes minùs à Sectarijs amatum Henricum vt Regem, quàm vt Caluiniſtam.

Non ita Catholicis regijs obtigit, qui debitum ſanctæ Sedi honorem ex maiorum fide rependentes, neque ideò minùs Regem ſequuti Caluiniſtam, id profiteri videbantur, an iure vel iniuria ipſi viderint, non habendam in obſequio Regum religionis rationem. obedientiam, quæ Regibus debeatur, nihil habere commune cum fide Catholica. Henrico IV. antiqua hinc inde pacante diſſidia, nihil in illum Caluiniſmus tentauit ſupra calumnias, & conuitia, quibus, in auiditate coronæ, de violata fidei integritate deferebatur: indignum eſſe qui cœlo protegeretur, cuius ambitio in ſpe diadematis mutauerat fidem. His plura addebantur, quæ regiam maieſtatem ad pœnam temerariæ loquacitatis impuliſſent, niſi clementiam ille ad primum regni ſui exordium in vtramque Galliæ factionem ſibi propoſuiſſet: vixit ergo in hoc propoſito diu non infeliciter. Quia tamen, quod neque diffiteri liceat, non parum in adeptione coronæ Caluiniſtis debebat, liberalitates & gratias in eos ſinè numero contulit, quibus, depoſita tandem aliquando feritate, Regem in Gallia Catholicum paterentur: renouauit ad longiores annos vrbium, ex maiorum conceſſione poſſeſſiones, quæ fidei obſi-

Eorum in Henricum IV. conuitia.

Liberalitas erga Caluiniſtas Henricus IV.

des

des forent: vrbes itidem quas illi, matrimonij, fœderis, securitatis dicunt numero plures, seu loci genium, seu artem spectes munitissimas, ea illis religione conseruauit, vt parentis erga eos officio functus, habeat in Elisia felicitate vnde sectam accuset, quæ tot nominibus patri deuincta, in filium Regem pari subditos omnes amore prosequutum proditoriè arma conuertit. Quo tempore Henricus IV. post stabilitam in Gallia pacem, ignotam extra Gallici fines imperij expeditionem, tremente ad bellici famam apparatus Europa designabat, manu proditoria interficitur.

Ingrata illorum secta.

Henricus IV. interficitur.

Obstupuere Sectarij ad rem non præuisam, do-
Saumur nec ad annum M. DC. XI. conuocatis Salmuriam Comitijs generalibus sepultam Democratiæ memoriam eruunt, in diuturniore Henrici magni imperio penè obliteratam. ibi Regis ætas, adhuc in pueritia ludens profertur, suscipienda impune omnia. dum adhuc imperium in infantia ferè vagiebat: ibi motæ querelæ, de ærarij regij Suillio administratione præcepta. ibi omnium conclusum
Sulli. sententijs, vt Suillius idem de non abdicanda rei tormentariæ maiori præfectura, quidquid in remunerationem accederet, rogaretur. Querebãtur præterea tentatam hac parte viri illustrissimi patientiam, quem destitutum iam ærarij præfectura, iniquum sit adigi ad extrema. non pati se posse vt officium militare tanti momenti, à reformato citra flagitij notam in Catholicum transeat, his accedebant
Marie de Medicis. plura, quæ ex omnium iudicio rebellionem induxerant, nisi Medicæa Maria, supra Mediceam, de qua

Comitia Sectariorũ generalia Salmuriam cõuocantur.

Mouentur questus.

Maria Regina prudentia.

iam antè, & sagax & fortunata, singulari prudentia obstitisset. plura petentibus (quæ erat temporum miseria) vix aliquid illa recusauit. sanè pluribus nominibus liceat auream illius administrationē dicere, sed hinc maximè, quòd auro iam antè affatim ab Henrico coniuge collecto, sibi sæpius Rebellium fidem addixit: digna sanè, quæ æternam in historia memoriam sortiatur, cui minùs debemus vt matri LVDOVICVM, quàm vt conseruatrici Regem. profusis sæpius illa donis vbi de Regia salute agebatur, sibi filium amantissimum, nobis dignissimum, qui diu imperet Regem, conseruauit. Impetratis ex Reginæ prouidentia Sectarij, quæ flagitabant, post remuneratos auri largitione, pensionibúsque opimis magnates, & Ministros, in prouincias suas solutis Comitijs rediere.

Soluuntur Salmuria Comitia.

CAPVT III.

EPITOME.

Caluinistarum in Hispanos odium pacta in Regijs matrimonijs fœdera moyari tentat. fidem Condæo Principi violant. Benarnenses Episcopi, Ecclesiæ patrimonium quod mala fide Sectarij detentabant, repetunt, non displicet Regi Libellus supplex. Benarnensium vsurpatio ab origine trahitur. Renardus in prouinciam missus, malè habitus redit. flagitata à Sectarijs Comitia certis conditionibus impetrantur.

SVMMA rerum in Europa penès duos principes multis ab hinc seculis fuit, Gallum nempe & Hispanũ: hic auro potentissimus, ille militum numero; multiplices hic coronas, ille plura in vna Galliarum ditione diademata possidet; vastiora huic regna, sed longiori locorum interuallo seiuncta, illi vnitæ prouinciæ plures, quarum vel minima Coronæ gloriam mereatur; hic Orientem partim cum Occidẽte, ille orbem, si par est dicere totum, in virtute Gallorum, in ense suo possidet; hic Catholicus, ille Christianissimus, vterque maximus: denique nemo diffiteatur, omnium in Europa fortunam principum, in Hispani & Galli arbitrio positam, adeò in æquali potentia voluit illos omnium diribitores Deus.

Gallia & Hispania regũ æqualis potestas.

Salutem reliquis orbis, duo illi in arbitrio habent.

Francisco hinc, illinc Carolo imperantibus, ea pertinacia, bella sibi mutuò intulerant olim duo florentissima regna, vt theatrum totius Europæ tragicum non immeritò dici possent. extinctis veteribus illis dissidijs, nouæ odiorum causæ in factione Catholicorum vnita, quam auro suo Hispania fouebat, successerant: vetera illa, hæc noua, nondum penitus exciderant animo. vt ergo tandem consisterent inueterata inter vicinos odia, iam olim Henricus dum viueret, noua in matrimonijs fœdera designarat, sed morte inopina prœuentus nõ potuerat regias hymenæi faces in strato nuptiali accendere.

Bella ab Hispanis in Gallos sæpius mota.

Designata ab Henrico olim in matrimonijs duobus fœdera.

Maria ergo LVDOVICI mater, coniugis sui affectus vbique amanter complexa, ad annum M. DC. XV. in mutuo Regum matrimonio confæ-

Maria regis mater tentata perficere conatur.

derationem adimplere ſtudebat: cùm Sectarij inita in perniciem ſuam fœdera rati, omnia in contrarium tentant. Nec mora, Condæum adigunt vt armata ſecum manu proſiliat: dictis paret perniciosè ſuaſus primarius princeps, & ne quid inconſultâ Rupellâ procederet, Rupellam petit. ibi gratulabundè exceptus, comitia Sectariorum generalia Gratianopoli, Nemauſum transfert. illis Condæus, Condæo illi Principi adſunt: datáque armorum ſibi inuicem fide, bellum iam inferre parabant, cùm Regina Regens, ſeditioſæ Sectariorum nobilitati, & Miniſtris, numerata, quâ fides vænalis erat pecunia, id profuſa liberalitate effecit, vt à fide data recederent: vnde Sectarios ille fertur odio immortali proſequutus. Deſtitutus ergo Caluiniſtarum ope, qui de bello ſinè illis cogitare non poterat, pacem inijt, quæ diutina poſt adimpletos hymenæos ſperabatur, niſi rebellio iterum ex Nouatorum machinatione prodijſſet.

Datam Condæo fidem Sectarii violant.

La Rochelle.

Grenoble. Niſmes

Hinc Condæi in illos odium.

Comitia trium Ordinum generalia Lutetiam conuocata.

Conuocantur à Rege Lutetiam Comitia trium Galliæ Ordinum generalia, quibus id præcipuum fuit, vt in Benarnio Dei cultus in fide Catholica reſtauratus, clerum in patrimonij ſui poſſeſſionem induceret. Magna erat in ſupplicis libelli ſubſcriptione difficultas: quinquaginta enim iam annorum fidei Catholicæ à Benarnio exilium, eam auctoritatem prouinciæ Miniſtris addiderat, vt ab ijs poſtulatorum conceſſio pendere videretur. iam abierant in priuata Eccleſiæ hoſtium patrimonia, decimæ, obuentúſque ſacri ex primæua auorum pietate parti. & hæc erat illius prouinciæ facies ab anno Do-

Orthodoxi Euangelij in Benarnio reſtaurationem petunt. Luctuoſus Benarnij ſtatus.

Bearn.

mini M. D. LXIX.

Ieanne d'Albret.

Ioanna Labretana, Henrici Magni mater, post fidem Catholicam in Benarnio ditione sua, radicitùs extirpatam, ex Mongommerij, & Ministrorum suasione bona Ecclesiæ omnia sibi lege edictali adscripta, conducendis Ministris, stabiliendóque Caluinismi Collegio destinarat: ab illa Henricus IV. Benarnij princeps, post agnitam Romanæ sedis primatiam ad hereditariam Galliæ coronam vocatus, impetrauerat à quibusdam prouinciæ municipijs conscientiæ libertatem: ne tentata quidem de restituendis Ecclesiæ redditibus quæstione, adeò videbatur supra vires hominum tanti moles negotij; donec post Henricum patrem, nouam seculo amænitatem inducere parans LVDOVICVS, hinc à conscientiæ suæ Consilio; illinc ab Episcopis Benarnensibus, vtrimque à Comitijs Galliæ generalibus suasus, credidit restituenda tandem aliquando Ecclesiæ, quæ inimica hæresis vsurpasset. Ne tamen esset quod Ministri Benarnenses de prærepto sibi patrimonio suo (ita enim decimas appellabant) quererentur, eis edicto regio, ex prædijs vectigalibus, annuæ pensiones præstari iubentur, quas ex ademptis sacrorum redditibus solerent percipere. ita restituebatur Ecclesiæ dignitas sua, fiebátque in regia liberalitate Ministrorum auaritiæ satis.

Ecclesiæbona Ministris Ioanna addicit.

De restituendis iis quæstionem non ausus Henricus tractare.

Tractat Ludouicus.

Indemnes Ministros præstare conatur.

Mongómery

Iam ergo in propositione tam iusta nihil esse videbatur, quòd regij progressum edicti morari posset, cùm Renardus libellorum supplicum in Regia Magister exequi rem iudicatam iussus in Benar-

Renard maistre des Requestes de l'hostel.

Renardus in Benarnium mittitur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Edicti executionem suadet.

nium mittitur: ille Calend. Iulij post datum sibi Senatum, minorem esse rei difficultatem dixit, quàm vt flagitaret colligendæ sententiæ formulam: solam voluntatem sufficere, quando à Rege imperium manat. velle in hac hypothesi Principem ita cum subditis agere, vt licet non alia, quàm placiti ratione rem exequi posset, cupiat tamen subditorum adesse consensum: quibus, cùm nihil sit, quod de edicto querantur, non dubitare se quin imperijs sinè dilatione pareant. Præerat prouinciæ Parlamento Forœus prorex, cuius supra auctoritatem facundia id effecit, vt regium edictum, promulgato ad easdem Calend. arresto antiquaretur.

Forœus executionē edicti moratur.

La Forcc.

Benarnii solum terræ motu concussum.

Ferunt paucis ab hinc diebus, Benarnij solum, eo terræ motu fuisse concussum, vt regiæ, quæ Pauij Regum Nauarræorum illustre olim palatium erat, pars maxima, quassatis fundamentis corruerit. vnde non incerta erant Rebellibus proximæ ruinæ præsagia, si quid erga eos è cœlo in abdita terræ penetralia demissæ monitiones valuissent. Post agitatam diu in sanctiore Consistorio de bello quæstionem, placuit præscribi Sectarijs terminum, intra quem, si iussis pararent obsequia; renouaretur pristinus erga illos affectus; sin minùs vindicaretur aperto marte Regia cum Ecclesiæ dignitate maiestas. Graue admodum videbatur præscripta longi temporis possessione bona, non alia via abdicare, quàm solo Regis placito: quia tamen aut subeunda imperia, aut belli periculum imminens, extrema tentaturi simulatis ad obsequium votis, Comitiorum sibi fieri potestatem deposcunt, hac

Pau.

Regis in termino præstituto propositum.

Rebelles Comitia flagitant.

mente, vt aut Regis animũ auerterent à propoſito; aut ſi perſtaret, eſſet illis in collecto iam Comitiorum corpore, inſtruendi exercitus facultas expeditior.

Lodun. Annuit clementia Regis: indicuntur Loduni Comitia: adſunt prouinciarum oratores, pleraque proponuntur, quorum hoc primum caput (VTRVM IESVITÆ IN VRBIBVS REFORMATIS AD EVANGELII PRÆDICATIONEM ADMITTI DEBERENT) neque diu agitatum negatoriè deciditur: habent enim (vt hoc obiter dicam) Nouatores in eo odio doctos illos è Societate Theologos, vt ſi quid ijs auctoribus prodit, nouæ ſit illico Satyræ argumentum. tacitum fuit hoc placitum, quod dum exequi tentant, motis à Procuratore fiſci coram Parlamento Pariſiorum querelis, iubentur ex veteri ritu, Eccleſiaſtas è Societate admittere, qui miſſione ſua defuncti feliciter, innumera pericula euaſere. Secunda quæſtio de Lectora fuit, quæ ad ea tempora à Caluiniſtis ad Catholicos defeciſſe credebatur in hunc modum.

Impetrãtur Comitia.

Caluiniſtarum in Ieſuitas odiũ.

Lectoure.

Lectora diuiditur in vrbem & Caſtrum. Caſtri paucis antè annis præfectum Engarinum, inter Nouatores regium, præfectura deſtituerat Rhoanæus; eiúſque loco Fontaralium vrbis rectorem ideò præfecerat arci, quia addictus ſectæ, Catholicis tunc erat infenſus: vrbis ille & Caſtri dominus, poſt agnitam recèns orthodoxæ fidei veritatem, tegebat adhuc, quamquam ægrè, rem in amplexa veteri fide nouam, non dubitans, quin diſſidij publici cauſa foret. Verùm quia difficile ignis ce-

Illius deſcriptio.

Engarin. Rohan. Fontarailles.

Fontaralii ad Catholicam fidem conuerſio.

latur, quem flamma prodit aut fumus : non potuit ille feruentioris fidei zelum diutius simulare : quinimò professus se Catholicum in Rigordi Iesuitæ viri maximi manibus, veterem hominem palàm abdicauit. Rigord.

Caluinistæ dolent cum Fontaralio Lectoram amissam.

Post euulgatam conuersionem vix dici potest, quo Sectarij luctu Fontaralij & Lectoræ iacturam fuerint prosequuti. erat eius ille conditionis, qui prosapia & virtute non vulgare nomen in prouincia sortiretur : prævaluit tamen ex arce amissa conceptus dolor: eius enim illam momenti, cum inaccesso genio loci, faciebant regularia ex arte munimenta; vt, si Rupellam eximis, prima inter Sectarias Galliarum arx credi posset. In id ergo omnium sententijs itum, vt repeteretur à Rege Lectora, quam si negaret, bellum inferretur. Addebatur, iniuriosum esse eodem cœlo solóque natos homines, ideò solùm Senatorijs priuari dignitatibus, quòd malè de Sede Romana sentirent; quare flagitandum & illud, vt in quolibet Parlamento, Lutetiano maximè, duo ex Sectarijs, dirimendis indistinctè litibus admitterentur. petebatur item edicti Nannetici obseruatio, eo maximè Nantes capite, quo nouari aliquid vetabatur: introduci rem hodie nouam, dum Rex de transferendis Ministrorum bonis in Romanã Ecclesiam cogitabat. Commenta esse & ludos quidquid suadendæ prouincialibus mutationi proponeretur. Regem quidem omnia ex placito regere : sed ex tacita cum subditis stipulatione, fundamentalibus eum regni sui legibus alligatum : leges has omnium Reginas, ipsis quoque

Lectoram Comitia repetunt.

Duos in Parlamentis singulis ex suis Senatores postulant.

Legem Benarnii edictalem opponunt.

quoque Regibus imperare. Vnam hanc esse in Benarnio legem fundamentalem, vt bona hæc à Catholicis in Sectarios longiori iam æuo translata, in eorum ditione remaneant, ita visum olim Comitijs Benarnij generalibus à Ioanna conuocatis, quorum est, leges eiusmodi futura in perpetuum imperij fundamenta stabilire. Ioannæ ex recta linea nepotem esse LVDOVICVM, qui tantùm abest vt sanctas leges eius auctoritate promulgatas concutere, quin deberet potius, suadente id erga maiores pietate, illarum cõseruationi impensiùs incumbere.

Ludouicum habita Ioãnæ auiæ ratione nihil in Benarnio mutare debere.

Hi erant Sectariorum questus, de quibus hîc districtè, quia in decursu historiæ occurret sæpè, quod de his disseramus: quamquam non deerat ad hæc omnia lacessito Regi responsio, quæ has subditorum querelas ostenderet nihil esse, quàm belli prætextum. Sed hæc alibi.

CAPVT IV.

EPITOME.

Comitia per circulos conuocantur hoc ordine: Insula Franciæ, Burgundia, Normandia, Andes, Bituriges, Pictones, Santones, Rupella, Aquitania vlterior. & Citerior, Narbonensis prouincia item vlterior & citerior, Viuarienses, Cebenni, Delphinatus, Prouincia & Benarnium. præscribitur agendorum ordo, digestisque in septem capita propositionibus, missi ad Regem legati re infecta redeunt: donec Coureleſius absolutos Regi of-

ferens terniones, Comitia iubetur dimittere, abnegant imperium Oratores, perduelles renuntiantur. demum Lesdiguerius & Chastilhonius compositis diſsidijs Comitia soluunt.

QVIA Loduni habita Comitia, Rebellionem cui accingimur, induxerant: ea hîc paulò altiùs repetere liceat. Lodun.

Rex diu Sectariorum precibus importunis fatigatus, reſcripto nuper Comitiorum fecerat potestatem: lectâ demum illi vrbe habendis Comitijs oportuna, Lodunum pridie Kal. Octob. conuenêre Lodun. prouinciarum ſimul & Oratorum diſtincta hæc ſeries.

L'Iſle de France.

INSVLA FRANCIÆ.

Le Vidame de Chartres. La haye, Charny, Blondel Miniſtre de Houdan. Sucur Aduocat de Bologne.

Ex Nobilitate. Vicedominus Carnutenſium, Lahayus, & Charnius.

Blondellus Houdani Miniſter.

Ex plebeio ordine. Sueürus Bononienſis Aduocatus.

Bourgogne. Villarnoul. Iarland. Deſpreaus. Foſſias. Granier Aduoc. de Dijõ.

BVRGVNDIA.

Ex Nobil. Villarnoullius & Iarlandus.

Deſpreauſius & Foſſiaſius, Pontis Vedæi Miniſtri.

Ex pleb. ord. Granierus in Diuionenſi Parlamento Aduocatus.

Normãdie. Colõbieres. Lahaye. Dupuy Barõ de Meneuile. Courtomer. Bannage.

NORMANNIA.

Ex Nob. Colombiereſius, Lahayus.

Puteanus Baro Meneuillæus, Baro Courtomerus.

Bannagius, Carantanorum Miniſter.

Ex pleb. ord. Alaynius apud sanctum Laüm Assessor. Alain.

BRITANNIA. *Bretagne.*

Ex Nob. Marchio Moussayus. La Mousfaye.
Laplacæus, Ministeri Sionis. La place.
Ex pleb. ord. Heulesius Senescallus Bellini. Heules.

ANDES. *Aniou.*

Ex Nobilitate. Claromontius, Marchio Galerandæus, Primaudayus. Clermont. Galerande. Primaudaye.
Lespinayus Ministeri Lodunensis. Lespinay.
Ex pleb. ord. Hannibal Farsius, Menüaüs Loduni Regius Aduocatus. Farsy. Menuau.

BITVRIGES. *Berry.*

Ex Nob. Denonuillius, & Aniaüs. Denonuille. Aniau.
Imbertus, Ministeri Aurelianensis. Imbert.
Expleb ord. Chasserayus apud Giennas fisci procurator, Plessius. Chasseray. Plessis.

PICTONES. *Poitou.*

Ex Nob. Veracus, & Bessayus. Verac. Bessay.
Clemencæus Ministeri. Clemenceau
Ex pleb. ord. Milleterius & Malerayus Aduocati. Milletiere. Maleraye.

SANTONES. *Xaintonge.*

Ex Nob. Iarnacus & Corellæus. Iarnac. Corelles.
Chappelierus Ministeri Rupellanus. Chapeliere.
Ex pleb. ord. Paternæus, & Chailoüs Santonum Aduocatus. Paterne. Chailou.

RVPELLA. *La Rochelle.*

Pro municipali domo, Ludouicus Berneus, & Mouneraüs. Berne. Mounereau
Pro oppidanis, Baudoüinus Iudex, & Stephanus Gothofredus. Baudoüin. Godefroy.

Basse Guyenne.

AQVITANIA INFERIOR.

Castelnau. Fauas. — *Ex Nob.* Marchio Castronouanus, & Fauasius.
Le Vicomte de Castets. — Vicecomes Castesius.
Hesperien. — Hesperienus, Minister apud fanum S. Fidei.
Delatourgeness. Piedferré. — *Ex pleb. ord.* à Turregenestus & Pedeferreus.

Haute Guyenne. Haut Languedoc.

AQVITANIA, ET PROVINCIA Narbonensis Superiores.

Comte d'Orual. Senegas. — *Ex Nob.* Comes Oruallus Baro Senegasius.
Iosion. — Iosionus Castri Albigensium Minister.
Texier, Guerin. — *Ex pleb. ord.* Texierus Aduocatus Lectoræ Regius, & Guerinus Iudex.

Bas Languedoc.

PROVINCIA NARBONensis inferior.

Giraud. Clauier de S. Cosme. Chaune. Chalas. Fous. — *Ex Nob.* Giraudus. & Clauierus à sancto Cosma. Chaunius, Minister Soumierensis. *Ex pleb. ord.* Fousius, & Chalasius Nemausi Aduocati.

Seuennes.

CEBENNÆ.

Ganges. Masaribal. — *Ex Nob.* Baro Gangeticus, & Masaribaldus.
Faigueroles. — Faiguerolius, Minister sancti Hippolyti.
Daeres, Molins. — *Ex pleb. ord.* Daëreüs, & Molinæus.

Viuarès.

VIVARIENSES.

Laual. Esperuier. Mirabel. — *Ex Nob.* Lauallæus, Baro Esperuierensis, & Mirabellus.
Rauery. — Rauerius Minister.
Oliuier. Romee. — *Ex pleb. ord.* Oliuarius & Romæus.

DELPHINATVS.

Dauphiné.

Ex Nob. Monbrunus, & Campoleonus. — Monbrun. Châpoleon.
Bouteroüs, Miniſter Gratianopolitanus. — Bouteroüe.
Ex pleb. ord. Leuarſius, & Bernardus Aduocati. — Leuars & Bernard.

PROVINCIA.

Prouence.

Ex Nob. Baro Seuaſius. — Seuas.
Mauricius Miniſter. — Maurice.
Ex pleb. ord. Sauorinus. — Sauorin.

BENARNIVM.

Bearn.

Ex Nob. Leſcunus Senator in Benarnij Parlamento, & Benſinus. — Leſcun. Benſin.
Cadeuillius Miniſter Caſtri Nauarræi, & Roſtellaynius. — Cadeuille. Roſtelain.
Ex pleb. ord. Dargelotetus Aduocatus. — Dargeloter.

CIRCVLORVM OMNIVM Generales Oratores.

Berteuillæus, & Maynaldus. — Berteuille. Maynald.

MAGNATVM LEGATI.

Pleſſibelayus, Ducis Tremollij L. — Dupleſſisbelay.
Lambaudierus, Rhoanæi L. — Lãbaudiere.
Bouſſelayus, Forcæi patris L. — Labouſſelaye.

Poſt diſtributos in hunc ordinem Circulos, cœtus Comitialis V I. Cal. Octob. aperitur, cui prima die Berteuillæus, & Maynaldus Circulorum Galliæ Legati generales ideò præfuere, quia confuſis adhuc omnibus, nondum Officiorum Magiſter ex Circulorum dignitate diuiſerat ſedes. Abijt poſt primam ſecunda dicta in legendis diplomatibus Circulorum, quibus delegati à ſuis prouincijs auctorabantur. donec ad diem tertiam Carnuten-

Berteuille. Maynaldus.

Legati Circulorum generales Comitiis interim præſunt.

Præſes Commissorum eligitur.

sium Vicedominus Comitiorum præses, Chaunæus Minister adiunctus, Chalasius & Malerayus à secretis eliguntur: his ita ordinatis ex solita formula (quod ad Dei & gregis maiorem gloriam verteretur) operi se accingunt, adacti priùs sacramento solemni, Ecclesiarum impensiùs commodo incubaturum quemque, secreta Concilij habiturum in abdito, præstiturum Comitijs imperantibus sinè disquisitione mandati obsequium, quæcumque demũ suggesserit conscientia sinè timore prolaturum.

Vidame de Chartres. Chaunè. Chalas. Malerayc.

Sacramentũ ad quod Oratores adiguntur.

Lescuni propositio.

Primus omnium Lescunus Rebellium in Benarnio caput, & supra fidem Sectæ addictus, libertatem, & immunitates proponit, quas à longiori æuo Ecclesiæ Benarnenses ad ea tempora possedissent; quæ omnia, ne fusa supra modum oratione tædio forent, libellulo fusiùs explicata, dedit Oratorum cuique ad manus. Ibi probaturus, non posse ex æquo Episcopos Benarnenses, in primæuam restitui bonorum possessionem: adijciebat, si contrà instaretur, quærendum in armis remedium; tyrannidem esse ferro, & flamma vindicandam; quemlibet conatum qui id contra prouinciæ libertatem contenderet reprimendum.

Lescun.

Eius contra edicti Benarnensis executionẽ libellus.

Benarnensium querelis accedebant plures reliquarum questus prouinciarum, vnde compilato ex parte ternione, Comitia VII. Calend. Nouemb. Marchionem Moussayum, & cum illo, ex quolibet ordine lectos Oratores ad Regem delegant: interea dum Loduni operi absoluendo cœtus incumberet. septem erant articuli, quos Regi Moussayus obtulit hoc ordine.

Mouss aye. Loduni.

I. Reuocabitur edictum, quod est de restituendis Ecclesiastico ordini bonis, quæ Reformati in Benarnio possident, aut saltem eius executio in longiorem dilationem protrahetur.

Dauphiné. II. Securitatis vrbes, maximè quas in Delphinatu habemus, nouo nobis diplomate in futurum concedentur.

Lectore Fontarailles. III. Substituetur in Lectoræ præfectura Fontaralio, hodie Catholico Romano, quem Comitia Regi nominabunt.

IV. Iuxta nuperum Loduni edictum duo ex nostris Parlamento Lutetiano ascribentur.

Dijon. Paris. Substituts des Procureurs generaux. Tartas. V. Duo itidem in Parlamentis Diuionensi, & Lutetiano, procuratorum Fisci Substituti, ex placito Comitiorum adijcientur.

VI. Tartasij illata nobis nuper iniuria ex bono, & æquo reparabitur.

VII. Consumptum flammis à Catholicis Burgi templum, illorum, aut regijs sumptibus reficietur.

Ad hæc districtè Rex, non esse id ex regia dignitate, vt subditos secum partiarios pateretur: esse illis plura, quæ tacita adhuc mente retinebant, factu- *Regis responsum.*
rum se ex æquo petitionibus satis, si adæquatè in quaterniones omnia referantur.

Redeunt ad Comitia delegati, vbi, eorum relatione facta, quæ à Rege audissent, impulere animos *Delegati Regis responsa ad Comitia referunt.*
segniores, vt sinè mora compilandis ternionibus suis incumberent: vnde ea celeritate processit opus, *Parantur terniones.*
vt ad Calend. Decemb. parata omnia nihil iam præter Regis subscriptionem desiderarent. In id tamen tacito Senatusconsulto conclusum, vt quò res

cumque caderet, numquam soluerentur Comitia, nisi post obsignatum petitionum libellum.

Coureleſsi ad Regem oratio.

His ita constitutis Coureleſius, Bouteroüs, & Alaynius digestam postulatorum schedam in hæc Regi verba obtulere.

Lætari Comitiorum Ordines, quòd humaniſſimus Rex ad occasiones singulas non difficulter sui copiam faceret Reformatis: maius tamen hinc illis emergere gaudium, quòd in libertate acceſſus, prompta eorum fides, obedientia (quam cœcam vocant) obsequium sinè disquisitione mandati præceps, regijs in dies oculis exhibeantur. Prodijſſe nuper à Maieſtate regia iuſſum, cuius hodie adeſſet executio: dictis paruiſſe sinè dilatione subditos promptioris capaces obsequij, electum se ad opus gratiſſimum, ternionesadæquatos offerre; quibus magis publica regni salus, quàm priuata Reformatorum commoda contineantur. Vnum esse salutis illius amorem, qui ab inuitis penè Comitijs querelas extorqueat: quippe quibus nihil adeò cordi sit, quàm vt aliquando tandem, in antiquo Patrum splendore, in veteri Liliorum dignitate, refloreat Galliæ decus. non esse Reformatis in mente aliud, dum propriæ impensiùs student conseruationi, quàm in se imperij columina, Gallici status colũnas ab iniurijs vindicare: ita natos in Gallia Reformatos vt eorum bona maláque ad rem publicam pertineant: si priuati interdum habetur ratio commodi, spectari vltimò illud, neque vt commodum, sed vt quid ad publicam vtilitatem conducens. Æquam esse debere in Regum manibus lancem, principem solem

Sectariorũ fidem extollit.

Obedientiam memorat.

Calamitatem publicam cum causam esse doloris.

Æquum esse debere Regem.

solem esse qui sinè delectu pari omnibus lumine radiet: diuidendum alioquin in pestilentissimas factiones imperium. In supplicis obsignatione libelli, celeritate opus esse; adfuturos redeuntibus in prouincias suas delegatis, populorum vbique applausus, qui à seruitute in libertatem reuocati, vota pro regis sui conseruatione, fœcunditate prolis, subditorum erga illum amore, propagatione imperij nuncupabunt: populum, si bellua est multorum capitum, vt vulgò iactatur, tot organis, quot illi sunt capita, tot vocibus, quot illi fauces, pro Rege LVDOVICO in cœlum acclamationes ea alacritate emissurum; vt inde gaudium amicis, terror inimicis, alta omnibus emergat admiratio. Id flagitare à mansuetissimo Rege, subditos religionis quàm reformatam dicunt, illi ad omnia sinè conditione mancipatos. Ad ea Rex districtè, vt assolet, facturum se ex æquo petitionibus satis respondit, si ex data fide Comitia soluerētur. posse eligi ex Oratoribus duos, qui se quocumque pergeret sequerentur, donec ex voto ternionum capita subscripsissent: contrà, si diutius subsistere destinarent renuntiari ex hinc Comitiorum fautores quoslibet publicæ perturbatores quietis, perduellionis reos, in quorum impunè bona & capita grassari liceat.

Populorum applausus in libelli subscriptione promittit.

Precatur Regi felicia.

Respondet Rex.

Reducendis intereà in officium suum Comitijs, Rex, alioquin extrema tentaturus, Meynium & Marescotum viros ingeniosos Lodunum mittit, qui dato sibi ad VI. Eid. Maij Senatu dixere; Id se à Rege accepisse imperij, vt Oratoribus Sectarijs iam vltimò indicerent Loduno discessum, si decessent

Le Meyne. Marescot.

Legati à Rege ad Comitia.

iussis obsequia, nihil esse sperandum salutis in vrbe nullis adhuc munimentis obducta, adfuturum sinè mora in valentissimo exercitu Regem. plura his addidit Maynius, quibus aut in dilatione obsequij incuteretur terror; aut in prona obedientia spes salutis adesset; nec ideò tamen à proposito destitit, in Rebellionem apertè inclinans Sectariorum animus: quamquam, ne primi bella denunciasse viderentur, nouos delegant ad Regem Oratores, Baronem Veracum, Hayum, Hesperienũ, & Guerinum; qui ad VIII. Kalend. Febr. Regi exhibiti, iam sæpius ad nauseam dicta repetiêre. Verùm in furorem abiens sæpius læsa patientia principis, aut soluenda comitia dixit, aut crimen maiestatis læsæ incurrendum.

Legati Comitiorum ad Regem.

Verac. Haye. Hesperien. Guerin.

Differentibus adhùc illis, exijt à Rege diploma, quod tabulis parlamenti Lutetiani ascriptum, adhærentes Comitijs quoslibet læsæ maiestatis reos renuntiabat: vnde belli educebantur non incerta auguria, nisi vulneri medela promptior adfuisset.

Ad ea fortè tempora Lesdiguerius & Chatilhonius, Sectarij duo, Lutetiam venerãt: quibus tamen adeò cum salute publica, regia cordi fuit auctoritas, vt ex communi voto iussæ Comitiorum solutioni studuerint. videbatur prima fronte magnæ difficultatis negotium; sed innata viris maximis in Sectarios suos potestas, arduum opus in plano posuit. rediguntur intria capita petitiones, quorũ primum de duobus in Lutetiano Parlamento Senatoribus, ascribendis, alterum de Lectora restituenda,

Lesdiguerius & Chatilhonius omnia in melius mutant.

Lesdiguieres. Chatilhon.

Conditiones quibus obrigit Comitia solui.

tertiũ erat de vrbibus, quas securitatis appellitant in certum ordinẽ redigendis. Soluuntur Comitia, delegantur ad Regem duo, qui quocumque pergeret sequerentur: non defuturam intra sex menses regiam illorum petitionibus subscriptionem; audiendos dehinc Benarnensium Oratores. Erat hæc summa conuentionis; cui Sectarij addidere: sibi ex stipulatione tacita à Ducibus Cõdæo, & Luinęo promissum; vt si ad ea tempora deforet ternionibus subscriptio expetita, liceret etiam non impetrata venia, quò lubuisset, Comitia iterum cogere; cuius quidem promissi nõ habeo auctoramentum aliud, quàm propria Sectariorum scripta, quibus, quanta fides habenda sit, videat quicumque hæc leget. hinc conuocatorum sinè diplomate Regio, Rupellam Comitiorum innocentiam illi euincere tentant, qui, deficiente vt aiunt regiæ pollicitationis effectu, poterant, Rege etiam inconsulto, Comitia restaurare. His ita ordinatis Vicecomes Fauasius, & Chalardus eliguntur, qui Regi renouandæ identidem subscriptionis memoriæ adforent.

Condé. Luines.

Hinc legitimè Rupellam conuocata Comitia probare tentant Sectarii.

Fauas. Chalard.

Dum hæc ita Loduni geruntur, Sectarij Viuarienses arma capiunt: quia verò hinc belli originem plerique trahunt, rem paulò altiùs repetamus.

Viuarés.

CAPVT V.

EPITOME.

Probatur ab odio, & amore bellum inductum: ab odio, quia Sectarii ex innata sibi feritate Reges oderũt: ab amore, quia Vice-comitis Chailani, & Dominæ Priuatensis noti amores, Priuatii oppidanos in Dominam ad arma impulere. à seditione exordium, quæ tamen ex Masnaüi diligentia, penitus euanuerat, nisi Chailanus postmodùm ducentos ex Sectariis obutos magna ex parte interfeciſſet. indicitur Priuatii prouincialis Synodus, dum ab amasia sua Chailanus monitus Priuatiensi Castro opportunè excipitur. inter nuptiarum solemnia oppidani Castrum obsidione cingunt, Mommorancius adest, vrbs obsidetur, vnde subsequuta breui deditio omnia mutauit in melius.

SECVNT quibus rerum nota veritas, post Lodunẽsium decreta Comitiorũ de quibus antè, odium, & amorem bello cui accingimur causam dediſſe. ordiamur ab odio. Nemo neſcit Nouatores quotquot Europæ ambitu continentur, ſeu Caluiniſtæ ſint, Lutherani, Zuinglij, ſeu cuiuſlibet alterius Sectæ, principes naturâ ſuos adeò habere infenſos, vt vix illorum imperia pati poſſint, hinc ducta, vt audio, formulâ, quòd ex reformata quam vocant conſcientiæ lege, in ſtatum popularem omnium ſtudia conuertuntur: hinc in

Sectarii omnes odio immortali Reges proſequuntur.

Reges odium, hinc destruendæ potestati illorum supremæ, assidui proditoriæ reformationis labores.

Les Estats d'Hollande. Testes Ordines Belgici, qui ad exacti iam penè seculi primum exordium, Regum pertæsi, excusso iugo, in liberam Rempublicam abiere. testis Geneuen Sauoye. Geneua illa Alobrogum, cui Dux Sabaudiæ olim dominus Bohemie. ne nomine quidem hodie imperat. testes Bohemici Protestantes, qui ditionem suam à potentiori Le Cõte Palatin. Imperatore, in Palatinum ideò nupera rebellione trãsferre parabant, quia in principis minoris, minùs absoluta dominatione, spes maior popularis dominij affulgebat. testes nostri in Gallia Sectarij, qui vt suprà ad prima capita ab Henrico II. ad LVDOVICVM XIII. districtè relatum, in id vires, & animos contendêre, vt proscripta Regia dignitas statum popularem admitteret. hinc belli originem trahunt sapientes. Ab odio venio ad amorem, publica illa, hæc belli fuit priuata causa.

Allata in rei fidem exempla Belgii, Geneuæ, Bohemiæ, Galliæ.

Nuper bello Pedemontano, quò furtim ad Saudum Gallia miserat auxiliares copias, inter arma Chambaud. occubuerat strenuè Chambaudus cohortis Præfec- Viuarés tus: eóque Viuariensibus Sectarijs carior, quò Ca- Priuas. tholicis erat infensior. Extincto coniuge Priuatij domina vidua, procos ex Secta plures habuerat, quos prouinciales Synodi in matrimonium illi offerebant, quasi ex Ministrorum voto teneretur illa nouos amoris ignes experiri. Spreuerat diu Pastorum quos vocant, consilia, & procos malè feriatos, quibus æternum pro coniuge luctum statim à Chambaudi obitu electum à se respondebat. Vnus Chailate. tamen supra prouinciæ Nobiles Vicecomes Chai-

Occisus bello Pedemõtano Chãbaudus.

Priuatii domina Chambaudi vidua Chailatij ambit.

lanus, virtute, gratia, & si quæ in viro quæri debeat forma, longè omnibus antecellens non ægrè suadebat afflictæ, vt tandem aliquando solatij capax esset; nõ aliundè solari se passa tacitis in Chailani amorem votis ferebatur; imò, quidquid reclamarent Circulorum imperia, illi etiam Catholico nubere gestiebat. Quia tamen, & Ministrorum censura, & in vrbe seditio timebatur, tacita erant amoris diludia; donec Priuatiensis populus, quem suspicio vigilem faciebat, amorum secreta detexit. monetur sinè dilatione Brisonius, qui Chambaudi olim gener, socrum ipsam, contra naturæ & legum ordinem, in vxorem ambire credebatur : monentur cum illo prouinciæ nobiles, quibus coniugij spes erat, aut seditionis. Belli materies, vt vulgò assolet, in vano religionis fuco quæsita: timebant quippe oppidani aut simulabant, ne, si in Chailani manus inciderent, mutaretur in vrbe religionis ritus; aut, si negaretur noxium libertati obsequium, vi maiore, ad imperia cogerentur. Abijt primus populi rumor in seditionem apertam, arma capiuntur, pelluntur Catholici, grassatur in eorum bona Sectariorum furor : clamant nõ pati posse gentem reformatam, vt Chambaudus illi addictissimus olim, Chailanum in successorem habeat Romanæ Sedis assecla, aut moriendum, aut præuertendos hymenæos: populo nobilitas aderat, aderant nobilitati Ministri, quibus id moris in Gallia pessimi, contra Germaniæ disciplinam, vt omnibus se immisceant, regni habenas, conscientias, bellum, pacem, iura demum omnia pro arbitrio moderari cupientes.

Brisonius adest.

Brison.

Priuatiensis populi timor.

Seditionis origo.

Chambaud. Chailane.

Ministri in Gallia omnium auidi.

Masnau

Ad ea tempora Masnaüs filius Parlamenti Tolosani Senator, arresti cuiusdam priuatæ executioni ex demandata sibi prouincia incumbebat; cùm à prouinciæ Syndico de seditione monitus, rogatúsque vt interponēdæ Regis auctoritati Priuatiū iret, sinè mora, pedaneo ex Sectariis iudice, iuxta edicti placitū sibi adiuncto iuit; progresso adfuit prouinciæ armata nobilitas, ad Mommorancij proregis absentiam ex veteri parlamentorum dignitate eius imperia subitura. ad tertiū ab vrbe milliare duo oppidanorum obuij, si progrederetur vlteriùs imminere periculum referunt; quibus ille, adfuturum se sinè mora quidquid fata pararent, in hoc se natū, vt Regi vni viueret, vni illi si opus moreretur. Ad primum ab vrbe lapidem venere obuiam Consules, qui penitentia anteactorum ducti, Regis misericordiam, si quæ nocentibus debeatur implorant, immunes se à crimine, qui populi furorem sistere non potuerint; miteſcere tamen illius iracundiam, imò si mansuetè agatur in momento ad pristinæ modos trāquillitatis reducendum. Ad hæc Masnaüs nihil se eorum credere, nisi fides oculorum adesset: in vrbem admissus iam pacata omnia videt, tabernas apertas, distentos propalàm assiduo labori opifices oppidanos: ab vrbe in Castrum admissus, Priuatij Dominam monitionibus suis adegit, vt anteactorum immemor, pacificè posthac cum subditis viueret, id salutem publicā, id Regis imperia flagitare: stipulanti illa fidem dedit. Paucis ab hinc diebus Vicecomes Chailanus, non alio belli apparatu, quàm nobilium, seruorúmque familiæ, quo-

Masnaüs monitus à Prouinciæ Syndico priuatum tendit.

Mommorancy.

Parlamenti Senatores ad proregis absentiam ipsis etiam armis præsunt.

Chailane.

Ex Masnaüs vigilantia seditio sistitur.

Chailanus ducentos ex Religionarijs in fugam agit, aut sternit.

rum numerus vix duodecim equitum, sclopigerorum vix quatuordecim erat, in ducentos Sectariorum legionarios incidit, idque loco adeò præruptis montibus aspero, vt peditum centuria leuis, si quid habuisset ingenui, cataphractorum instructum ordinem sistere potuisset: ea tamen Vicecomitis fuit ad aggressionem audacia, ea ad vnum Chailani nomen Rebellium consternatio, vt fusis, aut cæsis propemodum omnibus victoriam non alia iactura reportarit, quàm Gimari viri nobilis, qui post rem gloriosè gestam plumbo traiectus occubuit. hîc belli exordium, primus hic fuit regiorum in Rebelles cõgressus; neque enim antè, quod sciam, hoc bello dimicatum. Ad nuntium stragis arma Priuatij capiuntur, seditio renouatur, mouentur in Vicecomitem questus: lacessitos qui nihil de prælio cogitabant, post inductam ex Masnaüi vigilantia in vrbe concordiam, dum ad lares quisque suos in fide publica remeabat, indictam à Chailano proditoriè aggressionem, immunes à crimine cæsos, testes habere innocentiæ suæ quotquot prælio adfuissent. trahendum hinc inueterati in familia Lestrangiorum, vnde Chailano ortus, in Reformatos odij argumentum: neque iniuriâ armari, qui eius in vrbe libera tyrannidem subire negant. nec mora, indicitur Priuatij prouincialis Synodus, quæ dum alta iaciet belli fundamenta, à Marte, si fas est, ad amoris diludia diuertamus.

Gimarus in prælio necatur.

Gimar.

Queruntur Sectarij.

Lestrãge.

Synodus prouincialis Priuatij indicta.

Collectis vicinarum vrbium præsidiarijs stationibus, Priuatienses ita Castrum vndique cinxerant, vt ne pedissequus quidem abnegantibus excubijs posset

posset intromitti: æstuabat tamen Priuatij domina eo igne, cuius Vicecomitis oculi fomites erant: tota in flammas abibat, hinc maximè quòd armis vndique Castri meatus occlusi difficiles amori præstabant Veneres; mirum, Veneris amasium Gradiuum patrem illi arma inimica opponere. vixit diutiùs anxia, donec impatiens moræ Maisonsulam nobilem eligit, qui Castrouielium Chailani sui proxenetam, loco designato à se compellaret: ibi breui colloquio nuptiæ repromissæ. designantur ad proximam diem sponsalia: quamquam vna erat difficultas, omnium maxima, quam languenti viduæ ad periculosos Castri accessus amor proponebat, vix posse sinè noxio casu in arcem penetrare Chailanum, consulturam se eius saluti si relicto præsidio, exeat sola, subditorum crudelitati amoris iusti expositura innocentiam, æquius esse quocumque res cadat, implicari quod immineat periculo, imbelle mulieris caput, quàm virum qui prouinciæ salutē habeat in sui conseruatione sitam: præualuit vocari Chailanum, posse incautos intercipi oppidanorum vigiles, dum malignè prænitens luna debilis, vix noctis horrorem auerteret. In id ergo inclinans vidua, præstituit Vicecomiti horam, qua inter tacitæ silentia noctis in Castrum serperet: quia tamen quà designabatur accessus deerat porta, iubetur iuxta Castri fossas, quà patebat planities, cauari vsque ad extimam lapidum superficiem murus interior, ea latitudine quæ foret satis armato homini intromittendo, ita muri extimi superficies integra; solidum excubiarum oculis mentita parietem, ne doli qui-

Maison seule. Castre-uielle.

Concluditur Chailani cum Chambaudi vidua matrimonium.

Anxia pro Chailano suo vidua.

Vocatus Chailanus adest.

dem suspicionem inducebat: donec designata Chailanus hora, dato signo, inter obscura noctis irrepit. non differuntur nuptialia, adest oportunè Sacerdos, qui iunctis sacro in Ecclesia fœdere amantibus hymenæi delicias aperit.

Nuptiæ celebrantur.

Postera die rarescentibus ad auroram vmbris, explorator ruinam muri præfecto vigilum refert, accurrunt oppidani: necdum alta admiratione defixis liquidò constabat, quid ex ruina colligendum, cùm Chailanus seipsum exhibens ad fenestras, demissum è cœlo monuit reformidatum hostem: vnde vrbē luctus habuit incredibilis. Vocatus à Marsiliasio Fauræus præses adfuit illicò, pacaturus dissidia, quamquam glisscente populi furore breui dilapsus est.

Obsidetur Castrum.

Ad rei nuntium prouinciales Sectarij, mille homines manipulatim colligunt, qui in vrbem inducti, post occlusos repagulis Castri aditus, admouent proximæ obsidioni tormenta: placuit tamen antè disploſionem tentari cuniculos, sed obstante rupis duritie protrahebatur opus, cùm Pampelonus erūpens occisis gregarijs decem, hostiles pluteos in Castrum traxit.

Pampelone.

Mommorancius copias colligit.

Intereà monitus à Lestrangio Chailani patre Mommorancius, lectis tumultuariò copijs, tormenta in Priuatium quatuor, sex hominum millia educebat, cùm Castrametator Montgalus, prouinciarium leuiori præsidio ad vias, quà auxiliaribus hostium copijs transitus erat disposito, non potuit Piloni cohortem impedire quò minùs transuadatis mira arte fluminibus obuijs, superato Coyronij

Lestrāge. Mommorancy. Priuas. Mōtcal Marescal de camp. Pilon. Coyrō.

Pilonus Villanouæ obsidetur.

Villeneuue. Mõtreal. monte, Villamnouam veniret. subsequutus Monrealus destitutam commeatu vrbeculam cingit, verùm inuitos fames adegit vt erumperẽt; dimicatum hîc acriter, donec in vrbem retrusus hostis desperatâ salute ad Mommorancium Oratores mittit, aut pateretur ad patrios lares regressum, aut Sectariorum legionem Regi militaturam exercitui suo ascriberet; neutra conditio placuit: vnde territi prouinciarum Viuarienſis & Narbonenſis Rebelles, vnitarum nomine vrbium, Mõtispessulani, Nemausi, & Vticę, missis in oliuæ ramo legatis pacem deposcunt: negat illam iterum Mommorancius; nî priùs solutâ Castri obsidione Priuatienses oppidani, positis armis, præsidiarios suos dimisissent: nectunt moras Sectarij, progreditur Mommorancius, pacem iterum Boucaudus vectigalium Præses, Ecclesiarum nomine flagitat, sed frustra, vbi conditiones prædictæ deforent. Iam ergo citra effugij spem obsessi, qui pridie eodem fato Castrum obsidebant, Mommorancij iussa his conditionibus subeunt.

Pax à Rebellibus expetita.

Viuarés. Lãguedoc. Mompellier. Nismes Vsez.

Certis conditionibus impetratur.

Boucaud presidẽt en la Cour des Aydes.

I. Petitâ proditionis venîâ glandibus & funè tormentario destitutus præsidiarius miles dimittetur.

Deditionis conditiones.

Brisõn. Tauernol. II. Brisonus, & Tauernolius vbi in Mommorancij manus inciderint, nullâ lege, eius arbitrio subeunt.

III. Diruentur claustra, munimentáque quęlibet vrbem inter & Castrum recèns constructa.

IV. Exercitus, qui sex peditum millibus, equitibus mille constat, sex diebus oppidanorum impensis aletur.

His ità ordinatis non priùs loco ceditur, quàm oppidanis indicta in pœnam, L. stationariorum

stipendia, commeatus, armamentáque in tutelam arcis.

Crucæum arci præficitur.

Castro interim præficitur Crucæus equitantium sclopetariorum Custodiæ Mommoranceæ præfectus, cui Sanctpalaisius excubiarum legatus substituitur. La Croix. Sainct Palais.

CAPVT VI.

EPITOME.

Tertia Priuatij seditio præter ordinem hîc describitur. Sanctpalaisius minas in apertum bellum conuertit. Priuatiensium deficientes animos restaurat Brisoni aduentus inopinus. Castrum obsidetur: varij in turres cuniculi desperatâ salute ruinam aperiunt. Regij de deditione cogitant. Mommorancius ad rei nuntium copias legit. dilatâ Priuatij obsidione, Villanoua Bergi, Valonsium, & Vallum expugnantur. Moresius glande occumbit. Valonsium Autiegius intercipit, donec Regiorum armis oppressus conditiones deditionis ingloriè subire compellitur.

NE seriem historiæ interuertat alibi, parùm hoc loci debita Priuatij Rebellio tertia, vtpote quæ intermedio semestri, dum hîc illic geruntur varia, in annum sequentem referri debeat, si tractum temporis spectas: retento tamen quod aiunt themate, nihil hîc eam morabimur,

ideò in vnum varia tempora conferentes; quia de ijsdem loco,& personis acturi prodent se expeditiones inuicem nexæ faciliùs.

Sainct-Palais. Sanctpalaisius, vt suprà dictum, Mommorancij ad Castrum Priuatiense legatus, proditione oppidanorum agnitâ, vocatos ad se Consules iusserat munimenta recèns constructa diruerent, eò illi suspecta magis, quòd Castro adiacebant: illi nisi municipum assensu id se posse negantes, eo annuente concilium conuocant, vbi magis proponitur expugnandi Castri, quàm diruendi muniminis ordo. *Iubentur Priuatij Consules munimenta diruere.*

Non tulit audaciam Sanctpalaisius, quinimò displosis in vrbem magnâ contentione tormentis, coniectísque in tecta viciniora ignis arte parati circulis, territos oppidanos adegerat ad obsequia; Brisonus. nisi Brisonus perduellium caput, oportunè factiosâ perduellium cohorte aduenisset. Quàm illum exceperint gratulabundè præfecto defecti oppidani Rebelles, vix concipi potest. renuntiatur armorum imperator, præfecturas distribuit, oppugnationes designat, cuniculos imperat; imperanti adsunt Gardõ. Croté. Malassas. Boëtieres. Gardonus, Crotæus, Malassasius & Boëtieresus, viri non magni nominis; nisi quòd supra omnes seditiosi, in vrbem conductitiorum cohortem secum recèns induxerant. Paratis in obsidionem omnibus: à turri maiore, in quam ex rupis duritie cuniculi frustrà tentati, in minorem operis incumbit industria, nec diu cùm admota crepitacula duo, commotam à fundamentis disijciunt. post æquatum solo turris immane pondus, vasta area in qua- *Brisonus adulat.* *Obsidio designatur.* *Turris à fundamentis excutitur.*

drum desinens, muris & profundioribus fossis quà in vrbem prospectus erat circumobducta, continuâ disploſione ingens vrbi damnum inferebat: cùm Brisonus agendum adhuc cuniculis ratus, ad murorum fundamenta diligentissimè opus perducit. admotus pulueri tormentario ignis, eâ latitudine ruinam aperit quæ in oppugnationem abundè foret. non differtur aggressio; póstque apertas ad vicinarum ædium latera feneſtras tormentarias, vnde indesinenti disploſione irruentibus in murorum ruinam Sectarijs faueretur, post admotas vndique scalas ab vrbe in Castrum irrumpitur; initur cruentissima pugna, hinc Regijs pro salute, Rebellibus illinc pro gloria & præda dimicantibus. donec frequentiore hostium numero, rari Regiorum propugnantes, ab area in Castrum se recipiunt.

Noui in turrem cuniculi.

Area expugnatur.

Potitus victoriâ hostis clauſtra exstruere, immittendis in Castrum nullo periculo vallis, operi haud segniter incubare: iámque Castri muris nullo medio succesſerat, cùm turrem omnium maximam cuniculus profundior eâ ruinâ disijcit, vt Sanctpalaisio vna iam in prompta deditione salus: eius conditiones, quales expeti solent fuere; Castróque ad crastinum cedit Regius miles tympanis sonantibus, signis expassis, tormentario fune ignito, glande, quod vulgò iactant, in bucca, impedimentis, sarcinis, & quæcumque supra hæc placuissent.

Cuniculus turrem omnium maximam solo aquat.

Quibus conditionibus deditio Castri processerit.

Vix è naufraga rate Sanctpalaisius terram securis iã osculis adorabat, víxque secum viginti milites

saluos eduxerat, interfectis aut saucijs in prælio reliquis: cùm Vicecomes Chailanus cuius res agebatur, in accliui colle vrbi adiacenti, leuis armaturæ legionem exhibuit; tardiùs tamen quàm decuisset virum, cui nihil erat quod obijci posset: grauior in Vantadourium accusatio, qui Galliæ Narbonensis pro Rege Legatus Lavoultæ non longè à Priuatio, inter obsidionem moratus, debuerat ea, qua in prouincia fungitur auctoritate, aut pacare dissidium aut periclitanti præfecto opem intulisse.

Chailanus iam tardius suppetias infert.

Vantadour. Lavoultæ.

Vantadourii negligentia perstringitur.

Eo tempore plures rei secretum aliquod inesse coniectabant hinc, quòd turris mole importuna ruens ex præsidiarijs neminem casu impræuiso intercepisset: non potuisse sinè proditione Regiorum rupem secretò durissimam excauari, quam quam debile argumentum: quid enim vetabat quin Regij audito in rupe cuniculariorum strepitu, vbi, deficientibus operarijs, non dabatur in nouo cuniculo contrarium opus suffodere, dum tutò licebat, longè abirent à periculo. quidquid id est aut calumnia erat, suspicio hæc in probos cadens, aut ignotum adhuc mihi secretum.

Fraudis suspicio improbatur.

Scripsit Mercurius Gallicus explosis, intra decem, & quatuor dies, à Regijs tormentorum ad quadraginta, scloporum verò ad quatuor millia ictibus, post occisos oppidanorum ducentos, deditionem, quæ differri non poterat à Castri præfecto subscriptam.

Mommorancius præreptam sibi monitus, quam nuper sinè prælio de Priuatiensibus reportarat victoriam, exercitum citissimè colligit: sed arduum

Exercitum colligit Mommorancius.

opus; quippe nõdum præscripto à Rege instruendi exercitus ordine, destituebatur stipendio miles: ne ergo ad imperatoris inopiam, quod vulgò contingit dilaberentur acies, datis in pignus vnionibus plusquàm Cleopatræis, armillis, quibus supra rationes impotens hominum libido precium facit, aliisque id genus quæ vxori in mundum muliebrem erant, ducenta aureorum millia, Lugduni, Massiliæ, & Auenioni, sumpsit in mutuum; vnde, quo abripitur in prouinciæ tranquillitatem Regísque obsequium zelo, stipendiaria milites annona conduxit, donec à Rege indicta belli formula.

Quæ ratione stipendia de suo militibus numerarit.

Lion. Auignõ Marseille.

Octo illi peditum millia, quadringenti Cataphracti nobiles omnes, Castrametatoribus Portesio & Moreso militabant. Iámque Priuatiensibus muris tormenta admouere parabat, cùm Lesdiguerius, meliori mente, quàm consilio posthabita Priuatij obsidione, in Villamnouam Bergi, Vallum, & Valonsium, nouas expeditiones suasit. ferebatur quidem Mommorancij in Priuatium animus, sed præualuit veterani sententia: itaque obsidione Priuatij dilata, sin mauis elusa, in Villamnouam Bergi arma conuertuntur, cuius ad rei nuntium Oratores, in supplici libello, ad victoris genua prouoluti, regium citra conditiones admisere imperium: Villanouâ, Valonsium itur, vbi prælium graue ad primos accessus parabatur, nisi Reauxius Scoticæ custodiæ præfectus, monitum à Rege de dimittendis præsidiarijs Chatilhonium impulisset, vt prompta Regis imperio præstaret obsequia. Positis ergo ad Chatilhonij obedientiam armis, vibs Regis imperia subit

Portes. Moresses Maresschaux de Cãp. Lesdiguieres Villeneuue de berg. Vals. Valons.

Post dilatum Priuatij obsidionem in Villãnouam, Vallum & Valonsium itur.

Valonsium & Villanouæ deditur.

De Reaux Capitaine de la garde Escossoise.

subit, præfectóque arcis Sectario substituitur emeritus à custodia miles.

Valonsio, Vallum itur, ibi in opere arduo periculum ingens: spreto Regiorum conamine deditionem abnegat præsidiarius miles, cùm Portesij, Moresíque ope admouentur muris, primùm legiones, tormenta dehinc, ea Rebellium ad primos accessus audaciâ, vt extra muros in Regios numero valentiores prælium ausi, Mommorancij excursores in agmina quibus sustinebantur retruserint: commissum hîc grauissimum prælium, seu numerum spectas, seu hostium pertinaciam: quadringentorum numerus erat, quibus ad eruptionem plus satis; pertinacia ea fuit, quâ potest exercitus numero impar dubio diu Marte certare: non abijt hoc prælio sinè commendatione Mommorancij virtus, qui Moresium commilitonem suum, vulneratum lethaliter magno ipse vitę discrimine, nusquā deseruit comes fidus; quinimò, vbi viribus ille destitutus ægrè in vestigio consistebat, impositum humeris procul eduxit à periculo: quamquam hærebat lateri lethalis plumbus, vnde magno omnium mœrore paucos post dies occubuit. fuit eius funere iactura supra fidem magna; quippe cuius consilijs magnum erat rebus bello gerendis momentum. Irâ percitus Mommorancius, ad luctuosum sibi cari hominis funus, supremum vrbi parabat excidium, nisi Reauxius veniam oppidanis Rebellibus impetrasset. Vrbe deditâ, leui trecentorum legionariorum cohorte, emeritus à custodia miles Rebellium præsidio substituitur. Posterâ die obsidij nuntio Montem-

Pugna ad primos Valli accessus initur.

DePortes. Moresius.

Moresius glãde traijcitur.

Vrbis porta Mommorancio aperiuntur.

peſſulanum allato, commotâ Catarinotarum, quos vocabant, ſeditione adigitur Chatillonius vt ſupra ducentos, mille legionarios Autiegio committeret, expeditam, in Valli ſubſidium, manum. Iámque Valonſium venerat, cùm relatâ Valli deditione de Valonſio intercipiendo cogitauit. Sectariorum frequentior numerus, quibus in vrbe morari victoris miſericordia tulerat, arduum alioquin opus in plano poſuit; nec diu cùm interceptis primis Regiorum vigilibus vrbs occupatur. Emeritus miles proditionem Mommorancio refert, qui nihil moratus in Valonſium caſtra impigrè mouet; atenim difficultas hîc omnium maxima ab hoſtium numero qui nouo ſubſidio auctior mille quingentorum erat. erumpere Autiegius, excipi à Regijs ſtrenuè, manus auidè conſeri, cadere mutuis vulneribus hinc inde plures. Neque indigna eſt quę laudetur hoc loci nobilis Catholici virtus, cui à Sancta Columba nomen. quippe glande traiecto lethaliter cui protegendo vbique adfuerat filio, vbi equo excuſſum videt, memoriam Dei ſæpius renouat, commiſſáque exin cõductitio cuidam pignoris ſibi cari cuſtodiâ, in hoſtem denuò proruens, filio morienti, Rebelli affatim ſanguine parentat, donec hoſtibus in fugam actis, amore auſpice ad filium reuocatus inuenit animam exhalaſſe, ſibi abundè factum lætus in funere, quòd in gladiatorio ſanguine natabat filij rogus.

Montpellier. Catarinots. Autiegius. Sainct Colõbe. Portes.

Autiegius ſcribit auxiliares copias infert.

Valonſium ab Autiegio intercipitur.

Mommorancius adulat.

Pugna committitur.

Commendatur à Sancta Columba virtus.

Poſtquàm ſæpius Marte hinc inde dubio dimicatum, admouentur muris tormenta, diſploſáque indeſinenter ruinam aperiunt; iámque Porteſio procurante in procinctu oppugnatio erat, cùm datâ

Propoſita deditionis ab hoſte cõditio.

hosti habendi colloquij facultate, mittitur ab vrbe qui moneat, si absistentibus, Montempessulanum commeatus dabitur, paratos esse vt loco cedant. placuit Regijs expetita diu, at parum expectata conditio. Chatillonio enim, qui cum tribus hominum millibus properabat, Regias à tergo acies impetente, dum ad frontem Autiegius erumperet, desperata erat Mommorancio victoria, ipsáque in periculo salus: pactâ ergo deditionis lege, Mommorancio Autiegius exhibitus, oratione supplici precatur veniam. Negat ingeniosus Prorex quippiam se ad Reauxij præsentiam gesturum, cui gloria debeatur omnis; nihil agendum secum vbi à Rege Legatus adforet: quibus districtè Reauxius, futurum Regi haud ingratum quidquid Mommorancio auctore prodiret, dedit illi potestatis omnimodæ à Rege habenas. Aderant Mommorancio supra Fauræum apud Gratianopolitanos præsidem Bitautus libellorum supplicum in Regia Magister, qui se in prouincia Narbonensi iustitiæ indagatorem faciebat, Vicecomes Poliniacus, Hannibal Mommorancij naturâ frater, Perautus, Monrealus, Masargueśius, Mossolensius, & cum illis octingenti equites magna ex parte nobiles: ad quorum præsentiam petitam Autiegius veniam his conditionibus impetrauit; Vt cum armis quidem, sed minimè sonantibus tympanis, extinctóque funium igne absisteret. Post admissas in hanc formulam conditiones, oppidanis misericordiæ Regiorum expositis abijt, prædâ dehinc militibus datâ, incendio vrbs & ruinâ vastatur. donec dirutis munimentis super

Mommorancio periculum imminens.

Autiegius veniam petit.

Faure. præsidēt à Grenoble.
Bitault.
Poliniac.
De Mõmorancy.
Perault.
Mõreal.
Masargues.
Mossolens.

Vrbi prædamilitibus datâ.

Mommorancius Pedenassium redit.

obsidione Priuatij imperia Regis expectans Mommorancius, Pedenassium redit. hæc de Viuariensibus dissidijs, vbi non indignum notatu, primam nascentis olim in Gallia Caluinismi Rebellionem à Priuatio prodijsse, non secùs ac eam cui accingimur. Pedenas Viuarés.

CAPVT VII.

EPITOME.

Factio præpotens, quâ Reginam matrem, Galliarum magnates ad arma concitant, ex occasione perstringitur eiúsque origine altiùs repetitâ, describitur ad Pontes Cæi victoria Regis. hinc, nusquam mutabiles naturæ affectus, ad mutuos parentem & filium amplexus impellunt. ab ea expeditione Benarnenses victoriæ prodeunt: descriptóque prouinciæ genio, deploratur proscriptus in ea Romanæ Ecclesiæ principatus. Rex penè inermis Burdigalam venit, vbi motę de Lectorę præfectura querelę suadent, vt deposito Fontaralio Blainuillius substituatur. vltrà progressus, in Forcæum, qui veniebat obuiàm, incidens, habito hinc inde de prouinciæ statu sermone, contra eius suasionem vlteriùs pergere statuit.

SEDITIO Priuatij prima, quæ ad finem anni M. DC. XIX. ex scintilla belli excitauit incendium, ad ineuntem annum M. DC. XXI. vna Mommorancij virtute, vt suprà scriptum restincta est. Per idem tempus exar-

ſerat potentiſſima in Gallia factio, cuius caput Reginam mattrem induxerant non ignoti Galliarum magnates, vt motis de imperij moderamine queſtubus, priſtinam regno dignitatem vindicare tentaret. aderat Mayennius, qui Marchionis Forcæi, & Boëſſij-Pardaliani ope, lectis in Aquitania decem hominum millibus, magna ex parte Caluiniſtis, Ligerim tranſmeare parabat; nî immortale odium, quo Mareſcallum Theminium proſequebatur contra prĕſtitutum ordinem impuliſſet, vt ſtudio vindictæ quâ ardebat, in illum Moiſſaci, vrbe parum ad obſidionem oportunâ morantem, retrogradu paſſu caſtra moueret: vnde vnam memorant felicioris ad Pontes Cæi victorię cauſam: qui enim ex præſtituto ordine, poſthabitis inglorijs expeditionibus Reginæ copias, validiſſimo debuerat augere exercitu, quo dubio procul Regijs aciebus ſupra vires negotium erat, maluit, Æſopicum canem imitatus, poſthabito corpore vmbram ſectari: vnde neque illi, neque Reginæ conſultum. Non parum eo tempore debuit Belebati prudentiæ Gallia, qui monitum identidem de Mayennij ſecretis arctioribus Regem impulit, vt Theminij oportunè obſtaculum interponeret.

Factio in Luynanis potens.

Mayĕnius contra ordinem belli in Moiſſacum arma conuertit.

Quia Theminiũ odĕrat.

Hinc Regia victoria cauſa.

Belebati fides commĕdatur.

Du-Mayne. La Force. Boëſſe-Pardaillan. Le Loire. Themines. Moiſſac. Pont de Cé. Belebat Themines.

Eſpernon. Angouleſme. Guiſe. Retz. La Valete. Luynes.

Eſpernonius vir ſagacitate, & animi magnitudine pollens, Reginæ ſeceſſum quęrenti tutum Engoliſmæ aſylum præbuerat; vnde in eum accuſatio grauior. illi aderant Cardinalis Guiſius, Dux Radeſianus, Valetęus, & alij primorum non pauci, quibus non in Regem (abſit prodigij monſtrum) ſed in Luynæum armatis, nihil erat in Gallia quod

Eſpernonius conſilij caput.

resisteret, nisi Rex incredibili celeritate, pernicioſa in ſpeciem Principum conſilia præueniſſet, quorum is erat animus, vt quod parentis, magnatúmque precibus enixis negabatur, armata manus vindicaret. Luynæum rerum ſummâ deiectum præſentiâ Regis arcere vna mens omnium erat, hic armorum ſcopus; quibus haud deerat ad inſolentem hominis audaciam populorum applauſus, nî Regi in ſpeciem contrà placuiſſet: quidquid id eſt: iuſta fuerit cauſa nécne, videant quorum intereſt: aiunt legem imperij fundamentalem eſſe, vt ſubditorum in Reges arma, non niſi perduellia dici poſſint: comprobatis tamen poſtmodùm omnibus, quæ in ſe Rex tunc geſta querebatur, oſtendit ſibi potiorem eſſe parentis rationem quàm extranei, minúſque bellum eo tempore in ſe geſtum, quàm in tricipitem CERBERVM. Dum Mayennio in Aquitania ex Regis mandato Theminius illudebat, Rex ipſe cum exercitu leui ad Pontes Cæi venit: ibi diſpoſitę in quadra agmina Reginæ acies committunt prælium, dubio diu Marte; donec Radeſiano pugnę aleam ſubire detrectante, vnde vehementer à ſuis incuſatus eſt, Reginæ copiæ profligantur; quamquam ex Regijs Nereſtanus & Marchio Mareſius deſiderati, ſatis luctuoſam fecere victoriam. hinc Luynæo triumphus, quem vnum belli victimam appetebat iuſtè armatus furor.

Quid flagitarent à Rege armati Principes.

Pontecea victoria.

Pont de Cé.

Rets.

Nereſtan. Marais.

Andegaui Regina mater primo à caſtris lapide, quò dubia diu fortuna inclinaret, præſtolabatur, cùm ad nuntium ſtragis natura, quæ nuſquam in ſanguine mentiatur, inducias poſtulat. exorat ma-

Pax amorabundè initur.

Angers.

trem filius, filium mater deprecatur. pax vtrinque expetita, breuíque negotio in illam hinc inde con-
Sainct Anian. Pont de Cé. uentum. Comes à Sancto Aniano vir ſtrenuus à Regijs in prælio captus, libertate donatur: Pontes Cæi Regis imperia ſubeunt, parcitúmque exin ad enixas Reginæ preces quibuſcumque illi militaſſent. ardet videndæ matris deſiderio filius, ęſtuat impatientiâ mater, exhibetur gratiſſima vtrinque præſentia, vtrinque in amplexus proruitur, amorabundè vtrinque oſcula crepitant, vno verbo matri filius, filio mater, ſi quid naturæ addi poteſt nouo fœdere copulantur.

A Sancto Aniano libertate donatur.

Regia præſentia Regina mater exhibetur.

Hæc diſtrictiùs ſcripſi, quàm ex rei dignitate debuiſſem, verùm duo impulere etiam nolentem; tum quòd belli memoriam extinctam deceat, tum quòd de vna Caluiniſtarum ex profeſſo perduellione ſcripturus, magis ex occaſione hæc addidi, quàm ex voto. Paci poſt victoriam initæ ſucceſſit expeditio Benarnenſis, breuis illa quidem, at nec ideò minùs glorioſa, eam hîc paulò altiùs repetamus.

Expeditio Benarnenſis deſcribitur.

Bearn. Benarnenſe ſolum, olim Hiſpaniam à Gallia diuidebat, hodie ipſummet Gallia eſt poſt reſcriptum principis anni M. D C. XXI. quo prouinciam, opimum domus Borboniæ patrimonium Gallicę coronæ adſcribi placuit; quamquam his ex libello prouincialium ſupplici conditionibus; Vt in prouincia Parlamentum principatus antiquum ſubſiſteret, vnâque, ex veteri formulâ in actis publicis vernaculâ dictione proſcriptâ, nihil antiqui ritus mutaretur. Quia tamen L XX. abhinc annis lues hæreticâ adeò in prouincia graſſabatur, vt paſſis vbique Or-

Benarnij ſitus & ſtatus.

thodoxi enunciationem Euangelij Sectarijs Galliæ; pertinaciter tamen soli Benarnenses obsisterent; imò & Episcopis longè amandatis, eorum vbique sacros reditus vsurparent: quia in dies in statum popularem deficiebat gens ignara Regum, misit Rex supremo loco Renardum, qui, vt supra ex occasione dictum, in liberam seruitutem, effrænatam populi audaciam reuocaret: imò & quasi cum socijs rem posito Rex diademate habuisset, id Renardo impe- Renard

Renardus à Rege in Benarnium missus.

rij datum, prouinciales iam de salute sæpius monitos, rogaret iterum vt ad sui cõmiserationem ducti, pacem Galliæ non inuiderent, quæ post extincta bella ciuilia feliciùs iam reflorebat. Quia tamen ad hæc omnia surdę Sectariorum aures, in Aquitaniam armatâ manu iter dirigitur eâ spe, vt quemadmodum ad viciniam solis nubes vndique euaporantur, ità vno Regis aduentu dissiparentur pernicioſæ in Benarnio factiones.

Benarnenses Regio imperio obsistunt.

Consilium itineris capitur.

Post sopita filium inter matrémque dissidia plusquàm inteſtina, oportunè contingit adesse nouæ expeditioni exercitum, leuem tamen & quem adhuc Ligeris, tractúsque terrarum longior à Benarnio seiungebat, vnde periculum ne dilapsæ antè expeditionem acies adderent Rebellibus animos: Rex tamen meliora sperans, traiecto Ligeri, Aquitaniam versùs sequi acies iubet, hoc animo; vt si ad Regij aduentus rumorem colla submitterer Rebellio Benarnensis, edictóque nuper promulgato vltrò obediret, abstineretur armis; sin minùs, quod abhorrebat, armatâ vi, & Romani Euangelij & prostituta Regij nominis dignitas assereretur.

Vix se Rex committit.

Dicto

Bourdeaux. Fontarailles. Lectoure.

Dicto citiùs Burdigalam venit, vbi, quia mouebantur à Sectarijs de Fontaralio Lectorensi præfecto querelæ, qui, (vt fusiùs suprà,) à Caluinismo nuper transierat ad fidem Catholicam, arcémque quæ Albret. Labretani Ducatus primaria est, antiquo iure addictam Sectæ, possidebat adhuc post mutatum in Catholica religione statum: iubetur (quò abesset omnis Rebellioni prætextus) loco cedere Fontaralius: quóque ternionibus Comitiorum Lodun. Lodunensium fieret satis, non ignotus inter Sectarios Blainuille. Blainuillius præfecturę succedit, ídque Ecclesiarum, quas vocant assensu, vir probus, sectæque addictus, vbi nihil in Regem agebatur. Ad eam Regis clementiam nemo non sperabat quin deposita feritate Benarnium sacramentum fidei in debito obsequio renouaret, cùm Regi nuntius venit, in perduellione Benarnium pertinax iussis obsistere, paratúmque ad extrema priùs, quàm in bona sua Episcopos induci patiatur. Persanos primaria seditionis capita plebem concitare, minutulúmque illud, vbi vix duodecim Senatores, prouinciæ parlamentum, perfricta frõte sæpiùs flagitatam edicti negare promulgationem, eóque iam vbique ventum impu- La Force. dentiæ, vt agnita Forcæi potestate vna, proscribatur quidquid aliundè imperium sonat.

Fontaralio in præfectura Lectorensi Blainuillius substituitur.

Benarnii perduellio pertinax.

Persans

Lescun. Seditiosus supra omnes Lescunus nescio quis (nisi quòd in parlamentulo Prouinciali Senator) continuis legationibus, ad vrbes sectarias defungebatur, ea tamen infelicitate, vt in Regios incidens, quod fusiùs infra, Burdegalensis placito parlamenti, capitis pœna damnatus, proditorio sanguine Re-

Lescunus seditiosus admodum.

bellionis crimen diluerit.

Rex in Benarnium citatissimè properabat.

Agnita iam plenissimè Benarnensium proditio, Regem adigit, vt in diem crastinum ad expeditionem parari omnia iubeantur. Nec dum vmbris aurora succesſerat, cùm ex innata sibi vigilantia, primus equo insiliens, exspectato palatinorum nemine, vt assolet, primus abijt.

Edictum de bonis Ecclesiasticis in acta relatum illi offertur.

Iam emensо trium dierum per solitudines inaccessas itinere, Granatam primam ad Benarnij limites vrbem venerat, cùm Forcæus illi se obuium sistens edictum iam in tabulas parlamenti relatum vltrò offert. accedit supplex oratio, quâ viam deprecatus, hortatur ne vltrà progredi tentet, difficiles esse soli accessus, prouinciam sterilem, vbi periculum ne pereat inedia miles, si Regio exercitus apparatu inducitur. dolere se, idque vehementer, quòd non licuerit statim ab imperio edictum in prouincia promulgare. nihil se ad hoc temporis auctoritatis habuisse in Benarnio, quia vnus inter tot coniuratos Regem agnouerat; si tamen armis abstineretur, mutatis iam in melius animis, polliceri se cœcam ad iussa obedientiam, tributi pensionem, stipendiarias annonas, & si quid vltrà desiderari queat. Si contrà ad prouinciæ intima penetrare mens, fateri se publicè impotentiam suam, neque sinè causa timere, ne prona hodie ad obsequium sinè conditione prouincia, de perduellione suaderi se patiatur. vim in conscientijs suis pertimescere Reformatos, fidem explanatione Euangelij non armis propagandam; quia nemo imperari potest, vt contra conscientiam credat.

Grenade.

Hortatur Forcæus ne vltrà pergat.

Causam dilationis explicat.

Si vltrà pergitur seditionem timet.

Non dubitabat concio astans quin ad rei difficultatem Regis animus mutato proposito Lutetiam intacta prouincia remearet: quando Forcœum compellans; Tua, inquit, interest, progredi vlteriùs Regem, cuius te præsentia faciet in posterum in prouinciæ regimine fortiorem. *Regis ad ea omnium responsum.*

CAPVT VIII.

EPITOME.

Ad Regis aduentum consternantur prouinciales, depositáque per obsequii speciem feritate, quem nequeunt sistere venientem, gratis exceptum simulant. Paulum sinè pompa ingredi statuit. frumentum ex industria diuertunt præfecti annonæ, quò fames Regem promptiùs adigat ad discessum. post Nauarræi Castri deditionem, Salesius loci præfectus, remuneratus abundè Poyano loco cedit. arctius Regis Consilium quatuor capita, futuras in posterum prouinciæ fundamentales leges decernit. Ordo habendis Deo gratiis publicarum supplicationum indicitur, vbi mirabili pietate Rex omnium vota & animos in se conuertit: relictisque demum qui decreta exequerentur quamprimùm Auberio, & Tarabello, Lutetiam citè redijt.

Assac. Paul. ARSACVM Rex postridie venit: ea vrbs viginti milliaribus à Pauio prouinciæ primaria distat. Res mira! ad Regis absentiam fulminabat prouincia perduellis, imò iam Coronæ Gallicæ minabatur excidium, si quid Comitiorum *Rex Arsacum venit.* *Prouincia cõsternatur.*

Lodunensium petitionibus deforet. viæ committit se Rex, statim mitiori strepitur voce, accedit ad prouinciam propiùs, mutantur in murmura strepitus, Arlacum venit ad oram prouinciæ, siletur vbique, perduelle solum attingit, etiam sinè armis, vno qui Regem stipat comitatu, omnia cõsternantur. O potestatem Regum verè de cœlo demissam! ô Dei characterem sinè fabula Regiæ fronti impressum! ô veram illius in terra imaginem! vix in primo ætatis flore princeps adolescens quò impellit seditio aduolat, penè inermis est, & Gigantum audacia sternitur: hinc te conuinco perduellis Caluinista, qui Regiæ potestatis iugum excutere tentans, cœli ordinationi resistis: hoc te vno veritas condemnat argumento, qui Reges auersatus Democratiæ vbique studuisti, sed hæc nihil ad historiam.

Argumentum quo perduellio cõuincatur.

Pauii Consules Regi obuiam veniunt.

Pauij Consules, cum reliquis vrbis Ordinibus, citiùs quàm dici possit Regi obuiam eunt. ille Arsaci fatigatus à via in quiete diem exigebat. inducti ad conclaue post deprecatam breui oratione iracundiam, quo cultu in vrbem suam admitti velit rogant. Quibus ille, lubentem se principatus sui primariam vrbem in Regio apparatu ingressurum respondit, si sacer locus in promptu esset, ad quem primùm, velut ad portum inter fluctus procellosi maris appelleret: id esse apud Reges Gallorũ, quorum patrimonia possidens virtutes excolebat, inueterati moris, vt in Regia pompa numquam vrbes suas ingrediantur, quin vota Deo nuncupata in Ecclesia priùs exsoluerint. Ceterũ quia vrbi deesset Basilica, nolle se principem ingredi, sed priuatum. Postera

Pau.

Responsum principis pietate cõmendabile.

Pauii excipiuntur.

die in antiquam Labretanorum Regiam admissus, Magistratuum, vt & Ministrorum orationibus fusè habitis, ea gratia, ea humanitate respondit, vt omnium animos ad se velut aurea catena alliceret.

Nemo Catholicorum interim apertam à Rege auersionem in oppidanorum fronte non legebat, quam prodidit breui commentum non illepidum: quò enim citissimè Rex abire cogeretur curauit præfectus annonæ, diuerti omnẽ procul à prouincia commeatum; vnde aut famis incommoda aulicis, ipsíque Regi subeunda, aut erat fugæ consulẽdum: verùm nouis annonæ dispensatoribus ordinatis elusum stratagema. non displicuit amœnitas loci Palatinis, Curiæ vbique sequacibus; imò nec Regi quĩ patrem, eôdem loci placidè olim vixisse sciebat, donec deficiente Valesiorum stirpe ad maiora eum vocauerat Borbonij nobilitas sanguinis.

Commentũ populi quò ad discessũ Rex adigeretur.

Nõ displiceret placidus loci genius.

Valois.

Quia tamen in mora periculum, videbatúrque ad publicam vtilitatem spectare si interciperentur prouinciæ vrbes, dum dubiæ adhuc in fide nutabant, ad XVI. Cal. Nouembr. Pauio ad Nauarræum Castrum iter indicitur; nec spem fefellit euentus; Nauarræi quippe præfectus Salesius, priùs interceptus quàm Regium sibi proposuisset aduentum ad minùs præuisæ obsidionis terrorem portas sinè conditione aperit. maior fuit ea Sectarijs iactura quàm credi possit: vrbis enim etiamnum hodie ea sunt munimenta, vt asseuerent quibus est in arte militari scientiâ, vix esse in Europa arcem, cui secunda dici possit: eam loci genius, artisque industria solers, hinc præcipitijs, illinc fossis, terreísque

Nauarræi descriptio.

Nauarreins. Sales.

Eius armamenta.

obductis lapide propugnaculis, adeò vndique faciunt inacceſſam, vt inexpugnabilis non immeritò dici poſſit: his accedit pulueris tormentarij, globorum, haſtarum, ſcloporum, aliorúmque id genus armorum copia, ideò ingens, quia longioris iam æui decurſu totius prouinciæ fuit armamentarium;

Tormentorum in arce numerus.

tormenta quæ rotis voluuntur bellica, quorum Regij modi plura, ſupra viginti centena numerantur. Parta ſinè prælio, nec minùs ideò Regi glorioſa victoria id ſuaſit, vt præfecto Saleſio, qui in octua-

Saleſius muneribus grauè dimittitur.

Sales.

geſimo quem agebat anno iam emeritus erat, in oblati honoris cumulo grata à laboribus quies proponeretur: futurum ſatius, ſi in amica ſenectutiquiete traducatur quod ſuperat reſidui ad vitam temporis, breue illud, liberioríque genio debitum magis, quàm aſſiduo excubiarũ labori: præmia mutandæ cõditionis in pecunia numerata fuere, & Caſtrametatoris apud regias acies præfectura. Neque diſplicuit remuneratio, lucro mixtim & honore gratiſſima: ea enim eſt hominum vulgò gloriolę auríque fames, vt nemo alterutrius eludat inſidias. ſucceſſit abeunti Sectario Catholicus prouincialis Poyanus,

Poyanus.

vir nobilis, & in Benarnio præpotens.

Poyanus arcis præfiſtura ſubſtituitur.

His ita geſtis, quia poſtridie diui Lucæ ſolemne parabat Eccleſia: indixit Rex quàm magno apparatu, Chriſti hominis ſacrum. ibi publica Catholicorum gaudia, geſtire oppreſſas conſcientias, gratè libertatis nuntium excipi, ad rem nouam turmatim accurri, quóſque longioris iam æui curriculo ad iugum adegerat tyrannidis hæreticæ audacia præpotẽs, extra ſe poſitos palàm exultare. Notauére inda-

Miſſæ celebratio indicitur.

gatores temporum rem non indignam, quam nos hoc loci astruamus: exulem medij iam decursu seculi à Benarnio Missam, eâdem penitus die à LVDOVICO restitutam, qua eam victo Terridio Mongomerius ad Ioannæ olim tempora depulisset quæ ergo, quinquaginta iam erant anni, sacrificij à Benarnio memoria victo Terridio exulabat, illam eandem victor LVDOVICVS eâdem die restauravit, atque ita quam proscripserat Ecclesiam auia, reuocauit melioribus auspicijs nepos.

Terride. Mongomery

Concilio ad finem mensis habito, quibus modis, Dei cultus Regis obsequium & fides debita, restituta illa quidem in integrum, sed nutantia, Deo, Regíque posthàc firma futura sint, omnium sententijs in quatuor capita itum.

Habetur de futuro prouincia regi. uine à Rege Concilium.

Primum id fuit, vt Episcopi & Abbates prouinciæ, ex veteri more, & sedem in parlamento haberent, & sententiæ dictionem.

In quatuor capita concluditur.

II. Vt restitutis Ecclesiæ priuilegijs, & patrimonio, Episcopi in ea dignitate in posterum viuerent quæ columnas Ecclesiæ deceat.

Restituuntur dignitati Episcopi & Abbates.

III. Vt Nauarra inferior, & Benarnij principatus, Galliæ deinceps ascriberentur, Benarniíque & Nauarræ vnitis iurisdictionibus, nobilius inde parlamentum emergeret.

Labasse Nauarre.

Vniuntur Benarnii & Nauarra iurisdictiones.

IV. Vt posthàc stati quidam & certi armorum duces prouinciales, quos Persanos vocabant, qui pernicioso more septem hominum millia intra diei vnius curriculum in armis vulgò emittebant, proscriberentur.

Persani proscribuntur.

Postridie placuit caput, quod de restituendo in

integrum Ecclesiæ ordine erat exequutioni mandati, res ita processit.

Pauij vetus erat Templum, quod gentes Deo inimicæ pollutum, ex planctu prophetæ fatidici, posuerant in pomorum custodiam; iámque sexagesimus annus vertebatur cùm impunè Sectariorum Ministri fabulas hîc Euangelij sui explicabant, sat fabulis, sat fuerat impudenti mendacio datum; placitum ergo Christianissimo Regi, fictionibus tandem aliquando vera succedere: dispositísque ad rem sacram omnibus, ex Ecclesiæ solemni ritu, pollutum toties locum, noua in Dei gratiam reconciliatione redire, à quo iampridem hæretica destinatione diuerterat; quasi Deo satis non sit puritas animi, nisi & à loco vbi paratur sacrum, labem omnem expiatio auerrûcet. à veteribus Ecclesiæ ceremonijs ad sacrificium itur, ab illo ad supplicationes publicas, quas cum Rege, principes, omnium Ordinum nobiles, Cardinales, Archiepiscopi, eóque numero Episcopi, cum infinita populi turma sequebantur, vt in veterem Romam mutatam vrbeculam diceres. Bacillos vmbulæ pluſquàm augustalis sub quâ Eucharistiæ Sacramentum gestabatur præferebant oculis ad terram defixis, composito ad verecundiam vultu, ad humilitatem gressu, corde & ore ad amorem, quatuor ex primarijs Principes, quos sequebatur pedes, aperto capite, cereo ad manum accenso Catholicæ fidei vindex, LVDOVICVS Rex Christianissimus, illi à tergo aderant decẽ circa Catholicorum millia, quos fidei Catholicæ grata restauratio ex prouincijs latè adiacentibus in Benarnium

In veteri Ecclesia post reconciliationem Missa celebratur.

Ad supplicationes itur.

Principes bacillos vmbulæ sustentant.

Rex nudo capite sequitur.

Illum ad decem hominum millia populus.

nium conuocarat. Non displicuêre pio Regi acclamationes, quibus lætitia diffusi orthodoxi, gratissimo applausu carissimum Galliæ caput prosequebantur; resonabat vndique suauissimum illud, VIVAT REX, dum murmure interim tacito fremebant Sectarij perduelles.

Habita ab Arnousio concio.

A supplicationibus ad prandium, ab illo ad concionem itum; quam ex Societate IESV Arnousius, Le Pere Arnous Iesuite. in hoc themate habuit, QVAM TERRIBILIS EST LOCVS ISTE, NON EST HIC ALIVD, NISI DOMVS DEI, ET PORTA COELI.

Exequendo tertio capiti quod conciliorum Nauarræ, & Benarnensis principatus vnitas iurisdictiones complectebatur, duo arctioris Consilij Senatores electi Auberius, & ex illustri Fabrorum familia Pibracius Tarabellus, quorum hic demum in parlamento Benarnensi princeps Senatus à Rege renuntiatus, apud suos Tolosæ infeliciter obijt, quem paulò antè Prouinciæ parlamenti protopræsidem Rex idem designarat: sed contrà ordinantibus fatis neque Benarnensibus præfuit, neque Prouincialibus: erat ille vir magnus, & nobilis, à cuius hîc laudibus abstinebo, ne mihi videar in agnato carissimo, cui debitor eram ex asse, tutelari fortunæ meæ deo, nimia gratulatione applaudere; exanthemate febre, quâ vulgus appellat purpuream, in obsidione Montalbanensi inter pestilentiam aëris contracta, apud suos sinè commotione, vt assolent iusti, occubuit. ab eius excessu quod residui erat illi & Auberio demandatæ prouinciæ, Auberius obijt.

Aubery. Tarabel. Prouince.

Tarabellus Prouincia & Benarnii à Rege Protopræses electus.

I

Mirabilis breuitate expeditio.

Ita Rex, quod nemo portentum neget, in perduelli solo intra mediæ decursum hebdomadæ, fidei Catholicæ extinctum vndequaque semen reparauit: ita factionum nimbos vna sui præsentia dissipans, Nauarræum Castrum, Orthesium, Saluaterram, Lescarum, Pauium, Oleronem, aliásque id genus munitissimas in rebelli prouincia arces, sinè obsidione in fidem reduxit, dictum illud Caroli V. iure sibi vindicans potiori, VENI, VIDI, DEVS VICIT. Nauarreins. Orthés. Sauueterre. Lescar. Pau. Olerō.

Poyanus Nauarræi præfectus.

Post commissam viro illustri, vrbium, & intereas Nauarræi Castri custodiam Parisios iter indictum, tædióque Rex longioris viæ, vt est moræ impatiens citatis equis populū Parisiensem, de eius reditu nihil cogitantem, intercipit. ibi quàm gratulabundè exceptus, non ignorant, qui sciunt ijs conditionibus Lutetiam illustrem, vt si vel solo semestri Regis patiatur absentiam, magè desertum exprimat mercibus, & accolis destitutum, quàm eam vrbem quæ post Romā Europæ caput non illegitimè dici possit. Poyane.

Rex Lutetiam redit.

Lætitia publica.

Dum Rex Lutetiæ grata à laboribus quiete perfruetur, redeamus in Aquitaniam nostram, vbi in noua Circulorum indictione, rebellio noua paratur. quiēne.

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM

IN GALLIA

REBELLIONIS.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Lescunus, & Vigniaucius luctuosum Benarnii statum, Circulo qui Mõtalbani coierat exhibent. hinc prouinciali Synodo Amiliani indicta, missi ad Sectarias vrbes conuocatorii codicilli. prid. Idus Nouemb. Synodum cõuenire, perorare pathetice Lescunum, monitisque Lesdiguerio & Chatilhonio, vt de fide sibi à Rege violata querantur, de bello cõsilium capitur. Rupellam Monna emissarius missus. missi & alii ad Sectæ magnates, Colloquiáque prouinciarum, arctiora Synodi consilia exposituri.

NONDVM Rex Parisios ab expeditione Benarnensi redierat, cùm canina pluſquàm feritate ad vomitum redire Benarnij perduelles, renouatíſque factionum conciliis, ferri hinc inde ad Sectarias vrbes per tacita murmura prouinciæ queſtus. oportunè ad ea tempora Circulus Aquitaniæ vlterioris Montalbani coïerat: ibi Leſcunus, & Viniaucius Benarnenſium Oratores, poſt inductos in miſericordiam omnium animos, obortis lacrymis, tractíſque imo ſuſpirijs corde, lethale in Benarnio reformatæ, quã vocant, fidei vulnus aperiunt, ídque illis interim medelæ paratum, vt ad III. Idus Nouembris indicta Amiliani Synodus, malo ex præſenti neceſſitate proſpiceret. Ne tamen ſinè auctoramento conuocata Synodus videretur, placuit diploma conuocatorium promulgari, hac formula.

Leſcunus & Vigniaucius Benarnenſium Oratores.

Montauban. Leſcun. Vigniaus.

Milhau.

Diplomatis conuocatorii formula.

Quia ſuam quiſque fortunam in conſilio habere debet, cùm de aliena deliberat: procelloſa tempeſtas, quæ Benarnenſes fratres penè ad deſperationem impulit, verſis iam ab illorum excidio in noſtra omnium capita minis, diu reluctantes adegit, vt præter ordinem, abbreuiatum Circulum Montalbani indiceremus, cuius auctoritate prouincialis Synodus, in afflictorum Benarnenſium ſolatium, in noſtri tutelam Amilianum conueniret. quod noſtri muneris, etiam indicta cauſa hinc eſſe credimus, quia edictorum fidem violatam, deſtituta decore ſuo Benarnij templa, miſſos in eorum poſſeſſionem Romanos Eccleſiaſticos, ſacroſancta

Queruntur Sectarii.

Biblia, in Dei execratione horribili ab illis diſcerpta, coactos ad idololatriam, qui in publicis Romanorum ſupplicationibus, contra prouinciæ libertatem habitis, genua flectere recuſabant, libertatem oppreſſam, vrbium reformatarum in noſtrum caput mutatas excubias, ad Caſtri Nauarræi præfecturam papiſtam ſuffectum, qui ea demum vidimus, quæ dum non diſparia nobis fata imminere præſagiunt, quidni ſeriò malis ibimus obuiam?

Milhau en Rouergue.

His mouemur, vt Amiliani, vrbe in agro Ruthenenſi conuentui commoda, prouincialem Synodum indicamus. Quare vos, cariſſimi fratres, ex mutua caritate monemus, Legatos ſinè dilatione veſtros adeſſe iubeatis. hortamur inſuper, ne ſibi hoc loci deſit mutuus ille fratrum amor in quo ſubſiſtimus: abſit iuſtiſſimæ Dei cauſæ deſertores eos hodie eſſe, quorum olim maiores illi protegendæ vitam in armis poſuere. Quod ad nos ſpectat fidem ſacramento ſolemni aſtringimus, defuturas ſibi vires & induſtriam noſtram, priuſquàm vobis, teſtémq; Deum appellamus quo zelo, qua in oppreſſorum protectione caritate ardeat cor noſtrum, hac ſpe, vt ſi quando nos fortuna depreſſerit, eodem æſtu pro Aquitania & vos ardeatis. Quid? malum! manu ad aratrum ſeruiamus, qui liberi naſcimur; viuamus dum licet liberi, & aliorum eſſe deſinamus qui noſtri eſſe poſſumus. ſi deeſt audaci propoſito animus, quæramus locum in quo procul à tyrannica crudelitate hæc ſemeſa membra obruamus, vbi cicatrices celet exilium. vobis interim Deus infinita clementia ſoſpes ſit.

ADDICTISSIMI AD IMPERIA vestra, abbreuiati Concilij Oratores,

DALIERESIVS. Dalieres.
BVRGADESVS. Burgades.
DELGVIERVS. Delguieres

Dat. Montalb. 26. Octob. 1620.

Indicta Synodus Amiliani cost.

Statim ab ea conuocatione lecti à Sectarijs vrbibus Oratores, dum moram non patitur rei vrgens necessitas, decursorijs equis Amilianum etiam ante designatum tempus aduenium: Delegatorum hi nobiliores, Chamierus Rebellium in Aquitania caput, & Iolius, Ministri duo; in bella ille, hic ad pacem inclinans. Ex Nobilitate Caussæus, Comes Oruallus, Marchio Malausius, Baro à sancto Amantio, Beluijonus Villemurij præfectus, Sanromæus, Darbiesus, Brassacus, Dolidotus, Palierolius, Boissierus.

Chamier. Ioly. Caussé. Orual. Malause. Sainct-Amans. Beluijõ gouuer. heur de Villemur. Sãrome narbies. Brassac. polidot Palieroles. Laboissiere. Lescun.

Delegatorũ nomina.

Eligitur Caussæus in præsidem.

Post lectũ qui Concilio præesset Caussæum, virum experientiæ defecatæ, pridie Idus Nouemb. Lescunus Benarnij Orator in hæc verba silentium fregit.

Perorat Lescunus.

Dolere supra quàm credi possit Benarnij prouinciales Reformatos, quòd cùm id sibi ad ea vsque tempora persuasissent, auxilio se Galliæ fratribus si quando à Rege opprimerentur esse posse, inopina hodie sorte cogantur, eorum misericordiam implorare, quibus iam antè vouissent protectionem suam: eas esse vices rerum, quæ cœlo subiacent, vt

qui modò extra aleam positus, in momento, quibus inuidiam felicior excitabat, ludibrio sit. percutientem Dei Angelum, floridam in reformata virtute ditionem auito decore spoliasse, quæ vna sit, seuera tamen, Dei in diuturna prouincialium felicitate obliterati, pœna; quæ (vt præuertit seueritatem in Deo clementia) metam tandem aliquando inueniet, clamantibus identidem inter oppressionem Benarnensibus; DÆVS DIC ANGELO PERCVTIENTI, VT CESSET MANVS TVA. Inauditam esse tyrannidem, quam exerceat furor inimicus, vrbes solo æquatas, oppressas conscientias, infantes ab vlnis maternis ad idolorum cultum abreptos, reditibus suis spoliatas Ecclesias, abactos Ministros; omnia demum tyrannicè acta. Repetitis à se sæpius eiusmodi questubus, quando mœsta vbi semel prorupere difficiliùs reticeantur, prouolui ad fratrum genua, ea crudelitate habitos Benarnenses, quorum si misericordiam luctuosa conditio adeò excitat, vt manum auxiliarem sperare liceat; non vsque adeò eos desperata salute languere, quin affulgeat adhuc spei radius, qui reuocandæ in pristinum decus prouinciæ abundè sit.

Consilia prouinciæ arctiora aperit.

His mira arte, vt ingeniosus erat, præmissis, arctiora minutim prouinciæ secreta repandit. superesse post luctuosum Benarnij naufragium tabulas in prouincia quasdam, arces, & castra non spernendi muniminis, in quibus adhuc, velut in gleba minutula fundi possessio retineatur; imò & commentum in promptu esse, quo Nauarræum intercipi possit, oppidanos magna ex parte reformatos, milites re-

gios, quos in familia quisque sua alere cogitur, nocte intempesta somno, vinóque sepultos, vna posse internecione iugulare; rem in aperto positam vno indigere secreto, Bensinos patrando facinori lectos supra Synodi approbationem nihil exspectare. Ad hæc (vt sunt molles in calamitate mortalium animi) effusis sinè modo lacrymis, omnium misericordiam in se commouit, vnde post lectos Comitiorum Lodunensium, qui de Benarnio erant, articulos in hæc demum capita conuentum. Bésins.

I. Iuxta præstitutum à Comitijs ordinem Prouincia Aquitanica datam Benarnio protectionis fidem iureiurando firmat. La cuiéne. Lesdiguieres. Bouillõ.

Synodi conclusiones in septem capita diuiduntur.

II. Ad Lesdiguerium, & Buillionum Maresscallos, Tremolium, Chatilhonium, Sullium, Rhoanæum, ad Synodum nationalem quæ Alesij coijt, ad prouincias Narbonensem, Cadurcorum, Viuarienssium, Cebennarum & Delphinatus, ad Castri Albigensium, vt & ad Rupellæ oppidanos mittentur sinè mora legati; scilicet ad Lesdiguerium, Chatilhonium & Narbonensem prouinciam Darnius; Buillionum, & Sullium, Boissierus, Rhoanæum, Tremolium, Aquitaniam inferiorem, & Rupellam, à Sancto-mormaco; ad Castri oppidanos & Cameram edicti, Sanromæus, Chauetus, & Clericus, quibus id muneris erit, vt in Benarnij auxilium concitatis præsentem gentis reformatæ in Gallia statum exponant. La Trimoüille Chatilhon. Sully. Rohan. Ales. Lãguedoc. querey. Viuarés Seuenes. Dauphiné. Castres d'Albigeois. La Rochelle. parmiu. Laboissiere. Sainct-mormac. Sãrome Chauet leclerc.

Legati ad prouincias, magnates, & vrbes missi.

Tertium caput.

III. Quò monitiones nobis à primoribus Galliæ religionis reformatæ, vel ab exteris missæ, in posterum prosint, placet Synodi huius abbreuiatum ordinem,

dinem Montalbani, donec aliter visum, subsistere:

Rouergue. Osual. Quercy Albigeois. Lauraguais. Malause. Sãrome

regẽtibus interim Colloquia Ruthenorum Comite Oruallo, Cadurcorum simul & Albigensium Marchione Malausio, Laurague siorum Sanct-romæo: modò nisi ex abbreuiati concilij auctoritate, neque copias legere, neque possint iam lectis armaconferre, donec à Comitijs ad VII. Kal. Decembr. Rupellæ indictis militia ordinata.

Oruallus. Malausius Sanromæus prouinciarum interim imperatores creati.

IV. Vt machinationibus etiam nostrorum proditorijs, in posterum occurri possit, meminerint vrbes reformatæ, statim ab huius promulgatione statuti, munimentis quàm fieri poterit validis fossas, & mœnia antiqua diligenter obducere.

Quartum caput.

V. Hortamur futurũ in abbreuiata Synodo Circulum, magnatum nemini, prouinciarum primariæ præfecturæ sinè prouincialium suffragijs concedantur.

Quintum.

VI. Synodi concilium duobus constabit, ex quolibet ordine oratoribus, quibus aderunt Crussæus, Chamierus, Guerinus & Boissetus.

Sextum.

Cruſsé. Chamier. Guerin. Boisset.

VII. Monebuntur Castri Albigensium & Amiliani Oratores, pessimi rem exempli, periculosíque futuram euẽtus, si ad Comitia generalia militiæ ordo omnis ita remittitur, vt facultatẽ omnium ipsis data nihil in belli directione potestatis Colloquijs prouinciarum supersit.

Septimum.

Castres d'Albigeois. Millhau.

VIII. Eligetur modomet imperator, qui in Benarnium auxiliares copias ducat.

Octauum.

CAVSSÆVS, *Præses.*
CHAMIERVS, *Adiunctus.*
GVERINVS, *à Secretis.*

Cauſſe. Chamier. Guerin.

Secreti articuli duo. His addebantur articuli duo, in quos ideò secretò concluſum, quia ſæpius antè obtigerat decreta concilij in Regias manus deuenire.

Primus erat, concitandos Leſdiguerium & Chatilhonium ad illatæ vindictam iniuriæ, quibus ſolemniter data à Rege in Comitiorum Lodunēſium ſolutione fides, tam proditoriè violata. *Leſdiguieres. Chatillon.*

Caſtri Legati à belli conſilio abſteni. Secundus in belli decreto verſabatur, quāquam Caſtri Albigenſium Legati, Belujonus & Laboiſſierus Nobiles, vt & Iolius in Aquitania inferiori Miniſter, omnibus bello auertendo tentatis, immunes ſe à ſanguine, reclamantes abiere. breuior tamen in fide conſtantia: ſi enim Belujonum eximis, qui obſequium Regi aut præſtitit, aut ex neceſſitate eius, quem Leſdiguerio præſtabat famulatus, ſimulauit: reliqui fuere perduelles. *Caſtree Beluiō. Laboiſſiere. Ioly.*

Non diu tamen.

Quia tamen belli neruos in pecunia ſtatuit auaritia militum, deficiente ærario publico, indici placitum ditioribus municipijs vectigalia, donec aperto marte liceret ex præda, incendio, & ruina quæſtum facere: tributi pro anguſtia rerum hic fuit modus.

Indicta municipiis vectigalia.

Montalbanum triginta octo librarum millia in publicum conferet. *Montauban.*

Caſtrum Albigēſium viginti octo. Amilianū ſex. *Caſtres Milhau.*

Prouinciæ Colloquium quodlibet, in nouem menſes ſtipendia tria cuique militum numerabit.

His ita præſcriptis iubentur delegati, vrbe citò excedere, ſectariáſque in tranſitu ſuo arces eorum monere, quæ Synodus ſtatuiſſet; parata forent ad bellum omnia, munimentorum operi diligentiùs

incumberetur, fides, & ordo mutuò seruaretur.
Mönc. Monnæo inter alia id mandati obtigit, vt si ijs, qui iam ad Comitia Rupellam cõueniissent, viderentur periculosa ad vrbem itinera, mutaretur habendis Comitijs indictus locus, transferrentúrque Montalbanum, aut Amilianum quò tutiùs pergi poterat.

Monnæ de transferendis Comitijs, si periculum ingruit, negotiũ datum

Ad ea tempora Synodus Alesij prouincialis coïerat, cuius item in bellum iuere decreta, ibi de Priuatio multa, quæ nos iam antè.

CAPVT II.

EPITOME.

Synodi Aquitanicæ emissarius Rupellæ legatione sua defunctus Comitia ad bellum accendit, quorum dehinc in lucem editis ad Regem codicillis detecta Rebellio: sæpius à Sectarijs propositi questus ad nauseam repetuntur, accusantur de bello inducto Iesuitæ. rescribit ad Comitiorum cœtum pro Rege Lesdiguerius, obsequij monet, frustra tamen. bellum acriter initurj Rebelles, auxiliares copias flagitant, eas illis denegat Britannia magna.

Mönc. EX demandata sibi prouincia Monnæus Rupellam appellens, reperit iam ab ineunte Decemb. coacta Comitia. intromissus Synodi mentem exponit: vnum hunc prouincialibus Aquitanicis animum, vt libertas Euangelio, familijs Reformatorũ dignitas sua, tutela saluti Be-

Monnæus Synodi Aquitanicæ Orator Rupellanos ad arma accendit.

narnensibus templa & reditus, si precibus non licet, armata manu vindicentur: id sibi arctè commissum, moneret dispositam bello Aquitaniam, Comitiorum vnum opperire imperium instructas legiones, paratum ærarium. hortaretur insuper vt reuocata in memoriam Benarnij desolatio recens, affectos misericordia fratrum animos ad iniuriæ vltionem impelleret. supra fidem esse quod pati cogatur eorum innocentia, quos interim in protectionem Aquitania suam suscepit, donec ordinato plenius bello de summa rerum Comitia statuant.

Benarnii statum exprimit.

Placuit Comitijs tuba bellicum canens: imò & gratijs prouinciæ Aquitanicæ oblati obsequij habitis, adiecit omnium nomine præses, & susceptura Comitia fratrum Benarnensium protectionem, & Aquitaniæ votis, quæ in bellum ibant factura satis: iustum esse bellum cùm oppressis negata protectio.

Grata est belli suasio ad arma dispositis.

Circa id tempus prodiere in publicum Sectariorum ad Regem codicilli, quibus in hunc modum tentata Comitiorum innocentia. Iniquum esset, Rex magne, dum insolenti audacia detonant aduersarij nostri, indici nobis silentium. Loquemur ergo auspice clementia tua, & si fas scripto, quando voce non licet, maledictorum accusationes diluemus. Permissum nobis principali nuper rescripto, Lodunum conuenire: conuenimus, ibi supplicibus votis petita libertas conscientiæ, vrbes matrimonij, fœderis, fidei datæ obsides quæ non vtendo in dies nobis deperibant. actum hîc paucis, multáque breui oratione complexi plura prætermisimus, adeò su-

Comitiorũ ad Regem codicilli.

pra facundiam creuerat miseria nostra, detecta hîc vulnera quæ celarat patientia longior, quibus intra sex menses medela promissa, si Comitia interim soluerentur. Soluimus imperijs assueti, quamquam ea conditione, cuius habemus expromissores Condæum & Luynæum, vt statim à termino præstituto (si deficeret Libellum subscriptio) liceret, etiam indicta causa, noua Comitia cogere. expectati diu Regiæ pollicitationis effectus, quando relatum, longiùs à nobis eorum esse gratiam qui imperij arbitrium tenent, quàm vt fidei datæ speranda exolutio: vnde ab eo tempore adeo sui nobis copiam liberiorem non fecit Maiestas tua: quinimò tentata penitus omnia quò si quid adhuc apud nos libertatis spirabat opprimeretur illud. hinc nobis dolor, eò grauior quòd eorum sæpe ignarus quæ geruntur aliorum arbitrio damnas, qui tuo haud dubiè iudicio qui iustus es absoluerentur. si quærimur, iusta est causa: appellamus in fidem, crudelem illam in Benarnium expeditionem, quæ vsque adeò veterem mutauit prouinciæ statum, vt hodie extranei sint in terra sua Reformati. Hæ sunt legitimæ causæ, quæ Comitia Reformatorum generalia Rupellæ hodie sistunt, iustæ illæ nécne, tuum esto iudicium qui LVDOVICVS iustus, quem eorum magna ex parte nescium credimus, quæ in nos væsana inimicorum libido exercet: tuum esto iudicium, licitus nécne conuentus reuoluto iamdiu sinè subscriptione semestri; iustus erit si calculum sine inuidia ponis: innocentiam ergo protege qui Rex es, vim passis opitulare clemens, neque diutiùs

Condé. Luynes.

De oppressa libertate queruntur.

Oppressi, à Rege protectionem flagitant.

Querelas depromunt.

opprimi patiare qui te auctore spirant: nostrorum cadauera, prò nefas! Luporum vbique voracitati, rapacitati auium subiacere, terram illis inaudita crudelitate negari; ardere templa nostra, pastores irrideri, pensiones annuas, in stipendiariam annonam, Ministrorum victum, in custodiam vrbium, Regijs edictis nobis concessas, contra veterem Galliæ ordinem recusari: enimuerò hæc omnia, quamquam grauia, non euulgato dolore pateremur, nisi accederent coruorum voces importunæ, putidorum hominum conciones, quibus quotidie Maiestatis in nos tuæ aures verberantur, nescimus quo stylo, nisi quòd seditionem sapit: hi sunt qui se regiæ conscientiæ directores faciunt, quos omnium in Gallia moderatores eorum superbia iactitat. factiosa in nos omnia, quæ pestilens eorum Societas vomit, quid malùm bellà in nos seditiosè prouocat? quid expoſcit prælia, quæ nusquam periculi aleam subit? quid in sanguine gens desidiosa natare desiderat, quæ se eius Ecclesiæ ordinem gloriatur, quam aiunt abhorrere à sanguine? malè sit eius memoriæ, qui homines omnium auidos, induxit in Galliam, non alio hodie morbo laborantem, quàm qui pestilenti basilicorum aspectu contrahitur.

Iesuitæ Sectarijs suspecti & infensi.

Eorum in Iesuitas declamatio.

Hæc omnia, Auguste Princeps, penè inuitos adegere, quò Maiestatem enixius tuam precaremur, subditorum languidos aliquando clamores audiret. quorum in id plăctus, vt postquã licuerit loqui, & querelas depromere, liceat in libertate conscientiæ exultantibus, immunitates antiquas, priuilegiáque si quæ sunt, ore Maiestatis. Regiæ toties

confirmata in patrum tranquillitate possidere.

Nemo hîc non crediderit Sectarios armis iniuriosè lacessitos, qui tam blandùm garriunt; verùm hæ lacrymæ Crocodili, quibus ad ripas Nili homines allicit mox deuorandos; sin mauis hyenæ commentum, quo ferale animal, humani mentitú modos, & planctus organi, pastoribus vulgò insidias struit. *Crocodilis æquiparantur Nouatores.*

Hîc, quod & alibi sæpius, notari par est quàm Sectarij Iesuitas, gentem innocuam oderint; quibus, si sinè inuidia calculus ponitur, vix dici potest quantùm hoc bello Gallia victrix debeat; hinc Sectarijs lacrymæ, odiáque; hinc Societati triumphus, quæ sibi ab hæreticis doleret applaudi. *Iesuitarum in odio Nouatorum triumphus.*

Lesdiguieres Non defuit Regi responsum, Dux quippe Lesdiguerius, per epistolam ab ijsdem lacessitus, vbi fusiùs eadem repetebant in hæc verba pro Rege rescripsit.

Quos ad me misistis codicillos, viri Comitiorum illustres, recèns mihi redditos, eò legi attentiùs, quò vester sum religione tenus: vnum oro ne mea hæc libertas displiceat, vobis citra rebellionem felicia omnia precantis, qui & vobiscum reformatus vno Regis obsequio discrepo. Redijstis in nouum Comitiorum ordinem auctoritate propria, non ignari, perduelles in Monarchia sinè diplomate Regio conuentus quoslibet: & ne deforet proditioni prætextus, hinc color quæsitus: Lectoram à Fontaralio recèns Catholico possessam adhuc: duos parlamento Parisiensi ex nostris Senatores nondum ascriptos: in Benarnio subuersa omnia. sed parcite ama- *Lesdiguerii ad Comitia Rupellana littera.*

Lectoure. Fontaraille.

bo si sinè fuco loquor, libertatis aram attigisse credo, cùm mihi vobiscum res est, quorum continuus, ad libertatem clamor: annum vobis antè conuocatos illegitimè Ordines plus æquo factum satis? duos Senatui suo ex nostris ascripserat Lutetiana Curia; Lectoræ præfectura Fontaralius destitutus, Blainuillio nobiscũ reformato præfectura arcis concessa; in principatu Benarnij, nemine nostrorum quod sciam, malè habito, liberi vbique conscientiæ modi, vbique templa integra, nullibi religio quæ mortuis debeatur violata. non erat ergo quòd motis sinè causa querelis., Comitia contra regni ordinem cogerentur, vndè regiam audio patientiam, supra quàm credi possit, in vestra omnium capita concitatam: quamquam si redire in gratiam animus, non adeò desperata salus, quin solutis sinè conditione Comitijs, maior adhuc gratiæ spes, quàm antè fuerit. Dimissis ergo gens mihi carissima Comitijs meliora sperate, soluantur quæ maligno astro collecta, agite, qui alioquin in læsæ maiestatis crimen abitis. ita precibus ego meis iustitiæ causæ vestræ adiunctis, plura vobis mihi credite obtinebo quàm sperare par sit: quòd si, spretis fratris vobis addictissimi monitionibus, perduelles esse perstatis, innocens erit à labe Lesdiguerius vester, cuius nusquam vobis opitulatio defutura, si priùs ipsi vobis non defueritis.

Obtectionibus districtè respondet.

Blainuille.

Opem illis suam si Comitia soluantur promittit.

Laudatur Lasdiguerii fides.

Scripserat in hanc formulam ad Sectarios Lesdiguerius, ipse Sectarius, vir armis & consilio æquè potens, qui lilia ex veteri possessione, ea in corde puritate seruabat, vt exemplũ fidei nusquam Regi violatæ

latæ posteris esse possit. Id ergo Regi in publica calamitate solatij, si lacessitus à subditis Rex de bello suaderi se patitur, quod ipsemet Sectariorum calculus in Comitiorum proscriptionem fertur, quòd illegitimam hanc coëundi formam, perduellionem appellant inuenti in ipso fratrum contubernio accusatores.

Interea ne Sectæ Comitia deforent, auxiliares copias hinc inde flagitare. mitti quà in Belgium, quà in Britanniam magnam Oratores, ab Ordinibus illinc, hinc à Iacobo afflictis solatia peti, idq; Legatis imperij dari, si socijs deforet animus ad eorum vota dispositus, populos latè Belgij & Britanniæ magnæ, prætextu oppressæ à Rege Galliarum conscientiæ, in afflictorum opem concitarent: verùm inutilis delegatio; neque enim probat Britannia magna subditorum hanc in Regem audaciam, ipséque, in perduellione Gallorum, sibi ius dici sapiens Iacobus reformidat; quippe quem non latet vna Sectam populi imperia quærere: multúmque aliunde Ordinibus Batauis est, si collatis in vnum viribus Ibero resistunt. desperata ergo Sectarijs salus; nisi habent ex seipsis in Gallia præsidij satis, quò minarum insolentem superbiam, innata sibi virtute assequantur.

Legati à Comitijs in Britanniã magnam mittuntur.

CAPVT III.

EPITOME.

Post distributas magnatibus suis prouincias Galliæ, illos Comitia generalia ad bellum hortantur: dehinc arrogata sibi sigilli potestate, Regiam vsurpant auctoritatem. explicato iuxta Catholicorum mẽtem sigilli ænigmate, ostenditur pro Christo & Rege *palàm loquutos Caluinistas, in vtrumque fuisse perduelles.*

AD Ianuarij Calend. anni post M. DC. XXI. fulgere palàm luctuosus Rebellionis Cometa, qui Gallici cœli lilia, auro radiantia malignè iam afflabat, nisi Gallia in LVDOVICO Rege, SOLEM IVSTITIÆ inuenisset, qui Lilijs aurum suum restituit, salutem imperio. nihil morata Rupella, præscribere belli ordinem, Regísque defuncta imperio, diuidere Galliam in Circulos septem, totidem creare ex primoribus suis imperatores, quibus id muneris, vt in prouincijs quas placito Comitiorũ sortiti, caueant, ne quid detrimenti respublica capiat. Diuisis imperijs prodiere in publicum Comitiorum codicilli, segniores animos ad arma concitantes. prædã esse immensam, quæ ex Catholicorum ruina Reformatis accresceat. numquam ditiores in Gallia Basilicas, vbique auri copiam, vbique victorias. Ceterùm hunc esse genium Gallis, vt ad noua semper, etiam sinè

Comitia, Gallia prouincias primoribus suis distribuunt.

Codicilli Comitiorũ ad magnates Scita.

Promittunt Basilicarũ prædam.

causæ cognitione ferantur; sequuturos Catholicorum plures bello iam denuntiato, fortunatam suam, qui adhuc silent. memoriam retrahunt ad exacti seculi monimenta, quo in Catholicos Romanos non pauci ex ipsis etiam Catholicis, secum depugnabant. illuxisse tandem hanc diem, diem ab omnibus expetitam, qua Reformatorum corpus vnitum, Ordines Gallici dici possint; id Regis adolescentiam suadere parum in armis versatam, à quo nihil timendum, quem auium aucupia sisterent, quem syluarum spolia morarentur.

Inter Catholicos ipsos dissidiũ sperant.

Democratiam ambiunt.

Calumnia Sellariorũ in Regem.

Lesdiguieres. Boüillõ. La Trimoüille Rohan. Soubise Chatilhon. La Force.

His ita garriebant Comitia codicillis, quos ad septem imperatores suos scribebant, Lesdiguerium, Buillionum, Tremollium, Rhoanæum Duces & Galliæ Pares, Soubisium, Chatilhonium & Forcæum.

Designati septem, à Comitiis qui armis imperarẽt.

Distributis in hunc modum prouincijs, tacita lege iussi magistratus municipales, munire bello vrbes suas, propugnacula struere, cauare fossas, faciliores aditus repagulis claudere; parent eodem vbique momento prona Comitiorum imperijs municipia. non parcitum sexui, imò ipsæ natalibus claræ virgines aut matronæ distinctis auro passim, & serico vestibus, corbes terra plenas, imparibus labori humeris, gestitare: vnde in immensum citéque erecta hæc propugnacula ad quorum oppugnationem miserè peribit flos Galliæ. Ferunt eam assidui laboris in opere accelerando pertinaciam, in ordinando sagacitatem, vt eodem vbique momento pari alacritate & diligentia labori incubans ingeniosa protectioni suæ industria, tot fecerit penè

Indicta Sellariis vrbibus munimẽta.

Virgines etiam illustres operi incubant.

inexpugnabiles arces, quot illi vrbes, ipsæque magna ex parte ne quidem muris obductæ, vnde effrenata gentis superbia.

Comitia figilli debita vni Regi auctoritatē vsurpant.

Quia tamen deesse videbatur rescriptis Comitiorum dignitas, placitū, quæri in sigillo supremum imperij ius, quæ fuit auctoritatis Regię impudētissima omnium vsurpatio. Erat autem (ne quid intactum abeat) imaginis ęri incisæ hic typus. Stabat Angelorum in medio princeps, qui lævâ, quam vibrabat in aërem, librum prętendens, dextróque latere in Cruce reclinato, nudo homini iacenti ad pedes insultabat, hac inscriptione, PRO CHRISTO ET REGE.

Eius imago & inscriptio.

Perstringitur vtraque.

Liceat hîc nobis etiam præter historiæ seriem, sigillo insculptam imaginem, eiúsq; inscriptionē ex mente Catholicorū districtè perstringere. obreptitium illud, minúsque forsan narrationi cōueniens, gratum tamen, imò & ex rerum notitia. Videant ergo quibus rerum indagatio placet, quàm parum conueniat, seu Caluinistis, seu imagini sculptæ inscriptio, PRO CHRISTO ET REGE. Caluinistis minimè, qui vno ordine Christo & Rege habitis, vtriusque memoriam odio prosequuntur, dicerē immortali, nisi quòd in dies emoritur pernicio-sa secta. Christum oderunt, quem cum Caluino suo aiunt, in ea Cruce quam jactant, desperatam animam exhalasse; Regem item cuius excidio sæpius tentata extrema. inueterati in Christum odij testis ea doctrina, qua Christi eiusdem in sede Romana Legatus, quem ex traditione fateri necesse est, impudenter negatur. Plura de innato ipsis in Reges

Probatur inscriptionem neque debitam Caluinistis neque imagini.

Christi & Regis hostes Caluinistæ.

Probatur vtrumque.

odio vna postulatione complector, quæ ambitæ est supremæ in ditione Regia potestatis: sed mirabitur nemo, qui Caluinistas vbique mendaces sciet, & impudentes, per antiphrasim hoc loci loquutos, PRO CHRISTO ET REGE, ac si diceres, in vtrumque.

Quàm autem hæc inscriptio imagini parum quadret, quis non videt? Quid enim est quòd primus ille Angelus nudum hominem calcat? quòd librum læua præfert? quòd Cruci, dextro latere incumbit? quid hîc de Christo? quid de Rege? si memoriam Christi renouare dicitur Crux in qua reclinatum dextrum Angeli latus; debuerat Angelus IN CHRISTO dixisse, non PRO CHRISTO; minùs enim dum Cruci incumbit, Christo prospectum, quàm illi. Quid autem cum libro, cum nudo homine calcato, Regi adeò commune, vt hinc hæ voces, PRO REGE? nihil penitus. Vnde colligere est, Caluinistis plerumque de Rege gloriosè loquutis, vertere illi dedecori & iniuriæ apud sagaciores, quod seductis populis honori ducitur.

Explicatur ex mente Catholicorum sigilli in noua inscriptione.

Iure potiori hæc Angelo debeatur inscriptio, PRO SECTA IN REGEM, quam imagini magis cõuenire ad ea tempora Catholicos his argumentis probasse memini. Primò Comitia Rupellana seditionis fomes, vnde sigillũ prodijt, Lucifero exprimi placet, non ineptè, primariũ enim hunc Angelũ perhibent sacræ paginæ, quia se similem Altissimo cogitabat, primũ fuisse rebellionis in Deum auctorem. Comitiorũ cœtus perduellis, Regi suo, Dei viuentis imagini similis esse voluit, in Galliã nuper

Comparantur Comitia Lucifero.

liberæ Reipublicæ ſtatum inducere parans. Concitauit in tutelarem Galliæ Deum reliquos Angelos, Sectarios nempe fratres, quorum pars maxima Comitiorum fortunam ſequuta, conuerſis in Regem ſuum armis, cœlo diſiecta eſt, vt docebit nos hiſtorię ſeries. pars in fide inuiolata Regi militans, cœlo Galliæ liliato, & in eo gratia & affectu Regis ea felicitate potitur, vt verè dixeris Angelos eſſe, qui Luciferi ſuperbiæ negato ſuffragio ſibi Regiæ propenſionis promerentur fauorem. Hæc de Lucifero proloquente.

Quid liber, Crux, & nudus homo ſibi velint.

Quod de libro, Cruce, & nudo homine eſt; quis non videt Crucem, & librum, ſectam eſſe, quæ ſe populorum animis in prætextu pietatis inſinuat? hinc eſt quòd læua, vbi cor continua palpitatione ſpirat, Sectæ hieroglyphicus liber præfertur, quaſi ea ſit proloquentis mens Angeli, vt Sectæ protectio ex cordis intimo ſuſcipiatur, intereà dum fictitia pietas, in imagine Crucis illudet ignaris vulgi animis. Nudo homine, cui inſultat ſuperbiēs Angelus, LVDOVICVM Regem exprimere voluit ſculptor, quem ſperabat audax Lucifer Regia breui dignitate ſpoliatum, futurum Angelis ſuis ludibrio, quibus paratus iam ex deſtinatione ſuperba ludus ille, cui apud Gallos à Rege ſpoliato nomen. ſed non ita res habuit, immenſo Dei beneficio, cuius decreto deiectus cœlo liliato Rebellionis Angelus, pœnas hodie proditoriæ temeritatis luit.

Ludus Regis ſpoliati.

De ſigillo ſatis, cui cum prædicta inſcriptione hunc ſenſum Catholici ſagacitas ingenij his temporibus aſtruebat; nec iniuria ſanè: quis enim ferat

Angelum superbia ferocem populis impudenter imponere? Statim eligi qui sigillo præsit procancellarius, queis more apud Sectarios plebis amantes inueterato, ex fæce populi; huius auctoritate gesta illicò omnia, missa in prouincias armorum imperia, vectigalium regiorum mandata exactio, proscriptę leges, data omnium libertas, exercitus ordo indictus, conductitiorum vocatæ legiones, lecti cohortum præfecti, phalangum principes. denique quidquid in principem lege Regia delatum est, id totum perduelli sigillo per nefas attributum.

Eligitur procancellarius.

Omnia moderatur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Præscriptæ à Comitiis Rupellanis de re militari & ærario regulæ in XLVII. summa capita diuisæ. ex occasione probatum Sectarios Galliæ Belgicorum Ordinum imitatos audaciam, quos ad primum nascentis Democratiæ suæ exordium, eiusmodi regulis Maiestati Regis Catholici illusisse memorat historia Belgii. causa dehinc inseritur defectionis primorum Sectæ à Comitijs.

CIRCA id tempus dirigendis, ex placito Comitiorum, militia & vectigalibus compositæ certæ leges, quibus dispositum summo iure de omnibus: illas statim à sigilli descriptione hîc inseri placitum, quia paulò post eo auctorante

viguerunt, quamquam non diu.

REGVLÆ A COMITIIS RVPELLANIS ad VI. Id. Maias. Ann. M. DC. XXI. editæ.

BOVILLON. La Normandie. L'Isle de France. Berry. L'Anjou. La Touraine Le Mayne.

I. Prouinciæ iuxta Synodos suas diuisæ, distribuentur hoc ordine.

Duci Buillionio primo Galliæ Marescallo, Normandia, Insula Franciæ, Bituriges, prouinciæ Andium, Turonum, & Cenomanorum.

SOVBISE. La Bretagne. Le Poictou.

Soubisio, Britannia, Pictones, & quæ hinc pendent.

LA TRIMOVILLE. Angoumois. Saintonge.

Duci Tremollio, Angolismenses, & Santones, cum Insulis adiacentibus.

LA FORCE PERE. Basse Guienne.

Forcæo Patri, Aquitania inferior.

ROHAN. Haut Languedoc. Haute Guiéne.

Duci Rohanæo, Gallia Narbonensis, & Aquitania vlteriores.

CHATILHON Bas Languedoc. Geuaudan. Viuarés. Seuenes.

Chatillonio, Gallia Narbonensis inferior, Gabali, Viuarienses, & Cebenni.

LESDIGVIERES. Dauphiné. Prouence. Bourgogne.

Duci Lesdiguerio, Delphinatus, Prouincia, & Burgundia.

LA FORCE FILS. Le Bearn.

Marchioni Forcæo extra Galliæ terminos, Benarnij principatus.

Quibus omnibus præerit primicerius armorum imperator Buillionius.

II. Nihil

II. Nihil mutabitur ritus antiqui in Conciliorum conuocatione, quæ toties conuenient, quoties ex mente imperatorum nouo consilio res nouæ indigebunt.

III. Imperator in prouincia quæ illi obtigerit, delectum expeditionum habebit: obsidiones tentabit, & prælia si videbitur.

IV. Officia, muniáque exercitus sui, ex placito conferet, exceptis principatu cataphractæ phalangis, aut leuis armaturæ; legionum primario ducatu, imperio Castrameratoris & rei tormentariæ maiori præfectura: de quibus Comitia generalia disponere par est.

V. Erit imperatori Concilium arctius mixtum illud, compositúmque veteranis militibus iuxta & delegatis ad eum tribus Comitiorum Oratoribus, quos trimestri quolibet mutari placet.

VI. Idem iuris esto in præfectis armorum prouincialibus, qui & ipsi in prouincijs sortitò suis imperatores erunt, nisi quòd primario illi subiacebũt.

VII. Legati in prouincia sibi legendi, cuilibet imperatorum concessa facultas, non priùs tamen munus obituri, quàm diplomate obtento, Comitiorum auctoritate præfecturam gerat.

VIII. Licitum primario imperatori in expugnatas vrbes præfectos inducere ex delectu, Comitiorum adhibito assensu.

IX. Vrbes, nostro iam addictæ imperio videbit ne præfecto destituantur, quem eliget vbi defecerit, suffragijs tamen vrbium, & prouinciæ, excepta Rupella, vbi nihil immutabitur. quod de his est quæ

La Rochelle.

rectoribus hodie suis reguntur: placet si morientur, tres ab imperatore legi, quorum, frequentibus Comitijs, delectus habebitur.

X. Si primicerius armorum imperator Rupellæ adest, Comitijs præerit, reliquis prouinciarum rectoribus ius sedis, & sententiæ erit, eorum Legati quilibet excludentur. Concilijs verò prouincialibus præerunt ijdem prouinciarum rectores, Legati nusquam, nisi à prouinciali Synodo lecti.

XI. De inducijs, aut pace sermo nusquam, nisi plenis Comitiorum ordinibus, conuocatis antè imperatoribus prouinciarũ, aut, si adesse nequeunt, eorum Legatis, quo casu, & non aliàs Legati in Comitiali cœtu sententiam dicent.

XII. Quæcumque manus armata capiet, nisi fautores habet rectores prouinciæ, aut eorum Legatos pro illegitimè captis habeantur.

XIII. Duces, Castrametatores, cohortum præfecti, tribuni, centuriones, primipili; imò & gregarij ipsi, ad seruandas militaris disciplinæ, & vectigalium Regulas sacramento solemni adigantur.

XIV. Quia exemplo ceteris esse debent, qui arma tractãt, hortamur Castrametatores, cohortum, principes, tribunos, centuriones, nec non milites ipsos, vt in Castris ea continentia viuant, quæ milites deceat Christianos.

XV. Quod vt contingat ex voto, precamur eosdem Castrametatores, cohortum Principes, tribunos, Centuriones, & quoslibet alios, Pastores in Castris secum habeant, qui dilabentem in militari licentia vitæ Christianæ disciplinam restaurent.

XVI. Prohibetur blasphemia omnis, ad pœnam argentei nummi, si miles est quem faciet loquendi licentia noxium, aurei, si nobilis; exauctorationis si recidui sunt.

XVII. Facessat procul à castris quidquid impuram Venerem sapit, quę consumptis viribus & peculio, prouocat sępius ad dissidia commilitones; vnde imperatores hortamur ne in castra secum pellices trahant, probrosa exercituum impedimenta.

XVIII. Agatur vbique pacatè, nulla inter commilitones dissidia, rixę nullæ oriantur, si quę intersint eas illicò sopiat primipilus, aut Centurio.

XIX. Post vigesimam quartam à prędа intercepta horam, moneri imperatorem decet, quid de illa statutum velit, maximè si captiuorum est; quorum redemptioni, imperatoris, & Concilij decreto pretium constituetur.

XX. Imperatores, Duces, & tribuni, vt captiuos sinè causę cognitione dimittere, ita prędas aut redemptionum pretia conferenda in rem publicam, in priuatam conuertere prohibentur.

XXI. In acta Comitiorum publica redigentur diplomata omnia, quibus prędecturę militares priuatis obtigerint, vt si quis sinè rescripto vsurpasse prodatur imperium, pro grassatore habeatur.

XXII. A Centurionibus suis non deficient milites, vt nouis Centurijs ascribantur, nisi priùs impetrata ab ijs venia quorum interest.

XXIII. Vt prędectis vrbium prędidiarij militis numerus pateat, in vrbib° singulis ternio asseruabitur, in quem conductitiorum nomina referantur.

XXIV. Nemo arduum opus aggredi præsumat inconsultis imperatore, aut Comitijs.

XXV. Præfectis legionum, necnon gregarijs ipsis mandatur, vt non nisi pecunia numerata annonam sibi parent, maximè si amicum est solum, vbi militabitur.

XXVI. Prohibetur negotiatio cum hoste quælibet, ad pœnam criminis, quod non nisi capite expiabitur.

XXVII. Vt militibus fiat in stipendio satis, in aperta planitie coram Magistratu numerandis stipendijs, diribitorium esse iubemus.

XXVIII. Centuriones eam pro militibus suis cautionem præstabunt, vt teneantur illos iudicio sistere, si vocati vadimonium deseruerint.

XXIX. Equitum ordines quinquaginta tantùm cataphractis, peditum Centuriæ centum gregarijs constare placet.

XXX. Qui municipio suo militabit præter stipendia nihil petat. quippe quem rem suam agere, vxorem, liberósque citra incommoda & periculum tueri constat.

XXXI. Quò ad communem omnium vsum terra faciliùs excolatur, immunia ab armis præstamus quæcumque agriculturam spectant.

XXXII. Si à bello pacem aliquando iniri contingat, vrbes, arces, castra, aliáque id genus munimina quæ rei publicæ hodie arbitrio viuunt, eidem rei publicæ subiacebunt, neque licebit magnatibus aut nobilibus quid sibi iuris in ijs ascribere.

XXXIII. Molitores ab hospitio militari, & ab

omni belli incommodo immunes sunto.

XXXIV. Stabularijs, & mercatoribus quibuscumque immunitatem à subsidio damus, si merces vina & frumentum iusto in castris pretio væneunt.

XXXV. Vectigalia, regales decimæ, portoria, tributa demum omnia, eo sibi ascribunt iure Comitia, vt Rationales Regij posthàc ad eorum solutionem, Comitiorum rescripto perinde ac Regio cogi possint.

XXXVI. Quod & in Ecclesiæ reditibus iure potiori statutum siet.

XXXVII. Pars prædæ sexta in publicum conferetur.

XXXVIII. Si quid precij vrbes obsessæ ab obsidio aut deprædatione redimendis se numerent, rei publicæ item addicatur.

XXXIX. In prouincijs ab imperatore, & eius Consilio creabuntur Rationales, qui obtento priùs à Comitijs diplomate tributis exigendis sedulò incumbent & fideliter.

XL. Ærarij publici decimã Comitiis destinabunt Rationales ijdẽ, quò sũptibus ad bellum abũdè fiat.

XLI. Decimam item prædæ maritimæ, nauium præfecti meminerint conferre in publicum.

XLII. Exacti rationes ærarij ad singula trimestria Comitijs reddentur: neque vectigales pecuniæ, nedum imperatorum mandato, ad quemlibet vsum applicabuntur, nisi Comitiorum rescripto.

XLIII. Imperatores de militum numero ad Comitia sæpius scribent, vt & distribuantur ex æquo

stipendia, & quid sit in qualibet prouincia virium pateat.

XLIV. Ab excursione hostium vrbes in prouincijs suis tutas eligent, vbi ærarium asseruetur.

XLV. Magistratus quilibet seu iustitiam distribuam tractant, seu subsidiorum, aut rationalium Cameris ascribuntur, si in Ecclesiarum vnione vixerint, dignitate sua potiantur.

XLVI. Quæ Reformatos in vectigalibus, aut tributis Regijs iura habere probabitur, salua sunto.

XLVII. Pastoribus annuæ ex bonis Ecclesiasticis pensiones præstabuntur. quia verò dissidia publica multorum fortunas euertent, eorum sedulò victui Comitia prouidebunt.

Datum Rupellæ in Comitijs Reformatorum generalibus V. I. Idus Maij. Anno M. DC. XXI.

COMBORTVS *Præses.* Combort.
BANAGIVS *Adiunctus.* Banage.
RODILIVS *à Secretis.* Rodile.
RAFAVTVS *à Secretis.* Rafaut.

Erat hæc legum formula, quas in hunc sibi modũ impoſuerant Rebelles Sectarij, quasi in tam impio bello, pietas, fides, aut disciplina militaris seruari posset: viguere tamen aliquandiu inter eos quæ militiam spectabant regulæ; at mox solutis moribus, & non numerato militi stipendio, conniuentibus ad prædas ducibus in pernicioſam licentiam, corrupta

etiam tandem nobilitate itum. Ad has regulas Galli patriæ & Regum amantes defixi, hærebant passim, monstrum esse in statu Regio, ex plebe infima lixas leges statuere, quibus imperij fundamenta concutiantur. Pari impudentia, quamquam dispari fato, defeciſſe olim à partib⁹ Regijs Batauos Ordines: & dum nihil se contra Regem mouere simulabant, in Regio populi imperium ordinasse. non habendam Sectarijs fidem, qui Regis nomen vbique impietati suæ accommodant, dum eius auctoritate bellum indictum mentiuntur; quasi sit ipse belli in se moti auctor, & fomes. Diuisisse olim Rebelles Belgij in Circulos prouincias suas; missos ex Circulis Oratores feciſſe Comitia; hinc prodijsse imperatorem, qui armis præsset arbitrio populi: ius & potestatem supremam per cuniculos in obsequio simulato quæsitam, donec apertè licuisset iugum excutere, vsurpatam ab illis Regiam sigilli auctoritatem, Ecclesiæ bona Ministris addicta, composita in primo nascentis Reipublicæ ortu Regulas, denique ex Belgico exemplari inuectam feralem hanc apud Gallos imaginem, ex matre nefaria fetum abortiuum.

Stupent Galli ad Sectariorũ audaciam.

Estats de Holande.

Sectariorũ in Gallia & Belgicorum Ordinum, eundem in Reges suos fuisse animum.

Fortunam disparem.

Ita de Sectarijs perduellibus querebantur cũm Catholicis ipsi etiam Sectarij, quibus Regia nõ displicebat auctoritas. quibus primorum hoc regno nota ingenia superba plerumque scripsere non aliam fuisse deserti ab illis Sectarij populi causam quam quia in eorum excidium nimiam ipse auctoritatem affectabat, dum Comitijs quæ plebe constabant magna ex parte, ius omne addictum: præ-

reptam imperatoribus bello auctoritatem, impotentíque regnandi libidine vsurpatum à populo supremum imperium, causam primorum defectionibus dedisse, quas suo loco.

CAPVT V.

EPITOME.

Sectarii, post sparsos de potestate sua rumores, ventura (infortunato Catholicis augurio) præcinunt: vnde Rex tandem toties lacessitus, arma capiens ne perduellionis renuntiationi ipsa implicaretur innocentia, edictum promulgare, quo data Sectariis, si in obsequio viuunt, vita, bonorum, & religionis libertate, ostendit minùs in Sectam se, quàm in Rebellionem armatum: succedit ex mente declaratio, eáque edicti vtilitas, vt Sectariorum plures abdicata Rupella Regi militent.

Rumores Sectarii in Regem, & Catholicos spargunt.

SPARGEBATVR interea à Rebellibus hinc inde rumor tacitus: bellum hodie designari quo, longiori annorum decursu, Gallia suorum sanguine inundabit; rem in opere suscepto arduam, torosos exigere Gigantum lacertos: Regem Gallis adolescentem esse, quem aliò trahent voluptatum illecebræ: vni illum venationi addictū, supra auium aucupia, syluæque profundioris spolia, apros, aut damas, nihil habere in delicijs; grauiori imparem oneri cum Gallicæ nobilitatis flore miserè perituru. à nupera Comitiorum Lodunen-

Eorum in Regem contumax.

nensium conuocatione, vrbes in Gallia reformatas adeò fuisse munitas, vt Regi ducentorum opus annorum in earum expugnatione paretur, ni intermedio tempore penitus infectum velit. habere Sectam satis audaciæ, & virtutis, vt quinquaginta cum Rege ipso, instructa acie prælijs experiatur; duplo hodie fortiorem, quàm forent Belgici Ordines anno M. D. LXXVII. quo liberæ ab illis Reipublicæ ea felicitate iacta fundamenta, vt profligatum prælijs multis Iberum adegerint ad pacem non alijs conditionibus ineundam, quàm quæ inter coæquales intercedere solent. Reformatam innocentiam nõ ita posse opprimi, neque ita deleri qui Deo militant: inter ciuilia Gallorum dissidia refloruisse euangelicam religionem: Deum oppressionis hostem, innocentiæ esse protectorem: nondum à LVDOVICO agnitas Reformatorum in Gallia vires; Henricum olim cui plenius innotuerant, gratia & fauore eorum promeruisse beneuolentiam, quos hodie Rex adolescens perniciosè suasus, sibi aduersarios vltrò efflagitet. Saturandos sanguine, ídque Catholico, qui non nisi sanguinem hoc bello appeterent. trecentas in Gallia Reformatorum vrbes, quas totidem arces, & munimenta inexpugnabilia fecit ingeniosa protectioni suæ industria. quadringenta hominum millia, quibus idem vbique animus, voluntas eadem. mille & quingenta maioris modi tormenta bellica, primarios in religione sua Galliæ magnates, parum tutam Regi ipsorum etiam Catholicorũ fidem; æqualem reformatis cum Rege potestatẽ adijcere: vno verbo esse sibi ferrum, iuuen-

Les Estats de Holande.

L'Espagnol.

Inexpugnabiles hodie esse vrbes suas.

Quinquaginta prælijs instructa se acie dimicaturos.

Fortiores hodie quàm forent in exordio reipub. sua Belgici Ordines.

Non agnitam hoc regno illarum potestatem.

Enumerans potentiam suam.

Quam Regiæ æquale esse dicunt.

tutem validam, & promptum omnibus libertati, aut ad mortem animum. his adiecta plura, quibus impudenter lacessita Maiestas passa est suaderi se tandem vt bella capesseret.

Ex Sectariis Regem plures sequuntur.

At quia Sectariorum plures non deerant fidei Regi debitæ; quinimò (quando de religione non actum) in perduelles Sectæ armabantur ipsi, exijt Edictum à Rege, quo se illorum protectorem declarabat, si intra certum tempus, apud iudicem de fide & obsequio fidem facientes, scripto propria manu obsignato, Rebellioni renuntiarent. Edicti, quod vix dici potest quàm Sectarios à se inuicem disiunxerit, hæc fuit concepta formula.

Edictum Regis, quo in suã protectionem Calumniatas susceptis in fide sibi debita mã serint.

LVDOVICVS XIII. Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex, Vniuersis præsentes litteras inspecturis, salutem. Agnouimus ab ea die, qua nos prouidentia Dei ad Gallici vocauit moderamen imperij, rem esse apprimè necessariam, quæ Edictorum exequutionem promouet, eam maximè, quæ est de pace inter subditos nostros vtriusque religionis tuenda. huc industriã sedulò, huc labores omnes contulimus: sæpe, vt pacẽ illam sartam tectam haberemus, proditiones Sectariorũ apertas omnibus, dissimulauimus: sæpe cõniuentibus oculis passi sumus abire sinè pœna, quorum crimina flammis expiari debuerant. appellamus in fidẽ dicti diploma illud Kal. nuper Octob. promulgatum, quo, vt malum medela præuerteret, indicta Rupellæ Comitia coïre vetabamus, hac spe, vt ad Regias monitiones propositi perduellis malignitas euanesceret: at tantùm abest

Patientia Regis diuina.

Comitia Rupellam contra eius mandatum conuocata.

potius dilatus Comitiorũ cœtus, ideò contra priñas indictiones acceleratus est, quòd eius prohibitio litteris nostris continebatur. ibi quidquid est solis debitum supremis principibus, qualia sunt decreta, ordinationes bellicæ, imperatorum electio, exactio tributi, tormentorum bellicorum eliquatio, sigilli auctoritas, proscriptio, ius vitæ & necis. aliáque eiusmodi ea impudentia vsurpantur, vt dubitare quis possit Regem habeant necne, qui sic regia omnia præstant hæc quàm nobis grauia, iudicent principes exteri, quorum interest. patientiá tamen multorum mensiũ iras in proditoria Rebellione excitas cõcoquere conati sumus, hoc animo, vt si interim ad penitentiam rediret perduellio, Regem in nobis inueniret qualem experta est sæpius, ad clementiam natura pronum. Verùm enimuero quia proteruia in dies crescit, fiat per nos licet, fiat toties læsa patientia, iustus furor. hic nos iustè armatus furor tandem inuitos adegit, vt in Pictones armata manu iter designaremus. Quoniam verò Sectariorũ plures, quod neque diffiteri liceat, nobis quotidie fideles operas præbent; ac proinde iniustum foret bene de nobis meritos, crimínum renuntiationi implicare, quæ religioni eorum non debeantur; hoc edicto apertiùs, in Regia protectione suscipimus quotquot ex Sectarijs, aut nobis militabunt, aut si eò non venit integritas fidei, vt contra Socios in fidè suos arma conuertant, qui in neutram partẽ ferentur. Profitemur insuper non aliam nobis hodie ex Dei gratia regnantibus mentem, ab eâ, quæ. felicis memoriæ Henricum patrem nostrum impulit olim, vt Nan-

Quæritur Rex vsurpata à Sectarijs regia omnia.

Abit in furorem patientia læsa.

Pictones.

In protectione sua Sectarios Rex suscipit qui Rebellionem abiurabũt.

Nãtes.

Edictum Nannetici renouat.

neticum Sectarijs edictum impertiretur, cuius legem placitis noſtris firmatam toties, adhibito iterum in fide Regia ſacramento ſancimus. Quotquot ergo conuocata Rupellam contra regni ordinem Comitia abiurabunt, aſylum in protectione noſtra inuenient ſibi, familiiſq; ſuis tutiſſimum. Quæ omnia vt exequutioni promptiùs demandentur, iubemus præfectis vrbium, Seneſcallis, Iudicibus, præpoſitis, Conſulibus, quibuſcumque demum Magiſtratibus ſeu municipia regunt, ſeu prouincias adminiſtrant, vt ſubditos noſtros religionis, quam ipſi reformatam contendunt, ſi paret de fide & obſequio præſtitis, ea qua in prouincijs à nobis fungũtur auctoritate protegant. quod ſi negligunt in eoſmet velut in publicos graſſatores agatur. Mandamus inſuper Procuratoribus fiſci noſtri, & quibuſlibet eorum ſubſtitutis, vt omnia ſedulò agant, quæ ad huius executionem edicti videbuntur, ita enim placet. Dat. Fontibellaq. V. I. Cal. Maias, ann. Salutis M. DC. XXI.

De la Religiõ pretenduë reformee.

Fontainebleau

Imperij verò noſtri XI.

Deficiunt à Rebellium partibus Sectarii plures.

Statim à promulgato edicto deficere à Rebellium partibus ex Secta plures, rati, vt res habebat, religionem hoc bello minùs petitam, quàm perduellionem: & quidem, vt ab imperatoribus ordiar, de quorum electione iam ſupradictum, Buillonius, Leſdiguerius, & Tremollius, miſſis ad Regem Legatis, demandatam ſibi à Comitijs imperij poteſtatem, renouata fide abdicarunt: quamquam dubia ſemper hoc bello Buillionij fides, qui diſſidijs olim ciuilibus innutritus, omnia per cuniculos tentare

Buillonius Leſdiguerius & Tremollius in fide permanent.

Bouillõ. Leſdiguieres. La Tremoüille

dicebatur, vt proscripta Regis in Gallia auctoritas statum popularem admitteret: fidem ideò Regi mentitus quia illi opimum patrimonium ad agros Quercy Limosin. Cadurcorum & Lemouicensium erat, cuius in Regem translata dominitas Rebellem exclusisset. his addebatur quòd eò senectutis inter podagræ incommoda venerat, vt bello inutilis, vna consilij auctoritate polleret. His aut pronis ad obsequium, aut simulantibus ex rerum necessitate fidem, Forcæum, Rohanæum, Soubisium & Chatilhonium, La Force. Rohan. Soubise Chatilhon. seduxit illa regnandi auiditas, quæ homines vulgò, etiam ad alta natos in sui obliuionē impellit. Quod de nobilibus est, & plebe: illorum vix liberæ quis reipublicæ studuit, dum in eius ambitum turmatim plebs infima rapiebatur: votíque in eadem gente adeò contrarij causam hanc dixere sapientes: quia populus penès quem in Democratia auctoritas redet, per eam, & libertatem, & imperium ambiebat. Nobilitas contrà, quam inibi leges non distingunt à plebe, & reformidabat imperia populi, & suæ lugebat ruinam auctoritatis; non ignara eius, quod olim Suisses. apud Heluetios gestum, qui stabilita pagorum suorum libertate, nobiles ad internecionem deleuerāt, negantes aliquid esse in sanguine nobilis; aut si quid erat, nobiles omnes nasci, qui inspecta origine ex parentis eiusdem semine generentur.

Qua tamē dubia in Bullionio fuit.

Forcæus, Rohanæus Soubisius & Chatillonius in Rebellionē inducūtur.

Nobilium & plebis contraria vota.

Vnde.

Heluetiorū olim in Nobiles suos crudelitas.

Qua felicitate Rex Benarnij nuper expeditionem confecerit, scripsimus suprà: expeditioni (quod & suprà districtè) successerant prouincialium querelæ, querelis Rebellio noua, in hunc modum.

CAPVT VI.

EPITOME.

Forcæus Benſino auctor eſt, vt Montiſgiſcardi turres inuadat: ſuccedit ex voto negotium. Poyanus ignarum proditionis Forcæum in ſpeciem credens, monet turres recenti proditione interceptas; nihilque ab eo reſponſi ſupra verba, & voces habens, copias auctoritate propria colligit: obſiſtere Senatus prouinciæ, contrà ire Forcæus, ſed fruſtra. ad deditionem Benſinus cogitur. miſſus in Benarnium cum copiis Valeta Eſpernonius, Forcæum in fugam agit, qui demum præfecturis Benarnii & Scoticæ cohortis deſtitutus, luget à Regis Curia filium Mompoulianum extorrem. hicque in Benarnio laborum terminus.

Subſtituuntur vrbibus præfecti noui.

REx innata ſibi ſagacitate futura præuidens, quia in lubrico poſitam prouincialium fidem ſuſpicabatur, neque dubitabat quin ad ſui abſentiam redintegrata rebellio, effrenata magis ac magis libidine graſſaretur, præfectos vrbibus nouos ſubſtituit, quorum alibi ſæpius fides agnita in ſolo rebelli debitum firmaret obſequium: vnde poſtmodùm is Benarnenſes Sectarios habuit dolor, vt nihil ab eius diſceſſu non motum quò libertati prouincia priſtinæ reſtitueretur: mutati quidem cum vrbium rectoribus veteres prouinciæ ri-

Mutatis in Benarnio reliquis perſtitit ſine mutatione Rebellio.

tus, maximè qui videbantur supremæ potestati obsistere: at vna sinè mutatione perstabat animorum rebellio, quæ tenebras primùm ad arctiora proditionum quærens, dehinc Proregis auctoritate fortior, prodijt in hunc modum.

Benasins. Nauarreins. Post detectam nuper Poyani virtute & vigilantia Bensinorum proditionem, qua Nauarræi Castri tentata interceptio, nihil Forcæus nō mouerat, quò in eam auctoritatem rediret qua Rege auctore nuper deiectus fuerat: quia ergò bello ciuili seditiosi hominis florere imperiū necessum est, subit eius animum de intercipiendis Montisgiscardi turribus cogitatio. indictum ad Calend. Ianua. ieiunium vniuersale, quo & bruta pastu abstinere iussa, interea dum Bensinus Montisgiscardi turres inuaderet. succedit ex voto designatum opus, interceptæ excubiæ, arx occupata, ad rei nuncium arma in prouincia capiuntur, renouantur dissidia, factiones prodeunt: intereà Forcæus seditionis caput & fomes, simulatis ad obsequium votis, priuatámque domi vitam traducens, non immunem se modò à Poyane proditione, sed & eius ignarum mentitur. Poyanus, re agnita, non dubitauit quin Forcæi consilio, & auctoritati debita perduellio omnis: quia tamen nondum destituto, summum adhuc erat in prouincia ius; ne, quod apud Gallos piaculum, inconsulto rectore prouinciæ arma caperentur citatis equis nuntio rem aperit; interceptas à Bensino Montisgiscardi turres, quas operæpretium sit in regiam quàm primùm retrahi ditionem, id Regis auctoritatem, id salutem publicam flagitare. Forcæus ad

Montgiscard.

Forcæus de Mōgiscardi turribus intercipiendis consiliū capit.

Bensini intercipiunt.

Poyanus de proditione Forcæum monet.

Eius ad Poyanum codicilli.

ad hæc dolere se, quòd nihil de proditione sibi antè innotuerit: potuisse in primo exordio facilè reprimi, quæ, turribus iam occupatis, eam Sectæ adijciat potestatem, vt etiam valido exercitui futurum opus difficile eius expugnatio. reprimendam quidem, armata manu Bensinorum audaciam; non priùs tamen quàm Rex legi copias iusserit, prouinciam in profundiore iam pace sepultam, si arma capiuntur ciuili iterum flamma absumendam. His plura. vnde Poyanus ratus quod erat, rectorem prouinciæ fouere dissidium, neque dubius quin belli onus omne sibi incumberet, lectis Regio nomine copijs, relictóque quantùm satis erat ad Nauarræi custodiam præsidij militaris, Fecialem præmittere qui monitum de deditione Bensinum retulit abnegasse imperia; progressus exercitus, obductis si qui erant ad rupem ferè inaccessam aditibus, prærupto monti, admouetur: quando parlamentum prouinciæ ipsummet rebelle, vim fieri vetat. non posse sinè rescripto Principis bellum in prouincia geri, quæ vel ad minimam seditionis scintillam tota sit in flammas abitura. neque ita subijciendum impotenti subditorum libidini, belli arbitrium; vnum id esse supremæ potestatis indicium, vniúsque Regis belli modò habenas in ira laxare, modò in mansuetudine moderari; neque aliam ob causam cœli moderatorem, vulgò exercituum Deum appellari, quàm; quòd in bello summum rerum omnium ius, vni debitum Deo: diuidendum alioquin in pernicioſas factiones imperium, in quo cuique magnatum id iuris erit, quod passim innata regnandi cupiditas ipsi

Moras nectit Forcas.

Ad expeditionem vltrò Poyanus fertur.

Nauarreins.

Prohibet vim in prouincia fieri Senatus.

ipsi dabit, futuros (si ita res habet) tot in Gallia regulos, quot magnates: poneret ad parlamenti decretum, quæ sinè diplomate Regio cepissent arma, aut sciret se perduellem. erat hæc summa codicillorum, quos ad Poyanum Senatus, cum placito prohibitorio misit: ille non ignarus, rogante Forcæo, latam legem, Sectariúmque Senatum Sectariorum perduellionem fouere, ab illo, in sua sibi causa proditoriè ius dicente ad Regem appellauit; neque interim ab obsidionis proposito destitum; quinimò inductis propiùs pluteorum tegmine, vbi valla cauari non poterant legionibus, tormenta citiùs quàm dici possit muris admota.

Spretum à Poyano decretum.

Forcæus, quando præter spem omnia Poyano ex voto cadere videt, deposita larua, fidē quam adhuc Regi mentiebatur palàm abdicare, apertóq; marte dimicandum ratus, delectum manipulum, Bensini auxilio mittere, non dubitās quin inter amica noctis silentia in castrum serperet. Poyanus obsistere, vigilantiáq; incredibili retruso acriter auxiliari manipulo acriùs instare obsessis: demū desperata salute Forcæus, ne deforet etiam in aperta rebellione prætextus, dolo agere: simulat ergo abundè sibi esse quod de Poyano, summum in Benarnio imperium in sui contemptum affectante queratur; supra Nauarræi Castri præfecturam, quæ murorum circumscribatur ambitu, nihil illi in prouincia legitimæ potestatis: eò tamen veniſſe impudentiæ temerarium caput, vt, Prorege inconsulto, exercitum legerit; legem hanc esse Galliæ fundamentalem, qua sinè Proregis assensu prohibeatur quilibet etiam Regia

Forcæus palàm in Regē agit.

Nauarreins.

Queritur de affectato à Poyano in sui contemptum imperio.

auctoritate, in prouincia vbi Proregi imperium, instruere acies; armatum se in publicæ perturbatorem quietis, neque alia mente, quàm vt illatam Regi à Poyano iniuriam vi maiore repellat. His præmissis, ad Marchionem filium, cui tunc erat in agro Petragorico auctoritas, nuntium non differt, adesset quàm frequenti amicorum nobilium turma, phalangésque secum abduceret, si quæ apud Petragoricos in procinctu forent, celeritate opus dum Regios imparatos adhuc aggredi oportunè licebat, lectam à Poyano quidem cum legione phalangem, sed leuia omnia, si non deforet ille parenti, & religioni. Iussis paruit Marchio citè quidem, sed minùs oportunè; cùm enim in longiores moras traherentur auxiliares copiæ, quas Bensino Forcæus promiserat, lassata viri in mora diuturniore constantia, post petitam à Poyano habendi sermonis ex more militari gratiam, dixit si condicionibus iustis militum præsidiariorum honori consuleretur, paratos loco cedere: data hinc inde fides, breuique sic temporis spatio ab arce depulsus Bensinus, quam, si temeritati respondisset animus, diu tueri poterat.

Petragor.

Mittitur ad Marchionem Forcæum nuntius.

Copias colligit.

Arx deditа.

Poyane

Ad primum Benarnensis rebellionis nuntium vix dubitatum à Rege, quin Forcæus innata proteruia, dissidij auctor & fautor esset; suspicioni fidem adiecit, quòd ferebatur adhuc armata manu grassari in prouincia, ærariúmque Regium Quæstoribus, numerando militibus suis stipendio, extorquere. placitum ergo, mitti sinè mora in Benarnium à Rege Saladium, virum probum, qui de fide to-

Proditionis ad Regem nuntius.

Saladium in Benarniũ mittit.

Saladie.

ties monitum ſuprema hac denuntiatione Regis nomine cõpellaret; ille officio functus Forcæum retulit non antè poſiturum arma reſpondiſſe, quàm vltum illatam ſibi nuper ad Montiſgiſcardi turres à Poyano iniuriam. ceterùm in obſequio perſtiturum ſe quamdiu ſuppeteret animus; arma in Poyanum conuerſa, quia Regis interſit imagines ſuas Proreges in prouincijs non eſſe ludibrio. ad hæc laceſſita Regis clementia paſſa eſt ſuaderi ſe tandem vt Eſpernonius viginti centurias, quæ peditum duo millia facerent, in Aquitania colligere iuberetur, quæ, Poyani copijs accedentibus, Forcæum aut cogerent ad fugam, aut ad prælium. Iam in procinctu erat exercitus, quando Forcæus ad vnum Eſpernonij nomen conſternatus fugæ ſalutem credit, dilapſi cum eo prouinciæ nobiles, dum gregarij in præruptis montium ſupercilijs latebras indagabant, vbi fame extincti plures, plures ruſticorũ etiam Sectariorum manu iugulati: vno enim ordine milites habẽt ſiue Sectarios, ſiue Catholicos ruſtici, à quibus non habito delectu religionis, aut ſoli amici, vno etiam ordine ad medullas roduntur. ita ad vnius Eſpernonij famam reſtincta ſinè ſanguine proditio Benarnenſis, prouinciam tranquillitati ſuæ reſtituit. At ne liberalitate diutius Regia gauderet proditionum auctor Forcæus, qui rebellionibus ſæpius iam iteratis pernicioſum magnatibus Galliæ exemplum eſſe poterat, ſi Regia munificentia potiretur diutius: placitum opimis penſionibus & præfecturis, quas liberalitate Henrici olim IV. poſſidebat deſtitui. duplex illi præfectura erat, ambita vtraque à

Forcæi reſponſum.

Eſpernonius in Benarnium miſſus.

Fugiunt Rebelles.

Forcæus deſtituitur gratia & fauoribus.

Mareſcallo Themino propretoria Benarnii dignitas obtigit.

palatinis auidè; prætoria Benarnij, Scoticæque cohortis primaria: illa maioris momenti in Mareſcallum Theminium incidit, nec iniuriâ ſanè, quem penè inter magnates vnum notant Annales Gallici à Regibus, quos quatuor vidit, defeciſſe nuſquam; hæc, quæ vulgo præfectura excubiarum corporis Regij, rogante Luynæo, Marchioni Monio data, viro illuſtri ſi proſapiam ſpectas, & ingenioſo; ſed qui Reginæ olim regenti multis nominibus debitor, dum ab ea fortuna diuerterat, ferebatur fauori quem vocabant litaſſe, id eſt Luynæo cuius ad ea tempora factio in aula præpotens, non aliter appellabatur, quàm fauor. Poſt trãſlatas in hunc modum, in viros non immerentes Forcæi præfecturas; dehinc ne ad crimen expiandum quid deforet, faceſſere procul ab aula iuſſus Mompoulianus, Regi nuper ſupra reliquos palatinos cariſſimus; neque aliam ob cauſam gratia deiectus, niſi quòd Forcæo natus, quamquam, vt nemo ambigebat, à proditione paterna immunis; adeò verum eſt parentum crimina quoad pœnam tranſire in filios, maximè vbi poſtulatio maieſtatis. protelabat Mompoulianus in dies diſceſſum, tum quòd in exilio præuidebat apertiùs nobilioris fortunæ lapſum, tum etiam quia à patre viro verſipelli, indicto exilio obſiſtere iubebatur, non dubitante quin retenturus foret in perſona filij regiæ gratiæ poſſeſſionem, vnáque hac ſpe tentabat intrepidè omnia, donec poſt tertiam denuntiationem optione Mompoulianus data aut carceris, aut abceſſus, non ſinè lacrymis primæ olim aulicus gratiæ, ab aula diſceſſit.

Marchioni Monio præfectura Scoticæ cohortis.

Pellitur à curia Mõpolianus.

La garde Eſcoſſoiſe.

Capitaine des gardes du Corps. Luynes.

Marquis de Mony.

Mompouliũ.

Aulici adhæc mirari mutatos repente in Rege affectus ; non ignari rem Regibus difficillimam, quos habent præ alijs caros, & inter eos quem supra omnes cariſſimum, à ſe non alia cauſa abdicare, quàm quia id æquitas imperat: victus tamen à Rege affectus, quo non immerentem à teneris proſequebatur, victus pronior hic animi impetus, qui Reges vulgò abripit, æquitate quam non immeritò proteſſus ille IVSTI denominatione triũphat. Abijt Mõpoulianus ad lares patrios, vbi fati malignitate, in rebellionem inductus debitam magnis facinoribus vitam impendet miſerè, vt ſuo infra tempore deſcribemus. Hæc in Benarnio meta laborum; ea enim conſeruandæ prouinciæ diligentia Theminius Prorex, Pardalianúſque dehinc Gondrinus, incubuere, vt rebellionis exactæ ne quidem ipſa hodie ſuperſint veſtigia, quæ magna ſupra fidem Sectariorum iactura fuit, magnum auctoritatis Regiæ, fideíque orthodoxæ incrementum.

Themines. Pardaillan. Gondrin.

CAPVT VII.

EPITOME.

Caſtrum Albigenſium venit Comitiorum Orator, deſcribitur ex occaſione vrbs, vbi iuſtitiæ Camera, quam ſemipartitam appellant, Sectariis mixtim & Catholicis æquali numero Magiſtratibus. arctiora Cameræ ſecreta panduntur, perſtringitur Sectariorum ſuperbia, qui Præſidem in Camera ſuum, ideò præſidibus Catho-

licis anteire volebat, quod cooptatione in Cameram, potior illis tempore foret. præripitur auctoritas Magistratui, habitóque hinc inde in senatu sermone, dubiis inter spem & metum Sectariis nihil conclusum. postridie officio functus in frequenti populi concione Legatus seditioni furorem & arma ministrat. vrbe cedunt adacti vi maiore Catholici: mittitur à Bertrando apparitor, qui Sectariis Senatoribus Villamurium iter à Rege indiceret, negant se illi subituros imperia, inclinatis iam in rebellionem animis. rebus demum eò positis, vt restaurandæ Cameræ spes nulla, Tolosam redeũt Senatores Catholici, quos Vicinus ab Ambris in florida phalange stipat.

Comitiorũ Orator Castrum venit.

VM hæc quà in Benarnio, quà Lutetiæ gerebantur, delegatus à Comitijs Rupellanis in Albigensium prouinciam Orator, Castrum venit: vbi dũ arctiora Ministris secreta aperiet, donec in lucem prodeant, de Castro interim quædã ex occasione disseramus, quæ ad pleniorem rerum hoc bello gestarũ notitiam pertinẽt. Albigeois. Castres

Castri descriptio.

Castrum vrbs est non ignobilis, seu loci genium spectas, qui in valle fertili placidus est, seu dignitatem, vbi Sedes Episcopalis diues, nõ ita tamen antiqua: quippe quæ ad exacta nuper secula, Episcopatus Albæ augustæ partem faciebat. Sedes est paucis abhinc annis Cameræ, quam edictalem appellant, vbi æquali numero Catholici & Sectarij Magistratus, iura Catholicis passim & Sectarijs reddunt, eo ordine, vt si obtigerit etiam in lite vbi centum actores, rei totidem, vel vnum, cuius sæpe nihil inte-

Vrbs est Episcopalis.

Edictalis Cameræ sedes.

Alby.

rerit, Sectariũ esse, trahatur illicò in Cameram semipartitam causæ cognitio, cui earum litium debetur diremptio ex edicto, vbi Sectarius aliquis iudicio sistitur, nisi de Ecclesiæ bonis actum, aut priuilegijs. Hic autem iudiciorum ordo. vt ad annos singulos ex Tolosatum parlamento sex cum præside Senatores functis iam officio substituti, duobus reuoluti iam anni remanentibus, faciant in octouiratu numerum iustum, hinc ducta vt audio formula; quia veterum loco suffectis nouis, quibus exacti anni secreta ignota plerumque, pessum irent publica priuatáque negotia, quæ Sectarios per simultates & odia magna ex parte gerere palàm est. Sectariorum autem in Camera potestas hinc maxima, quòd nusquam amobiles, si quid illis virtute & sagacitate Catholicorum hodie negabitur, reuolutis in tanta homin ũ mutatione annis & animis, haud difficulter obtinebitur: diuersis etenim etiam sapientum ingenijs, sæpius accidit, vt quanquam collimatis omnium ad idem ius votis, diducantur in contraria mentes, vnde non iniuria dici posset æquitatis quẽque apud seipsum autorem esse. leue tamen illud, nî cogerentur Catholici Magistratus, Sectarios reos absoluere; quod ita ex necessitate contingit. Regum apud Gallos clementia auctrix est legis Iustiniano ignotæ, qua cautum, si in capitalibus causis calculi Iudicum in pares sententias ex æquo diducuntur, præualeat quæ mitior est: hinc Sectarij à pœna immunes, quos tacita lege præscripta sibi inuicem, absoluunt promiscuè Cameræ Magistratus; quippe qui in hominum penuria, qua Secta labo-

Describitur Camera semipartita.

Ex parlamento quot annis eliguntur qui in ea ius reddant.

Cur Capitalibus pœnis Rei Calcul. iista, nusquam in Camera plectantur.

rat, in id ſtudia & animos vertunt, vt ſuorum per fas & nefas vitæ conſulatur: hinc item accidit Catholicos, vbi in crimen incidêre, vna formidine pœnæ, depoſita fide orthodoxa ad Sectæ aſylum confugere. Sectarijs præſes eſt Vigniolius vir probus, qui minùs innato ſibi faſtu, quàm aſſidua Miniſtrorum ſuaſione, Parlamenti præſides poſt ſe habere ideò nuper præſumebat, quòd in Cameræ collegium præ illis cooptatus, tempore potior in præfectura haberetur. quamquam noſſe debuerat, in ceteris non parum verſatus, Cameræ Semipartitæ præfecturam, illegitimum eſſe poteſtatis Regiæ fœtum, neque niſi iniuriâ cum parlamenti primicerijs dignitatibus de gradu contendere, vtpote edicto ſatis recenti, à Regibus Galliarum, magis in ſolatium Sectariorum, cum Cameris inductam, quàm in æternum Regij decoris monimentum, qui decor vnus, primam parlamentis in Gallia cauſam dedit: hinc fit vt neque aſcribantur parlamentis, eiuſmodi Cameræ, neque dicendæ in ijs ſententiæ facultatem habeant earum Magiſtratus, niſi Regi ſingulari ſic lege viſum, contra communem vſum: adeò verum eſt, inſpecta origine, à parlamentis diſſitas Cameras, quarum ideò præſides, ſapientum iudicio, nihil habent quod querantur, ſi parlamenti præſidibus, non habita cooptationis ratione poſtpoſiti. In hac vrbe, quam multis abhinc annis Sectarij occupant, agebant ſatis ægrè inter effrænatam populi ſuperbientis audaciam Catholici quidam, quos magna ex parte, vitæ commercium cogebat ad moras, aut rei familiaris neceſſitas; eo tamen incommodo, cuius

Camera Vigniolius præſes.

Parlamenti præſides poſt ſe habere ambit.

Cur inducta Camera. Cur parlamenta.

A parlamentis diſſita Camera edillales.

Vignoles.

& ipſe

& ipse testis sum oculatus, vt ad minimam dissidij auram, adacto ad iugulum pugione immineret quotidie fatale periculum; vnde publicam vtilitatem eò spectare credebant prudentes, vt bello confecto aut tollerentur penitus Cameræ, aut saltem à Sectarijs vrbibus in Catholicas transferrentur; neutrum apud nos obtigit, immensa Regis in Sectarios ipsos clementia, qui subditos omnes vno affectu prosequutus vno illis ordine iura reddere voluit.

Camera edictalis Galliæ Nationensis in vrbe sectaria.

Lãguedoc.

Postridie Rupellæ Orator rogatus quid vellet, sibi rem cum populo dixit; quæ, vt è salute omnium erat, ita non nisi conuocatis vrbis ordinibus communicanda. interim Sectarij magna ex parte Magistratus, quorum erat hominis frænare audaciam, illum priuatim salutare, clã inuisere, Cameræ, prô nefas! obedientiam Comitijs offerre, & si quando de officio monebantur palàm adijcere, quinquaginta cum Rege prælijs instructa acie dimicaturam Sectam priùs quàm libertatem opprimi patiatur: parco hîc eius nomini, quem nondum denuntiato bellô tanta in Regem impudentia debacchantem Camera audijt & passa est, futurum sperans vt obsequio posthàc proniore diluatur atrocitas criminis. at neque apud illos vulgare crimen, vt audio: obsequium enim, quamquam languidum & enerue præstitere quidam aut simulauere.

Bertrãd Doyen des Cõseillers Catholiques. Depaulo Præsident.

Intereà, quia Magistratus officio incumbebat, suffocari in primo exordio rebellionem. indicitur extra ordinem à Bertrando Senatus (is Catholicorum Decanus extincto nuper Paulæo Præside, viro maximo, cui panegyricus iure debeatur, illis in Ca-

Bertrandus Senatum conuocat.

mera præerat) ibi Sectarij moniti indicerent Rupellæ Oratori ab vrbe sua discessum, aut paterentur, dum adhuc erat auctoritas Regis in integro, Catholicos loco cedere, qui ferre populi imperia nequeat, cuius exasperatus in Regem & Magistratus furor in seditionis licentiam nullo obstante prorumpit Faceſſeret Orator quãprimùm, aut daretur Catholico Senatui abeundi in debito commeatu facultas. Ad hæc Sectarij, apud quos in fidei naufragio publico tabellæ adhuc obsequij leues enatabant, viri alioquin magna ex parte probi (si quæ inter Sectarios tunc probitas esse poterat) nullam Magistratus hoc tempore in populum auctoritatem, populum belluam esse, cuius ita ingenium sit, vt aut humiliter seruiat, aut impotenter imperet; eò hodie temeritatis venisse, vt libera seruitute, quam magistratui debeat abdicata, impotens rerum imperium ambiat. neque rebus iam ita desperatis sat sibi auctoritatis superesse, vt frænari possit eius libido; satius videri si cum insanientibus in speciem furat ipse Magistratus, vnam hanc esse retrahendi in obsequium populi rationem; tentaturos quidem se omnia, quò proscribantur Comitiorum decreta, secretò tamen, quando palàm agere & sibi periculosum, & Regi obnoxium; per cuniculos tentari posse, quę si apertè contenderent, periculum ne fomes seditioni præberetur, quę in Sectarios Magistratus primùm debacchata, in Catholicos dehinc foret crudeliùs sequitura.

Respondent Camera Senatores.

Conuocatur in templum populus.

Postera die calatis populi centurijs magna in templum frequentia conueniri, postque habitam

à Ministro concionem, assurgere Comitiorum Legatus, qui salutato hinc inde populo, habere se in mandatis dixit, vt Comitiorum nomine, vrbis ordines amicè salutatos moneret, post tentata omnia, quibus pax sarta tecta seruari posset, frequentibus Comitiorum Ordinibus in id fuisse conclusum, vt quę diutinis Reformatorum precibus Rex negasset, armata illi manu sibi vindicarent: superesse vnam hanc iniuriosè oppressis viam, belli iustam esse rationem cùm libertas opprimitur: neque captum temerè de bello consilium, computata fuisse attentiùs omnia, habitam hominum, armorum, vrbium, & ærarij rationem, eóque res venisse, vt bellum æquali hodie cum Rege potentia geri possit: Regem qui non nisi aliorum oculis, & auribus videat, aut audiat aliorum arbitrio viuere, eius maximè cuius summum imperium affectantis libido, illum quò lubuerit trahit. vnam libertatem omnium Reginam, populis posthàc Reformatis, si quid valent, imperaturam: quòd vt faciliùs ex voto contingat, prospiciendum vt vrbs propugnaculis & vallis citissimè muniatur, dilationem noxiam: pellendos quam primùm ab vrbe Papistas, quos tutela fidei publicæ adhuc incolumes fecit: posse tamen etiam ex Iesuitarum doctrina opinionem defendi, quæ ad internecionem iugulandos contendat, si vera sententia, qua fidem illi hæreticis seruandam negant: futurum tamen ex reformatæ religionis integritate, si cum impedimentis suis salui dimittantur. Hîc peroratus omnium vota, & animos in se conuertit: quin etiam trahebatur in dubium quæstio quæ de

Habetur à delegato ad populum Oratio.

Calumnia in Regem.

seruanda fide erat, quando rectoribus municipij placitum, non quidem palàm dimitti Catholicos, sed continuis terroribus in seditione frequenti adeò consternari, vt cogerentur ipsi sponte absistere, idque ab illis factum, ne rebus aliquando in integrum restitutis, objici Cameræ iurisdictionem repetentibus posset, quòd illam ab vrbe olim sua vltrò depulissent. ita res habuit. concitatur in Senatũ populus, Papistas proditores, qui vno reformatæ religionis odio ferantur, sinè misericordia iugulãdos, tollẽdos è medio Magistratus quicumq; legitimæ libertati Regium nomen opponent. excubiæ interim militares ad ædium porticus, vbi Senatoribus Catholicis habitaculum disponi, seu animus erat publicæ pignora fidei à furore plebis protegere, seu terrorem, quod malim, incutere. Inter hæc, qui Catholicis fidi credi volebant Sectarij quidam, illis leniter insusurrare; eum esse populi in Catholicos exasperati furorem, vt nisi fugæ salus committitur, desperata sit, nusquam grauius in vrbe periculum, Magistratũ, imò & Ministros, quibus seruandæ fidei animus est, diffidentia potestatis in populum suæ, in procinctu esse vt reuocent datam protectionis in sacramento fidem: Senatus tamen victimam, se furori vltrò obijciens protelare discessum in dies, ratus (vt res erat) prouinciæ tranquillitatem à filo pendulam, cuius in Camera Semipartita tenuissimum stamen nectebat adhuc, non habita religionis ratione, prouincialium animos. Donec gliscente magis ac magis seditione, nouum prodijt à populo iussum, quo facessere iubentur aut mori. Ini-

Concitatur in Catholicos populus.

Monentur à Sectariis Catholici, discedant.

tur sinè mora in ædibus Bertrandi maioris consi-
Bertrād le grād. Prohēques. Vesian. Iosse. Agrer. Terlon. Ourier. Ambés.
lium, adsunt non indigni, quorum historiæ nomina inserantur Bertrandus cognomine maior, Prohenquesius, Vesianus, Iossæus, Agretus, Terlonus, Ouurerius, & Ambesius viri publicæ salutis amantes, quibúsque vel hoc vno magni animi indicio, quòd se pro publico deuouerint, Gallia multum debet. habito districtè Senatu in eam sententiam itum, vt ad Sectarios Magistratus duo Catholicorum delegentur, qui discessu ab vrbe illis renuntiato, moneant Lautricum vrbem vicinam iter communi voto designatum, si abeuntes sequi mens erat; nihil in vrbe Catholica reformidandum, vbi fides iureiurando firmata asylum promitteret. at sequi abnegantibus illis, pridie Nonas
Castres Lautrec
Iunij Castro venêre Lautricum Catholici, vbi vix octo dies exacti, cùm nuncius translationem
Villemur. Albigeois.
Cameræ, Castro Villamurium à Rege indixit: ea vrbs est ad Albigensium confinia, quam eo tempore Sectarij detentabant. ad ea Senatus, paratum se vt Regis imperia exequatur; non posse tamen sinè Sectario Magistratu institui Cameram. non differtur Castrum apparitor, qui communicato Regis diplomate, moneat moræ diuturniori crimen lesæ *Mittitur ad Sectarios apparitor.*
Maiestatis inesse; at officio functus refert, eo animo Sectarios esse, vt neque Villamurium ire, neque velint, quāquam soli, à iurisdictione abstinere, conuenire solito more Senatum perduellē, eiúsq; placita, vna Comitiorum auctoritate firmari; vno verbo, qui nuper Regis erant, hodie Comitiorū esse Senatores. Desperata itaque salute, frustráq; tentatis re-

ſtituendę Cameræ omnibus rogato qui commeatum inter viæ pericula pręberet Veſino ab Ambris, Lautrico Toloſam ventum, nec diu cùm Sectarij Senatores habiti inter ſimultates ludibrio, magiſtratura ſponte abceſſere: vnde poſtmodùm in errore longo infenſi Catholicis, ſuſpecti Caluiniſtis, agnouere quamquam iam ſeriùs, vnam Magiſtratus dignitatem in Regum obſequio ſitam neque coruſcare Senatum niſi coronæ radijs. Voiſins Dambres.

Statim à ſoluta, quæ prouincialium nectebat animos Camera, in Septimania palàm de bello agi cuius dum iacientur altiùs fundamenta, videamus quid interim trans Ligerim geſtum. Camera pentus ſoluitur. Lãguedoc. Loyre.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Commota apud Turones in Sectarios ſeditione, Maleuilio inquirendi in noxios negotium datur, iuſſa volentem exequi ſeditio grauior ad latebras adigit. ſedatur tumultus. Maleuilius Blæſas ad Regem veniens ſuadet reprimendo oppidanorum furori ad Turones iter. quinque ſeditioſorum ſuſpendio expiatur crimen.

VIA querelis, quas in Regem, & Catholicos comminiſcuntur Sectarij, Turonum ſeditionem annumerant, quæ ſub idem tempus commota eſt, breuiter eam hoc loci expediamus. Mortuo apud Turones Martino ſtabula- Tours.

rio, ex Catholico nuper Caluinista; dum funus sinè pompa, Sectariorum more, effertur, feretro insistere puerorum cohors coniurata, quæ cadaueri, cantilenis quibus vici noctu & interdiu personabant, illudens, inueterato apud Gallos dicterio, mutuatis ab vxoris adulterio cornibus, Martinum cornigerum appellitabat; imò ne quid ad fabulã deforet, præferebat puerorum quisque crucem ex ligno minutulam, dum longo ordine bini cantu incomposito funus prosequebantur: excanduit zeli feruentioris Caluinista quidam, vltricésque opponens manus, incussã in pueri genam rudi alapa, vi brachij robustioris in terram egit. nec mora, puer attonitus gemitibus aërem verberare, donec aduenientes fortassis matre redintegratus in mulicbri proteruia clamor. ad hæc pueri instare acriùs, vocare in auxilium familiares, lapidum grandine funus prosequi, commotáque iam fortiùs seditione, Martini cadauer effodere. aduolat Magistratus, doliaribúsque munitionibus passim ad vicos dispositis, seditionem compescere tentat, at conatus inutilis: templum vbi Sectariorum conuentus haberi solitus armata manu occupatur. ad hæc municipij rector clamare, sed & inutilis clamor; non solùm enim tumultuantes reprimere non potuit, quin potiùs præsentia sua animos fecit, rorem aquæ tenuioris dicere in fornacem iniectum. præualet turbulentorum, vt in seditione fieri amat, aduersùs quietiores potentia; póstque ludibrio habitam in templo suo sectam, scamna, sedilia, imò & cathedra ipsa, vnde Ministri ad populum verba facere soliti, confrin-

Seditionis apud Turones exordium.

Puer in terram rudi excussus alapa.

Concitatur populus.

Magistratus auctoritas frustrà interponitur.

Ignis in Sectariorũ ædes, & eorum templũ conijcitur.

guntur. postremò ne quid esset residui, in templum conijcitur ignis, quo & vicinæ Sectariorum ædes absumptæ. crescente magis ac magis lasciuia, toto triduo in vrbe ferrum & flamma grassatur. ad hæc Sectarij fugam capessere, obuios in vincula trahi, proscribi elapsos, donec post triduum dilapsa metu huc illuc plebe restinctum incendium. ea re exacerbati Sectarij, qui rem per se indignam relatione in maius augebant, queri de violatis apud Turones fide, & iure gentium; fidem violatam, cùm Sectariorum, qui in vrbe Catholica in publica fide degebant, ædes direptæ: ius gentium, quando non licuit viro immerenti iusta persoluere. indigna passos Reformatos, negatam mortuis terram, quódq; apud ipsos Cannibales inauditum, temeratos manes, effossa cadauera.

Queruntur Sectarij de violatis fide & iure gentium.

Non recusauit Rex iustus oppressis protectionem suam; quinimò sinè mora Maleuilio libellorum in Regia supplicum Magistro negotium datum, vt in factum inquireret: ille in carcerem trusis in quos seditionis delatio erat, Sectarios à populo actos nuper in vincula, non alia causæ cognitione liberos esse iubet. indicitur ad crastinum reis audiendis Senatus, sistuntur iudicio, iámque post accusationem penitus ordinatam in procinctu erat capitalis sententia, cùm desperata reorum salus nouo populum tumultu concitauit: serpit tacitus per vrbem rumor, vim pati Catholicos in vrbe sua, Sectarios spuriam in Gallia gentem, quia nimiam in vrbe Catholica auctoritatem affectabant, ab ijs nuper mulctatos, quos publicæ vtilitatis studium ad arma

Maleuilius in Turones mittitur.

Maleuil.

Instat capitalis sententia.

Catholicorum in vrbe questus.

arma impulerat, consultum vnâ Catholicorum virtute municipio, quod iam ad præpotentem Sectariorum factionem in orthodoxa fide nutabat; infidam gentem cuniculis agere, dum ex æquo vires non suppetunt; vbi pari potentiâ grassari licet, depositâ laruâ affectare imperium. frænatam virtute oppidanorum nuperâ væsanam illam imperandi libidinem, hodiéque rei bene gestæ non aliam esse remunerationem, quàm patibulum, cui suffigetur Catholicorum innocentia in hæreticæ perduellionis triumphum. His suasi perditæ vitæ homines, qui nimis quàm multi in vrbibus ex gladiatoria viuunt, licentiæ potiùs quàm religionis causâ, facto agmine, palatium circumstant, portas effringunt, obuios quosque malè mulctant, compedibúsque solutos reos in libertatem asserunt. *Redimentur seditio.*

Malevil. Consternatus ad hæc Malevilius minùs in principis statua quæ in foro prostabat, quàm in latebris asylum quærit, sequuti assessores, posito latoclauo, vestibúsque à plebe mutuatis, ex Magistratibus olitores mentiti in ædes suas dilabuntur, interea dum ferrum, & flamma impune grassantur, nec mirum si latebras quærente Magistratu, prorumpit in auram effrenata licentia scelus omne. Iam nullo obstaculo violatur sanctum illud fidei vinculum, quo mutuo inter se fœdere municipes copulantur: & quia seditionum vulgo pretia in præda sunt, diripiuntur Sectariorum ædes, si quæ adhuc ab incendio incolumes erant, maximè tabellionis cuiusdam apud quem instrumenta obligatoria, debitorum manu discerpta, ne supereſſet memoria nominum. *Fugiunt Magistratus.* *Diripiuntur Sectariorum ædes.*

Intereà Maleuilius in latebris anxius, mortis identidem nuntium operiebatur, quando municipij rector, intensis ad vicos cathenis ferreis, seditiosos adigit vt se omnes in vnum recipiant; quò demum in oliua missis oratoribus pax his conditionibus impetrata; Vt si quem adhuc Catholicorum haberent vincula, liber foret, indiceretúrque, adhibito sacramento, Magistratui posthàc silentium, missis in ignem instrumentis, quorum in populum postulatio erat. obstrinxit fidem suam præfectus vrbi, deteriora timens, vndè seditionis incendium breui restinctum est. Intereà Rex nuperà Benarnij expeditione edoctus præsidium contra Rebelles omnium validissimum in Regia præsentia situm, dispositis iam in bellum omnibus Lutetiâ Fontebellaquæum, Fontebellaquæo circa Cal. Maij Aureliam, Aureliâ Blœsas venerat; vbi seu quia genus loci patentibus hinc inde plagis mirâ regionis salubritate placidus est, seu quòd in Galliæ, quod aiunt vmbilico, vbi vulgò Reges morari iuuat, sita vrbs, mora longior parabatur: quando Maleuilius, cui Turonum Magistratus comes erat, citatis equis veniens, commotam apud Turones seditionem aperit: impotentem fuisse reprimendo furori Magistratum, cui moriendum, aut pacta cum populo ineunda, quibus æstuantis libido furoris impunè grassaretur. eò venisse proteruiæ seditiosam gladiatorum licentiam, vt post violatam, vbi ius reddi solitum, Regiam, post effractos carcerum sacros cardines, & se Regis legatum solio liliato deiecerit & capitalibus reis dimissis, triumpharit de

Restincta seditio.

Rex Blœsas venit.

Ad Maleuilius seditionem Regi aperit.

Paris. Fontainebleau Orleãs. Blois.

fuga Magistratus, quasi cum hoste negotium, neque malignitati vulneris medelam esse, nisi quam præsentia Regis parabit; desperatam alioquin salutem. excanduit ad ea Regis animus, & qui longiores moras indixerat, mutato repente proposito Turones postridie venit. statim consternati factionis auctores, discussisque ad solis aductum seditionum nebulis die aperitus, in hunc modū. Modenæo capitalium in Gallia præfecto munus incūbit vt in factū inquirat. sistuntur iudicio extraordinario rei septem in quos seditionis postulatio erat; ibi compendiaria cognitione (qui mos est capitalis iurisdictionis) instruitur causa, póstque prolata in medium acta, inuenti duo, quorū accusationi probatio deforet, quibus absolutis residui quinque post suspendiū flammis absumpti sunt. ita Rex ipse Sectarijs vltor, Catholicorum in se iram & murmura præposterè concitauit: quasi in crimine religionis ratio haberi debeat. vno omnes ordine subditos nō habito conscientiarum delectu mulctari decet, aut in pessum eunt imperia. quamquam ex omnium sententia debuerat firmare labilem sectæ fidem parum illi debitus à Rege hic fauor, qui tamen ansam querelæ præbuit, vt docebit historiæ series; adeò verum est collata in ingratos beneficia non exaresceere modò, sed & ijs interdum excidio verti qui conferunt.

Rex Turones venit.

Modenę grād Præuost

Seditiosorum quinque in furcam actis.

***

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM

IN GALLIA

REBELLIONIS.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Post designatam in Rebelles expeditionem, legitur in Comestabilē Luynæus. hinc primoribus Galliæ dolor, hinc dicax in eius, & fratrum fortunam inuidia. collata in eos crimina diluere tentat amica illis apologia, prudentiorum ad ea tempora mens depromitur, qui medium sequuti, proposito Radesiani olim Marescalli exemplo, superbiæ deserunt, quem aliorum criminum vnde postulatus, plerumque faciunt innocentem. Ad extremum ne contra militarem disciplinam arma tractentur Comestabili ipso auctorante Lesdiguerius exercituum magnus renunciatur Castrametator, cui præfecturæ id in acies vulgò potestatis, vt omnia ex voto regens in castris,

sola denominatione à Comestabilis imperio differat. quasi Luynæum, parum ad arma expertem ambitæ contra ius dignitatis, ipsa postularet conscientia.

PARATIS iam ad bellum omnibus, restabat id vnum, vt Magister equitum, ad armorum imperia crearetur: reuoluta iam Olympias tertia, cùm magnus Mommorancius Galliæ Comestabilis, nobilissimam exercituum præfecturam suo vacuam excessu reliquerat: ab eo tempore sinè Comestabili Regi militatum in Gallia, cùm Rex indecorum sibi ratus, si in castris munia passim omnia subiret solus, leuando more maiorum labori de Comestabili cogitauit: id quoque suadebat expeditio periculosa, & longior, cui si Comestabilis deforet, periculum erat, ne militaris ordo in pessum iret. sed stabat potior ratio ab amore: quippe in frequenti Principum, Magnatúmque corona cui Rex tunc medius, non alius ad manum fuit, cui nescio an immerenti, tantũ munus deferretur, quàm Luinæus: vocatus ad primos honores, quem ab incunabulis Rex primæ aulicum gratiæ fecerat, quíque nuper ex Comite dux factus, ex duce fit hodie Comestabilis. præbetur illi ensis liliatus, quem, ne rubiginem ex sanguine contrahat, fallor, aut rariùs in hostem distringet.

Diu fuit sinè Comestabili Gallia.

De eligendo cogitatum.

Luynaui Comestabilis renuntiatur.

Displicuit primoribus regni, amoris electio, vbi arctioris concilij negotium esse videbatur: aut tollendam penitus diadematis æmulam dignitatem, aut habendam vnius in nobiliori sanguine virtutis

Magnatũ murmura.

rationem, eligendos ad officium nobile principes, quorum magis interest nihil detrimenti rempublicam capere, quàm fungorum, qui eidem soli ortum & exitum debent. fuisse vnam hanc ex legibus, quam scripto & voce Henricus magnus soboli olim suæ LVDOVICO Regi, venturísque nepotibus commẽdarat. Iurasse illum propalàm, si Mommorancius aliquando se imperante deficeret; numquam in Comestabili nouo restauraturum se quod magno Regum commodo perijsset. hodie portentum esse, ex homine alienigena, mediocri nobilium prosapia nato ex Alberto ignoto Luynæum, cuius vix orbe circumscribatur nomen; ex Luynæo, Anchræi Marchionem, ex Marchione Mallij Comitem, ex Comite Ducem, & Galliæ Parem, ex Pari prodire inaudita apotheosi Galliæ Comestabilem. Subiungebatur in eam superbiam prolapsum, vt alijs autoribus gesta infecta forent, nisi grata illi negotiatio; insolenti curialis zephyri flatu adeò tumidum, vt principes habere contemptui ludus illi & gloria: quos si quando ad conclaue suum, quod rarò, admittebat, aperto capite sedili destitutos patiebatur stare, & fere triumphabat; eò demùm prouectum fortunæ, vt seruis eius ac ianitoribus innotescere etiã magnatibus pro magnifico acciperetur. plura his addita. interea dum in rotæ fastigium assurgebant fratres duo, quos in curiam ille felicibus secum induxerat AVIBVS; vt paucos intra dies, Marescallus & Dux Caddenetus renuntiatus, Branteſius item Dux & Nobiliſſimæ principis coniux, in cuius capite fatiscens Luxemburgensis do-

Progressus fortunæ Luinei.

Fortuna Fratrum Caddeneti & Brantesii.

Brantesius Luxemburgi principi in vxorem ducit.

Caddenet. Brãtes. Luxembourg.

mus illustrissima, Imperatorum, & summorum Pontificum seminarium nobile, centum librarum millia in annos singulos illi rependebat: quâ dote nubere olim solitæ virgines, illi etiam diuitijs & nobilitate secundę Regibus interdum, & Imperatoribus:

Vantadourius minor.

rem vsqueadeò portento plenam, vt Vantadourius minorem natu, cui vix triginta librarum millia in annuos reditus, vxorem ducere gloriosum habuerit, quem nemo nescit, eius esse in Gallia stirpis, quæ conniuentibus oculis vni Mommoranceæ cedat, cui & octuaginta aureorum millia pro reditu fortuna parauit, & nomen illustre prosapia. dum Brantesius, quamquam, quod neque diffiteri liceat, vir prudens, plusquàm Regijs nuptijs, in ipsa quod fere inauditum Regia, ministris principibus, Regéque hymenæi faces præferente nobilissimam principem adegit ad suos amplexus, quod vni Luynæi fortunæ debitum nemo tunc ambigebat, qui rem stupendam! triplicem eodem momento fortunam vno regiæ beneuolentiæ stamine ambitiosè nectebat, vt Cerberum nec iniurià diceres, qui deuoratis fauce triplici carnibus, vix primoribus ossa in residuum dabat. Erat in eum quamdiu vixit criminum postulatio tacita, quibus palàm grauiora statim ab eius excessu addita; suam enim cuique infamiam posteritas rependit aut decus: quippe non ausis liberè loqui, qui spirantis fortunæ potentiam timent, redintegratur ab eius funere garriendi licentia, torrentem imitata, qui consistens ad oppositos aggeres, violentiùs exin abripitur: quò magis (vt hoc in transitu dicam) eorum so-

Vantadourius minor natu. eius familiæ in vxorem ducit.

Brantesius in Regia nuptias inuit.

Funiculus triplex difficile rumpitur.

Post Luynai excessus multa in eum congesta.

cordiam irridere libet, qui præsenti potentiâ credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam: nam contrà, punitâ acerbiùs dum auctoritas viget loquendi licentiâ, gliscit fortiori potentiâ veritas aut calumnia. Itaque quibus viuente Luynæo timor auctor erat ne in eum aliquid scriberent aut loquerentur, eosdem statim impulit ad loquacitatem & satyras eius excessus, quas in tempore memorabimus.

Fratrum apologia.

Lacessitus vndique, fortunæ suæ innocentiam in hunc modum tentabat. Regem esse omnium arbitrum, neque subdito datum vt contrà eat, futuram alioquin duriorem Regum fortunam, subditorum sorte, quam ipsi ad placitum regunt: quemlibet ex plebecula lixam posse sibi amicos legere ex voto, in quos liberali manu bona profundat. Regios reditus, vnam Regis spectare personam, cuius liberalitatem morari velle, quid aliud est quàm virtutem, quæ præ alijs regia sit habere in vinculis? nihil esse quod Regem magè sapiat vnâ liberalitate, quàm quo magis exercet, eò magis Deum imitatur, quem exprimit. lectum præ alijs Luynęum, in quem Rex liberalitates ad amoris mensuram effundat: non esse illi aulicorum plures ad quorum nuptias, amore auspice, vt Henricus olim III. vectigales miserè perdat reditus, non mensis multiplici ad fastum venatione instructis gaudere eum; non ædificiorum luxus, non amare Veneris impuros amplexus, vnde sæpe regnorum excidia, vnde sumptus immensi quibus vectigalia, putissimus populi sanguis malè consumuntur. vno eum contentum amico.

Reges omnium esse arbitros.

Reges liberalium decet.

Rex Dei imago est.

Regum luxus.

amico, delicias spernere, luxus dedignari, quibus sæpe plusquàm par sit Regum libido precium facit: quæ si ferre nequit inuidia, malle se aulicorum contra fortunam suam inuidiosè obgannientium latratus audire, quàm luctuosè miserentium gemitus. His Luynæus altiùs metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem inuidiam deprecabatur.

Inuidia præstat esse obiectum, quàm misericordia.

Qui inter vtrumque medij, nec Luyneæ fortunæ litabant, nec malo in eum animo ferebantur, viri magna ex parte probi, quos neque trahebat adulatio ad fortunæ applausum, neque inuidia ad calumniam, ita sentiebant de re, quæ Gallorum mensis vna tunc fabula erat. hominum sic esse ingenia, vt diuitijs numquam, numquam honoribus satientur, quæ animis vulgò innata auiditas si crimen est, reos esse quotquot cœli ambitus habet: neque sui adeò immemores aulicos, vt fortunam quæ se vltrò, placido vultu, expansis manibus, aperto sinu offerat refugiant. neminem eorum esse quos in Luynæum inuidia prouocat, quem si pari fortuna passu sequeretur, non prorueret in eius amplexus gratissimos. iniquum esse, ceteros criminum postulare quæ nos ipsamet facerent reos, si fortuna vellet. neque quærendam fauoris causam, vbi Regem habet auctorem, non esse subditorum æstimare, quem supra ceteros Rex, & quibus de causis extollat: datum illi summum rerum à Deo iudicium, dum subditis obsequij gloria relicta est. ignota plerumque nobis Regij amoris secreta, Regúmque ingenia; supra hominum sortem vulgò posita, quid habere interdum

Mens sapientum supèr eare.

Nemo fortunam si se vltrò offerat dedignabitur.

in abdito, quo non iniuriâ improbissimis etiam faueatur. abditos principis sensus, & si quid occultiùs parat, exquirere illicitum, anceps, nec ideò assequare. ita rem habere in omnium moderatore Deo, in quem iustis aliquando esset quòd indignarentur afflictis sæpius, dum impijs omnia ex voto cadunt, nisi eius iudicia abyssus forent, ad quæ imbecillitati hominum penetrare non datum. vnum esse, quod prudentia in fortuna fratrum expoſcat: quid enim ab illis spreti primores Galliæ? quid contempti principes? ánnum & illud ex fortuna est, sibi negare parem? neutiquam sanè; imò clauus hic erat æneus, quo rota in circulum volans sisteretur. Ad hæc proferebatur Maresscalli Radesiani, viri olim maximi Rets. exemplum, qui Regi suo carissimus, eum, sæpe liberalitati modum imponeret hortabatur: quia tamen Regis affectus supra subditi captum ferebatur; neque sat illi si communi Radesianus sorte inter primores viueret, effundebat in dies nouas in eum gratias; donec Maresscallus vir sagax, concitatam in se magnatum inuidiam reformidans, commento vsus est in hũc modum. precatur enixiùs Regem (quando liberalitati modus non erat) pateretur conferenda posthac in se beneficia, sibi Principum, aut Magnatum precibus impetrari, quo ab inuidia immunis fuit: primores enim quorũ erat fortunam hominis inuidiosè deprecari, suo suffragio prouectum gloriabantur, magis quàm inuidebant.

Dei Regúmque arcana plerumque ignota omnibus.

Proponitur Maresscalli Radesiani exemplum.

Commẽtum aulici non illepidum.

Hæc erat proborum sententia, dum sinè auctore Satyræ in publicum plures, in Luynæum incredibili proteruia debacchabantur, exercentibus plerisque

Satyræ in Luynæum plures.

per occultum ídque procaciùs, libidinem ingeniorum, vnde lacessito ira & dolor.

Quia tamen belli expers erat, placitum eligi qui Comestabilis officio fungeretur, magnũ in exercitu Regio Castrametatorem, supremo in acies imperio; nec diu quæsitus ille, cui belli onus incumberet, in Lesdiguerio inuentus est. vnde rariùs ad valla eunte Luynæo, Regióque passim hærente lateri, iocosè apud aulicos iactitatum, Regis verè amantem esse, qui non nisi moriente eo mori vellet. Plura hîc de Luinæo congessimus, ne posteros lateat incredibilis fortunæ portentum.

Lesdiguerius magnus exercitum Castrametator

CAPVT II.

EPITOME.

Prodit ex Rupellano prælo declaratio Rebellium, cui publica hæc professio fundamentum est. post Dei cultum, vnam obsequij Regibus debiti habendam rationem. appellatur in protectionem innocentiæ Principum & populorum fides. crimina, quorum in eos delatio; diluuntur, Rebellionis maximè quod in se falsò collatum, opprimendæ religioni prætextum esse conqueſit, ducta ab Henricis III. & IV. temporum serie, faciunt se innoxios. fidem Regis, pellendis regno suo hæreticis sacramento adactam queruntur. Iesuitas iniuriosè habent, maximè Arnousium, cui crimini vertitur quidquid in Sectam gestum. de arctiore demum Regis consilio quædam, quod Cardinalibus, & Episcopis magna ex parte constare lu-

gent. multa de innocentia sua, plura de vi, quam oppressionem appellant. congestáque alibi sæpius, hîc fusè ad nauseam repetentes, Deum & principes obtestantur, fidéque Regi renouata, posi denuntiatum Catholicis bellum, hortantur iterum principes, populósque externos misereantur afflicti gregis opémque inferant.

AD Cal. Quintil. declaratio Sectariorum ex Rupellana editione in publicum prodit, qua causæ suæ tentata innocentia, Reges, principésque externos obtestantur, in hæc verba.

DECLARATIO ECCLESIARVM GALLIÆ, ET PRINCIPATVS BENARNII

de persequutione iniusta, quam patiuntur à Galliæ & reformatæ Religionis inimicis: déque legitima & necessaria tutela, quam sibi ipsis præstare coguntur.

Cur sibi prospectum velint Sectarii.

NOs ad Comitia Galliæ & principatus Benarnij generalia à prouincijs delegati. Quia gliscit in immensum eorum persequutio, qui affectu Regis, & eius conscientia in nos abutuntur, dum loqui licet, palàm profitemur tyrannica oppressionis violentia adactam innocentiam nostram, vt se non aliter quàm naturalibus, & legitimis modis tueatur: ídque solùm vt vita, & conscientiæ libertas nobis, vxoribus, & liberis salua in posterum supersint: at ne vnquam de fide erga Regem nostra addubitari possit, sciant ventura retrò secula, quando præsens

rem vocare in dubium nequit, eam esse Comitijs Reformatorum generalibus mentem, solemni iureiurando firmatam sæpius, nouóque hodie sacramento renouatam, vt Regibus sinè conditione subiaceant, quos à Deo datos negare vsqueadeò flagitium est, vt qui Regum potestati resistit, Dei ordinationi resistere, non iniuriâ dici possit. Sit ergo notum omnibus post Dei cultum, vni nos Regum obsequio sinè cõditione mancipatos, quorum hæc est professio publica: nullam in orbe potestatem, quæ Regiæ superior dici queat, vnde Catholicorum in nos odia, qui faciunt diademata Regia Pontificis Romani ludibrium.

Fidem Regi sacramento promittunt.

Primò Regem obtestamur, & si quid à nobis in Regno, Gallici sanguinis est non ementiti, dehinc Reges, principes, exterósq; quoslibet Gallicæ coronæ confederatos, demum nobiles, plebem, & si qui supra illos zelo domus Dei ferũtur, vt oppressæ innocentiæ miserti, iustas afflictorum querelas in hũc districtè relatas ternionem attentiùs legant, iustam apologiam, si illam ab inuidia veritas eximit.

Obtestantur exteros.

Non aliud Catholicis feruentioribus in consilio dum Regem ad bellum accendunt, quàm gregis excidium palàm est. Ne tamen de religione agi credatur, commentis agunt, hócque armatum in nos Regem colore, rerum ignaris malè imponunt, quasi seditionum fomites simus, quorum in vnam conscientiæ libertatẽ studia. hinc nos aiunt perduèlles, hinc edicta in nos Regia, parlamentorúmq; placita armari contendunt. At ne incautos indigenas, exterósque ipsos, inueterati in nos odij parum gnaros

De Catholicis querũtur Sellarii.

Dilnere tantum crimina in se collata.

seducat color ille quæsitus, néue congestis tot in vnum calumnijs malè nobis afficiantur externi principes, sciat Christianus orbis, verba esse & voces quæcumque in nos iaciuntur, prætextus armati contra innocentiam odij. ita olim quò in Christi Euangelium Imperatorum furor concitaretur, delatos primos Christianorum, de spretis Cæsarum imaginibus, proscripto supremo illorum imperio, seditionibúsque auctoratis; neque id alia decausa, quàm vt suffixis patibulo Christianis, sanctum religionis semen disperderetur: pari eos calumnia maiestatis hodie postulari, quorum post direptionem ædibus parantur incendia, capitibus vna religionis innocentia noxijs restes, gladij, flammæ: bellum contra perduelles mouetur in speciem, dum vna Religio ciuilibus dissidijs causam dat, quæ perspicua plus quàm par sit probatione nõ indigerent; nisi nobis negotium esset cum perdita gente, quę omnia negat. Edictum quod de libertate conscientiæ est, Reformatis concesserant Galliæ Reges, quo tempore ex patrum cineribus rediuiuos, & fortiores vltrò impellebat prosperitas ad supremæ fastigium potestatis, quam nisi abdicasset Religio, præter vnam conscientiæ libertatem nihil ambiens, diuisam hodie possideret cum Regibus Galliam. fuit desertæ victoriæ conditio hæc vna, vt cuique, conscientiæ in Gallia arbitrium foret. Numquid ergo apertiùs violatur hodie cum iure gentium fides, quando bellum in Religionem mouetur, quasi à Rege diuerterit? neque satis erat lacessitam armis innocentiam, nisi & dolo actum: quò enim disiunc-

Se Christianus primi ccli aquiparãt.

Minùs re bellionem pete quàm religionem.

Violatum hoc bello ius gentium.

tis à se inuicem Reformatis in rariore hoste facilior victoria foret, in perduelles armari dicuntur, quorum vnum est religionis odium. at si semel ea, quam omnium oculis exhibemus tabella oppressionem, qua affligimur, fidem Regi præstitam, auctores dissidij huius, persecutionem, quæ extrema iam passos penè ad desperationem eo regno impellit, vbi quid adhuc illis residuæ potestatis, si palàm hæc omnia libero penicillo duxerimus, futurum speramus, vt nationes exteræ, assensu animi ad misericordiam pronioris, probent hunc legitimæ protectionis conatum, ad quem, etiam nolentem, natura trahit. plura hîc præteribimus quibus angimur: quippe optimè miserias ferunt, qui abscondunt; neque vllum afflictis solatium maius, quàm status obliuio.

Dolo in Sectam actum.

Innocentiæ suam probare contendunt.

Statim ab excessu Henrici magni, quem habebat innocentia nostra defensorem acerrimum, studuere infensi coronæ, quibus & nos cum illa odio sumus, religionem reformatam in Gallia perdere, quam si columnam imperij dicimus, erit forsan indecora nobis iactantia, vera tamen. At videbatur arduum edicti sanctitatem tot Regum obsignatam placitis, tot sacramentis cælatam, vno ictu quassare: actum ergo per cuniculos; edicti partes clam impetitæ sæpius, vt dehinc ipsummet mole sua edictum corrueret. Prodidit seipsum apertiùs aduersariorum animus in excidium reformatæ religionis vigilem, cùm ad Regis solemne sacrum, in hanc ab eo formulam sacramentum exactum: IVRO IN FIDE REGIA QVOS ECCLESIA HÆRETICOS RENVNTIAVERIT TENTATVRVM ME

Henricum IV. Sectæ defensorem appellant.

De formula Regii sacri queruntur.

ACRITER FINIBVS REGNI MEI DEPELLERE. Num firmabatur in nos adhibito iureiurando fides? num hæ in nostra omnium capita minæ, quos Ecclesia Romana imponit hæreticos? quid nobis dehinc tutelæ sperandum? quid, post sacramento solemni firmatam in nos fidem, libertatis? certè auersiõ Romanorum à nobis, tum maximè patuit cùm ad Comitia trium Galliæ Ordinum generalia, ad annum M. DC. XIV. Lutetiam conuocata, petitum, & fidem Regiam hoc sacramento obstrictam liberari, & Tridentinum Concilium in Gallia promulgari, proscriptum olim illud frequentibus Galliæ Comitijs, etiam eo tempore, quo bello in nos ciuili violentiùs agebatur: Concilium quo regno interdicitur, qui renuntiatis hæreticis, vitam in religionis libertate concedit. At mali extremum fuit, cùm ex Societate nefaria, monachorúmq; Ordinibus reliquis prodiere turmatim, suggestuum occupatores, à quibus effrenata licentia de proscriptione nostra publicè declamatum, communis ille omnibus locus, quo deficiens alibi oratio languida, in satyram diuagaretur. ita populi in nos concitati, contemptuíque habita religio nostra. Hæc tamen patientiâ viceramus, rati Regem aliquando nobis liberiorem facturum sui copiam, cùm ad rotæ fastigium assurgit Iesuitarum proteruia insolens, vnde mota omnia, quæ nobis excidio verterent; luctuosa orbis Christiani facies bellis hodie ciuilibus discerpta ad horrorem, Germanicæ interneciones; satis exprimunt, quid excitando religionis bello iam penè vniuerso, nefariæ eorum suasiones valeant. hi sunt quorum

Petitum à Comitiis Galliæ generalibus exolus Regis fidem.

Concilium Tridentinũ in Gallia promulgari

In Iesuitas postulatio.

Germania bellum Iesuitis imputatur.

quorum hoc regno potestas, flagitium æquat. Visus nuper homuncio temerarium caput, non modò Regiæ si fas est dicere inquilinus; sed omnium diribitor vnus, Regi contubernalis; infelix homo, qui cœli liliati pondus sustentare præsumens in ruinam ipse cum Gallia dilabetur: quid non potuit loquacitas superba dicterijs? nondum Regi assidet, cùm proscripta olim Iesuitarum Collegia, contra parlamenti Lutetiani decretum restaurata, cum restituti in integrum Benarnenses Episcopi, oppressa nostrorum libertas, vita in periculo? Hæc tibi debita perdite homuncio, qui prætextu pietatis, quam sanguini perniciosè accommodas, bella nobis mouenda in ipsa Regis aula detonas? gloriaris te conscientiæ Regiæ directorem; ecquid amabò directio tua, nisi legum subuersio? quid in ea tibi propositum quod sapiat Gallicam libertatem. placita sunt, Romanæ curiæ cælata sigillo, quæcumque decernis; quorum id præcipuum, quod & Concilio Constantiensi decretum; FIDEM HÆRETICIS NON ESSE SERVANDAM. Vnde hæc tam arguté? ergo si quid à Rege hæreticis promissum, violetur fides, perinde est, iugulentur ad internecionem in fide vocati, parcatur equuleis, restes, gladius, ignis, Regem Christianissimum decet gloriosa hæreseos extirpatio. ergo edicta si iuuant obseruentur; sin minùs, corruant. His Regis animus plus quàm par sit suasus, dum de ruina monetur, quæ Galliæ imminet si bellum nobis inferatur respondet; malle se coronæ iacturam pati, quàm animæ. his addita Cardinalium, & Episcoporum consilia, qui præter Romam

In Arnoui sinum inuehitur.

Improbatur caput quod Concilio Constantiensi attribuunt de non seruanda hæreticis fide.

Responsum quod Sectarii Regi imponunt.

Queſtus quod Regis concilium arctius, Cardinalibus & Epiſcopis cõſtet.

nihil ſpirant: vnde ſanctius hodie Regis concilium. additi & alij, qui ciuilibus diſſidijs innutriti veterum Hiſpaniæ factionum conſcij, Romanæq; Curiæ horibus, quorum Ieſuitæ menſarij, allecti, pari affectu, conſilijs & animo in eorum deſtructionem coïncidunt, quibus ſtabiliẽdis impenſiùs olim Henricus incubuerat: quò fit vt ſana illa & cana capita, quæ Henrico magno à ſecretis erant ab aula iniuriosè exulent.

Cum Ieſuitis in nos feruntur Parlamenta, ipſéque populus, vbi de religione ſonat, ad internecionem crudelis. Poſitis in eo poteſtatis faſtigio aduerſarijs quid nobis de Rege, quem circumſtant, ſperandum? nemo noſtrûm ad Regiam ſinè trepidatione accedit; ſi quem prę fectura habet, quâ propiùs ineſſe iubeatur, inſinuatur illi in aurem ſuſurrus, aut mutandam conſcientiæ rationem, aut præfectura abeundum: patimur à Parlamentis oſtraciſmum, ſi quis ex Senatorio ordine religioni noſtræ aſcribi cupit, hæreſeos poſtulatus Senatu mouetur: prohibita vbique religionis noſtrę libertas, corrupta ſtipendio eorum fides, quibus noſtræ vrbes commiſſæ, ſeditioſis concionibus populi in nos concitati, direpta templa, temerata religio, effoſſa cadauera; violenter in ſtrato habiti ægri, quò ad abdicandam religionem noſtram cogantur, raptati ab vbere matrum infantes, ſatiata malis noſtris ad nauſeam, inimicorum crudelitas. Si demum, vt par eſt, quæritur in tribunali ſolatium, rideri afflictos, ludibrio eſſe innocentes, quod & hoſtium proteruiæ animos addit; quaſi auctore Magiſtratu geran-

Pelli ſe à Senatu.

A tribunali indicum.

tur, quibus expiandis ne flammæ quidem ipsæ satis sint. Dum in immensum gliscit oppressio, vnicum supereſt ad genua Regis effugium, tentatum & illud, sed frustra; insinuatos ad sacram eius præsentiam increpat aduersariorū superbia, propellit maiestatis postulatio, quam in nos, vno quæstuum indicio calumnia conijcit. loqui aut scribere perinde nobis periculosum; ipsáque calami aut linguę innocentia flagitium est. appellamus hîc cœli & terræ fidem, quæ inter nos & aduersarios media, collati in nos criminis atrocitatem prodat calumniam, vnóque hoc rebellionis prętextu armis lacessitos, qui vni Regum obsequio viuunt. videant principes exteri, quæ nos rebellio faciat perduelles. *A Regis curia.*

Prodijt prima in nos delatio, à conuocatis Lodunum Comitijs, prodeat innocētia ab edictali lege, qua nobis interdum conuenire licet, Henrico IV. olim auctore. prodeat eadē innocentia ab ipsius LVDOVICI rescripto, quo eadem Comitia, vnde postulamur, comprobata. Comitiorum hic vsus in Gallia, vt Rex cum subditis quasi in familiare colloquium descendere videatur, vt de republica in commune consulat, nec non priuatorum querelas, vt verè habent citra fucum intelligat, quod per suorum fraudes ac dolos plerumque non licet. ibi ergo veteri Galliarum ritu proposiri questus, quos (ne nationes exteras lateant) hîc districtè. *Comitiorū sinè Regio diplomate conuocatorum innocentia probatur.* *De Lectorū questus.*

Lectoure. Querimur primùm Lectorum præreptā, quibus in tutelā ab Henrico IV. concessa fuerat; quòd qui nostrum Parlamento Lutetiano ascribi debuerant, abiere in fabulam; quòd libertatem religionis no-

De incẽdio & vastatione templorum.

Clermont. Bourgen Bresse. Molins en Bourbõnois. Leual prés de Guise. Baux en Prouẽce. Verre. Baugency. Bourges en Berry. Chalõs sur Saone. Bar. le Maistre. Couure chef à Rouẽn. Ambrũ. Valete à Mithau.

stræ Claromonte depulsam, auctoritate Regia restaurari conati, ludibrio fuimus; quòd item Burgi in Bressa, Gergobinæ in Boijs, Leuallij ad Guisiam templa, Catholicorum manu deusta, solo æquati parietes, vastatæ ædes: quòd Bauxij in prouincia, Verræus castri præfectus reformatos ab vrbe depulerit ad V I. Id. Feb. anni M. DC. X X. quòd apud Baugencienses ad campanæ sonum, in eosdem populi furor impunè grassatus.

De abreptis parentibus filijs.

Querimur item Pastores nostros Biturigibus extorres, depulsos Caballione ad Ararim, Barro ad Lotharingiæ terminos: pueros post raptũ dogmatibus Romanæ Ecclesiæ imbutos patrib⁹ inuitis & reclamantibus: audiuit Gallia Maistrij in Camera rationaliũ Lutetiæ magistri lugubres planctus, Courecheti apud Rhotomagenses, oppidani ignobilis apud Ebrodunenses, Valetæ apud Amilianenses, plebeij cuiusdam apud Lectorenses, audiuit parentum gemitus qui filios sibi à monachis abreptos querebantur, & conniuentibus oculis crimen abire

De effossis cadaueribus.

passa est, cuius equuleis expiatio debita. Neque satiata sanguine crudelitas hostiũ hæsit vbi rerum natura terminos posuit; atrociùs sæuitũ in mortuos, violata sepulchra, effossa cadauera. at ne probatione indigeant questus, cõmissum apud Aquas Sextias scelus, Gordij, Mirambelli, Vngulæ, apud Santones, fanum Sancti Georgij Oleroni patratum & alibi. His accedit Parlamentorum auiditas, quæ reliquas adeò iurisdictiones absorbet, vt edicti Cameris nostris ex placito silentium imponatur; inter ea maximè parlamentũ Tolosanum, quod prodidit

Aix. Gordes. Mirambeau. Ongle. Xaintes. Sainct George d'Oleron.

De parlamentorum quam vocant auiditate.

infensum se nobis quoties ansa data: indefensi exitio damur: quis hæc ferat? annum opprobria tot, iniuriæ magis admonent, quàm obsequij? at vincit adhuc patientia malum: prouoluti ad genua principis, flagitamus vt in perniciem nostram apud Foix. Fuxenses inducta pleraque in pristinam formam reducantur; ne Benarnensibus inauditis edictum in eorum solo exequutioni demandetur, in possessionem vrbis, & castri sui Priuatiēses redeant: at & negatum ad eas ius, quod non nisi punita Catholicorum tyrannide reddi poterat. instare tamen Regi, iram deprecari, vulneribus, sanie, tabo, mixtísque in cruore lacrymis, eius misericordiam implorare. Sed Caucasum petebant amoris sagittæ, imò & crimini nobis vertit, quòd diutiùs precibus actum. vocata rebellio, miseriarum deprecatio humilis. Exire dehinc à Rege diploma, quo conuentus Loduni tunc habitus, nî solueretur ad prima imperia maiestatis postulatur, obsequentibus id remunerationis in spem datum; Lectoram statim post semestre restituendam, Senatores ex nostris duos Lutetiano parlamento ascribendos, vrbium Delphinatus veterem ex fide statum nobis exhibendum, querelas Benarnensis prouinciæ audiendas: quæ si intra tempus præscriptum deficerent, liceret non obtento etiam diplomate nouo, quò lubuisset Comitia iterum conuocare. Horum nobis testes Condæus primarius princeps & Dux Luynæus, hodie Comestabilis, viri omni exceptione maiores, data ab illis fides, quibuscum negotiū gestum, quamquā adhibita ipsius Regis pollicitatio, qui proloquutus ipse san-

Quæstui repetiti.

Probant iustè Rupellam conuocata Comitia.

ciuit, rem nobis denuò à Lesdiguerio confirmatam, qui & se pro Rege, Condæo, & Luynæo debitorem vnum constituebat. Quæ cùm ita sint, quid probationi innocentiæ desit? tota in nos delatio criminis, conuocatis sinè diplomate Regio Comitijs inest, diluatur ergo abundè crimen exceptione tam iusta. at scripto vacat data nobis conuentus facultas; verùm à Rege fidem dante, scriptum exposcere nefas. quibus equuleis diffidentia nostra, si scedula obligatoria petita, quibus flammis expiari debuerat? soluta ergo in Regis, primorúmque fide Comitia; quamquam ne ludibrio foret obsequium præceps, in id omnium calculis itum, si deficeret tempore conditio, noua Comitia non alia causæ cognitione cogerentur. Reuoluto iam medio anni circulo, expectari liberationem fidei datæ, mitti ad Regem Legatos, qui misericordiam sæpius obtestati, tristia hæc referunt; Sperandum vulneribus medelæ nihil, imò, nisi prospiciatur, grauiora parari. sequuta dehinc expeditio Benarnensis, quæ vnam Reformatorum spem in desperatione posuit. ibi, quid non passa est religio nostra? abiret in silentio perfidia hostium, armorum crudelitas, oppressio luctuosa, nî dolor quo angimur, inuitas à nobis querelas extorqueret. nec laurus sinè strepitu ardet, nec iniuriam viri innocentes sinè clamore patiuntur. Huc te, Deus immortalis! huc vos Principes exteri, huc, huc te orbis vniuersę in fidem, & tutelam appellat ferri & flammę vim passa innocentia! vniri in Reformatorum ruinam iurisdictiones Benarnij, & Nauarræ, fidem Salesio violari, qui Nauarræi Ca-

Scriptum obligatorium numquam à Rege fidem dante petendum.

De reuocandis deficiente conditione Comitiis consilium capitur.

Deum obtestantur & principes externos.

stri præfectus, Regem in vrbem vltrò admiserat data fide nihil in ea mutatum iri. quin & in id post datam fidem Rex inclinabat, cùm à Iesuita Arnousio districtè negotium hoc dilemmate expeditum. Aut conscientiæ pollicitatio est, aut status Regij? conscientiæ esse non potest, quia Ecclesiæ aduersatur; si status est quidni committatur tanti moles negotij arctioris concilij Senatoribus? quorum in eo versatur sententia, vt Catholico arcis præfectura cedat. hoc argumento quasi inter Sophistas actum, à Salesio in Poyanum arx transijt: mutari dehinc veteres in prouincia ritus, expelli Persanos, cogi ad supplicationes publicas genua flectere, qui idola adorare negabant. quis ita Cannibalum arbitrio viuat? nec diu cùm auctore Iesuita prodijt in publicum Satyra, hac inscriptione, REX IN BENARNIO, vbi palàm de hæresi extirpanda loquutus, futurum clamat fama minorem LVDOVICVM, si vel vna Caluinistarum memoria post expeditionem supereret. stolidum hominem, qui meminisse debuerat gladium contra animas nihil efficere, nisi vt eas cum corpore malè perdat.

Arnousius de inducto in Nauarreum Castrũ Poyano accusatus. *Dilemma Arnousii.* *Sales. Poyane* *Eiusdem de expeditione in Benarnium libellus.*

Hæ nos iterum dolorum causæ in vnũ Rupellam conuocarant; quando à Rege maiestatis postulamur, nisi solutis nupera facilitate Comitijs abcederetur. corrũpitur inter hæc Lesdiguerij fides, in Gallia Narbonensi arma in nos apertè capiuntur, obsessum Priuatium, captæ dehinc Villanoua Bergi, Vallum, & Valonsium; vastat vrbes nostras Mommorancius; vim patitur Chatilhonius ad ea tempora præpotens armis, non ausus tamen Regi obsistere.

Priuas. Villeneuue de berg. Vals. Valons. *Repetuntur Gallia Narbonensi discidia.*

Destitutum Forcæum Mompolianum quærunt à Rege depulsum.

Bella dehinc in Benarnio nouo furore renouari, prætoria prouinciæ, cohortúsque vigilum præfectura deſtitui Forcæum patrem, expelli à Curia carum Regi à teneris Mompolianum, eò ſolùm quòd Forcæo natus: Martini dehinc cadauer effodi apud Turones, horrendúmque crimen quinque ſcilicet ſcurrarum ſuſpendio expiari.

Plura paſſi, hæc compendiosè delegimus; quæ non Gallis modò, verùm & Chriſtianis, quotquot orbis ambitus habet, proponerentur: ſciat tamen orbis vniuerſus actam ad extrema innocentiam noſtram paratam eſſe, vt extrema tentet, non in Regium caput, cuius diadema parentum noſtrorum virtute paratum, quidquid tentent Catholici ad extremum vitæ tuebimur: res eſt nobis inueterata Regibus præſtò eſſe, cuius teſtis Henricorum memoria, quos à Catholicis diu afflictatos, ſalutem nobis debuiſſe nemo ambigat. Exempto itaque ab odio Rege, in eos arma capere cogimur, qui eius affectu & conſcientia in noſtrum caput abutuntur: in illos odium iuſtè armati populi: Regi libellus ſupplex, offeretur, illis gladius vltor. Te iterum Rex magne te precamur eripiùs Gallorũ ſanguini parcas, dum licet; non aliam ob cauſam in vnum collecti, quàm vt vnitæ multorum preces ad Regiam tuam robuſtiori voce ferantur.

Iterum Regem obteſtantur.

Agedum LVDOVICE, Regum gloria, deliciæ imperij Gallici, & ne calumnijs te diutius nobis malè affici patiare, memorem, fuiſſe olim patres noſtros tutiſſima coronæ tuæ præſidia, quo tempore Catholicorum factio præpotẽs, Borbonio ſanguini illu-

illudebat, paríque fato sanguinem nostrum tibi hodie debitum, publicos grassatores quicumque bellum nobis ad internecionem mouendum contendunt. desperationem magnum esse ad honestè moriendum incitamentum. Vos item, externi Principes, quotquot non illegitimè imperatis, adeste afflicto contra ius omne populo, quem opprimit vis maior, nisi vestra intercedit auctoritas: sed leue præsidium, nî ades immortalis Deus! in quo vno salus, & vita. exurge Deus! Israëlitásque tuos tutare, dum adhuc spirant. Hæc est declaratio Ecclesiarum Reformatarum Galliæ & Benarnij, ab Oratoribus edita, eorúmque nomine,

Combort. Bannage. Rodil.

COMBORTVS *Præses.*
BANNAGIVS *Adiunctus.*
RODILIVS *à Secretis.*

Ita innocentiam Sectarij suam hoc bello tentabant; mage conuicijs, quàm argumentis, cõtinua in coronam satyra, Regis iram deprecãtes; nec mirum si in Regẽ ab illis ea pernicacia actum: falsa enim religio arctiori modo, quàm cetera humanæ societatis vincula, mentes constringit, vnde qui religionis opinione ducuntur, principem, patriam, publicum, priuatúmque ius parui faciunt, híncque rebellionum, dissensionum, ac defectionum ortus, non mirum ergo si feratur in Regem Catholicum hæreticus perduellis; quando in eadem domo patri cum vxore ac liberis, fratri cum fratre non conuenit si in religione dissideant? iam Sectariorum declarationi

ACRITER FINIBVS REGNI MEI DEPELLERE. Num firmabatur in nos adhibito iureiurando fides? num hæ in nostra omnium capita minæ, quos Ecclesia Romana imponit hæreticos? quid nobis dehinc tutelæ sperandum? quid, post sacramento solemni firmatam in nos fidem, libertatis? certè auersio Romanorum à nobis, tum maximè patuit cùm ad Comitia trium Galliæ Ordinum generalia, ad annum M. DC. XIV. Lutetiam conuocata, petitum, & fidem Regiam hoc sacramento obstrictam liberari, & Tridentinum Concilium in Gallia promulgari, proscriptum olim illud frequentibus Galliæ Comitijs, etiam eo tempore, quo bello in nos ciuili violentiùs agebatur: Concilium quo regno interdicitur, qui renuntiatis hæreticis, vitam in religionis libertate concedit. At mali extremum fuit, cùm ex Societate nefaria, monachorúmq; Ordinibus reliquis prodiere turmatim, suggestuum occupatores, à quibus effrenata licentia de proscriptione nostra publicè declamatum, communis ille omnibus locus, quo deficiens alibi oratio languida, in satyram diuagaretur. ita populi in nos concitati, contemptuíque habita religio nostra. Hæc tamen patientia viceramus, rati Regem aliquando nobis liberiorem facturum sui copiam, cùm ad rotæ fastigium assurgit Iesuitarum proteruia insolens, vnde mota omnia, quæ nobis excidio verterent; luctuosa orbis Christiani facies bellis hodie ciuilibus discerpta ad horrorem, Germanicæ interneciones; satis exprimunt, quid excitando religionis bello iam penè vniuerso, nefariæ eorum suasiones valeant. hi sunt

Petitum à Comitijs Galliæ generalibus exolus Regis fidem.

Concilium Tridentinũ in Gallia promulgari

In Iesuitas postulatio.

Germania bellum Iesuitis imputatur.

quorum

quorum hoc regno pondus, flagitium æquat. Visus nuper homuncio temerarium caput, non modò Regiæ si fas est dicere inquilinus; sed omnium diribitor vnus, Regi contubernalis; infelix homo, qui cœli liliati pondus sustentare præsumens in ruinam ipse cum Gallia dilabetur; quid non potuit loquacitas superba dicterijs? nondum Regi assidet, cùm proscripta olim Iesuitarum Collegia, contra parlamenti Lutetiani decretum restaurata, cum restituti in integrum Benarnenses Episcopi, oppressa nostrorum libertas, vita in periculo. Hæc tibi debita perdite homuncio, qui prætextu pietatis, quam sanguini perniciosè accommodas, bella nobis mouenda in ipsa Regis aula detonas? gloriaris te conscientiæ Regiæ directorem; ecquid amabò directio tua, nisi legum subuersio? quid in ea tibi propositum quod sapiat Gallicam libertatem. placita sunt, Romanæ curiæ cælata sigillo, quæcumque decernis; quorum id præcipuum, quod & Concilio Constantiensi decretum; FIDEM HÆRETICIS NON ESSE SERVANDAM. Vnde hæc tam argutè? ergo si quid à Rege hæreticis promissum, violetur fides, perinde est, iugulentur ad internecionem in fide vocati, parcatur equulei, restes, gladius, ignis, Regem Christianissimum decet gloriosa hæreseos exstirpatio. ergo edicta si iuuant obseruentur; sin minùs, corruant. His Regis animus plus quàm par sit suasus, dum de ruina monetur, quæ Galliæ imminet si bellum nobis inferatur respondet; malle se coronæ iacturam pati, quàm animæ. his addita Cardinalium, & Episcoporum consilia, qui præter Romam

In Arnouium inuehitur.

Improbatur caput quod Concilio Constantiensi attribuunt de non seruanda hæreticis fide.

Responsum quod Stellaris Regis imponunt.

Quæstus quod Regis concilium arctius, Cardinalibus & Episcopis cõstet.

nihil spirant: vnde sanctius hodie Regis concilium. additi & alij, qui ciuilibus dissidijs innutriti veterum Hispaniæ factionum conscij, Romanæq; Curiæ honoribus, quorum Iesuitæ mensarij, allecti, pari affectu, consilijs & animo in eorum destructionem coïncidunt, quibus stabiliẽdis impensiùs olim Henricus incubuerat: quò fit vt sana illa & cana capita, quæ Henrico magno à secretis erant ab aula iniuriosè exulent.

Cum Iesuitis in nos feruntur Parlamenta, ipséque populus, vbi de religione sonat, ad internecionem crudelis. Positis in eo potestatis fastigio aduersarijs quid nobis de Rege, quem circumstant, sperandum? nemo nostrũm ad Regiam sinè trepidatione accedit; si quem præfectura habet, quâ propiùs inesse iubeatur, insinuatur illi in aurem susurrus, aut mutandam conscientiæ rationem, aut præfectura abeundum: patimur à Parlamentis ostracismum, si quis ex Senatorio ordine religioni nostræ ascribi cupit, hæreseos postulatus Senatu mouetur: prohibita vbique religionis nostrę libertas, corrupta stipendio eorum fides, quibus nostræ vrbes commissæ, seditiosis concionibus populi in nos concitati, direpta templa, temerata religio, effossa cadauera; violenter in strato habiti ægri, quò ad abdicandam religionem nostram cogantur, raptati ab vbere matrum infantes, fatiata malis nostris ad nauseam, inimicorum crudelitas. Si demum, vt par est, quæritur in tribunali solatium, rideri afflictos, ludibrio esse innocentes, quod & hostium proteruiæ animos addit, quasi auctore Magistratu geran-

Pelli se à Senatu.

A tribunali indicum.

tur, quibus expiandis ne flammæ quidem ipsæ satis sint. Dum in immensum glisci oppressio, vnicum supereſt ad genua Regis effugium, tentatum & illud, sed frustra; insinuatos ad sacram eius præsentiam increpat aduersariorū superbia, propellit maiestatis postulatio, quam in nos, vno quæstuum indicio calumnia conijcit. loqui aut scribere perinde nobis periculosum; ipsáque calami aut linguę innocentia flagitium est. appellamus hîc cœli & terræ fidem, quæ inter nos & aduersarios media, collati in nos criminis atrocitatem prodat calumniam, vnóque hoc rebellionis prętextu armis lacessitos, qui vni Regum obsequio viuunt. videant principes exteri, quæ nos rebellio faciat perduelles.

A Regis curia.

Prodijt prima in nos delatio, à conuocatis Lodunum Comitijs, prodeat innocētia ab edictali lege, qua nobis interdum conuenire licet, Henrico IV. olim auctore. prodeat eadē innocentia ab ipsius LVDOVICI rescripto, quo eadem Comitia, vnde postulamur, comprobata. Comitiorum hic vsus in Gallia, vt Rex cum subditis quasi in familiare colloquium descendere videatur, vt de republica in commune consulat, nec non priuatorum querelas, vt verè habent citra fucum intelligat, quod per illorum fraudes ac dolos plerumque non licet. ibi ergo veteri Galliarum ritu propositi questus, quos (ne nationes exteras lateant) hîc districtè.

Comitiorū sinè Regio diplomate conuocatorum innocentia probatur.

De Lectorū questus.

Lectoure.

Querimur primùm Lectoram prærepta, quibus in tutelā ab Henrico IV. concessa fuerat; quòd qui nostrûm Parlamento Lutetiano ascribi debuerant, abiere in fabulam; quòd libertatem religionis no-

De incẽdio & vaſtatione templorum.

ſtræ Claromonte depulſam, auctoritate Regia reſtaurari conati, ludibrio fuimus; quòd item Burgi in Breſſa, Gergobinæ in Boijs, Leuallij ad Guiſiam templa, Catholicorum manu deuſta, ſolo æquati parietes, vaſtatæ ædes: quòd Bauxij in prouincia, Verræus caſtri præfectus reformatos ab vrbe deputerit ad V I. Id. Feb. anni M. DC. X X. quòd apud Baugencienſes ad campanæ ſonum, in eoſdem populi furor impunè graſſatus.

Clermont. Bourg en Breſſe. Molins en Bourbõnois. Leualprés de Guiſe. Baux en Prouẽce. Verre. Baugency. Bourges en Berry. Chalõs ſur Saone.

De abreptis parentibus filiis.

Querimur item Paſtores noſtros Biturigibus extorres, depulſos Caballiono ad Ararim, Barro ad Lotharingiæ terminos: pueros poſt raptũ dogmatibus Romanæ Eccleſiæ imbutos patrib⁹ inuitis & reclamantibus: audiuit Gallia Maiſtrij in Camera rationaliũ Lutetiæ magiſtri lugubres planctus, Courecheti apud Rhotomagenſes, oppidani ignobilis apud Ebrodunenſes, Valetæ apud Amilianenſes, plebeij cuiuſdam apud Lectorenſes, audiuit parentum gemitus qui filios ſibi à monachis abreptos querebantur, & conniuentibus oculis crimen abire

Bar. le Maiſtre. Couure chef à Rouẽn. Ambrũ. Valete à Milhau.

De effoſsis cadaueribus.

paſſa eſt, cuius equuleis expiatio debita. Neque ſatiata ſanguine crudelitas hoſtiũ hæſit vbi rerum natura terminos poſuit; atrociùs ſæuitũ in mortuos, violata ſepulchra, effoſſa cadauera. at ne probatione indigeant queſtus, cõmiſſum apud Aquas Sextias ſcelus, Gordij, Mirambelli, Vngulæ, apud Santones, fanum Sancti Georgij Oleroni patratum & alibi. His accedit Parlamentorum auiditas, quæ reliquas adeò iuriſdictiones abſorbet, vt edicti Cameris noſtris ex placito ſilentium imponatur; inter ea maximè parlamentũ Toloſanum, quòd prodidit

Aix. Gordes. Mirambeau. Ongle. Xaintes. Sainct George d'Oleron.

De parlamentorum quam vocant auditate.

infensum se nobis quoties ansa data: indefensi exitio damur: quis hæc ferat? annum opprobria tot, iniuriæ magis admonent, quàm obsequij? at vincit adhuc patientia malum: prouoluti ad genua principis, flagitamus vt in perniciem nostram apud Fuxenses inducta pleraque in pristinam formam reducantur; ne Benarnensibus inauditis edictum in eorum solo exequutioni demandetur, in possessionem vrbis, & castri sui Priuatiēses redeant: at & negatum ad ea ius, quod non nisi punita Catholicorum tyrannide reddi poterat. instare tamen Regi, iram deprecari, vulneribus, sanie, tabo, mixtísque in cruore lacrymis, eius misericordiam implorare. Sed Caucasum petebant amoris sagittæ, imò & crimini nobis vertit, quòd diutiùs precibus actum. vocata rebellio, miseriarum deprecatio humilis. Exire dehinc à Rege diploma, quo conuentus Loduni tunc habitus, nî solueretur ad prima imperia maiestatis postulatur, obsequentibus id remunerationis in spem datum; Lectoram statim post semestre restituendam, Senatores ex nostris duos Lutetiano parlamento ascribendos, vrbium Delphinatus veterem ex fide statum nobis exhibendum, querelas Benarnensis prouinciæ audiendas: quæ si intra tempus præscriptum deficerent, liceret non obtento etiam diplomate nouo, quò lubuisset Comitia iterum conuocare. Horum nobis testes Condæus primarius princeps & Dux Luynæus, hodie Comestabilis, viri omni exceptione maiores, data ab illis fides, quibuscum negotiū gestum, quamquā adhibita ipsius Regis pollicitatio, qui proloquutus ipse san-

Foix.

Quæstui repetiti.

Probant iustè Rupellam conuocata Comitia.

ciuit, rem nobis denuò à Leſdiguerio confirmatam, qui & ſe pro Rege, Condæo, & Luynæo debitorem vnum conſtituebat. Quæ cùm ita ſint, quid probationi innocentiæ deſit? tota in nos delatio criminis, conuocatis ſinè diplomate Regio Comitijs ineſt, diluatur ergo abundè crimen exceptione tam iuſta. at ſcripto vacat data nobis conuentus facultas; verùm à Rege fidem dante, ſcriptum expoſcere nefas. quibus equuleis diffidentia noſtra, ſi ſcedula obligatoria petita, quibus flammis expiari debuerat? ſoluta ergo in Regis, primorúmque fide Comitia; quamquam ne ludibrio foret obſequium præceps, in id omnium calculis itum, ſi deficeret tempore conditio, noua Comitia non alia cauſæ cognitione cogerentur. Reuoluto iam medio anni circulo, expectari liberationem fidei datæ, mitti ad Regem Legatos, qui miſericordiam ſæpius obteſtati, triſtia hæc referunt; Sperandum vulneribus medelæ nihil, imò, niſi proſpiciatur, grauiora parari. ſequuta dehinc expeditio Benarnenſis, quæ vnam Reformatorum ſpem in deſperatione poſuit. ibi, quid non paſſa eſt religio noſtra? abiret in ſilentio perfidia hoſtium, armorum crudelitas, oppreſſio luctuoſa, nî dolor quo angimur, inuitas à nobis querelas extorqueret. nec laurus ſinè ſtrepitu ardet, nec iniuriam viri innocentes ſinè clamore patiuntur. Huc te, Deus immortalis! huc vos Principes exteri, huc, huc te orbis vniuerſe in fidem, & tutelam appellat ferri & flammę vim paſſa innocentia! vniri in Reformatorum ruinam iuriſdictiones Benarnij, & Nauarræ, fidem Saleſio violari, qui Nauarræi Ca-

Scriptum obligatoriũ numquam à Rege fidem dante petendum.

De reuocãdis deficiẽte conditione Comitiis conſilium capitur.

Deum obteſtantur & principes externos.

Arnousius de inducto in Nauarreum Castrũ Poyano accusatus.

Dilemma Arnousii.

ſtri præfectus, Regem in vrbem vltrò admiſerat data fide nihil in ea mutatum iri. quin & in id poſt datam fidem Rex inclinabat, cùm à Ieſuita Arnouſio diſtrictè negotium hoc dilemmate expeditum. Aut conſcientiæ pollicitatio eſt, aut ſtatus Regij? conſcientiæ eſſe non poteſt, quia Eccleſiæ aduerſatur; ſi ſtatus eſt quidni committatur tanti moles negotij arctioris concilij Senatoribus? quorum in eo verſatur ſententia, vt Catholico arcis præfectura cedat.

Sales. Poyane

hoc argumento quaſi inter Sophiſtas actum, à Saleſio in Poyanum arx tranſijt: mutari dehinc veteres in prouincia ritus, expelli Perſanos, cogi ad ſupplicationes publicas genua flectere, qui idola adorare negabant. quis ita Cannibalum arbitrio viuat? nec diu cùm auctore Ieſuita prodijt in publicum Satyra, hac inſcriptione, REX IN BENARNIO, vbi palàm de hæreſi extirpanda loquutus, futurum clamat fama minorem LVDOVICVM, ſi vel vna Caluiniſtarum memoria poſt expeditionem ſupereſt. ſtolidum hominem, qui meminiſſe debuerat gladium contra animas nihil efficere, niſi vt eas cum corpore malè perdat.

Eiuſdem de expeditione in Benarnium libellus.

Hæ nos iterum dolorum cauſæ in vnũ Rupellam conuocarant; quando à Rege maieſtatis poſtulamur, niſi ſolutis nupera facilitate Comitijs abcederetur. corrũpitur inter hæc Leſdiguerij fides, in Gallia Narbonenſi arma in nos apertè capiuntur, obſeſſum Priuatium, captæ dehinc Villanoua Bergi, Valentium, & Valonſium; vaſtat vrbes noſtras Mommorancius; vim patitur Chatilhonius ad ea tempora præpotens armis, non auſus tamen Regi obſiſtere.

Priuas. Villeneuue de nerg. Vals. Valons.

Repetuntur Gallia Narbonenſis diſſidia.

Destitutum Forcæum Mompolianum querunter à Rege depulsum.

Bella dehinc in Benarnio nouo furore renouari, prætoria prouinciæ, cohortísque vigilum præfectura destitui Forcæum patrem, expelli à Curia carum Regi à teneris Mompolianum, eò solùm quòd Forcæo natus: Martini dehinc cadauer effodi apud Turones, horrendúmque crimen quinque scilicet scurrarum suspendio expiari.

Plura passi, hæc compendiosè delegimus; quæ non Gallis modò, verùm & Christianis, quotquot orbis ambitus habet, proponerentur: sciat tamen orbis vniuersus actam ad extrema innocentiam nostram paratam esse, vt extrema tentet, non in Regium caput, cuius diadema parentum nostrorum virtute paratum, quidquid tentent Catholici ad extremum vitæ tuebimur: res est nobis inueterata Regibus præstò esse, cuius testis Henricorum memoria, quos à Catholicis diu afflictatos, salutem nobis debuisse nemo ambigat. Exempto itaque ab odio Rege, in eos arma capere cogimur, qui eius affectu & conscientia in nostrum caput abutuntur: in illos odium iustè armati populi: Regi libellus supplex, offeretur, illis gladius vltor. Te iterum Rex magne! te precamur enixiùs Gallorũ sanguini parcas, dum licet; non aliam ob causam in vnum collecti, quàm vt vnitæ multorum preces ad Regiam tuam robustiori voce ferantur.

Iterum Regem obiectantur.

Agedum LVDOVICE, Regum gloria, deliciæ imperij Gallici, & ne calumnijs te diutius nobis malè affici patiare, memorem, fuisse olim patres nostros tutissima coronæ tuæ præsidia, quo tempore Catholicorum factio præpotẽs, Borbonio sanguini illu-

illudebat, parique fato sanguinem nostrum tibi hodie debitum, publicos grassatores quicumque bellum nobis ad internecionem mouendum contendunt. desperationem magnum esse ad honestè moriendum incitamentum. Vos item, externi Principes, quotquot non illegitimè imperatis, adeste afflicto contra ius omne populo, quem opprimit vis maior, nisi vestra intercedit auctoritas: sed leue præsidium, nî ades immortalis Deus! in quo vno salus, & vita. exurge Deus! Israëlitásque tuos tutare, dum adhuc spirant. Hæc est declaratio Ecclesiarum Reformatarum Galliæ & Benarnij, ab Oratoribus edita, eorúmque nomine,

Combort. Bannage. Rodil.

COMBORTVS *Præses.*
BANNAGIVS *Adiunctus.*
RODILIVS *à Secretis.*

Ita innocentiam Sectarij suam hoc bello tentabant; mage conuicijs, quàm argumentis, cõtinua in coronam satyra, Regis iram deprecãtes; nec mirum si in Regẽ ab illis ea pernicacia actum: falsa enim religio arctiori modo, quàm cetera humanæ societatis vincula, mentes constringit, vnde qui religionis opinione ducuntur, principem, patriam, publicum, priuatúmque ius parui faciunt, hincque rebellionum, dissensionum, ac defectionum ortus, non mirum ergo si feratur in Regem Catholicum hæreticus perduellis; quando in eadem domo patri cum vxore ac liberis, fratri cum fratre non conuenit si in religione dissideant? iam Sectariorum declarationi

vulgus ignobile quod vnam rerum superficies vulgò moratur, adstrepebat, cùm visa in publicum paulò post pro Rege apologia, incerto auctore, dabo hîc tamen illam ex typo.

CAPVT III.

EPITOME.

Posti conciliatam externorum gratiam examinis ratio, & ordo proponuntur. plura Rebelles queruntur, sacramento solemni, de hæresi exturpanda firmatam Regis fidem; deprecantur maiorem æquo Iesuitarum in Gallia potentiam. nec potuisse Sectam, nisi iniuriâ, eò solùm renuntiari perduellem, quòd Rupellam conuenissent. hæc illi. contrà conuincuntur Regum infensissimi hostes, maximè puerorum mendaces. item, dum nihil sibi in Regem mali animi esse, dum se supra Catholicos in fide Regibus debita iactant. proposito potestatis Regum in Gallia modo, qui sine modo est, non ea Sectarios lege viuere. neque adeò Regum suorum Catholicos in Gallia immemores, vt passim credant summo Pontifici ius esse in Regna, probatur illud, vt & Sectariorum Comitiis attributam per nefas supremam omnium potestatem, præposterè de fide Henricis olim III. & IV. præstita, laudatam Sectam, commodo illam proprio, non Regibus ad ea tempora militasse. repetit Lectoræ, Benarnii, Turonum, aliique questus, illis distracte fieri satis, appellari debinc fidem principum exterorum, Deique auxilium.

EXAMEN DECLARATIONIS Ecclesiarum Galliæ, quæ se Reformatas imponunt, quo per capita minutim ostenditur, futiles esse questus, quos ad Rebellionem commiscuntur.

QVAM falsò obtendatur ab ijs oppressio, qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias ciuiles habent, videant externi principes, ipsíque populi alienigenæ, quorum toties inuocata fides: videant dum oppressionis hac declaratione obtensum nomen, re vera ambitione, auaritia, & rerum nouarum studio actum. Multa patheticè scripta, pleraque in iuriosè congesta, quæ omnia si examen hoc, LVDOVICI gloriæ debitum, conuincit probra, & calumnias; vertantur in Sectam arma, quæ tutelæ ipsa suæ in Regem concitare tentauit: sin vera sunt quamquam impudenter, in Regem, Catholicósque iecta, triumphent per me licet victores Sectarij, nihílque Regi, aut Catholicis spei quàm in vna victorum clementia siet. Auditos per compita sæpius, quibúsque ipsa si fas dicere noctu & interdiu lupanaria perstrepunt, Sectariorum questus, quos & repetit ad nauseam declaratio, hoc examine falsi conuincere proposíti nostri est; vnóque oppressionis prætextu armatam Sectam, quorum videant Galli exteríque omnes, quàm felix probatio.

Falsò obtẽsam à Sectariis oppressionem.

Actum ab iis rerum nouarum studio.

Examinis huius propositum.

Primus hinc vobis dolor, Sectarij perduelles? quòd ad LVDOVICI solemne sacrum, Regia sa-

Formula præstita à Rege sacramento.

cramento fides firmata in hanc formulam (IVRO IN FIDE REGIA QVOS ECCLESIA HÆRETICOS RENVNTIAVERIT TENTATVRVM ME ACRITER FINIBVS REGNI MEI DEPELLERE.) vnde vobis Ecclesiæ decreto hæreticis, parari excidiũ dicitis, verba & voces arguuntur, adeò factorum innocens est in quem agitis. at scire

Obiectio.

Respon. 1.

debuistis non esse instituti cum Caluinismo vestro recẽtis, sacramenti hanc formulam, quę tot penè seculis Sectam vestram præcessit in Gallia, quotà vobis mendacijs in Regem & Cãtholicos actum. ita Regum Galliæ fides ab omni æuo firmari solita. &, ne in vestri odium mutatam recèns sacri legem imponatis, reuocari in memoriam par est, quod nemo vestrûm nescit; Henricum IV. quem pro numine tutelari adorare vos fingitis, eadem penitus formula vnctum Regem; quare ergo, non motis ad ea tempora questubus, obstrepitis hodie Regi, quẽ vno hoc indicio scitis maiores imitatum? at neque

Respon. 2.

sat illud, nisi & vobis contraria fides daretur: redeat amabò in memoriam, libellus supplex Regi oblatus ad annum M. DC. XV. in cuius subscriptione id propalàm Rex professus est, vobis rogantibus, nusquam se sacramento ex veteri ritu à se præstito de pellendis vobis cogitasse. vnde ergo hic timor? ánnum vobis fidei satis in fide regia? At ne-

Obiect.

que minùs ridiculi questus, qui Iesuitarum potentiam deprecantur, & increpant. à crimine immunem esse necessum est, qui in alium dicere parat.

Resp.

quam apud vos auctoritatem Ministri (absit verbo inuidia) quod ius sibi non ascribunt per fas & ne-

fas? nónne infecta apud vos omnia, nisi eorum auctoritas intercedit: Iesuitæ dilecti à Rege quia imperio vtiles, sagaces, & probi: at eorum consilijs Rex plus quàm par sit suasus, dum de ruina monetur, quæ Galliæ imminet, si bellum vobis inferatur, respondet; animam sibi imperio potiorem? calumnia est, noxiúmq; nimis Regiæ sagacitati opprobrium. verũ esto, ita loquutus Rex, per me licet: an nescitis Comitem Palatinum, vobiscum Caluiniſtam, dum nuper imperij coronam rebellis & ipse ambiebat, increpatum, quòd Catholicos Orthodoxos finibus ditionum suarum depulisset, non aliud respondisse, quàm actum id conscientiæ lege, quam vnam præualere omnibus necesse sit, imperiúmque sibi minoris esse momenti, quàm animam? vnde Sectæ applausus, elogiáque virtutis in Palatinum maximæ. at quàm præposterũ est principi Catholico crimini apud vos vertere, quod vbi in Sectariũ incidit, dignũ ducitur immortali laude. His præterea adijcitis vobiscũ iniuriosè actum, cùm diplomate Regio renuntiati perduelles, qui paulò antè, ipso Rege auctore Rupellam conueneratis, latam olim, rogante Henrico magno, in Gallia legem, qua interdum vobis conuenire datum. at contrà redeant hoc loci in memoriam Henrici tempora, quibus à bello ciuili omnino abstinuistis: quia nota Sectæ vestræ, principis virtus terrorem incusserat. Vix rebus humanis exemptus ille, cùm subijt animis vestris antiqua patrum cogitatio, quæ in repub. libera erat vno nobis, vobísque parricidio perijt Henricus ille magnus, & ordo omnis Nannetico præscriptus

Obiect. *Resp.* *Obiect.* *Resp.* *Nates.*

edicto. adhuc illi cor in sanguine palpitabat, cùm de republica libera, denuò cogitatum; nec dum illi parentauerat Gallia, cùm de bello, infanti adhuc Regi mouendo consilium captum: neque mirum id venisse vobis in mentem, apud quos hereditarium est vagientes in cunis principes opprimere vi, aut dolo. Testis omni exceptione maior Iacobus sapiens Britanniæ Rex, quem Sectarij vestri, quos ille Puritanos appellat, in cunis suffocare conati sunt. neque placet hîc alius proditionis delator, quàm ipsemet Iacobus, qui interrogatus num & vobiscum Puritanus esset? in apologia sua respondit: ego Puritanus, qui à Puritanis penè in cunis suffocatus? hæc ille de vobis Sectarij, quos Puritanos vocat. inueterati etiamnum in Reges odij argumenta subministrat exactum seculũ, quo in Henricum II. Franciscum II. Carolum IX. Henricum III. tentata à vobis extrema, quò Regia dignitate disijcerentur: testis LVDOVICVS supra reliquos, qui quantò illis virtute est nobilior, tantò vobis infensior. at illum ab odio vestro, & armis eximitis? precibus agitis? humili oratione iracundiam deprecamini? ecquid quæso istud est, quòd in sanctius eius concilium tam acerbè debacchamini in declaratione vestra? quòd in conscientiæ Regiæ directorem indesinenter feruntur libelli, satyræq;, quas identidem in publicũ editis? quid istud est? nisi quòd vulgò apud Gallos iactitatur catulum ad leonis præsentiã verberare: arduum est rectà in Reges ferri, ideóque obliquè impeti placet; at neq; illud obliquè satis: quippe quid aliud est in arctius Regis concilium inuehi,

Calumniatis Reges infantes opprimere velle, hereditariũ est.

Sectariorũ scripta ab eorum mente aliena. Obiect.

Resp.

quàm cum Rege ipſomet iniuriarum agere? neque enim vſqueadeò diſiunctus Rex à concilio ſuo, quo auctore geri omnia palàm eſt, vt qui concilium impetit, non haberi debeat Regi inimicus: præeſt Rex ipſe cœtui nobiliſſimo, habitóque probitatis, & ſagacitatis delectu quidquid magni in Gallia eſt, in illum inducit; & feretur adhuc vęcors lixarum in probos homines accuſatio? Vnum eſt dignum magè quod rideatur, quàm cui fiat ſatis, dum id vobis ſupra Catholicos aſtruitis laudis, quòd cœca veſtrùm obedientia, adeò regiam præponit omni poteſtati, vt vni Regi ſubiacere ſibi gloriæ ducat & honori: dignam ſanè, quæ ad nepotes longiori æuo trahatur fidem! verùm enim verò ſuas id obſequium habet tacitas conditiones 3 nempe, ſi Rex concilium arctius, quod Cardinalibus & Epiſcopis conſtat, dimiſerit, vocaturus in eorum locum, quos ex Catholicis annua penſione ſecta veſtra ſibi conducet; ſi depulſo conſcientiæ directore, Miniſtrorum omnia arbitrio credat; ſi effuſis in ſectam liberali manu vectigalibus & annonis, vrbes commodatas olim ad tempus, in perpetuum donet. Hæc eſt veſtra illa obedientia, cui tot exceptiones, quot apud vos Miniſtri, quam videant externi principes, populíque toties à vobis inuocati, eáne ſit, quam imperant leges, quámque natis in Monarchia, ipſamet natura ſuadet. Qui de Regibus Gallorum ſcripſere, notant, nihil eſſe in orbe reliquo imperij, quod Regum noſtrorum poteſtatem aſſequatur. Reges in Gallia, nullo medio eſſe Reges: Regum Hiſpaniarum potentiam frænari concilijs frequentiori-

Obiect.

Reſp.

Poteſtas Regũ Galliæ ſine conditione ſuprema.

bus, quæ illi ad latus, nempe negotiorum ciuilium, belli, orbis noui, nauigationis, Belgij, conſcientiæ, publici priuatíque ærarij, à quibus pendet, ſeu ſibi ipſe ſic dixit legem, ſeu ita longo vſu inualuit. Sæpe Britanniæ magnæ Regi habenas parlamentum imponere, imò & eo auctorante quandoque deſtituis Bohemiæ Regem, Imperatoris aſſeclam; Poloniæ, Cancellarionobilibúſque ſæpe ludibrium; Imperatorẽ Occidentis vna denominatione illuſtrem, pauperem eum, & cuius electio principum ſit, confirmatio ſummi Pontificis. Orientis, tyrannum, reliquos principes beneficiarios eſſe Imperatoris, Regum, aut ſummi Pontificis. Vnum Galliæ Regem, Dei vnius gratia imperare, Deo item vni coronam debere, ſubiacere eius imperio, ſinè cognitione cauſæ, quoſcumque Galliæ ambitus habet. vnam ſupereſſe afflictis populis ſalutis rationem, ſi, quod rarò, iniuriosè habiti, miſeriarum ſcilicet deprecationem, eámque coram Rege humillimam: delegari ſolitos à parlamentis ad Regem Oratores, miſereatur afflicti populi, cuius ſe patrem eſſe meminerit; quæ ſi dehinc ſpreuerit princeps, in oppreſſione ſiletur; aut ſi viſa conſcientiæ obluctari imperia, loco ceditur. hunc imperij apud Gallos modum, ſcriptis, veteríque patrum traditione habemus. Vnum eſt quod hîc attentiùs diſcutiatur; eáne lege Sectarij viuant, qui cœcam Sectæ ſuæ obedientiam ad nauſeam iactitant. commodauerat illis Regis munificentia vrbes ad ſtata tempora, quas non niſi precariò poſſiderent; petit ſibi reſtitui commodatum, negant Sectarij, inſtat ſua vindicaturus Rex, arma

Non ita reliquos principes, ſupremum omnium ius habere.

Angleterre.

Bohemie. Polongne.

Regẽ Gallia Dei vnius gratia imperare.

Obedientia in Gallia ordo.

Parum ſeruata à Sectariis.

arma capiunt: hæc est illa obedientia sinè oculis. indicuntur contra ordinem regni Comitia; collecta iam, solui iubentur, vrget Oratores diploma Regium, quo maiestatis postulantur; nec minùs protrahi in dies, póstque iterata sæpius iussa prohibitoria, obsistere. præscribi vectigalium, & militiæ leges, sigillóque vsurpato, bellica tormenta liquari, sortitò prouincias Galliæ primoribus Sectæ diuidi. hæc fides illa, hæc est Sectariorum obedientia, quam cœcam iure meliori quis dixerit, quia Regem non videt. Interea Rex arma capere, adesse armati fortiora imperia, aperiri iubentur vrbium portæ: at frustranea iussa, appellari à Rege ad Comitia. hæc est iterum illa fides, quam cœlo Rebelles æquat, quam columnam status, Regiique diadematis fulcrum appellitant. Adhuc infida gens legem illam in medium proferes; qua te Regibus vsqueadeò arctè deuinctam mentiris, vt tuorum suffragio vnius Dei gratia imperantes nulli in orbe potestati subiaceant? vnde accusationis in Catholicos ansa, qui primæ Sedi concesso, vt ais, in Regum diademata iure, coronæ illudunt. Liceat hîc collatum in Catholicos crimen, si quod est, districtè diluere. Errant quibus eâ mens est, ex fide Catholicorum summo Pontifici ius esse in Galliæ regnum, quos hîc scire par est diuisam penitus esse Dei, & Cæsarum potestatem, quinetiam decisam ipso Dei hominis responso quæstionem, qui de potestate Cæsarum rogatus, respondit ex Euangelio; REDDITE QVÆ SVNT CÆSARIS, CÆSARI; ET QVÆ SVNT DEI, DEO. Dei esse, hoc est summi Pontificis, quidquid

Obiect.

Resp.

Diuisam esse Regum & summi Pontificis potestatem.

ad conſcientiam ſpectat, obligatione inter Chriſtum & Petrum initia in id Petrum obligatum, vt oues ſibi commiſſi gregis paſceret; ex fide data, tranſlatum id in eum iuris, vt cœlum modò indignis occluderet, modò aperiret merentibus; hanc eſſe orthodoxæ Eccleſiæ poteſtatem, immenſam ideò quia terminum habet infinitum, qualis eſt gloria, quæ ex Dei poſſeſſione emergit. Regibus ſuam eſſe iuriſdictionem, quæ ab Eccleſiaſtica ipſo iure diuidatur; ſummo Pontifici ſuum imperium, quod ſeparetur à Regio, idque eò nobilius, quò ſuperemineat anima corpori: & vt optimè ait Iuo, quamquam Epiſcopus REGES EPISCOPIS INDIGERE AD ÆTERNA, EPISCOPOS REGIBVS AD TEMPORALIA. Falſum ergo in ea Catholicos omnes ſententia eſſe, vt ſummo Pontifici in Reges iuriſdictio ſit quatenus Reges; patrem quidem Regum omnium illum, ſed qui in ijs filios habeat emãcipatos; ſi errant, monere poſſe; ſi perſeuerant, poſt denuntiationes pleraſque, ab Eccleſia ſeiungere velut membra corrupta, idque non minùs quàm infimæ ſortis homines: ita tamen vt quemadmodum, ab interdicto à ſacris plebeio bona in alium transferre nequit, neque filium à patriæ poteſtatis ciuili & naturali vinculo liberare, ita nec Regem imperio interdicere, nec à fidei ſacramento abſoluere ſubditos, quos natura, leges, imò & ipſe Deus indiſſolubili vinculo Regi copulant. At, ſi qui ſummo Pontifici in Regem Galliæ ius eſſe contendunt, errant, aut referẽda eorum mens ad ſpiritualia, quæ vt Regem non ſpectant, ita ſinè detrimento poteſtatis

Eccleſiæ orthodoxæ poteſtas immenſa.

Summi Pontificis imperium nobilius Regio.

Reges ab Eccleſia ſeiungi poſſe auctoritate apoſtolica.

Non interdici Regno.

Regiæ in alium iure transferantur. Ita quæstionem nullo adhuc decisam orthodoxo Concilio tractant Catholici, quorum in re dubia animus, in Reges inclinat. his te præmonitum volui Sectarie perduellis, vt scires Catholicorum erga Reges obsequium nullis terminis circumscribi. Supereſt disquiramus breuiter, num & ea lege viuas, cuius violatæ scripta passim tua Catholicos deferunt. Comitia Rupellam conuocasti Rege inconsulto, at minimum illud: inibi sacramento firmata Sectariorum in factione fides, hac formulâ: (IVRAMVS OBSERVATVROS NOS, EXECVTIONIQVE MANDATVROS QVIDQVID RVPELLANA COMITIA STATVENT: ET SI OPVS BONA, LIBERTATES, ET VITAM STABILIENDIS EORVM DECRETIS IMPENSVROS, SECRETA CONCILII NEC SCRIPTO, NEC VERBO REVELATVROS.) Neq; hîc opus arte syllogistica, vt ex præmissa tam aperta, prodeat conclusio in Regium caput apertior: quippe si vera est politeiæ ea Regula, quæ eodem Regno duo suprema imperia negat, num in Regem firmata hîc fides? num ea voce, QVIDQVID, parricidia, regni excidium, Regis, principúmque coniurata ruina continebuntur, si videbitur ita Comitijs? Quid istud quod, vbi opus fuerit, libertatem, vitam, & bona profusuros vos pollicemini? vbinam illud opus, nisi cùm Rex in possessionem vrbium suarum redire voluerit? Atenim quo effugio arcanum, quod sacramenti pars extrema est, eludetur? vel enim in obsequium secreta hęc, vel in rebellionem? si in obsequium, quid-

Fides Sectariorum Comitijs iureiurando firmata.

ni secreta esse desinent, quæ gratiam omnium promerebuntur? si in Rebellionem, quod nemo ambigat, quídni fateamini vos Regum acerrimos hostes? At opitulati patres vestri Henricis olim III. & IV. ex Catholicorũ, vt loquimini perfidia laborantibus; rem paucis expedio. nihil est quòd Henricis allatam à se opem superbiẽs efferat Secta; nemo enim ignorat, id temporis sibi illam, non Regibus studuisse, res in promptu est: Henrico III. quem sinè prole videbant coronam in Henricum IV. transferre, præstò erant; tum quòd sibi Caluiniſtam in successorem legerat, tum quòd Salmuriam, vrbem ad Ligerim munitissimam Sectæ concedebat: quis miretur his conditionibus opitulatos? Henricum verò IV. quid mirum si habuerint diu militiæ ducem, quem cum ijs ad ea tempora Caluiniſtam excussus dehinc error faciebat? cessent ergo coruorum voces importunæ, cessent in Regem toties iactata conuitia, quibus ingrati animi postulatur, dum Caluiniſtarum noluit subiacere superbiæ; quasi multum debeat Sectæ, quòd Henrico olim IV. debitam sibi coronam reposcenti adfuerit: quin potius in eam ingrati animi delatio cadat, qui Henrico vitam, bona, & illam, cui quotidie sanguinem immolat libertatem debens eius prolem impensiùs coluisse debuerat. Prolata insuper in medium tria capita, vnde questus. primum de Benarnio, secundum de Lectora, tertium de nõ adscriptis Lutetiano parlamento duobus ex Secta, déque negatis illi pensionibus annuis; quibus pleraque promiscuè congesta, temeratos manes, deusta templa, raptos adido-

Sectarii Henricis olim opitulatos se gloriantur.

Cur Sectarii olim Henricis fidi.

Saumur.

Postulantur quòd Henrici filio rebelles fuerint.

Obiectio.

lorum cultus infantes, & his similia, quæ discutiamus hîc breuiter.

Quod de Benarnio est, meminerint queruli, vnũ id Regem ab illis flagitasse olim, vt restitutis in integrum Benarnensibus Episcopis, Orthodoxi Euangelij induceretur in prouinciam libertas; reluctantibus prouincialibus, missum Renardum, qui edictum exequeretur, negatam obedientiam, de vita periclitatum Oratorem; institisse adhuc clementiùs Regẽ, pertinaciùs obstitisse Rebelles; meminerint missos Burdigalam Legatos, negatáq; iterum edicti executione, coactum Regem vt in Benarnium iret, ibi quid actum? mutatus Castri Nauarræi præfectus, libertas conscientiæ Catholicis reddita, coacti genua flectere Sectarij, dum Dei hominis in Eucharistia corpus, ad supplicationes publicè habitas circumferebatur. apage ridiculos questus! neque enim negabitur LVDOVICVS Benarnensis prouinciæ supremus princeps, quod si ita habet, quídni eius arbitrio dabitur præfectorum delectus: Salesius Nauarræi rector longiori iam annorum serie, excubiarum laboribus impar, arce cedit, nec solùm lubens, sed & flagitans; Poyanus substituitur: ideóne vobis perijt libertas conscientiæ, quòd Catholicus arcem Regiam subit? si eandem libertatem Catholicis in Benarnio quæsitam inuidetis, quid hoc aliud, quàm ceteros diuerso à vobis pede metiri, quorum indesinens in eam libertatem studium & clamor? quídni Catholicis in Benarnio ea libertas dabitur ex veteri proauorũ ritu, quam sibi nouo vsu in Galliam noua Secta induxit? exultabitis ipsi libe-

Respon.

Renard.

Bourdeaux.

Obiect.

Resp.

Sales.

ris conſcientiæ modis, idque eò loci vbi Orthodoxa fides mille iam annos inter lilia floruit, & Catholici Sectaria tyrannide, libertate conſcientiæ deiecti recèns, aut exilium patientur, aut habebunt religionem ſuam in vinculis? adeóne proſcribi religionem, quam & Rex ipſe profitetur, vt ne quidem ipſummet eius exercitium induci queat. At iniquum eſt cogi ad idololatriam, qui genua flectere abnegant? apage nefanda verba: ergo idolum eſt auguſtiſſimum illud noſtræ fidei pignus, quod mille &
Reſp. ſexcentis abhinc annis Orthodoxa Eccleſia adorauit? ergo Chriſtus idolum? idolum vobis quia pro nihilo ducitur, nobis Deus, qui in carne humana ſui memoriam abiturus in ſeipſo reliquit. Non agam hîc patheticè, vt in declaratione paſſim veſtra: agit hîc rei natura & dignitas violentiùs, quàm vt quid ab arte mutuetur: vnum id ex politeia addam, debuiſſe Sectarios, quidquid de re ſacroſancta ab illis creditum, aut procumbere, aut procul abeſſe; ad præſentiam quippe Regis adorantis, ſi obuerſatur ſacro conſcientia, ſubditis aut loco abſiſtendum,
Obuti. aut adoratio ſimulanda; hæc de Benarnio. Lectoram paucis expedio; cui idéò præfectus erat Fontaralius, quia patri ex munificentia Henrici olim IV. vrbis rectori ſucceſſerat; Catholicus factus queſtubus anſam præbuit, quibus ad ea tempora fiebat ſa-
Reſp. tis in hunc modum. Arcem Regiam eſſe, Fontaralióque olim patri in remunerationem rei bene geſtæ ab Henrico conceſſam; nullatenus habitam à Rege Religionis rationem, donatámque Caluiniſtæ minùs præfecturam vrbis, quàm acerrimo bella-

tori: non esse matrimonij, aut fœderis, minùs datæ fidei obsidem, quarum vrbium sibi possessionem non habita obsequij ratione Secta arrogat: fuisse ab omni æuo in obsequio Regum liberam; atque ita præposterè quæstos, quorum ad hoc caput declaratio tam impudenter obstrepit: neque Catholicos ita queri solitos, si quando præfecti Catholicarum vrbium, fiunt Caluinistæ: Seneuierium olim, Chatilloniam arcem, etiam mutata in peius fide retinuisse, iniquum ijsdem Rege & Regno, disparibus adeò legibus Gallos eosdem viuere. His abundè fiebat Sectariorum quæstubus; cùm Rex supra modum in eorum vota inclinans, Fontaralio arce cedere iusso, Bleinuillium ei Caluinistam substituit; quid vltra expostulas perduellis hæretice; Nondum parlamento Parisiorum ascripti Senatores Sectarij; negatæ Ministris, præsidiarijsq; vrbiũ militibus stipendiariæ pecuniæ, quæ in annos singulos pendebantur? hîc vnum mihi expoſcere liceat, qua lege in Gallia sancitum, vt præter edicti Cameras Semipartitas, quarum conniuentibus oculis debita Sectarijs iurisdictio, Senatores, eorum arbitrio parlamentis ascribantur? quo Senatus consulto cautum, vt præsidiarijs Sectariarum vrbium, Ministrisque, genti in Regiæ auctoritatis excidium natæ, in annos singulos à Rege ipso stipendia numerentur? lege id nulla stabilitum, palàm est, vni Regum liberalitati deberi, at ideóne reus, qui profuso olim in hostes citra modum ærario, legem sibi parsimoniæ dicit? ergo qui liberalis esse nequit, reus est? argutè dictum. sed minimum illud, nemo nescit centum abhinc

Seneuieres. Chatillon.

Bleinuille.

Bleinuillius Fontaralio succedit.

Obiectio.

Resp.

annis, aut circiter non alijs Galliã bellis implicitam, quàm quibus hæretica lues causam dedit: occubuisse miserè plusquàm centena Gallorũ millia obsidionibus, aut prælijs, quæ tibi omnia vni debeãtur pernicioſa Secta. quid malùm adhuc ſumptibus Regijs eos ſtipẽdiari flagitas, quorũ in Regem ſtudia nouis identidem rebellionum incrementis rediuiua? ánnum illud portentum de publico ali, quorum exitioſa in publicum ſtudia? vectigalem annonam Miniſtris à Rege præſtari, qui non niſi concitando vbique in Regem populo, ſtudent? genti deſidioſæ, infami, cui ſupremum apud ſuos religionis prætextu, imperium? paſtoribus nefarijs qui gregem ſuum, ad lanienam trahunt?

Repetita Sectariorũ querela.

Additum vltimò, negatã mortuis terram, effoſſa cadauera, infantes ab vlnis matrũ ad Monaſteria à Monachis raptos, deuſta templa. hîc calumniator infamis, hîc fige laſſum pedem: negata tuis terra, ſcilicet apud Turones, quia Martini effoſſum cadauer.

Illis ſit ſatis.

at memineris rudi alapa ita percuſſum à fraterculo quodam puerum Catholicum, vt in terram actus, dubitantibus diu, qui aſtabant viueret nécne, populum iuſta commiſeratione, in pompam funebrẽ concitarit. memineris ad rei nuntium Regem ipſum præſentia ſua tibi opitulatum, expiatam igne ſeditionem, deuſtos ad Martini rogum gladiatores quinque, quòd eius manes temeraſſent. at rapti pueri? quaſi verò raptus ſit, mutandæ in melius vitæ voluntas enixa: quaſi rapiantur, qui in familias Religioſas vltrò admitti poſtulant? deuſta templa: Regiſne imperio? minimè. ergóne iuſta perduellio,

Obiect.

Reſp.

quia

quia effrenata populi in seditione licentia, in vnum aut duo templa exarsit. expiatur noxiorum vitâ seditio; patibulo affiguntur Catholici Sectariorum victimæ, & adhuc clamor. Verùm in consilium Regis, in Catholicos arma conuersa; in Regem, absit: ecquis adeò stolidus, cui non apertiùs innotescat proditio? iubet Rex Comitia solui, reddi sibi vrbes, quas ad tempus concesserat, in Benarnio, Catholicis orthodoxæ fidei libertatem restitui. negantur obsequia. Rex arma capere, castra in Sectarias vrbes mouere, adesse vbique armatus, inermis ex necessitate periculi, occidi ad ipsius latera milites, erumpere in illum perduelles acies; & imponetur adhuc impudenter, non in Regem, sed in Consilium mota bella? sed videant exteri fraudem; bellũ vobis cum Rege non est, quem negatis, quibus Comitia pro Rege imperant. Discussis ergo iã apertiùs nebulis, exsurgite principes, quorum hoc bello causa disceptatur; exsurgite populi principum imperijs assueti: & si vos armorum innocentia mouere potest, fauete votis vna Sectariorum frequenti rebellione Galliæ infelici, adeste illi suffragijs vestris: sat erit illud dum ditionẽ suam Hercules Gallicus, LVDOVICVS Iustus, armata abundè manu tuebitur. Túque immortalis Deus, protege alumnum tuum, Regem omnium quotquot Gallia vidit sanctissimum, protege Orthodoxam Ecclesiam Christi tui sponsam, quam supremo excutere solio, Sectarijs animus: ita pristino decori restitutum imperium in orthodoxa fide reflorebit, ita Rebellium in Regem machinationes in eorum caput resilient,

Obiect.

Respon.

Illusa Regis dignitas.

Inuocantur Reges populique externi.

seu quod vtilius Galliæ, ita faciliùs suaderi se de fide Catholica patientur, qui vno hodie Religionis prætextu bella in Regem mouent.

Ita frangebantur ad scopulum Rebellionis fluctus, qui vno oppressionis falso obtensæ prætextu, humiles populorum animos inundabant, nî obstitisset dilucida veri explanatio, quam per idem tempus Regi addicta manus in eam formulam scripsit. Vos externi principes, rei diribitores este.

CAPVT IV.

EPITOME.

Post conclusam fani Ioannis Engeriacorũ obsidionem, tentatur à Comite à Sancto Paulo Gergobia; Bobierius præfectus arcis frustra de officio à Comite interpellatus monetur à Rhotelinio, obsistit. flagitantur auxiliares copiæ, quæ dum moras nectunt sequuta deditio, post datam deditionis fidem Vateuillius cum præsidio adest, plura inter obsessos hinc inde, prævalet Bobierii sententia, fidéque data exoluitur. incidunt dehinc in casses plerique nobiles, qui dissidii causa in syluam conuenerant. deditur Reinaudi Castrum. in Britanniam magnã Chaunæus missus. missus item in Galliam à Britãno Rege Baro Hayus, pactáque olim fœdera renouata. depromitur eorum mens qui multis ad ea tempora argumentis conuincebant ab Anglis hoc bello nihil timẽdum.

REBVS eò iam positis, vt aut bellum Sectarijs apertè inferendum, aut eorum arbitrio Regi viuendum foret, designatur expeditio in Engeriacorum vrbem, quam per id tempus, circumferebatur Soubisius Rupellano recèns firmasse præsidio: quia tamen interim, pleraque non indigna quæ referantur gesta alibi, priùs ea districtè expediamus, ad Engeriacos dehinc rediturí.

S. Iean d'Angely. Soubise.

Designatur obsidio in sanum sarcti Ioannis Engeriacorum.

Nuper Comes à Sancto Paulo Aurelianensis prosapiæ princeps, iussus à Rege Gergobiam Aurelianensium intercipere, tentato frustra dolo, palàm egit. Boubierius arcis præfectus dato commeatu vocatur; redditæ dehinc à Rege litteræ, quibus loco absistere iussus: ille, paratum se ad imperia dicere, si Suillij, cuius in arce legatus erat, mandato firmarentur Regij codicilli, de quibus iure addubitari poterat, essentne Regiæ voluntatis indices certi, quando, qui Regi à secretis sunt ad epistolas, eiusmodi scripta plerumque Rege inconsulto componunt; neque sinè causa dubitatum à se, qui sciat ex nupera Regis declaratione, in Rebelles hoc bello actum, non in Sectarios, neque in fide reformata Suillium ab ea quæ Regi debeatur alienum esse; quæ cùm ita sint nō posse se sinè proditione, loco priùs absistere, quàm Suillius astrictam sibi sacramēto fidem suam scripto liberasset. Ad hęc Comes, nihil hîc de Suillio agi; addictum & illum Regis imperio, non habere quod recuset sibi precariò datum, arcem quæ Regię ditionis sit, aut ad imperia aperiendam, aut moriendum quibuscumque obsistere animus. Nec mora

Comte de S. Paul. Gergeau. Boubieres.

Comes à sancto Paulo Gergobiā obsidere proponit. Bobierium citat.

Sully.

Eius responsum.

Instat Comes.

educi Aurelia tormenta quatuor. arduum opus
Arx valida. masculam exigebat audaciam : Suillius enim præ- Sully.
fectus arcis, versipellis homo, cui id prudentia indiderat sagacitatis, vt futura ex præsentibus non incerto sæpe augurio duceret, ab anno M. DC. XVI. ratus imminere in Sectarios bellum, adeò munimentis firmauerat arcem, vt ferè inexpugnabilis esset; nisi quòd breuiori spatio circumscripta præcisorij, quod aiũt, valli ex loci angustia incapax erat. Citati prouinciæ nobiles Proregis imperio adsunt. fortuitò interim Maresçallus Vitrius, Baro Persanus, & Vitry. Persan.
Nobilitas prouinciæ cost. Marchio Rhotelinius, in acies incidêre, dum se do- Rhotelein.
mum quisque suam à Regis curia, quæ tunc Salmu- Saumur
riæ erat, recipiebant; nec quæsita diu instructi exercitus caussa, proditum est in Gergobiam arcem Gergeau.
parari obsidium : mutatur receptus propositum,
Gallica nobilitatis elogium. quique tam oportunè aderant, Comiti præstare operas statuunt : id enim nobilitati Gallicæ virtutis innatum, vt vltrò oblata pericula effugere opprobrio ducat. Postera die, Marchio Rhotelinius, cui
Marchio Rhotelinius Bobierium officii monet. Bobierius amicus erat, dato commeatu arcem ingreditur, renouatisque hinc inde vrbana comitate affectibus, de periculo dictum, cui se Bobierius si Bobieres.
obsisteret implicabat, parata ad obsidionem omnia, tormenta in procinctu, prouinciæ nobilitatem, delectos legionarios, imperatorem ipsum in armis esse, tentaturum ad expugnationem extrema, prospiceret sibi, præsidiarijs, imò & ipsi arci, quam mox tormenta actura essent in puluerem quámque quò res cumque casura sit, præripiendam Suillio, si arma Regi obijciuntur, nemo neget : attendat quò res,

non tam audaci, quàm temerario ausu feratur; qui
Sully. arcem Suillio vi armata conseruare contendit non aliud agere, quàm vt Suillius hoc vno Rebellionis indicio, præfecturis, quotquot in Gallia habet, de-
Bobie- stituatur. Ad hæc Bobierius sibi notiora hæc esse, res. quàm vt longiori sermone opus: nescium tamen quid Suillio de arce placeat, violatæ fidei futurum se reum, si eo inconsulto dedatur, malle vitæ iacturam pati, quàm fidei. Rem infectam Rhotelinius Proregi refert, nec mora, admoueri propiùs acies, sisti loco oportuno tormenta, delectibúsque nouis suppleri exercitum, actum à Regijs impigrè diebus aliquot, donec rarior in arce miles, vigilijs fractus, ferendóque iam impar labori, de deditione consilium capit: & subsequuta fuisset deditio, nisi Bobierius vir audax, spe copiarum auxiliarium, fractos labore minùs quàm ignauia animos restaurasset. Initur inter Bobierium, Dauidémque Ministrum Scotum, de mittendo ad vicinas circum Sectariorum vrbes Oratore, qui suppetias obsessis exposceret. missus Orator rem in extremum discrimen adductam monet, occisis præsidiariorum plerisque, & ijs qui supersint, aut vulneribus confectis, aut labore ita debilitatis, vt non solùm ad arma sustinenda, sed ne ad membra quidem regenda vires suppeditent: nisi auxiliares copiæ citò inducantur, nihil moræ esse quin hostis arce potiatur, & quos sors pugnæ reliquos fecerit, ad vnum omnes internecione cadãt. vnam salutis expediendæ rationem in præsidiarijs copijs sitam, quæ si intra quatuor dies adfuerint, non tantùm non capiendam arcem, sed magna Regio-

Bobierius Rhotelinio pertinaciter obstat.

Initum ab obsessis de vocando præsidio cõsilium.

Dauid Escos- sois.

Missus orator suppetias impetrat.

rum iactura soluendum obsidium. Habito ad hæc militum delectu, datum Vateuillio negotium, vt ducentos milites manum expeditam in arcem immitteret: at, quia inter longiores moras, assiduis Regiorum aggressionibus nocte & interdiu fatigati hostes, assidua verberatione grauiùs in dies diuexabantur; Bobierius in cuius consilio magnum apud obsessos rebus gerendis momentum erat, colloquij gratia ab imperatore impetrata, de deditione cum eo in has conditiones conuenit, vt sibi debita iamdiu stipendia soluerentur, forétque in municipio posthac vnicuique ex conscientiæ placito, vitæ, bonorúmque libertas. Quia tamen in noctem inclinabat dies, placitum differri ad primum crastini crepusculum deditionem: iámque tympana Regiorum gregarios colligebant in arcem; cùm Vateuillius liberiore iam somno laxatis excubijs, vulgatáque deditione, dilapsis huc illuc manipulis, tacitè in arcem obrepit. hîc studia obsessorum diuersa; oppidanis protelandæ obsidionis, Bobierio exsoluendæ fidei animus erat: Vateuillius ad hæc instare acriter, non alio, quàm charitatis motu eorum se vitam exposuisse periculo, quos secum ductasset: neque moratum diutius, quàm par erat: venisse auxiliares copias ad præscriptam diem. meminisset Bobierius scripti quo protrahi obsidionem posse asseuerabat ad eammet diē, qua manus auxiliaris tam oportunè aderat, negari non posse quod ab eomet obsignatum ad manum habebatur; in fide se data venisse bona fide, cuius parum intererat, quocumque fata Gergobiam verterent. His Bobierius

Vateuille.

Vrbs deditа.

Quibus cõditionibus.

Vateuillius Regios incautos intercipit, immittitque præsidium.

Varia inter oppidanos & milites sententia.

Instat Vateuillius.

Bobierium vrget.

opponere datam Proregi fidem, quæ nisi seruaretur futurum se iustè armati furoris victimam, imò nec pœnam deprecari si fidei datæ non statur, rem infectam non esse, eóque ventum, vt aut suprema supplicia omnibus, aut legitimæ deditionis conditiones subeundæ. *Bobierius datam fidem obiicit.*

Interea missus à Comite fecialis, monet paratos esse Regios vt arcem subeant, Bobierius fidem exsoluere, obsistere Vateuillius, incertúmque hinc inde vulgus in contraria studia scindi: donec flagitatæ vsque ad redeuntem in proxima aurora diem induciæ, id efficiunt, vt vanis delusi terriculamentis, oppidani conditiones subscribant, quibus subsequuta deditio. Ingressus Comes, Maresçallo Vitrio, Persano, & Rhotelinio comitibus, à clero excipitur, póstq; decantatum in Ecclesia Dei DD. Ambrosij & Augustini hymnum, pacatis iam omnibus postridie Aureliam ventum: ibi expeditio noua, in hunc modum. *Comes à sancto Paulo arcem ingreditur.*

Orleãs.

Aureliæ sylua adiacet profunda satis, cui ab emporio nigro, ideò cognomentum: quia prædonum vulgò spelunca, oppidorum circumadiacentium adeò denigrat emporia, vt ab ijs penitus abstineant mercatores, aut non nisi leuioris precij merces inducant: huc Sectaria prouinciæ nobilitas dum obsidebatur Gergobia, conuenire, dubiisque diu prouincialibus quò se nimbus ater effunderet, adesse Comes, interclusísque arctè syluæ meatibus, feras intercipere, quas coniectus in syluam ignis absumebat, nisi victoris misericordiam experiri satius ductum. ita nullo dispendio actæ in retia feræ. per *In Syluam Emporii nigri expeditio noua.*

de marché noir.

idem tempus interceptum eiusdem opera, eodémque solo Castellum cui à Rainaudo cognomentum, genio loci satis munitum, defunctæque principis Arausionum, quæ Gasparis Colignij progenies erat, opima ditio.

Deditum Castellum Renaudi.

Chasteau Renaud Orãge. Gaspar de Coligny.

Dum hæc ita Aureliam circa geruntur, Rex in Engeriacos moturus castra, confœderatis ex more principibus monitis, Marescallũ Chaunæum extra ordinem in Britanniam magnam delegat, qui fœderatum principem certum faceret, falsò obtensam à Sectarijs conscientiæ oppressionẽ; paratúmq; Regẽ vt edicta decessorum, quæ de eius libertate erant exequeretur; in Rebellionem, non in fidem armari; vix credi posse, qua Sectarij proteruia in Gallicum diadema ferantur, multa imposituros, falsa omnia, quorum sit testis Deus, Regum vnus in terra iudex. Nusquam splendidior delegatio: quippe Luynæi gratiæ inhiantibus auidè aulicis, sequuti æmulatoriè, primores, nobiléque Chaunæum Luynæi Comestabilis fratrem. exceptus per honorificè, legationis munus gloriosè, vtilitérque obijt: vndè postmodùm missus in Galliam à Iacobo Rege Legatus extraordinarius Baro Hayæ, renouato fœdere, non abdicauit modò Caluinistarum protectionem, sed & Regi quidquid Britannis virium erat vltrò obtulit. Vnde in Galliam vtilitas magna: timebatur quippe ne vano Religionis prætextu, concitaretur in Regem Britannus; eorum vulgò protector, quib⁹ in Apostolicam sedem odiũ est: quare dignus Iacobus hoc loci, cui nomen immortale nostris etiam monimentis paretur; Rex sapientia

In Britanniã magnã Chaunæus delegatus.

De Chaune

Splendida delegatio.

Luynes.

Excipitur perhonorificè.

Mittitur in Galliam ab Anglo Legatus.

Baron de Haye

Laus Iacobo Britannia Regi debita.

sapientia & doctrina pollens, virtute illustris, quantacumque extra orthodoxam Ecclesiam in hominem cadere potest: inuenti tamen ad ea tempora plerique, qui nihil ab eo timendum multis nominibus conuincerent, his maximè, quòd Comitem Palatinum generum suum bello diu Bohemico fatigatum, militibus auróque iuuasset, vnde illi exhausto ærario iustus timor, si Sectariorum opi nouus in Galliam instrueretur exercitus; ne renouarentur interim veteres Anglorum in se factiones, qui nouis vulgò rerum studijs feruntur parum Regum amantes, quibus vix resistere poterat, si delibato Germanica clade Britanniarum flore, consumpto ærario, nouo delectu in Galliam misisset exercitum: ita eo tempore plures de præsidio, quod ab Anglia sperabant Sectarij, dum sagaciores, quibus subscribo lubens, virtuti Regis Britanniæ dabant, quod necessitatis alioquin esse placebat.

Cur nihil ad ea tempore à Britanniæ Rege timendū.

CAPVT V.

EPITOME.

Indicitur à Rege, Condæo in Sacrocæsaream expeditio, Consules de officio moniti, simulato in speciem obsequio, de perduellione consilium capiunt. colligi dehinc à Condæo copias, dedi Baugium Castrum, mitti à Rege ad Consules nouos codicillos; negantibus obsequia illis, paratur obsidio, adest Vateuillius, pellitur ab arce Maransius, eam incauto Vateuillio pro Rege occupat Brou-

chardus: commentis agit Condæus quibus decepti Consules, ipséque Vateuillius deditionis conditiones subscribunt. subit vrbem Condæus, mutatisque dehinc excubits abstitit.

Condæus iubetur Sacrocasareã intercipere.

Condé. Sancerre.

HIs ad Aurelianensem prouinciam virtute Comitis à Sancto Paulo ea temporis breuitate ita gestis; iubetur Condæus primarius Galliæ princeps Sacrocæsareã vrbem ad Ligerim munitissimam intercipere. iussi ea causa fuit, quòd properante in Aquitaniam Rege, vbi belli moles, timor erat ne trans Ligerim Rebellionis asylum fieret vrbs genio loci supra reliquas Galliæ fortis. Condæus magni animi, ciúsque prudentiæ princeps, quæ nihil Borbonium sanguinem mentiatur, dolo agendum ratus, oppidanos quorum in vrbe potentior factio, auri largitione, promissísque sibi ea felicitate promeretur, vt vrbani consilij quotidie per eos conscius fieret. monitus seditiosorum præualuisse factionem, cuius erat munitæ vrbis, subsidijq; inducẽdi sententia, eò credidit rem deuenisse, vt maturè facto opus esset. mittere sinè mora ad Consules delegatum, monere rem sibi cum illis esse, quæ ad publicam municipij salutem spectabat, quam nec scripto, nec ipsa oratoris voce depromere ausus, nullo medio communicare auebat. adesse illicò Consules, excipi humanissimè, aperiri incautis secreta vrbis arctiora, spe allici in obsequiũ, proponi excidium, si in rebellionem trahi se patiuntur; ceterùm nihil esse oppidanis à Rege timen-

Dolo opportune agit.

Vocantur à Condæo Sacrocæsarea Consules.

Monentur de officio.

dum, cuius ita ingenium est, vt vni clementiæ natus, videatur reliquas virtutes arte sibi parasse magis, quàm natura; neque si ex æquo differitur, habere destitutam omni præsidio vrbem, quod venienti cum exercitu Regi opponat. ridiculum subire eorum animis Rebellionis cogitationem, quorum vrbs in Galliæ vmbilico sita, nihil habet ad circumiectas prouincias quod speret auxilij; irrita penitus munimenta, de quibus in vrbe postremo consilio actum, inutiles imò & libertati noxias copias auxiliares, quæ in eam induci parantur; facturum se vt nullis oppidanorum sumptibus, nullo periculo, libertas conscientiæ sarta tecta retineatur, neque aliam expeti collati beneficij remunerationem, quàm debitam Regi obedientiam. Ad hæc Cõsules habitis amico Principi gratijs, accusare calumniæ, qui falsò in se Rebellionis crimen coniecerant, deprecari iras Regis, quas falsa relatione concepisset, commenta esse quæcumque de munimentis, vocandóque in vrbẽ præsidio militum relata forent, nihil sibi publica salute, nihil auctoritate Regia carius. Condæus his abundè suasus, non dubitauit quin Rebellionis in eos postulatio calumnia esset: sed hæc inter vndequaque ad Regem nuntij monent, iam non ampliùs trahendam in dubium rebellionem, indictas Sacrocæsareæ ad munimenta operas, partitóque inter ciues iuxta rei familiaris commoda opere, paratum quemque, vt libertati tutelam in propugnaculis struat: quinetiam commissum Briquemauto minori, cuius frater natu maior ad Comitia Rupellana Orator, negotium, vt vt-

Consules falsò collatum in se Rebellionis crimen dicunt.

Monetur Rex de Sacrocæsarea rebellione.

Briquemaut.

Mittitur ad Condæū à Rege nuntius.

bis subsidio manum expeditam colligeret, factiosum eum, neque contemnendæ in vrbe auctoritatis. Rex ad hæc non differre Condæo principi nuntium, qui de his monitum quæ Sacrocæsareæ gererentur, iuberet extrema tentare; additi ad vrbis

Ad Consules codicilli à Rege.

Consules codicilli, quibus Condæo parere iussi, eorum fusè monebantur, quæ relata sæpius sibi Rex nusquam credita simulabat. neque incautum intercepere literæ; nouis enim in dies ab ipsa vrbe monitionibus iam apertè agnouerat, vanis se nuper

Dubius Condæus quid agat.

verborum aucupijs malè deceptum. Dubius ergo tentarétne prius oppidanorum animos, an rectà iret, accepit eò veniisse proteruiæ factionem; vt nisi armata vi, sperandum nihil. neque diutius dubitatū quin in omnem euentum arma capienda. dicto citiùs legi per manipulos centurias, cohortes dehinc,

Colligitur exercitus.

& legiones, agmina, equitum turmas, phalangem, vnde instructus breui exercitus, dehinc firmata armis potentiùs auctoritate, missi ad Consules, à Rege codicilli, hac mente, vt si arma ponerent, obsequióque dispositi Regias in vrbe sua excubias pati vellent, dimitteretur miles; sin minùs, esset Principi ad manum quò vi armata in obsequium Rebelles retraheret. Educi interim è turri Biturigum maioris modi tormenta duodecim, exarmari ad circumiectas vrbes Sectarios, quies periculum erat, ne Sacrocæsarienſis rebellio animos adderet; dúmque

Leuis in Baugium expeditio.

nouis delectibus instruebantur acies, parari in Baugium Castrum expeditionem, minoris quidem illud momenti, sed quod Sacrocæsareæ adiacens,

Deditur Castrum.

auxiliares in eam copias non ægrè postmodùm im-

rour de Bourges.

Baugis.

mittere poterat. Arce dedita, pulsóque præfecto, qui
Sully. Suillij Legatus erat, recenseri peditum legiones, & *Recensetur militum numerus.*
turmas equitum, inuentáque tria peditum millia,
S.Satur. quingenti equites, quibus ad Sancti Saturi fanum prima metatio fuit. hinc missi ad Consules codicilli Regij, de quibus antè; adiectæ à Condæo monitiones amicæ, quibus in obsequium, si timore non poterant, spe saltem fortunæ melioris allicerentur. at, neglecta Regis imperia, habitáque contemptui Condæi monitio adegere inuitum, vtin vrbem castra moueret: succedunt mœnibus acies, admouentur non ægrè tormenta, quippe præsidiarijs vrbs destituta, nihil habebat virium, quod Regijs opponeret supra oppidanos aliquot, vulgò ad arma rudes, enerues, militiæque inexpertes; finxerat etenim Condæus expeditioni in Aquitaniam, cui se Rex ac- *Commẽtum Condæi.*
cingebat parati exercitum, reíque fama ad vrbem perlata oppidanos in segnitie, somnóque habuerat, vnde improuisa obsidione exterriti, sinè dilatio-
Vateuille. ne ad obsequium ferebantur, nî Vateuillio duce, *Vateuillius Sacroæsariẽsium auxilio aduolat.*
quadringentorum delecta cohors aduentasset: is ipse Vateuillius, quem Comitis nuper à Sancto Paulo prudentia Gergobiâ Aurelianensium depulerat, temerarium caput, fortunæque, quod aiunt, miles. Vix limen attigerat, cùm ex placito moderaMarãs. turus omnia de pellendo Comite Maranfio, Sacro- *De pellẽdo ab vrbe Maranfio Comite cõsilium captum.*
cæsareæ domino cogitauit: quæritur in religione prætextus, non posse Catholicum in ea vrbe morari diutiùs, quam ipsi Catholici obsidebant; suspectam eius fidem quidquid promitteret, quando hosti peieraſſe glorioſum ſi iuuat, neque validè inter reli-

gionis dissidia sacramento fidem firmari posse. Maransius obsistere acriter, auitáque possessione à subditis deturbari se posse negans, Condæum monere, qua in eum insolentia Vateuillius ageret; restitisse huc vsque se temerario homini, sed gliscente populi audacia timere, ne cogatur abcedere, aut mori; paratum se æquali in vtrumque constantia, prætérque iussa expectare nihil. His Condæus altiùs timés Brouchardum veteranum in vrbe primipilum monet, si loco Comes absistere cogitur, lectis qui in vrbe Catholicis, Sectariisque, si quos Regi fidos Sacrocæsarea habebat, Castrum inuadat, adfuturum illicò delectum ex suis manipulum, neque abiturum sinè remuneratione, qui tam oportunè Regi militabit. Vateuillius instare Comiti, adactóque ad iugulum pugione cogere tandem vt loco cedat, redire dehinc ad arcem, nouo illam firmaturus præsidio, sed sclopis excipi: Brouchardus etenim, iussa Condæi exequutus, arce occupata, quadraginta hinc sclopis indesinenti verberatione in oppidanos displodebat. Vateuillius rei nouitate perculsus parare in arcem obsidium; at leuis eius conatus qui iam ipse obsidebatur: quamquam leuia Castri ad vrbem munimina, neque enim cogitatum anteà, de firmando in vrbē Castro; vnde non solùm hac parte propugnacula deerant, quin imò præcisæ, mutuo Castri ad vrbem cōmercio viam facilem aperiebant rupes, vnde subsequuta breui deditio, nī gregarios centum Condæus immisisset. Exhibitis dehinc à Maransio Consulum codicillis agnitum, immunes à proditione Consules vna Vateuillij tyrannide

Monetur Condæus.

Prospicit ex necessitate.

Brouchard.

Pellitur Marāsius.

Arx à Brouchardo occupatur.

Immittitur in eam subsidium.

cogi ad arma, viribúsque & autoritate destitutos, quorum in obsequium animus. mitti ad hæc Oratorem, quò moneantur Consules ex rei necessitate, quæ scripto mandari nequeat adesse quamprimùm; exhibiti, scripta, dictáque iam sæpius repetunt: quibus Condæus, testatus primùm quo affectu, iure quasi hereditario, Sacrocæsarienses oppidanos prosequatur, quámque sibi chara eorum commoda, adiecit, quò magis vrbem amaret, eò acriùs odisse Vateuillium, qui perfidia incredibili, post violatam Regi suo fidem, nihil in rebellione sectaretur aliud, quàm satiandæ auaritiæ modum; supra commoda propria ab eo quæsitum nihil, neque fabulas loqui, habere se ad manum vnde proditionis in Sacrocæsarienses infame caput conuincatur, missos ad se recèns ab eo Legatos, quibus, si non deforet perfidiæ præmium, (constitutum illud in precio satis vili) traditurum se pollicebatur incautos oppidanos in vincula. negatas à se conditiones, qui homines quorum inæstimabilis libertas vendi nolit. Ad ea Consules habitis gratijs pedem referre in vrbem, tacitóque in Vateuillium murmure populum concitare, quem tyrannidis iam tædebat. neque hîc stetit dolus; excîto enim in Vateuillij excidium populo, supererat subire Vateuillij animum parem malè affecti oppidanorum erga se animi suspicionem; actum & illud. conductus gregarius qui se transfugam mentiretur, corámque Vateuillio iam inter spem & metum anxio, oppidanos proditionis postularet: vocatos recèns à Condæo

Iterum vocati Consules adsunt.

Condæi commenticia tentata in oppidanos à Vateuillio proditione.

Vateuillii odium in oppidanos excitat.

agendi in vincula Vateuillij accepisse modum, vrbem dehinc Condæi arbitrio subijciendam, mittendum eum in vinculis ad Regem, captóque illudendi animus. Ratus ille vera loquutum militem, legere fidos ex militibus suis stipatores, qui quocumque iret circumstarent; illud ipsum augere diffidentiam ciuium, instare ad hæc acriùs Condæus princeps, fecialem mittere, qui Vateuilliũ de deditione moneret: monitus, paratum se ad imperia dixit, si iustis conditionibus abcedere datum. datur illud, conditionibúsque demum in hanc formam subscriptum.

Mutua inter ciues & Vateuilliũ diffidentia.

Subsequuta deditio. eius cõditiones.

I. Nulla posthàc cõscientijs ad Religionẽ vis fiet.

II. Vita, bona, magistraturæ, & munia ex Regis placito salua cuilibet sunto.

III. Quod petunt oppidani ne exarmentur, nẽue in eorum vrbem Regium introducatur præsidium, id, si videbitur, à Rege impetrabũt, vtrumque alioquin subituri.

IV. Milites conductitij intra tres dies tutò abcedent, neque posthàc de perduellione exacta deferentur illi, nec oppidani.

V. Data Vateuillio eiúsque cohorti, quò lubuerit abeundi facultas, impedimenta, & sarcinas trãsferendi, ductandi equos, quóque sinè tumultu abcedatur, dabitur illi debitus commeatus.

VI. Idem facultatis erit Sacrocæsareæ oppidanis, queis sequi Vateuillium animus.

VII. Præsidiarij veteres, si qui sunt, quibus Nucæus præfectus, eodem si lubuerit, iure vtentur. La Noix

VIII.

VIII. Non improbanda, quæ ad hanc diem eius anni Consules gesserint; nota illa, nécne.

HENRICVS BORBONIVS.

VATEVILLIVS.

His conditionibus dedita vrbs, vna Condæi prudentia, & animo; vrbs illa eadem, quæ Regiam passa obsidionem, de Rege olim triumphasse perhibetur, situ, genióque loci fortissima, instructa armis, subsidio potens, Sectariarum vrbium in Gallia, si Rupellam eximis, validissima, Sectæ trans Ligerim asylum Rebellionisque ea parte caput; illa eadem Sacrocæsarea, quod iure mirari liceat, sine sanguine capitur. Inclinante in vesperam die, egressis præsidiarijs, præscribitur nouus in vrbe ordo, disponuntur dehinc excubiæ; quo facto Condæus ad S. Satur. fanum Sancti Saturi, vbi metatio erat, se recipit, in prætorio, cum exercitu noctem exacturus. Fertur dum vrbe cederet Vateuillius, obortis ad eius aspectum lacrymis exclamasse. prô Deus immortalis! quâ hodie Vateuillius fortuna cadit, vna oppidanorum perfidia, quam sibi hodie gloriam promeretur Condæus! qui puerorum inani terriculamento, Sacrocæsaream sine prælio expugnauit. Mirabuntur procul dubio retrò venturi nepotes arcem Galliæ munitissimam, sine armis, vno verborum aucupio captam.

Nouus in vrbe ordo cõstituitur.

Vateuillij mœror.

Postera die, quâ Pentecostes solemne celebrabat Ecclesia, inter applausus militares in triumpho

Condæus vrbem subit. ad vesperam interceptus explorator militari iudicio sistitur; nec diu rogatus, respondit; Suilliæ imperio venisse se iam tardiùs, spe promptioris auxilij quod illa parabat, obsessis additurum animos. Dehinc exarmari ciues, censeri milites; inuentáque peditum septem millia, octingenti equites: solui equitum agmina, dimitti legiones, ne extero prouincia milite laboraret: nisi quòd placitum delectam cohortem, quæ quingentorum Legionariorum foret, Sacrocæsaream firmare præsidio, donec æquata sola propugnacula.

La Dame de Sully.

Relictum in vrbe præsidium.

Dum pertinaci opere quingenti quotidie rustici diruendis Sacrocæsareæ munimentis incumbent, redeamus ad Regem, cui præter spem omnia ex voto interim cadunt.

CAPVT VI.

EPITOME.

Rupellani de intercipiendis Salmuria, Lodunóque consilium capiunt. re agnita Salmuriam Rex, Lodunúmque properat, illic à Plesio, hîc à Parabello excipitur: illi Comitem Sautesium substitui placet, huic præfectura conseruata. de Sectariis exarmandis initur consilium, Condæo, Comiti à Sancto Paulo, Longouillano & Niuerno Ducibus id negotii datum. Salmuriâ Thoarsium, Parteniacum, Fontoniacum, ad fanum Sancti Maixentii, Maleacum, Chisaium denique ventum. pa-

ratur in fanum Engeriacorum obsidio. vnde Sectarii plures extra Galliam fugiunt. habentur crudeliter in Gallia Narbonensi Catholici, in templa réque Deo sacras sæuitum. occisus à Montispessulani populo, Soufreinio impellente, Præses Ducrosius Caluinista, quem Rex ipse pacandis disidiis in vrbem miserat. Sicarii tres autore Rohanæo patibulo suffiguntur.

Blois. Amboise. Tours.

AD Kalen. Maias anni post M. DC. XXI. Aureliâ Rex Blæsas venerat, Blæsis secundo flumine Ambasiam ; Ambasiâ Turones, vbi mulctati Catholici factiosi, vt suprà fusiùs. accepti hîc nuntij plures, quibus compertum parata Rupellæ sex hominum millia, quæ incauto Plessio Salmuriam subirent, Armaniacúmque simul Loduni præfectum, dum licebat interciperent: is animus erat perduellibus, vt prouecto vlteriùs in Pictonum prouinciam Regi intercluderetur omne commercium cum Lutetia, quam belli esse promptuarium necessum erat, vehendis hinc postmodùm ex necessitate in stipendiariam annonam vectigalibus: neque destituebat propositum ratio; vnum enim Parisios hàc iter quà tormenta bellica, ipsæq; belli neruus pecuniæ traherétur; quod si Salmuria intercepta obductũ fuisset, aut longiori obsidione frangebatur exercitus; aut vrbe intacta sistebatur commercium, quo vno subsistebãt acies. Placitum ergo Salmuriam pergere; ea vrbs est ad Ligerim magni nominis, quam Henricus olim III. post initum cum Henrico IV. in factionem Catholicam fœdus, Caluinistis minùs quàm

Sex hominum millia Rupelle in procinctu vt Salmuriã subeant.

Duplessis. Armaniac. Saumur poictou

Rebellium vie Regi intercludẽde animus.

Saumur

Qua ratione in Sectariorum manus inciderit olim Salmuria.

Henrico conceſſerat, hoc colore, vt facilior redeunti in Aquitaniam iter pateret: ab eo illam Sectarij tempore non alio, quàm poſſeſſionis titulo detentabant. Vrbs loci genio placida, minúſque commercio floreus, quàm Academia, illuſtri illa inter Sectarias, cui præfuit diu Pleſſius Mornæus, vir in vtrumque paratus, libris tueri Sectam, ſeu armis, magni animi eques, &, ſi auſim dicere, vnus inter Sectarios eruditus, quem aiunt hodie conſultum meliùs, poſt præſtitam Regi fidem, in fide Orthodoxa obſequium Deo meditari, rem faxit Deus. Nec mora mitti ad Pleſſium, qui moneret adfuturum poſtridie Regem: Pleſſius præter multorum ſpem parare Regiam, diſponere vrbem: ad VI. Id. Maij Regij menſores, quibus prætorij cura, Salmurienſe Caſtrũ ingreſſi, ex arce bellica, periſtromatibus auro diſtinctis & ſerico componere Regiam; ad veſperã Prętorianæ cohortis, quam vulgò regiarũ excubiarũ vocant, ordines ſex in vrbem introducti, dehinc Heluetij vigiles, à quibus Mornæus Regem inſtare monitus, arcem aperire, iturus obuiam. Laudatur ab ipſo Rege fides viri illuſtris ſinè conditione parata ad obſequium, adijcitúrque non abiturum ſinè remuneratione, quandò eò ventum per æui labantis miſeriam, vt functus officio laudem mereatur, & præmium. In vrbem admiſſus gratiſſimo applauſu excipitur, perſonat vndique ſuauiſſimum illud, VIVAT REX, ipſéque ſalutata gratulabundè plebe aperto capite in hæc verba applauſus excipere; VIVE ET TV PLEBS MEI AMANTISSIMA, AFFECTV RECIPROCO, NEC DISPARI A REGE TVO

Qua in ditionem Regiam redierit recèns.

Regij milites in vrbẽ admiſſi.

Pleſſius ſe Regi obuiũ fiſtit.

Regis erga populum ſuum beneuolentia.

Dupleſſis Mornay.

Regimẽt des Gardes.

REDAMATA, his arcem subit. Habitóq; dehinc concilio visum ex publica necessitate, exarmari circumiectarum prouinciarum Sectarios; ne, progresso in Aquitaniam Rege, trans Ligerim dissidia renouarent: iussi ergo Condæus princeps, Comes à sancto Paulo, Longouillanus, Duces Vindocinenses, & Niuernus, destituere Sectarios armis in prouincijs Bituricensi, Aurelianensi, Picardia, Normannia, & Campania, quarum illi prædicto ordine proreges. Ad XVI. Kal. Iunij Rege abituro, remunerat abundè Plessius Mornæus, Comiti Saultæo, Lesdiguerij nepoti præfecturâ cedit, qui & ipse Caluinista palàm in primo belli exordio ostendit nullatenus in Sectam arma conuersa, cuius tam gratè remunerati alumni: vnam à Rege rebellionem peti.

De Sectarius exarmandis cõsilium captum.

Condé. S. Paul. Lõgueuille. Vẽdosme. De Neuers. Berry. La beausse. Picardie. Normãdie. Champagne. Le Côte de Sault Lesdigueres Thoars. La Trimouille

Plessio Comes Saultæus substituitur.

Postera die Salmuriâ Thoarsium itur, ea arx munitissima, instructa armis, commodóque Rupellanorum excursionibus loco, ex ditione Tremollij ad cuius absentiam præsidiarij milites, non ignari Tremollium Rupellam abdicasse, portas vltrò aperiunt; neque Rex abiturus cautionis aliud in loci tutelam expetiuit, quàm fidem Tremolliæ, quæ tunc fortassis aderat. Hinc Parteniacum ventum, vbi quatuor dies exacti, apparatus bellici expectandi gratia, quem morabantur in solo aspero tracta ægrè tormenta. Neque mora inutilis; ad famam quippe tormentorum, quæ aduentabant, circumiecta Sectariorum oppida, de deditione cogitare; Fontoniacíque, & fani Sancti Maixentij præfecti, imminenti Regi adesse in obsequio. Parteniaco Coulongium, itur, hinc Fontoniacum, vbi prouolutum ad genua

Rex Thoarsium ingreditur.

La Dame de la Trimouille Partenay.

Parteniacum ueni.

Fontenay. S. Maixant. Coulõges.

Deditia illi Sectariorũ pleraque in transitu arces.

Regis Consistorium Ministro proloquente, libertatem religionis non ægrè impetrauit, quam à se Rex prohibitam nullibi, neque posthàc prohibendam palàm professus est: Præfecto dehinc, qui nondum adoleuerat, substituti veteranum, emeritum illum à Regis excubijs, quia intererat publicæ vtilitatis, vrbem quæ Rupellæ adiacebat, non retrahi in Rebellium seruitutem; actum illud rogãte ipsomet præfecto, quẽ conscientia imparem oneri arguebat. Oblatæ vltrò hîc Maleaci & Marani claues: Boullæo Marani præfecto illicò redduntur, quamquam Sectario, ea arx momenti maximi viam Rupellanis in Pictones intercludebat. Inde Rex venire Niortium, à Parabello gratè excipi, abdicari ab oppidanis perduellia Rupellæ consilia, Niortio Chisaium, quod & Sectæ oppidum quindecim circa milliaribus à fano Engeriacorum disiunctum: frequentes hîc nuntij de rebellione Engeriacorum prohibendo Regi, ferendæque obsidioni parata; instrui ergo à Rege acies, recenseri militum in quolibet ordine, ordinum in qualibet legione, legionum in exercitu numerum, iniri bellici apparatus rationem, tormentorum, pulueris, pilarum, funium, aliorúmque id genus; parari sudes, corbes, vimina, palas, postes, quorum in obsidionibus frequentior vsus, vbi metari, vallâque cauare necessum est.

Fontoniaci præfecto quare emeritus à custodia subsistimus.

Maranum & Maleacum Regi patent.

Niortium & Chisaiũ item.

Parantur ad obsidionem omnia.

exempt des Gardes.

Maillesay. Maran. Boullé. poictou Niort. Parabel. Chisay.

S. Jean d'Angely.

Picardie. S. Quentin. Champagne. Vitry. Blois. Tours. Condé. S. Paul. Lõgueuille. Neuers.

Interea ex Regis mandato trans Ligerim destituuntur Sectarij armis: in Picardia, Sancti Quintini oppidani: in Campania, Vitriacenses: ad Ligerim Blæsenses, & Turonenses, idque Condæi, Comitis à Sancto Paulo, Longouillani & Niuerni principum

Exarmantur trans Ligerim Sectarii.

Lion. Roüen. Diepe. Lõgueuille. Caën. Mosny. Chatillon. Vitry en Vandelais. Le Duc de Vandosme. Belin. Rohan. Iosselin

ope. Lugduni cum Catholicis promiscuè excubias agunt. Rhotomagi, & Diepæ à Longouillano, Cadomi à Marchione Monio: apud Chatilhonios & Vitriacenses in Vandelesio à Vindocinensi exarmantur; ídque oportunè: iam enim in obsequio nutabant earum vrbium oppidani magna ex parte Caluiniſtæ; eodem iure vſus Vindocinenſis in oppidanos Belini, Rohani, Iosſellini, quæ omnes Regio firmatæ imperio: vnde trans Ligerim laudatus ille, cui ad Galliam Narbonenſem parat infelices expeditiones fortuna malignior. Lutetiæ nihil immutatum; quamuis enim plerique inter oppidanos Sectarij forent; ea tamen eſt in numero Catholicorum frequentiore, eorum impotentia, vt in cenſu publico pro non ſcriptis habeantur; neque ideò minùs timore diſſidij, vbique de fuga cogitatum.

Vindocinẽſis trans & cis Ligerim varia fortuna actus.

Lutetiæ mutatum nihil.

Angleterre. Holãde. Geneue Sedan. Bouillon.

abiere Sectariorum plures, quà in Britanniam magnam, quà in Batauiam, Geneuam, & Sedanum quod illis aſylo oportunè fuit: vnde fertur Buillonius Sedani Princeps noua colonia auxiſſe vrbem, auróque & ſupellectile Lutetiâ in eam deuectis ditaſſe oppidanos, domúmque ſuam.

Sectarii transfugæ.

Vrbs Sedani diutiùs aucta.

Lãguedoc.

Interea dum hæc ita trans Ligerim geruntur, ad Galliam Narbonenſem Sectarij perduelles exercere in Catholicos omne ſcelus, in eos maximè, quos regularis vitę vinculum Deo, in Monaſterijs arctiùs aſtringebat; mitti in vincula Sacerdotes, pudet reliqua addere; nudari Monachos, pudenda viraginibus ludibrio eſſe, altaria vbi ſolitum olim haberi ſacrum, præſepia fieri; auenam eò loci præberi equis, vbi reſidere olim panis Angelorum, ſtabu-

In Gallia Narbonenſi crudeliter ſæuitum in Catholicos.

Templa direpta.

lari in Ecclesia Dei armenta & greges, flagellari Sacerdotes, diripi vasa aurea, Calices sacros, eósque magni precij, vbi sanguis olim, qui sinè precio. nihil demum seu impietatis in Deum, seu in homines crudelitatis fuit, quod ad ea tempora non exercitum apud Montipessulanenses, à Catarinotis, quos vocabant; apud Nemausios à lanæ carminatoribus. Neque hîc impositus finis, crudeli in ipsofinet Sectarios sæuitum dehinc, si qui Regem agnouerant, maximè apud Montempessulanum, vbi ad finem eius anni commissum scelus, ne quidem ipsis expiabile flammis, de quo hîc paucis, præter seriem temporum.

Mõpelier. Catarinots. Nismes. Carderusde laine.

Præses Ducrosius Montempessulanum missus à Rege.

Rohanæus ager.

Ducrosium Regis fidus.

Du-Crossius Semipartitę Camerę in Delphinatu, apud Gratianopolitanos Prędes Sectarius, Montempessulanum pacandis dissidijs missus: Rohanæum quocum illi res, exanthemate morbo, qui ad ea tempora grassabatur, laborantem inuenit: at quia periculum, ne habito apud ægrum de rebus magnis cõcilio ingraueſceret malignitas febris, prolixius à colloquio Du-Crossius, donec conualuisset Rhoanæus opperiebatur ergo tractando negotio diem oportunum, tacitéque interim auctoritate; & consilio oppidanorum animis fidem in obsequio insinuabat: quando Suffreinius Minister, flagitiosum caput, habito triginta Catarinotarum delectu, proditionem, quam solus conceperat, aperire: & primùm, ne deforet auctoritas parricidio, prætexere sceleri Rohanæi iussa; mandatum sibi, legeret floridam vrbis iuuentutem, cuius ope Du-Crossius proditor interciderer: his adijci, conferendum in Sec-

Ducros presidét en la Chãbre miparrie de Dauphiné estáblie à Grenoble.

Suffrein. Catarinots.

Suffreinius parricidiũ meditatur.

Rohan.

tam

tam beneficium, Ecclesiarum remunerationem, prædam immensam quæ ex Præsidis supellectile sperari debeat; neque ferendum diutius in vrbe, religioni reformatæ supra modū addicta, ESCARLAMBATVM. ita Sectarios Regios popinaria voce appellitabant, hinc ducta formula, quòd, ESCARLAMBAT, vernacula apud illos voce, eum significat, qui dissitas hinc inde tibias in latum distendit; vnde Sectarij, si qui Regi seruauerant fidē ESCARLAMBATI dicti, quasi siniſtrū hîc in religione pedem, dextrum illic in obsequio Regis firmarent. Suffreinius ergo, ne sicarij rem inconsulto Rohanæo gestam suspicarentur, eos in eius ædes ducere, iubere in area moras, donec ille ægrum in strato alloquutus habuisset patrandi facinoris ordinem: inductus, simulare colloquia, morari penès stratum diutius, redire postmodùm ad parricidas, vultúque placido in hæc verba prorumpere; Expectatum diu rei gerendę ordinem, ab Imperatore præscriptum, en vobis commilitones: gladiatores ad hæc sequi ducem. Ille inclinata iam in vesperam die Du-Crossij ædes ingressus, Præsésne ad foret quærere, postquam relatum adesse, pergere in eius aulam, sistit se obuium in maiestate Præses, rogatísque quid secum rerum esset, offerre vrbana comitate obsequium; consternari, Prę́ses vrgere denuò, hærere in vestigio gladiatores horrore facinoris, an seuera Præsidis grauitate incertùm: donec peristromatibus illustris aula, scriniáque auro mixtim, & supellectile preciosa, torpentem in timore audaciam excitant, vnde in momento ea crudelitate sæuitum, vt confossus vul-

Escarlambat.

Qui & vnde dicti Escarlambati.

Suffrein.

Auctorem sceleris Rohanæum Suffreinius simulat.

Ad ædes Præsidis venitum.

Consternati ad eius præsentiam sicarii.

Spe prædæ excitantur.

Occiditur Præses.

neribus pluſquàm centum infelix Præſes, animam in aula poſuerit. à patre, in filium conuerti ferrum,

Dilabitur eius filius.

qui & ipſe non diſpari fato peribat, niſi inter ſicariorum tumultum, arctiore forſan excitum loco, candelabra ſimul ac faces fortuitò excidiſſent, quò factum vt fruſtra quæſitus in camera, qui ſenſim inter tenebras dilapſus erat: adactus dehinc ad iugulum

Nobilis ex præſidis familia è feneſtra ſe præcipitem agit.

nobili, ex familia Præſidis pugio, qui cùm nulla expediendæ ſalutis via eſſet, ſeipſum è feneſtra altiùs ſita in terram egit, vbi quia colliſo femore immobilis diu, non dubitauere ſicarij, quin colliſus expiraſſet, quare nec vltra ſequitus: leuiori tamen iactura vitam ille redemit, refectis poſtmodùm in quadraginta dierum mora immobili, oſſibus. Rohanæus re agnita, ne parricidij auctor haberetur, qui reuera innocens erat, ſtipatoribus ſuis imperare ſicarios in vincula agerẽt, acti tres elapſo Miniſtro confractis,

Rohanæus ſceleris vltor.

poſtridie in rota oſſibus, proditionis pœnas luere. Dum efferebatur Præſidis funus, ferunt incidiſſe cadauer cum funebri apparatu in patibulum, parricidáſque in tranſitu raptatos ad mortem; conſultò geſtum, quò teſtis ipſemet filius, immunes à ſcelere eſſe quorum in vrbem imperium erat. at non ea probatio victrix: magnatum enim victimæ plebeij homines, eorúmque odij, aut vindictæ ſæpius inſtrumenta, pro ijs vulgò pœnas luunt. Attamen in-

Plebeii homines ſæpe pro magnatibus pœnas luunt.

noxius habitus Rohanæus, vir genio nobiliore, quàm vt in eum cadat tantum ſcelus. Geſtum illud ineunte eius anni Decembre, quo inhorruit Gallia, Regíſque violentiùs commotæ iræ: quid enim de Catholicis ſperandum, ſicubi in eorum manus in-

ciderent, quando ipsimet Caluinistæ, Legati ipsi quorum sanctissimum caput, ea crudelitate habiti? Redeamus ad Regem, qui iam in procinctu erat vt fanum Engeriacum obsideret.

S. Iean d'Angely.

CAPVT VII.

EPITOME.

Chisæi Rex ad sacram synaxim accedit, hinc strumosos tangit: tactus ordo & formula: Regibus Galliæ supra Principes quoslibet quare id priuilegii datum. Rupellani ad Engeriacos subsidium mittunt. Vrbi præficitur Soubisius. Auriacus armato milite circumstat. Præsidium Vrbe propiùs agnita, visa refert, habitóque militari concilio plures super relatis hinc inde sententiæ. pontes duo ab Auriaco occupati. pugnatum ad suburbii Mathæ claustra, vnde pulsi Rebelles. mittit ad Auriacum codicillos Rohanæus, rescribit ille, tormenta muris succedunt. Monreuelus strenuè agit. describitur Engeriacum, tria passum à Galliæ Regibus obsidia, ex munimentis multùm laudatur, ex fide parum.

Chisæi.

DVM Chisæi, quindecim circa à fano Ioannis milliaribus proximæ obsidioni bellicus apparatus instruitur, Rex pridie Kal. Iunij quæ in Dominicam incidebat, ea pietate ad sacram synaxim accedit, vt Aulici quibus vulgò in venere vnus Deus Amor, eius exemplo

Rex ad sacram synaxim accedit.

Regem omnibus exẽplo esse.

plo ferè omnes veterem in sacramento penitentiæ, hominem abdicarint: vbi in transitu notari par est, Regem, primum imperij sui mobile, omnia secum motu violento abripere sursum aut deorsum, pietate aut vitio. Eucharistiæ Sacramento munitus, ex veteri Regum Galliæ priuilegio struma laborantes tetigit mille circa quingentos. At ne res quæ notetur dignissima exteros lateat, quibus scribo, ex occasione eam expedio. Regum Galliæ priuilegium est, quo nihil reliquis simile Regibus, struma languidos non alijs sanare remedijs, quàm voce & tactu. positus Rex in statu gratiæ, loco vastissimo sistitur, ibi strumosos exhibitos ex omnibus mundi plagis, maximè ab Hispania, in hanc formulam manu eorum capiti superimposita tangit, A REGE TANGERIS, SANARIS A DEO. Subsequitur dehinc, magnus Eleemosynarius, qui ægros (si & paupertate laborant) nummo dimittit. ne tamen, rei seriæ intercedat illusio, lege sancitum ne officiorum magistri ægros ad Regem inducant, nisi quos medici strumosos esse retulerint, quique posuisse prodentur in sacramento penitentiæ noxas. dimitti dehinc magna ex parte sanos.

Strumosos a sacra synaxi tãgit.

Formula tactus.

Res miraculo plena.

Hærere necessum est ad hanc metam impios, qui aut Deum negant, aut nulla rebus humanis cura distentum aiunt: quas enim accommodet physica tam insigni miraculo causas? vbi Hippocrates artis terminum habet in morbo, cui remediũ natura negauit, ibi supra fidem Galli triumphant Reges, neque Galliæ Regibus, vni Deo debetur rei gloria quæ captum hominum superat. At, quid istud est, quòd

prouidentia Dei non aliud miraculo instrumentum accommodat, quàm Regum Galliæ manum, qui summum Pontificem, qui tot habet in orbe Sacerdotes sanctitate claros, quorum manus nobilior sacrosanctum quotidie tractat redemptionis nostræ pignus? arcana hîc Dei iudicia, qui in Galliæ Rege primogenitum Ecclesiæ suæ elegit, in quem liberali manu gratiam ad mensuram amoris effundat. priuilegia quæ Reges, restitutis sæpius in sedem Apostolicam Dei vicarijs sibi promeruerunt. sed de his satis.

Regũ Gallia priuilegium.

Interea Rupellani operam dabant, ne quid Engeriacis deforet propulsandæ obsidioni: mitti subsidiarias copias, puluerem tormentarium, globos, cæteráq; id genus propugnationi necessaria: initóque dehinc cõsilio, cui danda armorũ in vrbe directio,

Rupellani de propulsanda Engeriaca obsidione cogitant.

Rohan. inclinare in Rohanæũ omniũ vota, is vrbis iamdiu rector erat; quando à veterano dictum contra militarem disciplinam, imperatorem, cuius est huc illuc discurrere, immittendo oportunè subsidio, muris tuendis destinari', gregariorum esse id munus, feréque inauditum, imperatorem arcem aliquando

Rohanaus Engeriaci rector.

Soubise obsidioni sustinendæ subijsse. Placitum ergo Soubisium eligi Rohanæi fratrem, quamquam & ipse imperator renuntiatus nuper, vt supra ad Comitiorum regulas fusiùs: minoris tamen momenti eius imperium, quàm vt eum à celeberrimæ vrbis tutela inhiberet. Proclamatus in arce præfectus, legem sancit, qua iussi abcedere quicumque obsidionem in vrbe pati nollent: recensitus dehinc præsidiariorum numerus, qui duorum circa millium erat, no-

Soubisius vrbi præficitur.

Numerus militum qui in vrbe erant.

bilium qui sinè stipendio Sectæ militabant ducentorum, his oppidani adiuncti quatuor hominum millia superauerant, quibus ad propulsandam obsidionem plus æquo.

Auriacus vrbẽ cingit.

Ex aduerso Comes Auriacus, cui cingendæ vrbis incubuerat munus, ad fanum Iuliani tertio ab vrbe lapide venerat, sequebantur ducem cohortes quinque, Campaniæ, Ramburij, Pedemontij, Picardiæ & Bellimontis, ordines equitum duo. His ille copijs quæ quatuor hominum millibus cõstabant, in currus duos fortuitò incidit, qui leuiori militum præsidio, puluerem tormentarium globósque ferreos à fano sancti Maixentij Engeriacum aduehebant; nec diu pugnatum, cùm actus in fugam hostis prædà cessit. Auriacus instare acriter, vbíque aciebus admotis meatus occludere, quáque facile in vrbem iter armato milite occupare. Prasli-

Auriac.

Les Regimẽs de Chãpaigne, de Rãbures, de Piedmont, de Picardie, de Beaumont. S. Maixant.

Meatus occupat.

Praslin.

nius inter hæc, qui indagandi munimina hostium, iussum à Rege acceperat, officio functus in prætorium redit, rogatúsque à Rege districtè, quid ex visis colligeret, respondit, fortem loci genio vrbem, adeò vallis, propugnaculis, hemicyclis, solitísque ex militari regula munimentis circumuallatam, vt opus Regium sit eius expugnatio; in ea se tamen sententia, lepores his latibulis tegi, qui aduolutum propiùs cum leui equitum turma, nihil cominùs hastis aut ensibus ausi, eminùs tormentis aut sclopis exceperint, vnde leuior iactura, nisi quòd ad tibiam Dux Ellebouius vulnus exceperat, cùm in hostes vltrò prosiliret. His addidit aggressionum ex animo ordinem, faciliores accessus, loca vrbis minùs mu-

Praslinius indagatis vrbis munimentis ad Regẽ redit.

Eius relatio.

Ellebouius ad tibiam vulneratus.

D'Ellebœuf.

nita, metandi modum ea sagacitate, vt omnium iudicio non indignus habitus fuerit, in cuius sententiam sinè trepidatione iretur. Variæ tamen hîc præfectorum consilio militari sententiæ; trahebant in obsessos plerique infelix augurium, quòd propiùs à leui manipulo agnosci vrbem suam sinè prælio passi essent; ex militari vt plurimùm disciplina, hosti præripiendam metiendorum oculis muniminum facultatem, quod si fieri penitùs nequit, rorarios sæpius emittendos, qui commissa identidem pugna, indagatores procul à munimentis arceant: ab Engeriacis tentatum nihil, nisi quòd eminùs à muris tormenta disploſa. non deerant contrà, qui non alia mente obsessos, à prælio abstinuisse dicerent, quàm vt suorum sanguini parceretur, obsessis id vulgò præcipuum, si militiam norunt, vt dubio numquam marte manum conserant, nisi vrbi aliquin periculum imminens; trahendum hinc certum oppidanorum animi, qui in protelanda obsidione sit, argumentum; neque sperandam deditionem eò loci, quò florida prouinciarum circumadiacentium nobilitas Soubisium virum audacem sequuta fuisset. His aut similibus scindebantur in consilio Regis studia præfectorum militiæ, quando nuncius adfuit muris iam admotas ab Auriaco acies, vnum Regis opperiri imperium; res ita habuerat.

Varie præfectorum consilio militari sententiæ.

Trahi in Engeriacos infelix augurium.

Auriac. Auriacus fugato qui currus ductabat cõmeatu, difficillimi accessus pontes duos, vnde diu propelli poterat, pugnâ suis propemodum incruentâ occuparat, & ne iterum in hostium manus inciderent,

Auriacus pontes magnõ regiorũ commodo occupat.

clauſtro triplici muniuerat aditus: re impræuiſa perculſi oppidani defigi ad rei nuntium, præfectóſque quibus muniminum extimorum cura, accuſare, quòd ea ſegnitie loca circumadiacentia firmaſſent, vt nulla ſic Regiorum iactura occupentur. enim verò, ſi clauſtris ad pontes extructis oppidani, loco oportuno ſtationem iuſtam collocaſſent, non erat Regi quà muris tormenta admoueret. liberis tamen vrbis duabus portis Aulnixij & Talliaburgi, fuit & liberum ciuibus hac parte commercium, donec cum exercitu Rex ipſe aduenit. Aulnix. Taillebourg.

Pugnatur ad clauſtra ſuburbii Matha.

Poſtera die ad Mathæ ſuburbium indicta pugna, vbi clauſtris paſſim muniti aditus, diſpoſitíque ſclopetarij frequentiore numero, periculoſum opus induxere. Regij ergo aggredi ſtrenuè, hoſtes repagulis ſuis hærere pertinaciter, dum indeſinenti interim ab vrbe verberatione agebatur. Iam pugna per quatuor horas ſemper recrudeſcens durarat cùm hoſtes viribus magè quàm animis defecti, retrò pedem referre. Ad hæc Auriacus inſtare acriùs, quando illi, deſperatâ ſalute, ne ſuburbia poſtmodũ vrbi impedimento forent, Regiiſque ad tabernacula commodo, ignem ſubijciunt, quò factum vt afflante oportunè vento, tria pomœria Aulnixij, ſancti Eutropij & Mathæ exarſerint; vnde ducta non incerta longioris obſidionis argumenta, quando oppidani fouendæ diutiùs rebellioni bona ſic ipſi ſua parati eſſent diſperdere. Matha.

Pelluntur Sellarii.

Rohanens ad Auriacum ſcribit.

Rohanęus, qui nondum vrbe ceſſerat, ratus profuturas quid preces amicas, ad Auriacum quo cum olim amicè vixerat ſcribit; rogare exactæ amicitiæ

tiæ daret, vt mitiùs ageretur, mirari se quòd tam arcta sibi olim necessitudine iunctus, amici hodie excidio extrema tentet. subijsse animo sibi, vt in oliua amicum adiret, quando armis occlusi aditus: nihil se, quidquid inuidia garriat, nihil penitus in Regem cogitasse; quæsitam à se quidem munitam vrbem, cuius propugnaculis tegeretur, quia aduersæ sibi gentis agmina Regem circumstant. vnum esse quo de Comestabilem monitum cupit, detur nobili missо via ad eum facilis, futurum se in gratiam accepti beneficij Auriaco addictissimum. Lectis Auriacus codicillis fraudem agnoscere; quamquam ne officio defuisse videretur, non distulit in hæc verba responsum. nihil esse quod miretur si Auriacus quidquid hostem sapit in Engeriacorum ruinam gnauiter moliatur; datū id sibi à Rege muneris, nec posse sinè perduellione manifesta contrà ire; optatum à se quidem, re adhuc infecta, vt in alium caderet expeditio; neque se debiti amico obsequij adeò immemorem esse, vt illi salua fide consultum nolit. Verùm quando eò res venerat, vt etiam inuito munus delatum mirari se æquiùs, quòd Rohanæi animum subierit admiratio, qui si Auriacum in cute nouerit, non ignorabit, violatæ fidei inexpertem. Ceterùm, optare se in posterum credat, nihil omissum iri, quod in Engeriacorum ruinam ire videbitur, imò nec parciturum vllatenus ei, quem nuper antè dissidia impensiùs coluissent, & colet quamdiu Regis imperia non obstabunt. facturum se tamen vt propediem nobilis ad Comestabilem missus, debito ei commeatu, sistatur.

Responsum Auriaci.

Litera Rohanei ad Comestabilem.

Eò lubentiùs ad ea tempora Rohanæus Comestabilem literis compellabat, quòd nuper Rohanæx stirpis Mombasoniam sibi ex Regia destinatione in vxorem sorte impari iunxerat: codicillorum ea summa fuit. Numquam se ab vrbe Engeriacorum prohibuisse Regem, seditiosis oppidanis debitum omne malum, qui nescio quam libertatis vmbram excusso potestatis legitimæ iugo sectantur. incubuisse impensiùs se ad ea tempora sopiendis dissidijs, neque penitus irritum conatum; eò enim iam venisse oppidanos, vt de obsequio Regi debito non ægrè suaderi se patiantur. coactum se multis nominibus vt vrbe quamprimùm cedat, grauitérque dolere quòd prærepta sibi ante discessum Regis salutandi ex officio, facultas; imputandum illud non sibi qui vni Regis obsequio viueret; sed nomini suo & Religioni reformatæ infensis, qui nimis quã multi eius rectã ad Regis latera indolẽ in praua torquere conantur. effecturum se quocumq; ierit, vt debita maiestati Regiæ præstentur obsequia; & si quid valet, Rebellionem, quæ vana oppressionis imagine gliscit, extirpaturum. Ad hæc Comestabilis, ipséque Rex, Mirari eò prouectum impudentiæ hominem, vt qui ferè vn⁹ inter primores Rebellionis fautor erat; se tamen eius extirpatorem mentiretur: neque enim latebat Regem, cui conducti apud arctiora Sectariorum concilia indagatores erant, quin Rohanæus Rebellioni animos adderet; seu eò illum Religionis amor, Regis odium, fortunæve spes inter dissidia melioris agebant: prodita erant apertiùs arcana Comitiorum quàm vt hominis perfidia in

De Mõbason.

Rohanei audaciam miratur Rex.

dubium traheretur; atenim nihil causæ erat quòd adeò præceps abiret, quàm quia Aquitaniæ & Gal-
Haute guiẽne. Haut Lãguedoc.
liæ Narbonensis vlteriorum nuper à Comitijs imperator renuntiatus, illis adesse auebat. Iter ergo, in eas prouincias ex necessitate designans, non posse se apud Engeriacos perduelles morari diutius scribit: quasi vnus inter tot coniuratos Regem agnosceret: at quia obijci nec immeritò poterat quòd Rege insalutato abiret, qui iam ad quatuor ab vrbe milliaria venerat; respondebat, non ausum aduersariorum furori exponere innocentiam suam.

Cur Rohanæus vrbe cesserit.

Post euulgatam Rohanæi fugam Rex propiùs adesse, succedere muris legiones, inclinatóque ad occasum sole tormenta duodecim admoueri. iussi dehinc Montreuelus, & Fótenayus Castrametatores, Campaniæ & Pedemontij cohortes in Tolliaburgi suburbium immittere, castráque ibi si pedem hostis referret, metari. illi iussis parere, positísque primùm ad quinquaginta ab hoste passus castris; clausterísque, & repagulis circumuallata statione, designare aggressionis ordinem; cui antequàm accingor, hîc de vrbis situ & origine quædam.

Tormenta admouentur.

Mont-reuel. Fontenay.

Montreuelus vltrò in hostem pergit.

S. Iean d'Angely.

S. Ioannis Engeriacorum vrbs, nomẽ ab antiquo cœnobio mutuata, origine ignobilis, sita est ad Botonam fluuium, qui alueo angusto, sed profundo fossas vrbis magna ex parte circum alluit, suburbiúmque sanctæ Crucis ab ea diuidit: loci genius in accliui colle, mira prospectus amœnitate patentes hinc, inde plagas aperit, neque facilis ad vrbem aditus, nisi quà porta Aulnixij prostat: tria sunt ad radices collis Botonæ amnis brachia; hoc fossas alluit,

Sancti Ioãnis descriptio.

Aulnix.

illo ad primum ab vrbe lapidē pomœrium Tallia-burgenſe ab vrbe dirimit; tertio, à muris longiùs in meandrum ſerpens, ſe demum alueo ſuo recipit. parte alia acceſſus difficilis, quia monticellorum ſupercilia planitiem aſperant. Regū Galliæ caſtellum olim, hodie vrbs nobilis, vbi Pipinū, Caroli Martelli progeniem, morari olim ſolitum referunt antiqua Galliæ monimenta, quo tempore Gaifero Aquitaniæ duci bellum cum Gallis erat. Engeriū antiquis, poſt illatum diui Ioannis caput, fanum Ioannis dictum eſt. vrbs iam anteà tribus obſidionibus clara, neſcio quo fato in Reges ſuos omnibus; primam paſſa eſt à LVDOVICO Rege, Philippi Auguſti filio; ſecundam à Ioanne Gallorum item Rege, pro Anglis vtramque; tertiam à Carolo IX. pro Sectarijs, quorum hic exitus fuit, vt honeſtis conditionibus ſubierit Galliæ Regum imperia.

Vnde Engeriacum fanū Ioannis dictum.

Rareſcentibus ad crepuſculum vmbris, indagandis Rex propiùs muniminibus, agnoſcendiſque propugnaculis equo inſilit; nobilitas æmulatoriè ſequi, Regis exemplo dedignata periculum, quando ad primum ab vrbe milliare exauditus tubarum clangor, tympanorum & ſcloporum ſtrepitus reboans, monuere initā acriùs pugnam. Ad hæc Rex, quò virtus heroïca impellebat laxis habenis ire. obſtare circumſtantes, irritóque conatu opponere imbelles magno animo preces; cùm miſſi, qui præirent excurſores referunt, confectum prælium, Regióſque victoria lætos depuliſſe procul à ſuburbio hoſtes. hîc ergo Rex ſiſtere, habitiſque in ceſpite exercituum Deo gratijs, redire ad metationem.

Exauditus tubarum clangor Regem morantur.

At ne debito fraudentur honore, quorum virtute victoriæ partũ decus, rem paucis expedio, ex relatione Modenæi capitalium in Gallia præfecti, de prima Regis ad Montalbanum vsque expeditione, quem sæpius dehinc sequar vera referentem, vt aliunde comperiꝰ nisi cum Luynæo applaudit sæpe, cui & præfecturæ suæ debitor erat, & fortunę, quam ad ea tempora vsque ad inuidiam possidebat.

Modene.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Indicta in Talliaburgense suburbium oppugnatione, Crequius ad sclopi ab illo iactum castrametatur. in murum adiacentem continua disploſione agitur. Pigeoleto primum agmen commissum: sequuti ad pugnam principes duo, Mareſcallus, nobiliſque permulti. perrumpuntur claustra hostium tria. lethaliter vulneratus Mötreuelus Regis in extremis solatio gaudet. ad hostium claustra Rex intrepidè ire. laudatur felix supra fidem, eius memoria & sagacitas. concilio militari præstituitur militiæ ordo. erumpunt à falsa porta obsessi. Sanlucanus strenuè agit. erumpunt iterum. Redit à delegatione in Hiſpaniam sua Baſſompetrus. ex occaſione de Valtolina quædam; eius deſcriptio, Hiſpanorum in eam factio. Valtolinorum in Rhætos queſtus. Catholicorum prouincialium audax factum. Rhætorum fuga. Hiſpani occupantis animus. parata Gallorum in ſubſidium arma. Baſſompetri vltimò virtus commendatur.

POMOERIVM Talliaburgense Engeriacorum vrbi munimento erat, magni illud nominis ab obsidione, quam ann. circa post M. D. LXIX. Carolo IX. oppugnante mense integro sustinuisse ferebatur: ab eo tempore adeò munitum fuerat, vt in pomœrio arx, in arce pomœrium esset. munimentis accedebat delectus militum, qui ad stationem frequentiores, indesinenter à claustris suburbanis in Regios displodebant: addebãt gregarijs animos plerique nobilium, qui renouatis in dies singulos stationibus aderant vbique ad valla, munia quælibet, officiosa manu subeuntes. Crequius prætorianę cohortis prefectus, ad orã quidem suburbij castra posuerat: at quia seu diruto pote via in pomœrium intercluſa; seu ad vlteriorem fluminis ripam congestis ingenti mole palis, & tignis, superstructa quà patebat aditus claustra triplicẽ vbique munitionẽ opponebant, arduum opus videbatur suburbij expugnatio: donec, inclinato iã in meridiem sole, Lesdiguerio magno exercitus Castrametatori ex necessitate visum oppugnari illud: claustra ad latus firmabat, murus lapideus, qui in propugnaculi formam ad ripam productus, prohibebat procul accessum dispositis loco oportuno gregarijs, qui displosione continua regios infestabant. Nec mora, admoueri propiùs tormenta quatuor, quati indesinenter murum, tuguriáque demum, vnde à tormentarijs fenestris Regij petebantur, diu quassata, ruere. diruto muro, iussus Pigeoletus L. Campaniæ cohortis militibus amnem vado

Pomœrium Talliaburgense.

Taillebourg.

Crequius ad oram suburbii castrametatur.

Crequi Maistre de Cãp du Regiment des gardes.

Lesdiguerius in illud oppugnationem indicit.

Pigeoletus hostes aggreditur.

Pigeolet.

transire, ille ad ripam vlteriorem, muri iam ope destitutam, ducto manipulo manum conserere, nouis identidem delectibus suppleto Regiorum agmine, indefesso hîc labore pugnari; quando Ioinuillius Princeps, qui hodie Dux Cheureusius, Cardinalis Guisius, Maresçallus Chaunius, Marchio Theminius, quem manipulus nobilium sequebatur ducem, facto agmine feruntur in hostem, qui retrusis iam sæpius Regijs non clausträ modò tuebatur, sed inferebat prælium vltrò. Restauratis ad hæc gregarij viribus, nouo impetu irruere; pedem referre hostis, desertóque clausträ munimine, ad secundum confugere; instare principes, virtutéque nobiliore magnates Chaunius, Theminius, Montreuelus, perrumpi & illud; donec retruso in clausträ tertium hoste, re iam ad triarios deducta, renouatur acerrima pugna; perennari hîc vulnera nouis identidem incrementis rediuiua, pluere sclopis impellentibus glandes, hæc Ioinuillij Principis pileum fortunatè traijcere, illa Chaunæi capillicij extrema delibare: hinc Regios honor, illinc salus Rebelles: hinc maiestas Regis, illinc Reipublicæ liberæ libido impotens, vtrimque vitæ discrimen longiori iam labore fatigatos agebant ad prælium: atenim vergente ad vesperam sole, refectis sæpius nouo delectu Regiorum agminibus, tertio clausträ deiectus hostis. Rebellium plures hoc prælio desiderati, quamquam gregarij omnes, quorum iactura leuior; Regiorum pauci, sed in quorum consilio maxima erant ad res gerendas momenta, Boisuerdunus, & Montreuelus, ille in momento ex-

Duc de Cheureuse. Cardinal de Guise. De Chaune Theminies.

Primores in hostem feruntur.

Perrumpitur clausträ duo.

Montreuel.

Ioinuille.

Ioinuillio Chaunæoque periculum imminet.

Tertio clausträ excussi Rebelles.

Necatus Boisuerdunus.

Boisuerdun.

Lethaliter vulneratus Montreuelus.

tinctus, hic prælio superstes quantũ fuit sat à vulnere tẽporis salutando Regi. Pugnatum acriter à Theminio Marchione, Bressio, Chaudebonæo, Chelino, Montenaco, Marignano, Crasauezo, Descrisio Nobilibus; à Cardinali Guisio, & Ioinuillio principibus Lotharingis, Maresçallo Chaunio, & Montreuelo Castrametatore: intereà dum Crequius, & Thermesius, lectis tumultuariò manipulis, quà timebatur ab vrbe eruptio, stabant in armis, quod dimicantibus cõmodò vertit; dum nihil à tergo reformidatum. Montreuelus lethali vulnere saucius, Regi à prælio obuius humanissimè exceptus fuit. ferunt Regem statim à primo, quem vocant, vulneris apparatu, morientis tabernaculum subijsse; rogatóque quid ipse speraret à vulnere, dum positam in vño Deo spem omnem respondit, adiecisse dolere se quòd vna hac iactura luctuosa victoria, sanguini viri illustris deberetur; nec defutura tantæ virtuti præmia; quinimò si quid erga morientis progeniem Regia liberalitas valet, futuram illam exemplo posteris paternæ virtutis in filio remuneratæ: pateretur tamen, quando nec adhuc desperata salus, medicamenta vulneri applicari, excepere supremæ hæ voces spiritum inter Regios sensim amplexus dilapsum leniter; quis ita mori nolit? Regi vni viuere, magnum est & amabile; at sic mori glorioſum, imò & supra humanas vices exoptabile. Extincto Rex Mótreuelo, vrbi propiùs agnoscendæ, equo iterum insiliens, clauſtra in leui comitatu subit, quæ ad pontem sancti Iuliani firmauerat hostis: sequitur Luynæus glorioſum ducens cum Rege occumbere. notatum

Rex Mõtreuelum invisit.

Moritur Montreuelus.

Rex ad clauſtra it.

Themines. Bressæus Chaudebone Chelin. Montenac. Marignan. Crasauez. descris. Guise. Ioinuille. Chaune Montreuel. Crequi. Termes.

Luynes.

tatum ad ea tempora memini, secũdùm viam, dum à castris ad claustra hostilia itum, prætereuntem Regem, seu memoriæ experimentum faciendi animus, seu erat conciliandæ sibi exercitus gratiæ, præfectos, centuriones, legatos, signiferos, primipilos, quin & legionarios ipsos nomine quemque proprio compellatos amicè salutasse; vnde is acclamantium strepitus, vt ipse hostis, qui longiùs aberat, rei nouitate perculsus, signum oppugnationis datum crediderit, vnde duplicata ad muros statio. Habet Rex (vt hoc ex occasione eius virtutibus astruamus) supra magnitudinem animi, qua Henrico magno maior ipse; supra mansuetudinem, qua Ludouico pio clementior; supra iustitiam, qua vnus ille inter Galliæ Reges denominatione IVSTVS, habet id singulare, vt in exercitu suo nõ modò præfectos quoslibet agnomine nouerit, sed & ipsos magna ex parte gregarios: neque illud solum, quòd leue videatur, quia vni memoriæ debitum; habet & id sagacitatis innatum, vt ex quadraginta millibus hominum, quibus vulgò exercitus constat, hunc sciat verberationi aptissimum, illum facto violenter impetu oppugnationi: hunc prælio cominus, illum eminus ineundo; hunc immittendis in fossam inimicam vallis, illum tuendis ab hostium eruptione tormentis, quæ Imperatorem vna virtus supra reliquas decet: notum illud quibus id gloriæ fortuna parauit, vt tanto aliquando Regi stipendia meruerint. Vidi ego cultu illum leui, capite intecto, in agmine, in laboribus frequentem adesse, laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omni-

Felix supra fidem Regis memoria.

Laus Regi debita.

Henry le Grand. Louis le Debõnaire

Non milites nomine modò, sed & virtute nouit.

bus ostendere. Huc etiam pertinet quòd magistrātus Galliæ, rectores vrbium, nobiles quoslibet, imò & ex fece plebeios mira item memoriæ facilitate nouit, si quando negotium cum illis vel minimi momenti fuit.

Rex agnitis hostium munimentis, ad castra redit, vbi in proximā disploſionem parata torméta rariorib militum excubijs seruata quæstus, iussit suppleri numerum: periculum quippe ne eruptione hostis tentata, aut traheret in vrbem tormenta, aut corrumperet. Hinc ad ædes Lesdiguerij ventum, vbi militare concilium haberi placuit; accersiti Marescalli, Castrametatores, tormentorum præfectus, quibúsque in acies præter hos imperium erat, ordine suo quisque sententiam dixere. erat Regi ad manum descriptio vrbis, vbi, cum munimentis omnibus, exaratus circumadiacentis genius plagæ; primùm alarios ad vias, quibus in vrbem accessus facilis, excubias agere placitum tribus circa ab vrbe milliaribus: tormenta dehinc illata recèns, donec reliquus verberationis apparatus adesset, ad patibularias furcas disponi, vnde alba turris in ruinam verberaretur. à Marchione dehinc Rosnio tormentorum adhuc præfecto quæsitum, quæ Pictauio, Niortio & Santonibus inferebantur murales machinæ breuíne adfuturæ? demum quia terra vbi circumadiacens gracilis, ægrè vallum passura credebatur, dolia viminea humo dehinc opplenda contexi iussa: indicti metationi cuilibet stato numero chirurgi, qui stipendiaria annona gratis curarent milites. His ita gestis in prætorium se

Habetur militare concilium.

Statuitur obsidionis ordo.

Iussus Rosnius tormēta admouere.

Rosny. Poictiers. Niort. Xaintes

Rex indefessus recepit.

Caniot. Taillebourg. Postridie tentata ab hoste eruptio in hunc modum. Inter turrim Caniotam, & portam Talliaburgensem porta erat, quam falsam dicunt, ab hoste ducto nuper muro occlusam. quò ergo intercipe-rentur incautæ Regiorum excubiæ diruitur murus, hinc delecta ducentorum manus erumpere, tegen-

Erumpit hostis à porta falsa.

Matha. tibúsque exusti nuper suburbij Mathæ ruinis, ad valla, bellicáque tormenta eò silentio serpere vt incauti vigiles, ferro priùs transfossi, quàm senserint adesse hostem: quin vsque ad tormenta penetrabat victoria, nisi Sanlucanus Castrametator, cui ad hanc diem incubuerat excubiarum munus, diffugientes colligens, ense nudo, reliqua inermis, valla, bellicúmque apparatum, puluerem, globos, ipsásque machinas murales, sarta tecta conseruasset. Retrusus ergo leuiori Regiorum iactura in vrbem hostis, desiderati ex obsessis quinque, inter

Sanlucani virtus extollitur.

Lachesnaye. quos Lachenaius Brito nobilis, vir magni animi, bellóque expertus, qui nescio quo fato cum Catholicus esset Sectarijs se perduellibus immiscuerat. ex

Lachenaius occisus.

Neaumours. Regijs occisi octo, gregarij illi, si Neaumoursium eximis, præfecti cohortis legatum.

Secundùm obsidionem extructa pleraque tuendis vallis, & castris munimina, quibus nomen à Castrametatoribus inditum est, prout in eorum excu-

Bassõpierre. Themines. S. Luc. Termes bias coincidebat opus: sic dicta Bassompetri, Marchionis Theminij, Sanlucani, Thermesij, aliorúmque munimina, seu admouẽdis propiùs in hostium propugnacula tormentis, seu immittendis in fossam hostilem vallis.

Munimina à Castrametatoribus nomen mutuantur.

Pridie Kalen. Iunij indefinenti diſploſione concuſſa rotunda turris, ingénſque propugnaculum, quo Niortij porta tegebatur. Ad veſperam ab alba turri erumpit hoſtis, machiniſque muralibus, quibus hac parte turris pulſabatur tractis in foſſam, pulueri tormentario, magna Regiorum iactura ignem immiſerat, nî Crequius prætoriæ cohortis præfectus, quatuor legionariorum ordinibus validè obſtitiſſet; retractus in vrbem hoſtis, Regiorúmque non alia iactura, quàm Baronis Chatelereſij, qui glande traiectus occubuit.

Erumpit in Regios hoſtis. Niort. Crequi. *Chatelereſius occumbit.* Chatelieres.

Peridem tempus Baſſompetrus nuper à Rege, in Hiſpaniam pacandis Valtolinæ diſſidijs miſſus re infecta redijt. Verùm quando ſe Rex Galliæ bello huic extero conſilijs primùm, dehinc armis immiſcuit, diſtrictè hîc de illo quædam, præter propoſitum noſtrum, quod in vna Gallicæ Rebellionis deſcriptione verſatur.

Baſſompetrus à delegatione ſua redit.

Vallis Tolina, vulgo Valtolina, regio eſt ad CANINOS, à valle dicta; quia loco accliui ſita eſt; ſexaginta amilliarium eius longitudo, à lacu Comenſi, qui in Italia, ad Teriolenſem Comitatum, qui in Rhætia: vallem Aduas fluuius alluit, qui in Rhætiis iugis ortus, lacum Comẽſem, qui Larius olim, ad Italiam ſubit; circumſtant montes aſperi vt plurimum inacceſſi. Circa Kal. Quint. ann. M. DC. XX. tacita Hiſpanorum factione, iugulati à Catholicis penè ad internecionem indigenæ in Caluini ſecta nouatores: opitulatus Dux à Feria vallis maximam partem ditioni Hiſpanorum ſubiecit, is ad ea tempora pro Philippo Rege Mediolani præfectum age-

Valtolinæ deſcriptio. Valtoline. Griſons. Comen. Italie. Cõté de Tirolau. pays des Griſons. Ada. *Hiſpani in eam factio.* Duc de Feria. Milan.

bat. Hinc postulati proditionis in patriam suam Catholici, quòd iam antè cum Hispano in eius ruinam ad ann. M. DC. XVII. fœdus inijssent. Catholici contrà, malè habitos à Rhætibus Valtolinos quere- bantur, confœderatos eorum esse, non subditos; Ioannem Episcopum Curiésem à Sectarijs destitu- tum, Archipresbyterum Sondrianum, Plantanos fratres, nobilésque Catholicorum plures, vno con- fœderationis cum Hispano prætextu patibulo affi- xos; prouinciam ab omni æuo Catholicam esse, ne- que posse sinè tyrannide, veterem indigenarum in- teruerti religionem. His moti Catholici, Robustello duce, vrbibus magna ex parte occupatis Sectarios iugulant. Ad hæc Rhæti arma capere, Venetorúm- que ope exercitum in vallem inducere, committi plura hinc inde prælia, tentari obsidiones, Hispanus ad Mediolanensem ducatum valli adiacens opem inferre Catholicis, Senatus Venetus Caluinistis, il- linc octo hominum, hinc quinque millia; illinc pro religione Catholica, hinc pro libertate depugnari. donec seu Catholicorum numerus, seu Dei, quod malim, prouidentia Rhætos vltra montes in pagos suos retrusit; libertas dehinc Hispano vendita, qui seu vallem transitui in Italiam, Germaniámque sibi commodam ratus, seu occludendi hàc Galliarum Regi in auitas Italiæ possessiones itineris animus, protectionis specie, prouinciam liberam occupauit; quasi satis non esset diuisam Italiam cum summo Pontifice, Venetis, Hetruriæ Duce, Sabaudo, minu- tulísque principibus alijs, possidere; nisi & in illam sibi facillimum prætextu religionis iter, hac parte

Griſons Valtolins. Coïre.

Sõdrio. Planta.

Robuſtel. Griſons

Valtolinorũ in Rhætos queſtus.

Se prouinciales Catholici in libertatem aſſerunt.

Victores Valtolini Rhætos pellunt.

Hiſpani Valtolinã occupantis animus.

ſterneret. ſtructa olim ad oram vallis, quà Mediolanum proſpectabat arx validiſſima, quæ nomen à Fidentio exſtruente mutuata, prodidit tunc primùm pręcharam Hiſpano ditionem; capta dehinc potentioribus noui orbis aucupijs auara indigenarũ ingenia: per cuniculos diutiùs actum, donec aperto marte licuit affectare tyrannidem: neque improbatum Catholicorum facinus, qui non iniuſto religionis motu armati, excuſſere præpotens Sectariorum iugum; dignum laude propoſitum hominibus liberis, nî Hiſpanus, qui ſe religionis prætextu vbique inſinuat, liberam ſibi adſcripſiſſet prouinciam, quod vſqueadeò iniuſtum eſt, vt Rex Galliarum, quamquam duplici nomine Hiſpano fœderatus, aſſerendæ in libertatem prouinciæ exercitum iam inde inſtruxerit, qui Venetorum copijs accedentibus, longiora rerum alienarum occupatori diludia parat. at illud poſt confectam Sectariorum Rebellionem memorabimus infra, ſi progredimur.

Milan. Fuētes.

In Hiſpanum pro Vatelinis armata Gallia.

Laudatur Baſſompetri virtus.

Baſſompetrus ergò, quo tempore obſidebatur Engeriacum, legatione ſua defunctus gloriosè quidẽ at infeliciter, redijt; nec diu cùm caſtrametatoris prefectura donatus prodidit, non ſe minùs bello aptum, quàm amori, quæ fuerat vna olim in eius comitatem eorum poſtulatio, qui Martem Veneri amicum negant. plura de eo poſtmodùm, quibus bellica virtute, ſibi Galliæ Mareſcalli promerebitur gloriam.

Baſſom pierre.

CAPVT IX.

EPITOME.

Tremollius fidei sacramentum ad Regis præsentiam renouat. humaniter à Rege excipitur. ab Aquitaniæ inferioris vrbibus delegatus ad Regem Maleretus, multa de obsequio addicit. Boissæi, & Forcæi mutuum odium Regi perutile. breuis apud Aquitanos Rebelles obedientia. Rex fanum Iuliani subit. Fecialis ad Soubisium mittitur. Soubisii responsum. irrita verberatio in aditum ruinam. præscriptus ordo excubiarum. Schombergus rem tormentariam feliciùs, quàm pecuniariam tractat. militum pietas supra fidem magna. Monachorum ad valla animus, & feruor. suppletur nouis delectibus acies. Crequius glande ad caput vulneratur.

La Trimoüille

NOCTE iam appetente, Tremollius, in cuius diuitijs, illustríque prosapia, labantis Sectę spes vna recumbebat, in prętorium admissus, abdicata Rupella, in hæc verba sacramento solemni fidem firmauit: Non adeò se à proauorum virtute degenerem esse, vt posthabita Regum maiestate, fullonum imperijs subiacere velit, quorum libido impotens supremum hodie in Gallia affectat imperiũ; primorum non parum interesse, nec non Gallicæ nobilitatis opprimi in exordio nascentis

Tremollius Regi exhibitus fidei sacramentũ renouat.

Reipublicæ fastum, quæ si quando legem dixisse Regi (quod absit) fata inimica permiserint; nihil esse nobiliori sanguini sperandum, suprà æqualem cum lixis, seruísque conditionem: rem à se, nobilibúsque magna ex parte Gallis pleniùs agnitam, id efficere vt proscripta Sectariorum Rebellio in ipsis Sectarijs habeat hostes, eò infensos quò nota illis magè perduellia Comitiorum secreta. Ad hæc Rex, lætari se quòd Sectariorum in Gallia nobilissimus adforet; visurum eum, qua feritate subditi Regem, qua Rex clementia subditos habeat; non actum in Sectarios, neque religionem eorum impetitam, quando cogi nemo potest vt credat; argumentis adhuc in eam Sectam, non armis actum, liberos in exercitu suo vtriusque religionis modos, Lesdiguerij qui Sectarius sit consilio omnia geri, tertiámque ferè exercitus partem constare Sectarijs, quorum nemo, quam imponit Rupella oppressionem expostulet. His abundè suasus Tremollius, sacramento solemniùs firmauit fidem, nec peierauit postmodùm.

Regis res ponsum.

Tremollius Regis fidus.

La Trimouille

His ita ex Regis animo gestis, Maleretus Burdigalensis prouinciæ nobilis postridie venit, eum fide & prudentia inter Sectarios clarum, pleraque Aquitaniæ inferioris municipia, impellente Pardaliano Boissæo, abdicandæ omnium nomine Rebellioni ad Regem miserant. non displicuit Regi delegatio; at quò factum tot Sectarias vrbes, Regis eodem tempore imperia gratis subijsse districtè memoremus.

Maleretus ad Regem delegatus ab vrbibus Aquitaniæ.

Maleret Bourdelois.

Pardaillan de Boisse.

Dictum supra ad Comitiorum regulas, inferiorem

Basse Guiéne Boisse. rem Aquitaniam, Comitiali reſcripto fuiſſe cum omni imperio Forcæo delatam. Boiſſæus vir ſanguine illuſtris & animo, eius Legatus, quod ſupra omiſſum, renuntiatus vix potuit concoquere iniuriam, quam ſibi nihil Forcæo inferiori illatam primùm queſtus, prodidit demùm in prouincia fortiorem ſe, quàm vt Benarnij proprætori Arpinati in Aquitania nouo poſtponi debuiſſet. Obortis appoſitè Imperatorem inter & Legatum tacitis odijs iniri ſecreta inter Comeſtabilem & Boiſſæum pacta de vrbibus Aquitaniæ in obſequiũ reuocandis, ſtipulanti fidem ille dare, numerata pecunia an vltrò impellente obſequio, incertum. nihil moratus Boiſſæus quò nihil auctoritatis Forcæo in prouincia eſſet, prouincialem Synodum ad Fanum Fidei indicit (ea vrbs munitiſſima, cuius ipſe præfectus erat) coïre Sectariarum vrbium Oratores, proponi illis Regi debitam fidem, commercij, conſcientiarum, vitæ in obſequio libertatem, iniqua Comitiorum imperia, nutantem eorum ad Engeriacos in primo conatu potẽtiam, Edictum quo libertas conſcientiæ data, in fide remanentibus, nihil hoc bello in religionem, vnam peti Rebellionis audaciam. His plura addita, quibus pridie Kal. Iun. ſolemni ſacramento, ſancita Oratorum, vrbium nomine fide, Maleretus ad Regem delegatur, qui eius genibus prouolutus obſequium Aquitaniæ inferioris obtulit, his ferme verbis.

Boiſſæus Forcæi ſe Legatum indignatur.

Sainɛte Foy. S. Iean d'Angely.

Prouincialem Synodum ad Fanum Fidei indicit. Suadet præſẽdum Regi obſequium.

Maleretus ad Regem delegatur.

Eos qui in Aquitania inferiori Religionem profitentur, quam reformatam aiunt, ad Fanum Fidei à Boiſſæo conuocatos recèns, adhibito iureiurando

Maleretí ad Regem oratio ſuppl.

in id communibus votis conueniſſe, vt proſcriptæ illegitima Comitiorum auctoritas Regiæ locum daret; lectum ſe, qui omnium nomine ad ſacram Regis ſui præſentiam, Rebellionem in obſequio poneret. optatum vehementiùs ab ijs, quorum nomine aderat, Regi qui Dei imago ſit, id eſſe poſſe cum Deo commune, vt ad cordis intima tacito mẽtis intellectu penetraret; videndus tunc liliorum ea puritate in reformatorum cordibus refloreſcens candor, vt etiamnum ad gloriam ſpectare videatur Rebelles eos aliquando fuiſſe; Rebellio felix, quam tanta fides diluat: Verùm quando id ſibi Deus peculiare adſcripſit, neque hominibus datum vt penetratione intima, cordis conſcij fiant; lectum ſe qui ſinè dolo ſecretum aperiret. nihil habere Aquitanos reformatos in mente, quàm cæcam ad Regis imperia obedientiam; lætos ſupra quàm credi poſſit, ſi datur ptoprio ſanguine fidem obſignare: æmulatoriè apud eos actum, coleréne fatius foret, an adamare; pro LVDOVICO amorem, qui deliciæ orbis Gallici; pro Rege cultum, glorioſa in eorum animis altercatione dimicaſſe. non improbanda ſi quæ ad id temporis ex æquo ab illis geſta, excuſanda ad quæ Comitiorum factio præpotens incautos adhuc adegiſſet. Si manſuetè agitur, Rebellionem Galliæ vniuerſam, Aquitanicarum vrbium exemplo, poſituram in obſequio arma, ſeculíque amœnitatem aurei, ad LVDOVICI tempora redituram. Id ſperare à manſuetiſſimo Rege, vrbes religionis reformatæ Aquitanicas, eius ſinè conditione imperijs addictas. viueret, triumpharet, & par-

ceret, felix, victor, & clemens.

Ad ea Rex diffusus lętitia, grata sibi Sectariorum Aquitaniæ vota, neque futurum se exactæ posthàc Rebellionis memorem, si promissis stetur; vno ordine habendos à se Catholicos, & Sectarios, nî pernicioſa Rebellio intercedit. His Maleretus dimissus est. maior ea sinè prælio victoria quàm credi possit, vrbes quippe viginti, aut circa, munitæ omnes, nobilissimo sanguini pepercerant, qui earum dehinc obsidionibus effundetur: at breuior victoria fuit, studijs enim popularibus parta citè, ni vis maior obsistit, ijsdem studijs citiùs dilabuntur. sed hæc postmodum. redeamus ad Engeriacos.

Regis Maleretо responſum.

Maleret.

Breuis vrbiũ Aquitanicarum obedientia.

Iam in medium inclinabat dies, cùm Rex, quamquam cœlo intolerandis æstiui solis caloribus infesto, ad fanum Iuliani, quarto circa ab vrbe lapide venit: ibi mittendi ad Soubisium Fecialis, qui deditionem à Rege iuberet, consiliũ initum. ille in sago violaceo, lilijs auro distinctis variato, pileolóq; ad ritus antiquos serico, nobilibus quindecim stipatus præmisso tubicine muris succedit: rogatus ab hoste quid vellet? sibi rem cum Soubisio dixit, adforet expeditè; Soubisius accurrere dicto citiùs, sequi nobilium expedita manus, cùm ad eius præsentiam Fecialis; TE BENIAMIN ROHANÆE COMPELLO: REX TIBI, MIHIQVE SVPREMVS DOMINVS, IVBET DEDI VRBEM, QVAM NVLLA CAVSA DETINES. SI NEGAS, TE MAIESTATIS REVM DENVNTIO, STIRPEM IGNOBILEM, BONA FISCO ADDICTA, DOMOS SOLO ÆQVATAS. Ad hæc Soubisius militem se in vrbe

Sainct Iulien. Soubiſe

Rex ad Fanum Iulianivenit.

Missus à Rege ad Soubisium Fecialis.

Districtè de officio monet.

libera dicere, non præfectum; plura parantem, sistere iubet Fecialis, &c; Quæ te, inquit, superbia habet homuncio impudens, qui operto sic capite Regem compellas. exhibe te officio tuo, si quid habes ingenui.

Increpat impudentiã

Eum Altifontanus excusat.

Ad hæc Altifontanus, cohortis præsidiariæ in vrbe præfectus, excusandum dicere Soubisium, si nullam passus à Rege obsidionem, ritum ignorabat, quo excipiendus Regius Fecialis. Habito dehinc districtè consilio Soubisius aperto in hæc verba capite respondere: Se à Comitijs Rupellanis præfectum vrbi, non posse parere imperio, nec minùs ideò Regem colere, cui sit ad reliqua omnia addictissimus: his dictis, rogatus Fecialis sisteret, intereà dum scripto respõsum Soubisius exarabat, in hæc verba.

Hautefontaine.

Exaratum scripto Soubisii responsum.

EGO BENIAMIN ROHANÆVS ME SVBDITVM REGIS, SERVVMQVE PROFITEOR: ET, SI IVSSVS NON APERIO VRBIS PORTAS POTESTATIS DEFECTVS EST NON VOLVNTATIS. Ad vesperam, petitis à verberatione inducijs, nox hinc inde in quiete exacta est. donec ad primam lucem redintegrata à Regijs verberatio, loco editiori tormentis sitis, vnde minùs sternebantur munimina extra vrbem, quàm vrbana ædificia, vt nihil quieti, ne intra quidem triclinia, aut cubicula interiora supereſſet: neque propterea obsessi animum desponderant, aut frangebantur quò minùs seu sponte, seu exemplo, quæ sui muneris erant quisque impigrè obirent: aiunt quippe qui militiam ex arte norunt, terrori magè id verberationum genus, quàm damno esse, quò fit vt terricu-

Verberatio in ædium ruinam.

Parum vtilis illa.

lamentis eiusmodi assueti obsessi, si diu sic verberantur, ludibrio habeant, quod timuere. secùs cùm munimenta primùm disijciuntur, dehinc enim denudati obsessi aut oppugnantur facilè, aut vulneribus miserè intereunt.

Quia tamen spe deditionis, quæ sperabatur in dies, nondum distributa fuerant militiæ munia; iussus à Rege Comestabilis, quò ex arte omnia fierent verberationum indicere modos, vallorum lineas quà tutò ducerentur designare, stationes diuidere, ceteráque id genus, quæ eius muneris erant. dehinc, militiæ præscriptus ordo in hanc formam.

Datur omnium directio Comestabilis.

Brissac. Prasiin. La rour blâche & grise. Trenel. Crequi. Bassom pierre. S.Luc. Themines Maresschaux de Cãp. Lestelle Fuguieres.

Ordo in obsidione seruandus.

Brissacus, & Praslinius vallis, quæ in turres Albã, & Cinericiam ducentur, vt & verberationibus, hac parte præerunt.

Ad verberationem in turrem albam.

Trenellius, Crequius, Bassompetrus, Sanlucanus, Theminius, ad eas verberationes, & valla Castrametatores erunt. Lestellus, illis & Fuguierus in subsidium erunt.

Aides. Ioinuille. Chaune S.Eutrope. Caniot. Termes Pauriac Rochefoucaud. Contenant Maresc de Cãp. Le Maine. Machaud. Aides.

Ad valla S.Eutropii.

Princeps Ioinuillius, & Marescallus Chaunius ad verberationes & valla Sancti Eutropij, turrísque Caniotæ succedent imperabunt, Castrametatoribus Termesio, Auriaco, Rupefulcaudio, Contenantio; quibus Maynius, & Machaudus vicissim aderunt. Castrametatores exactis ad solis ortum excubijs, valla sua diligenter obibunt; Regi vbi primùm à somno experrectus renuntiatur, quid secundùm eorum excubias tentatum ab hoste, quid à Regijs gestum, quò progressus labor.

Agendarũ excubiarũ ordo.

Regiæ cohors custodiæ, Nauarræáque, ad Albæ turris valla excubias vicissim agent, hoc ordine, vt

prætoriæ, quæ numerosior est, duodecim ordines, post exactas ad valla excubias, ordinibus totidem succedent, quos demùm post XXIV. horas cohors Nauarræa dimittet. Regimẽt des Gardes, & de Nauarre.

Cohortes Pedemontij, Campaniæ, Normanniæ, Bellimontis ad aliam aggressionem se inuicem alleuabunt. Piedmont. Champaigne. Normãdie. Beaumont.

Magnus rei tormentariæ Magister verberationibus præerit, nullo obstante.

Sapins de omnibus monendum Regem.

Quater in die monebitur Rex, quæ gesta, quæ gerenda à suis, quæ tentata, quæ timenda ab obsessis; scilicet summo mane, circa prandij horam, tertia, & decima à meridie.

Ad verberationes singulas, tormentorum præfectus Legatos statuet, quibus Marescalli Galliæ, & Castrametatores legem dicent.

Bassompetrus vasis vimineis terra cumulandis, robustiores Heluetiorum eliget, qui numerato pretio, munimentis hostium tormenta admouebunt. Suisser.

Legionarij, quibus cauandi valli munus incubuerit supra militare stipendium, iuxta periculi aleã, quam ad laborem præscriptum subierint, minori vel maiori ex periculo pecunia dimittentur.

At quia deficiente ære pessum ire militiæ leges necessum est, neque præfectis milites vi cohibere datur, nisi post venditam stipendio libertatem; iussus Schombergus Comes ad ea tempora quæstor, eam diligentiam ærario adhibere, quæ alendo corpori exercitus immenso satis esset: ille bello magis, quàm rationibus aptus, munia duo dispari fato obijt: rationes tractauit infeliciter, hinc militum

Schombergus rempecuniariam & tormentariam dispari fato tractauit.

Schomberg.

queſtus; præfecturam tormentorum maiorem gloriosè, hinc decus illi, & ſalus; compenſata, vt aiunt, malè habiti ærarij pœna, cum ea, quam bello ſibi promeruerat Regis gratia. Indictæ demum preces publicæ, quæ ad ſingulas excubiarum mutationes ab ijs, qui ſe ad valla proximo iam applicabant periculo haberentur. digna res eſt, quam poſteritas ſciat; valla ſubituri ſtationarij, ne incautos mors interciperet, prouoluti per manipulos ad Sacerdotum genua abdicabant in Sacramento penitentiæ noxas, hinc loco vaſtiſſimo ſiſtebantur, vnde habitis diſtrictè precibus, ſignis expanſis tympaniſque ſonantibus ibant ad periculum alacres, vbi neque ſolatia deerant, contubernalibus ipſis in vallo Monachis, Ieſuitis maximè, quorum hoc bello zelus ſupra fidem magnus, dignus eſt qui laudetur.

Militum Regiorum hoc bello pietas.

Intereà nouis delectibus augebatur exercitus, ſuperáque nobiles pleroſque, qui vndique aduentabant, Louſierij, Chatelieri-bourloti, San-Viuiani cohortes, quæ tribus hominum millibus conſtabant exercitui in ſupplementum aſcriptu. his copijs exercitus fortior, muris ſenſim ſinè iactura ſuccedebat, dum opere aſſiduo valla ad munimenta hoſtium ducta tegebant militem. nec deerat interim officio Rhonius, magnus ad eam obſidionem tormentorum præfectus; quinimò diſiectis à turri rotunda ad portam Niortij munimentis omnibus, indeſinēti diſploſione apertas vrbis domos ſinè obſtaculo quatiebat, vnde ruina breui vaſtiſſima: at quaſſata oppidani reficere, patefacta munimina aggeribus obſtruere, nouúmq; aſſeribus, trabibúſque

Nouis delectibus ſuppletur exercitus.

Louſieres. Chatelierbourlot S. Viuien.

La tour ronde. Porte de Niort

inter se compactis murum ducere, quem palea & limo referciebat agmen feminarum, reparandis ruinis incumbens. Crequius dum vallis producendis, Crequi.
vimineisque dolijs statuendis intentus huc illuc discurrit, sclopeti ictu ad caput vulneratur, vnde diu vitam in periculo habuit, donec maximo omnium applausu cicatrice vulnus obductum.

CAPVT X.

EPITOME.

Ad Sancti Eutropii valla Villandrius glande traiicitur. Baro Valiacus vulneratur. Cohortem magnis facinoribus debitam Stissacus ducit. sibi Rex inter æstus incommoda medio prato tabernaculum statuit. producuntur valla. Lousierius erumpentem hostem retrudit strenuè. infelix in turrem Caniotam cuniculus; occisi hîc plures, plures vulnerati. occupatur à Regiis agger vnde antè deiecti. Altisfontani iactura obsessis grauis. deuoluuntur in fossæ imum Lencherus & Rochus vulnerantur Valeta, & Palüaüs. Rex se vltrò periculo obiicit. Pulbernierum inter & Chatelierum amicos colloquia. præbentur à Soubisio Comestabilis literæ. proditoriè in Zametum & alios actum. Mommartinus ire & redire deditionis causâ. Regis omnia placito linqui. in formulam sacramento adigi nobiles, per turmas. adiecta dehinc eorum nomina. præscriptus egressus & ingressus ordo in plura capita. Soubisius Regi exhibitus paucis agit; Rex item paucis. Cardinalis Guisius apud Santones

Santones exanthemate obit. de eo, Guisiorúmque virtute pleraque. recensitus occisorum secundùm obsidionem hinc inde numerus.

NOBILIBVS ad valla Sancti Eutropij æmulatoriè secundùm excubias, dimicantibus sæpius sauciati, aut cæsi plerique, quorum iactura grauior; inter eos Villandrius tractandis olim peritissimus armis lethali glande traiectus magno sui desiderio relicto occubuit, Baro Valiacus ducendo vallo distentus, ad brachium vulneratur, quamquam leuiter, glande vix pellem extimam delibante. Nec parcebat labori Stissacus, cui ea parte producendi valli munus datum; floridam ille cohortem duxerat, quæ æstus, laborísque patiens, plura dehinc gloriosè patrabit vt in tempore memorabimus. Quia tamen seu frequentibus hostium eruptionibus, seu Regiorum ignauiâ protelabatur in dies deditio: Rex, quò lubentior miles æstus subiret incommoda, sibi medio prato tabernaculum statuit, vbi infestum sole ardentiore cœlum passus diu, vltrò legionarios impulit ad laborem: orbem sol vnus illustrat, exercitum vnus imperator: nobiles, ipsíque, mirabile dictu, Príncipes, vbi Regem sub dio ad munia militaria distentum vident, accurrere turmatim ad valla, gloriosáque æmulatione palis, & ligonibus agere; terra vbique pertinaci labore effossa, cumulata humo viminea vasa, gesta demum ab ijs quæcumque conductitiam operam sapiunt, neque conatus irritus: ea enim

Villandry.

Villādrius occiditur.

Barō de Valiac.

Baro Valiacus vulneratur.

Stissac.

Stissacus cohortem ducit.

Regis in prato tabernaculū.

Nobiles, ipsíque Príncipes valla cauant.

Productum opus.

diligentia productum vallum, vt medio circiter Iunio, in fossam hostium inductus miles muro succesſerit. Louſierij ad Talliaburgi metationem laudatus animus, qui erumpentes in vasa viminea, quæ propiùs induxerat hostes, enſe vno, relíqua inermis retruſit in foſſam, vnde grauiori damno affecti, nihil poſtmodùm extra muros quod gloriam ſaperet tentare auſi ſunt. Actum diu hinc inde verberationibus, leuiori damno: donec in turris Caniotæ munimen extimum, indictus, quo nec maior, nec profundiór antè cuniculus nec mora ſubterraneos ſpecus aſſiduis operibus fodiriámque ignis in proximo erat vt ſubmitteretur, cùm turmatim accurrêre nobiles ad OCCASIONEM; ita tunc appellitabant quælibet belli pericula. Rex nobilioris ſanguinis innata ſibi humanitate parcus, iubere abcederent à vallis procul primores, nobiléſque; delectu dehinc habito vocari, præſtitutóque aggreſſionis ordine poſt immiſſum cuniculo ignem, præmitti primipilum, qui in leuiori manipulo agnouit propiùs ruinam editam, illi à tergo aderat Guitautus centurio, quem ſequuti acriter Baro Crius, Lauardinus, Fuxenſis Rabatus, Marchio Roulliacus, Sanchomondius, Valancæus eques, Eſtiorſius, Deſplanus, Meynius, Boyerus; ibi conatu irrito pugnatum acriter diúq; ducta quippe interiùs, foſſa, aggeribúſque obſtructa via, indefeſſo ab obſeſſis labore pugnatum; Regijs infeſta omnia erant, præruptus agger, vbi dolia ex arte diſpoſita præciſorium munimentum extruxerant, terra item ſabuloſa, quæ recèns interiecta diſſiliens ponebat in lubrico veſti-

Louſierius ſtrenuè agit — Louſieres.

Indicitur in turrem Caniotam cuniculus.

Pueri ad cuniculum inditus ignis.

Præmiſſus in ruinam primipilus.

Sequuti plerique nobilium. — Guitaut De Cry. Lauardin. Rabat. Roüillac. Sainct Chomond. Valácé. Deſtiors Deſplá. Le Maine. Boyer.

Illis infeſta omnia.

gia dimicantium, hostium numerus qui ad eam aggressionem is fuit, vt distentos oppugnationi Regios, trecenti hastati miro ordine vltrò adorti magna iactura in fugam egerint. desiderati hoc prælio

Regi in fugam acti.

De Cry. Lauardin. Estiors. Baro Crius & Lauardinus, sauciati Estiorsius, qui infortunatè proiectam in Regios ollam, resina, pice, oleóque confertam vultu excepit, quem inter cruciatus Græca luctuosè flamma depasta est, San-

Vulnerati nobiles plerique.

Sainct-Chomond. Chaumondus, Roüillacus, Rabatus quamquam hi leuiter: nusquam maiore vi oppugnatio facta, nusquam maiore defensorum virtute repulsa: crudele imprimis fuit artificiosorũ igniũ ab hoste missorum spectaculum, vt totus ille locus in quo pugnabatur è lõginquo ardere videretur, luctuosa erat varia peste pereuntium facies, cùm alij igne correpti, horribili mortis genere conflagrarent, alij ex alto deiecti capite illiso comminuerentur, alij sclopetorum ãc tormentorum ictibus discerperentur, quorum capita, ac membra à corpore diuulsa toto aëre circumuolare cernebantur.

Artificiosi ignes magna ab hostibus copia missi.

Post prandium repulsam passi nobiles statuunt, noua in aggerem oppugnatione, sibi eo lõco statio-

Pigeolet Lieutenant Coronel. Rabat. Rouillac. Hautefontaine. Nieulieu. nem parare quo deiecti, Pigeoleto Campanicæ cohortis Legato primario, viro experti negotium datum, ille delectu suorum habito, admissis, qui se vltrò offerebant Rabato, & Roüillaco, in hostem prorũpit; firmandæ nobiles stationi dolia conferunt, pugnáque adortus hostis improuisa, post prælium leue in fugam rapitur: hìc magno sectariorum mœrore occubuere Altifontanus Castrametator, & Nieulius centurio, quorum ille consilio potens, &

Fugati à claustris suos Rebelles.

Occisi Altifontanus & Nieulius.

auctoritate regebat oppidanorum animos; vnde nemo ambigebat, quin subsequuta statim deditio; nisi inter obscura noctis illi parentatum, communique dehinc rumore sparsum leuiter ad tibiam vulneratum, stare non posse in vestigio. vbi mirari liceat, quid vnius etiam capitis euulgata fama iure vel iniuriâ possit, cuius opinione plerumque citra virtutem, ducitur vulgus. Exin gesta segniùs ab hoste omnia, dimicatum ignauiùs, extruendisque intùs nouis aggeribus, interea dum veteres occupabantur lentiùs incubatum: iam frangebatur vigiliis, dato vix noctis vnius in quietem diludio, rarescebat crebris oppugnationibus miles, aëréque ad æstiuum solem exasperato, pars siti languebat, pars, haustâ affatim gelidâ, profluuium ventris patiebatur, vnde communis lues. Eò itaque deductis rebus, vt neque vltrò aggredi animus, nec propulsandi diutiùs strenuos aggressores facultas esset, de deditione cogitari cœpit, inque eam breui conclusum, nî postridie Rupellâ auxilium adforet.

Altifontanus in vrbe prepotens.

Præsti belli incommodis obsessi.

De deditione cogitatur.

Ducto ad fossam hostium vallo supererat in eam deuolui milites, stationi parandæ: atenim difficile opus, quippe fossa vt profundissima erat, ita præstabat descensum difficilem & periculosum. Esperno-nius, qui tunc fortè ab expeditione Rupellana aduenerat, eius sententiæ fuit, vt dispositis in accliue fossarum postibus, sensim miles in imum dilapsus dolia secum, saccósque humo refertos traheret, clausto iuxta murum struendo. assensere Prasli-nus, Bassompetrus, Sanlucanus, & Theminius ad eam oppugnationem Castrametatores, quorum

Immittendi in fossam vrbis militis consilium capitur Esperonio auctore.

Esperonius.

Prasli-nus. Bassompierre. S. Luc. Themines.

auctoritate rem geri par erat. nusquam periculosiùs compositа statio. inducta in pluteum manus armata Lenchero duce, colligatis ad machinam funibus in imum deuoluitur, sclopetarij decem, hastati totidem, primipili duo, cunicularij duodecim, palis & ligonibus fossam subiere; sequutus ijsdem ordine & numero Rochus primipilus maior. Stabant hinc turris Alba, illinc Cinericia, vnde displosione continua infestabantur Regij; neque tormentis disijci poterant, nisi obruerentur ruina ad earum radices manipuli; impigrè stationibus parandis vtrimque actum, ibi Lencherus, hîc Rochus ducebant cespite tigníque murum, cùm eo demum glande traiecto lethaliter, quod residui erat muneris soli Lenchero incubuit. Fauolesius Castrametatorum Legatus, Brillemontius, & Fontanus desiderati, Valeta Espernonij filius, primus in Gallia legionum tribunus, vt & Baro Palüaüs primus item Regis tricliniarius sauciati, ille leuiùs, hic periculosè ad caput.

Descensus in fossam forma.

Lencherus & Rochus descendunt.

Rochus occiditur.

Marchio Valeta, Baro Palüaüs vulnerati.

Intereà Rex huc illuc ad imperia discurrebat, propiúsque hostium munimentis aduoluebatur, cùm traiectus illi ad latus miles monuit præsentis periculi; at neque minùs ideò progrediebatur, nisi obstitissent præfecti militiæ, precibus primùm, dehinc vbi irritæ illæ, amica vi carissimum Galliæ caput periculo eximentes. Abiturus, turrim Albam diutiùs verberari inhibuit, quia ægrè iam fundamentis consistens ruinam minabatur, quæ sitam in fossa suorum stationem obruebat, vt supra dictum.

Rex vltrò ad periculũ pergit.

Verberationem in turrim Albam quare inhibuerit.

Vix hastę longitudo dirimebat obsessos à Regijs, cùm Puibernierus cohortis in vrbe præfectus, dato

Puibernierus Chatelierū rogat.

habendi colloquij signo, sibi rem esse cum Chatelliero-bourloto dixit; is illi notus, viciniáque prædiorum multis abhinc annis præcarus erat. adesse Chatelierus, & num se intercessore in Regis gratiam redire vellet vltrò flagitare? Puibernierus nihil dum sibi cum Rege, vnum ab amico esse, quod rogaret: ad hæc Chatelierus salua fide, polliceri vltrò quæcumque peterentur: Puibernierus orare, vt exactæ, viuentísque etiamnùm inter arma amicitiæ memor, vxorem, & natos, quos non longè ab vrbe in Castro habet, protegat ab armorum iniurijs, futurum se in gratiam accepti beneficij mancipatum ad omnia. Chatelierus ad hæc dare fidem, neque aliam collatæ gratiæ remunerationem reposcere ab amico, quàm vt reuocata ruinæ præsentis memoria eximat ab imminenti periculo carum sibi caput, dolere se, quòd cui multis nominibus deuinctus est, quémque præcarum habet, certissimo excidio implicitum, videat Rebellioni victimam cadere: quò protelabatur deditio magis, eò acriùs Regis iracundiam concitari, spémque salutis effugere. Puibernierus tentaturum se ad deditionem omnia, si quid in vrbe valet.

Chastelieres Bourlot.

Habentur inter eos colloquia.

Chatelierus Puibernierum hortatur.

Egreditur tubicen prabendis Luynæo literis.

Inter hæc, audito ad munimenta hostium tubæ clangore, quæsitum à Zameto Castrametatore, quid peteretur: tubicē ad hæc se ad ruinam exhibēs, commissas sibi à Soubisio literas, quas Luinæo redderet; si commeatus dabatur paratum se iussa exequi. acceptæ literæ Comestabili dehinc redditæ sunt, tractandæ deditionis causa, an dolo actum id, incertum: quippe dum proloquebatur tubicē egressis ad oram

Zamet.

valli Zameto, Roüillaco, Chatelieró, præfectíſque cohortis Picardiæ pluribus, collimatur in eum locum machina, cui ſtatim à re confecta inditus ignis parum abfuit, quin certo ictu diſcerperet incautos, quos excuſſus agger operuit humo. *In Zametũ ab obſeſſis perfide actum.*

Ad diui Ioannis peruigilium, qui dies eſt toto orbe celebris, excitati à Regijs in foſſa Fani Ioannis lætitiæ ignes, ſolemníque cantu loco gratiſſimo feſtum celebratum. Redditæ dehinc Comeſtabili à Soubiſio litteræ, quibus ſi Oratori liberè commeare dabatur, ſubmonebat habere ſe; quod Regi communicaret. re in conſilium deducta, placuit commeatum dari. Soubiſius Mommartinum mittere, qui de deditione cum Luynæo paciſceretur; at irrita delegatio, quippe Comitiorum auctoritate rem geſti petens Regiæ dignitatis Orator expers, hoc reſponſo, dimiſſus eſt; NOLLE REGEM SVBDITOS SECVM HABERE PACIS AVT BELLI DIRIBITORES. Ad hæc Soubiſius vnam in deditione ſalutem ſtatuens, remittere Mommartinum: verùm quia indecoras Regi conditiones proponebat, iterum dimiſſus, hoc addito, ſi protelaretur extra craſtinum deditio, nullam ſupereſſe ſalutis expediendæ rationem. Poſtera die, paciſcendi facultate ad libitum cõceſſa, adfuit Mõmartinus quem nobiles duo, municipiíq; rectores ſtipabant: at neque minùs ideò propoſitæ conditiones negatæ in pactum deducendæ, ſalutem ſubditorum in Regis clementia ſitam, dedant ſe totos illi, aut patiantur penitus expugnari, foſſis iam, muris, ipsíſque propugnaculis occupatis; nihil noxijs grauius eſt, quàm eorum arbitrio lin-

Mommartin. *Commeatũ Soubiſius ad deditionem petit.* *Mommartinus ab eo miſſus remittitur.* Soubiſe *Negatur in conditiones deducenda deditio.*

Omnia Regis arbitrio finiuntur.

qui, in quos deliquerunt, nullo tamen inter spem & metum, vna Regis misericordia medio, in eam tandem laxis habenis itum: quamquam diutina fuit Mommartini, Laudrierij Rupellæ Senescalli, Consulúmque altercatio. petebantur conditiones iustæ, quibus tot nobiles obsessa vrbe cederent, neque desperatam adeò salutem, quin protelari adhuc vltra mensem obsidio posset. Regi interim timenda dissidia, quæ in Pictonibus, Aquitania, Narbonensi Gallia, alibíque passim tacitis Secta odijs fouere poterat. constare caro iacturam temporis, Regi maximè, cuius vna præsentia omnia pacat; neque nouum esse Gallo Regi deditas pactis condicionibus à subditis vrbes, reuocanda in memoriam vetera, nouáque Galliæ monimenta, quibus toties cum subditis Reges deditionum pacta subscripsisse feruntur, quoties bello ciuili actum. Luïnæus contrà. Reges inter reliquos mortales, solos esse qui exemplis non viuant: visum olim ex necessitate salutis in conditiones ire, quas salus eadem hodie neget, ita rerum habere vices, quas continua syderum cœlíque mutatio volvit, vt mutentur & ipsæ ex nouis. primam hanc à bello denuntiato obsidionem, futuram reliquarum typum; si propulsando obsidio præsidij satis in vrbe sua statuebant, patêre regressum, rebúsque in integro adhuc, posse eos abcedere. at si contrà (quod nemo ambigat, nisi insipiens, aut vltrò perire volens) eò Regia arma virtus, fortunáque prouexit, vt post triduum aut oppugnatio violenta, aut reste ad collum deditio sperari debeat, quid malùm! deditionis ab ijs pacta posci, qui si hodie

Mommartin. Laudriere Seneschal de La Rochelle.

Conditiones deditionis petentium rationes.

Eas negantium argumenta.

si hodie fugiunt, cras non effugient? Regem vti fortunâ suâ, imò & iure, dum arbitrio suo sinè cõditione subditos subesse iubet, non aliàs subditos, obsessos ex re infortunio suo vsuros, si ad eius genua prouoluti iras deprecẽtur. Vno verbo vnam hîc de honore controuersiam esse, saluis alioquin, si quid ipse apud Regem precibus valet, oppidanorum vita, bonis, & libertate. non posse sinè iniuria subditos cum Rege suo de gloria disceptare. His aut similibus persuasi Oratores, paratos se ad iussa dicunt, quando res cum Rege, qui IVSTI hinc sibi nomen promereatur, quòd omnibus ex æquo ius reddat; sperare se iustis conditionibus abituros, qui profligato gratis honore suo, Regijs vltrò trophæis adijciant munitissimæ vrbis spolia, & manubias. Conuocatum dehinc arctius Consilium, quo Regis super deditione placitum scripto exaratum, in hanc formulam.

Subeunt sinè conditione imperia.

SVPER DEDITIONE FANI Ioannis Engeriacorum Regis placitum.

Non ea Regi mens, vt pacta hîc cum subditis ineat: obsessis tamen, precibus enixis eius iras deprecantibus, ea conditione parcit, vt venia exactæ Rebellionis humiliter petita, sacramento solemni in obsequium adigantur, fidémque astringant, numquam se in Regem prætextu quolibet castra deinceps moturos: quæ si ita habuerint, vitæ, bonorum, conscientiæque libertas promissa toties, nouæ si opus pollicitatione renouabitur. si cui abcedendi

Condiciones deditionis à Rege iuxta placitum concessa.

animus, dabitur illi commeatus; reliqua Regis arbitrio stabunt.

Postera die Laudrierus Regi exhibitus, ad genua prouoluitur supplex, eiúsque clementiam inuocans, non dubitare se, inquit, quin Engeriaci, si cum illis ex æquo agitur, suffigi patibulo debeant, qui officij parum memores Dei viuētis imagini Regi maximo resistere ausi. Plura præfatum, Rex composito ad mansuetudinem vultu gratè excipit, futurúmque se posthàc rebellionis Engeriacorū immemorem, si proniori dehinc obsequio diluetur crimen, vnóque habendos ordine Engeriacos cum reliquis Gallis, si promissis statur.

Regis responsum.

Formula præstiti ab Oratoribus sacramenti.

Iuratum dehinc omnium nomine ab Oratoribus in hæc verba.

Nos subscripti Oratores coram Deo in fide promittimus perpetuum Regi obsequium, abdicatísque quibuslibet vnionibus, societatibus, confœderationibus, quæ factionem sapiunt, numquam nos arma in eum conuersuros, actum in castris, ante Engeriaci fanum 25. Iun. 1621. OBSIGNATI.

MONS-MARTINVS.		Mon-martin.
LAVDRIERVS.	*Nobiles.*	Laudriere.
LABAGAVDIERVS.		Labagaudiere.
MASVRÆVS.		Mazure.
GRENONVS.	*Municipales.*	Grenō.

Adacta dehinc sacramento nobilium fides, per turmas, quo in vrbe militauerant ordine: Laudrierus qui plerosque secum nobiles in vrbem induxe-

rat prædictum cum ijs sacramentum renouauit, obsignati dehinc.

Laudrierus.	*Laudriere.*
Renatus Talansacus.	*René de Talansac.*
Ludou. Regnordus.	*Louys Regnort.*
Carol. Rabionus.	*Charles Rabion.*
Carol. Boufflancus.	*Charles Boufflanc.*
Iacob. Bernardus.	*Iacques Bernard.*
Iacob. Sallignæus.	*Jac. de Saligné.*
Ioan. Gueſdonus.	*Jean Gueſdon.*
Ioan. Artiganouæus.	*Iean Artiganoue.*
Frouartus.	*Frouart.*
Briſſinus.	*Briſsin.*
F. Girardierus.	*Girardiere.*
I. Mercator.	*I. Marchant.*
Loudelierus.	*Loudeliere.*
Viaillius.	*Viaille.*
Veterouineus.	*Vieille-vigne.*
Ægidius Couortus.	*Gilles Couort.*
Gabr. Michotus.	*Gabriel Michot.*
A Stipite.	*De Souche.*
Marcaderæus.	*Marcadere.*
Marmandus.	*Marmande.*
Iarrounierus.	*Iarrouniere.*
Dubelleryus.	*Dubellerye.*

Creſſonierus dehinc cum manipulo Nobilium ſuo. OBSIGNATI.

Creſſonierus.	*Creſſoniere.*
Boublanus.	*Boublan.*

Buſcouillanus.	*La Ville de Bois.*
Gardæus.	*La Garde.*
Præpoſitus.	*Preuoſt.*
Caſtrarſæus.	*Chaſteau-brulé.*
Crucigalerus.	*Croix-Chapeau.*
A Sancto Fulgentio.	*Sainct Fulgent.*
Soulletæus.	*Soullete.*
Cacaudierus.	*Cacaudiere.*
Campiflorus.	*Champ Fleuri.*
Coutebieræus.	*Coutebiere.*
Richardierus.	*La Richardiere.*
Breullius.	*Breuil.*
Paruifeudius.	*Le petit fief.*
Robertierus.	*Larobertiere.*
Trignius.	*Le Treigny.*
Boirragonus.	*Boirragon.*
Courradæus.	*La Courrade.*
Belliviſus.	*Belle veuë.*
Valadus.	*Laualade.*
Sognonus.	*Sognon.*
Seudræus.	*Seudre.*
Siluæbraſſanus.	*Boisbraſſes.*
Vallæus pro me & tribus filijs.	*Laualee pour moy & mes trois enfans.*
Rolliereus.	*Rolliere.*
A Sancto Hilario.	*S. Hilaire.*
Grollierus.	*Grolliere.*
Cultræus.	*Des Couſteaux.*
Pleſſius.	*Le Pleßis.*
Bignonus.	*Le Bignon.*
Pouſſayrius.	*Le Pouſſayre.*

Clouſtus.	*Clouſt.*
Cultriportus.	*Couteauport.*
Anuilius.	*Anuille.*
Venourſius.	*Venours.*
Siſtrierus.	*Siſtriere.*
Begaudierus.	*Begaudieres.*
Pigrerius.	*La Pigrerie.*
Preuillius.	*Preuilly.*
A Sancto Germano.	*Sainct Germain.*
Delhaumæus.	*Delhaume.*
Ferrerius.	*De Ferrieres.*
Santalbinus.	*Sainct Aulbin.*
Iſaacus.	*Iſac.*
Inſulanus.	*Iſle.*
Bucæus.	*Le Bois.*
A ſancto Martino.	*Sainct Martin.*
Vergierius.	*Le Verger.*
A placido nemore.	*Le Bois plaiſant.*
Rupæus.	*La Roche.*
Breuiletus.	*Breuilet.*
Lud. Vouſſardus.	*Louys Vouſſart.*
Romefortus.	*Romefort.*
Nucæus.	*Du Noyer.*
Prato-nouanus.	*Pré-nouueau.*
Sammartinus.	*Sainct Martin.*
Grollæus.	*La Grolle.*
Groiſſardierus.	*Groiſſardiere.*
Rapinierus.	*Rapiniere.*

Viguerius poſtmodùm pro ſe, Legato cohortis ſuæ, ſignifero primario, & nobilibus quos ſecum in vrbem ductarat. OBSIGNATI.

Viguerius.	*La Viguerie.*
Pandarchiacus.	*Le Pandarchiac.*
Cardonierus.	*Cardoniere.*
Vauræus.	*La Vaure.*
Sauignacus.	*Sauignac.*
Renaudius.	*La Renaudie.*
Lauſſouyoſus.	*Lauſſouyoſe.*
Herſautus.	*Herſaut.*
Cheuillardierus.	*Cheuillardiere.*
Breſſiſus præfectus.	*Le Breßis Capitaine.*
Pleſſius præfectus.	*Le Pleßis Capitaine.*
Mouchæus.	*Mouchée.*
Grangæus præf.	*La Grange Cap.*
Luſerchius Legatus.	*Luſerche Lieutenant.*
Puibernierus, Præf.	*Puybernier Cap.*
Sinus.	*Du Sin.*
Laualæus, Puibernieri Legatus.	*Laualée Lieutenant de Puybernier.*
Fremierus.	*Fremiere.*
Clemencæus.	*Clemenceau.*
Petrarius.	*La Perriere.*
Pourtautius.	*Le Pourtaut.*
Breüllius.	*Le Breüil.*
Marenus præf.	*Marenes Cap.*
Candidus.	*Cande.*
Brechetierus.	*Brechetiere.*
Puichenius.	*Puichenein.*
Crouſillius, Præf.	*La Crouſille Capitaine.*
Pourtautius Crouſillij Legatus.	*Pourtaut Lieutenant de la Crouſille.*
Paruicaſtrius.	*Petit Chaſteau.*

Verdæus.	*De la Verdee.*
Sabinus.	*Sabin.*
Coudrayus.	*Coudray.*
Paillardius.	*Paillardy.*
Creſſonierus.	*Creſſoniere.*
Poncæus præf.	*Ponce Cap.*
Bregionus.	*Bregion.*
Cheualerius præf.	*Cheualerie Cap.*
Feudocourtetus.	*De fief Courtet.*
Pinus.	*Le Pin.*
Romengonus.	*Romengon.*

Le Cõte de Marinel. Sainct Surin.

His Comes Marinellus, Baro Sanſurinus, centúmque circa nobiles aſcripti, qui prædicto ſacramento adacti id omnes, dehinc penè ad vnum peierarunt, adeò parum tuta perduellium fides. Inauditum, quod ſciam, tot illuſtribus viris defenſam aliquando in Gallia vrbem, quæ tamen breuiori tempore, ſupra ſpem dedita. At quia periculum erat, ne miles in prædam abriperetur, iacturæque memoriâ, quam paſſus erat, crudeliùs, quod ſæpe fit, in abeuntes ſæuiret, ne reliquis poſtmodùm Rebellium vrbibus prauo exemplo foret Engeriacum, placuit præſcribi ordinem egreſſus, ingreſſúſque in hunc modum.

Adacti ſacramento penè omnes peierarunt.

Præſcriptus egreſſus ordo.

Ad V I. Kal. Quint. appetente ad crepuſculum die, Modenæus capitalium in Gallia præfectus vrbem ſubit, vbi locatis ad murorum ruinam portáſque, iam ab Engeriacis priùs quàm par eſſet deſertas, ſtationibus, Leſdiguerium magnũ Regij exercitus Caſtrametatorem, Eſpernoniúmque excipit.

Modene grãd Preuoſt

Lesdiguerius & Espernonius egressus formam præscribūt.

indagatis illi attentiùs omnibus, lectóque quà præscribendus egressus loco, reliqua in hanc formam edixere.

Prætoriæ cohortis ordines duo subibant vrbem, portas, ruinásque murorum firmaturi, quà nemini transitum esse placet.

Leges ab iis latæ.

Picardiæ, Chatelieri, à sancto Vincentio, & Brissaci cohortes à Niortij porta, ad pomœrij Aulnixij extrema facient ex hastis sepes imperuias, quò in vicum medium nemo prorumpat. Picardie. Chatelier. S. Vincent. Brissac. Niort. Aulnix.

Extra pomœrium committet se in acies ordinatas exercitus, à dextra hinc in cornu militare, illinc à sinistra in quadrum.

Capitalium interim Præfectus huc illuc discurret, compescendæ Regiorum libidini, violentiæque in egressos inhibendæ.

Præfectis cohortium, Legatis, primipilis, necnon centurionibus idem muneris erit.

Octuaginta plaustra impedimentis, sauciisque militibus efferendis subministrabuntur, quorum si quis adeò malè habet, vt à vulnere plaustrū pati nequeat, assignabitur illi tutus in vrbe locus, vbi donec vulnus cicatricem obduxerit, in fide publica diuersari possit.

Lesdiguerius in præsidio ducentorum equitum, loco tuto Soubisium sistet. Lesdiguieres Soubise

Nobilibus, præfectis, Legatis, signiferis, primipilis, quibuscumque demum quid in vrbe fuerit imperij, præbebuntur priuata à Rege diplomata, quibus & tutum esse possit in domum cuique suam effugium & mansio, nullis posthàc Regiorum excursionibus

sionibus vexata, saucijs exeuntibus præfectus capitalium solus anteibit, sequentur eius legati, & viatores, dehinc impedimenta, & sarcinæ, quorum ijsdem cura.

Eo demùm ordine succedent obsessorum agmina, quem sibi tuendæ vrbi indixerant.

Vbi ad Regis, exercitúsque præsentiam ventum erit, proiecta in terram cuspide hastas trahent, sclopósque sub humeris gerent.

Agmina claudet Soubisius cum domestico apparatu, nobilibúsque, quos in vrbem secum duxerat.

Ordinatus in eam formulam discessus prædam inhibuit. Soubisius legionariorum acies leui phalange claudens, Regiæ sibi præsentiæ copiam fieri postulat: addubitatum diu; quasi parum dignus, qui Regi exiberetur; annuente tamen Principis clemetia sistitur Regiæ perduellis præsentiæ, vbi posito ense, sacris genibus prouoluitur veniam petens. paucis hîc actum, quasi eò veniisset deformitas criminis, vt silentio fateri se noxium, magis diluendæ noxæ prodesset, quàm inani verborum apparatu excusare. Rex placido supramodum vultu proscribendam à se exactæ memoriam perduellionis si vita meliore crimen expiabitur.

Soubisius Regis exhibetur.

Soubisius paucis cum Rege agit.

Rex item paucis.

Inito præsidiariorum numero inuenti supra octingentos mille ducenti nobiles, non ascriptis, qui secundùm obsidionem vitam inter arma posuerant. his totidem oppidanorum adiuncti; delecta militum manus, quæ ad ineuntem Autumnum, moratura Regem credebatur. Fuit maxima omnium iactura in Cardinali Guisio, qui contracto inter mi-

Numerus obsessorum.

Mors Cardinalis Guisij.

litares excubias morbo pestilenti apud Santones fato functus est. Cardinalis ille Diaconus nondum initiatus sacris, vir magni animi, vnóque hoc indicio parum natus ad Regularem vitam, quòd obortam nuper de Charitatis prioratu inter se & Niuernum controuersiam singulari certamine dirimere parabat, ni obstitisset sagacitas Regis, qui eum in Niuernum Principem debacchatum audaciùs, in arcem regiam misit, donec pacatum dissidium. Saintes. De la Charité

Multa ille secundùm obsidionem gloriosè patrauit, Marescallo Galliæ magis debita, quàm Cardinali: quamquam circumferebatur ad ea tempora in procinctu esse, vt rubeum Collegij pileum cum Hierosolymitana cruce mutaret, quod omnium tunc iudicio, Lotharingæ familiæ decori, Ecclesiæ honori, ipsíque Cardinali commodo vertisset. At contrà ordinantibus fatis, qui purpuram Cardinalatus sibi parùm honori duxerat, in purpura moritur: quippe venenum inter militares excubias pestilenter contractum, post depastos infortunati Principis artus, ita in extimam cutem erupit, vt in purpureo corpore, exanthemate quod vocant, finierit. Fertur magno anteactæ vitæ dolore, commendasse Ioinuillio fratri sibi veniam à Niuerno deposceret, memórque charissimi fratris, precibus sequeretur. Sic Christianè obijt, qui si quid magnitudo animi fatis exorandis valuisset, longiori decursu feliciorem vitam egisset: quę illi reditus annui centena aureorum millia erat, Fecano adhuc puero Guisij filio ex Regis munificentia delata, qũi Ioüsæ item nuper Cardinali successerat; vnde ditissimorum Cardinalium spolia

Cardinalis Guisius in procinctu ante obitum vt eques Hierosolymitanus fieret.

in pueri caput vnum collata, quanta sint, fidem superant: neque id iniuriâ Guisiorum virtuti paratum, Ecclesiæ, Regísque munificentia, quos illa olim zelo feruentiore habuit acerrimos defensores, hic hodie tutissima coronæ suæ præsidia.

Guisiorum laus.

Desiderati ad hanc obsidionem Regiorum suprà nobiles, de quibus antè, ducenti Gregarij, oppidanorum totidem: tormentorum bellicorum ictus ad decem mille numerati; vnde æquatis solo munimentis, exiguus Chateliero, & Atisio supplicum libellorum in Regia magistro, ijs diruendis labor incubuit.

Numerus in obsidio desideratorum hinc inde.

Munimenta diruta.

Chatelieres. Aty.

Omissum suprà ad Engeriacæ obsidionis exordium, Ducem Luxemburgēsem alariorum regij ordinis præfectum, cùm in phalange instructa, ad Rupellæ agros discurreret, vastaturus rebelle solùm, incidisse in oppidanos hinc inde plerosque, qui ad prædia rustica minùs prouidè legendæ messi agebāt, qui demùm à Rege clementer vsque adeò habiti, vt redditis armis & supellectile, dato commeatu Rupellam redierint. Hæc de Engeriaca obsidione.

Dum; expeditione in Engeriacos cōfecta, in Pontios castra mouebuntur, obeamus leuiter Aquitaniam, in quam belli pondus omne per id tempus incumbebat.

Pons.

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rohanæus, & Forcæus Neracam veniunt. de vrbe quædam. de pellendo Senatu consilium captum. Monetur à Pichono Mayennius. Ministri suadent perniciosè populum depulsi vrbe Catholici. Nullo belli apparatu Mayennius Burdigala Cadilhacum venit. Roquelaurus & Albeterra Mareschalli copias legunt. inducit cohortem Vigniolius. missus ad vrbem Fecialis magno vitæ periculo sclopis excipitur. Rohanæus & Forcæus vrbe abstinent. admouentur muris legiones. inter agnoscendam vrbem Mayënius, periculo se maximo implicat. Belebati prudens factum. Marchio Forcæus Caumontium intercipit. pergit in eum Mayennius. Vignolio obsidii

munus commissum. describitur Caumontium subsidia in castrum Cheuerrius & Doudiasus vicissim inducunt. datur oppugnationi signũ. adsunt oportunè Barrautius & Ornanus. verba Mayennius hinc, illinc Forcæus ad milites faciunt. Mayennius primus irrumpit. vltra fluuium Forcæus pater suos accendit ad pugnam. retruditur in vrbem Marchio. immissus in Ecclesiam sorte imprauisa ignis excidio hostibus vertit. vrbe abscessit Forcæus. luctuosum editæ ruinæ spectaculum. Neraco erumpit in Regios hostis, laudatur Vignolii virtus. Neracum Mayennius redit. deditur vrbs. Bèlebati prudentiâ prohibètur præda & incendium.

S. Iean d'Angely. Rohan. guiẽne. La Force. Nerac. Albret. Bourbõ

IRCÀ Kal. Iunij Engeriaco Rohanæus in Aquitaniam venit; vbi à Forcæo gratulabundè exceptus, communi voto Neracum ire statuũt. ea vrbs Labretani ducatus, ex antiqua Borboniorũ ditione, Henrico olim IV. præcara fuit, seu quòd ea educatrice adoleuerat, seu quòd genio loci placida est: Senescalli primùm sedes, ex alumni dehinc munificentia supremam Edicti Cameram sortita est; vnde breui in eam amplitudinem creuit, vt non iniuriâ tunc primarijs Aquitaniæ vrbibus adscriberetur, hodie pagus est. Vix subeunt vrbem duo hæc Rebellionis columina, cùm populi degener animus rerum nouarum studijs agitur. Quia tamen nonnihil adhuc auctoritatis Regiæ in Senatu vigebat, initur de pellendo eo consilium; quod neque arduum fuit, vbi vis maior, tyrannicáque potestas vmbratile Regis in

Rohanæus & Forcæus Neracum veniunt.

Vrbs Senescalli sedes dehinc Camera, fuit.

De pellẽda Camera consilium capitur.

Sectarios imperium iam antè depulerat; adiacebat vrbi castellum, olim Borbôniorum Regia, palatium tunc vbi Senatus haberi solitus, in eo Præsidis Catholici domus, cuius tunc Portæus præfectus erat: is à Pichono Præside rogatus, subscriberétne ipse Rohanæorum factioni? respondit, nihil in arce Regia timendum Regijs, cândem se cum Senatu fortuna victurum, eodem fato moriturum. His se Pichonus suasum simulans, nihil differre nuntium ad Mayennium ducem (is tunc Burdigalæ quartana laborabat) venisse Neracum, stipante Forcæo Rohanæum, vnde sibi, sociisque periculum imminens, nî fortiori potentia firmetur auctoritas Regis, violatam illam, oppressúmque in purpura magistratum, datam sibi quidcâ præfecto Castri Portæo, solemniter fidem, sed nec ideò minùs timendum, vbi solemniùs data fides eadem Regi, violatur.

Portæus Castri Neracæi præfectus fidem pactò firmat.

A Pichono ad Mayennium nuntius mittitur.

La Porte. Pichon. Du Maine. Bourdeaus. Neracê. La Force. Rohan.

Venisse Rohanæum Forcæo stipante.

Indicta ad crastinũ concione, populi conuentus in templo habitus est, vbi Minister, fusè in genere demonstratiuo proloquutus, in ea demum verba conclusit; Maiorem esse libertatis oppressionem, quàm vt silentio regi debeat, tot fratrum animas adhuc in sanguine palpitantes, tot oppressas contra fidem datam conscientias, tot virginum in prima pubertatis innocentia flores militum libidine temeratos, tot effossa cadauera, vltorem expectare. Adesse zelo plusquàm Machabæo, duos reformatæ libertatis vindices, Rohanæum, in delatam sibi à Comitijs prouinciam progressurum, & Forcæum, cuius hæc Aquitania legem subitura sit, si quid valet: pellendos vrbe procul Papistas. his additæ lacry-

Ministri ad populum oratio.

mæ, quasi oculis perduellionis gloriam æmulantibus. Commota ad hæc concione, instare violentiùs ille, donec populum, Sectariósque Magistratus, sacramento adegit, renuntiando imperatori Forcæo, subeundísque Comitiorum legibus: nec ipse quidem Portæus Castri præfectus, quem supra memorauimus Pichono fidem obstrinxisse, populare crimen euasit; nam suasus & ille Forcæum in Castrum admisit; depulsi demum Senatores Catholici.

Sacramento adigitur populus, sectariique Magistratus.

Porteus Forcæum in Castrum admittit vnde depulsi Catholici.

La Porte. Pichō.

Pichoni Præsidis codicilli, Mayennium quartanā laborantem in strato intercipiunt nullo belli apparatu; nihil tamen cunctatus ille, aduerso se Garumnæ commisit, vndè breui reciprocātibus Oceani vndis Cadilhacum, vbi tunc Espernonius, appulit; ibi iussi Barrautius, Ornanúsque à Sancta Cruce manipulatim cohortes legere: at neque illud ita in promptu erat, vt properantem assequeretur legio; neque solus progredi sinè dedecore; imò nec sinè periculo poterat. Placuit consilium audax in quod ille rebus dubijs vulgò inclinabat. Marmandam postridie ventum, vbi cum Senatu Catholico Pichonus se obuium sistit; plura de rebellione parantem, modum verbis imponere rogat Mayennius, proditionis iam certior in quam ferebatur; nihílque moratus, Senatum sequi rogat: atenim præmisso qui de deditione moneret Feciali, Roquelaurum & Albeterram Marescallos legere interim copias iubet, qui citiùs quàm speratum mille & ducentos legionarios, cataphractos trecentos, duo maioris modi tormenta in hostem inducunt. Ex aduerso Vignolius, mille quingentos legionarios armat; cōfluunt-

Mayēnius Cadilhaci appellit nullo belli apparatu.

Du Maine. carōne.

Cadilhac. Espernon. narrat. Sainct Croix.

Illisc Pichonus Marmādæ obuiā sistit.

Marmande.

Insti Roquelaurus & Albeterra copias legere Vignolius cohortem floridam legit.

Roquelaure. Aubeterre.

Vignoles.

que interim ea frequentia nobiles, vt intra paucos dies composita penè dignitatis Regiæ phalanx, vbi octingenti nobiles, totidem conductitij equites merebant. At neque satis illud obsidio: vasta vrbs cuiúsque propugnacula vix decem hominum millia circumcingere poterant. audax tamen supra modum Mayennius, quatuor peditum millibus obsidionem tentat, non dubitantibus quibus notæ Rebellium in vrbe vires, quin instructa cum Regijs acie prælij aleam experiri possent. redire inter hæc Fecialis, quæriſe, qui in publicæ fidei sanctitate officio fungi debeat, sclopis exceptum, dum Regio nomine proloquebatur; concitare acriùs Mayennij iras violatum ius gentium: at cùm in procinctu erant acies, vt muris succederent, Rohanæus, & Forcæus firmatis præsidiariorum animis vrbe cedunt, ille delatas sibi prouincias subiturus: hic, in cuius prouinciam agebatur, opitulaturus obsessis, relicti qui pari vrbem imperio regeret Mãpoulianus Forcæo natus, Castesiúsq; Vicecomes Fauasij filius. Nec mora succedere vrbi legiones, cauari haud segniter valla, admotúsque propiùs vimineorum vasorum præsidio tormentis verberationem iniri: Mayennius indagandis hostium propugnaculis, lecto leuis armaturæ manipulo in fossas vrbis vltrò prosilit, erumpere ad hæc phalanx instructa, lentóque passu progredi: ille viribus impar, quia aggredi temerarium, pedem referre inglorium ducebat, agnitis iam ex voto muniminibus, hærere in vestigio, cùm loricatus eques, ignotus ille, rotulato ad manum sclopeto generosum equum in Mayenniji turmam

Adsunt prouincia nobiles.

Tentata quatuor peditum millibus obsidio.

Fecialis sclopis ab oppidanis exceptus.

Rohanæus & Forcæus vrbe abscessunt.

Admouentur acies muris.

Cauantur valla.

Agnoscenda vrbis Mayẽnius propius ad eam accedit.

Audax in eum facinus.

Mompoulian Fils de la Forcc. Casteres Vicõte de Fauas.

turmam concitat, lectóque duce, quem non incerto ictu transfoderet, ea audacia admotum capiti sclopetum disploditi, vt misso in comam igne vix reliqua dux saluus euaserit: fugientem Mayennius insequi, adactóque iam ad renes vbi lorica deficiebat mucrone, transfodere, nî se promptiùs in suam illec aciem recepisset.

Protelabatur obsidio.

Protelabatur obsidio, quia si vnam eximis imperatoris audaciam, deficiebant reliqua: enimuero parum præuisam obsidionem destituebant puluis tormentarius, pilæ, parati arte ignes, & alia id genus; vnde verberatio diutius intermissa; imò, quod mali caput, deficiente stipendio dilabebatur impunè miles, nullâ in eum ex lege seueritate, nisi post venditam ære libertatem. & (nî Belebatus Hurault Raultius dicendo exercitibus Aquitaniæ iuri præfectus, non expectato Regis diplomate, vectigalem Agen. Aginni pecuniam auctoritate propria exegisset, quâ stipendiatus miles) periculum erat, ne desertis à milite signis, incruenta hostis victoria, Regiorum tormenta sibi addiceret: quo facto, quamuis aliàs capitale pecuniam vectigalem sinè diplomate Regio exegisse, habuit & Regis auctoramentum, & publicum liberatæ dehinc prouinciæ applausum, qui tam opportunè eius vtilitati consuluerat.

Belli apparatus deficit.

Belebatis prudens factum.

Marchio Forcæus, apud quem nondum planè constabat eò prouectum audaciæ ducem, vt quatuor hominum millibus, vastam, munitámque vrbem inuaderet; monitus extrema iam pati obsessos, in agro Petragorico duobus hominum mil- Perigord. libus collectis, quò moueret castra dubius, diu

Marchio Forcæus vrbi opitulaturus duo hominum millia colligit.

Forcæ Mayennius occurrit.

Garumnæ ripam præterlegit, nihil hærēs, quin Mayennius prælij æstu, soluta obsidione vltrò occurreret: neque spem omninò fefellit euentus: quippe ad primum rei nuntium Mayennius alas equitum paratas esse iubet Roquelauro, & Albeterrę Marescallis ductantibus, hos mille hastati, sclopigeri totidem sequuti; nec propterea solutum obsidium: Vignolio etenim primo Castrametatori, id à Mayennio imperij datum, vt etiam viribus hosti impar valla tueretur, & machinas. Properanti adest nuntius, interceptam à Marchione Forcęo Caumontij vrbem, & ni properè aduenirent subsidia, supremum imminere periculum: arcem non præuiso obsidio destitutam annonâ, & milite. Ad hæc Mayennius, etiam inter ipsa febris incommoda, indefesso labore noctu, & interdiu pergere. Nos intereà qua proditione vrbs intercepta, districtè memoremus.

Roquelaure. Auberterre.

Vignolio obsidionis incumbit munus.

Nuntius interceptæ Caumontij ad Mayennium missus

Caumont.

Du Maine.

Descriptio Caumontij.

Caumontium ad Garumnæ ripam quà Aquitania patet, vrbs est magni nominis, Sectarijs æquè ac Catholicis eo tempore habitata, in ea Magistratus municipales Catholicæ mixtim & Sectariæ Religionis quatuor, opima & nobilis Comitissæ à Sancto Paulo Principis illustrissimæ ditio: vrbi supereminebat Castrum genio loci instructum, vbi Comitissa Catholicam religionem professa, imò (vt hoc obiter dicam) penè ad miraculum pia, non nisi Catholicum præsidium patiebatur. Sectarijs Rebellibus ad transitum commodissima statio, eiúsque momenti, vt illius possessores sectarij, nulla fictione Aquitaniam possidere dici possent. At arduum eius expugnatio opus aperto quippe marte tentare

La Cōtesse de S. Pol.

Caumontij Castrum munitum Catholicoque præsidio firmatum.

ridiculum, dolo arduũ & periculosum: atenim oppidanorum excubiæ quamqãu mixtæ, Regi tamen in speciem militabant, neque Sectarijs esse quid in cõsilio poterat, nisi consciis Catholicis ex lege municipali. non ita tamen difficile fuit Sectarium corrumpere Consulem, cui ea die agendi ad vrbis portam excubias munus; numerato item precio coëmpta fides eius qui è specula prospectans, numeratis procul quæ in vrbem aduentabant capitibus, campanæ prodebat indicio: at quia frustraneum erat vrbem sinè Castro intercipi; simulatur portandi ad salutare Baptismi lauacrum infantis, in vrbe pompa; inuitatus arcis præfectus Estouuilius nihil nec-
Estouuile.
tere moras, quò minùs in vrbem descenderet. adesse intereà Forcæus ad primum ab vrbe lapidis iactum, quando admonitione intima, corde repentino motu palpitante, Estouuilius monitum se desuper credit, nihilque moratus quin pareret deo Geniali, vix se colli in arcem applicuerat, cùm auditus ad vrbis portam fragor ingens, commisso ab ignaris Sectariorum, Catholicorúmque excubijs prælio; at leue illud, conspirantibus præcipuis oppidanorum in vrbem. Ad hæc Catholici quibus superando colli vires suppetebant, in Castrum se laxa fuga propipere, sed infrequentior fugientium numerus, vrbe priùs occupatâ, quàm detecta proditio. mutuis inter se vulneribus transfossi Sectariorum plures, quamquam eiusdem factionis, quod ideò inconsultò gestum, quia milites exteri quos secum Forcæus ductabat, loci, hominúmque ignari, obuios quosque non habito delectu aggrediebanHh 2

Qua fraude vrbs intercepta.

Corruptus Consul vigilque ad speculam.

Accersitus in vrbem Castri præfectus.

Ad portã vrbis commititur prælium.

Vulnerãtur mutuis vulneribus Sectarii.

tur vnde necati Rebellium plerique, obsessa dehinc arx, vbi omnium penuria erat, maximè commeatus; solito in dies singulas præfecto, victum sibi ab vrbe quærere.

Cheuerrius in arcem subsidium ducit.

Nihil ergo moratus Mayennius, præmittit citatis equis Cheuerrium, qui triginta secum selopetarios in arcem induceret; at neque solatio erat frequentia militum penuriâ laborantibus, nî Doudias postridie, quinquaginta secum militibus, eam obsessis annonæ præsidiique copiam fecisset, quæ plus æquo foret propulsandæ donec aduenisset Mayennius obsidioni.

Cheuerrius.

Doudiasius Castrum subit.

Doudias.

Adest Mayennius.

Adest interea Mayennius, in phalange florida, cuius tamen subsidium deficiente legionario in obsidijs leue. Forcæus hæc inter partiri in vrbe excubias, summáque contentione in opere assiduus, patefacta aggeribus obstruere, fossas ducere profundiores, quáque accessus in vrbem facilis, asseribus doliisque, compactis claustris, palea & limo refercire. Tormentum interea ab arce in eam partem collimatum, vbi conglobati manipuli hostium, certis ictibus sternebat obuios, donec obscura iam luce incerta verberatio fuit. Immissa dehinc à Forcæo patre, qui aduersa fluminis ripa stabat in armis, viginti quatuor plaustra, vbi commeatus, pulueris tormentarij, globorúmque copia ingens, quibus fortior Marchio, erumpit ab vrbe, compactísque procul repagulis loca adiacentia munit duobus circiter, præter oppidanos, gregariorum millibus.

Forcæus pater filio Marchioni opitulatur.

Mayennius dubius, opperiretúrne legionarios, quos nõ longè abesse sciebat, an alarijs quibus præ-

potens erat vltrò in hostem pergeret, inclinantibus licèt præfectorum in moram sententijs, signa repentè conferri iubet, dariq; oppugnationi signum. *Mayēnius signum oppugnationi dari iubet.*
sed neque hîc prætereundum quod noctem, in frigore quartanæ asperrimo ad fluminis ripam, vnâ indutus loricâ exegerat, primóque quo pugnam indicebat crepusculo, exardescebat, eo æstu quem vulgò à corde in partes extimas reciprocans natura emittit. Iam classicum sonabat, cùm nuntius monet adesse Barrautij, & Ornani à Sancta Cruce cohortes, quæ Burdigalâ Neracum ibant: ad hæc satiùs ductum legionarios expectare quò & minor nobilium iactura foret, & æquior pugna. nec mora duo legionariorum millia Barrautio, & Ornano præfectis adesse, præire Mayennius in hasta nuda, Barrautius à dextra, quà defluit amnis ad accliue collis in quadrum agmen cohortem suam disponere, Castronouanus lectis tumultuariò locis circumadiacentibus copijs collem occupare, hærere in vestigio non procul Ornanus coaceruati agminis ductor. Ortum adhæc nobiles inter dissidium penè excidio vertit: ad primum cornu conglobati omnes, æmulatoriè pugnam, primus capessere auebat quisque, seu Gallico ad pugnam æstu, seu natalium splendoris conscientia; imò iam in se mutuò vertebant ferrum, nî Mayennij intercessisset prudentia, qui non habito nominis delectu, hastatos illos, sclopetarijs passim immiscuit. Exin collimata, in claustra hostium tormenta duo, quæ post editam continua disploſione ruinam, procul hinc propulsabant obsessos, aut si quem impellebat ad ruinam

Barrau. Saincte Croix. Bourdeaus. Nerac.

Barrautius & Ornanus cum cohortibus suis oportunè adsunt.

Ordo oppugnationis.

Castelnau.

Ortum inter nobiles dissidium à Mayennio pacatur.

Tormenta in hostium claustra displodun-tur.

temeritas discerpebant: ex aduerso ad flumen, nauiculis in plutei modum fatigabatur hostis, ne aut hac parte erumperet, aut subsidio ab vlteriori ripa subleuaretur, quærente vadum Forcæo patre, quo transmearet. His ita gestis, Mayennius ad milites verba facturus conscenderat cespitem: at exercitus loquentem exaudire non poterat, vsu aurium ad fremitus duorum agminum intercepto: equo itaque insiliens in conspectu omnium duces, & proximum quemque interequitans alloquebatur, his

Mayēnius ad milites verba facit.

auitę gloriæ memoriam reuocans, prædam illis, causam Dei omnibus: nec postulare se vt fortiter capesserent prælium, nû omnibus ipse fuisset exemplo; imò nisi & ipse ad primum cornu dimicaret, laxa vbique fuga desererentur signa; quot cicatrices, totidem corporis decora habiturum quemque, immortale decus, gloriam quæ cœlum æquet, futura victorię præmia; hæc se strenuis dicere, qui & proloquenti fortassis crimini vertent, quòd vana oratione moratus pugnę auidos, de eorum animo addubitasse visus sit; hîc veniam petere, quòd temerario ausu tot heroës accendisset ad bellum. Ex aduerso Marchio Forcæus claustra, quibus occluserat

Marchionis Forcæi ad milites oratio.

ad vrbem aditus, nouis repagulis obstruebat; factóque limo mixtim & palea aggere, reparabat ruinam; consternatis dehinc ad vnum Mayennij nomen militibus suis, temeritatē esse clamabat, quam adhuc pro virtute coluissent. hærerent in vestigio intrepidi, primósque conatus propulsarent, sibi rem hodie cum eo esse, qui vbi primum impetum effudit, amisso velut aculeo torpet; Mayennium quan-

Du Maine.

tuſcumque ignauis & timidis videri poteſt vnum animal eſſe temerarium, & væcors, hoſtiúmque magis pauore, quàm ſua virtute felicius. vanas illi & exhauſtas, maximè legionarijs acies, raros ordines, extenta cornua, ridiculum eſſe conatum, vbi æquali numero, virtute, animóque maioribus firmantur, quos clauſtra tot, tot munimenta tegunt. Plura parabat, cùm Mayennius dato irrumpendi ſigno, in hoſtium clauſtra primus euadit; haſta illi ad manum, qua in procero corpore, immenſis viribus diſiiciebat dolia humo conferta, & ſi quando conatus haſtæ irritus, periculi immemor, apprehenſum manibus aggerem diſturbabat giganteo conamine. ſequutum acriter nobilium agmen, vallem adiacentem clamore impleuerat, vt reboantibus concauis, millia hominum in ſpeciem exaudirentur, vbi vix legio erat. Hæc inter artificioſi è caſtro ignes in clauſtra iactati damno erant obſeſſis, dum ad vlteriorem ripam Forcæus clangore tubæ, vnde vox exaudiri non poterat, accendebat ad prælium ſuos, adeſſe ſubſidium indicans, vado in præſens aut nauigijs peruehendum: quingenti circa equites erant, quibus ſi tranſitus ad manum fuiſſet, irrita Mayennij virtus illa, quæ portento nobis, nepotibus miraculo futura eſt: enimuerò nihil duxerat potius, quàm vt nauigia quælibet, quæ Garumna defluens habebat, ſecundis, aduerſíſque aquis hinc inde longiùs aut agerentur in imum, aut haberentur ab amne procul: imò ne quid ſuorum tutelæ deeſſet vada circumquaque patentia, vbi facile littus, cauatis in profundum arenis obſtruxerat; quò factum vt nulla

Mayennius primus in hoſtem euadit.

Forcæus pater vltra flumen ſuos accendit ad prælium.

Regiorum formidine, ſpe obſeſſorum inani, pugna proceſſerit. vnde, vt hoc obiter dicam, imprudens habitus Forcęus pater, qui tempore periculoſo, ſoloque inimico flumen traiecturus, prouidiſſe debuerat firmando tranſitui, conuectis ſecum nauiculis; quo facto, vix prohiberi poterat, quin phalãgem ſuam filij cohortibus iungeret. Barrautius ſuperatis ſtrenuè clauſtris, quæ viam ad Caſtrum intercluſerant, ſternit ſibi hàc facile iter, quod ne denuò hoſtis occuparet, aggere munit. Ex aduerſo grauior pugna: iam quatuor horis æquo Marte pugnatum, dubiáque diu fortuna in hoſtes inclinabat, cùm Mayennius, qui inter æſtus incommoda, puluere affatim hauſto, gelidâ fortaſſis reparauerat vires, pugnam inire acriùs, ſequi nouo furore nobiles; nec diu cùm in vrbem retruſus hoſtis clauſtra deſeruit; indicta dehinc repagula quibus ab eruptione tegeretur miles. Iámque prouecta nox erat, cùm Mayennius qui febre, pugnâque fatigatum corpus, medijs caſtris ſomno conceſſerat, ſubito fragore diſcuſſus, ratus cuniculo euerſam arcem, haſtam arripit collectóque leui manipulo in ſubſidium ibat, nî quem præmiſerat nuntius retuliſſet integram arcem, excitúmque in vrbe tumultum, incertâ adhuc causâ, mitti placuit exploratorem, qui dilapſus ſenſim in muros euadit, hinc nemine obuio, ad interna munimina penetrat, agnitóque demum effugio hoſtium, clamat intentiùs: nec defuere quibus hoſtem inſequi placebat, at obſcura nox, parum tuta Catholicis regio adiacens, exhauſtæque heſterno prælio militum vires, inhibuere facinus. Appetente iam luce agnitum.

Parum prouidus Forcęus pater.

Barrautius ſuperatis clauſtris in Caſtrum pergit.

Barraut

Retruduur in vrbem à Mayennio hoſtis.

Inplacida fragoris imago Mayennio ſomni otium horrore ſubmouet.

Fugiunt hoſtes.

agnitum, corruisse magnâ ruinâ Ecclesiam; quam ingenti fragore disiecerat pulueris tormentarij copia ingens, loco augusto cum equis impedimentísque coaceruata, quò factum, vt vnâ ruinâ perierit hostibus cum bellico apparatu Ecclesiarum supellex omnis, quam ex rapina malè partam ipsa sibi iure meliori vindicauit Ecclesia. Quo fato id gestum, non apud omnes conuenit, sunt qui miraculo imputent quòd inditus repentè pulueri tormentario ignis, nullo impellente. vltorem Deum, Ecclesiarum prædones in ipsa Ecclesia multare voluisse (nam & supra supellectilem, ruinâ collisi sectariorum plures.) Non abnegabāt alij vindicem Dei manum; rem tamen citra miraculum gestam, defluente scilicet è fune tormentario inter manus soporati militis accensō, ignis scintilla in pulueré, quod non ægrè fiat: sed veracior sententia ea fuit, periculo adeò imminente vt effugi mors sinè fuga nō posset, tormentarium ea mensura funem igne indito, pulueri admotum, qui præberet temporis satis ductandis equis, parandóq; effugio, quem demum aduentante Mayennio, qui non dubitabatur quin statim habendis Deo gratijs subiret Ecclesiam, depastus ignis in pulueren tormentarium ageret. At quare tamdiu dilatum effugium, incertum; nisi quòd caligine Deus obduxerat proditorum acies, quo factum vt paratus in hostes dolus in eorúmmet capita resilierit. Triste ipsis victoribus spectaculum fuit, dum discusso aggere, qui operuerat stragem, eruebantur corpora, quibus adhuc in extremis cor palpitabat, plura illa, balteísque auro distinctis illustria; vnde

Disiecta puluere tormentario Ecclesia.

Quo fato id contigerit.

Spectaculū triste.

Magna hostium strages.

grauioris hostium iacturæ non incerta auguria ducebantur; equi etiam plures educti quorum inflatæ adhuc nares generoso in speciem conamine eluctari velle videbantur; spolia item ampla, nisi quòd ea pulueris copia ingens, lapidésque collisi corruperant. Ita seu Mayennij virtute, seu arte propria, occubuere sectarij, qui munitissimam Aquitaniæ vrbem nullâ iacturâ inuaserant; vnde nî Mayennium vltorem inuenissent proditio, vnâ Regis obsidione arceri poterat, eáque diutinâ & difficili. Plerisq; portentum visum est, tria hominum millia postridie quàm aduenissent, arce instructissimâ depulisse viginti duo peditum signa, vbi supra ducentos bis mille legionarij numerabantur: Regiorum quinquaginta desiderati, Rebellium quadringenti; inter quos Nauarræus præfectus veteranus magnum sui desiderium reliquit: turbatis agminibus laxâ se hostis proripiens fugâ, manipulo equitum leui sternebatur; imò nec deerat Mayennio animus patrando facinori; nî parum præuisum effugium, fatigatus à prælio eques insomnis adhuc, & quod teterrimum erat, nî nox obscura supra modum locorum ignaros solo inimico terruissent. Prouectus ergo non sinè timore Forcæus Marchio postera die Castroialousium venit.

Victoria Mayennii insigne.

Nauarræ.

Marchio Forcæus Castroialousium fugit.

Mayennius inter hæc non ignarus Neraceæ obsidioni perneceſſarium se, aciésque suas, appetente ad crastinum luce, iussis præire legionarijs, Neracum iter dirigit. Mompolianus & Castesius vrbis æquâ potestate rectores, fortunâ vtendum rati, quæ se, raro ad obsidiū hoste tam opportunè offerebat,

Nerac. Mompouillā. Castets.

de eruptione consilium capiunt. habito sexcentorum delectu, feminæ in plateam circa CC. collectæ quibus, dum acriùs pugnaretur ad valla, trahendorum in vrbem tormentorum ordo præscriptus. erumpere dehinc ad primum diluculum, quo fractus à nocturnis vigilijs miles, vulgò laxus agit excubias. neque dum arma capta, cùm occiso exploratore, acti in fugam vigiles. Blagniacus adhæc ordinis in ea cohorte præfectus, qui post exactam ad valla noctem, rarescentibus iam ad solis radios vmbris sacrum audiebat, ratus dimicare adhuc, quos ipse in valli tutelam statuerat, nihil cunctatus, in hasta nuda quò exauditus fragor abripitur, lectóque fugientium hinc inde manipulo, in valla euectus, suorum præsidio destituta videt. non dum hostis nisi cum fugientibus dimicauerat, adsunt recepturi desertum à milite vallum, Blagniacus, & Laterrassius præfectus ille, hic signifer: sequuti ex cohorte plerique manum strenuè conserunt; donec quinque vulneribus saucio præfecto, scopeti glande ad caput, hastæ ictibus ad brachium manumq; quâ & ipse hastam iactabat, Laterrassio item eò vulneribus, tabo, saniéque posito, vt inferendo, prohibendóque vulneri inutilis foret; de fuga iterum cogitabatur, ni Vignolius primus castrametator, leuem præceps duxisset manipulum quò impellebat prælij moles; redire dehinc fugaces ad prælium, viríque exemplo maximi, qui communi omnibus timore fugiebant restaurare pugnam. Nullo interim obstaculo feminæ, maritis ad valla dimicantibus disturbabat vasa viminea, quibus tectę murales machinę;

Erumpit in Regios obsessus hostiu.

Blagniac.

Blagniacus strenuè agit.

Vulneratur Blagniacus. Laterrasius item.

Laterrasse.

Adest auxilio Vignolius.

Vignoles.

A feminis strenuè adiuuatur.

dirumpebant dolia, aggeréſque, quibus compoſita clauſtra, trahebant in foſſam tormenta, miſſóque in puluerem igne, vbi vires labori impares erant, corruptis tormentorum fiſtulis, axes, rotáſque igne abſumebant, tentatis nullo obſtante omnibus; donec Vignolius, retracto in foſſam hoſte Regios ſummo vitæ periculo vallis reſtituit, vnde lauſus eum immortalis.

Vignolij virtus.

Ferunt ſuppletas identidem nouis delectibus obſeſſorum acies, dum Vignolius numero impar obſtare non poterat, potuiſſe ad libitum ſæpius inſtructâ cum Regijs acie decernere. Mirabuntur retrò ventura ſecula obſeſſos magni animi viros (nemo enim de Mompouliani & Caſteſij virtute addubitet) valentiores milite, non potuiſſe obſidium ſoluere, vbi fracti vigilijs Regij numero impares vix arma ſuſtinebant. Ad Mayennij reditum deſpondent animos obſeſſi; neque Duci ſatis erat Caumontium retraxiſſe in ditionem Regiam, nî pari quoque celeritate in Neracum ageretur: dicto citiùs colliſa reſtitui, effracta reparari, produci vallum, admoueri propiùs tormenta bellica; cùm obſeſſi, deficiente ſubſidij ſpe, poſitáq; in deditione ſalute, colloquij veniam petunt; datur Oratori commeatus, multa hinc inde irritè in pactum deducta, Mópoliano & Caſteſio conditiones ſibi indecoras negantibus; donec poſtquã eò ventum vt aut oppugnationis alea, aut ſubeundæ propoſitæ à Mayennio deditionis leges, in id conuentũ eſt: Vt præfectura vrbis Catholico cederet, octingentíque Regiorum eius tutelæ excubarent, vſque dum æquata ſolo mu-

Mompolian. Caſtels.

Mayẽnius ab expeditione Caumontij Neracum redit.

Deditionis præſcriptæ obſeſſis leget.

nimina, ipsíque muri, quatriduo de publico alendos milites, vitam, conscientiæ libertatem, & bona, sarta tecta oppidanis habenda. his conditionibus illustre opibus municipium Regi deditum est.

Postridie, prid. scilicet Non. Iul. egressis Rebellibus, vrbem subijt victor, vbi Legionarij Regij, tacito inter se pacto vrbem ditissimã prædabantur, nî Belebati obstitisset prudentia, qui re agnitâ, militem in furcam agi iussit, quòd poma quæ prostabant ad forum venalia, proteruiâ militari abripuisset, seuerâ iudicij formulâ, nisi quòd vrbem à præda, & incendio eximebat. Translata dehinc Edicti Camera, quæ diutius illustrauerat vrbem, Aginnum Catholicum ad Garumnam municipium, vbi etiamnum hodie perstat.

Belebati prudentia.

Agen sur Garonne.

CAPVT II.

EPITOME.

Neraco Mayennius Castroialousium pergit. vltrò vrbs Regis imperia subit. æquantur solo munimina. vrbis situs. dedita Sectariorum vrbes pleræque. paratur in Poncios à Rege expeditio. Castronouanus mille & quingentis militibus vrbem subit. habita inter eum & Lesdiguerium colloquia. vrbe abstitit hostis. succedit Regius miles. describitur Poncium. vastandæ prouinciæ Triumuiri Fauasius, Lanouuius, & Bessayus Rupellã soluunt. in Ecclesias sæuitum crudeliter. Prasinio duce in eos strages. iubetur Guisius classem instruere. rebel-

lat Suillium. à Condæo, Comitéque à Sancto Paulo principibus obsidetur, Rhonius nouercam hortatur arcem dedat conatu irrito. munita eis Ligerim Ecclesia à Regiis occupatur. deditur Suillium. Coniaci varia proponuntur: expediátne obuias Rebellium vrbes obsidere, an iis prætermissis, rectà Montalbanum castra mouere. relata hinc inde argumenta. Rex Cutraci pleraque de prælio adiicit, quo à patre Henrico, fusus olim Ioüsa præfectus maris. Castillionium, Bergeracúmque præter spem dedita. vrbium & munimentorum descriptio. Rambarius Bergeraci præfectus.

MAYENNIVS, cuius virtute intrà mensis spatium capta Aquitaniæ propugnacula duo, quæ omnium iudicio valentiorem duplò exercitum, annum prohibere potuerant, sectariorum illicò in Aquitania flagellum dictus est, ira Dei, mortalium terror, LVDOVICIQVE præpotens dextra; nec distulit fortunâ vti, quæ virtuti, quod rarò, tam blandùm arridebat: Castroialousium moturus castra fœcialem præmittit deditionis nuncium, aut obsidij: vixque diei iter emensus erat, cùm obuij Consules imperia ex placito subeũt, saluis vita, religione, & bonis, reliquis in victoris arbitrio positis. æquata dehinc solo propugnacula, quibus munitum oppidum à prorege obsidium propulsare posse credebatur, à Rege toto trimestri sustinere: earum hæc vrbs, quas Sectarij securitatis appellabant, stationario firmata præsidio: regio circumadiacens castris, oppidísque secta-

Castelialoux.

Castroialousium Mayẽnius castra mouet.

Obuii Consules imperia subeunt.

Æquata solo munimina.

riorum Rebellium firmata passim, fortiori munimine circumuallabat vrbem, eò loci sitam vt inter Armeniacos, Condomenses, Aquas augustas, Bayonam hodie, & Burdigalam, media, commercio earum vrbium, Hispanicæque negotiationi impedimento foret. perutilis Aquitaniæ, deditio fuit: Castrojalousij exemplo Monsmarsanus, Tartasiúmque in Labretano ducatu securitatis vrbes, Mediolanum in Aquitania, & plures de quibus postmodùm, vltrò Mayennij accessere victorijs. Monhurtium item ad Garumnam, Pardaliani Boëssij ope regio firmatum obsequio, vrbs ad transitum aptissima, quæ tamen, vt videbimus infrà, parricidio in Rebellium manus iterum incidet.

L'Armagnac. Le Cõdemois. Bayõne. Bourdeaux. Mont de Marsan. Tartas. Albret. Milan. Monheurt. Pardaillan de Boisse.

Castrojalousis situs.

Pleræque Aquitaniæ Sectariorũ vrbes Regis imperia subeunt.

Per id tempus, expugnato Rex Engeriaco interea dum legionarij ad Santones leuiori à labore diludio, exhaustas obsidio vires reficiebant, in Poncium instructam arcem, expeditionem parabat: vrbem Comitiorum auctoritate subierat Marchio Castronouanus, Forcæi nepos, mille & quingentis militibus. præmissus Lesdiguierius, Regem adesse monet, exercitúmque, quo valentius nihil, victorijs assuetum, vnam in misericordia Regis salutis expediendæ rationem esse, quam nisi experiatur vltrò, nihil obstare quin vi maiore in obedientiam adigatur. Ad hæc Marchio anxius in varia ferri, hærere dubius inter spem metúmque, opponere quanquam segniter, delatam sibi Rupellano imperio tutelam vrbis, datam à se Comitijs fidem, dedecus quod subiturus sit, si tanto militum præsidio firmata vrbe ne, quidem viso hoste abscedat. obtendi con-

Pons. Le Marquis de Castelnau.

Paratur in Poncios expeditio.

Castrononauanum cõpellat Lesdiguierius.

Castrononi uani responsum.

Vrget Lesdiguierius.

tra Regium nomen salutem in deditione certam, certius in obsidione excidium : concitatas supra modum Regis iras in eius caput, qui Comitia Rupellana iam antè accendisset ad bellum: vnum illum dissidij auctorem haberi & fomitem. His consternatus Marchio, exitij certus si obstaret, sensim dilapsus est magno Rupellanorum mœrore, qui delectam mille & quingentorum militum legionem eo animo immiserant, vt Regem munita vrbs tantisper moraretur, donec collecta in Aquitania messis, laborantes annonâ vrbes nouo commeatu reficeret; dum munimentis intereà quà in Aquitania, quà in Narbonensi Gallia gnauiter incumberetur.

Abscessit Marchio.

Descriptio Poncij.

Poncij ciuitas antiqua nomine, diuitijs, ædificiorúmque luxu illustris, medio monte satis aspero in arcum desinit; Castrum in rupis apice situm est, cui tunc ea densitate muri erant, vt plaustra immania sibi nullo periculo super occurrerent, Miossentij Labretanorũ Ducum gẽtilis opima ditio, vbi numquam olim, nisi solus admissus; verentibus scilicet Sectarijs oppidanis, ne si fortior admitteretur ipse; vellet esse arbiter rei suæ: hodie vrbis, Castríq; pleno iure dominus est, æquatis solo muris, & munimentis omnibus, quæ circumstabant. Castro nobilis fundus adiacet, centum & quinquaginta feudis nobilibus, quæ à SIRO Poncij pendent (ita loci dominus appellatur) quare, incertum; nisi quòd iurisdictione suprema Regis, quem Sirum dicimus, æmulatur imperium. vetus in vrbe inscriptio prostat;

Miossentii ditio opima & nobilis.

Miossens.

Poncium vrbs antiqua.

ÆLIVS PONTIVS NEPOS. POMP. MAGN. TVMVL. Vnde sunt qui vrbis ab eo Pontio origi-

nem

nem ducunt, vt & familiæ nobilissimæ, cui nuper in Gallia à Pontijs cognomentum ; vtcumque res se habet vrbs olim magni nominis, armis propugnaculisq; instructissima, hodie pagus est. progrediente bonis auibus Rege, videamus quid interim Rupellæ actum.

Parandæ annonæ nauem Rupellani instruunt.

Rupellani quibus messis præreptа facultas per strages, quas ferrum & flamma solo circumadiacenti intulerant, Fauasio, Lanoiiio, & Bessayo ducibus mille & ducentos homines mari committunt, prædaturos Pictonum plagas. Rupellâ illi præcipiti iam Iulio soluunt, nec longa nauigatio, cùm ad Pictones subeunt malè fidam stationem. ductum hîc ab Ecclesiarum incendio belli exordium, fugati, aut, si obsistebat constantia, iugulati Sacerdotes; Campanæ abreptæ liquandis bello tormentis. Lucioni vrbi Episcopali inualidæ, prædonum manus instabat, cùm auro, pactisque frumenti modijs circa mille redempta vastatio. Iámque parabant oppidani fidem solutione exsoluere cùm Marescallus Praslinius, Dux Ellebouius, & Comes Rupifulcaudius, instructâ phalange in subsidium opportunè accurrût. nec mora hastæ subijci placuit annonam redemptionis pretium. hinc ad Benedicti fanum deuecta phalanx auditoq; Rupellanos ad maris littus opportuno loco propugnaculum struere, nihil morata, rectà eò pergit : hærere in vestigio Rebelles, arcémque semistructam pertinaciter tutari, donec in fugam actis; qui vltrò eruperant, reliqui in opere suo velut Bombyces miserè occubuere : inter eos Richardeletus Rupellanæ cohortis

In Ecclesias crudeliter debachantur.

Accurrunt opportunè in subsidiũ Praslinius, Ellebouius, Rupifulcandus.

Fugatur magna iactura hostis.

Fauas. Lanoué Bessay. roictou

Lusson.

Praslin. nelbeuf Laroche foucaud. S. Benoist.

Richardeler.

præfectus, quæsito diu effugio, in vicinam prorumpebat Ecclesiam, cùm in limine mactator adfuit, quasi & Deus sibi victimam ad Ecclesiæ limen deposceret eum, qui sclopetum in Crucifixi imaginem displosisse accusabatur.

Intereà Rex pridie Kal. Augusti Cogniacum venit, vbi classis præscripto ordine, iubetur Guisius Mediterranei maris præfectus, ad Normanniæ, Britanniæque maritimas plagas, naues bellicas legere, triremes, ductante Dampetro, à Mediterraneo per fretum Gaditanum in Oceanum inducere: iussus item Espernonius quatuor peditum millia, sexcentos equites terrâ Rupellam admouere, quò nihil Rebellionis capiti, cum Pictonibus, Santonibus, adiacentíque Aulnixij solo commercij supereſſet. Hinc missi à Rege ad confœderatos principes codicilli, quibus de feliciori expeditionis exordio monebantur.

Cogniac. Les ports de Normandie & Bretagne. Dampierre. Le destroit de Gibaltar.

Espernonio cingenda è continenti Rupella datum munus.

Dum hęc Cogniaci geruntur, Rebellio quam in Sacrocæsareæ deditione trans Ligerim nemo dubitabat extinctam, nouo furore ad Aurelianenses commota est. Suillium vrbs est Aureliam inter & Gianum solo vbere, excursionibúsque percommodo, vrbi Castrum adiacet Regiæ dignitatis, validum illud, cui tunc Busioüs præfectus erat: data Comiti à Sancto Paulo à Suillia, præfectóque nuper solemniùs fide, nihil actum adhuc ab ijs, quod Rebellionem saperet, donec passa suaderi se Suillia, circumiectarum prouinciarum Rebelles in Castrum admisit: neque aliud à seditioso mulieris ingenio sperandum erat, quæ sectæ suæ in Regium caput ad-

Sancerre.

Suillium rebellat.

Sully. Orleãs. Gian.

Busiou.

La Dame de Sully.

Rebellionẽ auctor at Suillia.

Orual. Rohan. dictissima, Oruallum Comitem, filium sibi carissimum, Rohanæúmque generum habebat Rebellionis auctores; illum in procinctu, vt Montalbani obsidionem sustineret, hunc firmandis in Rebellione Sectariorum animis huc illuc discursantem. Briquemaut. Trinné. Briquemautius minor, Baróque Trinnæus, quadringentis in Castrum militibus admissi circumadiacentes Biturigum, Aurelianensiúmque prouincias prædabantur: donec Comes à Sancto Paulo ex re consulturus, præmisso qui oppidanis Rebellioni adhuc obsistentibus adesset, Barone Courtenayo, tormenta Aureliâ educi iubet, copiásque legit. E regione Castri cis Ligerim pagus erat, cui à Sancto Patre nomen, inuasum illud à Trinnæo, firmatáque præsidio militari Ecclesia, vt positis vltrà citráque fluuium arcibus, nihil nisi tributo penso commearet.

Comte de S. Pol. Courtenay. S. Pere.

Comes à Sancto Paulo copias legit.

Crescente in dies Rebellium numero gliscebat audacia, vnde Comes à Sancto Paulo diffidentiâ copiarum, quas iam collegerat, ad Condæum apud Biturigas, Monbasonium Lutetiam, nuncios mittit subsidia petẽs: adesse interim missus à Rege Marchio Rhonius, qui Comitem à Sancto Paulo sequutus, Aubignium venit, oppidum habendo simul colloquio à Condæo lectum, medium inter Bituriges & Aureliam. Ibi de obsidione pluribus actum, in eámque demum conclusum fuit. Biturigibus tormenta duo, Aureliâ quatuor educuntur, missi dehinc tres legionariorum ordines, qui Suillium oppidanorum auxilio subirent. Quæsitum vltimò penès quem rerum in exercitu summa futura esset, Condæúmne, an Comitem à Sancto

Condé. Monbason. Berry. Paris. Aubigny. Orleãs.

Nuncios ad Condæũ & Monbasonium mittit.

In obsidionem à Condæo & Comite conclusum.

Iure suo si quod illi erat cedit Comes à Sancto Paulo.

Paulo; diu anceps quæstio: quippe primarius princeps supremam sibi auctoritatem iure sanguinis vindicabat. Contrà princeps item à Sancto Paulo adscribebat sibi iure in speciem meliori imperium idem, parata in vrbem prouinciæ, cuius ipse prorex, expeditione: tacitâ lege sancitum in Gallia iactitans, vt vnius Regis in prouincijs suis proreges imperia subeant. Ne tamen priuatis dissidijs principum, vt assolet, gliscceret superbia hostium, irétque in pessum auctoritas Regis, iure suo cessit Aurelianensium prorex, permissáque omnis in acies Condæo potestas; qui nihil moratus Marchionem Rhonium ad Suilliam mittit; missus, rogat deditionis conditiones iustas excidio certo præponeret: Condæum, Comitémque à Sancto Paulo principes ijs adesse copijs, quibus obsistere velle loco ad delicias magis, quàm ad obsidionẽ parato, ridiculum: si tormenta inferri sustinet, æquandas solo turres, agendos in pulueremum muros, destituendúmque decore suo Castrum nobile. A Suillia Busioüm compellat, hortatur ne se cum Castro miserè perdat, non eam Suillio patri, mentem esse, qui Regi militet: his & similibus tentauit Rhonius Suilliæ, præfectíq; fidem, conatu irrito; seu quòd recèns Catholicum auersabatur, seu inueterato in eum nouercæ odio, quæ ditionem opimam Comiti Oruallo filio carissimo destinabat. Admota cis Ligerim in Ecclesiam, vnde sibi arcem parauerat hostis, tormenta duo, quæ post editam indesinenti displosione ruinam, vi expugnatur, ibi strages maxima; Baro Trinnius, cum ijs quos excidio reliquos fortuna fecerat ad

Rhonius conatu irrito Suilliæ Busioique fidē tentat.

Busion.

Expugnata Ecclesia qua Rebellibus propugnaculo erat.

Trinnē.

fluminis ripam nauigia quærere, instare victores, præreptáque salutis expediendæ ratione, vndis absorbentibus perire malle, quàm ferro; supráque quindecim, quos mitis alueus transnare tulit, periere reliqui ferro, aut vndis. Hinc Castro propiùs succedunt acies: verberationes duæ indictæ; hæc in Castri muros, illa in aream adiacentem. Appetente iam luce disploſa magna contentione tormenta obsessos ab area in Castrum propellunt, angustum illud, militúmque numero impar, ibi adiacere cadaueribus semiuiua hominum corpora, quos vulnera, quos tabum perimebat, pollui cuncta sanie, odore, contactu: rebus ergò sic stantibus, vt sibi ipsemet hostis esset longè infensior, qui hostem à Castro prohibebat, certis conditionibus pacta deditio, in hunc modum.

Strages hostium quà ferro quà vndis.

Deditur Castrum.

NOs Henricus Borbonius, Condæi princeps, rogantibus amicis, quæ nostro iam arbitrio subiacebant condonamus obsessis, vitam, libertatem conscientiæ, & bona, si abiuratâ priùs factione fidem sacramento solemni firmauerint. Actum in Castris ante Suillium 19. Iul. 1621.

HENRICVS BORBONIVS.
FRANCISCVS AVRELIANENSIS.

Supremus hîc in Rebelles trans Ligerim labor, exarmatis enim Sectarijs ea parte omnibus, non vltrà bello sæuitum.

Supremus hic trans Ligerim in Sectarios labor.

Supra memoraui Aquitaniæ vrbes Sectarias post habitam ad fanum Fidei Synodum prouincialem,

Parum tuta Rebellium fides.

delegato ad Regem Malereto, fidem firmasse tum oratoris voce, tum codicillis ad Regem, verbis magnificis, at rerum vacuis. Si enim Monhurtium, Mõtemmarsanum, & fanum Fidei eximis, quæ Regem dum vixit Boëssius agnouere, reliquæ omnes rerum nouarum studio actæ. Boëssius, eiúsque gener Theobonus dispari fato perstitere in fide, ille ad extrema, hîc ad minùs felicem Montalbani expeditionem, quasi & peierare licitum mutatâ eorũ in deterius sorte, quibus data fides. Postridie quàm Rex Cogniacum venit, placuit deduci in consilium, belli solo Aquitanico mox ineundi rationem; plura vtrimque agitata: satiúsne foret rectà Montalbanum ire, vbi nemo diffitebatur belli molem, an obuias Rebellium vrbes in transitu obsidere. Quibus ea mens erat, vt nullis obsidionibus medijs in Montalbanum nulla dilatione castra mouerentur, aiebant eam Rebellium in Aquitania vrbium caput esse, quæ vt prælongam Regi ad eas vrbes expeditionem parari autumat, ità segniùs munimentis sibi consuluit, aut subsidio militari; posse incautos intercipi dum propugnacula adhuc infecta, præstãt facile obsidionis opus: sparsos hùc illùc per Aquitaniam præsidiarios, quibus vrbem subeundi animus si obsidetur, quos si præuertisse dabitur, vrbem, ad primam tormenti bellici disploſionem dedi necessum esse; neque potius consilium, quàm impræuiso vulnere ferire hostem, præuisa animos ignauis addere, vbi etiam strenuos subito metu cõsternant non antè agnita. ridiculum addubitare dirutóne fundamento, disijci debeat superstructa mo-

Mon-heurt. Mont de mar-san. Saincte Foy.

In vtramq; partem agitatur quæstio.

De Montalbani obsidione differenda aut accelerãda.

Cogniac.

Accelerandum eius obsidium.

Argumẽta quibus ad probarentur.

les ? vrbes Aquitaniæ reliquas vno Montalbano subnixas, si excutitur, eodem casu cum eo ruituras; secùs si dilata ea expeditione, in vrbes obuias castra mouere consilium, expugnandas quidem earum pleraſque in transitu, non omnes tamen; ídque si ante Montalbani obsidium in prouincia hibernare mens est: dehinc appetente hieme non posse exercitum tot obsidionibus fractum, quantacumq; hodie alacritate exultet, nisi eneruem, laboribus imparem, fractum & mutilum Montalbani munimentis succedere; notum omnibus Gallorum nimis genium, quàm vt trahi in dubium queat; Giganteos esse conatus quos primùm edunt, vbi diutius dimicatum eneruari audaciam, quam non nisi prima conamina illustrant. Hinc esse in Galliam Narbonensem facilius iter, vbi Chatillonij fides, destitutæ adhuc muniminibus vrbes, consternati ad inopinum Regis aduentum indigenæ, plenam, si fas dicere præstabunt victoriam, etiam ante hiemem. Contrà quibus Bergeracum, Castellonium, Clairacum, obiectósque ad Regis transitum vrbes reliquas, obsideri mens erat. Id esse Regibus cum leone commune, vt obuij nihil, in armata superbia liquant. indecorum Regio nomini vbi in vrbes subditas venit, pati oppidanorum proteruiam negantem aditus; imò & ad LVDOVICI illustrem iam toto orbe gloriam pertinere, cadat ante eum Rebellio obuia, quam alioquin externi principes ab eo reformidatam sibi persuadeant. Si rectà Montalbanum itur longius iter, cœlo æstuis caloribus adeò infesto vt interdiu pergere periculosum ab æstu;

Le Languedoc Chatillon.

Bergerac. Castillon. Clairac

Eorũ mens quibus obuias vrbes oppugnari placebat.

Argumenta quibus id inducebant.

noctu ab insidijs, ludicrum esse quod adijcitur, vna casu ruituras Rebelles cum Montalbano Aquitaniæ vrbes, quasi ea sit inter vrbes connexitas, quas XXX. leucarum spatium longius, inuicem dirimit; quasi bellum exemplo geratur. At si eas hodie vrbes remorandi Regis, audacia habet, quid sperandum expeditione Montalbani confecta, si confici eam contigerit? expectarine fracto tunc exercitu deditio debeat, nihil minùs, præsentem hîc Regem esse, tunc longo terrarum spatio dissitum; luxuriantem hodie militis audaciam, tunc languidam, iustum exercitus numerum, qui desertis eo tẽpore signis, futurus haud dubiè tot obsidionibus impar. expugnãdum Montalbanum, aut propulsandum ab obsidio Regem, vtroque casu nihil timendum Rebellibus, quos Rex in transitu præterierit. capto quippe Montalbano, fractum vigilijs militem, sauciatum, ægrum & languidum priùs arma positurum, quàm possit etiam lubens in armis retrocedere; prouectâ iam æstate Autumnum appetere, imminere illicò hiemem, quam Montalbani exigendam obsidio nemo non videat, vtinámque etiam eâ exactâ subsequatur deditio. Quod si contrà, absit omen, propulsari obsidionem statutum Deo, non tãtùm sperari non posse, vt in hostẽ miles regrediatur, quin verendum ne coniuratione aut metu signa deserat; spretã fortunam, quæ se, vltrò hodie Regi offerat, irrito dehinc conatu quærẽdam. Neque objiciendam Regis virtutem, quasi supra fortunæ aleam sit, vnam esse bellicam virtutem, cui fortuna ius dicat, reliquas supra eam positas penè hîc.

nè hîc certam victoriam, quæ Montalbani in ambiguo posita sit. His & similibus scindebatur in diuersa Regis consilium, cùm ipsemet Rex ad præsens periculum naturæ impetu pronus, differri posse negat, quod militi vltrò fortuna offerat: valida erant in speciem hinc inde argumenta; prævaluit tamen ea dehinc apud sagaciores sententia; captis Bergeraco, Clairaco, & quæ superabant à Montalbano in Aquitania vrbibus, leui præsidio occludendos Montalbani aditus, obsidendúmque interim à Mayennio fanum Antonini, vrbem adiacentem, dum Rex cum exercitu suo vltra pergeret in Narbonensem Galliam. Futurum vt hostis leuibus sæpe prælijs ab ineunte Autumno, ad imminentem hiemem fatigatus, fractus vigilijs, deficiente commeatu, & animo, Regia sensim imperia subeat; & si fuerit ad hiemem pertinax; posse in vrbis ambitu non longè à muris hybernacula statui, munimentis Castella propiùs admoueri, quæ vallis in circulum excauatis (lineas communicationis vocant) sibi inuicem præsidio erunt, sic fugere quidem vrbi superbæ datum, at non effugere. lento conamine sterni superbiam hostis, quæ ad præcocem audaciam glisscit. cunctando parari victorias, quarum decus nimia in prælium auiditate dilabitur. eam sententiam omnium optimam rerum euentus docuere: contrà tamen itum, minùs quidem opportunè, atenim nihil hic Regis sagacitati demptum, quippe rerum euentus eâ vulgò tyrannide sibi fortuna vindicat vt virtuti sat esse videatur magna voluisse, bello præsertim, vbi inceptum gloriosè facinus infelix plerúmque exitus claudit.

Montauban. Dumaine. S. Antonin.

Opinio omnium optima ab euentu.

Regina Burdigalā petit. Appetente ad craſtinum die, Cogniaco Regina Burdigalā ſubit, frequentioribus ſub dio metationibus, quā vt poſita ſupra ſexum crebriùs pateretur incommoda. Rex Barbazieuſium, hinc Mongionum, Cutracum deinde venit: reuocata hîc in memoriam clades maxima, quam Henricus olim IV. profligato præfecto maris Ioüsâ Catholicorum factioni intulerat, placitúmque Regi patriarum virtutum æmulo in arenam, vbi commiſſum olim illuſtre prælium ferris indagato attentiùs loco, diſſeruiſſe pluribus memorant, quid cauſæ fuiſſet, quòd inſtructiore Ioüſa exercitu, fuſus: contra militarem ab eo diſciplinam pugnatum, minúſque quæſitos belli apparatus ad prælium, quàm ad faſtum, radiaſſe auro thoraces ferreos, armillis, criſtíſque comantibus galeas, præpeditos phaleris equos, nimiáque imperatorem audaciâ, non expectatis Matignonij copijs, quæ aduentabant, manum conſeruiſſe, ſeu illum habebat gloriæ libido impotens, cui nolebat conſortem, ſeu ad pugnam præcox auiditas quæ magna perſæpe facinora in peius vertit; ſic perijſſe ſolum, qui gloriæ ſocium habere noluerat. Ex aduerſo pugnatum à patre, quò magnificè minùs, eò glorioſè magis, & ſtrenuè, collocata loco opportuno tormenta, quibus ſinè prælio, cęſæ Ioüſanorum alæ, quæ ſe ad pugnam luctuoſo ſumptu inſtruxerant, quaſi ad nuptias; ferri vnius ab Henrico habitam rationem, ferro tectos milites, ferro pugnatum nihil floccis, ſericóque ornatas haſtas, nudas illas cuſpide acuta, flexili, leuíque ligno, neque coloratos in auro ſclopetariorum balteos, vnde

Cogniac. Bourdeaux.

Rex Cutracum venit.

Barbezieus. Mongioun. Coutras. Ioyeuſe L'Admiral.

Multa Rex de præliò a patre olim in Ioüſam hoc loci cõmiſſo.

Matignon.

Quare profligatus Ioüſa.

Quare victor Henricus IV.

pulueris tormentarij ad ictus singulos modioli pendent, pelleos illos, semiustos, reliquas fumo obductos; vno verbo hinc Græcâ parsimoniâ, & fortitudine ab Alexandro, illinc Persico luxu, ignauiáque militum à Dario pugnatum.

Boissæus Regi se obuium sistit.

Dum his, aut similibus proloquebatur Rex, obuium se sistit Boissęus Pardallianus, quem suprà memorauimus habitâ ad fanum Fidei Synodo, vrbes Aquitaniæ Sectarias, in fide, adhibito sacramento firmasse, humanissimè exceptus à Rege, fani Fidei, & Castellonij Consules offert: iam enim rebellârant vrbes reliquæ; ab illis oblatæ duarum vrbium claues, promissáque in futurum obsequia. Laudatus hîc à Rege Boissæus, qui extirpandæ Rebellioni, in Aquitania nihil non mouerat: relatum dehinc, quod omnibus stupori fuit, Bergeracum inter Sectarias primariam vrbem meditari obsequium. ea vrbs ad Aquitaniæ terminos Petragoricis adiacet, Petragorici Senescalli iurisdictione illustris, commercio celebris ad Duranni defluens, bellóq; multis ab hinc annis instructa; diuersis temporibus munita perhibetur; ab Henrico IV. quo tempore Catholicorum in Gallia factio præpotens, Regem insectabatur, ídque propugnaculis quinque, forcipe bellica, medióque ad illam propugnaculo. dehinc ann. M. DC. XV. ad prima Rebellionis exordia, adiecta immani mole propugnacula totidem, cum dùobus medijs, quorum vel minimo X L. hexapodum facies erat. X V I. latera, tutaminis lineæ X C. fossarum latitudo X X. passuum, profunditas immensa, ad angulos tormentariæ fenestræ ita dispo-

S. Foy. Castil. lou.

Consules Castellonii & fani Fidei claues Regi offerunt.

Boisse.

Berge-rac. Peri-gord.

Dordo-gne.

Munitum Bergeracii ad diuersa tempora.

Munimentorum descriptio.

sitæ, vt nullibi statio esset nisi patens vtrinque: ex aduerso ad meridiem pomærium adiacet cui à Magdalena nomen medio flumine, firmatum & illud propugnaculis tribus, duobus medijs, ijsdem arte, & mensura; suprema his manus imposita ad Regis aduentum, si propugnaculum vnum, extimaque fossarum munimina eximis, quæ imperfecta adhuc ann. M. DC. XXI. Neque deerant præsidium, commeatus, & arma: quippe ex finitimis oppidis duo præsidiariorum millia, mille & quingenti conductitij quos Forcæus in vrbem induxisse circumferebatur propulsaturus ipse obsidionem; frumentum & vina quantum huic militum numero satis ad annum. VII. Regij, quod vocant, modi tormenta bellica, minoris L. pilæ ferreæ, sclopeti, hastæ, aliáque id genus, iustum Regi timorem induxerãt ne periculosa, diuturniórque obsidio foret.

Magdelaine.

Præsidium armáque vrbis.

Castelloniũ deditum.

Ad V. Id. Iulij Castellonium ventum; ibi Rex à Foresto vrbis præfecto gratè excipitur; Buillionij ditio est, ea obsidione non parum illustris, quam Mayennio olim ad Henrici III. tẽpora oppugnante, quadrimestri acriter sustinuisse fertur: ex hinc vrbem nouis munimẽtis obduxerat Buillionius, dissidij supra primores Galliæ capax. Castellonio Rex, fanum Fidei venit, vrbem, quæ nihil Bergeraco secunda. illi situs in quadrum, lapideis passim turribus muro interiectis; duplex munimẽtum, vetus illud, hoc nouum, incõcinnum illud pro veteri auorum imperitia, quorum virtus periculis assueta, à propugnaculis abhorrebat; hoc regulare, vt vocant, ductis infelici hoc æuo à Batauorum discipli-

Castillon. La Forest. Bouillon.

Rex fanum Fidei venit

S. Foy.

Bergerac. Castillon. S.Foy. na militiæ legibus. Dicta olim Bergeracum, Castellonium, fanum Fidei Sectariorum ad agros Aquitanicos ambulacra: at rebellauit statim à Montalbani obsidione fanum Fidei, vt in tempore memorabo.

Tres vrbes sectariorum Aquitaniæ olim ambulacra.

Panissaut. Panissautus popularibus studijs Bergeraci potens, dispositis in obsequia oppidanorum votis ad III I. Id. Iulij Bergeraci nullo apparatu Regem excipit, póstque quatridui morâ firmatam Rebellium fidem, concessâ Ramburio vrbis præfecturâ discessum. At ne prægraui tormentorum pondere oneri cederet pons, cuius non adeò solida compages, vt ferendo esset, iussæ in vlteriorem ripam vi brachij subuehi machinæ. Ferunt eò loci dum de munimi-

Rex Bergeracum subit nullo apparatu.

Rambures. ninibus diruendis agebatur, dixisse Regem; optatum à se vehementiùs, effecturúmque, si quid valet, nihil nisi ad confinia Regni sui munimentorum esse, subditorum corda, arces Regi imperuias satis, si in fide manserint. quæ sanè politicæ præcipua regula, quippe tot in vasta ditione reguli, quot arcium occupatores.

Memorabile Regis apophtegma.

CAPVT III.

EPITOME.

Deditis fano Fidei, Castellonio & Bergeraco Rex fanum Bartholomæi venit. ingens ab imbre periculum. magnus erga milites suos Regis amor. Altam vineam ventum. Veræus, Schombergus, Conciliique arctioris

primores Toneinſium non ſinè periculo primi ſubeunt. captum de Clairaco obſidendo conſilium. Deſplanus irrito conatu deditionem tractat. ſitus Clairaci. oppugnationum Termeſio Contenantio & Zameto datum negotium. Ioinuillius princeps, tréſque cum eo Galliæ Mareſcalli urbem agnoſcunt. præcox oppugnatio. Termeſius occumbit. retruditur in urbẽ hoſtis. Termeſio Rex in ſolatium adeſt. pleraque hinc inde dicta, laudatur eius virtus. diuiſa in oppugnationes duas verberatio. cohortium, aliorúmque ordo. Schombergus tormentorum ex occaſione præfectus. primipili virtus & præmium. Regina in edito conſiſtens oppugnationes ſpeculatur. obſeſſi deditionem meditantur. miſſi ad Comeſtabilem Oratores. quid inter eos actum. Sectarii quare tum primum papiliones dicti.

EDITIS vt ſupra dictum Caſtellionio, fano Fidei, & Bergeraco, obſtabat adhuc ea parte Clairacum. Iuſſis Rex præire tormentis ſequutus ipſe, Amatum, inde fanum Bartholomæi venit, moráſque operiendis quæ ægrè trahebantur tormentis indixerat, cùm militari conſilio ex re viſum nullâ morâ progredi in hoſtem, parúm ne tutâ eâ ſtatione, an intercipiendis Clairaeenſibus incautis, incertum. Ad hęc mutato propoſito Rex malis auibus ire, nec proprij conſilij expers, nec alieni incapax, quod rarum habenas rerum ſummo iure tenentibus. Poſtridie fano Bartholomæi Toneinſium iter indictum; Termeſóque, & Zameto Caſtrametatoribus, viſendi

Caſtellion. S. Foy. Clairac.

Rex fanum Bartholomæi venit.

Aymé. S. Barthelemy.

Conſilii arbitrio Rex contra ſententiam ſuã progreditur.

Toneins. Termes Zamet.

interim Clairaci delatum munus, data illis delecta manus, quæ dum munimentis succedit supra fidem est quo periculo implicatur exercitus, ipséque Rex, obluctante genio, aliorum arbitrio progrediens. *In periculū incidit.*

Vix quatuor milliaria à fano Bartholomæi emensus exercitus, cùm repentino turbine conglobatæ nubes, densiore nimbo, imbrem effundunt tanta copia, vt intra sex horas, inundata planities circumadiacens, nauigiorum capax, torrētibus vndequaq; peruia fuerit: neque consistere in vestigio datum aquarū violentiâ raptatis militibus quos ipsummet prægraui pondere tegebat ferrum: iam superante militum, equorūmq; infenso imbre latera: progredi aut regredi æquè periculosum loci geniū ignorantibus; hærere difficile, luctantibus ex aduerso ad vestigia torrentis impetu; ad caput, humerósque desuper, imbre: qui sarcinas ipsi suas vectabant, impares cedebant oneri, proiectis in aquam quorum à vitâ potior illis ratio. Intereà Rex oblatam rhedam parum ipse de se sollicitus aspernari, abnegatísque in cōmuni omnium luctu commodis, queis Reges à plebe differre solent, hinc inde ad pericula abripi, his voce, illis gestu, exemplo omnibus solatia præbens. Subijt inter hæc legionum recordatio, quæ fatigando hosti, agnoscendóque propiùs Clairaco præmissæ fuerant; quas nec dubium erat iam ad milliare ab vrbe prouectas. bellicus apparatus, puluis, funes, glandes, aliáq; id genus, quæ illis ductabantur ad prœliū intercepta vndis, mediâ hærebāt viâ, vt plaustris trahendis irritus esset equorū cona- *Ab imbre repentino periculum.* *Proiecta in mulus sarcinæ.* *Rex rhedā aspernatus militibus adest.* *Regis præsidentia.*

tus: vnde progressis periculum imminebat quale nusquam ab eruptione, aut insidijs hostium, inermibus sinè prælio iugulandis, non secùs ac pecudibus, puluis, si quem fortè modiolis suis secum traduxerant adeò madidus erat, vt flammæ incapax ipsismet magis excidio verteret, quàm hosti. Ad hæc iussi qui Regiæ apparatum mulis maioribus vectabant agasones, peristromata auro mixtim & serico fulgida, precioſam Regis supellectilem media deponere viâ, in quam eâ iam violentiâ ferebatur torrens, vt secum abriperet obuium quodlibet: superimpositus dehinc puluis, bellíque armamenta, quæ citiùs quàm dici possit illata, prouectos imminenti periculo exemere. Dignum imperatore facinus, qui militis salute nihil habet potius: hinc factum, vt legio, quam Rex præire iusserat, ei se salutem & vitam debere professa fuerit. Appetente nocte Altamvineam ventũ, neque enim per imbris incommoda Toneinsium ex animo iri potuit. vocati dehinc ad diuersorium errantes huc, illuc incerto gressu, ídque accensis velut è specula in portu lucernis. Fabulas loqui videar, qui imbrem exprimo penè supra hominum captum, vera tamen relatio, quod nec ignorant quibus iactura supellectilis, merciúmque magno tunc stetit.

Consultus militis sua prouicit.

Altamvineam venit.

Hautevigne. Toneins.

Postridie firmati pontes, paratęque, quibus liberè per planitiem commeare dabatur nauiculę, minùs periculosum, quamquam difficile Toneinsium aperuere iter. Vrbem primi subeunt Vereus Procancellarius, Schombergus Comes, Galliæ quęstor,

Du Vair. Schomberg.

quæstor, tormentorúmque ex occasione prefectus, ærarij, quod parsimoniæ vocant, arcarius, quatuor qui Regi ab epistolis, pluréſque ex sanctiore concilio, quorum in periculo diu libertas fuit: quippe vrbem Sectariorum nulla causæ cognitione ingressi, nisi quòd nuper Regi fidem dederat, nihil habebant præsidij militaris, quo firmaretur statio, vnâ alioquin hostium fide parùm tuta. Atenim, si prædę ingentis, spes non incerta magnum est ad noxam etiam probis irritamentum, quid eâ vrbe sperandum in quam primores Gallię si diuitias spectes, minori prouidentia confluxerant inductâ secum prædâ, qualem ne quidem à profligato exercitu sperare liceat? Veræus periculum cui se, suósque implicuerat alta secum mente perpendens, habito districtè concilio, quia sensim in vrbem confluebant alarij, stationem ad portas leuem illam, locat, quâ saluti consultum, seu oppidanos ad arduum opus defecit animus, seu quòd ne quidem aduerterant prædam. *Veræus cõsilique arctioris primarij Tonenſium magno periculo subeunt.*

Ad vesperam de obsidione Clairaci consilium iniri placuit, quo in vtramque partem agitata iterum quæstio, quam suprà fusè memorauimus, Montalbanúmne omisso Clairaco, eundum rectà, nullis obsidionibus medijs; an obsidendum priùs Clairacum. Vna hæc vrbs prostratæ ea parte rebellioni superstes erat, neque magni apud antiquos nominis, nisi quòd illam firmauerat recèns Rebellio. Factionem iam antè abdicauerat Pujolius vrbis præfectus, vir magni animi, datáque Regi fide tentauerat omnia retrahendæ in ditionem Regiam vrbi, conatu *De Clairaci obsidione consilium capitur.* *Pujolius Clairaci præfectus Rebellioni abdicat.*

Montauban. Pujol.

irrito; quò factum, seu Rebellionis odio, seu illatæ sibi à suis iniuriæ vindictâ, vt in obsessos ipse, cui loci genius notissimus, perutiliter Regi meruerit.

Designatur in Clairacum expeditio.

Substitutus illi Santorsius, qui vrbem regeret: designatur in Clairacum expeditio, quamquam sagaciorum sententia in Montalbanum iret. S. Torse

Postridie, qui in XI. Kal. Sextil. incidebat, collectis iam ab imbre hesterno legionibus & tormentis, castra in vrbem moueri placitum. procurata interim Burdigalâ septem maioris modi tormenta; missúsque Clairacum, qui Mercurium vbique agebat, pacis proxeneta Desplanus: ille primores municipij ad Comestabilem ducit, quorum ea impudentia, vt fidem dixerint non alio precio venalem, quàm conseruatis libertate, muris & munimentis: re ergo infectâ missi tentandis iterum oppidanorum animis, Lesdiguerius & Boissæus, qui demùm tormentis bellicis abacti procul, referunt ab infida Rebellium fide sperandum nihil.

Desplanus deditionem irrito conamine tractat.

Desplã.

Lesdiguieres Boisse.

Situs Clairaci.

Clairacum accessu difficili, ad collem asperum situm est; circumstant vineæ, quibus genio loci angusti ad vrbem aditus obducebantur: assurgebant hinc inde claustra frequentioribus tunc manipulis quibus tandem non nisi magnâ Regiorum iacturâ excussus hostis. placitum tripartito agmine ea oppugnari: dextrum cornu Termesio datum, sequuta ducem prætoria cohors; lævum Zameto, medium agmen Contenantio: illum Picardiæ, Campaniæ, Bellimontis; hunc Nauarræ, Normanniæ & Chapesij Cohortes, veteranis militibus sequebantur.

Claustra oppugnantur Ducibus Termesio, Zameto, Contenantio.

Termes Zamet. Contenant. Picardie. Champagne. Beaumont. Nauarre. Normãdie. Chapes

Lesdiguieres Nondum muris succesſerant acies cùm Leſdiguerius magnus Caſtrametator, Ioinuillius princeps, Ioinuille. Praſlin. Mareſcalli Galliæ tres, Praſlinius, à Sancto Gerano, S. Gerã. Chaune & Chaunius, admoti ad munimina propiùs explorando loco in varias turmas circũequitant inter hęc Leſdiguerius magno ſolis feruentioris æſtu, adiacentem arboris vmbram ſubit, vnde caſtra, metationes, & valla voluebat animo, cùm ſclopetariorum delecta manus eò intrepidè, pergit: ille velut Archimedes in opere mathematico defixus hærebat, aliud cogitans, cùm ſauciati lethaliter circumſtantes monuere periculi. emiſſus illicò manipulus leuis, retruſit quidem in foſſam primo impetu hoſtes; at concitatis in prælium cohortium animis indebito tempore, paucorum exemplo, pugnatum ab omnibus, rorariorum, quod aſſolet velitatione cauſſam oppugnationi dante: irritus hîc præfectorum conatus, qui & ipſi non niſi in ſpeciem prælium inhibebant. præcox illud cui Rex adeſſe non potuit ex voto.

Vrbs propius à primordijs agnita.

Commiſſum præcocis oppugnationis prælium.

Non expectato ſigno, primus in clauſtra irrumpit Termeſius; non antè prætoria cohors ſequuta acriùs, non antè in hoſtem audaciùs ducta; equitabat ille, non niſi ægrè in veſtigio conſiſtens à vulnere, quod à pila tormentaria acceperat olim ad tibiam, armáque dedignatus quibus tegeretur, enſe nudo ferebatur in hoſtem, exemplo vltrò & voce, accendens Regios, cùm incautè ad ventriculum petitur glande, ictu ſatis lento, quémque vt relatum dehinc à medicis, lorica quælibet retundebat.

Termes

Termeſius primus in hoſtem irrumpit.

Vulneratur lethaliter.

Ad lævum cornu pari alacritate pugnatum, me-

Zametus strenuè agit.

liore fato: Zametus quippe cohortibus suis admotis ad claustra, propulsabat hostem, illi à tergo Vicius aderat in leui ala, sclopigerísque equitantibus (Carabinos vocant) neque ad medium agmen à Contenantio, minori pugnatum audaciâ, actum vbique strenuè, vnaque demùm retrusus die, pugna vnica hostis, (quod magnis ferè obsidionibus inauditum) in munimenta vrbis se recepit, magnâ & ipse militum iacturâ. Ita perrupti aggeres, quorum expugnatio, (si, more obsidijs solito vallis & fossis actum,) in mẽsem omnium iudicio protrahebatur. At vtinam ita lento conatu gestum opus: neque enim cecidisset hoc prælio Termesius, quem innatus Gallis prælij calor abstulit.

Zamet. De Vic.

Contenantius stem.

Pellitur hostis.

Rex adest.

Interea Rex qui non nisi se præsente committi pugnam iusserat, adesse propiùs, luctuosíque spectaculi futurus testis in eum fortè locum incidere, quà sauciatis transitus erat ad castra: queri primùm quòd Castrametatores parùm imperij memores, se absente signum pugnæ dedissent; illi causati militem, dum eruperat hostis, non expectato signo manum conseruisse, irrita dixere inhibentium imperia, vbi aut non exaudiebantur à strepitu, aut ad pugnæ libidinem spernebantur: lætos se tamen quòd eo absente pugna processerit, qui non nisi magno periculo adesse potuisset. Ad hæc describi pugnę initę rationem, triplici actum oppugnatione, Termesio, Zameto, & Contenantio ductantibus cornua pari vbique fato fugatum hostem, vlteriúsque Rex secundùm sermones hinc inde habitos incautè pergere, cùm stipatorum vulnerati ab hostium muni-

Queritur Rex pugnã se absente commissam.

mentis duo, monuere periculi.

Regiorum plures hoc prælio desiderati; gregarij tamen ferè omnes, si Riuierum Bordeti Legatum, Masotesum, Baronem Maillocum Normannum, Termesiúmque Castrametatorem eximis; quorum hic dolorem exercitus vniuersi, sui desiderio concitauit: triplici clausstro hostem excusserat, aditum molitus per aggeres, cùm à læua quâ circumequitans habenas equo laxabat ad pugnam, glande impetitus est; at neque lethaliter, vel si Bubaleum thoracẽ, qui vulgò ferrei præuius est spissum, ex more induisset: sauciatus in crastinum vixit, non alio quàm Regis solatio, quem & moribundus dum ab eo gratè inuisitur in hæc ferè verba conipellat; Nihil se dolere, quòd à vulnere sensim deficeret, optatum à se diutiùs sic mori, qui tanto erga Regem suum affectu vixisset; positam inter arma gloriosè spem vitæ, quam ne quidem hodie reuocaret oblatam desuper; nisi vt pulchrè iterum eam pro Rege poneret; magnum esse, etiam ad Regis absentiam, pro Rege mori; atenim si eius præsentia adijcitur virtutis testis & mortis, viuere denuò qui sic moritur. duo superesse ad quæ fluctuans animus dubius inter gaudia & mœrorem hærebat, Bellegardi fratris hinc, illinc vxoris, pignorísque ab ea charissimi memoriam, luctuosam illam; nisi quòd Bellegardo Rex ipse (absit verbo inuidia) frater erit; vxori maritus, filijs pater, communi fratrem, vxorẽ, & filios amore prosequuturus. Sibi ex bonis quæ fortunâ parantur, præter vxorem iuuenem illam, præsentíque infortunio imparem, & vagientes

Desiderati ea oppugnatione.

La Riuiere. Masotes. Maillocum. Termes

Iactura Termesii omnibus grauis.

Termesius Regem alloquitur.

Cõmendat filios & vxorem.

Bellegarde.

adhuc in cunis infantes duos superesse nihil. Reliqua aut seruitio Regis absumpta, aut eò posita, vt nominibus alienis distrahãtur. concitaret miseri-
Rex solatur Termesinm. cordiam Regiam filiorum eò luctuosa conditio magis, quòd se miseros nescibant: victuros eos, si quid maiorum exempla, immissáque recèns obsequij in eos semina valent, in fide coronæ debita; &, si parentum exemplis ad mortem filij innatâ virtute rapiuntur, in eadem fide morituros. Ad hæc Rex in amplexus gratissimos ruere, séque Termesiæ sobolis protectorem professus, præceps abire, quia obortas ad mœrorem lacrymas inhibendi animus; quasi indecoris Regibus lacrymis qui vt supra humanas vices positi, ita nec debent mortale quid prodere.

Termesii laus. Hîc abundè est Galliæ, quòd in lacrymas abeat cui perijt alumnus carissimus Achilles ad prælia, in amore Paris, Nestor si quãdo proloquutus: bella apud Germanos, Batauos, Pedemontanos, imò & in Gallia sectatus vbique: Mauricio Nassouio in Batauia; Emanueli Sabaudo in Pedemontio, Henrico olim IV. dehinc LVDOVICO Regi in Gallia meruerat, eâ magni animi famâ, vt eius nomen apud exteros in Gallicæ virtutis exemplum traheretur: armato demum in Rebellionem LVDOVICO, dum adest vbique ad pericula, fulmineâ glande trajicitur, mirum quòd perierit fulmine, qui ipse belli fulmen hauris ad gloriam tegebatur. Vir erat summa morum elegantia, ingenio illustri, ad arma expeditus, aptus alliciendis feminarum amoribus, quod penè illi excidio vertit, dum nobilissimam vir-

Allemagne. Hollande. Piedmont. Maurice de Nassau.

ginem ex Reginæ olim familia in ipsa Regia ad amplexus induxit, vnde nî se fugâ inter obscura noctis proripuisset, ferro vitam finierat: hinc exul apud Batauos diu à Venere, Marti militauit. Dicax idem, Curialésque ingeniosis facetijs irridere solitus, primorum gratiâ floruerat, cuius apud illos memoria in longum præpotens erit. Hæc de Termesio, quæ si non rependisset eius virtuti historia, aut parùm virtutis amatrix, aut inuida dici poterat.

Ad crastinum deductâ in concilium oppugnandæ vrbis ratione, producitur eius in charta descriptio, hîc in varias sententias itũ. Regi, & Comestabili placebat in columbarium vrbi adiacens, munitum illud, oppidanísque perutile tormenta duo collimari, quod non incertâ disploſione disiectum faciliores in vrbem aditus aperiebat: prœualuit tamen duas alibi oppugnationes indici, quarum hæc data Comestabili, illa Lesdiguerio. Intereà prætoria cohors, clausſtro, immani mole extructo, terram vallo aperit, quod paucos intra dies indefesso labore productum, propugnaculum vrbis, cui à Buillionio nomen, subijt. Ex aduerso Picardiæ, Bellimontísque cohortes clausſtrum aggere firmant, Campaniæ legio iussa viam occupare, stationem repagulis claudit, dum Pedemontij, Normanniæ, Nauarrę, Chapesíque viam è regione publicam, quâ recèns hostis deiectus, muniebant.

Oppugnationis forma in concilium deducitur.

Duæ verberationes indictæ.

Bouillõ Regimens. Picardie. Beaumont. Champagne. Piedmont. Normandie Nauarre. Chapes

Ad Comestabilis oppugnationem merebant prætoria excubiarum, Pedemonti & Normanniæ, vbi octo circa hominum millia, Lesdiguerio aderant Picardiæ, Nauarræ, Campaniæ, & Chapesij

Dispositæ ad verberationem cohortes.

cohortes : ibi Praslinius & Chaunius Marescalli, Hîc Ioinuillius, Marescallus à Sancto Gerano, Contenantius, & Zametus regebant ex voto militiam. Trans Oldum, quò vrbs alluitur, iussus Dux Engolismensis cum alis equitum, Bellimontísque cohorte stationem locare quà subsidio in vrbem via facilior erat munus ille impigrè obijt, vt est promptus ad arma, bellóque, si quis in Gallia, expeditus & sagax.

Praslin. Chaune Ioinuille. S. Geră. Contenant. Zamet. Lot. Beaumont.

Engolismẽsis vltra fluuium Bello expeditus.

Lesdiguerij valla ad Kal. Sextiles primùm cauata, assiduóque exin labore producta, medio circa Augusto, Rohanæi propugnaculo instabant, quando placitum obduci ea Castello, vnde dehinc ex transuerso per anfractus, ducta valli in fossam linea, quæ dum opere assiduo fossæ succedit; ex aduerso ad Comestabilis oppugnationem producit vallum Gamorinus Italus, acerrimíque opifex ingenij, qui ex Reginæ matris domo Regi militabat.

Producitur vallorum opus.

Gamorinus Italus magni ingenii opifex.

Gamorin.

Medio flumine assurgit agger, quem continua rupes ab vrbe in vlteriorem ripam porrigit, tignis oppidani, superstructísque lapidibus, demissum naturâ opus, arte in altum euexerant, mittendæ ripam versùs in molendinum aquæ. Ad ripam vlteriorem exstat veteris Abbatiæ maceries, cuius fundamenta olim à Carolo magno iacta perhibentur : intercludendo Regiis hac parte aditu, ruinam Abbatiæ veterem, vicinásque domos satis arctè firmauerant oppidani : quibus expugnatis, placuit disturbari aggerem, eo animo vt superimpositis ad rupes postibus sterneretur in vrbem via facilis, porrectúsque in latum fluuius longiùs ab vrbe aquas molendino

Rupes medio Oldo assurgunt.

Charlemagne.

dino subduceret; gestum vtrumque ex proposito.

Circa Kalend. Sextil. erumpens in Regios magnâ audaciâ hostis, retruditur non sinè regiorũ iactura; tympaniſta dehinc egressus, legati cuiusdam, qui prælio occubuisse credebatur cadauer exposcitur; quæsitum illud diu, nusquam inuentum est, existimantibus plerisque dilapsum eum inter prælium, quod non ægrè fiat, quasi eò deducta spe obsessorum, vt citra vnam Regis misericordiam desperata salus. Dehinc redintegrata verberatione Kalend. Sextil. sexcenti tormentorum maioris modi vna die ictus numerati; trifariam diuisa disploſio, quà amnis in imum defluit, quà Toneinsium hinc, illinc quà aperitur Aginnum, V. ad quælibet oppugnationem tormentis, quorum præfecturam obibat, magna laude Schombergus, ad Marchionis Rhonij absentiam, qui lubens à castris abesset, an iussus, non probè mihi constitit; nisi forsan quòd Rebellibus tunc patre, agnatisque, parùm tutæ fidei habebatur.

Dilapsus inter prælio legatus.

Tonneins. Agen.

Triplex verberatio.

Schombergus tormentorum præfectus absente Rhonio.

Rhony.

Postridie Rex oppugnari hemicyclum iussit; nec dum classico emissus miles, cùm primipilus virtutis ad Regis oculos edendæ consilio, delecto selopigerorum manipulo, quà viam in vrbem faciebat ruina proruit; placuit alacritas viri, Regi incauto, qui nec clamori parcens: ad circũstantes conuersus;

Queryetanus primipili virtus.

Le Chesne. Hem quâ audaciâ, inquit, Quercetanus (hoc primipilo nomen erat) in hostẽ abripitur; mirantibus qui astabant memoriæ felicitatem, quæ ipsosmet primipilos, gentem vulgò ignotam retinebat, iussit Rex referre pedem, qui stationi iam incumbebat; ate-

Pedem Rex referre iubet.

nim prædominante propugnaculo Buillionio, ex- Bouillo
cidio Regijs vertisset victoria. exin rogatus ille, quid
Primipilus visa refert. ab hemicyclo interni muniminis foret, adiecit de-
sertum consultò ab hostibus locum, quo parari sta-
tio non nisi summo periculo poterat; hemicyclo
imminere à tergo fossam profundiorem, & latam,
quam crebri aggeres, doliares munitiones, & clau-
stra distinguerent, neque in hemicyclo plenam es-
se victoriam, nî diploſione priùs continuâ, disiecta
adiacentis propugnaculi moles: cetera vallis, cuni-
culisque in plano esse: magnâ dehinc Regis ipsius
laude, aureisque centum dimissus est.

Regina loco commodo oppugnationi videt. Collis vrbi adiacet, quam Regina, muliebrisque
Regiæ apparatus, videndæ oppugnationi subijt se-
mel ac iterum; dispositis mirâ arte, loco aspero se-
dibus, opertóque à sole veteranis quercubus cœlo,
ne feruentior Caniculæ æstus, cœlo exasperato cor-
rumperet vultus. Hæc à Regijs. obsessis ex aduerso,
seu virium, seu mutuâ inter semet diffidentiâ, agen-
Segnius ab obsessis actum. tibus segniùs. Inualuit in vrbe rumor cuius auc-
torem Comestabilem facit veræ relationis auctor;
oppidanorum plerosque, pecuniâ numeratâ, liber-
tatem municipalium, conductitiorumque vitam
Quare id. Regi vendidisse; illi contrà vnâ Rebellione noxij,
iniuriâ se postulatos questi, crimen in delatores re-
torquere, vnde gliscebat sensim in vrbe seditio, cùm
Sauuagio suadente (is magnæ in vrbe auctoritatis Sauua-
præfectus Regi fidus) deditionis consilium captum ge.
Capitur de deditione consilium. saluis libertate, vita, & bonis. Impetrata demum col-
loquij facultate, primus municipij rector habere
se dixit, quod Engolismensi quem colebat im-

pensiùs, communicaret: habitísque hinc inde colloquijs proditum, subscripturos deditionem oppidanos, si salua forent, de quibus inter se iam antè
Desplā. conuenerant, libertas, vita, & bona. Datū Desplano negotium, ille ire, redire sæpius, negatísque in pacti formulam conditionibus, vt apud Engeriacos iam antè, clementiam Regis opponere, de salute addubitantibus. Dato postmodùm ad Comestabilem delegatis commeatu, rogant deprecaretur noxijs Regis iracundiam, quando hęc vna salutis expediendæ ratio foret: paratos se vt iussa subirent saluâ vrbe, quam si æquitas damnabat ad prædam, eximebat clementia. Nihil cunctatus Comestabilis patêre regressus viam dixit, facesserent procul à conspectu, aut nullis conditionibus, genibus Regis prouoluerentur in cuius misericordia plus præsidij obsessis foret, quàm in munimentis quibuslibet: dilationem noxiam esse, eóque pœnas magis accrescere, quò protelabatur deditio, vocato ad maiora Rege.

Missi ad Comestabilem Oratores.

Neque hîc omitti debeat quòd secundùm obsidionem erumpentibus sæpe hostium manipulis in carbasea veste, dum huc, illuc nullo periculi metu volitabant, Papiliones vocatos; quæ dicacitas nullo quod sciam acumine, eo omnium applausu excepta est, vt Rebelles postmodùm, communi assensu Papiliones in Gallia dicti, nescio an hinc ductâ formulâ, quòd volatu in lucem incauto abreptus papilio, cadit ignis victima, dum nimio ausu circumuolitat, quod Rebellibus Gallis vtcumque conuenire videatur, dum in Regem feruntur, imperij lumen & columen; nisi quod vęcors animal in lucem, amore

Sellariis hic Papilionum denominatio obtigit.

parpaillols.

abripitur, Sectarij perduelles odio in Regem ; vtcumque est ab ea obsidione ductam Papilionum denominationem nemo neget, quam & audio apud exteras nationes pari omnium suffragio exceptam; adeò ignarum vulgus nulla causæ cognitione, iure vel iniuriâ in noua fertur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Clairacum Regis misericordiam nullis conditionibus subit. pathetica Ministri Clairacensis ad Regem oratio. Lesdiguerius vrbem ingreditur. sequitur Comestabilis. lex Regis arbitrio rebellibus dicitur, damnatis ad furcam quatuor, supplicio eximitur alter. Consul humerali purpureo, patibulo suffigitur. præda inhibetur. seditioni conuitia causam dant. diuersæ hic multorum sententiæ. Veræus moritur. describitur eius virtus fortunâque districtè. retunditur in eum calumnia atrox. eius testamentum, legata, paupertas. vsurpata à Luyneo sigilla. parum gloriosa parlamentorum silentia. dignitatis affectatæ pretextus. celata edicta quælibet nullo iuris aut iniuriæ delectu. deduntur Regi vrbes pleraque. Mayennio datum id muneris vt circumiectas Montalbano vrbes sectarias obsideret. scribit perhonorificè Tolosano Senatui. scribit item Rex. instruitur Tolosæ bellicus apparatus. Caminadæus præses Regem à Senatu salutat. salutant ab vrbe municipes.

TANDEM ineunte Augusto Regis misericordiæ totos se dedunt oppidani, Oratoribúsque ad eius genua prouolutis in hunc modum Minister proloquutus est. *Deditur Regis arbitrio Clairacum.*

Habes, Rex magne, genibus aduolutos eius vrbis Rebelles, quam proditionis torrens vanâ Religionis imagine, in perduellionẽ recèns abripuit; adsunt ijdem illi, quos væsanus furor in Regem suum armabat modo met, eius iras deprecaturi; qui non nisi nostro omnium excidio IVSTVS esse potes, abdica sanctissimę virtutis elogium, futurus CLEMENS: quãquam simul IVSTVM & CLEMENTEM esse dabitur: neque enim se mutuò extrudunt virtutes sororia inuicem caritate cõiunctæ; vitam afflictis condonans, CLEMENS insimul eris & IVSTVS: CLEMENS, quia perduellibus concessa vita: IVSTVS, quia victuri dehinc nullis vitæ delicijs, exactæ Rebellionis conscientiâ, tortore interno diuexabimur: quidquid id est IVSTI, aut CLEMENTIS arbitrio damus, libertatem, bona, & vitam; tibi vni imperium, nobis vna obsequij gloria stabit: tibi linquitur CLEMENTEM esse an IVSTVM: ad pœnas tua nos deposcit iustitia, quas iam antè experti quid grauius timendum restat ab excidio vrbis nostræ, à vastata ferro prouincio: absumptis reliquis vna nobis libertas superest, vita vna, quæ si adimis, nec adhuc erit quod iustitiæ fiat satis, maiore crimine quàm vt possit vitâ expiari. at absit omen; absit cum Israëlitis nos dicere DEVM VIDIMVS ET MORIMVR, quin potiùs viuemus felices, quia Deum Galliæ tu- *Ministri Clairacenses ad Regẽ Oratio.*

telarem viderimus, erit nobis sacra Regis præsentia asylum, cui libertatem, bona, vitam, & si quid super est debere nos fatebimur. Hinc religionis nostræ in eum elogia sempiterna, hinc vota & preces, quibus nocte & interdiu fatigatum numen dabit posteris exemplar LVDOVICVM IVSTVM, non virtutis modò, sed fortunæ, eiúsque felicitatis quæ suprà captum est. ADHÆREAT posthac LINGVA FAVCIBVS NOSTRIS, si quid in Regem loquimur, DECIDAT A COGITATIONE SVA INANIS, quisquis in eum aliquid meditabitur, OBLIVISCAMVR DEXTERÆ NOSTRÆ, si tui aliquando obliti Rex maxime! Quid malùm? Regem vnctum Domini non impensè colimus, qui omnium commodis, assidua contentione studet? qui æquabili iuris inter suos dispensatione, omnium beneuolentiam sibi demeretur? ad quē populi sui, bona & mala adeò spectant, vt non aliâ mensurâ sibi mœrorem, aut gaudia statuat, quàm infortunij, aut felicitatis quæ populum habent? Si vita, Regia nobis destinatione supperit, vnum est quod te, Rex magne, exorabimus, si quid preces enixæ valent, vt perduellionem exactam, fide, obsequióque non dilui modò patiare, sed & obliterari; neq; enim nobis vita amabilis, quam perduellionis etiam anteactæ memoria faciet noxiam; pereamus ad internecionem vltoribus flammâ & ferro, nî quemadmodum hucusque perditissima fuimus Rebellionis simulacra, simus dehinc inconcussæ Regiæ auctoritatis columnæ, hîc nobis vnus obsequij animus, &, si ausim dicere, hæc vitæ spes vna.

Placuit Regi, non inconcinna Ministri deprecatio; & Benè, inquit, consultum vobis, dum misericordiam experiri satiùs ductum, quàm armatum furorem: grata hæc fides, quam multo verborum apparatu ad id temporis rerum vacuam expertus, vix à vobis sperare ausim, cui anteacta obuersari palàm est. Intereà sistite vos officio vestro, postridie placiti formulam à Comestabili accepturi, ita Rex districtè, vt assolet. *Ministro Rex districtè respondet.*

Imminente ad crastinum luce præscribendo exitus ordini vrbem Lesdiguerius subit. sequuti prætoriæ cohortis ordines duo, Regio portas præsidio firmant: subsequutus Comestabilis, obuios extra S.Torse vrbem Consules habuit, Santorsiúmque (is præsidiariorum in vrbe præfectus) illi claues vrbis suæ offerre, hic ensem, quo summũ illi in vrbe imperiũ. Rogatus dehinc quid à Rege statutum de vrbe. primùm accusare proditionem, exin audaciam, quæ victorem, fortunatúmque Regem sistere ausa, vix flammis expiari possit; inauditum esse, eius aliquando nominis Regi rem fuisse cum subditis ea libidinis impotentia perduellibus. excitas vsqueadeò Regis iras, vt nisi interfessisset ipse aratrum passa vrbs sale, & cinere conspersa, in sectæ opprobrium foret. Impetrata oppidanis vitam, bona & libertatem, si factionis capita eximas, quæ ex æquo præcidi placet: non decimandas vt olim legiones, fortunâ tunc vltrice, magis quàm iure; non plectendos præfectos, quos forsan auctores dissidij, legionũ redemptioni deceat esse victimas; quatuor capitibus, iisque vrbi (si quid sapit) inuisis litandum Regi, reliqua salua *Lesdiguerius vrbem subit.* *Sequitur Comestabilis.* *Claues vrbis Lugnao oblatæ.* *Perstringit audaciam.* *Deposcit ad mortem quatuor.*

esse, si abdicatis quibuscumque cœtibus illegitimis, vnius imperio Regis subiaceant, pridiéque à Ministro dicta exequantur.

Hîc peroratus alto omnes timore defixit, quippe sibi quisque iudicium timebat perduellionis conscientiâ, quâ rei omnes: at ne diutiùs in suspenso animi, exhibetur charta quæ in placiti formulam deposcebat morti Dionysium Consulẽ, Farguæum patrem Neraceæ Cameræ procuratorem, Farguæum filium Ministrum, Poyum Medicum, viros sectæ addictissimos dissidiísque supra fidem capaces: actusin furcam Dionysius humerali purpureo; togáque Consulari; Poyo data eo momento venia, quo in scalam euectus iam iam librabatur in aërem, Dionysius cõcitatis oppidanis, Farguesij Pater & filius à Neraceæ obsidione, inductis cõtra fidem datâ præsidio & armis, iusto Regis iudicio in furca finiere: sed alius hîc Minister, ab eo qui pridie habitis ad Regem verbis sibi eloquentiâ promeruerat gratiam. Præfecti capitalium prudentia inhibuit prædam; quippe vrbem manu viatorum stipante circumequitans, vicos, plateásque firmabat præsidio, ne occasione peccandi abriperetur in licentiam miles. nihil à Regijs in vrbe actum, quod hostem saperet: atenim egressos sors luctuosa egit ad mortem. Concitatus iracundiâ ad Termesij memoriam miles Regius, sibi persuaserat vastandam ferro, & flamma vrbem, iugulandósque ad Termesij rogum præsidiarios velut gladiatorum paria: at obsistente Regis clementia, tacita in abeuntes factione conspirant. Re agnita Comestabilis, firmare legiona-

Eorum nomina in scedula exhibentur.

Denis. Fargues pere. Fargues fils. Poy.

Cõsul Magistratus insignibus in furcam actus.

Poyo in momento vltimo vita data.

Præfectus capitalium prædam inhibet.

Iugulandi hostis consilium à milite sapitur.

gionarijs vrbem, patibularias furcas ad vicos disponere, vetare ne vrbe decedens miles, medio exercitu vt assolet transmitteretur, quinimmò paratis ad Oldum nauigijs iussus in aduersam fluminis ripam tacitè transuehi incautis Regijs. Ad hæc ferri tumultuariò ad flumen cohortes, hosti primùm verbis illudere, PAPILIONES adustos vocare, imbelles qui validissimâ vrbe vno timore cesserint: illi militari proteruiâ parũ infortunij memores, iniurias retorquere in Regios, solitáque dicacitate Raualiacos dicere, nõ priùs tamen quàm eos medius iam habuisset alueus. Funis erat ductarius, quem trochlea facilis, rudenti in vtrumque littus protenso duobus ad ripas vlteriorem & citeriorem palis nectebat, quo nullo periculo commeabant in vtrumque portum nauigijs quærentibus Regijs vltionis modum, occurrit rudens, qui præcisus, nullo remigio præcipites egit in defluens, vnde in molendina lignea, scopulósque acti, miserè vndis magna ex parte absorpti sunt; qui in ripam citeriorem salui euaserant iugulati ad littus; qui in vlteriorem, post repressam seditionem, Regis imperio Aigulioniũ incolumes deuecti sunt.

Qui de obsidione Clairacensi scripsit anonymus, diffidij causam eò refert quòd armatum contra deditionis leges militem, facto impetu Regij dearmassent, vnde is reliquos etiam inermes timor habuit, vt in nauiculas turmatim elapsi eas impares ponderi in imum egerint: quæsitam in fune traiectitio salutem, ad quem XXX. penduli, præciso fune decidêre in imum. Contrà expeditionis Regiæ relatori placet disploſionem è longinquo victorum

Lot riuiere. *Parpaillols.* *Raualiacs.* *Aiguillon.*

Monitus Comestabilis malo prospicit.

Iniuriis hinc inde à militibus actum.

Præcisa rudens in flumen præcipites agit.

Iugulati à milite plures.

Reliqui Regis imperio salui Aigulionium deuecti sũt.

Quæ fuerit seditionis causa non apud omnes conuenit.

alacritatis indicium, vel, quod assolet, sclopis exonerandis factam, adeò terruisse incautos, vt in portu naufragium fecerint: quidquid id est, nemo ambigat violatam à milite nostro fidem; quod adeò Regi graue fuit, vt auctores seditionis ad fluminis ripam ipsomet quem præciderant fune in furcam agi iusserit.

In furcam acti seditionis auctores.

Veraus fato functus.

Illi Burdigalæ de publico funus decretum.

Secundùm Clairaci obsidionem, Toneinsij, Veræus Procancellarius, pestilenti febre, quæ ad ea tempora grassabatur decessit. Viri illustrissimi cadauer secundo flumine Burdigalam deuectum magno Senatus mœrore perhonorificè exceptum est. decretúmque illi de publico funus. Vir erat maiestatis eximiæ, sagacitatis in publica negotiatione acerrimæ, prudentiæ non vulgaris, seuerus supra modum, Oratorum in Gallia princeps, qui loquutionem Gallicam aut restituit decori, aut decorum in eam primus inuexit. Stoïcorum sapientiæ studens, Deóque supra fidem addictus, patre libellorũ supplicum in Regia magistro natus; vix adoleuerat cùm Aduocatus fisci renuntiatus, præfecturam eo omnium applausu gessit, vt ad principatum Parlamenti Prouincialis à Rege vocatus fuerit, quo munere gloriosè diúque defunctus, à Maria tunc Regente in Procancellariũ legitur, quo tempore reluctantibus Sectarijs duo florentissima regna inimica diu, mutuo fœdere nectebantur magna omnium approbatione arctiori consistorio præfuit, donec nescio quo fato, nisi quòd tunc præualebant illicita, rerum administratione motus, ruri mirâ constantiâ pacatam traduxit vitam, nec diu tamen: restitutus

Clairac. Tonneins. pu Vair garde des Sceaux.

Laudatur eius virtus.

Describitur eius fortuna.

Prouéc.

Liſieux. enim à Rege, Epiſcopúſque Lexouienſis renuntiatus, in Rebelles expeditionem ſuadet; ſubit æſtus, frigoríſque ſecundùm iter incommoda, qui iam per ætatem prægrauis erat: conſilijs vbique ſagacibus Regem alleuat; quíque bella ſuaſerat politico, an Catholico zelo incertum, in bello moritur: ita de Veræo Procancellario veritàs; cui nihil habet inuidia impotens quod obijciat, quàm latam eo rogante legem, in quam primus ipſe incidiſſe accuſabatur: cùm enim Regis placitum, quo magiſtratibus ſoluta in annos ſingulos Regi pẽſione, in tuto erant iudiciales præfecturæ, proſcripſiſſet ille rigiditate ſtoïca, iniquum adijciens ære parari virtutum præmia, vænalémque purpuram Regis; accidit, fato functis pleriſque in Gallia magiſtratibus, perijſſe ſimul eorum hæredibus præfecturarum pretia, ídque eius auctoritate, qui Senatus principatum; non anteà vænalem, numerato pretio ad altiora gratis vocatus vendiderat; quod dehinc primariæ dignitatis commercium exemplo Parlamentis peſſimo fuit. adeò verum eſt, arduum eſſe ſibi, aliíſque pari ſeueritate ius dicere: ſi vera in probum virum poſtulatio, quod non alio auctoramento vix crediderim, peccauit in vita ſemel, quem alioquin vix hominem virtus pateretur.

Qui bella Regi ſuaſerat in bello moritur.

Calumnia in eum grauis.

Circumfertur in Gallia eius teſtamentum non alio quàm philoſophi apparatu. natum ſe fatebatur infirmo corpore, laboribúſque impari, infelici memoria; neque ſe acceptum naturæ referre, præter animi ſagacitatem, quam citra philautiã, eam fuiſſe aſſeuerabat, vt nihil Gallię, nihil ſibi priuatim ma-

Teſtamentũ Veræi.

gni obtigerit, quod præscientiâ supra vices humanas mirabili, non diu antè attigisset. Fuisse Veræ domus eo tempore infortunia maxima, quo mutuis seipsam vulneribus Gallia confodiebat : sensisse se tamen, inter procellosos bellorum ciuilium fluctus adeò propicium numen, vt ad summa dignitatum fastigia, supra spem euectus, præter ambitum diues, supra naturæ infirmitatem cumulatus honoribus, magnatibus præcarus, populo non inuisus habeat vnde immortalem eius prouidentiam laudet, qui magnitudinem eò potentiùs suam prodidit, quòd homuncionem ad ea prouexit, quò vix penetrauerat eius cogitatio. Vixisse se, quandiúque vita suppetet perstiturum in Ecclesiæ Apostolicæ, & Romanæ communione; nec non participem esse velle precum Virginis Deiparæ, sanctorum, fideliúmque quos habet nauicula Petri fluctuans : oppressum se tamen eo dolore diutiùs, quem etiamnùm hodie lugeat ad extrema sequacem, quòd eorum auaritiâ, & ambitione Ecclesiæ reformatio impeditur, quorum interest maximè in melius mutari, quæ labantis licentia seculi parum opportunè induxit: Precatum se diuinam sæpius prouidentiam eorum corda huc flecteret, quibus incumbit sacrorum cura. Si Lutetiæ fatum obiret, aut in vicinia, sibi in Bernardinorum cœnobio tumulum legere; si Lexouij, in Episcopali Ecclesia; neque velle, nisi operto vultu efferri, feretro plumbeo, cui superimpositum marmor, nullo apparatu, hâc inscriptione.

Landem ipse sibi struit.

Sepulchrũ sibi legit.

Paris.

Lisieux.

Guill. Du Vair Episc. Lexouien. Franciæ Procancell.

HIC EXPECTO RESVRRECTIONEM, ET MISERICORDIAM.

Nat. 7. Mait 1556.

Eius legata & paupertas.

LEGATA ab eo piè relicta ad quinquaginta librarum millia accedebant, leue donum si dignitatem Procancellarij spectas, sed integerrimi viri paupertati conueniens, qui non parato à prædijs vectigalibus fenore, ea nuditate obijt, quâ orbem subierat. celibem magna virtute vitam exegit, quintóque circà post sexagesimum anno finijt. extinctum fleuit populus, fleuere Parlamenta, eò grauiùs quòd vix ei qui substitueretur parem, natura negabat.

Magno omnium mœrore extinctus.

Luynaus sigillum vsurpat.

Dolorem auxit Luynæi proteruia, qui in contemptum litterarum & togę, sacrum Gallię sigillum statim vsurpauit, iure vel iniuriâ: quasi adeò destituta Gallia viris litteratis & probis, vt vno hoc indicia indigni haberentur tot Parlamentorum principes, tótque ad sanctius Regis Concilium veterani, qui sigilla tractarent. Vnius arbitrio positam armorum, legúmque summam, ad ea vsque tẽpora inauditum; libidine tamen insolenti ipse etiã sigillis præesse præsumpsit, qui vel vni armorum imperio impar erat. vbique mœror, tacitáque murmura; publicè enim sententiam dicere minùs tutum: nemo

apud se de hominis temeritate disserens, nō postulabat tacitè affectati imperii, at quia palàm lugere periculosum, vt dixi, nemo prodebat luctum, quasi & deberetur ipsis lacrymis vltor; ipsamet Parlamentorum audacia in vinculis erat: tentauerat quidem ad ineuntem Arpinatis fortunam, Parisiorum Curia VOLATVM AVIVM sistere, quibus supra hominum vices ferebatur in altum, opposuerat temeritati potentiam, affectatósque Ducis, Parisque Gallię titulos magna laude, diu proscripserat, verum gliscente in immensum potentiâ hominis, exactam animi magnitudinem fœdauit silentium altius, seu iusto Regis timore, cuius nomine suam ille superbiam prætexebat, quod minùs creditum; seu metu potentioris fortunæ (FAVOREM tunc vocabant) quod prævaluit. Non deerat ius causæ, sed delator; quippe monitus Rex (quod Parlamentis vulgò munus incumbit) non distulisset forsan medelam vulneri, populíque gemitibus robustiori Parlamentorum voce ad se delatis, agnouisset ad publicam vtilitatem spectare non ita Regis gratiâ prouehi vnū caput, vt summa rerum, eius arbitrio subsit. Nemine ergo obsistente, qui sub ipsa belli initia Comestabilis, in progressu Procancellarius renuntiatur, condignam tot vulneribus pro Rege exceptis gratiam, ijs scilicet prælijs, quibus ne animo quidem interfuerat.

Parlamenta silent.

Duc & Pair.

Luit animagè quàm Regis timore.

Prætextus affectatæ dignitatis.

Sed ne deforet affectatæ contra ius dignitatis, prætextus palàm iactitatum, Comestabili ad tēpus commissum sigillorum munus, non ipsam Procancellarij præfecturam, deficiente nempe in castris

qui Veræo ex æquo subſtitueretur; maioríſque momenti negotium dilationes expoſcere, at falſum illud; quippe Procancellarij duo, quos penè intra annum abſorpſit atrocitas morbi militaris, etiam eo tempore cum Rege metabant.

Calata edicta quælibet.

Nunquam pecuniaria edicta cælata faciliùs, per fas & nefas, imago ſanctiſſima quæ Regem ſigillo exprimit, non habito delectu, iuſta, illicitáque cęlauit, data hîc quorumlibet ſcelerum venia in imagine Regis: neque enim eorum Rex conſcius. Qui Veræi ſententiâ poſtulatis deiecti antè, ea iterant nouo iam Regno, & obtinent; quaſi in gratiam accepti à fortuna beneficij, deceret pœnæ eximi noxios; torqueríque per nefas ad cauſas ciuiles iuſtitiam. eò venerat Luyneæ ſuperbiæ deformitas, vt ipſimet qui impenſiùs eius fortunæ litabant, ipſi FAVORIS, quem vocabant, contubernales, vix ſubſcriberent facto. Lepidè dictum ad ea tempora memini, non mirandum qui in Gallia præfectus auium erat, tentare intrepidè omnia, nullo Parlamentorum metu, nulláque populi furentis formidine: vtpote qui iam ab auium volatu didicerat quò ſinè periculo fortuna progredi poſſet. Vtcumque res habet memoriam ſui poſteris reliquiſſet magis ab affectati imperij accuſatione immunem; ſi in Comeſtabilis præfecturâ poſuiſſet ambitionis metam, eò prouectus, quò nemini apud nos vltrà ire datum. Conſternata ad Clairaci deditionem circumadiacentia Sectariorum oppida obſequium meditantur; Layraci, Turnoniique in Aquitania Conſules, Regis imperia vltrò ſubeunt, qui paulò

Grand Faucõnier.

Dedita Regi noua vrbes.

Layrac. Tournon.

antè Comitiorum decretis incautè subscripserant.

Mayennio datum munus obsidendi circumiectas Montalbano vrbes.

Ex aduerso ad vlteriorem Aquitaniam Mayennius Dux, Regio vrbes firmabat obsequio; dato sibi hoc munere à Rege, Montalbanum finitimis Sectariorum arcibus destitueret, quæ periculum erat ne obsessis aliquando subsidio forent: enimuerò prudentiæ Ducis commissum, si diuturnior alicubi obsidio præuideretur, tentaret nihil ad Montalbani obsidium appetente Augusto vocatus.

Ad Tolosanum Parlamentum scribit.

Per id tempus Tolosani Parlamenti territorium ingressus ipse, salutando Senatui in hæc ipsamet verba ad eum scripsit, quibus nihil inferam de meo, qui velim prototypum esse magnatibus scribendi hanc supremis Curijs rationem.

DD. Curiæ Parlamenti Tolosani.

Mayennii littera.

OPTAVI vehementiùs DD. statim ac mihi sortitò Aquitania obtigit, votum ad oculos Senatus vestri exsoluere, quod in oblato vobis iamdiu obsequio humili, nuncuparam: at neque id per negotia licuit; quanquam abundè est, quod Deo habeam gratias, qui minùs cogitanti mihi ad manum dat, quò vestræ vrbi succedens ex voto, Deo, Regi, Tolosatúmque commodis militem. Neracum, Caumontiúmque pro tenui virium facultate eodem tempore, vt scitis, oppugnaui. Debita Deo parum expectata vtriusque deditio, illi honor & gloria, qui stragem hostium, decus & gloriam Regis euexit ad cumulum; parem ab eo gratiam ijs quæ iuxta vrbem

vrbem vestram superant expeditionibus expeto, & expecto, agite interim votis, quod mea spectat non laboris parcus ero, non vitæ, quam nullibi felicius impendi posse sentio. Supra fidem est quot me nominibus deuinciat vrbi vestræ, affectus, quem in me proditis, non agam hîc verbis, qui mâlim redamare agendo. Id vnum vobis certissimum esse velim; non abituram mihi, si quid valeo, consulendi vobis occasionem, qui eodem vobiscum affectu arces, quæ vrbem vestram circumsistunt, ita in obsequium retrahere destino, vt impotentiâ, quando amore non licet, fiant postmodùm Rebellionis incapaces; in quam Rex ipse sententiam assensu animi erga subditos promptioris inclinat, à quo id mihi prouinciæ datum, vt quamprimùm ad vrbis vestræ confinia pergam, paraturus Montalbani obsidium, quò magnis ille copiis castra mouet, à vobis interim benevolentiam, quam & prodidistis iam sæpius expeto, quam nisi supra vitam coluero indignus ero, cuius nomen apud illustres viros memoretur. Agite, qui neminem vnquam affectu prosequuti, neque dehinc prosequuturi estis, qui supra me vos, vestráque colat,

*DD.

Humilis, addictúsque ad imperia vobis

MAYENNIVS.

Nerac. 14. Jul. 1621.

Sub idem tẽpus, litteras Rex Toloſam ad Parlamentum miſit, quibus ſubmonebat, poſt confectum ad citeriorem Aquitaniam bellum, ſigna ſe in vlteriorem conferre: propoſita ſibi, promiſſáque iam antè à Maſuyero Senatus Principe ſubſidia, quæ ad Montalbani obſidionem Toloſa deſtinabat: in procinctu eſſe expeditionem, hortari promiſſis ſtarent vbi de Toloſatum libertate agebatur. Ad hæc iuſſi à Senatu magiſtratus municipales (Capitolinos à Capitolio vocant) vrbis armamentarium, rei tormentariæ Legatis à Rege miſſis aperire, qui delectu tormentorum, bellicíque apparatus, ad placitum habito, XIII. maioris modi murales machinas eduxere, pulueris tormentarij, globorúmque eam copiam, quæ machinis plus æquo foret. Maſuyer.

Præfectis rei tormentario bellici apparatus datur à Toloſanis delectus.

Hinc ſalutandi more maiorum Regis concilium habitum. Exoleuerat longa annorũ ſerie, ſi fas dicere, Toloſæ Reges excipere: vnde neque probè conſtabat quò ei occurrendum; qualíque ritu admittendus in vrbem: à Carolo IX. Regem Toloſa non viderat. Conſultis itaque eius anni actis curialibus proditum eſt, properanti Regi occurriſſe cum Præſide quatuor è Senatu veteranos, non alio quàm cooptationis in Curiam ſuæ delectu: placuit tamen, quandoquidem LVDOVICO ſupra Carolum erat, vt non victor modò, ſed & prouinciæ liberator accurreret, ſuppleri veteranorum numerum, qui VI. Caminadæum Præſidem ſequuti, Toloſatum Parlamenti territoriũ ingreſſo Regi ad Aginnẽſem agrũ occurrêre. Excepti perhonorificè, poſt ſalutatum, magno omnium applauſu Regem dimiſſi ſunt. Ibi

Caminadæus Regi ſalutando à Parlamento electus.

Caminadæus vt communi omnium voce relatum est magnum facundiæ specimen edidit, districtè proloquutus: subsequuti municipes, qui oblato Regi armamentario instructissimo, militúmque legione qualem expeteret, abscedunt; iussi tormenta proximæ obsidioni educere, cohortémque legere, quæ Mayennio ad leues in ambitu Montalbani obsidiones præstò adforet.

Caminade.

CAPVT V.

EPITOME.

Magnus apud exteros habetur LVDOVICVS. *destinata ad varias expeditiones eius virtus, scilicet post Rebellionem confectam. Summus Pontifex Regii litteris gratulatur. laudatur eius adolescentia, delicias armis postponens. Israëlis fulmen & clypeus, vniuersæ terræ gloria dicitur. inniti regnorum fundamenta fidei orthodoxæ. reuocantur maiorum exempla. Regi non eam mentem vt nouam religionem opprimat. præda ad plagam Agathensem intercipitur. piscatoris commentum. inducuntur in Castrum Batani. capta arma, quorum æstimatio ad CC. aureorum millia. distributa municipiis Galliæ Narbonensis. Sectariis iactura grauis. Batani fluxæ erga Galliam fidei postulantur. eorum apologia. noxii sapientum iudicio habiti. proscribitur à Sectariis Chatillonius.*

Magnus apud exteros habitus Ludouicus.

AMA interim, quæ victorias vulgò, stragésque è longinquo in maius auget, LVDOVICI fortunam & animum apud exteros adeò in altum extulerat, vt iam Hercules alter Gallicus monstrorum domitor haberetur; iam apud illos D. LVDOVICI sanctitatem, Caroli Magni prę-uerterat animum, quæsitáque post confectam Rebellionem expeditione, hinc in Italiam auitum patrimonium, illinc in Palæstinam eius destinabatur virtus. quò factum vt externi principes Legatis ad eum missis virtuti gratulati fuerint, affectu, an timore incertum. Hoc ipso tempore Gregorius summus Pontifex litteras ad Regem dedit in hęc verba.

Summi Pontificis ad Regem littera.

Cariſſimo in Chriſto Filio noſtro Ludouico, Francorum Regi Chriſtianiſſimo, Gregorius XV. PP.

Cariſſime in Chriſto Fili noſter, Salutem & Apoſtolicam benedictionem.

REGIÆ *fortitudinis tuæ præclara facinora, quæ totius orbis Chriſtiani mentem in ſe conuertunt, paternæ noſtræ ſolicitudinis oculos militaris gloriæ ſpectaculis, & triumphorum ſpe non mediocriter oblectant: etenim cùm hæreticam impietatem alibi conquieſcentem, alibi crudeliter dominantem mœrentes conſpicaremur;*

nunc exercituum Deo gratias agimus, quòd tempestiuo ad præliandum tempore Maiestatem tuam ad Catholicæ religionis dignitatem asserendam armauerit. præclarum regalis militiæ tyrocinium, & Christianissimo Rege dignum: quam ætatem alii deliciis, & lusibus per socordiam, & insciitiam conterunt, tu procerum discordiis componendis, exercitibus ductandis, hæreticorum arcibus oppugnandis glorioſè iuxtà, ac feliciter transigis. Neque enim sinè Dei consilio, in cuius regno Reges regnant, credibile est ineunte adolescentia, te tantum opus, & tam arduum esse aggressum, vt quę alios pericula & rerum difficultates retardarunt, ea ipsa inuictam animi tui magnitudinem incitarint. Fruere, CARISSIME FILI, *tam præclara fama nominis tui, ac Deum tecum præliantem sequere, vt qui Israëlis fulmen, & clypeus esse videris, laus Israël, & gloria vniuersæ terræ propediem habearis. Nos quemadmodum ex hoc altissimo Apostolicæ dignitatis fastigio, quò nos licèt viribus impares, misserantis Dei dextra deduxit, exercitibus tuis præsenti animo interfumus, ita & diuina accuratissimis precibus paramus subsidia. Tametsi quæ cohortante Pontifice, & rogante virtute tua cœpisti, non veremur quin constanter perfecturus sis; patere te tamẽ nostris cohortationibus inflammari, saltem vt de veræ religionis dignitate sollicitti esse, & tuæ gloriæ fauere videamur. Multa sanè hactenus debes diuinæ beneficentiæ, atque vt spes & votum nostrum est plura debebis: sed profectò excelsum istud ingenium non humanæ, sed cœlestis sapientiæ præceptis imbutum credi par est: cùm seriò intellexeris regnorum fundamenta vni orthodoxæ fidei veritati innixi, neque enim Domino ciuitates non custodiente vllus*

Laudatur Regis adolescentia.

Rex Israëli fulmen & clypeus.

Laus Israël gloria vniuersæ terræ.

Regnorum fundamenta vni orthodoxæ fidei veritati inniti.

vnquàm principatus securè conquiesceret. Quàm fideliter Regis solium propugnabunt, qui Sanctos suis templis deiecerunt, cœlóque ac numero beatorum eximere tentarunt? qui instituta maiorum, Regum mores, Pontificum scita, Sacerdotum ceremonias impia crudelitate condemnant. Hæc Reipublicæ Christianæ turbamenta, & Galliæ dedecora imperator Regum Deus gloriosæ isti iuuentuti tuæ comprimenda, atque extinguenda reseruauit. Cogita nunc vniuersam Europam, ex tuorum præliorum euentibus suspensam, expectare quàm celeriter in Oceanum te duce tutissimis belli impetus nauiget; vt quod hæreticorum perduellium asylum, & propugnaculum est, præclarissimum in omnem posteritatis memoriam ostendatur victoriarum tuarum monumentum. Scimus te neque formidine, neque inconstantia, ab incœpto opere posse reuocari: reminiscere tamen principi, religionis causam tuenti, Sanctos ipsos quorum dignitas vindicatur, commilitones adfuturos: profectò in his aquis Deum adiutorem inuenies, cuius pedibus fluctus in terræ morem obduruerunt, cuius exercitibus vndæ vtrinque diuisæ, atque in parietum speciem lapidescentes adstum præbuerunt. Tunc enim in spem certissimam adducemur, te regno bene constituto, & domita illic impietate, posse aliquando Orientem, Occidentémque victoriis Gallicis coniungere; maiorum tuorum gloriam emulatum, qui Pontificum cohortationes, non secùs ac Dei iussa venerati sunt. Id te hortatur sanctissimus LVDOVICVS, cuius nomen refers, & actiones imitaris; id gentis tuæ auctores, qui Apostolica auctoritate in religione propaganda firmissimum Regiæ tuæ domus iecere fundamentum.

Reuocatur Diui Ludouici exemplum.

Sequere CARISSIME FILI, *orbis decus, cœlestia iussa, effunde iram tuam in gentes, quæ Dominum non nouerunt, vt æternæ misericordiæ thesauros comparesmaiestati tuæ, cui Apostolica auctoritate amantissimè benedicimus.*

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris 10. Iulij, anno M. DC. XXI.

Pontificatus nostri anno primo.

Regi non tã mentem vt Bellum Regi legions inferret.

Ita Regem compellabat orthodoxæ Ecclesiæ Princeps, Romanus Pontifex, ratus bellum in religionem moueri, quod longè aberat Regis animo, vti litteris ab eo, sæpiúsque voce, confirmatum memorauimus suprà: neque solus ille eo in errore fuit; credidere externorum plerique ad primum belli xordium, necdum detectâ pleniùs proditione, rebellionis colorem quæsitum, vt in eius excidio caderet religio noua; quod quantum distet à vero non ignorant ipsi Sectariorum primores, nobiléſq; qui Regem sequuti turmatim, ab eo gratè habiti sunt, imò & dimissi muneribus.

Præda ad plagã Agathensem intercepta.

His ita in Aquitania feliciter gestis ad mediterraneum, præda sorte intercepta est in hunc modum. Ad Kalend. Sextil. ann. M. DC. XXI. prouectâ iam nocte, nauis Bataua, onusta armis plagam Agathensem incautè legebat. Scopuli circumeminent, quibus nauita tenebras inter subagnitis, quóque nauim impelleret dubius, anchoram medio Oceano iacit, missus hinc nauigiolo ad littus explorator, oram din præterlegit nullo obuio; donec offerente se procul inter obscura piscatorio lumine,

Explorator agnoscendæ plagæ missus subit.

mum

quod se eò forsan per lucernam latiùs effuderat opaca nocte, hùc remige impellit nauigium. euectus, piscatoriam ad littus nauiculam, lucernâ illustrem piscandis de more ad lumen piscibus videt. Territus nouo piscator spectaculo (nec enim horâ parùm nauigationi debitâ de hospite cogitabat) arrepto sclopo accessu prohibet; hospes ad hæc morari, agnitóq; sinè armis extraneũ esse, haberi à piscatore humaniter; admissus rogat quæ errantẽ haberent littora, agnitum à se quidem in charta mare Gallicum, at parùm notam plagam, petituróque Fossas Marianas non planè liquere quà tutum iter à scopulis. Ad hæc piscator: quia proloquutum dictio, vestísque prodiderant Batauum, nõ dubitauit, quin Sectariis Fossas Marianas vulgò Aquas Mortuas à Batauia subsidium aduentaret; quin potius amplexatus incautum; Bonis, inquit, auibus ades, fortunæ supra fidem debitor, qui te à longo errore, plagæ vltrò expetitæ sistit; quem inter obscura vtcumque vides ingenti mole assurgere scopulum, stationem in accliui tegit, quam, si sequeris prævium tot expertus pericula, tenes. Adorauit nauta maritimos Deos, qui iactatum diu, emensis medio Gaditano mille circa leucis, quæsito diu portu tam opportunè exhibebãt. Neque diu hęsit, quin piscatori, qui se Sectarium fecerat, arcanum aperiret: Batauiâ adesse nauem, quâ, sumptibus publicis parata arma, Gallię Narbonensis Circulo vectabantur. designatas ad eam plagam Aquas Mortuas quò appellerent, Chastilhonio, cuius apud Batauos illustre nomen, loci præfecto: traiectum vectoriâ naui fretum Gaditanum

Piscatoriam nauim quã lucerna procul debas è longinquo videt.

Accedit propius.

Decipitur à piscatore.

Aigues Mortes.

Piscator se sectarium simulat.

Arcana illi panduntur.

num Lusitaniæ priùs, Africæ dehinc, Hispaniæque
Maior- que. præterlecta littora, Insularum Balearium superata
Minor- que. promontoria, eóque ventum, vbi Rhodanus maria
subit. Ceterùm armandis bissenis hominum millibus inuecta arma, tormenta, bellicúsque apparatus quanta sint fidem excedere. Piscator instare ad hæc acriùs, &, Si diei, inquit, crepusculum, vulgò ad hanc plagam repentinis fluctibus maria turbans, fida statione operiri exposcis, habes ad miliare sobrinum Chastillonij, qui & ipse Sectarius, honori ducet excepisse hospitem: Non recusauit gratiam explorator, quin & monitum Nauclerum nihil de dolo addubitantem induxit in casses: præire
Lespinautus cap de Cete. piscator, Lespinautúmque Cetici præfectum promontorij monere, deuectos ad littus ingenti præda Batauos, nec moratus, nauitam, sociósque inducit in Castrum; ibi propinato largiùs mero præbibitur hinc inde Chastillonio sospiti: vocatis dehinc ad epulas militibus, quos adhuc nauigij cura habebat, substituti præsidiarij arcis, eo colore vt nauem à prædonum excursionibus tutarétur. Mutati paulò post placidi Regiorum vultus, Chastilloniique nomen abolitum, Batauos periculi monuere, cùm Lespinautus: Nec vos, inquit, decipit timor, subijstis incauti plagam inimicam, in qua tamen, si quid valeo, nihil vobis damni parabitur, supra nauis; armorúmque iactúram, quæ Regi vindico. Nauarchus contrà, fœdus Batauorum cum Gallis, mutuúmque libertatem commercij inter confœderatos obijcere, addere ius gentiũ, hospitiique proditorie violari: at ridicula obiectio, querela leuis, violato priùs ab ip-

Duodecim hominum millibus armandis inutile arma.

Inducti ad Castrum Batani.

Capiòs se augurãtur.

Humaniter cum iis actum.

Displodun-tur in lætitiæ specimẽ tormenta bellica.

sissmet fœdere, qui Rebellibus in Regem suum Gallis, arma submiſtrabant. Habendis Deo gratijs, tormentorum hostilium disploſione salutatur aurora iam assurgens; atenim ad fragorem circumadiacentes indigenæ attoniti adesse turmatim, ipsémque Mommorancius prouinciæ Prorex, qui nec ita procul aberat citatis equis accurrere; ibi præda ad arenam exponitur; primùm V I. Regij modi tormenta bellica, duplicia vocant, V I I I. leuiora vulgò planitiei machinas expeditas illas, promptíſque percommodas expeditionibus. His addita V I I I. item tormenta quibus armata nauis; ſcloporum quatuor millia, ſclopetorum maiorum aut minorum (carabinas & piſtoletos dicũt) ſex millia, haſtæ ſupra quingẽtas bis mille, quingenti thoraces ferrei, totidem militares ſagi, ducenta pulueris tormentarij centupõdia, pilæ tormentis ſeu colubrinis ad decem millia, plumbi liquandis ad ſclopetos glandibus copia ingens, poſtes item roboreæ, ſtruendis pontibus, vallis, caſtris, pluteis, ſeu tentandæ obſidionis anipius, ſeu propulſandæ. Prædæ æſtimatio ducenta aureorum millia ſuperauit, manubijs Rex Mommorancio, præfecto arcis, Graſſõque piſcatori diuiſis, ſibi belli machinas addixit, venditáque arma iuſſit municipijs Galliæ Narbonenſis, ex neceſſitate diſtribui.

Horũ fragore Mommorancius qui non longè aberat adeſt.

Arenæ ſiſtitur præda quæ armis conſtabat.

Armorum bellicique apparatus deſcriptio.

Diſtribuũtur arma municipijs Galliæ Narbonẽſis.

Grauis hæc Sectarijs prouinciæ Narbonenſis iactura fuit, qui patãdis ſibi his armis Circulum nuper ſuum auro exhauſerant: datum id Chatillonio negotij ſucceſſerat ex voto, niſi nautarum imperitia feciſſet in portu naufragium, multa tũc in Ba-

Grauis hæc Sectariis iactura.

tauos ordines congesta, quibus violati fœderis, ne dicam perfidiæ postulati, quasi eam tót beneficijs rependerent gratiam; submini-stratum illis præsidium, subleuatos traiectitiâ diù pecuniâ, militare etiam-nùm hodie Mauricio legione Gallorum, stipendijs Regijs, quibus hæc gratia tam bellò reddatur. Batani Ordines contrà, nam & studuere ipsi apologiæ suæ, innoxios se, illatíque nescios subsidij faciebant; mercatorem, priuatum hominem, inscio magistratu prouinciam plus æquo destituisse armis, neque vero simile esse, traiecta tot arma, iustum belli maioris apparatum, assensu Reipublicæ, cui potior causa salutis propriæ, quàm alienæ. Præualuit tamen fidem ab illis violatam; nec potuisse nisi conniuente magistratu, angustâ ditione, politiæque arctè firmatâ regulis, priuatum hominem eam armorum copiam accumulare, quę instruendo exercitui satis foret: onerariam ipsam, Arausij Principis ad puppim stemmata prætulisse, vexillum militare Batauorum insignia Ordinum; his addita religio eadem, Chatilloniique apud Ordines nomen & auctoritas.

Mauric. — Accusati mali erga Regem animi Batani Ordines. — Seipsos excusant. — Noxii tamen sapientum iudicio habuis. — Prince d'Orange.

Fuere qui addubitarint Sectarijs Gallię inferrentur hæc arma, nécne; proditum tamen illata illis; habitâ Nemausi synodo, quâ multis nominibus Chatillonius proditionis erga sectâ postulatus, eò maximè quòd arma magnis sumptibus Circulo Narbonensi procurata prostituit Catholicorum libidini: hinc ESCARLAMBATVS dictus, quasi stipendijs Regijs Sectæ non nisi in speciem militaret, ab eóque tempore, interdictus administratione publicâ, Montispessulani præfecturâ, summáque rerum ad

Probatur illata hæc Sectarijs arma. — Proscriptus à Synodo prouinciali Chatillonius.

Priuatam vitam agit.

Narbonensem prouinciam: quo factum vt priuatam ad Fossas Marianas vitam diu egerit, vt fusiùs enarrabimus suo loco.

CAPVT VI.

EPITOME.

Vastandis Rupellæ agris commissus Espernonio exercitus leuior. stationem parat non longè ab vrbe. erumpit hostis. datur sclopigeris prætorianis primum cornu. palus ab hoste occupatur. conseritur manus. displosa ab vrbe in Regios viginti tormenta. muris adaluitur Espernonius muniminibus explorandis. Suggerto larriam itur. trifariam diuisus exercitus. oppressi à Lanouio vigiles. in vrbem dolo allecti Regii. collata in Molinetum signa. Regijs infesta omnia. oppidani obsessis animos addunt. intermissa ab vrbe displosio, quare. expugnatur arx. tertiùm erumpit Lanouius. in vincula prædones triginta aguntur. vtraque messe spoliatus hostis. in Molendina vrbis missus ignis. strenuè à Mompolliano actum. Lanouius commeatum priuatis rebus ab Espernonio petit. datur commeatus. monitus de obsequio, in rebellione perstat. nobilitatem quæ Regi bella inferat sespsam destruere. captus ab hoste regiorum præfectus, qui ipsemet etiam in vinculis, hostem capit. dimissis nulla redemptione captiuis struendis insidijs Lanouius in sylua latet. detegitur, quique struebat insidias, valentioribus insidijs capitur. ab Espernonio gratè exceptus, amicè habetur.

DVM ad Mediterraneum hæc ita geruntur, ad Oceani plagas crebris oppugnationibus fatigatur Rupella diſſidij caput. Iam antè memorauimus Eſpernonium leuioris exercitus renuntiatum imperatorem, vt Aulnixij ad Rupellæ viciniam agros flammâ, ferróque vaſtaret: quatuor illi legionariorum millia, quingenti equites, manus expedita, quam præripiendæ hoſtibus meſſi, primùm ad Santones, dehinc ad ſecundum à Rupellâ lapidem locat, ibi poſitis diu mapalibus in tuto conſedit, vnde vexatus hoſtis, ſignáque ſæpius ad conſpectum vrbis collata.

Eſpernonio datus vaſtandis Rupellæ agris exercitus.

Nondum vmbris ſucceſſerat ſol, eâ die placidus; cùm Imperator, viſendæ vrbis conſilio, præſcribit militiæ ordinem in omnem euentum, ſeu erumperet hoſtis, ſeu admotos propiùs tormentorum diſploſione propulſare mens eſſet; extenta hoc caſu cornua, illo conglobata in ſimul, vtroque permixti ſclopigeris æquali ferè numero haſtati. Delectos ex cohorte qualibet quingentos, leues equitum alæ ſuſtinebant. hoc ordine, expanſis ſignis, tympaníſque pulſantibus, militari greſſu pergebat in hoſtem cùm ab Eccleſię veteris macerie erumpit improuiſò armata manus aggreſſura hoſtem: iuſſi ad hæc ſclopigeri prætorio vigiles (Mouſquetonos vocant alarios) diſploſione hoſtem excipere, dicto citius factum, velitatio primùm leuis, quaſi rorarij militis, dehinc pugna committitur quâ nō acrior antè; donec in arcem leui præſidio firmatā retruſus hoſtis, viam Regijs in vrbem aperit: Eccleſiæ circumadia-

Componit in aciem ordinatam exercitum.

Committitur prælium.

Palus ab hoſte occupatur.

cebat palus, à limo vix equis peruia, quà periculoſior tranſitus, quo ad Eccleſiæ angulos diſpoſiti ſclopetarij indeſinenti exploſione aduenientes ſubmouebant: ſuperatur tamen leui iacturâ palus: progreſſis occurrit ad ſtadium ab vrbe, noua item palus, cuius dum quæritur vadum, diſplodi ab hoſte tormenta momento eodem XX. quorum incerti ictus terrorem incuſſere magis, quàm intulêre damnum. Turbatis ad fragorem ordinibus Regiorum, fumóque à puluere tormẽtario edito obſcurata luce, elabitur ſenſim ad paludes Rupellanorum legio, octingentis circa militibus, locus vaſtis circum ſaltibus claudebatur, eò legionarijs percommodus, quòd alarijs ferè erat inacceſſus; aquas cæcis interdum gurgitibus tegebant cannæ paluſtres, iuncíque maritimi, quod dubio procul Regijs vertiſſet excidio, nî eos inueſtigata diu via commodior, inuentáq; tandem, trans paludem cõſerendæ cominùs manui ductaſſet incolumes. Rebelles fiſi loco oblatum ad haſtæ longitudinem prælium, détrectare: Valeta hinc quaſi in arce poſitos aggredi, illinc Roüillacus leuiori manipulo retrudere in ima ſaltum; vtrinque diſploſio noxia, Rebellibus minùs, quos tegebant virgulta, & vimina. Eſpernonius interim ad prælij iam acriùs commoti æſtum, vix decem equitibus munimentis vrbis aduoluitur; ignotus circumequitat, exploratíſque attentiùs ſingulis receptui canit, quamquam iam noctis vmbra diremerat pugnam.

Diſploſa ab vrbe XX. tormenta.

Rupellanorum legio octingentis militibus ad paludes dilabitur.

Commiſſa pugna.

1a Valette. Roüillac.

Eſpernonius explorat munimenta.

Eſpernon.

Receptui canitur.

Pridie Kal. Sext. Surgerio Iarriam progredi placuit, pagus eſt Rupellæ adiacens, vbi dehinc ea ex-

Surgeres. Iarrie,

peditione metauit exercitus: periculosum tamen stationis opus vicino hoste; etenim Marchio Roüilliacus & Baro Bironius, loco circum vallis firmando, castrisque componendis præmissi. Iarriam nemine obuio veniunt, Bironius castris expeditè firmandis, Roüilliacus quà eruptio timebatur ab vrbe, propulsando hosti incumbunt, leuioribusque velitationibus actum, quando prouecta iam die exercitum Espernonius paratis castris inducit, at angustior locus, quàm vt quinque hominum millia exciperet: positis ergo ad circumiectos pagos, triplici statione mapalibus Espernonius Iarriam subit, Crucigalerum & Clauetum exercitus, nec longa quies.

Surgerio Iarriam tur.

Roüilliac. Biron.

In tres metationes diuisus exercitus.

Iarric. Croischapeau. Clauet.

Lanouius vir magni animi, sibi, Rupellanisque indecorum ratus, leuem exercitum, cui profligando satis in vrbe virium foret, stare nullâ iacturâ ad eius munimina, imò inferre vltrò prælium; phalangem armat habitóque legionariorū delectu, quos ala ipse expeditâ sustineret, nullo strepitu in castra dilabitur, priúsque vigiles opprimit, quàm ad arma clamatum. Ad hæc metu correpti stationarij fugere, accurrere castrametatores Baro Bironius, Marchio Roüilliacus, adesse in armis ipse imperator, metu consternatis animos addens exemplo & voce, subito metu correptus miles conglobatur in aream, pugnæ promptuarium (Galli prælij campum vocant, quò sparsæ hùc illùc acies, vbi improuisè classicum sonat subeundis præfectorum imperijs adsuolant) hinc sibi Espernonius sexcentos assumit, iussóque sequi alariorum ordine, ductante Valeta, in

Lanouius erumpens Regiorum vigiles opprimit.

Lanouë

Espernon.

Adpugnæ promptuarium accurritur.

Champ de bataille.

hostem abripitur, leue hîc prælium, seu hostis consultò pedem retulit, seu metu periculi; consultò gestum, prodidit dolus; quippe vbi se ille laxâ in vrbem fugâ effundit, regijs instantibus collimantur in conglobatum agmen tormenta bellica quibus paucis occisis, plerique sauciati; quasi fugæ irritamento, absistens timoris specie Regiorũ conspectu hostis, allicere sequaces in vrbem vellet, certis dehinc tormentorum ictibus à munimentis excipiendos: receptui canebatur, cùm à læuâ auditæ obiurgantium voces, cohors Rupellanorum erat, quæ munito arctiùs Castro prætereũtes regios proteruiâ militari salutabat: nec tulit superbiam imperator, quin signa illicò in Molinetum (id arci nomen erat) conferri iubet; arduum opus: enimuerò vrbi adeò imminebat Castrũ, vt colubrinis eminùs propulsari oppugnatio posset: bipartito agmine actum; prætoriani hinc sclopigeri, imperatori vigiles, delecti, illinc sexcentis scalis, crepitaculisq; irrumpunt, circumequitat phalanx prohibendo ab vrbe subsidio; imò & plerique nobilium prælij æstu desiliunt præcipites equis, hastáque ad primum cornu dimicantes, exemplo accendunt militem. Lanouius nouo alariorum subsidio erumpit iterum, at media inter Molinetum & vrbem phalanx Regia, obstat, ibi prælio duplici haud segniter dimicatum, phalanx, phalangem, legio legionem petebat, at Regijs infesta omnia erant: referente pedem Lanouio, insequentes Regios sternebant ad munimenta vrbis, tormenta minora (Fauconios dicunt) imò & sclopigeri vncinatis sclopis; quo factum vt etiam fugientes

Dolo in vrbem allecti Regij.

In Molinetum collata signa.

Molinet.

Prætoriani Espernonij vigiles in hostem irrumpunt.

Lanouë

Regijs infesta omnia.

Faucõneaux Arquebuses à croc.

gientes Parthorum more vincerent. ex aduerso tegebatur munimine ad Molinetum hostis, vnde non nisi oppugnatione pellendus; arduum opus, seu numerum spectas, seu audaciam hostium: attamen Regiorum iam Castri muris admotæ legiones inhibuerant disploſionem tormentorum ab vrbe, quia vix machinæ in Regios collimari poterant, quin Castri muri simul quaterentur, vnde timore ruinæ, quæ oppugnationē Regijs facilem præstitisset, intermissa disploſio; quod Regijs commodo, obsessis excidio vertit. conuenerat interim magnâ frequentiâ Rupellæ populus ad munimenta, fœminæ, pueri, lixæ, nobilésque passim, modò expansis signis vrgebant ad prælium suos, voce modò, tubis, tympanisque, crebris iam oppugnationibus fatigatos accendebant ad pugnam; modò populari applausu, publicáque acclamatione exceptum facinus pulchrum, si quod edebant obsessi, profundiore interdum silentio actum, si quid Regijs cadebat ex voto. Denique, post perennata diu vulnera, póstque productâ ad noctem pugnâ, tripartitâ oppugnatione, expugnata arx victori cessit. ducentorum præsidium erat qui (si paucos eximis, quos in vincula egit victoris clementia) strenuè in pugna cecidere. Subdito igne, dirutísque pro temporis breuitate munimentis loco ceditur.

Castri muris admouetur.

Intermittitur ab vrbe disploſio.

Oppidani obsessis animos addunt.

Expugnatur arx.

Erumpit ab vrbe Lanouius, expeditáque alariorum manu, Regios à tergo modò, modò à latere nouâ pugnâ infestat, accurrere auxilio Espernonij phalanx, insultantes legionarijs nostris in nouum certamen auertere, donec Iarriam ad castra vētum,

Tertium erumpit Lanouius.

Iactura Regiorum hostiumque.

recensito occisorum numero, ex sclopigerorum imperatori vigilum ordine, inuenti sex, conductitiorum quatuor, nobilium vix totidem: strenuè eâ die à Valeta pugnarum memorant, cui Espernonius, tentandæ virtuti, imperatorio munere cesserat. Laudata quasi turbato naturæ ordine filij adolescentis sagacitas, patris iam senis, qui se militem gesserat, audacia simul & alacritas; adeò vera est iactata apud Gallos parœmia, generosum naturâ equũ nullâ fieri posse degenerem labantis æui iniuriâ. Bironius se item à Bironiorum nomine non degenerem præbuit, Roüilliacus sibi bello quæsitum decus auxit, magno vitæ periculo alarios ductans.

Valeta strenuè dimicat.

La Valette.

Nona Espernonii expeditio.

Refecto morâ breuiori exercitu, paucis abhinc diebus, Espernonius infestandis obsessis, maritimam oram quadringentis equitibus prælegebat, non longè ab vrbe, cùm in triginta prædatores fortè incidens, apertâ hinc inde plagâ fugaces insequitur, illi in Ecclesiâ secundùm fugam obuiâ salutem quærere, occludere fores, cauare ad latera tormentarias feneſtellas: vrgere Espernonius, procuratáque breui crepitacula portis admouere, quæ vi ingenti dissectæ latam victoribus aperiunt viam: parcitum hîc sanguini; si, quos prælij calor ferrò abstulit, eximis.

In vincula acti prædones XXX.

Plura commissa in dies prælia, modò Regijs, modò victoribus Rupellanis, quamquam vastati ac Regis imperia agri inhibuere penitus vtramque messem, maturam illam, vnde militibus Regijs quasi ex præda manubiæ, hanc præcoci adhuc indebitam ferro, quod prægraue hostibus fuit, at neque abire in

silentio debeat incendium victoribus illustre, quo Rupellæ molendina arsisse memorant. in hunc modum.

Vtraque messis hostili præcepta.

Non satis videbatur Regiorum audaciæ, vastari Rupellanorum agros & prædia, nisi in ipsammet vrbem ferrum grassaretur, & flamma. Placuit ergo tentari in vrbem insigne facinus: molendina vrbi adiacebant loco oppidanis percommodo, initur de immittendo igne consilium; euestigiò manipulatim legi duo peditum millia, trecentos alarios, in quadra agmina disponi acies, extendi ad earum latera alas. media nox erat facinori oportunè obscura, seu quòd illunis, seu quòd cœlum obduxerant nubes: dat se in viam exercitus, indictóque silentio lento passu proceditur, ne collisa inuicem arma strepitum ederent. Difficillimum est progredi in armis nullo strepitu acies, noctu maximè, vbi è longinquo vel leuissimum murmur exauditur, garrulóque milite perstrepunt vulgò ordines; attamen, nemine obuio, nihil reclamantibus ab vrbe vigilibus, admotæ molendinis scalæ priùs intromittunt Regios, quàm ne ipsamet suspicione agnitus hostis: experrecti subito fragore molitores ferro cadunt: post prædam ignis inditur, lignea erat Molendinorum cõpages, cui admotus ignis tecta illicò corripit, proditque se vrbi apertiùs: ad hæc clamare vigiles, tumultuariò arma capi, quasi periclitante vrbe: iam ea parte propugnacula, ad flammam in aperto erant, imò & forsan in ipsam vrbem dubijs adhuc oppidanis tentata oppugnatio foret; nî supra decem millia legionarijs erupisset Mompoulianus; hic di-

De mittendo in molẽdina igne consilium capitur.

Lentè procedunt agmina.

Iugulati molitores.

Mompoulian

micatum strenuè: quippe diem induxerat flamma inualescens, emicante velut ad solis radios armorum chalybe: nunquam acriùs actum. Mompoulianus vir audax Forcææ stirpis gloria, & decus, vltrò suos voce accendebat ad prælium; miscetur Regijs, illi ad frontem, ad latera, à tergo hostis; vmbone tamen propellit ictus, ferro adeò infert acriter, vt panegyricum sibi ab ipso hoste promeruerit, dubiam diù victoriam fecerat vnus ille, cùm ferri acie, periculoso ad frontem vulnere saucius, oculorum vsu ad defluentem magnâ copiâ sanguinem præpedito, se vix in vestigio stantem legionarij tutelæ commisit ductandum in vrbem; quo factum sinè morâ, vt desponsens animum hostis, quem vna imperatoris præsentia faciebat audacem, in fugam abreptus, loco, victoriáque cesserit; fugientibus illata strages maior, quàm antè.

Vtrinque acriter dimicatum.

Vulneratur Mompollianus.

Desponsent animum hostis.

Rupellanorum hoc prælio centum gregarij, nullo præfecto aut nobile, Regiorum desiderati, supra vnum viginti, inter quos sex alarum Ellebouij & Moreti cataphracti. Aiunt Espernonij bacillum quem imperia designās hùc illùc iactabat, plumbeâ glande collisum, traiectúmque, quà capiti supereminet, galerum glande alia, vnde victimam fortunæ debuit tanto exemptus periculo: nepotis eius Roüillaci equus glande cecidit, eo ad caput leuiter vulnerato: consumptis dehinc molendinis, compositus in nouas acies exercitus regreditur; victoribus flammâ & ferro.

d'Elbeuf. Moret. Roüillac.

Espernonius hoc prælio de vita periclitatur.

Lanouius Sectarios inter vir magni nominis, cuius olim parenti, & auo bellis ciuilibus Rupella multum debuit, tædio longioris obsidionis (nam & con-

Lanouë

Lanouius visendæ sororis commeatum petit.

tinente obsidebatur Rupella, vt nihil nisi pugnâ commeare posset) visendæ carissimæ sibi sorori, non longè à prouincia, commeatum ab Espernonio petijt, datur, ille agendis imperatori gratijs Regias acies subit, habitísque in simul vrbanâ comitate verbis, de Sectariorum rebellione districtè dictum. Hîc imperator, virum illustrem hortari meminisset maiorum, quos Sectæ militasse in comperto est, quandiu suis illa Regibus meruit: excusandos vtcumq; videri plebeios, si in Regem arma conuertunt, quando nouæ auctoritati incubant, quibus in libera republ. imperium est: nobilibus nihil esse posse prætextus, quò arma capiant: imò victore populo, futura illis infesta omnia, non habito tunc nobilioris prosapiæ delectu. Nobiliuin interesse in Gallia opprimi rebellem populum, qui libidine impotenti affectans imperium, quid aliud cogitat, quàm plena libertate potiri? feuda nobilibus esse, quibus honorariâ seruitute, populum iurisdictione, aut censibus sibi deuinciant, quæ perire omnia necessum sit, si libertas prævalet. quibus ita positis, non posse nisi efferâ crudelitate armari in Regem suum nobiles, quando ipsorum met interest reprimi audaciam populi. Regem Oceanum esse, aut solem, vnde aquæ omnes, quæ terram irrigant, lumina quælibet quæ cœlum illustrant continuâ emanatione emergunt; nobilitatem, aquas, aut lumina: si Oceanum orbi dempseris, Solémque cœlo; nec aquis terram irriguam, nec luminibus cœlum futurum illustre; si Regem imperio, perituram omne nobilitatis decus, quam vnius coronæ radij

Plura Espernonius inter & eũ colloquia.

Nobilium interesse opprimi Rebellem populum.

Regem Oceanum esse aut solem.

Quare.

Vbi populi arbitrio summa rerum posita est proscribi nobilitatē.

illustrem faciunt. ibi floridam nobilitatem esse, vbi prævalent Reges; vbi summa rerum delata populo, seruire illam arbitrio plebis. in promptu esse etiam apud vicinos exempla: Heluetios, Rhętos, Geneuenses, Batauos Ordines nihil habuisse pręcipui, ad iacta primùm libertatis suæ fundamenta, quàm vt proscriptus nobilior sanguis, æqualitatem non habito delectu induceret. Contrà florere nobilitatem, vbi Regum imperia vigent: Poloniæ, Britanniæ magnæ, Bohemiæ, Hispaniæ, & supra omnes Galliæ nobilitatem commendari virtute & sanguine, quia Regum imperia subeunt. Populum profligato genio extrema sequi, aut seruum esse omnis capacem obsequij, aut superbâ crudelitate tyrannum. His aut similibus tētauit Lanouium in fidem retrahere Espernonius, conatu irrito. Datam à se Comitijs fidem respondit, quam violare tutis honore & conscientiâ nequeat: neque eò veniisse proteruiam populi, vt abdicato Regis obsequio liberæ reipublicæ studeat, vnam quæri libertatem conscientiæ, quæ si dabitur, vitâ & bonis in tuto positis, nihil iussis differenda obsequia.

Suisses. Grisons Geneuois. Hollādois.

Florere vbi Regum imperia florēt.

Polonois. Anglois. Bohemois. Espaignols. France.

Lanouë

Irrita sua fatio in Rebellione sua obstinato.

Libertatem conscientiæ Sectariis iamdiu à Rege concessam.

Ad hæc Espernonius futilem esse prætextum, neque addubitari posse, quin libertas conscientiæ eamet hodie sit apud Gallos, quæ Henricis olim III. & IV. regnantibus. Iustam exercitus Regij partem constare Sectarijs, quibus si prohibitus esset Religionis suæ ritus, annum absisterent procul? vitam & bona Sectariorum scedulâ hodie ex diplomate Regio redimi; obtestatósque apud iudicem, velle se in obsequio & fide perstare, illæsos viuere, nullâ bo-

norum iactura; quibus ita positis superesse vnum liberæ reipublicæ amorem, in quem abripiatur secta. Si præmiorum habetur ratio, lucri, aut honoris, plus in nobiles momento vno Regem conferre posse, quàm labantis æui decursu sectam. Decem illi ad minus præfecturarum millia, quas nobilibus impertiatur ad libitum: supra has magnatibus accrescere posse coronæ, quæ vocant munia, magna illa, primoribúsque debita: maioresve-nationis, mensæ regiæ, maris, equorum, legionúmque præfecturas, Marescallorum Galliæ Bacillos, prætorianæ, aliarúmque cohortium ordines: torque collegij equitum Regij donari posse; his addi pensiones annuas quibus, alienis sæpe nominibus exhaustæ nobilium facultates restituantur in integrũ, viuátque in debito splendore nobilitas, quibus nemo ambigat sectam destitui. mereri illi stipendijs ipsam suis nobilitatem, bellóque demùm confecto nihil sperare posse, à sectæ ludibrio, Regísque iracundia, quàm rei familiaris dispendium. Nihil his suasus Lanouius, priùs se moriturum dixit, quàm datam Comitijs fidem exueret, fororéque ex destinatione inuisâ, Rupellam postmodùm traiectis Espernonij castris redijt.

Regem nobilibus habere quod impertiatur supra sectã.

Seu honorẽ sectas, seu largitionem.

Postridie alarij circiter viginti, ab vrbe in castra excurrentes, quæ sitis longo errore anfractibus, intentato, eóque regijs incauto itinere, quia per angusta & lubrica flexerant, præfectum militiæ dum liberiùs extra vallum diuagabatur capiunt, prædáque ouantes, ne positis ad viam, quâ aduenerant insidijs malè secum ab hoste ageretur, pedem aliò re-

Capitur à Sectarius præfectus Regionum.

ferunt, quod illis exitio fuit. Espernonius quippe sagacitate imperator eximiâ, profundioribus fossis vias Rupellam omnes iam antè obstruxerat, tutandis scilicet castris: hostis, obducta in quam se primùm proripuerat viâ, aliò iter struere, quo obstructo item, tertium indagare; at fossæ vbique profundiores, nimiúmque abrupti aggeres, quàm vt commeare equitibus datum: Ad hæc præfectus anxijs prædonibus; Video, inquit, prædam vos prædæ esse, captiusque vestri iure potiori captiuos. dissimulare illi interdum, anfractúsque explorare, quos hinc inde notus loci genius demonstrabat: at fatigatis iam nimiâ agitatione equis, præreptáque effugij spe omni, fateri ingenuè captos se qui cepissent. Pacta dehinc conditio, quâ sacramento præfecti fides adigitur, acturum se cum Espernonio, repetant saluis supellectile & vitâ vrbem suam. ille regredi, exhibere dehinc imperatori viginti prædones, hoc acumine; BIS DENI HOSTIVM ADSVNT, QVOS POSITVS IN VINCVLIS MILES VNVS, EGIT IN VINCVLA. Hæsit defixus diu imperator; neque enim probè liquebat quâ ratione in rem gestam acumen incideret; cùm præfectus rem aperire fusùs, datáque à se fides rogare, seruaretur, qui alioquin Rupellam ipse lubens subibat, agendus in vincula. Huic facto arridens imperator nihil addubitare, quin fidei standum foret, quo factum, vt in debito commeatu Rupellam redierint, qui aut capti iam credebantur, aut cæsi.

Cauatis ad vias fossis abruptisque aggeribus occlusum effugium.

Qui ceperãt capiuntur ipsi.

Acutè dictum.

Dimissi captiui nulla redemptione.

Struendis insidijs Lanouius syluã occupat.

Lanouius, quem suprà diximus post inuisam ex voto sororem Rupellam reuersum, struendis hosti

hosti insidijs, qui ad vrbis interdum munimina liberiùs excurrebat, in nemus vrbi adiacens, quà à castris in vrbem iter, alariorum stationem locat, fisus loco, qui vastis circùm arboribus tegebatur. Inclinabat iam sol ad meridiē, nec positis ad nemoris oram exploratoribus quidquā adhuc prædæ oblatū; cùm famelicus miles, exactis XXIV. nullo victu ad insidias horis, sibi copiam annonæ depoſcit. missus in proximum pagum pedisequus rustici ope commeatum inferre, ire interim à pago ad Esperonij castra nuntius, detecturus insidias. Dúmque Lanouij manus, absumptas vigilijs vires cibo reparat, instrui Regiorū phalanx expedita; quæfitúsque anfractibus, ne ab exploratoribus detegeretur, sylue admoueri à tergo, quà patebat Rupella, quasi parū firmato eo accessu, quà nihil sibi præcauisse creditus insidiator; ita res habuit. Iámque Lanouius refectus cibo, conscenderat arborem, prospecturus velut è speculâ num se præda obijceret, perspicillúmque, quod prospectus longioris vocant, oculis identidem applicabat; cùm irrumpens à tergo Regiorum manipulus incautos priùs opprimit, quàm insidijs adesse insidias agnitum. Lanouius qui ad radices arboris posuerat ferrum, conamine in imum præcipiti voluitur, sclopum arripit, frondosáque adhuc arbore tectus loricam induebat quando circumequitans manipuli ductor; Non habes, inquit, effugiū Lanoui, præpeditus ille semipræcinctâ loricâ, post cæsos, aut actos in fugam milites suos; Gratis, inquit, vester ero, si vita promittitur. Ad hęc Baro Nieulius (id præfecto nomen erat)

Missus in pagum pedisequus annonam infert.

Monetur à rustico Esperonius.

Mittitur in hostem phalanx.

Incautus opprimitur.

Lanouius capitur.

Nieulius.

se vadem salutis præbere; sequutus fidem, ne dearmatur quidem, donec ad castra ventum, vbi petitum de more Iclopum & ensem victori cessit. Dehinc Espernonio sistitur, qui capto blandùm arridens; Si cano, inquit, capiti fidem nuper habuisses, liber vobiscum ageres, quem ipsamet hodie clementia addicit carceri, iustitia morti; at esto, qui gratis noster esse noluisti, inuitus eris: quamquam & commodo tibi etiamnùm vertet captiuitas, perituro fortassis ad prælia, quibus alioquin vitæ prodigus adfuisses. Quod mea spectat amicè agam, qui magnis animis, prostratos opprimere, opprobrio duco. Ad hæc Lanouius, habitis humiliter gratijs, hortari statueretur redemptionis precium, quò absisteret. Espernonius contrà monendum Regem, maioríssque momenti prædam, quàm vt eo inconsulto dimitti debeat; stare eius arbitrio libertatem & vitam. Missus dehinc ad Regem nuntius retulit Espernonio literas, quibus tot victorijs gratulatus Rex, summam rerum credebat eius prudentiæ; futurúmque sibi non in gratum quidquid eo auctore geretur.

Graiè excipitur ab Espernonio.

Arbitrio Espernonii linquitur libertas eius & vita.

CAPVT VII.

EPITOME.

Assicti ad continentem Rupellani, subsidiis mari allegantur. Ex nouis, nouus belli ordo præscribitur [illegible]. Britanniámque magnam subeunt

Comitiorum Oratores ſucceſſu diuerſo. Iubetur iterum Guiſius Maſſiliæ claſſem inſtruere. Periculoſa triremium ad Oceanum nauigatio. Explorando Rupellanorum portui Eſpernonius aciem inſtruit. Angolinium venit exercitus. pons occupatur. erumpit hoſtis. Legionarij manipulatim in circulum dimicant. Funditur Fauaſius, fugiendo vincit. magnum Eſpernonio à tormentaria pila periculum. irritum eius ſtratagema. ipſorum Regiorum ope frumentum Rupellam mari inuehitur. accuſatur ea parte nobilium auaritia. Chalardus frequentioribus claſſem Rupellanam excurſionibus infeſtat. de opprimendo eo conſilium capitur. prælio ſe Chalardus accingit. illi naues auxiliares duæ vadis illidunt vulneratur ipſe. nox prælium dirimit. eius laus. Montalbani obſidio à Rege, Mayennióque paratur. Synodus Nemauſi coït.

DVM ea Regijs felicitate bellum ad continentem gerebatur; nihil deſpondebant animos Rupellani, reparatis abundè viribus, mariq; immiſſo identidem commeatu; quinimò, ne quid adhuc audaciæ deforet, poſt præſcriptum nouo ordine bellum, noua in prouincias diplomata mittunt: cauſſa mutati ordinis ea fuit, quia vt ſuprà memorauimus, primores ſectæ ab illa defecerant, deditæque Regi pleræque vrbes, quarum oppugnationi exigenda æſtas, ipſéque autumnus ſperabantur. Quare neceſſum fuit mutari rerum ordinem prouincijs rectoribus ſuis deſtitutis, captiſque vrbibus quæ Sectæ præſidio in longum tempus

Rupellam mari ſubſidia aduehunt.

Præſcribitur belli gerendi nouus ordo.

Missi in Britanniã oratores.

futuræ credebantur, donec firmatæ reliquæ. Rupellâ ergo citata nauigia soluunt; hinc in plagam Burdigalensem descensione facta, Montalbanum itur; illinc in Britanniam magnam, Batauiámque appellitur, suppetijs pro religione petendis: vtrumque fato dispari, quippe irrita ad extraneos delegatione,

Angleterre. Hollande.

Infelici successu.

supra prædones aliquot, qui se à plagis Zelandiæ, & Britanniæ vltrò obtulere, nihil Rupellam subsidij missum; ab Oratore Montalbanum misso feliciùs actum, firmatis in rebellione animis, qui nutabant.

Iubetur Guisius instruere classem.

Infestabat ergò obsistente nemine circumiectas plagas classis inimica; cùm monitus Rex, iteratis ad Guisium litteris iussit nullâ morâ classem iamdiu procuratam transfretare ad Herculis metas. At ne-

Oceani nauigatio triremibus parum tuta.

que iter expeditum, parum aptis Oceano vastiori triremibus, periculosóque illis Gaditano freto; quâ nouum erat transfretare triremes, bellicis quidem expeditionibus commodas, sed longis erroribus minùs idoneas. Ad imperia tamen res vix antè tanto apparatu tantata perficitur, instructáq; armis, & milite classis, confœderatorum aucta subsidijs, Massiliâ, procurante Guisio soluit, ductantéq; Dampetra magno triremium in Gallia præfecto (Generalem vocant) plagas Agathensem & Narbonensem, hinc Hispaniæ littora, Africámque legit, faciliore quàm speratum nauigatione & magis prospera, de quâ fusiùs suo infrà loco.

detroit de Gibaltar.

Dampierre General des Galeres.

Agde. Narbonne.

Rupellanũ portum explorat. Esperno nius milites legit.

Espernonius interim Rupellani portus explorarus situm, quod non nisi magno periculo poterat, ex qualibet cohorte ducentos milites legit, ex phalange quingentos alarios; habitóque Regio-

rum delectu numerati mille & ducenti pedites, quibus in tria agmina distributis primũ cornu Auriaco obtigit, secundum Roüillaco, reliquam aciem ductabat ipsemet Espernonius.

Auriac. Roüillac.

Nondum illucescente ad III. Eid. Septemb. crepusculo, placuit apertâ planitie in quadra agmina committi acies; hinc militari gressu, signisque expansis Angolinium itur, pagus est ad plagam, paludibus circumiectis portui adiacens, nec vrbe procul: quippe qui vix ab eâ lapideo ponte dirimitur, aptus ideò agnoscendo portui, quia sub plaga obstat, seu aggere genio loci assurgens, nullus in eum est ab vrbe prospectus. Progrediente exercitu prẽmissi rorarij, qui pontem & viarum angusta insiderent: nec diu cùm destitutam præsidio stationem relatum (neque enim visa dum ab vrbe signa, tegentibus dumetis, & aggere) quò factum vt firmatus præsidio transitus periculosum alioquin opus in plano posuerit. ad Monticelli accliue locatur legio, alæ hinc inde ad latera, intereà imperator leuiori manipulo aduoluitur portui; hîc nauta vigil, hoste agnito, ad arma clamat; at neque exaudiebatur ab vrbe reboantibus Oceani vndis, nî disploſa illicò tormenta duo, monitos oppidanos impulissent, vt supra mille ducentos gregarios ducibus Gauinio, Verduro legato, Gauinióque filio signifero, ducentósque Fauasio præfecto alarios emitterent.

Angolin. *Angolinium venit.* *Pons occupatur.* *Espernonius portui aduoluitur.* *Nauta fragore exercitu oppidanos monent.* Gauins. Verdure. Fauas. Corelle Chef de bois. *Erumpit hostis.*

Iam errore longo ad Corellij caput penetrauerat Espernonius, è regione capitis ligneî ad ostium, quà portum Oceanus subit, cùm viso hoste, nihil cunctatus iubet acies Regias succedere portui; illæ

Designatur ad Bonam-grauam statio.

in armis aduolant: lecta hîc legio, quæ Bonægrauæ stationem firmaret loco percommodo, accliuíque aggere, ab vrbe tuto; campo dehinc inter Corelli caput & vrbem medio, in quadra agmina distributũ quod adhuc virium suppetebat, positis ad lęuam Oceano, ad dextram legione prędictâ. Ex aduerso, testudineo gressu aduentabat hostis, hoc ordine.

Bonægraue.

Corelles.

Rupellanorum numerus & ordo.

Mille hastatos mixtim & sclopetarios, circumequitantibus in varias turmas ducẽtis alarijs, iustam aciem in triangulum ductabat ad primum cornu Gauinius, legionariorum præfectus, popularibus studijs ad eam dignitatem euectus, qui & ipse Rupellæ oppidanus è fæce populi erat: extenta ad imum cornua duo, Gauinio filio, Verduróque commissa. Iam eò ventum quò Regiorum sclopi non ægrè glandes impellerent, cùm Fauasius vir strenuus & sagax, deducta in concilium prelij ratione, censuit muniendas sclopigeris circumiectas vineas: vetus est militiæ regula, quâ legionarij occulta saltuum, fallaces dumetis campos occupare iubentur, permissa alarijs planitie, quibus equorũ velocitate in plano est periculũ effugere, aut insectari hostem: at plebeij hominis imporentiad imperium libidine, spretum vim magni consilium (adeò militiæ rudes supra genium & vires de seipsis præsumunt, posthabitis veteranorum sentẽtiis, vt suomet ipsi indicio maiores habeantur) placuit in manipulos diuidi legionem, qui sibi in circulũ mutuò succedentes indesinenti displosione impeterent Regios: primâ fronte nostris pugna infesta fuit, verberatione continuâ cæsis plerisque manipulo suc-

Cauinspere & Fils. Verdure. Fauas.

Fauasij consilium spernit Gauinius.

Legionarij manipulatim in circulum pugnant.

cedebat manipulus, cui ſtatim à diſploſione in fugam abrepto ſubſtituebatur nouus item, donec qui prior eruperat, armatis nouo puluere ſclopis repararet pugnam. Nondum redierat in ſemet circulus militaris, cùm Prætoriani vigiles, Loſieriſque Theminij cohors expedita in manipulos abripiũtur Eſpernonij iuſſu, nec diu pugnatum cùm præcipiti fugâ hoſtis cedit loco. hæc legionarij.

Loſieres. Themines. *Fugatur hoſtis.*

A latere acriùs ab alarijs vtrinque pugnatum, Regios ductabant Comes Auriacus, Marchióq; Roüillacus, ſequebantur Freſnoyus & Coulangius, ille Reginæ, hic Curæi loricatorum prefectus: atenim conſultò Fauaſius pedem refert, inſequutus Auriacus, prælij æſtu ne quidem viam aduertit, cui ſe applicabat alarius victor; profunda illa, ductáque in propugnaculum vrbis recto tramite linea, infeſta diſploſione machinarum; periculum auxerant, ducenti ſclopetarij, quos prærupto vtroque hinc inde aggere, dumetis ſupra viam aſperis circumlocarat Fauaſius, haud belli expers: edita hîc Regiorum ſtrages eò morientibus grauior, quòd eminùs inulti cadebant. At neque pedem retuliſſe inglorium eſt dolo interceptis, iam fugiunt quibus antè adeò luctuoſum parauerat fortuna triumphũ, vt hoſtem diutiùs inſequuti animam in victoria omnes poſituri eſſent: faciliori viâ dumetorum aſpera occupant, vbi caſi demum ad internecionem legionarij, quibus inacceſſus à viâ ager munimento fuerat.

Auriac. Rouillac. Frenoy. Coulãges. La Curee. *Dolo illata Regũ ſtrages.* *Pedem referunt Regij.* *Hoſtémque vltiſcuntur.*

Longiori iam prælio deficiebant Regios vires audacia, reſtauratíſque nouo identidem ab [illegible]

lectu, aciebus ouabat hostis: cùm Espernonius conglobatum ad extrema agmen triarios milites iubet fatigatis succedere; restauratum hîc nouo furore prælium. magnum erat in speciem, quod Regijs inferebant damni tormenta hostilia, viginti illa, ab vrbe, aut portu; at re minimum, ad incertos plerumque ictus vanâ displosione.

Redintegratur prælium.

Mensa imperatori instruitur.

Instabat hora iam à meridie prima, cùm ieiunus adhuc imperator prandij sibi copiam in alga deposcit; tumultuariò instruitur mensa, intereà nuntius adest maiori quàm antè armorum, bellíque apparatu erupisse hostem, eductas belli machinas duas, quas equite viam designante circumstabat legio: ad hæc Espernonius hausto in Genij solatium mero; Si mihi, inquit, suppeteret diei satis, fallor, aut hæc vobis commilitones tormenta addicerem, loquebatur adhuc, cùm ingenti fragore pila tormentaria repentè præteruolans sauciato nemine terrorem incussit. Sequitur dux conatu irrito; quippe minùs conserendæ manui hostis eruperat, quàm Corelium primo ab vrbe lapide inducendis machinis, & milite, metu obsidionis, vt agnitum dehinc.

Nouæ eruptio renuntiatur.

Magnum Espernonio à tormentaria pila periculum.

Corelius.

Strenuè vtrinque hoc prælio actum, iacturâ vtrinque æquali: imò si Fauasio peditis ea die ductandi munus incubuisset, addubitatum Regióne stragi exemisset sagacitas Espernonij. Sed neque hîc præterire liceat commentum magno imperatore dignum, quo perhibetur ad ea tempora vsus ille:

Imperatoris strata gemma insigne.

Vastatis Rupellanorum prædijs, primorum in vrbe quorumdam messem, supellectilémque rusticam

cam salua habuit, imo & militari statione eximit, quæ bello maxima omnium gratia est: quandóque captis à milite eorum armentis, supplebatur numerus (si quod iam sibi miles caput addixerat) nullâque dehinc redemptione reddebantur. hinc tacitus in primores, populi rumor, qui litteris demum redintegratur, in speciem arcani ad eosdem ab Espernonio missis: donec præfectorum consilio, detecta fraus ludibrio fuit.

Frumentũ traiectitiũ Rupellam vectatur.

Attamen hostibus leue à vastatione damnum, si quos tot prælijs ferrum abstulit eximis: quippe eò maiore copia vectabatur Rupellam frumentum traiectitium, quòd eius præreptâ messe nouerant extranei mercatores in vrbe penuriam; hinc sæpius priuatorum studijs Rupellam appulere Batauæ, Britannicæque onerariæ, magnâ annonæ copiâ: imò, quod luctuosum est, apud mercatores Catholicos pręualuit auaritia fidei; minùs quærentibus ijs, quis hostis foret, quàm vbi caro frumentum vænale; quæ pestis penè vbique in Gallia non mercatorum modò, effari pudet, sed & nobilium ipsorum laudatam aliàs integritatem corrupit. Vulgaris omnibus ea libido fuit, redactis alioquin ad extrema hostibus; quin & proditionis postulati coram Rege plerique nobilium, quòd Fuxensibus, Montalbano, & alibi frumentum, vináque precio submiuistrassent, primorum gratiâ, aut fauoribus dimissi sunt, quorum ne flammâ quidem expiari poterat scelus; at hæc alibi, si memoria suppetet.

Nobilium Catholicorum auaritia.

Fuxensibus Rupellæ, Montalbano frumenta ministrant.

Foix. Montauban.

Collata ab hoste in publicũ præda.

Rupellana classis infestabat, vt suprà dictũ, maritimam oram, collatáque in publicum præda om-

ni, manubias ferendis belli sumptibus, in stipendia viritim distribuebat militi, traducebátque ad proui*ncias ex necessitate: quamquam ad Broagij portum prætoria nauis, vna illa, bellóque impar, excursionibus sæpe obsistens, morabatur prædones illato sæpius damno; illi præfectus Chalardus, cui vt plaga notissima erat, ita numquam statione suâ, nisi Rupellanorum damno soluebat: opprimendi ergo Chalardi Rupellæ consilium capitur. Nec morâ, instruitur classis, nouóque delectu suppletis nautâ & milite reparatur Bataua nauis, ingens illa, bellóque expedita, quam & ipsi Oceani dominam appellitabant, subeunt ducenti milites supráque X X. tormẽta I V. adsunt V. nauigia, leuioris quidem armaturæ, prompta tamen; vltimò triremis ingens IX. tormentis bellicis. eo belli apparatu Rupella Broagiũ itur; spe aut intercipiendæ in portu nauis, aut opprimendæ in alto. Triremis, quam impellebant acriùs remiges duobus circà milliaribus aduoluitur portui, classis reliqua promontorium non procul occupat, nihil addubitante præfecto classis, quin Chalardus nullâ in triremem morâ erumperet, quæ ad conspectum, fugam adornare iussa, incautum certo implicabat exitio.

Chalardus, qui è speculâ procul aduentantem classem detexerat; non ideò deponere pugnæ audax consilium, quin potius, quamquam viribus longè impar, lectis tumultuariò in vrbe militibus prætoriam instruere, nauiúmque præfectos duos Morelaüm, & Botonæum, hortari vectorias citò naues educerent, bello minùs quàm exportandis merci-

Chalardus ad Broagij portum nauis præfectus.

Broüage.

De opprimẽdo Chalardo consilium.

Chalard.

Instruitur Rupelle classis.

Broagii portus ad milliaria duo aduoluitur.

Chalardus se prælio accingit.

Morteau.

Boutonne.

bus idoneas illas. moriendum, aut captâ triremе agendos in vincula Rupellanos: sic profatus, leuiori manipulo prætoriam subit, nec diu cùm adfuere nautæ, centúmq; circa milites, iustum nauigij maioris præsidium: instructa quoq; nauigia duo sublatis anchoris statione soluunt, nō differtur mutua hinc inde tormentorum diſploſio, iámque ad triremem vela intenderāt naues, cùm exasperato Boreâ, Nortum appellant, impulsæ violentiùs carinæ, nullo prælio, sabuloso vado illidunt. exin verberatione cōtinuâ in eas actum, certis magnâ parte ictibus, quiæ immobiles illæ nihil collimatas machinas eludebant: at neque deerat Chalardus officio suo, quamquam solus. dum tamen hinc inde ad imperia abripitur præceps, vulnus ex assulâ, quam tormentaria pila excusserat gubernaculo, ad oculum excipit, leue illud, nisi quòd visus facilitatem præripiebat copia sanguinis à vulnere defluens: sed neque minoribus ideò facilitate, animôque machinas ille suas diſplodit, vt immane hostiū tormentum, quod illisis ad vadum nauibus exitio erat, rotis excussum in imum egerit. instructa interim ad portum noua nauis auxilio aderat, at illa per naucleri insciti am dimicanti Chalardo penè excidio vertit: quippe expāsis vento aduerso velis, quæ à dextrâ adesse debuerat restauratura pugnā, vi ingenti inflatis supra modum carbasis, prætorianæ latus rostro quatit, quæ acta bis, térque in circulum penè naufragium fecit; dum nullo auxiliatrix gubernaculo arbitrio venti & fluctuum in vada impegit. Destitutâ præsidio omni prætorianâ, circumstat Rupellana classis, hastis,

Naues duæ illidunt ad vada.

Chalardus solus depugnans vulneratur.

Nauis eius auxilio adiuuans vado illidit.

Ille strenuè dimicat.

vncísque ferreis: nec propterea Chalardus animo deficere, quin potius obducto fascià oculo, militē, nauclerum, præfectúmq; agēs, modò intrepidè currere ad pericula, carbasis modò, antenníq; ventū ex necessitate metiri, modò imperia à prora ad puppim, à puppi ad proram designare. Frustranea tamen ducis diligentia, non dato iam nisi morte vnà effugio; quando præceps nox, recurrentísq; in semet Oceani vnda refluens periculo eximunt: quo factum, vt naues, quæ vadis hæserant, altiore iam redeuntibus vndis Oceano in altum euectæ, circumstantibus Rupellanis institerint, à quibus nihil illicò cunctatum quin inter noctis obscura effugerent. Ita Chalardi vnius virtute, si non parta Regijs victoria plenior, elusum saltem stratagema hostium, ab imminentíque excidio liberatæ naues: vnde coronam sibi nauticā promeruit ille exhinc eà plagâ notissimus, leuioribúsque in Rupellanos excursionibus, dum à Mediterraneo classem operitur illustris, quas hîc consultò ad maiora vocati omittimus.

Rupellani fugiunt.

Chalardi laus.

Intereà Rex Aginni ad Garumnam Montalbani obsidium adornabat; quod dum in vlteriore à Mayennio, ab ipso Rege in citeriore Aquitaniâ parabitur, oberremus ex occasione Septimaniam nostram, vbi Nemausi habita interim Synodus iniuriosè Chatillonium habet.

Agen. Haute & basse Guyēne Languedoc

Nemausi habita Synodus.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Mommorancius Margaritas castra mouet. præfectis militiæ distribuuntur munia. Concium appellitur. Margaritę expugnantur. in turrem se proripit hostis. Nemausenses in subsidium aduolant conatu irrito. hostium strages magna. ab Annonæo actum strenuè. Blaconsius Ensingeautium intercipere tentat, magnáque suorum iacturâ repellitur. Chatillarii rebellant, obsessóque Castro metu Vantadourii aduentantis dilabuntur. Chatillonius à suis rerum summâ mouetur. inseritur latæ sententię formula, quâ pluribus Sectarii de eo queruntur. eius apologia, & fides.

Mommorăcy Montpellier.

MOMMORANCIVS iussus à Rege Montispessulani, Nemausíq; agros populari, obsistente non nisi in speciem Chatillonio, æstiuâ Sectarios messe destituerat; quando placuit Margaritas, vrbem Sectariorum ad tria à Nemauso milliaria sitam, admotis interdiu scalis oppugnare. arduum facinus, at Mommorancio dignum, cuius non nisi ardua animus appetit. quadringentis militibus Nemausus firmauerat pagum, nullis munimentis: nisi quæ tumultuariò miles exstruxerat: veteres circumstabant muri, superstructâ macerie tantùm, si tormenta desint

Mommorancius Margaritas castra mouet.

Margueri-tes.

Nismes.

contra hominum impetum fortes. eo illi animo subierant pagum, vt agrorum vastationi obsisterent. Visum ergò militari consilio operę pretium, citra apparatum nullo strepitu oppugnari locum, imminente alioquin periculo à Chatillonio, aut Nemausijs, qui non inde procul aberant. Dicto citiùs factum. septem ad ea tempora cohortes, tres alariorum ordines Mommorancio imperatori merebant: legionarijs quatuor millibus, trecentis circa equitibus conductitijs adiuncti ducenti nullis stipendijs, nobiles omnes, quos Voluntarios vulgò appellitant, Mommorancij vbique sequaces. Conductos alariorum ordines Baro Castresius Mommorancij Legatus, Perautius Nemausi Senescallus & Baro Couissonus viri natalibus illustres ductabant. Rorarios pugnam adorturos Condominus, & Paladanus. primum cornu expetitum ab omnibus, Suellio & Figureto nobilibus sortitò obtigerat, agmen medium Marchioni Annonæo Ducis Vãtadourij hodie fratri, Legatis Monmao, & Clausoleso, excursorum præfectura Castresio.

Eius copia.

Præfectis militia distributa munia.

Castres
Perautius
Couissonus.
La Cõdomine
Paladã.
Sueilles
Figueret.
Annonay.
Monmau.
Clausoles.

Pridie Kal. Junij Concium sparsus hinc inde conuenit exercitus, ea vrbs est ad Rhodani ripam è regione Vallabregux. nec diu cùm via indicitur, quamquam perobscurâ nocte. rarescentibus ad crepusculum vmbris, detecti ab hostibus Regiorũ excursores sclopis excipiuntur; adesse illicò ordinatus exercitus, póstque indictas ad vrbis conspectum preces publicas, tesserámque datam quæ IOANNES erat, dari irruptionis signum. à precibus ad pugnam acriùs itur, certatúmque diu marte

Concium veniunt Mommorancii acies

Rhosne.
Vallabregues

Oppugnatur vrbs & expugnatur.

dubio, cùm Annonçus post superatum scalâ editiore murum, nudo ense propulsat hostem, muríque munimentum inuadit, quo pectus tegitur, sequuti legionarij pari omnes audaciâ murum occupant; hîc se hostis laxâ in turrem fugâ proripere, accensísque ad eius pinnaculum facibus, Nemausios periculi admonere, qui ad visam eminùs flammam dum paratur repentè subsidium, ne obsessos interim deficiat animus, flammis item ab vrbe sua, quasi agnito indicio, adfutura mox auxilia responsdet. Enimuerò Mommorancius minimè dubius quin oppugnatione agnitâ fratrum auxilio Nemausi accurrerent, alarios suos iam antè locarat, quà Margaritas subsidiariæ copiæ ab vrbe aduentarent. Nec defuere officio suo Nemausij, quippe erumpens mille & quingentorum hominũ legio, obsessis præstò erat, nî alarij insessis viis obstitissent.

Se in turrem proripit hostis.

Faces monendis Nemausiis accensæ.

Adsunt in subsidium Nemausij.

Post retrusos in vrbem suam Nemausios, desperatâ præsidiarij salute, saluâ vitâ absistunt, nisi quòd Mommorancij arbitrio datus Fourniquetus præsidiariorum præfectus. Eâ expugnatione, è Regijs desiderati duodecim, quos inter Caboyus vir magni animi in Galliæ Narbonensis cohorte præfectus centuriæ, Mommorancióque ex cuius familia erat, præcarus: at Rebellium iactura maior; quippe si octuaginta eximis, quos victoris misericordia incolumes dimisit, occubuere reliqui, supra vicenos trecenti. Laudatam ad ea tempora memini Marchionis Annonæi audaciam, dato ad prima hęc armorum rudimenta futuræ virtutis indicio, qui nedum hoc prælio adoleuerat.

Iactura Regiorum leuis.

Caboy.

Rebellium maxima.

Ab Annonæo strenuè actum.

Marquis d'Annonay.

Multa strenuè Mommorancius.

Pleraſque huic non diſſimiles expeditiones eodem ferè tempore confecit Mommorancius; quæ ijs abundè indicunt ſilentium, qui viro maximo maledicâ tum linguâ inſultabant.

Blaconſius amicos intercipiendo Enſingeautio connocat.

Per idem tempus Blaconſius Priuatij præfectus, vir ad omnia natus, maximè ad nefas, conuocatis Priuatium Auguſto ineunte amicis, magni eos facinoris conſcios facere, Enſingeautiiq; validiſſimæ arcis intercipiendę, quâ diu apud ſe volutauerat, cogitationē aperire. Enſingautium Caſtrū eſt, genio loci, artéque munitum ad Galliæ Narbonenſis confinia, Anicium versùs, vetus Epiſcopi Anicienſis ditio; ſtatio, eò ſectarijs gratior, quòd hàc illis ex facili à Vellaunijs in Viuarienſes commeatus: ſed non ita expedita eius expugnatio; viſum ergo ex re cuniculis agere, noctúque tentare, quod alioquin ſupra vires poſitum videbatur. Lecti armorum Duces Caſtelonouanus, Amontius, Councoleſius, Sibreraſius, & Chalardus, milites circiter quadringenti, ſclopigeri mixtim & haſtati, quibus ſummo iure præerat Blaconſius.

Enſingeaux. Le Puy. Velay. Viuarés Chaſteauneuf. Amont. Concoles. Sibreras.

Admota caſtro legio intromittitur crepitaculo.

Imminebant mediæ noctis alta ſilentia, cùm per viarum aſpera Caſtri muris aduoluitur legio. ibi admoueri nullo obluctante erecto ponti crepitacula duo, diſiectíſque cardinibus viam aperiri quantum ſatis intromittendo homini; experrecti fragore vigiles duo, qui ſe mediâ iam nocte ſecuri applicuerant ſomno, arma capere, at leue ſubſidium. Chalamoundus crepitacularius audax, poſt factam vi viam primus irrumpit, ſubſequutus Amontius milites adhuc in limine dubios trahit in Caſtrum vi; aut exemplo;

Chalamound Peraudier.

exemplo; personant vbique fatalia Catholicis verba, VIVANT ECCLESIÆ, occumbunt vigiles, cadit femina, quæ pluſquam virili audaciâ mentita sexum, aditu diu prohibuerat hoſtem. Ad fragorem confuſus velut implacidâ imagine flamen curialis, qui ab Epiſcopo paſtoris in vrbe officio fungebatur, ſomni ocium horrore depoſuit, nihilque dubius quin Eccleſiarum Rebellium proditione peteretur Eccleſia vna illa, quamquam iam ſeptuagenarius, in hoſtem irruit; illi obuius Amontius ſtupere ad ſenilem audaciam, imbellémque conatum ridere, cùm haſtâ transfoditur, ſubſequutus gregarius cadit eodem ferro, debitæ Sacerdotis manui victimæ. Ex aduerſo Chalamontius & Sibreraſius valido præſidiariorum manipulo opprimuntur (iam enim ab excidio in ſpem ſalutis euecti ſtationarij opponebant furori hoſtium vltrices manus) nec diu cùm ſe hoſtis laxâ proripit fugâ, arctioréque ruinâ quâ patuerat aditus, dum ſeipſos timore propulſant pars in effugio necantur, pars conglobato nimis ad ruinam manipulo ſibi inuicem inſidias ſtruunt, pars vbi deficit tutior ſalutis expediendæ ratio, ſe in foſſas à muris præcipites agunt. At, quod illis exitio fuit, imminente luce dum confuſis ordinibus, turmatim pecudum more fugiunt, pecu-

Chates. dum item more nullo prælio à Chateſio, qui ad rei nuncium, in Caſtri ſubſidiũ accurrebat iugulantur.

Blacon. Blaconſius cui præruptæ rupiũm notiſſima, geniũſque prouinciæ, quadraginta militibus per ſaltus, & dumeta euaſit; ingratus Priuatienſi populo, laniſtáque publicè dictus, qui tot præclaros homi-

Audax fœmine facinus.

Flaminis curialis iam veteris animus.

Cadit eius manu Amontius.

Cadunt Sibreraſius & Chalamontius.

Se fugâ hoſtis proripit.

Necati plures.

Blaconſius vita conſulit

Suis debinc opprobrio eſt.

nes vrbis florem & decus ignaui socordiâ ad lanienam ductasset.

Chailarij rebellant.

Per idem tempus apud eosdem Viuarienses tentatam memorant Chailariæ arcis expugnationem, ea Vantadourij ditio erat, ad Galliæ Narbonensis Comitia nuper fato functi ; Dominum placidæ indolis parum ad arma natum dedignabantur subditi, quo factum , vt Chailarij excusso seruitutis iugo, vnà in Regem , dominúmque rebellarint. Vrbi supereminet Castrum , cuius tunc Bourguius , præfectus oppidanis magnà ex parte Sectarijs obsistebat, quin rebellioni apertè subscriberent. Enimuerò Priuatienſium firmati vicinià, præsidióque, audax aggressi facinus, facto agmine circumstant arcem ; obsidionis illicò nuntius Lauoutam fertur, neque potuit Vantadourius quin duplici nomine copias legeret in subsidium ; seu quia prouinciæ Prorex erat, seu quòd ipsius res agebatur. Protelauit deditionem Bourguius , donec ad subsidij nuntium territi Rebelles, metu hùc illuc dilapsi sunt, vrbem demum subijt Vantadourius victor, vbi priuato diplomate, renuntiatis in Regem, dominúmque suum rebellibus oppidanis , muros, quælibétque municipij nobilioris insignia præripuit, priuilegijs reuocatis; pœnâ de reliquo ad Regẽ cui vni, vitæ, necisq; ius est, remissâ, quamquam & ipse Prorex, de vita Regio nomine statuere poterat.

Chailar.

Lauoute.

Arcem ex Vantadourij ditione occupare tentant.

Fugiunt ad Vantadurij aduentũ Rebelles.

Vantadour.

Deditata in pœnam murus & munimentis vrbs.

Chatillonius a suis indicto sistitur.

Chatillonius quem iam antè sæpiùs diximus inter Sectariorum dissidia , Regi fidum, iussus à Rege Rebellionem diu simulauerat, magno rei publicæ commodo ; donec proditionis in Sectam postula-

Chatillon.

tus iudicio sistitur, habitâ per id tempus Nemausi Synodo, vbi deferens vadimonium quasi contumax, in hanc formam damnatus est.

Diploma quo proditionis in Sectam postulatus damnatur.

Ecclesiarum Reformatarum prouinciæ Narbonensis vlterioris, & citerioris Oratores, Cebennarum, Viuariensium, Delphinatus præsentes litteras inspecturis

Haut & bas Lãguedoc Seuenes. Viuarés Dauphiné.

S.

NOTVM facimus vniuersis, quòd delatoribus Cebennarum & Viuariensium Oratoribus, qui prouinciarum suarum nomine Chatillonium perfidiæ postulant, necnon exautorari petunt, qui non nisi supremo Galliæ Narbonensis excidio, imperatorio munere in eâ fungitur.

VISIS, Articulo Comitiorum generalium XIV. Iunij. An. M. DC. XXI. quo Circulo Narbonensi delata potestas prospiciendi ex necessitate ad libitum priuatis, publicísque rebus; ARTICVLO item XVIII. eiusdem mensis. quo eidem Circulo armorum, ærariíq; arbitriũ datur, ARTICVLIS Synodi prouincialis Pousini ad Viuarienses habitæ quibus Viuariensis Circulus multa de Chatillonio proprętore suo queritur, petítque præsenti eum Synodo

Pousin.

exautorari, ARTICVLIS item Circuli Cebennarum, quibus Synodus Anduſiana Kalen. Octob. habita Viuarienſium ſubſcribit placitis, ARTICVLIS etiam Colloquiorum Galliæ Narbonẽſis inferioris, quibus abundè patet oppreſſam proprætoris adminiſtratione prouinciam, præpoſterè adminiſtratũ ærarium, vrbéſq; eius imperio ſubditas, vnâ improbiſſimi viri auctoritate nutare in fide, quibúſque prouincialẽ hanc Synodum hortantur enixiùs, caueat ne quid ea parte publica res detrimenti patiatur: VISIS item proborum ſententijs, vnóque Eccleſiarum in Gallia omnium voto: perſpecta ex alto perniciosâ Chatillonij in noſtrum caput licentiâ, cui vix aliud in animo eſt, quàm Eccleſiarum diſpendio ſibi fortunam ſtruere, quod tum primùm in comperto fuit, cùm Gallia Narbonenſis afflictis Benarnenſibus præſto eſſe parabat, cui ille ſubſidio audaciùs obſtitit, lectis ſæpius in prouincia copijs, explorandis magè viribus Reformatorum Narbonenſium, monendíſq; dehinc hoſtibus quid virium nobis ſuppeteret, quàm inferendo illis damno, cui non niſi in ſpeciem ſtudebat vni religionis ſuæ excidio natus. Ita proditore ipſo imperatore irritis ſæpe conatibus tentata in hoſtem facinora, ita fractus aduerſis omnibus miles ſigna deſeruit, viriúmque hoſtilium opinione ductus, vbi nihil ex voto cadebat, de viribus ipſe ſuis addubitare cœpit, quod nemo ambigat ſupremam exercitib⁹ ruinam adferre. Quoties vanis ab eo imaginibus deluſæ Eccleſiæ? quoties oblato fortunatè hoſti parcitũ? Quoties publicâ adminiſtratione interdicti, quibus ad

Andu. ſc.

Queſtus iterant.

magna animꝰ ſuppetebat? quoties obſcurata nimbis atrocibus quæ hoſtibus apertã pernicie inferebant? in plano poſita, imò & nemine ſæpius obſtante nullatenus periculoſa; aut ſupra vires eſſe ſuadebat, aut differenda, donec ſcilicet ab hoſte proſpectum. Perpetua illi cũ hoſtibus negotiatio, ſi quẽ reformatorũ compellabat amicè aut liberaliter, vno hoc indicio proditor dici poterat. Nemo neſcit miſſos ab eo ſingulis menſibus bis, térq; in regiã emiſſarios, monendis ſcilicet religionis noſtræ inimicis, ſtruendæque nobis ruinæ, amotis à ſe procul quibꝰ ſũma erat publicæ Eccleſiarum ſaluti ratio; ſi quis earum impenſiùs cõmodo ſtudebat, proſcriptus adminiſtratione rerum mouebatur; contrà quorum auctoritate & cõſilio peſſum ibãt omnia, quorúmq; in id inclinabat animus, vt vnita Reformatorũ fides fieret diſſidij capax, excepti ab eo comitate vrbanâ, infidi homines de fide triumphabant, nempe exauctoratis, quorum animis vigebant adhuc veteris auorum fidei ſemina quædam. Præfectos vrbium noſtrarum paſſus eſt, abdicatis Comitijs, hoſtium factioni ſubſcribere; imò velut digno laude facinore, in ſilentio abire permiſit, quæ, poſt amicas monitiones, ferro & flammâ expiare debuerat; at quid bella ijs intuliſſet, quos habuit poſtmodùm ſecreti arbitros, quibúſque arcana conſiliorum aperuit monendis hoſtibus? ſi quando de Comitijs Rupellæ generalibus ſermonem inſtituit, quæ in eorum contemptum inſolenti proteruiâ non adiecit? interceptas ab eo conuocationes, ſuppreſſas regulas vbi de bello in vniuerſum ſtatuebatur, ſpretas prouinciarum mo-

nitiones, eluſa Circulorum decreta, quorum ſæpius ipſe auctor, & in ſpeciem fautor; reuocatum auctoritate priuatâ in quod publicè conuentum fuerat, iuſſam reſtitui hoſtibus prædam, ne petitam quidem; quæ nobis nondum denuntiato bello hoſtis abſtuliſſet, ne ab eo petita quidem; datam in noſmet militi noſtro licentiam omnium, conſeruata hoſtium prædia, quis ea ferat? conſumptos igne Reformatorum pagos, vaſtatam ferro & flammâ eorúmmet ſegetem, exhauſtum ærarium, ſeu adminiſtratione præpoſterâ, ſeu lecto intempeſtiuè milite, abnegata Comitijs imperantibus obſequia, legiones eo poſitas loco, vbi nihil ab hoſte timẽdum, deſertas ex aduerſo Eccleſias, vbi propugnante nemine graſſabatur hoſtile ferrũ; auerſum Engeriacorum ſubſidium, cui ſe Narbonenſis Gallia accingebat, vnde Aquitaniarum iactura emerſit, armatos Circuli noſtri diſpendio hoſtes, comprobatámque longiore ſilentio armorum interceptionem, data ad clades quæ ſæpius pati nos contigit, lætitię maioris indicia, mœroris ſi quando hoſtibus res aduerſæ; conatum eum prouinciam Narbonenſem à Comitiorum ſocietate auertere: plura tentatum quæ hîc forſan præterire ſatius fuerit: quis hæc patiatur diutiùs?

Decretum quo præfecturis monetur.

His attentiùs perpenſis: quia gliſcit in dies proteruia hominis NOS PRÆDICTI ORATORES, NOMINE QVO SVPRA, Chatillonium præfecturis quibuſlibet, quas Comitiorum auctoritate obtinuerat, maximè Montiſpeſſulani, Foſſarúmque Marianarum exhinc in futurum deſtituimus, reuo-

Montpellier. Aigueſmortes.

catâ poteſtate qualibet, quam nobis rogantibus in
Geuaudan. Cebennos, Gabalos, & Viuarienſes olim ſortitus fuerat, prohibetur adminiſtratio quælibet, ſolutis erga illum ſacramento & fide prouincialibus, irritíſque poſthàc eius decretis, ſeu militiam ſpectant, ſeu ærarium; alariorum, ſclopigerorúmque equitantium ordines duos, quos ille præfectus ductabat, nec non legionarij, qui eius nomine ſtipendia merebantur Eccleſijs, proſcripti exhinc omnes exautorantur; delatâ interim in Eccleſias Prouinciæ rerum ſummâ, donec ei Comitiorum reſcripto ſubſtitutus fuerit, qui prouinciam adminiſtret. Quóque res omnibus innoteſcat, placet decretum hoc in municipali domo publicè legi, referri in acta, pérque prouinciam circumlatum, notum fieri Colloquijs, quorum intereſt. Dat. Nemauſi 21. Nou. 1621.

	A PONTE	*Præſes.*
Le Pôt. Pantel.	PANTELVS	*Adiunctus.*
De la Piſe.	PISÆVS	*à Secretis.*

Chatillonio honori vertit, quòd à ſuis tantâ animi contentione proſcriptus, vnâ fidei Regi ſeruatæ poſtulatione ſummâ rerum mouebatur: ſed ad ea tempora apologiam prælum illi rependit; quâ affectatæ Democratiæ multis Secta argumentis conuincebatur, eò maximè, quòd proſcriptâ Regis auctoritate, poſt excuſſam Monarchiam, Ariſtocratiam abdicabat, antiquato primorum imperio. portentum eſſe accuſationem eiuſmodi, quaſi ſcelus ſit non niſi flammâ expiabile ſeruaſſe Regi fidem; non *Chatillonii apologia.*

potuisse fluxæ erga Sectam fidei accusari, qui iure meliori fidem Regi debitam præstabat: ridiculam accusationem, quasi fides vlla, primæuam illam, natámque nobiscum, dum Galli nascimur, proscribere possit: vnam esse fidem, eámque indiuiduam; neque fides dici posse, quasi plures sint, nisi cùm de musica sermo, citharis fides esse, hominibus fidem; multiplicatas illas concentum, quem Græci harmoniam vocant efficere hanc si in semet varia patitur numerum, dissonam inducere omnium rationem, dum concordiam, quæ vna politiæ sonum ex æquo facit, miserè interuertit: hinc bella ciuilia, hinc parũ tuta filio etiam in patrijs laribus salus, si in ea fide dissenserint: vnum Deum, vnũ Regem; vnam Deo fidem deberi, Regi vnam: immortalem illam, hanc vitæ terminis circumscriptam. nec accusandum ea parte Chatillonium, conatum in Rebelles animos veram politiæ fidem inducere: quod si crimen est, ánnum è conuerso Reges odisse virtus erit? cui si quando debita remuneratio vnam esse Sectam, cui coronæ debeantur. vsum libertate Chatillonium, ad quam scriptis suis identidem Secta prouocat, dum liberã ad Regis imperia seruitutem, tyrannicis Comitiorum iussis præposuit. præposterè accusatum, qui, quam à Rege vehementer expetit Secta libertatem, vnum Rebellionis prætextum, generoso conamine in Rege quæsitam inuenit. vnam esse in eũ obsequij Regi præstiti postulationem, glorioſam illam, quámque delatorum nemo, si sapit, reo nõ inuideat. abnegauit Comitiorum imperia, ludibrio habuit latas ab ijs leges, oppressit

Vnam esse fidem.

Crimini apud Sectarios ducitur Regi esse fidem.

preſſit prouinciales, ex ruina Colloquiorũ rem familiarem auxit, mittenda in Benarnium, Engeriacóſque ſubſidia auertit aliò; quid plura? nuntios, ignaris Circulis, ſæpe ad Regem miſit, continuâ proditione hoſtes arcanorum conſilij conſcios fecit Synodorum eluſit decreta; ánnum finis? hoſtium prædia ſalua habuit, ſuorum diripuit ædes, exhauſit ærarium, vno verbo infenſiſſimum Sectarijs ſe præbuit hoſtem; calumnias ille negauerit, conuincétq; falſi ad libitum: ego datis omnibus, & ſi quid vltrà excogitari poteſt, pro aris & focis defendo ex præmiſſis concludi nihil, niſi quod viro maximo laudi vertat. at intercepta ad plagam Agathenſem arma, paſſus eſt nullo commoti animi iudicio detentari ab hoſte? Scilicet ad ipſius iram, Mommorancius, ipſéque Rex prædâ ceſſiſſent, hinc opimâ magis, quòd eius interceptio duodecim hoſtium millia dearmabat, at vos DD. Eccleſiarum Reformati nuper, agite amabò, quâ lege, quo Senatuſconſulto ſubditis licet, inconſulto principe, inducere in eius terras eam armorum copiam adeóne rerum inexpertes, qui omnia in ſpeciem norunt, vt perduelles neſciant, qui Rege inſcio, ſibi vrbibúſque ſuis eo apparatu arma procurant? Siluit, prædâ interceptâ Chatillonius, quia militiæ legem nouerat, quâ capta bello, capienti accreſcere etiam iure gentium in aperto eſt. Verùm ad eam ille iacturam, quâ Sectariorum Gallię Narbonenſis, exhauſtæ penitus facultates, debuerat ſaltem vel leue mœroris indicium prodere? nempe aduerſi caſus dolore reparantur; imò & doluit, leuiùs tamen, poſito ſupra fortunam

animo; non secùs ac ea montium supercilia, quę supra nimbos ingenti mole assurgentia, numquam pluuijs irrigantur quibus supereminent.

Plura his addiderat amica Chatillonio apologia, quam quis panegyricum forsan melius dixerit. quibus omissis Montalbanum redeamus, cui iam belli moles incumbit: quamquam ne incautè hîc serie temporum decipiatur qui hæc leget, annotatum velim, latam eam in Chatillonium sententiam, quo tempore Montalbanum obsidebatur mense Nouembr. præcociúsq; hoc loci relatam ideò, quia post expeditas ad Galliam Narbonensem Mommorancij expeditiones, tentatásque ibidem à Sectarijs varias arces, è re duxi vno tenore gesta eodem loci describere, quamquam interiecto temporum spatio inuicem dissita.

CAPVT IX.

EPITOME.

Mayennius Tolosæ agros subit. magno populi applausu exceptus. prouinciæ tutelaris Deus vocatur. Tolosæ Palladia olim, hodiéque studiosorum remuneratrix, à Sectariis vndequaque oppressa. laudatur Mayennius. Rapinus Manso Verduni absistit. Bourguius Jordani insulâ, Maraüatus Malouicino. de Mayennio salutando pluribus in Senatu actum. delegatus Manibanius Præses eum magnâ facundiâ salutat. Responsum Mayennii. diruendis tribus arcibus lecti tres Senatores.

pernicioſè ſuaſus Mayennius muros Inſulę ſartos tectos haberi iubet. obſtat Belebatus, datóque ſibi Senatu, pluribus murorum ruinam ſuadet. Maſnaüs à Senatu iuſſus ſolo adęquat muros, qui tam antè arcem munimentáque difiecerat.

SVPRA memorauimus Mayennium poſt ſalutatum litteris Toloſæ parlamentum, oberratâ Aquitaniâ, vbi non niſi triumphos Regi, ſibi laudem immortalem parauerat, Toloſatum agros ſubijſſe oppugnandis Sectariorum arcibus, quæ Catholicam vrbem circumſtabant, magno oppidanorum incommodo: quo populi Toloſani, prouincialiúmque gratiam adeò ſibi promeuerat, vt non niſi Mayennij nomen in Aquitaniâ vlteriori & Septimania perſonaret: dictum eum tunc memini Deum prouinciæ tutelarem, qui eam, animi magnitudine liberaſſet, affectúque, quod primoribus rarum, erga populum incredibili: vnde item à populo ſupra fidem redamatus, Luyneæ familiæ in affectatæ popularibus ſtudijs auctoritatis ſuſpicionem venit.

Mayennius ad Toloſa confinia venit.

Dictus prouincia tutelaris Deus.

quiéne. Haut Lāguedoc.

Toloſa vrbs eſt antiqua & nobilis, Palladiam dixere veteres, quia ab omni æuo Palladis amica fuit, hoc eſt litterarum cultrix, vbi, vt hoc obiter dicam, etiamnum hodie quotannis ludi toto orbe illuſtres Kal. Maij exhibentur, quibus adoleſcentes ingenui velut in Panathenæo, non pyrrhica corpus, ſed poëticâ exercent animum, virtutis præmia Cynosbaton, Clitia, & Viola, quæ à menſis multiplici vena-

Toloſa Palladia.

Ludis etiãnum hodie floralibus illuſtris.

tione instructis, magnâ omnium Ordinum frequẽtiâ ex dignitate poëmatum distribuuntur; non nisi cantibus Regijs debita illa (ita metrorũ id genus appellitãt) adeo Regio sunt animo Iudices, quibus remunerandæ virtutis cura incumbit. Promeriti tria præmia poëtarum collegio ascribuntur; fiúntque Clementię assessores, ea nobilissima princeps, quæ ludos, multis abhinc seculis instituisse fertur. At hæc diuerticula sunt, redeo in viam. Præter antiquitatem nominis, Palladięq; dignitatẽ id Tolosę supra reliquas Galliæ vrbes præcipuum est; quòd in communi Galliarum luctu, quem Sectariorum hæresis secum pestilenter induxit, vna inter tot vrbes ab impuro semine illæsa remansit, tentata quidem à Sectarijs sæpius, at semper victrix; vnde ne vnam quidem Nouatorum familiam passa, sanctæ sibi promeruit cognomentum. Sectariorum tamen circumiectis arcibus vsque adeò premebatur, vt vel ad minima belli dissidia non esset oppidanis ad primum ab vrbe lapidem tuta salus. Quod hinc factum liquet, quia vrbe olim pulsi Sectarij, pagos hinc inde nullo custode, nullísque munimentis occuparant, ea dehinc arte firmatos, vt stationibus malè fidis præsidiariæ arces successerint.

Ne vnam quidẽ Tolosæ Sectariorũ familiam agere.

Occupata à Sectarijs circumiecta oppida.

Garumnam, quo Tolosa alluitur, ad decem ab vrbe milliaria habebat, vt ita loquar, in vinculis Mansus Verduni quà nihil nisi portorio pẽso commeabat, nec inde procul Aquitaniam versùs occurrebat Malouicinum, Insula dehinc Iordanis: arces eò munitæ magis, quòd eas iamdiu Sectarij detentabant: atenim si quando stipendiariam annonam

Mansus Verduni Malouicinum Iordani Insula ad Aquitaniam.

Le Mas de Verdun. Mauuaisin. L'Isle en Iourdain.

stationarijs Tolosa negauerat, messe illicò eâ parte destituta, lugebat commeatum omnem, qui in dies singulos ab Aquitania magna in vrbem copia infertur, intercluſum, dum in ipſamet vrbis pomœria excurrens hostis, diripiebat vicinas ædes, ipſósque ciues agebat in vincula. & hæc ad Aquitaniam Tolosæ retinacula.

Ad Galliã Narbonen-ſem Carmanium, Monſcu-cius. & Manſus ſanctarum Puellarum.

Cis Garumnam, à Galliâ Narbonensi, instabat ad VIII. ab vrbe milliare Carmanium, Tolosæ iampridem infestum: non longè hinc Monscucius; hinc si euaderes, occurrebat illinc periculosissima omnium statio, loco ad prædam percommodo, Mansus sanctarum Puellarum, viæ adiacens, qua Tolosâ Narbonam, Massiliámque itur; ita quocumque in ambitu Tolosates verterent oculos circumsistebat hostis. Dilatis in sequentem annum Carmanij, Montiscucij, & Mansi sanctarum Puellarum deditionibus; videamus nunc qua ratione in venabula Regia inciderint lepores, qui Iordanæ Insulâ, Manso Verduni, & Malouicino quasi cuniculis ad ea tempora tegebantur.

Carmã. Mõcuc.

Le Mas ſainctes ruelles.

Debita geſtorum laus Regi.

Nemo ambigat Regi Christianissimo debitam omnium laudem, quæcumque eius legatos confecisse memorant: at quemadmodum Deo omnium auctore, non ideò tamen minùs facinorum Regibus accrescit decus; ita quamuis Regi nostro debeatur libertas, quam ab hoste profligato Tolosa hodie ad inuidiam possidet; nequaquam tamen indignus, cui hoc loci laudem rependamus Mayennius victor, quem & facinori patrando Regis sagacitas legit, & prouexit ad laudis cumulum virtus,

Neque minùs ideò laudandus Mayẽnius.

quamquam ea laude nobis magè satisfactum putarim, quàm heroïs memoriæ, cui Christian⁹ orbis est præco. cochleæ succo suo victitant si nihil illis aëris de cœlo illiquitur, heroüm virtus immani seipsam pondere firmans sibi ipsa præmium est, & remuneratio.

Rapinus Manso Verdunorũ abstitit.

Leuis tunc Mayennio exercitus militabat, legionariorum quinque millia, quingenti equites, tormenta octo: his copijs præterlectâ Garumnæ ripâ Manso Verduni succedit: hinc missus ad Rapinum arcis præfectum Fecialis, deditionem rogat; protelabat ille, nondum ex conuentione pretio numerato: iámque oppugnationi tormenta aptauerat dilationis Mayennius incapax, cùm Rapinus in vna principis fide, loco cessit rapinæ aptissimo, hinc Iordanæam Insulam ventũ, vbi nihil detrectante Bourguio præfecto, Regiorum statione locatâ, tormentum immane, puluis, pilæ tormentariæ, hastæ, sclopíque magnâ copiâ Regi addicuntur; nõn prius tamen, quàm de precio pactum cum Bourguio, cuius fidem circumuenire magno animo indignum erat, expeditionibusque noxiũ, quæ superabant.

Rapin.

Bourguins Iordans Insulâ.

L'isle en Iourdain. Dubourg.

Parlamentum Tolosanum de Mayennio salutando differt.

Interea Tolosę Parlamentũ de salutando Mayennio cogitabat. At conuocatis de more Cameris proposita à quibusdam difficultas; nempe arduum est in vnam sententiam coire capita centum, contrarijs vt plurimum studijs & affectibus dissona. Quibus ingrata delegatio erat, Regis in prouincia præsentiam causabantur, cui vni Parlamenta id debeant cultus, & honoris, ad solis ortum stellas obscurari, vbi longè dissitus est, fulgere quidem, sed

non nisi radijs ab eo mutuatis. Legem hanc, longo vsu in Gallia primorum fastui prævaluisse, vt cum prouinciarum rectoribus, principibus illis nécne, vbi Rex adfuerit aut leui, aut nullo apparatu agatur, hinc ductâ, vt audio, formulâ; quòd proprætoribus ideò maximè præstentur honores eiusmodi, quia Regem exhibent, quæ si ad præsentiam Regis personata repræsentatio cessat, non posse ijs nisi iniuriâ deferri quæ vnum Regem spectent. Contrà tamen sancitum penè suffragijs omnium, Manibaniúsque Præses, cum Bartholomæo Gramoundo, & Masnaüo lecti, qui Mayennio Parlamenti nomine gratularentur, collatísque in ciues Tolosanos beneficij gratias agerent.

Cum rectoribus prouinciarum nullo cultu agendum vbi Rex.

Manib. Barthelemy de Gramond. Masnau.

Delegati ad Mayennium duo cum præsidente Senatores.

Postridie proloquutus ad eum, Manibanius dixit. Senatum Tolosanum, quia Regibus ab omni æuo addictus fuit, coluisse præcipua semper veneratione principes, quorum fides, status Gallici basis, Regiæque dignitatis columna non immeritò dici possit: præ ceteris Mayennium cultu in vniuersum gratissimo excipi, qui Lotharingæ prosapiæ surculus florens, & plerisque in Europa Regibus sanguine copulatur, & ab ijs originem ducit, quibus Christianus orbis terram olim debuit Idumæam, hodiéque deberet nî Christianorum impietas, manum Dei ad vindictam armasset. non esse à proauorum virtute degenerem, qui tam strenuè Regi, tamq; vtiliter prouinciæ militaret: vnde minùs imperatoris in eo gesta demirari senatum, quàm miracula supra vices hominum posita: portenta esse, quęcumque Mayennio auctore prodeunt, neque de victorijs addubita-

Manibanii præsidis ad Mayennium oratio.

Lotharingæ familiæ laus.

Mayennii virtus.

ri, vbi castra eo imperante mouentur, vbi etiam leuiter vestigium posuit, lauros crescere, vbi distringit ferrum, cadere hostem, vbi vel vnum Mayennij nomen personat, consternari gigãteam audaciam. vno verbo nihil esse, quod magis Dei immensitatẽ exprimat, quàm Mayennij, ne orbis quidem terminis circumscripta gloria. Galliam supra rationes suas tantæ virtuti deuinctam, prouinciámque præsertim Aquitanicam, quæ ingrata erit, nî se vitam, bona, & libertatem Mayennio magno debere fateatur. Parlamentum in cuius purpura Regum auctoritas micat, lætari supra modum, quòd communibus secum votis, prouinciæ Prorex in publicam vtilitatem feratur; & quando quæcumque in principem cadere possunt decora virtutum, inuictus animus, corpus laborum & æstus non impatiens ceteráque in Mayennio pleniùs adorantur, non defuturum muneri suo Senatum; quinimò exsoluẽdæ obligationi quâ tot ei beneficijs astringitur, tot præclara facinora, & memoriam in eo inuentura gratissimam, & cultum sempiternum.

Mayennii responsum.

Non displicuere Mayennio collata quamquam oratorio verborum apparatu elogia: seque parlamento ad extrema addictum professus, sibi abundè notum respondit, quid supremis in Gallia Curijs debeatur, earum integritati inniti auctoritatem Regis; iaci in purpura Magistratus alta Regiæ amplitudinis fundamenta, rerum gestarum gloriam, & decus vni Regi deberi, qui maiore quàm dici queat affectu subditos suos prosequutus, libertatem pari omnibus animo procurat: gaudere se tamen,

quòd

quòd qui ad alias expeditiones destinari potuerat, sorte, aut Rege consultò ita ordinante, promouendis Tolosatum votis electus fuerit, quibus placidè incumbit, incumbétque dehinc si quid valet.

Castera de Maraüat.

Ad vesperam, Casteratium Maraüatium abnegasse imperia renuntiatur: pacta iam antè deditio fuerat Mansi Verduni, Insulæ Iordaneæ, & Maliuicini, non alijs conditionibus, quàm pecuniâ numeratâ; at neque in promptu Regi exsoluendæ fidei in ære facultas, nec eo deficiente, absistendi Casteratio animus, qui Bourguium, Rapinúmque irridebat, quòd fidem de precio Regi habuissent, nullâ postmodùm in eum actione.

Imperia Maraüatiũ abnegare renuntiatur

Dies aderat in quam Mayennio quartanæ interstitium incidebat, magnis vulgò facinoribus debita illa, vt supra annotauimus ad Caumontium, attamen à Parlamenti Oratoribus rogatus, quamquam recursantis igne febris æstuabat, equo insilit præceps, iussísque sequi nulla dilatione tormentis, Maliuicini propugnaculis appetẽte iam luce succedit, eâ Maraüati, qui nihil tale sibi persuaserat, consternatione, vt ad victoris arbitrium subierit legem. Magni nominis ea arx, supráque reliquas instructa ad bellum, septem in eâ propugnacula, fossę in excisa rupe profundiores, decem & quinque tormenta minora, populus dissidij capax, inertiæ expers, & ad militiam satis expeditus Mayennium diu morari potuerant, nî Regis prouidentia, Mayennij celeritas, & super omnia, nî fortuna quæ Regem hoc bello alumnum habuit obstitissent.

Caumont.

Languidus à febre Mayẽnius castra in illum mouet

Maluicinum deditiõ.

Senatui Tolosano, solo æquandarum arcium cu-

Difficiēdis Insulæ Mansi & Maliuicini munimētis ielis Senatores. Masnaus Cadillacus Bertrādus.

ra incubuit: póstque exceptum communi omnium alacritate diploma in id Regium, lecti Masnaüs, Cadillacus, & Bertrandus cognomento minor, qui Insulæ Iordaneæ, Mansi Verduni, & Maliuicini muris, propugnaculísque dirruendis præessent; haud segniter illicò operi incubatum, donec munimenta omnia æquata solo. Mirabantur omnes quo zelo gens rustica in seruitute nata, excutiendo Sectariorum iugo incumberet: ea enim frequentia & contentione ex vicinis circum pagis rustici pertinacem in dies operam restaurabant, vt, perspectâ temporis breuitate fidem superet ruina edita. Mansi, quâ Aquitania patet, diruta propugnacula quatuor impleuere cespite, limóque fossas; placitúmque dehinc erigi, vbi propugnacula ingenti olim mole assurgebant, tumulos quatuor, superimpositis in rei monimentum ligneis crucibus, cōdignum ea Cruce triumphum, quæ eo diu loci ludibrio fuerat. Quà Garumna defluit, posito è regione Montalbano, labori parcitum, quia prærupta rupes genio loci firmauerat arcem, vt nihil nisi conatu irrito naturam contra tentari posset.

Masnaus Cadillac. Bertrād.

Abbas Villalonganus muros Insulæ conseruare studet.

Post diruta Insulæ Iordaneæ propugnacula & castrum, rogatus Cornacus Abbas Villalonganus, qui Mayennio à secretis erat, vir sagacitatis eximiæ, Mayennio olim patri, Cardinalíque Borbonio supra modū addictus, dū Catholicæ factionis arcana tractabat, rogatus inquā ille ab Insulanis Catholicis (quorum etiam in vrbe sectariâ frequentior numerus) vrbi Senescalli iurisdictione, & Capitulo scularí illustri mœnia conseruarat, inclinante non ægrè

Cornac Abbé de Villeloing.

in eius preces Mayennio; quin & ipse Masnaüs Senator (quem numquam nisi cum laude memorabo) re infectâ , adactus vi maiore Tolosam redierat: quando Belebatus iustitiæ in Aquitania summo iure præfectus, Regisque apud Mayennium legatus, vt publicę cum eo saluti prospiceret rem apud se maioris momenti perpendens; ex re credidit Senatum adire ; admissus , applausu omnium in hæc verba silentium fregit.

Obstat Belebatus.

Statim ab accepto intermissi ad Insulæ ruinam operis nuntio, citatis se Tolosam equis venisse , idque mouendis parlamento querelis , quòd adeò segniter expetitæ diu Tolosatum votis ruinæ incumberetur: opposita sibi Mayennij in contrarium iussa, qui Masnaüo inhibuerat opus. Mayennio se quidem addictum, non vsqueadeò tamen , vt Regiam auctoritatem eorum arbitrio linquat, qui principem bonæ alioquin indolis , animíque inuicti , circumstant, prostitutam, si ita res habet, Regis auctoritatem, Mayenniúmque dum importunis plus æquo suasionibus tribuit , salutem prouinciæ, quæ in perpetuum hodie firmari queat, in excidium trahere aperiri Rebellibus certum in Aquitaniá effugium, etiam præterspem. ne petitam quidem eam ab illis gratiam , quos exactæ Rebellionis conscientia adeò noxios facit, vt proprio ipsimet iudicio indigni habeantur , quorum muri subsistant. Atenim Catholicos ipsos, rem inauditam! libellum supplicem Mayennio obtulisse , quo in seipsos proditores , quid aliud dici possit , quàm restem eos sibi texere quo strangulentur? enimuerò non defuisse

Dato sibi Senatu sic loquitur.

prætextum, quasi Capitulo, Iurisdictioníque vrbanæ indecorum foret nullo murorum ambitu, seu in vitæ, bonorúmque tutelam, seu in vrbis dignitatem circumscribi. hominem homini lupum esse longè infensissimum, magísque timendas, si muri subsititerint, à Sectarijs insidias, quàm à feris, si vndequaque patuerint. vrbes minùs lapidum superstructâ mole firmari, quàm fide, oppidanorúmque concordiâ. Thebas olim, ex imperatoris magni responso non habuisse muros alios, quàm ciuium sanguinem, Mantuam Carpentanorum, Regis Hispaniarum sedem illustrissimam, Lutetiámque ipsam, orbis à Româ caput, muris magna sui parte destitui; vbi tamen nemo ambigat in tuto agi: imminere prouinciæ periculum cui nullatenus prospici possit stantibus ijs muris. bello fatigandam aliquãdo clementiam Regis, qui non nisi summo dolore ipsorum etiam Rebellium sanguinem effundat, nec dubitandum, quin armis hinc inde occupata, prioribus dominis cómet restituantur statu, quo bello confecto subsistent. quibus ita positis satius esse debilitari potentiam sectæ quamdiu licet: æquatam iam solo arcem, munimenta vrbis disiecta, superesse muros & fossam, cumulandam hanc illorum ruinâ. obijci Mayennij ducis imperia, leue Parlamento obstaculum vbi contrarium à Rege diploma ad manum esse poterit, imò vbi Mayennius ipsemet, non ingratè excepturus sit glorioſum hoc facinus. astringere se sacramento solemni fidem, subscripturum Mayennium quibuslibet eâ parte Curiæ placitis, susceptáque ex hinc omni in caput suum facti

Madril. Paris.

inuidiâ, futurum se victimam quæ Senatum culpæ eximet, Tolosates seruituti, Aquitaniam vniuersam timori, & malo.

Communi omnium applausu exceptâ oratione, iubetur Masnaüs diruere muros, quod prouinciarum vtilitati Tolosatúmque commodo vertit: atenim Abbati Villalongano res ingrata magis, quàm Mayennio, Regi gratissima fuit, vt litteris dehinc ab eo proditum. *Masnaus muros diruere iussus.*

CAPVT X.

EPITOME.

Rex à Tolosatibus subsidiarias copias petit. cohors legionariorum, equitúmque ordo, Capitolinis promouentibus, auctore Senatu, instruúntur. Diœcesis, lecta mille, & ducentorum hominum cohorte, prædones ei præficit. vocati in iudicium contumaces exauctorantur. Capusius postulationi eximitur. Mauleonus Baccio adfuturus in Segualterii insidias incidit. occiditur Segualierius. capitur Mauleonus. sine redemptione dimittitur. quare. perfidi habiti Maserẽses. habitus & Mauleonus ab illis infidus. numquã ineunda cũ hostibus Rege inconsulto pacta. Mayennius castra in Sectarios mouet. Theminius audax. deditæ Mayennio vrbes. Albiasi vrbs inferior capta. Regii claustra extruunt. ortum inter eos dissidium. contra publicam fidem hinc inde actum. vrbs victoris arbitrio dedita. in furcam plures acti. designatur in fanum Antonini expeditio. mitur Mayennium

inter & Pennauairium de vrbe dedenda pactum. socor-
diâ suâ Pennauairius apud suos in vitæ periculum in-
cidit. eximitur morti commento quo populum decipit. ea
de re apud omnes non planè conueuere. Mayennius in fa-
num Antonini castra mouet. iussus à Rege posthabitâ eâ
expeditione in Montalbanum signa confert. consilium
differendæ eius expeditionis infelix.

DVM expugnandis quæ Montalbanum circumstant Sectariorum arcibus, Garumnam transmeabunt Mayennij acies, videamus quid Tolosæ interim actum. Rex haud ignarus quantum exercitui suo virium, longiori expeditione decessisset, raris iam post crebras obsidiones ordinibus, Tolosates in subsidium scripto inuitat. Illi tot beneficijs à Rege acceptis impares, legionariorum cohortem, alariorúmque instruunt ordinem, præfectis Colomiesio, & Baccio Capitolinis, viris nobilibus, vnáque ad præfecturam municipalem cooptatione Senatus non indignis, qui prouinciam hanc sortirentur; dixi vnâ cooptatione Senatus, municipij rectores eos, quia paulò antè Parlamentum de more Capitolinorum electioni cui se municipes per ambitum, aut per sordes applicuerant, supremâ auctoritate interceserat, suffectísque ex officio proscriptorum loco veteranis municipibus, glorioso Capitolium illustrauerat octumuiratu. Baccius ergò & Colomiesius statim à delato sibi hoc munere æmulatoriè agunt; tormenta maioris modi XV. armamentario educuntur, habitó-

Colomiez. Bacs.

Senatus suprema Capitolinos auctoritate creat.

Colomiesius & Baccius Tolosanorũ cohortum præfecti.

que legionariorum delectu instructa cohors, cis Garumnam, Theminio prius, dehinc Mayennij exercitui iungitur; Baccius quà Tolosæ, quà in vicinia phalangem armat.

Nec deerat intereà officio suo Diœcesis, quin imò Cornussono præfecto duodecim ordinum cohortem instruxerat, magni illam ad Regias expeditiones momenti, nî Centurionum, quos hîc meliùs prædones dixerim, libido impotens, addicto sibi stipendio militum, causam rapinæ dedisset, póstque desolatos Catholicorum pagos, effugio; vnde dehinc velut proditores iudicio militari postulati, vadimonium deseruerunt, si Capusium eximis, qui vnus centuriam suam ad Montalbani obsidionem duxit, veteranæque cohorti ascriptus in finem perstitit; vnde postmodùm in rei bene gestæ remunerationem, fidæ Mansi Verduni stationi succesſit, vbi etiamnùm hodie stipendijs Regijs perutilem Sectariorum transitui portum occupat.

Diœcesis cohortem instruit præfectis prædonibus.

Cornusson.

Capus.

Capusi postulationi eximitur.

Moris est alariorum præfectis phalangem instruentibus, subsidiarias ab amicis copias petere ostentationi magè quàm prælio, vt interdum quinquaginta Cataphractorum ordo ducentis alarijs constet; breuiùs tamen quàm par sit: atenim nullà sæpius expeditione, statim ab ordinatâ ad imperatoris oculos in militares turmas phalange, dilapsis qui non nisi grat's militabant, rarescunt ordines quod sæpe excidio vertit. Mauleonum ergo rogauerat Baccius adforet, quo maiore posset alariorum numero, Labastidam item Colomatũ: hic nemine obuio cataphractis decem Tolosam venit, illi bis

Baccius phalangem instruens amicos in subsidium rogat.

Mauleõ La Bastide de Colomat.

denos ductanti occurrit ad duo à Bellopodio milliaria Segualierius, Rebellionis apud Fuxenſes auctor, qui poſitis loco percommodo inſidijs, vndequaque inſederat viam. Iam ad inſidias ventum, cùm ſuggreſſi propiùs ſpeculatores hoſtium, viſique à Regijs, inſtantis monuere periculi. laxari illicò fræna equis ad regreſſum, qui à tergo patere adhuc ſperabatur; at hoſtis eâ parte frequentior viam occluſerat, relatóque in concilium diſtrictè periculo, placebat Mauleono medijs hoſtium agminibus viæ periculum facere; niſu corporum equorúmque impetu peruaſuros; imparem hoſtium phalangem eſſe; niſi quòd ſclopetarijs trecentis fulciebatur, at nec abreptos generoſo equorum conamine Cataphractos, fixo peditum veſtigio ſiſti poſſe, nec à deſolata phalange præuerti, ſic tutam eſſe in effugio ſalutem. atenim Segualierius dubios adhuc aggredi, præcipitíſque velocitate equi longè à ſuis abreptus caſu an conſilio, deditionem expoſcere. Mauleonus obſtare, manum conſeri, lethali glande traijci Segualierio caput, nutare illicò immani corpore gigas: non procul hinc poſita paſtorum mapalia, quibus Mauleonus occupatis, diu prohibet hoſtem, at leuiori aggere firmato loco, vt plumbo peruijs muris nullo obſtaculo transfoderentur obſeſſi poſt exanimatum, glande medio muro peruiâ, Caſtrouerdunum, ſubijt Mauleonus victorum legem.

Belpech Segualieres.

Mauleono Segualierius ſtruit inſidias.

Suos in ſalutem hortatur Mauleonus.

Committitur prælium.

Occupatur leuiora à Mauleono mapalia.

Chaſteauverdun.

Capitur Mauleonus.

Peruaſerat interim vulnerati Segualierij per vrbem fama, ad quam Maſerenſis populus, ſupra Fuxenſes reliquos ſeditionis capax facto agmine ire victoribus

Maſeres.

victoribus obuiam, discerpendúmq; in frusta Mauleonum, Papistasque socios petere, occurrere præfecti populo furore commoto, datam Mauleono fidem opponere, desideratos hostium plures, vnam in Segualierij vulnere victorum iacturam, leui illo. His & similibus restinctâ seditione, inter obscura noctis Segualierio parentatur, posito in arce præsidiaria, loco tutissimo, Mauleono, vnde amissâ supellectile & equis renoluto mense, non aliâ redemptione dimissus est; quæ magna hostium gratia videatur, inita inter Maserenses & Mauleonum pacta ignorantibus: Bellopodio quippe Mauleoni ditione, posito ad duo à Masereſio milliaria vicinorum sibi infestis inuicem armis, tacitâ lege fuerat conuentum in fœdus, colendis scilicet agris, initíque religione pacti, nullo metu Mauleonus præterlegerat vrbem, quò fluxæ fidei postulatus hostis; quem tamen perfidiæ collatum in se crimen diluisse memini, eâdem pacti religione, quam Mauleonus iam antè violauerat, auxiliares in Sectam copias ad Baccium ductans. sacramento exsolutos se non aliâ denuntiatione, quando hostis sacramento item addictus, primus peierauerat: neque alia ad hæc Mauleono exceptio erat, quàm initum de fœdere pactum, non nisi inter vicinas vrbes, ídque colendis agris; parcitum à se armentis, gregibus, fundis, imò ipsis Rebellis municipij oppidanis, instructámque minùs in Fuxenses à se phalangem, quàm in Carmanios aut Montalbanenses: contrà objici vnita Sectariorum vota, adeò vt qui prædia Carmaniorum, aut Montalbanensium diripiat, in Fuxenses ip-

Populus Maserensis furore commotus.

Mauleonus sine redemptione dimissus.

Quare.

Fluxæ fidei accusatus Maserēses.

Eorum apologia.

sos castra mouisse censeat, non ita diuisam belli rationem, vnum esse bellum, vnum hostem, causam vnam; neque ab iniuria capiti illata immunem esse qui pedem vulnerat: disiuncta quidem membra si dissitam eorum compagem spectas; vnita esse, si ex ijs in vnum coïncidentibus spiritum, conflari nobilissimum naturæ opus, humanum corpus attendis.

Nulla cum hoste pacta ineunda nisi ex Regis placito.

Prævaluit iure suo vsum hostem, nec eiusmodi pactum iure initum, rebus in Gallia sic lege fundamentali stantibus, vt subditus sinè aliâ causæ cognitione eum sibi in hostem assumere teneatur, in quem Rex bella mouerit, nulla priùs gratiâ, prætextu nullo reconciliandum, quàm aut pace licuerit, aut Regis iussu.

Mayennius in arces Sectariorũ castra mouet.

Mayennius interim ex Regis placito, transmeato ad Granatæ portum Garumnâ, in arces Montalbano circumiectas castra mouebat hostili solo, prævalentibus eâ parte Sectarijs: dum ex aduerso ad primum à Montalbano milliare Marescallus Theminius, lectis tumultuariò copijs, vastabat agros; illi aderant Tolosatum auxiliares copiæ, Cornussoni patris alariorum ordo, ductante Traueto, cui nullis stipendijs ascripta Tolosæ pubescens nobilitas gloriosè multa patrauit post aduentum Mayennij; nihil enim à Theminio actum antè, quod Regi commodo verterit, intermissâ agrorum hostilium populatione in speciem iussi, quod nostris dehinc exitiale fuit. hinc Montalbanensiũ proteruia insolens, qui messe destituti, vix habuissent annonæ satis vnde præsidiarias diu copias in vrbe sua alerent. aiunt magnâ audaciâ Theminium, militis hîc sustinuisse

Granade.

Cornusson. Le Traueret.

Theminius Montalbanensium messis parcit.

Theminius audax.

partes magè, quàm ducis, quippe munimentis vrbis admotus, diuisis in quadra militaria agminibus suis, diúque hoste prouocato, vbi in apertam planitiem prorumpebat nemo, ad iactum ab vrbe sclopi penetrauit, quando præfecto Bourflanco, manipulatim erumpit hostis; at neque hîc pugnatum: atenim vineis illicò infessis non ausus pugnam, eminùs dissplosione egit, nihílq; Regijs damni illatum (quamquam infesta videbatur dissplosio) præter vulnus quod Fenelonus excepit ad brachium. Mayennius primâ cis Garumnam victoriâ Corbarrium subit, arx erat supra genium loci & munimenta, ducentorum militum firmata præsidio, quâ non expectatis, imò ne visis quidem Mayennij copijs abscessit hostis, ad euulgatam tormentorum famam, quæ in Montalbani obsidionem Regi Tolosa procurauerat: cæsi dehinc Rebellium plures, quos Dariatus, vir audax, populóque Montalbanensi præcarus ductabat ad prædam, ille in vincula actus paucis abhinc diebus decessit.

Vrbi admouetur.

Erumpit hostis.

Fenelon.

Corbarrieu.

Cæsi ad Corbarriũ Rebelles.

Dariat.

Dariatus capitur.

Præsidiariam Regiorum stationem tuendæ arci destinatam, distento ad expeditiones longius hinc dissitas imperatore ad internecionem iugulant Mõtalbanenses, interceptâ arce: breuis tamen ouatio fuit; quippe ex aduerso Mayennius Nigrepelissam, nobilem Buillionij ditionem, Regalem vrbem, Calciatam opimam Suillij Baroniam, pluréque eodem tempore arces intercipit ea felicitate, vt quatriduo expeditionem confecerit, cui ne annus quidẽ ex æquo suppeteret. Vix credi potest, quid in hostem valeat euulgata imperatoriæ virtutis fama;

Negrepelisse.

Bouillon.

Realuille.

Caussade.

Mayennio deduntur Sectariorũ vrbes.

quippe ad vnum Mayennij nomen, quasi ad reuelatam Persei parmam in saxa rigebant hostes, nullo conamine, imò & immobiles nisi ad fugam; quod tunc maximè patuit, cùm Calciatę munimentis succedens, saluâ vitâ abscessit hostis, quem propugnacula ex arte compacta, hemicycli, muniminâque id genus non nisi longa obsidione peruia, tegebant: Suillius enim qui sibi eâ parte Heluetiorum more struebat pagum, vulgò Cantonem, vrbem percòmmodam, magnis sumptibus adeò circumuallarat aggere, vt manus eius dextera vocaretur; sinistra Cardalliacũ, corpus Figeacum, caput Vxellodunũ, circũiectæ arces erãt quas ingenti precio sibi nuper ille parauerat. Parcitũ hîc sanguini, quia se vltrò dedebat hostis, donec Albiasium ventũ, quod Petræus præfectus trecentis præsidiarijs paulò antè ingressus firmauerat milite: at nihil addubitabat Mayennius, quin deditis Calciatâ, & Nigrapelisâ, pateret sibi nullo obstaculo, quocunque pergeret aditus. Iussi ergo præire Mensores, parando de more imperatori prætorio, se sclopetis ab vrbe exceptos referre; quo agnitum de obsidione cogitare Rebelles. nec mora occludi ad vrbem accessus, cingi pedite mœnia, admoueri propiùs legiones, tormenta munimentis succedere, quibus eâdem die ad displosionem paratis, de deditione monitus hostis, audaci proteruiâ succensere Regijs, imbellémque Mayennij conatum ridere, cui incruentis victorijs assueto parare se iactitabat in fossa tumulum.

Calciata dedita.

Suillius ea prouincia potens.

Canton

Car-daillac. Figeac. Caddenac. La pierre.

Paratur Albiasij obsidio.

Vrbi supereminebat Castrum, arctum illud, at pro angustia loci firmatum vallis, aggereq; muni-

tum: post ruinam ad vrbis muros editam, primum oppugnationis cornu Broüillio datur, subsequuta Tolosana cohors, hosti pertinaciter prælium restauranti pertinaciùs instat, donec nouo delectu renouatæ oppugnantium vires, magno impetu propulsant hostem; hîc vulnerati Rebellium, cæsíque plures, reliqui arcem occupant, clausta illicò à Regijs in vrbe exstrui, vbi operis gloriam æmulantibus in-
Franco. uicem præfectis, parum abfuit quin cohortes Fran-
Ornano coni, Ornaníque, quæ se pari vtraque affectu operi accingebant infesta in semet arma conuerterint; imò iam collatis hinc inde signis, reboantibúsque tympanis sonabat classicum, nî imperatoriâ Mayennius auctoritate intercessisset: inter dissidium vulnerati eminùs ab hoste plures. Vignolius Castrametator producendo, hùc illuc vallo distentus, glande ad humerum traijcitur, magno vitæ periculo.

Capitur vrbs inferior.

Extruũtur à Regijs clausta.

Ornum Regios inter dissidium.

A Mayennio pacatur

Petitâ ab obsessis habendi colloquij facultate, in fossam præfectus per funem dilabitur, Mayenniúmque adit, ille vitam & libertatem, hîc vincentis omnia arbitrio linqui petebat, irrito itaque colloquio, fune præfectus in murum euehitur; intereá-
Gramõ. que Comes Gramoundus Castrametator, captâ ex recessu occasione, tormenta bellica muro propiùs admouet, quasi non aduerteret hostis: ad hæc desiliens iterum præfectus, militiæque regulas id pati negans violatam adijcit fidem, tormentáque retrahi petit, iussus tamen absisteret in vrbem redijt.

Irrita de deditione colloquia.

Gramoundus tormenta propiùs admouet contra fidẽ.

Posterâ die mittitur à Regijs tubicen, qui promulgatis hinc inde inducijs, mulieris cuiusdam ab vrbe exitum procuraret; nec mora accurrere ad fos-

Vleiſcitur inuersam hoſtis conſpiratis fidem regiorum plures interficit.

ſam nobilium delecta manus, habitura cum hoſte colloquium, quando ſclopigerorum manipulus collimatis in turmam ſclopetis, certis ictibus confodit plures, reliquíſque in fugam actis, magnâ vocis contentione ab vrbe proclamatũ, IVSTAM ESSE QVAMLIBET VINDICTÆ RATIONEM IN PRODITORES. Arduum eſt bello cum deſperatis experiri; quippe vbi eò ventum vt ſpes nulla ſalutis affulgeat, extrema tentantur, non alio tunc mortis ſolatio, quàm non inultum cadere.

Arduum in deſperatos bellum.

Patentiore iam murorum ruinâ, quàm vt ab illa manipulus leuior propulſare diutius poſſet audacem Regiorum conatum, qui iam auidiùs expetitæ oppugnationi inſtabat, victoris legem nulla conditione ſubire compellitur. Mayennius ad hęc Vignolio, qui tunc lethaliter ſaucius credebatur facturus ſatis, præſidiariorum præfectum Petræum in furcam agi iubet, nec non Conſules fautores diſſidij; habitóque dehinc reliquorum delectu, quibus erat à puluere tormẽtario fuliginoſa gena ad quam collimari aſſolet ſclopus, patibulo ſuffecti omnes, non alio illati Vignolio vulneris indicio, quaſi ſæpius illi in Regios diſploſiſſent, reliquis dempta libertate parcitum. Præda ingens militi ceſſit, póſtque diruta propugnacula, vaſtatámque ferro & flammâ vrbem diſceſſum. Regiorum ducentos, hoſtium totidem eâ expeditione deſideratos memorant. deditur exhinc Bourniquellum, vrbs nõ ignobilis, cuius arx inacceſſo ſitu adeò valida habebatur, vt nemo tũc addubitaret, quin trimeſtrem obſidionem pati poſſet, quæque ad annum ſequẽtem Du-

Vrbi ad Mayennii arbitrium dedita. In furcam actus præfectus, Conſuleſque.

ta Pierre.

Deditum Bourniquellum.

Bourniquel.

ci Engolismensi, magnum rebellata facesset negotium, vt suo loco inferemus.

Post expurgatam rebelli semine eâ parte prouinciam, supererat ad vlteriores Cadurcos, Antonini fanum, destituti præsidiarijs Montalbani spes vna; at longiori vrbs dissita interuallo, quàm vt solo alioquin aspero, ex temporis breuitate citè in eam tormenta traherentur, non datá vt supra diximus obsidionum Mayennio facultate; nisi quæ expeditissimæ forent; attamen præmisso tormentorum apparatu, deductáque in concilium obsidij formâ, Mayennio sistitur Pennauairius, ille si sibi fides haberetur, nihil tormentis opus esse, traditurum se Regijs vrbem, vel leui mille aureorum remuneratione. non distulit ad hęc Mayennius quin schedulâ obligatoriâ se in mille aureos Pennauairij debitorem profiteretur, si obstrictam ille fidem, vrbis deditione exsolueret. ire in vrbem Pennauairius, vbi quia popularibus studijs præpotens erat, specie salutis publicæ Regis obsequium plebeiorum sensim insinuat animis, vrbísque dehinc concilium conuocat, vbi commissæ sibi à municipibus nuper negotiationis cuiusdam reddità districtè ratione; Reliqua, inquit, in ea charta legetis, oblatam Consul schedam in ea verba legit.

S. Antonin. — *In fanum Antonini paratur expeditio.*

Pennauairius. — *Pennauairius mille aureis vrbē suam vanalem habet.*

Pennauairius se ipsū intercipit aliud agens.

EGO SVBSCRIPTVS MILLE ME AVREORVM ERGA PENNAVAIRIVM FACIO DEBITOREM, SI FANVM ANTONINI EX DATA FIDE DEDIDERIT. — *Schedula obligatoria.*

MAYENNIVS.

Acrisc ingenio Pennauairius periculo eximit.

Hærere ad hæc concio mente, animóque defixa, iámq; tacito murmure conspirat in proditorem populus, cùm ille nihil commotus, quamquam incautè præbuerat chartam; Lætor, inquit municipes, quòd nemini de Pennauairij fide imposterum addubitare liceat; quod à Mayennio tacitè habueram scriptum, prodo palàm, tot arcani conscios quærēs, quot habeo in vrbe commilitones: vtinā sic omniū secreta in propatulo essent. his vos monitos volui, quæri à Mayennio proditorem, adesse proditionis præmia, neque omnes acceptas schedas eâ in publicum fide prolaturos. Eâ de causâ frequētia vrbis hodiernâ die indixi comitia, vobis auctoribus, in speciem rationum, quas nec reddere paratus sum, nec peti conuenit vbi de rerum summa agitur. His & similibus restincto populi furore dilapsus est. atenim apud omnes ea de re non conuenit; sunt quippe

Eorum opinio qui consulto id gestum existimant.

quibus placet prolatam in medium consultò schedam, præmissâ prius de proditoribus in furcam agēdis oratione, vnúmque se supra cæteros in vrbe fidum, qui scripta in eam causam obligatoria aspernabatur, oportunè gestum vt postulationi occurreret, quam liberiùs agens cum plebe præsenserat, dissonis nempe à factione tacita multorum animis; quos deceptos, habitámque Pennauairio fidem hinc palàm est, quòd magno dehinc omnium applausu, præfecturam in vrbe gessit, quæ neutiquam ei delata foret, si habitus reus. Prævaluit tamen eorum sententia, qui deceptum non absimili schedularum formâ memorant commento elusisse fatum: vtcumq; res habuerit, irrito Mayennius

nius dolo, tormenta præire iussa sequebatur ipse, magnáque animi contentione vindictam Pennauairiæ erga se proditionis reposcens, muris exercitum admouebat, cùm à Rege in Montalbanum castra mouere, suburbióque, cui à Borbonijs cognomentum, succedere iussus. paruit ille, quamquam ægrè imperio, præreptam sibi lugens victoriam quâ dubijs inter spem, metúmque oppidanis, iam penè triumphabat.

Mayẽnius in fanum Antonini castra mouet.

Ville Bourbõ

Iussus à Rege in Montalbanum regredi.

Proditum postmodùm, præposterè retractum ab ea obsidione Mayennium, non alio Montalbanensibus effugio, vnâque hâc inter Montalbanum, Castrũ Albigensium, Galliámq; Narbonensem vrbe, quæ cõmeantibus copijs auxiliaribus, asylo esse posset; quâ captâ à nemine addubitatum est, quin & Montalbanum breuiori tempore aut dedi deberet, aut expugnari: præualuit tamen obsidionis dilatio, nempe fano Antonini, reliquísque nullo negotio vrbibus dedendis, vbi Montalbanum, vi, aut gratis subijsset imperia. his addebantur arcana vni nota cõcilio arctiori, quæ dilationem exitialem faciebãt: scilicet quid Luynæo erat cum rei bellicæ Montalbani summam habentibus, quo ad primos accessus sperabatur deditio: at circumuentus ille, vt videbimus posteà, decepto quamquam innocenter Rege, prouinciam nostram luctuosum belli theatrum fecit.

Castres

Infelix diffirenda illius obsidionis consilium.

Rohanæus interea nihil addubitans quin fano Antonini posthabito, in Montalbanum castra mouerentur, ad Albigensium confinia exercitum instruit, seu mittendo obsessis subsidio, seu tentatâ in

Albigenſium vrbem aliquam obſidione, Regis in eam partem copijs auertendis; illi aderant Marchio Malauſius Albigenſium præfectus, leuioris & ipſe ad Realmontium exercitus imperator, Senegaſius, Sant-Amanſius & Cauſſæus Barones, Maſſaguellus, & Bernuyus Villanouanus magni vterque animi, litterarúmq; non minùs capacis, quàm belli Boyerius, Beaufortius, Maſaribaldus, viri ſeu natalibus, ſeu animo illuſtres omnes: quod fuſiùs infra ad Montalbani obſidionem.

Malauſe realmõ Senegas. S. Amãs Cauſſe. Maſſaguel. Bernuy. Boyer. Beaufort. Maſaribal.

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM
IN GALLIA

REBELLIONIS,

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Montalbani partim in Aquitania situs, partim in Gallia Narbonensi. Urbs armis, commercióque florens. Una in tres urbes diuiditur. Villam Borbonam. Villam nouam, Villam veterem. eius munimenta. describitur obsidionis ordo. metationes. verberationes. Cohortes. præfecti. perduellis præfectorum auaritia. non nisi in speciem validus Regis exercitus. Engolismensis ad ada, portúsque ad Tarnum occupare iubetur. obsessorum ordo militaris. Oruallus Montalbani quare præfectus. Forcæus priuatim agens, omnia ex voto regit. triginta legionariorum ordines. eorum præfecti. qui munimentorum propugnationi præessent. Oruallus præfectus cohortis. Suillius ad Consules scribit.

PRIVSQVAM Montalbani obsidio accingor, è re duxi de situ, dignitatéque vrbis quædam hîc districtè referre, quæ ad pleniorem rerum notitiam spectant.

Montalbanum in Aquitaniâ partim, partim in Septimaniâ

Montalbanum vrbs est, partim Aquitanię ad Cadurcos, partim Galliæ Narbonensis vlterioris cis Tarnum, diues opum, commercióque florens; à Rupella seu munimentis ad bellum, seu negotiatione ad commercium Sectariarum vrbium in Gallia facilè princeps, Tarno alluitur; fluuius est eâ parte nauigij capax, quo frumẽtum, vina, eáque quotannis prunorum copia, quæ fidem superet, Burdigalã inuehuntur, Tarno ad Moissaci caput Garumnã subeunte: hinc supra modum diuites oppidani, bellíque exercitationibus assueti, Tolosates ipsos in pacis diuturnioris desidiâ segnes spernebant, eo vt plurimùm more Sectarijs, vt innatâ sibi à Rege diffidentiâ armis commercióque impensiùs incumbant, quod Catholicis non ita obtingit, seu se immani pondere sustinent nihil reformidatis hostibus, seu diuitijs aliunde florent. Circumstabant vndequaque in ambitu, Sectariorum vrbes, quas iam antè captas à Mâyennio memorauimus, Corbarrium, Bartæ, arx Mombetonia, Albiasium, Nigrapelissa, Bourniquellum, Calciata, quarum Montalbanum præsidio, mutuóque olim non parum firmabatur commercio.

Armis cõ mercióque florens.

Olim vicinià potens.

Vrbis situs.

Vrbis situs in colle accliui, quem Tarnus alluit, quinque illi portæ, à meridie prostat porta pontis, ab Oriente Monachorum & fratrum Minorum

Montauban. Quiẽne. Quercy Haut Languedoc. Tarn. Corbarrieu. Lasbartes. Momberon. Albias. Negrepelisse. Bourniquel. Caussade. Mõges.

Mommirat. S. Antoine. duæ illæ; à septentrione, sancti Antonij; ab occasu Mommirati. Ponte oblongo, at minùs lato dirimitur à Mõtalbano illustre pomœrium, cui à Borbonijs nomen, vbi lapis in medio assurgens meta prouinciarum illustris, à Gallia Narbonensi Aquitaniam dirimit. Vrbem illustrat platea ingens, Lutetianæ Regalis æmula, quæ ad annum M. DC. XIV. fortuito igne absumpta, ijs dehinc ambitione & fastu reparata fuit, vt tot palatia demirere, quot mercatorum ædes. E regione portæ sancti Antonij Vrbs est noua, illi Villamnouam appellitant, quæ amplioribus cincta muris, veteríque nuper Montalbano ascripta vrbem non parum auxit: vnde liquet in tres vrbes diuidi vnam, Montalbanum vetus, Villamnouam & Borbonij pomœrium, quod muris, propugnaculísque firmatum hodie, vrbs est ipso fortior Montalbano.

Pomœrium Borbonij.

Platea ingens.

Ville-nouuelle.

Vrbs noua.

Ville-Bourbõ

In tres vrbes diuisa vna.

Ea vrbs magnum hodie sortita nomen, penè antiquis incognita, pagus olim, à Ioanne XXII. summo Pontifice in Episcopatum erectus, fertilíque solo colonijs auctus, in eam sensim amplitudinem creuit, quæ stupori sit eius originem non ignorantibus, à Sectarijs ad annum M. D. LXII. intercepta, triplici obsidione claruit ad Monluci & Terridij tempora. Neque vt hoc obiter dicam, illud ego Mõtalbanũ esse putarim, quod ad Caroli magni

Renaud tempora Reinaldo nomen indidisse memorant vetera Gallorum monimenta, eo scilicet Montalbano ad Duranij defluens sito, vbi etiamnum hodie maceries prostant. Moris olim erat primum Consulem non nisi ex nobilium ordine legi, donec in Rempu-

blicam liberam conuersis omnium studijs, proscripta nobilitas plebeis vrbis præfecturâ cessit. Propugnacula vrbi supra decem & quatuor, tribus hemicyclis, cornibus, ceteríque id genus munimentis adeò firmantur; vt quo tempore Montalbanum à Rege obsessum est, vix alicui in Europa arci secundum dici posset.

Quatuor metationes.

Propositâ militari concilio obsidij ratione, hunc præscribi ordinem placuit in metationes IV. diuiso exercitu prima Regi, Piquecotij obtigit, non ita procul ab vrbe; altera Luynæo Comestabili, quæ duæ postmodùm non nisi vnam ad Mommiratum facient, tertia Mayennio Duci, quarta Lesdiguerio, & Ioinuillio principi. Piquecos.

Distributa ad verberationes singulas cohortes.

Praslinio & Chaunio Marescallis imperatoribus Comestabili militabant cohortes prætoria excubiarum, Heluetiorum, Pedemontana, Normanniæ & Chapesij. Mayennio, ordinantibus ex voto militiam Marescallo Theminio, & Vilarsio, cohortes Carmanij Comitis, Vicecomitis Arpajoni, Franconi, Barautij, Tolosæ, Susæi, Lausuni, Ornanique à sancta Cruce. Ioinuillio militabant item, San-Gerano præfecto, cohortes Nauarræ, Pompadourij, Campaniæ, Bellimontis, Villeroij, Picardiæ, Heluetiorum, Roqueti, Comitis Riuensis, Mossolensij, Fabregnesij, Marchioníque Portesij, quæ vltima Galliæ Narbonensis cohors dicta postmodùm; quamquam Roqueti, Riuensis, Mossolensij, Fabregnesij, Portesíque cohortes seriùs in castra induxit Mommorancius, vt suo loco memorabimus, vnde leuius earum subsidium. Chapes Vilars. Carmã. Arpajoun. Francõ. Barraut Susc. Lausun. Saincte Croix. S. Gerã. Pompadour. Beaumont. Villeroy. Roquete. Ricux. Mossolens. Fabregues. De portes.

E regione metationis Regiæ vrbem inter, & Teſconi riuum agebant Eſtiſſaci, Valliacíque cohortes, poſitis mapalibus, quà in Regiam metationem imminebat periculum. numerus militum ex præſcripto militiæ ordine triginta millium eſſe debuerat: atenim quæ præfectorum fuit ad perduellem quæſtum auiditas, contra Gallicæ nobilitatis veterem genium, Rege proditoriè vnâ decepto ſuorum auaritiâ, vix decem hominum millia militabant, numeratis in triplum ſtipendijs. imò, quod mali extremum fuit, eò veniſſe deformitatis memorant degenerem Gallorum nobilium liberalitatem, vt mutua ſe inuicem proditione militiæ præfecti circumſcriberent; ita imperator interdum Caſtrametatorum ex parte ſibi addicebat ſtipendia; Caſtrametatores, præfectorum cohortium; hi Centurionum; Centuriones Legatorum; Legati primipilorum, primipili legionariorum, quos, captantibus adhuc lucrum præfectis, non niſi quinquaginta minúſue in quolibet ordine numeraſſes, vbi centum ex lege, ſolutóque in eum numerum ſtipendio eſſe debuerant; ita qui in ſpeciem validus erat exercitus, terruerátque ad primos acceſſus famâ vnâ obſeſſos; poſtquam rareſcere ordines agnitum, hoſti ludibrio fuit. At neque præfectis ſat erat non niſi mutilas habere cohortes, niſi & ipſiſmet, qui actu militabant gregarijs furto abriperentur ſtipendia, quo factum vt miles, qui numquam gratis militat, dilapſus ſenſim ſigna deſeruerit, quod ſupremo fuit excidio.

Teſconi ruiſſeau eſtiſſac. Valliac.

Summa præfectorũ auaritia.

Non niſi in ſpeciem validus exercitus.

Quia fama peruaſerat Rohanęum ad Galliam

Narbonenſem, Caſtríque Albigenſium confinia, leuem collegiſſe exercitum, quo nihil addubitabatur, quin in Montalbani ſubſidium extrema tentaret, iubetur Dux Engoliſmenſis leuis in Gallia phalangis præfectus, quà ad Tarnum auxiliaribus copijs tranſitus eſſe poterat vias intercludere, ille mille cataphractis inſedit littora. militabant eâ parte ſclopigerorum equitantium ordines duo Deſplani & Arnaldi, phalanges V. D. Gaſtonis Borbonij Regis Fratris, Vindocinenſis magni in Gallia Prioris Hieroſolymitani equitis, Ioinuillij, Cornuſſoni, & Faudoüaſij: ex aduerſo ad Garumnæ ripam agebant excubias totidem circa equites, præfectis ordinum Mayennio, Theminio, Comite Gramoundo, Marchione Meruillio, & alijs, quibus poſtmodùm vbi nihil ab Aquitaniâ reformidatum indictæ ad valla excubiæ, rariore gregariorum numero. hic Regiæ militiæ ordo.

Caſtrea

Engoliſmẽſis littora ad Tarnũ inſedit.

Angouleſme.

Carabins de Deſplã. Arnaud Gaſton. Vendoſme. Cornuſſon. Faudoüas. Gramõ. Meruille.

Ex aduerſo, Montalbanum in dies confluebant turmatim præſidiarij milites, præfectíque non alio tunc in Aquitaniâ, Galliáq; Narbonenſi Rebellionis aſylo; ibi auctorante Forcæo patre, quamquam in ſpeciem priuato, in hanc formam præſcripta belli formula.

Forcæus Montalbanſ priuatim agens omniâ regit.

Oruallus vrbis ſummo iure præfectus.

Summo iure, Oruallus imperabat, quia in delatâ ci ab Amiliana Synodo prouinciâ, id Colloquium, hoc eſt ea ciuitas incidebat, quod ſuprà fuſiùs; atenim adhuc adoleſcens, quamquam ſtrenuus, & audax ſummam rerum ſocero Forcæo detulerat, qui omnia moderabatur ex voto generi nomine. Vnus vrbi Caſtrametator Comes Bourflancus Benarnenſis.

Orual. Millau.

Bourflancus Caſtrametator.

Bourflanc.

nensis, vir magni apud exteros nominis, militiæ haud rudis, ambitioníque supra modum capax, vt ægrè Orualli Comitis pateretur imperia, vnde orta sæpius inter eos dissidia. Quorum omnium grauissimum fuit cùm inconsulto Oruallo, Bourflancus tympanistam iussit colligere acies extra vrbem ductãdas, quod singulari certamine inuicem dirimebãt, nî obstitisset prudentia Consulum. Legionariorum triginta ordines totidem præfectis merebant, quibus Lairacensium primipilus maior Vilesius dabat ex voto legem. Præfectorum nomina quæ rescire contigit ita habeto.

Viles. Sergẽt Major de Layrac.

	Præfectorũ nomina.
Vilesius primipil. & præf.	*Viles.*
Francæi Fratres.	*Frances Freres.*
Moncautij Fratres.	*Moncauts Freres.*
Reynesius.	*Reynes.*
Tolosæus.	*Tolose.*
Peyrussæus.	*Peyrusse.*
Trabucus.	*Trabuc.*
Ferriereſus.	*Ferrieres.*
Bardonij Fratres.	*Bardons freres.*
Durbanus.	*Durban.*
Vesisus.	*Vesis.*
Darassusius.	*Darassus.*
Guimonetus.	*Guimonet.*
Langladæus.	*Langlade.*
Scourbiacus.	*Scourbiac.*
Verdus.	*Verd.*
Constantius.	*Constans.*
Moysæus.	*Moyse.*
Aussacus.	*Aussac.*

Barthæus. | *Barthe.*
Porteſius. | *Portes.*

Ado Sergent de bataille.

Ado prælij, quod vocant, primipilus erat, quamquam non diu; deficienti quippe à Rebellium partibus ſucceſſit Brunæus ſubſidiariæ cohortis primipilus maior. Durando ruſticorum circumiecti ſoli centuria obtigit, Puteano vigilum ad Orualli cuſtodiam ordo delatus eſt, Dujaüo vigilum item Bourflanci ordo alter.

Bruneau. Durād. Dupuy. Dujau.

Nullum præſidiarijs ab excubijs diludium.

Nullum legionario ab excubijs interſtitium, ſtabántque ad ſingulas noctes in armis triginta ordines, donec Bellifortis ſubſidiaria cohors, Regiorum exitio penetrauit in vrbem: at ne quid à Regijs dolo aut largitione in præſidiarios tentaretur, excubias mutari placuit incertis tempore & loco, vt qui noctem eâ parte exegerat vigil, longè hinc excubaturus interdiu mitteretur, numquam detecto nouarum excubiarum ordine, quin in armis poſitæ legiones, deſignatæ illicò ſuccederent ſtationi. quo factum vt nihil penitus præſidiario militicum Regijs commercij fuerit.

Beaufort.

Ameto Forcæi filio equitum præfectura delata eſt, minoris illa momenti, rariore obſeſſis phalange, vt aſſolet.

Amet.

Tuendis munimentis præfecti.

Paliaſſæi propugnaculi cornibus ad Carmelitas præerat Auſſeronus, Monaſterij munimentis diu à Ioinuillio verberatis Reynieſus, cui ſauciato Riparianus ſucceſſerat, donec & ipſe vulneratus Vignolio Comitis Bourflanci nepoti & heredi locum fecit. A Septentrione ad Sancti Antonij portam Sauiniaco obtigerat tuendorum trium propugnacu-

Delpallhes aux Carmes Mouſtié. Auſſerõ Reynies La Riuiere. Vignoles. Sauiniac.

lorum munus: at nihil illic tentatum à Regijs. Tes-
Castelnau. coni munimina propugnabat Castelnouanus For-
cæi filius, quibus verberatione Regiâ instabant
Villenouelle. Chaunius & Praslinius, Villænouæ cornua Santor-
S. Torse Beaufort. sius, quâ Bellifortis subsidiaria cohors vrbem subijt:
Vignaux. cis Tarnum Villam Borboniam, Vignaucius Bour-
flanci Legatus.

Oruallo insuper cohors decem ordinum erat *Oruallo decem ordinũ cohors militat.*
quæ Nigrepelissæ ordinibus duobus adscriptis, præ-
Marmonic. fecto Marmoniæo, mille legionariorum numerum
impleuerat.

Comminiscitur eò loci Mercurius Gallicus, Suil- *Ad Montalbanenses Suillius scribit.*
lium Regis iussu vrbem subijsse, retrahendis in ob-
sequium oppidanis; at falsum illud: quippe non nisi
scribere iussus, scripsit satis acri in speciem stylo, fi-
lióque Oruallo succensuit; consultò id gestum, de-
cipiendo Regi nécne, incertum.

CAPVT II.

EPITOME.

Ad nuntium Regis aduentus, Montalbanenses pla-
nitiem ipsi suam ferro & flammâ vastant. Mommirati
cornibus admota leui præsio cohors prætoriana fusus ho-
stis consternati obsessi. felix Castrorum metatio. Mo-
lendinis suis ignem subdit hostis. Borboniæ vrbi succe-
dit Mayennius. strenuè ab eo dimicatum Sauuagius vr-
bem subit. oppidanos in obsequium retrahere tentat. pro-
ditor habitus. Monasterio vltimùm admotus exercitus.
pugnatum ea parte acriter. oppugnatio triplex. vrbs non

undique obsessa. ad tres oppugnationes manus eodem tempore conseritur. ardet Molendinum tormentarii pulueris. ardent Regiorum armamentaria duo, magnâ iacturâ. moritur ab igne Vilarsius. non conuenire apud omnes de incendii causâ. opinio ea de re certior. exitialem huic obsidioni Sectariorum opem, qui in speciem Regi militabant. verberata acriter propugnacula hostium.

Ad muntiũ aduentus Regii.

POSTQVAM ab exploratoribus Montalbani agnitum, Regias acies ad tertium ab vrbe milliare Auarionem transmeâsse, Mayenniúmque in procinctu esse, vt transuadato Tarno, Villæ Borboniæ cum exercitu item suo succederet; in ruinam ipsa suam ingeniosa Rebellio, ædes, prædiáque suburbana, ferro & flammâ vastat, seu præripiendę hostibus prædæ, seu inducendæ struendis metationibus moræ; ipsis etiam hostibus luctuosum spectaculum: pari enim omnium contentione, eodem vbique momento excîtus ignis, vt circumquaque planities, totâ è longinquo ardere videretur; sic vnâ die in flammas abijt, quod longiore oppidani parsimoniâ, assiduóque labore parauerant. Lauayron riuiere.

Montalbanenses planitiem ipsi suam diripiunt.

Crepitabant adhuc incendia, quando è speculâ explorator monet adesse hostem; nec diu cunctatum magno impetu Regiorum cohortes, duobus circa legionariorum millibus in Mommiratũ irruunt. Puteanus sclopigerorum equitantium præfectus, qui iam antè ab Oruallo, visendo hosti præmissus fuerat, redire sinè mora; póstque relatum ordinem, quo aduentabat acies, erumpere iterum; proruere Or-

Leui prælio Regiæ cohortes Mõmirato admouentur.

Mommirat. Dupuy.

Peireboſc. Reynes Lentillac.

ualli iuſſu Petroboſcus, Reyneſiuſque præfecti, ſequi Lentillacus, cõgrediſque cum hoſte non procul à Mommirati cornibus; iam enim cò penetrauerat prætoriana cohors, infeſta obſeſſis eruptio fuit: pleriſque enim deſideratis, transfoſsâque Lentillaco tibiâ, tormentorum irritâ diſploſione, admouentur muris iactura leui cohortes; clauſtráque exſtruuntur, nequaquam auſo prælium hoſte, à primo conamine.

Fugatur hoſtis.

Fidem ſuperat quâ obſeſſi conſternatione primũ hunc Regiorum impetum exceperint: quos nuper in Regem faciebat audacia garrulos, alto ijdem ad primam obſidionem ſilentio ſtupent, ipſéque populus Rebellionis auctor, Regiorum furore perterritus, neſcio quid præſagâ mente auguratur; quíque heri primores vrbis garriendi licentiâ longè præuerterat, hodie præ illis ſilet. Nec dubitauere poſtmodùm ipſi oppidani ſi Regijs innotuiſſet tanta obſeſſorum formido quin munimenta ad Mommiratum adhuc minùs firma, leui Regiorum conatu expugnari potuiſſent. At Regij magno duxerant facinori admouiſſe munimentis nemine deſiderato acies, vtne quidem ſubierit intercipiendorum cornuum cogitatio, poſito ſupra hominum vires, vt videbatur, facinore: neque præpoſterè deſignata eâ parte fuerat aggreſſio prima, deſtitutis adhuc aggere debito muniminibus; quę tamen inter noctis obſcura oppidani valentioribus ad neceſſitatem animis, ea contentione firmant, vt appetente luce, quadringẽta dolia terrâ cumulata, oppugnationis ſpem omnem ſubduxerint.

Conſternãtur obſeſſi.

Caſtrametantur Regii magna feliciate.

Oppidani Molendinis ad Tarnum ignem subiciunt.

Augusti XVIII. Mommirato item succedunt nouæ acies; agnitóque ab oppidanis non posse molendina ad Tarnum, nisi magno vrbis incommodo subsistere; priusquàm illuc aduentasset Mayennius, subdito igne, nobilissimum opus absumitur.

Mayennius in Villam Borboniam castra mouet.

Inclinato in occasum sole, Mayennius, hostium nemine pugnam ausо, ad pomœrium Tolosanum castrametatur, non procul à Borbonia arce; numerata hîc quinque supra viginti Regiorum signa, quę Tolosæ, circumiectíque soli copijs accedentibus, quatuor circa hominum millibus constabant.

Commissum à Mayennio prælium.

Obscura nox erat, cùm Mayennius moræ impatiens, Ornanum à Sancta Cruce iubet macerierum editiora occupare, locus erat verberationi aptissimus, sensim dilapsa cohors incauto hoste maceriem occupat. Donec rarescẽtibus ad diluculũ vmbris, Petrus Mombarterij præfectus, stationarios priùs in fugam agit, quàm hostem adesse senserint. Aduentu Mayennij redintegratur prælium, póstque exactam mutuis disploſionibus diem, non leui obsessorum iacturâ, recepta maceries. Capit. Pierre,

Erumpit ad Mommiratum hostis.

Eâdem ipsâ die ad Mommiratum erumpens expedito in Regios manipulo Legelæus, distentos parandæ metationi legionarios intercipit, illi in fugam abripi, donec redeunte in semet regiorum audacia retrusus hostis, loco cessit, leuiori hinc inde iacturâ. Legelé.

Sauuagius vrbem ingreditur.

Postridie, quę in XX. incidebat Sauuagius Monflanquini præfectus, magno populi applausu excipitur, strenuus ille, neque Rebellium subscribens factioni, vt dehinc agnitum. Admissus, copias Regis

extollere, Rebellium conatum dedignari, aſpernari audaciam, magno palàm animo adijciens Regi triginta peditum millia militare, tria cataphractorum: munimentis quidem firmatam vrbem, at præſidiarijs deſtitutam; nihil à Rohanæo ſperandum ſubſidij, cui iam Dux Engoliſmenſis in florida phalange iuerit obuiam, difficilem Tarni tranſitum, occupatáque validis ſtationibus vada & portus viam penitus intercludere. adfuturum mox cum integro exercitu Regem, qui non niſi rorarios deſignandis caſtris præmiſiſſet; numeratum militi nudius tertius ſe præſente ſtipendium, quatuórque aureis donatũ gregariorum quemlibet, confluere vndequaque nobiles, portentóque non abſimilem eſſe reliquum belli apparatum, quem Rex in obſidionem inſtruxit; leuia tamen hæc nî indefeſſo labore Rex ipſe ductaret exercitum: magni ad res gloriosè gerendas momenti eſſe, præuio ipſo Rege exercitum progredi cui triumphanti, militibúſq; non niſi vincere aſſuetis obſiſtere velle, ridiculum. Quibus attentè perpenſis, paratum ſe quidem, vt pulchrâ vitam illuſtret morte, neq; alio, veniſſe animo, quàm vt ſanguinem florentiſſimæ vrbi deuoueat; quam tamen Regis copias ab obſidione propulſare volentem breuiùs futuram luget funeſtum internecionis theatrum. Atenim ſi iuſtis conditionibus excidium præſens præuertere placet, nihil addubitatum quin vita, bona, libertas, ipſíque muri ſarta tecta habeantur.

Copias Regis extollit.

In Regem vbique victorem futuros imbelles conatus.

Vario oppidanorum affectu exceptâ oratione, in deditionem inclinantibus his, prævalente apud il-

Sauuagius in vrbe proditor habitus.

los dissidio, apud omnes in proditionis suspicionem venit Sauuagius, conductique ex hinc exploratores, qui eius gesta tacitè indagarent, quod illi exitiale fuit, vt infrà videbimus.

Postridie præfectis Desplansio, & Vigilantio, (quorum hic genium loci sectarius ipse, Montalbanóque vicinus apprimè nouerat) Monasterij propugnaculis admouentur Regiorum agmina, grauiori quàm antè pugnâ, nempe erumpente à vicinis maceriebus identidem hoste. Donec inclinato in diem medium sole, Bardoni præfecti lethale vulnus præcipiti hostium fugâ diremit prælium; nullâ hîc Regiorum iacturâ cecidere præsidiariorum complures, inter quos Bardonus, quem eximendi periculo militis amor, fatali periculo implicuit. Dum eâ parte in vrbem retrahebatur hostis, ad Mommiratum à Gardesio interceptus legionarius Regiorum, deditionem vltrò mentitur, iussúsque mori, aut arma ponere, dum ea præbiturus officiosam in speciem porrigit manũ, aduolutum propiùs victorem transfodit, vnâ hac salutis expediendæ ratione.

Desplans. Veilles. Moutié.

Monasterio admota acies.

Bardon.

Pugnatur.

Occiditur à milite Gardesius.

Gardés

Oppugnatio triplex.

Positis in hunc modum castris, in Mommiratum, Monasterium, Villámque Borboniam verberatione triplici actum, illam Regionomine Comestabilis, hanc Mayennius, tertiam Ioinuillius procurabat. At nec ideò vrbs vndequaque cincta: quippe à Mommirati cornu ad medium Monasterij propugnaculum præsidiarijs stationibus planitie vacuâ, liberiùs eâ parte diuagabatur hostis: donec Estissaci, Valiacíque cohortes non procul à primo Villænouę propugnaculo, exstructis castellulis, retrusere obsessos,

Mom. mirat.

Ville-bourbõ.

Vrbs non vndique cincta.

Estissac. Valiac. Ville-nouel-le.

sessos, at neque penitus: patebat etenim etiam tunc ad Sancti Antonij portam lata hinc inde planities; quâ leuiori periculo peruiâ obsessis, in dies arcana Regiorum detegebantur, proditoribus vt plurimùm Sectarijs, qui non nisi in speciem Regi militabant.

Mayennius verberationem incoat.

Nondum tormentorum disploso terruerat hostem, cùm ad XXI. Augusti, Mayennius tragicam aperuit Scenam: verberatis eâ die magna contentione muris. Postridie occupantur suburbia duo Gasseras. Toloſanum & Gasseraſum, retractis in ea munimenta hostibus, quæ vulgò Coridoros vocant, Corridors. ductâ ab Hispanis ambulacrorum ratione. hæc Mayennius.

Valla ad Mommiratum excauantur.

Ad Mommiratum valla tunc primùm excauata indefesso labore producebantur; cùm expedito eâ parte manipulo primipili tres in nouum Regiorum opus nullis adhuc firmatum castellulis erumpunt; cunicularij fugam capessere, adesse illis excubiarum præfectus, restaurari prælium, dúmque *Manus cõse feritur.* audaciùs hostibus miscet Regiorum quidam, hastâ ad latus impeti, quam dehinc retrahere hostis incassum tentat, hærente scilicet ad ossa cuspide, vt fuso hoste in castra redierit miles, hastam adhuc in- Tenans. fixam vulneri trahens, ibi Tenantij Ministri frater, Sectariorúmque cum eo plures desiderati.

Ad tres metationes eodem tempore pugnatum.

Ad XXVI. Augusti vno, eodémque tempore triplici ad tres metationes prælio collata signa, eâdem vbique audaciâ, nec dispari fato. Vasa viminea nondum humo referta proximæ in Mommira- Chapes. tũ verberationi propiùs induxerat Chapesij cohors

cùm Castronouanus Forcæi filius eâ parte præfectus militiæ, Rosierum deijciendis in flumen adjacens vasis emittit, data illi sclopigerorum delecta manus, quæ arduum ausa facinus, disiecerat vasa omnia, ni in subsidium accurrisset Regiorum manipulus. Intereà cis fluuium, ad Borboniam metationem, fluminis ripam præterlegere ductante Capusio Mayenniana cohors, positúmque in ripa vlteriore hostem ad latus impetere, cùm Petrus Mombarterij præfectus à Borboniâ arce erumpens pugnam eâ parte adornat. hîc à prælio graui, magnam sibi laudem promeruit Capusius, qui milites suos in fugam abreptos, ad Mayennij demirantis oculos in hostem retrahens, victorem vnus vicisse dici potuit. Castelnau. Rosier. Capus.

Committitur ad Borbouiam metationem prælium.

Ad Monasterium item.

Ad Monasterium interim seu exemplo, seu fato è regione propugnaculi Rohanæi, manus conserebatur acriter, Regijs cunicularios hostium ab opere prohibere volentibus: desiderati vtrimque milites æquali numero retrusísque, post graue vndequaque prælium hostibus, disiecta ad Mommiratum vasa, appetente luce eodem à Regijs loco in duplum restituta.

Molendinum hostiũ ardet.

Pridie Kal. Sept. seu consultò, seu assiduâ malleolorum contentione pulueris tormentarij molendino inditus ignis supra quindecim pulueris centupondia, pluréisque hostium equos consumpsit, leue illis damnum. Atenim Kal. Sept. ad Mommirati, arcísque Borboniæ metationes eo furore ignis tormentarium puluerem depastus est, vt luctuosa etiamnum hodie sit vel ipsa incendij fatalis memoria: illic prætorianæ cohortis plerosque gregarios,

absumpsit ignis, præfectum neminem, quidquid de Laullæo imponat Mercurius; quem glande trajectum infrà memorabimus: hîc iactura maior; quippe deüstis luctuosè tormentorum præfectis, Comitis Ribeiracij filio, legionariisque pluribus, igne eodem correptus Marchio Vilarsius castrametator, Mayenniique ex matre frater, paucis abhinc diebus inter cruciatus, magno omnium mœrore occubuit: deüstos insimul memini, nec enim tunc procul aberam, Franciscani ordinis Monachos duos, qui, rem dictu mirabilem! depascentibus pilosas vestes flammis, dum subtus carnes assabantur, non nisi hymnis se solabantur inuicem, leui hoc ab igne dolore, eum adijcientes redimi, qui post mortem noxias purgat, quod astantibus stupori erat, & exemplo; luctuosus supra fidem vlulantium clamor, flebilis in flumen se velociter abripientium cursus, quos in via interdum correptus igne linquebat spiritus.

Laullec. Ribeirac. Vilars.

Ad Mommirati Borboniique metationes iacturâ magnâ sedatus ignis.

Non apud omnes de incendij causâ conuenit: attamen nemo sorti dedit, quòd eâdemmet die, tanto Regiorum dispendio puluerem tormentarium, locis adeò dissitis ignis absumpserit. Erant quibus placebat ab hoste subditum ignem, qui vt ad libitum ab vrbe in castra commeabat ignotus; imò, vt plurimum Rosario se mentitus Catholicum, quasi aliud agens, potuerat subdere ignem; quod item duplici argumento inualuit: scilicet quòd maiore Regiorum iacturâ, deserto plerumque primoribus loco numquam oportuniùs ignis subdi potuerat, quódque ægrè tulisse circumferebantur obsessi dicacita-

Incendij causam nemingm certò agnouisse.

tem Regiorum, qui pridie secundùm excubias, ad molendini incendium ridebant effusiùs, aquámque restinguendo incendio deluſoriè offerebant. Prævaluit tamen Sectariâ quidem manu immissum ignem, eorum scilicet proditione qui pernicioſis sectæ dogmatibus imbuti, Regi mentiebantur obsequium, quod eò magis vero simile visum omnibus, quòd rei tormentariæ præfecti fere omnes tunc Sectarij erant, Suillio scilicet tormẽtorum prẽfecto primario, qui non nisi Sectarios, Sectarius ipse tormentis à se præfecisset; gentem esse fidei inexpertem, maximè vbi de Religione agi existimat: quò magè accusatos tunc memini Regij Concilij moderatores, qui signis in rebellem sectam collatis, Caluinistas Regi militare patiebantur; hinc frequens Regiorum excidium. Quid enim rationis erat, quo sperari posset, exitio filij patrem, ruinæ parentis filium incubaturum? Siccine mutuâ inuicem caritate coniuncti fratres, sibi vnà Regij obsequij causà insidias struant? pleraque iusta esse, quorum imbellis hominum indoles incapax sit, arduum etiam probis ad Regis imperia proscribere sanguinem, quid improbis? hinc arcanorum, etiam arctioris Concilij toties hostis consçius, hinc communicata illi toties tessera, hinc denique Montalbani obsidio feliciùs inchoata in peius vertit.

Opinio certior.

Tormentorum præfecti Sectarij fere omnes.

Ruinam obsidionis à Regis Sectarijs oriã.

Eadem die, continuâ machinarum muralium verberatione pulsantur Mommirati, Borbonij, Monasteriique propugnacula, machinis XXVII. in Mommiratum VIII. in Borboniam arcem XIII. in Monasterium Vicollimatis, numeratique ad occasum solis DCCC. circiter tormentorum ictus.

CAPVT III.

EPITOME.

Engoliſmenſis Sectariorum ad Tarnum tranſitui obſiſtit. duplex illis exercitus. ſimulatur in Lomberſium obſidio. hoſtium copiæ & vires. Malauſius Fauchium expugnat. Caſtra in illum Engoliſmenſis mouet. Regiorum ordo militaris. Malauſius aciem inſtruit. Albienſis cohors in ſubſidium oportunè adeſt. fortuitò à Lopeſio pugnatum. fuſi eâ parte hoſtes. in urbem retruditur Malauſius. deditur Fauchium. deditionis leges. laudatur Engoliſmenſis. cur hoſtis pepercerit.

DVM Regij ſenſim hoſtium munimentis ſuccedunt, ad Albienſes Dux Engoliſmenſis Sectariorum tranſitui Regiâ phalange obſiſtit. Commiſſum id illi muneris iam ſuprà retulimus, Tarni littora, portúſque occuparet. Triplex ſubſidiarijs copijs Montalbanum iter patebat, quod fuſiùs infra, quò & aditus omnes inſidere arduum & periculoſum. Duplex hoſti exercitus erat leuis vterque; huic Marchio Malauſius, illi præerat Rohanæus: hic ad quartum ad Alba Auguſta miliare, ille ad Maſameti vallem metabat: inter vtrumque medius Engoliſmenſis, in varias turmas phalangem diuiſerat, locatíſque ad Tarni ripas ſtatio-

Engoliſmēſis Sectariorum trāſitus obſiſtit.

Sectariis duplex exercitus.

Alby. Maſamet.

nibus, Albæ tunc diludium à Marte quærebat, cùm relato Malausium non procul hinc diripere Catholicorum prædia, statuit ire obuiàm: atenim auertendis aliò hostium copijs, intercipiendóque incautè Malausio, in Lombersium sectariam vrbem obsidionem simulat, tormenta Albâ Augustâ, eâ portâ educit, quâ prostabat Lombersium; percrebrescit hinc inde obsidionis rumor, ipléq; Rohanęus cohortes duas in subsidiũ mittit, prętectis Masaribaldo & Boyerio: ex aduerso Marchioni Malausio merebant quadringenti equites, cohortésque legionariorum tres, præfectis Baronibus à Sancto Amantio, Noguaredæo & Senegasio; quibus postquam adiunctæ cohortes Masaribaldi & Boyerij, nihil addubitatum, quin Engolismensem instructâ acie non ægrè debellarent. Quocunque ergo re casurâ, seu Lombersiũ obsiderent Regij, Realmontiúmve; seu delusorie in obsidionum speciem progrederentur, placuit operiri primos obsidionis conatus, fortiori dehinc potentiâ, opprimendis vndique lacessitis: enimuerò Engolismensis, qui nihil de obsidione, nisi in speciem cogitauerat, hærere dubius nouis iam subsidijs fortiore hoste, quàm vt cum eo nisi summo periculo signa conferri possent. Ad hæc superbiens Malausius, Fauchium Catholicam vrbem diutinâ verberatione expugnat; tormenti bellici strepitus, Engolismensem longiùs hinc dissitum monet tentatam ab hoste alicubi obsidionem, dubio diu quò signa conferret, adsunt hinc inde nuntij, quibus de obsidione monitus, nihil moratus eò castra mouet, aut soluendo obsidio, aut debellan-

In Lombersium ob sidio simulatur.

Lombers.

Masaribal. Boyer.

Hostium copiæ.

S. Amãs. Nouguarede. Senegas.

Malausius Fauchium expugnat.

Fauch.

Castra in illum Engolismensis mouet.

do hosti. Progresso renuntiatur deditio, neque dum Sectarios cessisse loco, quem prohibendæ obsidioni, (neque enim addubitabant quin breui adforet regiorum subsidium) claustris, aggeréque firmabant. Engolismensis quamquam raris legionariorum ordinibus, capto oppugnandi pagi consilio in hunc modum acies ordinat.

Desplan. Arnaut. Lacurée. Elbene.

Primum cornu Desplani, & Arnaldi sclopigeris equitantibus obtigit, illos Curæus, & Elbenus duobus Cataphractorum ordinibus sustinebant: Curæo à dextra stabant in armis magni Galliarum Prioris, à sinistrâ Faudoüasij ordines, quibus in subsidium rebus desperatis aderant Comitis Alesij, ipsiúsque imperatoris alæ, omnium expeditissimæ. Coaceruatum agmen componebat Regius cataphractorum ordo, vnus ille Hurræo & Lopesio præfectis, qui nō nisi ad extremū, signa collaturi, iubentur collem occupare, quà subsidiarijs hostium copijs iter erat.

Regiorum ordo militaris.

Hurré. Lopes.

Malausius agnito adesse hostem, loco oportuno, cohortes locat, vineæ hinc inde, præruptíque saltus vallem exasperabant, locatæ hîc ad iactum ab vrbe lapidis cohortes duæ, quæ sclopis eminùs, hastis cominus hostem impeterent. vrbem à tergo tuebantur cohortes item duæ, arctam non procul planitiem phalanx expedita, quorum omnium conatui fauebat immane tormentum, quod loco accliui in obuios collimatum, indesinenti displosione Regios infestabat.

Malausius aciem instruit.

Imperator interea huc illuc circūequitans territus ad hostium numerum, obseruatâ valle parum phalangi aptâ, addubitare prælium adornaret, nécne,

cui non nisi alariorum præsidium erat: adesse interim nuntius, qui si vel breuiore horulæ spatio differatur pugna, adfuturam Albâ Augustâ cohortem monet. Legionariorum penuria laborantibus, placuit subsidium præsens, expedita, diúque expetita cohors, cui, post reparatas cibo leuiori vires, quas longior via absumpserat, propulsandi à vineis hostis, munus incumbit. classicum canitur, nec mora desiliunt in ima proni quingenti Regiorum pedites, leones diceres, ita generoso conamine, in prædam spe iam victoriæ certâ feruntur.

Albienſis cohors Engoliſmenſis in ſubſidiũ adeſt.

Fortuitò ad montis ſupercilium pugnatum a Lopeſio.

Dum ad monticelli radices manus conferitur, in ipso supercilio, quà patebat planities latior, ex occasione pugnatum, in hunc modum. Diximus suprà Hurræo, & Lopesio conglobatum agmen commissum, quo ad rupis edita subsisterent, non irrupturi in hostem, nisi præuio imperatoris mandato. Hærentibus occurrit subsidiaria hostium phalanx, quæ ductante Sanromæo, Sectarijs in auxilium aderat. hîc decepti vtrimque præfecti, quia cassides operuerant frontem, amico se inuicem colloquio compellare, Hurræus Cornussoni quæ etiamnùm expectabatur phalangem esse autumans, Sanromæus, contrà minimè dubius, quin in Malausij alariorum ordinem incidisset; his ita Sanromæus, vrbanâ comitate Lopesium, Hurræúmque salutans; Benè, inquit, vobis commilitones; quò nostram amabò hodiernâ die deduxit fortuna militiã? Lopesius adhęc; Collatis iam acriter signis oportunus ades, &, si me non decipit assuetus eiusmodi casibus animus, vacillat hostis, victoriáque iam in spem nostra est;

Sainct-Rome. Lopes. Hurres.

Decepti in ſimul Regij. Sectarique

Sanro-

Sanromæus, ſibimet ad victoriæ nuntium intimâ gratulatione applaudens; Bene, inquit, at, magnáne hoſtium ſtrage tormentum diſploditur. Ad eam vocẽ proditus hoſtis (nam Regij tormento carebant) obſtupuit ad Hurræi, Lopeſiíque ſilentium altius, qui nihil morati, laxatis in obliquum habenis, hoſtem adeſſe clamitant. Lopeſius in Sanromæum incidens, diſploſo in eum ſclopeto, niſu valentioris equi abripitur, inſtat in equi veſtigia Sanromæus, regreditur alio ad manum ſclopeto Lopeſius, quod diſploſum item incerto ictu, euaſit in aërem; at non ita irritus Sanromæi conatus, quin magno abreptum in ſe impetu præſtolatus, ſclopeto ad caput transfoditsille in momento, leuiori niſu fatum eluctatus, cadit Rebellionĩ infelix victima; dum à tergo Hurræus ſternebat hoſtem, fruſtraneo Sanromæi conatu, qui iam à ſingulari certamine ouans, in medium ſe proripuerat agmen. Edita hîc hoſtium ſtrages ad internecionem, ſi Sanromęum eximis, quem vnum generoſi velocitas equi poſt rem bene geſtam, in aſylum traduxit. magnum ſui deſiderium reliquit Lopeſius, felici alioquin ſupra fidẽ victoriâ.

Pugna cõmittitur.

Lopeſius occiditur.

Caſus ad internecionem hoſtis.

Cornuſſon. La Curec. Alés. Ex aduerſo Engoliſmenſis Cornuſſonum, qui recens aduenerat, in hoſtẽ ad ſaltus emittit, ſequutus Aleſius, Curæum habet à tergo ſuſtinentẽ, Curæus Engoliſmẽſem, hinc in vineas Albiẽſis cohors abripitur, illinc hoſtium clauſtra perrumpuntur, vtrimque ęmulatoriè depugnatur. Laudatam hîc memini Fontisveteris Albienſis adoleſcentis audaciam, qui perrupto hoſtium clauſtro, in ſigniferum incidens reluctantem ferro adegit ſigno cederet, quod

Fontuieille.

Laudatus Albienſis adoleſcens.

in victoriæ monimentum imperatori obtulit, non mediocrem exhinc promeritus laudem, Regíque in remunerationem ab Engolismensi magno virtutis applausu oblatus. Nec diu cum à Regijs circumiectæ ædes occupantur, quas nec vallo obduxerat hostis, neque præsidio ex æquo firmauerat, genio loci fisus: at quia Regiorum hinc infesta displosio erat; iussa illicò hostium cohors ædes oppugnare, redintegratur hîc pugna, nouis identidem subsidijs rediuiuâ Regiorum audaciâ. Comes Alesius, Baro Contenantius ipsêque imperator, animo supra fidem magno, vacillantes Regios firmant voce & exemplo, donec viribus defecti legionarij in vrbem se laxâ fugâ proripiunt, fugacibus instare phalanx, cùm occasione alarij hostium oportunè arreptâ, in pedites Regios irruunt, rati defuturum eâ parte alariorum præsidium, quando Hurræus coaceruatum agmen iussus emittit, quo maxima clade affectus hostis in vrbem retruditur. CCCC. hostium eo prælio cæsos memorât, quos inter Boierius cohortis præfectus, X Lq; Nobiles; captos C. vulneratos Barones à Sancto Amantio, Nogaredæum, & Senegasium. Regiorum iactura leuior nõ nisi XX. alarijs XXX. peditibus, Larmandio Desplani signifero, Lopesióque desideratis.

Occupãtur à Regijs ædes.

In vrbem retrusus hostis.

Post debellatos instructâ acie Rebelles, quia se reliquiæ prælij in vrbem receperant, placuit obsidionis consilium; procurantur Albâ Augustâ tormenta, nouisque ad victoriæ famam, delectibus supplentur acies. Comes Aubijonus ex antiquâ Ambasianorum prosapiâ, illustris heros, cataphrac-

Subsidiaria Engolismensi copia aduentant.

Aubijoux. d'Amboise.

tos quinquaginta, sexaginta sclopetarios equitan-
Grãual. tes, Granuallus quadraginta alarios, supra quinquaginta ducentos legionarios, Engolismensis subsidio armant. accurrit vndequaque turmatim vicinarum circum vrbium populus, quà inermis, quà tumultuario ferro; ipsimet rustici magnâ Regiorum metationes frequentiâ subeunt, palis, & ligonibus, producendis scilicet vallis: denique Engolismensi statim à fugâ hostium, omnia rident: adeò verum est, vbi se semel blandiens fortuna prodiderit, omnia secum in melius rapere; fugientibus è conuerso omnibus, vbi fortuna eadem fugam meditatur.

Engolismẽsi omnia rideat.

His accedebat hostium consternatio tanta, vt cæsis aut sauciatis, quibus animus ad prælium audacior, ad obsidionem experientia maior erat, ne quidem de propugnanda vrbe cogitarent. Malausius habito districtè sermone, consternatis animos addit, donec imminente nocte, perpensis ipsemet attentiùs hostium audaciâ, & numero, de salute addubitare cæpit: coït militare concilium, ibi triplex expediẽdæ salutis ratio aperitur; prima, vt perruptis Regiorum clausstris per calcatum hostem pergeretur; altera, vt inter obscura noctis, fauentibus obiectę vallis recessibus, fuga pararetur; tertia deditionem continebat. Non placuere priores: quia repentino effugio, sauciati victorum furori exponebantur; in deditionem ergo itum omnium calculis.

Proponitur triplex expedienda salutis ratio.

Deditionis consilium præualet.

Appetente ad crastinũ luce, tympanista ad extima murorũ munimẽta, pulsatione amicâ Regios colloquij monet: missus nobilis, refert petitum ab hoste, habendo cum imperatore sermoni, nobilibus tribus

commeatum; datur illicò. adsunt Malausius (quod iure cuilibet mirari liceat, numquam obsessà vrbe abstitente præfecto, nisi vbi de deditione conuentum) Caullæus, & Baro Senegasius. ibi multa hinc inde agitata, hostis vrbe abstitere tympanis pulsantibus, expassis signis, accenso fune, glandéque quod aiunt, in bucca petebat; sibi alioquin satis adhuc adjiciens virium & audaciæ, quò diu obsidium propulsaret. Ad extrema, desperationem magnum esse ad gloriosam mortem incitamentum, imò mortem effugere quisquis contempserit, quæ timidissimum quemque cõequatur. denique arduum, etiam longè valentioribus cum desperatis contendere.

Mutuum de deditione colloquium.

Ad hæc Engolismensis, effecturum se, vt desperatio non nisi in hostile resiliat caput, neque effugij viam patere, nisi quam aperuerit victor, occupatos vndique saltus, vineas legionarijs obstructas, vallem vndequaque insessam, vnam in misericordiâ salutem ponere, debitámque sibi gratiam vitæ, si eâ saluâ abstitutur. His plura addita, quibus suasus Malausius deditionis leges subscripsit in hãc formulã.

Deditionis leges.

Ex placito Regis, Dux Engolismensis, Marchioni Malausio, Senegasio, Caussæo, præfectis cohortium, Centurionibus, primipilis, nec non gregarijs quibuscumque has deditionis leges imponit.

I. Obsessi sacramento solemni adigent fidem, posituros se capta in Regem arma, neque militaturos Sectæ intra sex menses abhinc numerandos; datâ item Regis nomine fide, futuram illis in tuto stationem, vbicumq; prædictâ conditione lubuerit.

II. Arce abstitent saluis vitâ, impedimentis, &

armis, dabitúrque commeatus ductandis ex Malausij animo legionibus.

III. Tormentum bellicum imperatoris arbitrio suberit. Actum in castris ante Fauchium 3. Sept. 1621.

CAROLVS VALESIVS.

HENRICVS BORBONIVS.

CAVSSÆVS. SENEGASIVS.

MERCERIVS.

Laudatus Engolismẽsis.

Placuit Regi supra quàm dici possit victoriæ nuntius, magnáque laude publico omnium applausu donatus Engolismensis, qui leui suorũ dispendio tantam hostium stragem edidisset: quamquam non defuere, nescio an inuidos dixerim, qui laudem in peius referrent eo colore, quòd hosti peperciisset, quem ad internecionem delere potuerat; subscriptas deditionis leges, quo tempore nullo omnia periculo victoris arbitrio suberant: at nec ideò apud sagaciores militiæque non inexpertes minùs laudatus imperator, seu ex veteri Gallorũ paræmiâ, quâ fugienti hosti circumfertur struendum pontem aureum, seu militiæ lege, quâ in hostem vltrò cedentem victoriâ, extrema tentari inhibetur, clementiâ scilicet prævalente, aut ipsámet victorum salute, quos si reciprocans fortuna pari aliquando infortunio implicuerit, non disparem ab hoste gratiam sperare decet.

Hosti tunc peperciisse dicebatur.

CAPVT IV.

EPITOME.

Regiorum cataphractus vnus editam in hemicyclo ruinam explorat. Bourfrancus milites hinc indè propugnationi distribuit. Regii in hostem irruunt. retruduntur. cæsi hinc inde plures. Palareti cadauer ab hoste honorificè habitum. Sauuagius in furcam agitur. Maureus in vrbem incautus abripitur. præscribitur magnæ oppugnationis in hemicyclum ordo. Theminius occiditur. Cataphracti dilapsis gregariis pugnam adornant. sequuntur confusis ordinibus nobiles. fugatur hostis. expugnatur hemicyclus. Bourfrancus occiditur. funesta Regijs victoria quare. legionariorum ignauia. Dalonus cadit. cæsorum & sauciatorum numerus. Bourfranco à tergo vulnus illatum. quæ ducta hinc in Sectarios auguria. Mayennius summo dolore commotus. Fiasquius & Maraussanus incauti necantur.

Regiorum cataphractus vnus ruinam explorat.

PROVECTA iam nocte, Comes Bourfrancus editam ad Villæ-borboniæ propugnaculum ruinam indagabat, cùm Regiorũ Cataphractus vnus sensim suggressus, munimentum extimum superat, capitéque in hostilem fossam, locum exploraturus, immisso, post ruinam agnitã, ingenti vociferatione consternat vigiles, effusóque dehinc in fugam abripitur cursu: adhæc

Bourfrancus nihil hærēs, quin capto de oppugnatione consilio Mayennius exploratorem agnoscendæ ruinæ præmisisset, distribuere militiam, Coridoros, fossæ ambulacra, præsidiarijs firmare, ad munimenta extima supplere nouo delectu numerum; ad intima palis & tignis superstruere claustrum, quod obductum fossâ in longum, præcisorium munimētum faciebat, obsessorum ad extrema effugium: hæc inter ad fossam vigil, viso hostium manipulo ad arma clamat; Vignaucius qui ab hesternâ verberatione ruinam reparabat, sclopetarios in hostem displodere iubet; Bourfrancus distentus ad hemicyclum operi, bacillóque hinc inde designans imperia, irruentes Palaretum, & Montesquium, bacillo morari tentat, at leuiori propugnantium conatu, perrumpunt heroës, hemicyclúmq; luctuosum dehinc internecionis theatrum penitus expugnabant, nî Vignaucius vir audax, fugaces in prælium accendisset, lapidibúsque & tignis retrusisset in munimenta extima Regios. Displosis interim in pontem magnâ contentione tormentis, viam Mayennius in Borboniam vrbem subsidiarijs intercludere tentat, irrito nisu; quippe nouis ab vrbe delectibus, vnâ Bourfranci diligentiâ suppletis obsessorum aciebus Regij victoriâ cedunt.

Bourfrācus militiam distribuit.

Regii in hostem irruūt.

Palaret Mōtesquieu.

Hemicyclū occupant.

Retrusi ab hoste.

Beaumont. Desiderati hostium Bellimontius, præfectus centuriæ, legionariique cum eo IV. vulnerati plures, Regiorum cęsi plerique, quos inter Montesquius & Palaretus viri natalibus, animóque illustres, quibus ea die Rex multum debuerat, si eorum exemplo in hemicyclum irruisset miles. Memini laudatum

Cæsi propugnātium plures.

Magna Regiorum iactura.

ad ea tempora ab ipso hoste Palaretum, quem vmbone tectum, circumferebat penetrasse in intimam arcem, gloriosóque à diutinâ pugnâ vulnere cecidisse.

Appetente ad Sept. III. luce, Mayennius tympanistam ad fossæ oram mittit, retrahendis hinc inde cadaueribus, qui procul absistere iussus, ne hostium scilicet munimenta interim obseruaret, hæsit ab vrbe longiùs, donec præsidiarij cadauera e luxissent. Inducias inter, dum liberè hinc inde agebatur Comes Gramoundus, Bourfrancum quo cum olim amicè vixerat, rogat; ille se ad munimina exhibere vocatúsq; in familiare colloquium ab amico, nihil se cum hoste habiturum respõdere, nisi propalàm. ferunt Lariuierum prefectum militiæ, legionarij mentitum habitus, cadauera in Regiorum valla gestantem, explorasse munimina, quod obsessis postmodùm ad eruptiones commodo fuit. Nudis cadaueribus quæ restituebãtur, vnus in syndone tenuissimâ Palaretus, quatuor præsidiariorum ope redditus est, supremo hoc Forcæi in carissimum sibi agnatum officio. Redintegratâ dehinc verberatione, ad oppugnationem eâ die Borboniam numerati C C XCV. tormentorum ictus, ad Mommiratum XC. circiter, ad Monasterium C L XXIII.

Inducias inter Gramoundus Bourfrancũ rogat.

La riuiere.

Palaret.

Palaretti cadauer ab hoste in tenuissima syndone restitutum.

Sauuagius quem supra audiuimus retrahendis in obsequium oppidanis, magno erga Regem affectu perorantem, iam à Kal. Sept. in vincula actus, eâ die in furcâ glorioso pro Rege supplicio finijt: diffidentiam induxerat habitus ab eo in publicum de Rege sermo, hinc dati illi speculatores monuere petitam

Sauuage.

Sauuagius seipsum prodit.

ab eo

ab eo papyrũ, scribẽdóq; pennã, auxit intempestiua petitio diffidentiã: reddita illi inter hęc furtim schedã, adegit militare concilium, vt non aliã causæ cognitione in vincula ageretur; lectáq; dehinc publicè, prodidit quid illi cum Luynæo esse, vnde super vrbis deditione pacta inirí, nõ incertum argumentũ duci poterat. Schedæ (ne quid intactum abeat) hic sensus erat. Remunerationem quamlibet petentibus, fidẽ in eam astringeret exsoluturo haud dubiè Rege; vnde iudicio militari condemnatus, magnâ constantiâ obijt. *In furcam agitur.*

Mauro. Eâdemmet die, Mauræum inter, & Regij ordinis equitem, priuatim orto dissidio, accurrentibus in subsidium equitis commilitonibus, Mauræus impar se in viam fortuitam præcipiti fugâ abripit fato infelici; quippe laxatis effusiùs equo habenis, in munimenta vrbis abripitur: hîc rem consultò gestam, deposcíque se à Regijs non incertæ morti mentiri; singulari certamine cæsum à se heroëm, cuius ea in castris auctoritas, vt vna salus in effugio fuerit. at nec minùs ideò ab hoste captus, non nisi magnâ redemptione dimittitur. *Mauraus nisu equi in vrbẽ abreptus capitur.*

Mayennius ab hesternâ iacturâ, dolore simul & irâ commotus, I V. Septemb. in oppugnationem hemicycli parari omnia iubet. Nec dum penitus Sol nouâ luce noctis horrorem discusserat, cùm intentiùs quàm antè X I V. tormentis maioribus, quassata hemicycli munimenta, dolijs terrâ cumulatis in ambitu spoliantur, quo præstitus ad hemicyclum accessus facilior, dissiliente scilicet humo, accliuémque, post refertam fossam, in munimenta viam ster- *Captum de oppugnãdo hemicyclo consilium.*

Præscribitur oppugnationis ordo.

nente. Horâ post meridiem circiter secundâ, intermissâ verberatione, præscribitur oppugnationis ordo, sclopetarios XXX. sequebantur hastati XII. totidem scalis; illos à tergo sustinebant X L. cataphracti, quos Mayennius ipse inter alarios legerat: his aderat agmen vltimum, expeditissima nobilium manus, quæ Gallicâ, meliùs dixerim exitiali, pugnandi auiditate præscriptum interuertit ordinem: claudebant aciem, Susæi & Franconi cohortes.

Quem nobilitas interuertit.

Theminius in eam partem prælij æstu abripitur.

Indictæ oppugnationis fama Regiam metationem peruaserat, cùm Marchio Theminius, eâ parte Castrametator, mortem vbique væsano magni animi impetu quærens, in metationem Borboniam fertur: illi obuius Carbonus vir magni nominis, quò præceps accurreret, rogat. Marchio nihil hærens, indictam ait à Mayennio in Borbonium hemicyclum oppugnationem, in quam datâ OCCASIONE abripitur: ad hæc sequi Carbonus, vno tunc OCCASIONIS, hoc est prælij æstu, præualente.

Sequitur Carbonus.

Carboun.

Præscripto iam oppugnationis ordine metationem Borboniam subeuntes, à Castrametatoribus pugnæ copiam petunt: datur dextrum Theminio cornu, Carbono sinistrum. Intereà dum expectatur prælij signum, accurrere hinc inde Iesuitæ, felicésque proclamare eos, qui pro Dei causa vitam profunderent, satísque ad salutem & gloriam videri vixisse, qui animam, quam Deo debebant, tam religiosè támque decorè ei redderent. Sonante hæc inter classico, primus è vallo in hostem irruit Theminius, ferro ad manum, reliqua inermis, rem ausus multò magis ad famam temeritatis, quàm gloriæ

insignem, víxque pedem vallo extulerat, cùm ad caput lethali glande traijcitur. hæsere attoniti diu sclopetarij, quin & exitialis oppugnatio in ipso exordio finem inuenerat: nî Mayennij ordinis Cataphracti X L. Sayano, Mombano, & Dangio ducibus ingenti repente in hostem clamore irrupissent: hîc confusis ordinibus voluntariæ nobilitatis expedita manus in fossam abripitur.

Occiditur Themimus.

Cataphractis pugnam adornant.

Sequuntur confusis ordinibus nobiles.

Sayan. Monbâ Dangy.

Ex aduerso Comes Bourfrancus legionariorum centurias duas, ità propugnaculo, hemicyclóque distribuit, vt sclopigeris ad fossæ pluteos, muniminisque extimi ambulacra, seu Coridoros distentis, hastati de more ruinam propugnarent, præfectis Ferriereso & Moncautio minore: quia tormentarius à verberatione puluis irruentes tegebat, muniminis extimi ambulacra, ne tentatâ quidem ab hoste displosione priùs occupantur, quàm in eam partem irrumpere Regios agnitum. nullà ergo citra Theminij necem iacturâ in fossam deuoluti oppugnantes, scalas muris accommodant: atenim Regijs infestà ad latus à pluteis (fossarum illi arcas vocant) explosione, iubetur primipilus leui hinc manipulo propulsare hostem; nec diu cùm actus in fugam, munimina extima, fossásque Regiorum arbitrio linquit. Ad hæc inflati lætâ victoriâ Regij in agmina duo diuidere aciem, quorum altero hemicyclus inuaderetur, dum propugnaculum alij adpugnarent, non spe capiendi, sed vt clamore, sclopetorúmque strepitu, suo quisque periculo intentus, sonorem alterius prælij non acciperet, sícque faciliùs distento ad propugnaculum hoste ex-

Ferrieres. Moncaut.

Coffres

Fugatur hostis.

Expugnatur hemicyclus.

pugnaretur hemicyclus qui petebatur vnus; attamen in propugnaculum breuiores scalæ non nisi Regiorum excidio inferuntur; ad hemicyclum via facilior; quia interiecta ad continuam verberationem humus oppleuerat fossam; terga hîc

Bourfrancus occiditur.

præsidiarij vetere, Bourfrancus quà exemplo, quà voce obsistere, falsóque semel sclopeti sui igne delusus alium exposcere, sclopo nouo sternere obuium, cùm ad occiput ipse traiectus occumbit. Fusis Ferriereso, & Moncautio, Forcæus, Comésque Orualli ab vrbe ponte medio, subsidium inferunt, quamquam ea parte tormenta indesinenti displosione commeantibus infesta erat, sequitur Sauiniacus C. circa gregarijs; at neque minùs ideò triumphus cani poterat, si ex præscripto ordine, illata victoribus dolia forent, saccis, vt assolet terrâ refertis cumulata, quibus munitionem doliarem tumultuariò parare licuisset. rem lugendam! clamabant irritâ victoriâ nobiles, eorúmque fidem, si quæ misericordia, appellabant, quibus id muneris datum ante, vt victoribus procurarentur dolia; sed actis in fugam militibus nemo respondebat. dubia iam re missis identidem nuntijs vim legionum implorabant, cùm glisscente ad Forcæi, Orualli, & Sauiniaci aduentum audaciâ hostium, crebrescentéque numero, restauratur Regiorum exitio pugna; hîc quæ in præcipiti fuga salus quæri debuerat, in prælio desperato miserè prostituitur: non erat sclopetis iam locus; neque enim hinc inde nisi cominùs pugnabatur, hasta in hastam, in mucronem mucro, imò & deficiente interdum ferro vngulæ

Irrita Regiorum victoria.

Renouatur in eorum excidium pugna.

inuicem fæuiebant; intereà dum, nobilitas Gallica, quæ turmatim in eam occasionem confluxerat, cadebat sensim, nemine deficientes in prælio vires alleuante. Digna res est quam posteritas sciat; produnt nobilium, qui hemicyclum superarant neminem (quidquid tentarit, numero hostis in centuplum fortior, Regijs ipsis, aëre, solo, & si fas dicere, cœlo in eorum excidium armatis,) inglorio vulnere saucium, neminem, vindicando à præsenti exitio capiti, in fugam abreptum. Cæsis nobilibus, fossam, munimentáque extima recipit hostis, nullo Franconi legionariorum obstaculo. Dalonus vir audax, qui legionarios sequi ratus, viam sibi per hostes cæde ferróque in Villam Borboniam straueratpostquam suorũ neminem ad latera vidit, agnitâ seriùs temeritate meditatur regressum, cùm, hosti iam triumphanti albescente falcia proditus, ferro cadit infelix Bourfranci manibus victima.

Ignauia legionariorũ.

Dalonus occiditur.

Ad eam oppugnationem gregariorum desiderati pauci, nec mirum, quia fugerant omnes: nobilium X L. vulnerati L X. cæsorum nomina vtinam in promptu essent omnia, quæ hîc referrem; habent enim glorię satis vnde venturis retrò nepotibus debeant commendari: præ alijs magnâ virtutis fama Marchionem Theminium illustrem tunc memini, quamquam ad eam oppugnationem spretis thorace & galeâ quibus tegeretur, magè adolescentis audaciam prodidit, quàm heroïcam virtutem, quæ, si prudentiâ destituitur, temeritas est: quidquid id est, nemo diffiteatur magni hîc animi heroëm cecidisse, cui etiamsi panegyricum rependeret histo-

Cæsi Regiorum vulneratique plures.

Laudatur Theminius.

ria verax, nequaquam sanè virtutem heroïs assequeretur: desiderati cum eo Carbonus Nebosanensium Senescallus, Lafretæus, Lespinellius, Valanceus natalibus, virtutéque bellicâ præ alijs notus, Larreququelus, & Dalonus commilitones, mihi indissolubili necessitudinis nexu copulatus ille, cuius ideò laudibus parcam, ne mihi ipse videar in carissimo capite ablandiri. Sauciati post rem gloriosè gestam Valanceçi duo, viri illustres, Mayennióque, vno magni animi indicio prædicari, Baro Poullæus, pluréque alij quorum hodie pars maxima mutila est.

Carboun. Lafrete. Lespinelle. Valácé. La Requequelc. Dalon. Poullé.

Iactura hostium magna.

At neque hosti victoria incruenta fuit; Comes quippe Bourfrancus, magnum sui desiderium grande traiectus reliquit, cæsis I V. aut V. præfectis, præsidiariisque circiter X L. luctu supra fidem magno ad Bourfranci necem affectus Montalbanensis populus, solatijq; incapax in pullà ei veste parentauit, dictúmque publicè liberatorem vrbis, genialémque religionis Deum occubuisse: non apud omnes tamen de eius fato constat, asseuerantibus plerisque proditoriè à suis interfectum, quod hinc liquebat, quia scilicet postico vulnere cecidisset, quem in cõperto erat terga hosti numquã dedisse: priuatis inter eum, Oruallúmque odijs accedebat, quòd studijs popularibus eam oppidanorum sibi conciliarat gratiam, vt vrbis deditio vnius eius arbitrio subesse crederetur, in quam non ægrè inclinaturus hinc maximè timebatur, quòd ambitioni supra modum addictus & pauper, Regis munificentiâ in momento primoribus regni adscribi poterat. Nihil eâ de re certò agnitum, seu proditionem operuit

Bourfrancus à tergo impetitus. Suspitioni causã dedit

luctus, seu non illegitimo vulnere cecidit.

Ferunt Mayennium, dum adpugnabatur hemicyclus, prælij cominùs ineundi æstu, arripuisse hastam, correptúmque ab amicis irrito diù conatu luctasse, donec strage suorum auditâ penè exanimis in faciem cecidit, tot nobilium iacturâ commotus, Valancæi maximè, cui ad renes transfosso Camerâ ipse suâ, stratóque cessit, vbi postridie magno mœrore finijt. At neque hîc prætereunda silentio Montalbanensium feminarum audacia, quæ adeò virilibus curis sexus fragilitatem exuerant, vt vno ordine viri & feminæ munimina propugnarent, nullo sexus delectu. hæc ad Borboniam oppugnationem Mayennius.

Mayčnius magno dolore commotus.

Valancæo camerâ suâ cecidit.

Feminarũ audacia.

Ad Mommirati metationem leuiori iacturâ producebatur vallorum opus, ductis sensim labore assiduo lineis, quæ per anfractus in hostium cornua penetrabant, & vbi plus tẽporis, minùs etiam sanguinis impendebatur. Eâdemmet die Comes Fiasque quius liberiùs per valla commeans, glande in tormentariam fenestram fortè immissâ, ad latus traijcitur, postridiéque occumbit: vir erat magni nominis, patre Italo, Gallus ipse, bellicâ virtute, & pietate clarus, vt Seraphicam in militiâ vitam traduceret.

Comes Fiasquius occiditur.

Marossanus ibidem, eodem tempore, paríque fato magno Luynæi mœrore cecidit, ingenioſus ille, nec contemnendum ad ea tempora FAVORIS instrumentum.

Marossanus cadit.

CAPVT V.

EPITOME.

Pactæ hinc inde humandis cadaueribus induciæ. superbè præsidiarius quidam Regium alloquitur. Bourfranci obsessis iactura magna. victor diu Mayennius in valla demum retruditur. vsti plerique militum. de deditione priuatim actum. fortuna inconstans. prætoriani posti rem bene gestam pedem referunt. Coridoros Mayennius & Joinuillius superant. Rohanæi ad Consules litterę. Oratorum electio intercessione populi reuocatur. Nohalianus ad Rohanæum delegatur. subsidiaria cohors Montalbanensis procuratur. captus explorator se mentitur Catholicum. conuersus in Catholicam fidem, moriturus votum Virgini nuncupat. eximitur morti magno miraculo. Gasto Borbonius, Baróque Hayæ, Legatus Britannię Regis, Motssaci malè habent.

Datæ educendis cadaueribus inducię.

SEPTEMB. V. quæ in Dominicam incidebat, in Mommirati cornua CV. in Monasterij propugnacula CCV. machinarum muralium ictus disploſi; ad metationem Borboniam, educendis cadaueribus, inducijs pactis, confluxit vndequaque oppugnantium, obsessorúmque multitudo, dicacibúsque proteruiâ militari præsidiarijs, in momento hinc inde disploſum, non aliâ quàm oppidani cuiusdam iacturâ, qui notarium olim

olim agebat, restinctóque breui diffidio restituta
Albias. cadauera Regijs, eâ conditione, vt capti ad Albiasium Sectarij restituerentur; quod infectum scriptis illi suis queruntur, iure vel iniuriâ mihi non liquet.

Laudatum memini superbum præsidiarij responsum, qui à legionario Regiorum rogatus, quid rerum ageret ea nobilium turma, quæ tunc ad munimenta prostabat, dum pridie oppugnabatur hemicyclus, respondit; Præposterè quæsitum à se quod vel ipsa loquuntur cadauera; quasi diceret, nihil esse Regijs, quod acceptâ clade riderent: attamen caro obsessis vnâ Bourfranci nece victoria constitit. Imminente nocte minùs eâ parte intensa disploſio fuit, non nisi XXII. machinarum ictibus numeratis. Eâque ipsâ die Tesconum inter & Tarnum excauata tùnc primùm à Regijs valla, breuiori tempore munimentis succedent, conatu, vt videbimus, irrito.

Superbum præsidiarii responsum.

Grauior obsessis Bourfranci iactura.

Ad VI. Septemb. disploſi in Mommiratum machinarum muralium ictus CLIX. in Borboniam arcem LVI. producendíſque hinc inde vallis æmulatorie actum; donec appetente nocte ad VIII. circiter à meridie horam, quia tunc plenilunium erat, Mayennio placuit tentatam toties fortunam experiri denuò, stationémque suis non procul ab arce parare, vbi ad hemicycli latus assurgebat ingenti mole doliũ. Procuratis ergò ex circumadiacenti solo cunicularijs, nouum opus aggreditur; intereà ad dextram, hemicyclũ inter, & propugnaculum, Tolosana cohors iussa fatigare hostẽ, dum assiduo cũ cuniculariorum opere statio firmaretur; leuiori prælio

Indicta à Mayennio oppugnatio.

Tolosana cohors prorumpit in prælium.

occupatur dolium ingens, dum à tergo vasa vimi-
nea terrâ oppleta (Gabionos appellitant) magnâ Gabions.
Victor Regius. contentione inferuntur. Hîc diu muniminis extimi ambulacra possedit victor, Vignaucio, Lariuieróque magnâ in vrbem vi retrusis, atenim periculo in militare concilium districtè deducto, placitum suppletis aciebus expugnari firmatam iam à Regijs
In castra retruditur. stationem; vocati Reynieſius, Marmoniæus, Pere- Reynies Marmonié. Perery.
riúsque præfecti, totidem centurias in oppugnationem ductant. Pererius à tergo, Vignaucius, Lariuierúsque à fronte Regios adoriuntur; non antè maiore nostrorum pertinaciâ dimicatum; donec productâ in mediam noctem pugnâ, numero hostium victi Regij loco absistunt.

Regiorum damnum. Magnum hîc Regiorum detrimentum si numerum, minimum si conditionem cadentium spectas XL. legionarijs desideratis, ad internecionem cecidere cunicularij L. Lapeirosium fratris Lapeirosij Lapeirouse.
legatum, lapidum grandine, nullo lethali vulnere oppressum memorant, Mondosilius Mauuesini si- Mondouſil.
gnifer traiecto, dum cunicularios ad opus accendit, humero cadit: Lacauberum ita absorbet artifi- Lacauberc.
cij flamma, vt vnâ rei bene gestæ memoriâ superstite, reliqua absumpserit ignis, vnde ne ossa quidem à prælio inuenta sunt. Sauciati Lapeirosius centuriæ Lapeirouse.
Tolosanæ præfectus, Feudi Marchio spei maximæ Fimmarcon.
Vsi cum vasis militer. adolescens, Paulhacúsque Tolosanæ cohorti nul- Paulhac
lis stipendijs ascriptus. Luctuosa præ alijs legionariorum sors fuit, qui dum vasa viminea subeunt, fune illa traiectitio in designatam stationem humeris illaturi, vncis ferreis in fossam hostium tra-

cti subditâ vasis flammâ, lento igne inter cruciatus dispereunt. Nihil die VII. hinc inde actum, quod nos hîc morari diutius debeat, lentâ displosione, numerati machinarum muralium in Mommiratum XL. ictus: in Villam-Borboniam XLIX. in Monasterium CVI. habitum tamen ad vesperam Regios inter, præsidiariósque de deditione colloquium; Veirieresius tanti proxeneta negotij Sectarius ipse, Oruallum, Adonem, Chamieriúmque dato commeatu egressos, hortatur diu salutem ipsi suam, decus & dignitatem vrbis ne prostituant gratis, afflictíque commiseratione gregis tandem aliquando in deditionem ducantur; nullam esse bello salutem, quantocumque hodie fortuna applausu obsessis ridere videatur; diem eamdemmet, fortunam duodecim horis metiri, quarum si suprema in primam æquabilitate coïncidit, portentum esse. Raros Regiorum ordines, nouis breui delectibus supplendos, casúque fortiorem assurgere Gigantæam eius audaciam, qui arcem Borboniam oppugnat; moriturum breui, aut expugnatâ arce triumphaturum. Nihil à Rohanæo sperandum subsidij, qui exercitus sui florem nuperâ ad Fauchium clade amiserit; infestas ab Engolismensi ripas, quâ illi transitus, eámque prouinciæ oram ad singula stadia ita vrbibus refertam Catholicis, vt non nisi summo periculo commeari possit. Sic ille ad Regij Oratoris præsentiam proloquutus, eo districtè responso dimittitur; Nullam equidem bello salutem esse, hostibus scilicet; quibus acceptæ iam sæpius clades spem omnem salutis subduxerint: eo tamen

Veirieres.

Colloquiũ de deditione priuatim habitum.

Fortunæ volubilis.

Fauch.

Sectariorũ responsum audax.

esse in publicum amore obsessos, vt nullatenus legitimæ pacis conditiones recusent; nihil tamen de deditione agi posse, nisi postquam Regē inter & Comitia de pace in vniuersum conuenerit, quam nec ipsi tractare audeant, nisi Comitiorum, Rohanæique assensu.

Occupatā prætoriani stationem deserunt.

Irrito in hunc modum colloquio redintegratur postridie verberatio, in Monasterium, Villámque Borboniam lentior, in Mommiratum eâ pertinaciâ, vt post CXLI. ictus, prætoriani vigiles fossis successerint, vnde tamen infestis artificij ignibus, nondum firmatâ ex æquo statione pellūtur: discerptam eâ die memorant tormentariâ pilâ puerorum turmam, dum in plateâ liberiùs agit, cæsis, vulneratísque pluribus.

Discerpti tormētaria pila pueri.

XI. mensis, post quassatum CXXXIX. machinarum muralium ictibus, Tarni propugnaculum, indicitur à Mayennio non procul ab eo, ad Coridoros (ita imposterum quamquam barbarè extimi muniminis ambulacra vocabimus) statio; quæ fusis hostibus, doliaríque munitione firmata, Mayennianis dehinc commodo vertit.

Ad Coridoros Mayenniana statio.

Ad XII. renouatâ acriùs verberatione in Tarni propugnaculum Mayennius dísplodit CXL. ictus, Comestabilis in Mommiratum XCIV. incertos magnâ ex parte omnes, in Monasterium Ioinvillius CCCXXXIX. subsequutâque ad vesperam eâ parte oppugnatione, Coridoros Regij, quantâcumque illos pertinaciâ propugnaret hostis, expugnant; neque enim in Reynesij hēmicyclum penetrare ex animo datum, obsistentibus magnâ con-

Coridoros item Ioinvillius superat.

Reynes

Laguepie. Sauiniac. Durād. Lacoste

tentione Sauiniaco, Barone Guepio, Durando, Coſtęóque præfectis. Cæſis XXX. hoſtium inter caduera inuenta virago, quæ virilem mentita habitum diu reſtauerat pugnam; munimenti extimi (Contreſcarpam foſſæ appellitant) poſſeſſoribus in eum modum Regijs, ab Adone prælij maiore primipilo, in vrbe publicè, ſæpiúſque dictum, ſaluo honore deditionis leges ſubiiri ex militari regulâ poſſe; cùm foſſæ munimen extimum hoſtis occupat.

Deditionē Ado ſuadet

Adon.

Iam ſuprà diximus Veirierum, plura cum Oruallo, Adone, & Chamierio loquutum; ex hinc Rohanæum adijſſe, à quo demum, die menſis XIV. codicillos ad Conſules, in hæc verba retulit; Se gratiæ à Montalbanenſibus acceptæ imparē eſſe multis nominibus, eò maximè, quòd niſi ſui ipſius cōſenſu nullas deditionis conditiones ſubire velint; in eâdem ſe cum illis ſententia eſſe, ſcilicet differendam deditionem, donec in vniuerſum de pace pactum fuerit. Pleraque ſibi in abdito eſſe, quæ metu proditionis non auſit committere nuntio, de quibus, ſi cum eorum Oratoribus cōferre dabitur, ſibi abundè eſſe, quod pacem ſperare audeat.

Veirierus Rohanæi codicillos Montalbanenſibus præbet.

Nihil ad hæc cunctati Conſules habito diſtrictè conſilio, Adonem, Chamierúmque legunt, qui vrbis nomine, cum Rohanæo Reipublicæ vtilitati proſpicerent; obtinetur non ægrè à Comeſtabili commeatus, viæ ſe legati accingebāt, cùm ortâ repentè ſeditione, intercedentis auctoritate populi à delegatione prohibentur: conuocari iterum concio, adeſſe ſtipante populo Tribunus, interceſſionis eam cauſſam addere, quòd in vrbe Ado prælij pri-

Lecti Oratores duo.

Populo intercedente reuocantur

mipilus maior, non possit nisi contra militiæ leges procul absistere; quódque adeò Regijs inuisu mst vel vnum Chamierij nomen, vt neutiquam tutus illi commeatus habeatur. legi ad hæc Nohaillanum Montalbanensem oppidanum, municipiúque Syndicum non inexpertem; quod adeò Adoni ingratum fuit, vt ipsamet die vrbe egressus, fidei sacramentum Regi præstiterit. Nohaillanum sequutus iussu Regis Desplanus irritâ postmodùm negotiatione Rohanæum adit; nisi quòd à Comestabili indicto illi colloquij die Villamurij, designato se tempore adfuturum respondit. Interea tamen à Nohaillano monitus nihil differri deditionem posse, si subsidium deforet, coram ipso Desplano, qui in speciem cultus importunâ illi vbique præsentiâ aderat, simulatâ in vrbeculam adiacentem obsidione, Bellifortis cohortẽ, quam in eam expeditionem emittere fingit, iubet rectà Lombercium ire, traiectóque vbi commodiùs Tarno, Fanum Antonini, hinc mediâ Gresiniâ (sylua est profundissima) Montalbanum. ath ꝛc infrà.

Per id tempus, vrbem inter & Tesconi riuum, quâ parte Valliaci, Estissacíque cohortes metabant, interceptus hostium explorator, eò solùm quòd mente, animóque defixus hærebat, non vltrà ire, non regredi ausus; in vinculis Valliaco Comiti sistitur, rogatúsque, Quid proditionis altâ secum mente perpenderet? respondit, Catholicum se orthodoxum, Regi militaturum ex agro recèns Petragorico aduenisse; prodidere tamen perduellem codicilli, quos albescente papyro, vt nihil legi pos-

Nohaillanus delegatur.

Eum Desplanus sequitur.

Subsidiaria cohors obsessis procuratur.

Captus explorator mentitur se Catholicũ.

Ado Sergent de bataille.

Nohaillan.

Villemur.

Gresinie.

Valliac. Estissac.

set, negauit ille litteras, donec ignis absumpto humore, qui ex arte obduxerat chartam, aperuit fraudem. Nec diù cùm præpositi rerum capitalium sententiâ resti addicitur. Dati illi Trasrius & Langladæus Franciscani ex Recollectis, sæpius de salute animæ monito, conuictis Caluini erroribus, suadent, vt Catholicum se Romanum moriturus profiteatur, professus, multa se audijsse olim adijcit de Deiparâ Virgine quæ fidem superent, cui & votum nuncupare in spem salutis audeat. Ad hæc Trasrius, nihil differri supplicium posse, adesse carnificem reste ad manum, nec procul hinc patibulum: nihil tamen cunctatus Sclarmondus (id reo nomen erat) votum Virgini nuncupat, si fatum eluctari dabitur, habiturum se grates ad sacrosanctam Montissarrati ædem præcaram illam Virgini, vti in dies miraculis prodit. Non iuit inficiàs Trasrius, supremâque hortatione commonitum, salute conclamatâ carnifici linquit. Iámque à scalâ in imum detruso pedibus tortor insultabat, cùm sponte interciso fune reus in terram ruit; rogari hîc rerum capitalium præfectus morti eximeret, quem Deus portento supra vices humanas mirabili viuere adhuc velit: ille id Regis imperia pati negãs, iubere reste duplici patibulo suffigeretur iterũ. Res ita habet, legitur firmo stamine duplex funis, collo inditur, agitur in altũ reus, in imũ detruditur, collo insilit carnifex; iámq; nemo mortuũ diffitebatur, cùm pari fato deficiens iterùm duplex funis, humo reum exponit: nunquã intentiùs acclamatum; vndique MIRACVLI, MIRACVLI nomen personat, ipsóque capitalium prafec-

Tasrieu Langlade. Recollects.

Sclarmond.

Resti addicitur.

Ad fidem Catholicã conuersus votum Virgini Deiparæ nuncupat.

Bis morti non nisi miraculo eximitur.

tus equo præceps desiliens, laxari restē iubet à collo pendulam, quæ vestigium iugulo tam altè impresserat, vt primâ fronte strangulatum nemo addubitarit; cùm ille placidè oculos explicans prodit à reste, aut præcipiti casu sibi damni illatum nihil.

Miraculo mortis exémptus.

Regi exhibetur.

Præfectus ad Regem accurrere, crebrescentéque miraculi fama, Sclarmondus adesse, aduolui Regis genibus, veniámque criminis petere, quod tanto ipsemet Deus miraculo condonasset; Rex se vltorem negans, vbi Deus ipse miraculo parceret, vitam donat, exsoluendóque ad Virginem Montissartati voto, numerari iubet profusâ largitione pecuniam. Vidi ego à voto reducem, Franciscaníque Recollecti supra publicam fidem eâ de re scriptum habui, propriâ ipsius manu ita obsignatum, HIPPOLYTVS LANGLADÆVS RECOLLECTVS INDIGNVS.

Gasto Borbonius magno vitæ periculo ager.

Ad hæc ipsa tempora militari morbo, qui tunc grassabatur Gasto Borbonius Regis frater Moissaci, magno vitæ periculo laborabat, iámque præsentibus malis futura perpendens pullam Gallia vestem induerat, quando ad habitas publicè preces meliùs

Votum illi.

habuit princeps; faxit Deus, vt qui à Rege in Galliâ primus est, nobilitate sanguinis, virtutum omniũ cumulo primus item ab illo dici possit: multũ dixi, parem enim LVDOVICO nostro si virtutes attendis, etiam venturis retrò seculis natura negabit. Baro Hayæ extra ordinem Britanniæ Regis legatus, contracto ibidem ab aëris pestilentiâ morbo, diu salutem in periculo habuit, assiduæ medicorum, quos illi Rex procurauerat curæ, vitam à Deo debens.

Baro Hayæ Britanniæ legatus ægrotat.

Intereà quia subsidiariam Montalbanensibus cohortem

Engouleſme. Mommorancy. Vendoſme. Lautrec Lavaur. S. Supplice.

cohortem aduentare fama peruaſerat, Ducibus Engoliſmenſi, Mommorancio, & Vindocinenſi, ſtationes ad Albienſem prouinciam diſtribuuntur, Lautricum illi, huic Vaurum, tertio Fanum Sulpitij; quamquam eâ parte tentatum nihil, ſuprà Albienſis agri deſolationem, quem, obluctantibus licèt imperatoribus, proteruia legionariorum depopulabitur. at hæc infrà.

Stationes in ſubſidiariam cohortem diſtributæ.

CAPVT VI.

EPITOME.

Infortunatus Mayennius à caſu fortior hoſtem premit. à Guiſio, & Schombergo inuiſitur. magno omnium mœrore occumbit. Gurſius & Schombergus defectis animo legionariis adſunt, caſtráque ſalua habent. Toloſæ Mayennio velut parenti patriq; parentatum. habita ad principis Lotharingi funus oratio. multis illi nominibus Aquitania deuincta. laudatur quòd vitulo numquã aureo immolauerit, quòd inueterato odio Luynæum proſequutus, numquam FAVORI *litauerit. Mayenni in Sectarios odium. expugnatæ ab eo in Aquitania vrbes. illata Aigullionum eius oſſa. Pariſienſis populi ab eius funere immenſus dolor. ortâ ſeditione Carantonio Templo ſubditur ignis. actis in furcam ſeditionis auctoribus reſtincta ſeditio. Pontes Lutetiani ardent. iniuriâ dictos incendiarios Caluiniſtas. decretæ de publico eleemoſynæ. Mommorancęa principem Galliæ partes. in pontem Bor-*

bonum magnâ contentione disploditur. expugnantur Monasterii à Ioinuillio munimenta magnâ laude. Reynesius vulneratur. sufficitur ei Riparianus. cuniculus ad Mommiratum Regiis infortunatus. vasta ruina reparatur. Rohanei ad Consules codicilli.

Infortunatus Mayēnius à casu fortior.

QVæ aliū consternassent infortunia, quibus violentiùs in dies afflictabatur Mayennius, in eo rupem inueniebant Caucaso duriorem; glomerabantur in eius caput mala, vt virtuti heroïcæ aduersa consultò fortuna videretur. Iam valla in fossam hostilem induxerat, occupatísque muniminibus extimis, deditionem breui eâ parte sperabat aut expugnationem, cùm ad Sept. XVI.

A Guisio & Schombergo inuisitur.

Guisium & Schombergum amicè eum inuisentes in valla ducit (quasi vnà hâc festiuè habendi hospitis ratione) sequi Guisius & Schombergus, celeritatémque operis mirantibus; Minimum, inquit, istud; quamquam nihil hosti est, quo effugiat, si pluteum semel, qui portæ adiacet tormentis disiecero; his dictis designaturus lòcum assurgit, cùm in eam partem collimato præsidiarius sclopo eâ fati malignitate displodit, vt leuissimo in speciem ad sinistrum oculum vulnere ceciderit heros rotulati sclopi, vt dehinc agnitum tenuissimâ glande. Schombergus ruentem excipere, nec diu cùm de salute animæ sæpius monitus, sublatis in cœlum oculis penè in momento expirauit.

Guise. Schomberg.

Occiditur Mayēnius.

Hìc supra fidem est, quo luctu in vniuersum miles imperatoris sui fatum prosequutus sit, vnà ipsius nece, vulnerati lethaliter legionarij desertâ militiâ

impedimenta legunt; cùm Guisius effusus in lacrymas, victo ex rei necessitate gemitu, præsentiâ suâ acies erigit, agminâque huc illuc circumequitans, adesse clamat, amisso principe Lotharingo, nouum Lotharingum, redirent ad castra, viuere in Guisio imperatorem illis; si non ingrata imperia forent: atenim vbi disparem animo vultum diutiùs ferre nequit, secedit; ex aduerso dilapsos Schombergus milites quà minis, quà precibus in valla retrahit, Mayennium non nisi leuiter vulneratum, si starent in armis nihil esse periculi, si dilaberentur omnia desperata. His plura hinc inde addita, quibus in valla redijt miles, sic castrorum ad Borboniam metationem eâ die Guisio & Schombergo debita conseruatio.

Guisius & Schomb. rgus conser-natos mili-tes confir-mant.

Maior hîc Galliæ, ne Christiani orbis dixerim, iactura fuit, quàm vt cõcipi possit, nihil stylus habet, quo mœrorem populi, nobilium eiulatus, parlamẽtorum, ipsiúsque Regis dolorem exprimat: silebo igitur ne contra historicam dignitatem, alijs in speciem proloquentibus, videar questus ipse meos depromere: vbique in Gallià principi parentatum, Tolosæ maximè, vnde in publicum prodijt Oratio funebris, quà, non ineptè, Iudæ Israëlitæ comparabatur in ea verba ex I. Machab. cap. IX. FLEVERVNT IVDAM OMNIS POPVLVS PLANCTV MAGNO, ET LVGEBANT DIES MVLTOS, ET DIXERVNT; QVOMODO CECIDIT POTENS QVI SALVVM FACIEBAT POPVLVM ISRAEL? His addebatur; Soluamus bono principi stipendiarias lacrymas, flent omnes, flent ignoti, flent timentes, flent & inuiti, flent & qui

Tolosæ Mayennio parentatiũ.

Habita ad eius funus Oratio.

videbantur inimici : omnes enim non imperatorem tantùm, sed & parentem Patriæ obijsse illacrymant, suáque omnes funera dolent. heu! heu! sublatus es, & hæc omnia simul tecum: omnes pariter abiere delicię & lætitiæ nostræ, iam curæ irruunt, iam molestiæ hinc inde pulsant, & solæ angustiæ te abeunte remanserunt. Accedebat ex II. Regũ cap. III. NEQVAQVAM VT MORI SOLENT IGNAVI MORTVVS ES ABNER, MANVS TVÆ LIGATÆ NON SVNT, ET PEDES TVI NON SVNT COMPEDIBVS AGGRAVATI : SED SICVT CADERE SOLENT IVSTI CORAM FILIIS INIQVITATIS, ITA CORRVISTI, adhuc Bordonius (id Oratori nominis erat) ego nihil habeo, quod adijciam, quàm vniuersum Aquitaniæ luctum, quę supra publicam iacturam prorege carissimo destituebatur, cuius virtuti minimum est voces, & verba rependere, nî stylo plusquàm ferreo ignitus amor, pulchrum MAYENNII nomen inurat cordibus, quæ illi à Rege debẽt, quod spirant. Bourdon.

Multis nominibus Aquitania Mayẽnio deuincta.

Rex naturâ, virtutéque constans diu ad nuntium, lacrymas eluctatus, dolorem cohibere non potuit; quinimò obortis ad mœrorem lacrymis fecessuíque commisso dolore, multa secum altâ cogitatione volutabat solus, qui neminem in secreti conscientiam adesse voluerat, vnum aiunt væsanâ crudelitate FAVOREM, explicatis placidè ad rei nuntium oculis, nihil prodidisse doloris; quia nempe purpuratis omnibus AVREO VITVLO immolantibus, vnus Mayennius idolorum cultu constanter abstinuerat, ab vno Regis obsequio, quidquid aliun-

Numquam aureo Vitulo immolauit Mayenzius.

de seruitutem sapit aspernatus: hinc mutua inter Luynæum, & illum odia, potentioribus vtrisque, ille gratiâ populari, hic diuitijs, quàm vt se ferre inuicem possent. quippe arduum est eodem loci potentiam & concordiam esse. Silentibus reliquis principibus, vnus ille operam conductitiam Luynæo negabat, vnde exhinc potentiùs viri audacia velut frenis exsoluta prorupit.

Inueterata inter Mayennium & Luynæum odia.

Mœrorem Regiorum augebat triumphus hostium, quibus in momento res patuit, quidquid illi non nisi biduo pòst compertam asseuerent; nec enim nisi collimato in Mayennij caput sclopo disploserat infelix legionarius, quinimò obseruata mitellâ cæruleâ, quam ad collum Torquatus eques gestabat, non incerto ictu agnitum caput transfoderat. Vidi ego priuata Montalbanensium ea de re scripta, quibus virtutem principis, quam nemo diffiteri audeat, in altum efferunt, positúmque aiunt vno vulnere vitæ Mayennij finem, odióque, quod non ita diu (sic enim loquuntur) in Sectam vniuersam conceperat. Sic Mayennius finijt principum exemplar, imperatorum ad militiam typus, præcarus suis, hostibus vnâ denominatione formidabilis: sic finijt post captum Neracũ, Caumontiũ, Castrũjalousium, Mansum Verduni, Insulam Iordanæam, Malouicinum, Albiasium, Bourniquellũ, Nigrampelissam, Calciatam, Regalẽ vrbem, Mombetoniã arcem, Bartas, Corbarrium, aliásque his similibus arces, quod supra enarrauimus. Sic iterum Mayennius finijt, cuius virtus, si vel vnum ad Regis latera habuisset imitatorem aut æmulum, confectam pe-

Mayennij in Sectã rios odium.

Expugnata à Mayennio vrbes.

nitus, Rebellionem hodie gauderet LVDOVICVS, quam enſe ipſe ſuo, vnius ope Mayennij proſtrauit victor, retinentem quid adhuc poſſeſſionis antiquæ, in duabus vrbibus Rupellâ & Montalbano, ad quas firmat etiamnum veſtigia, expugnatis reliquis. ſed hæc infrà ſuo loco.

Poſtquàm ad Mombetoniam arcem, expoſito de more cadauere, exercitus Mayennij ſuprema defleuerat, habitus illi extremus honor, oſsáque gentili tumulo ſecundo Garumnâ Aigullionum inlata, vbi ſuprema illi officia rependêre ſui. *Eius oſſa Aigullionum illáta.* Aiguillon.

Vbi occubuiſſe heroëm Lutetiæ conſtitit, nihil in vrbe ſupra populi planctus, & lamenta auditum, neque dici poteſt, quis arctum Regis Conſilium, quis Senatum habuerit mœror; in Sectarios vbique clamor: delendum ad internecionem perfidæ gentis ſemen; fatale Regijs aciebus eorum contubernium, qui in obſequij ſpeciem Regem circumſtant, toties peieratum abijs, vt vix ferro & flammâ expiabile ſcelus. Qui Lutetiam nòrunt, eam ſciunt immani pondere vrbem, quæ non niſi ex gladiatoriâ viuentes habeat eò numero, qui componendo prædonum exercitui ſatis eſſe poſſint, gens deſidioſa, nõ niſi fortunę arbitrio viuens, aliorum damno, capitiſque in dies periculo. Illi ad rei nuntium, rati prædæ occaſionem oblatam, vrbem per turmas circumire, iurgijs primùm Sectarios vrbis oppidanos excipere, àverbis ad verbera, à verberibus ad incendium, ab incendio ad prædam iri: inter ſeditionem dilapſi plerique Carantonium oppidum (ibi Lutetiani Sectarij, religionis ſuæ ritus non procul Charenton. *Lutetiæ ab eius funere ſummus dolor.* *Orta ſeditio.*

ab vrbe celebrabant) circumstant; nec diu cùm direptis ædibus, templum occupatur, ibi conferri in medium scamna, cathedram ipsam & libros, subdíque ignem; vt arserit eâ die pagus, diuitijs recèns ad Sectariorum frequentiam auctus. *Ardet Caventonium templum.*

Lutetiæ interim, municipij Magist-ɔɹɐʇu) smɐr torum præpositum vocant) testinguendæ seditioni vrbem circumequitare, agere in vincula reos, furori opponere purpuram; at irrita penitus erat, præualente seditione, auctoritas; nisi ad commoti præsentiam populi dissidij auctores duo, in furcâ proditionis pœnas luissent. *In furcam acti seditionis duo.*

Ad XXIV. Sept. prouectâ iam nocte, fato an consilio, incertum, arsere nobilissimi pontes, quibus à molitoribus & mercatoribus nomen, illius iactura leuior, quippe à carbaseâ supellectile, quæ eo loci prostabat vænalis igne absumptum nihil, præter magni pretij ædes: huius id fuisse dispendium memorant, vt octingenta aureorum millia supra ædium æstimationē, mercatoribus perijsse haud in dubio fuerit: enimuero vasa hîc aurea, argenteáque, eâ à mercatoribus copiâ asseruabantur vt supra fidem sit quid illis perierit; argentum solidum, signis aspera pocula, pura, cælatáque vasa, primùm ignis liquauit, dehinc absorpsit defluens; quamquam minimi ea iactura momenti; si cum vnionibus, adamantibus, topasijs, armillis, aliísque id genus à muliebri mundo conferantur, quæ omnia aut Sequana secum in Oceanum inuexit, aut deuorauit ignis. Nondum probè liquet, cui infortunium debeatur; sunt quibus placeat inditum à Sectarijs ignem, *Pontibus Lutetianis subditus ignis.*

Le pont aux Musniers, aux Marchans.

Seine.

Falso creditū a Sectarijs sub diuū ignem.

quasi ægrè tulissent Carantonij templi incendium, tacitâque secum mente vindictam meditati, non aliam in promptu habuissent, quæ in vniuersum magis infesta foret; atenim deest postulationi probatio, vel vno hoc indicio, quod si tempora ritè perpendimus, inueniemus dubio procul Septemb. XXIV. conflagrasse pontes, & insequenti XXVI. inditam pago Carantonio flammam; vnde ea feliciùs probatio duci poterit, immissum pontibus ignem, vnâ in Sectarios suspicione, accendisse in eorum ruinam nullâ causæ cognitione populum.

Decreta de ublico eleemosyna.

Parlamentum ruinâ agnitâ publicas decreuit eleemosynas, eorum solatio quibus ab igne, omne penitus patrimonium aberat; at leue viris olim ditissimis eleemosynarum subsidium; ferunt Lutetiani parlamenti præsidem, eo incendio ædes amisisse quæ in singulos illi annos viginti librarum millia rependebant.

Mommorācaa principem Galliæ parit.

Per id tempus Mommorancæa Condæi primarij principis vxor, hæredem illi, Galliæque masculum peperit, optatus diu masculus ille partus in Gallia, ex quo ab Henrici fato luctuoso, tribus è prosapiâ Regiâ principibus viduatum fuerat regnum, Aurelianensi Regis fratre, Contio, & Suessionensi magno omnium applausu exceptus fœtus, cui si Delphinus, cœli liberalitate accresceret, foret liliorum amantibus lętitiæ complementum.

Monsieur d'Orleans. Conty. Soissos

Mayennio Mareschallus Themininus suffectus.

Extincto ad metationem Borboniam imperatori suffectus Mareschallus Themininus, qui primi antè Castrametatoris officio fungebatur: ille nihil Mayennio magnitudine animi impar, eâdem die

(ne

(ne vniuersi exercitus consternatio pateret obsessis) verbera tionem acriùs redintegrari iubet, ictúsque machinarum muralium numerati ad vesperam CXV. Iam suprà memorauimus Borboniam arcem, ab vrbe Tarno amne dirimi; visum militari concilio operæpretium, collimari in pontem tormenta IV. quorum indesinenti displosione quassatus ille, Villæ-Borboniæ, vrbísque commercium intercluderet: Septembris ergo XVII. in pontem L. ictus displosi, postridie, totidem circiter, donec post diutinam verberationem agnitum conatu irrito lapideam molis ingentis columnam verberari.

In pontem magna à Regis contentione displosum.

XX. mensis intensiori quàm antè displosione actum: in Villam-Borboniam CCCXXVII. ictus, quibus disiecto propugnaculi apice, Coridori omnes facto impetu expugnantur, vnde Vignaucio, qui tunc fortè aberat, immensus dolor; in Mommiratum nullo dehinc prælio C. circiter, in Monasterium quà ad fossam munimen ingens assurgebat (passerem vocant) CCXLVIII. nec dubitauere obsessi quin magni aliquid in eam partem Ioinuillius meditaretur. Nihil moratus Reynierius stationem nouo milite supplet, hemicyclum, illíque claustrum adiacens nouo præsidio firmat, centurias ad fossam duas in quadra distribuit: euaporatur interim magnâ cuniculus violentiâ, irrumpunt in claustra & Coridoros Regij, pellitur hinc magnâ iacturâ hostis, ab hemicyclo in fossam artificij ignes iaculatur, femina præ alijs audaciâ habitúque conspicua vbi ollas liquatâ pice refertas in turmam irruentium iactat, glande transfossa viam in hemicyclum

Moyneau.

Oppugnatio ad Monasterium.

aperit. Hæc inter adesse Forcæus, iámque à Regijs expugnatos Coridoros, tentare irrito nisu. Reynie-sius ad imperia huc illuc distentus ad tibiam glande traijcitur, Bucæus, Riparianúsque vulnerantur: denique XXX. hostium cæsis, sauciatis XL. quos inter præfecti plerique, in Regios non nisi nocte appetente victoria inclinauit; magnâ Arpajoni Lousieriique laude expugnatis munimentis extimis, Coridoris magno & minore, claustro, hemicyclóque.

Reynesius vulneratur. Reynies Dubois Lariuiere. *In Regios victoria inclinat.* Arpajoun. Lousieres.

Reynesio sufficitur Riparianus Postridie post suffectum Reynesio Riparianum, Forcæus qui hesternam Regiorum victoriam ægrè ferebat, claustra à Ioinuillio recèns locis expugnatis constructa, tormentis ab vrbe quassari iubet, oppugnandi animo: imò & disploſæ machinæ ruinam ediderant, oppugnatióque in procinctu erat, cùm ad raros præsidiariorum ordines, militari consilio pugna inhibetur, conseruando scilicet militi.

Cuniculus ad Mommiratum Regius infortunatus. XXII. Sept. cuniculo ad Mommiratum eo Regiorum infortunio inditur ignis, vt resiliens in ipsosmet propugnaculi disiecta moles, penè omnes obruerit, quibus primum cornu obtigerat; hîc miserè sepultum memorant Lamaisonum magnum Chapesianæ cohortis primipilum, qui euaporato cuniculo parabat irrumpere. Non antè à cuniculo ruina vastior: quippe XX. pulueris tormentarij centupondia ruinam aperuerant V. circiter & XX. passuum. Ad rem vtrimque impræuisam, vtrimque pauor; primum Regiorum cornu ruina oppresserat, reliquis vix progredi ausis; præsidiarios qui eâ parte agebant humus item dissiliens absorpserat viuos, vt

Lamaison. *Lata à cuniculo ruina.*

oppugnantibus, propugnantibúsque diu desertus
Lantas. locus; donec Regiorum Lantasius, ruinam occupare iussus, Normannicæ cohortis centuriam, cuius ipse præfectus erat, magno in hostem impetu agit; at munitâ præsidiarijs iam antè ruinâ, post graue prælium retrusus in fossam glande cadit. Fusis Regijs obsessi ruinam reparabant, cùm tormenta in eam partem disploſa magnâ illos clade afficiunt, occiſo
Lagueppie. inter alios Barone Guepio, in cuius audacia magnum obsessis erat rebus gerendis momentum. Auertendis ergo à verberatione ad prælium Regijs, quò murus interim reficeretur, erumpit præsidiarius, manúmque strenuè conserit, dum à tergo cunicularij palis, & ligonibus nouum ducebant murum: fatigatis à prælio qui primi eruperant, habito legionum delectu, noui substituuntur; donec ad noctis crepusculum productâ pugnâ, æquali hinc inde iactura in munimenta retruditur hostis; quod ruinæ supererat nocte intempesta reparatur. Parum
La Force. Orual. Castelnau. Dupuy. abfuisse memorant quin Forcæus, Oruallus, Castronouanus, & Puteanus primus Consul, quorum consilijs & auctoritati rerum summa inerat, munimenti ruinâ obruti fuerint, qui vix inde pedem extulerant, cùm disiectum est.

Tormenta Regiorum ruinam reparantibus infesta.

Magnum Forcæo Oullegue periculum.

XXVII. eiusdem mensis lentâ supra modum verberatione nullo vtrimque prælio actum: imminente
L'Isle-mais6. nocte Intuladomus Sectarius nobilis codicillos ad Consules mittit; Rohanæi se Oratorem cum Oratore item Regio tractandæ paci adesse, prætérque commeatum expectare nihil; re in concilium deductâ datur commeatus; legati ad hæc vrbem su-

Initium de deditione consilium.

Rohanæi littera.

bire, redditúsque à Rohanæo litteris, de fide Insulædomui habendâ constat, qui Rohanæi animum rogatus depromere, adiecit; huc se à Rohanæo missum, habendis primùm Montalbanensi populo gratijs, quòd nihil nisi se consulto ad ea vsque tempora gesserint, monendis dehinc de statu in quem fortuna militiam suam deduxit, amissum nuper ad Fauchium exercitus sui florē, quíque prælio etiamnùm superstites forent, sacramento in fidem Regi adactos ad certum tempus; vix reliquas sibi cohortes V. vbi nec hominum quatuor millia, nec arma ex æquo. tentata à se mittendo obsessis subsidio extrema; at irritum fuisse conatum, Tarno ad Regiorum continuas stationes imperuio: superesse id vnum, vt iustis conditionibus victoris legem subeant, duram esse legem quam imponit necessitas, cedendum tamen. Ad hæc stupere oppidani, animóque defixi, in dubium trahere quæ audierant, aut non eam esse Rohanæi sententiam, quam ad Regij Oratoris præsentiam, non audeat Insuladomus depromere, aut deceptum falsâ de vrbis statu relatione Rohançum. agnoscendæ rei vocatur in secretum ille, intercedit Desplanus Orator Regius, ferendam negans hanc subditorum à Rege suo diffidentiam; exhinc oppidanorum coïre concilium, conueniréque omnium calculis non habendam Insulædomui fidem, donec oppidanis apertiùs Rohanæi animus pateat; petendum in eam rem à Rege commeatum, mittendo scilicet ad Rohanæum Oratori, qui oppidanis eius animum, præsentémque militiæ statum certò referat: atenim negato certis de causis à Rege

Obsessos habet stupor.

Re infecta hinc inde discessum.

commeatu, nihil hinc inde actum.

Quæ sequitur Septemb. XXIII. hosti quidem funesta fuit, desideratis Sectariorum aut captis D. nec ideò minùs infesta Regijs non nisi in speciem victoribus. expeditionem paulò altiùs repetamus.

CAPVT VII.

EPITOME.

Obsessi, vigiliis assiduóque labore fracti subsidiariam cohortem expetunt. triplex legionariis Montalbanum iter patebat. Rohanæus in Labruguieram obsidionem simulat. de subsidii transitu monitus Engolismenses stationes nouo delectu supplet. fanum Antonini Belli-fortius subit. transuadato flumine in quadra agmina actes ordinat. Pennauairio duce cohors Gresiniam subit. incutitur timor ingens cohorti. sacramento in vitam adactus miles. variæ ea de re Regiorum sententiæ. decepti communicatâ hostibus tesserâ Heluetii. primum agmen sinè prælio vrbem ingreditur, in secundum acriter pugnatum. tertium ab Aguienno postera die capitur. accusatur Luynæus. signa hostium capta. irritum hostem inter & Theminium colloquium. dissidium in vrbe. Regiorum cuniculus ab hoste aperitur.

Debilitati hostes cohortem sub fidiariam in dies expectabant.

REGIORVM assiduus labor, eò rerum summam deduxerat, vt obsessi citra præsidiariæ cohortis spem vnâ, desperatâ salute languerent; cæsis à diutinâ iam obsidione plerisque, pluribus sauciatis, debilitatis labore & æstu qui superabant, vt vel ferendis armis impares forent, res in extremum illis discrimen venerat: cùm Rohanæus ratus (vt res erat) Sectæ salutem in Montalbano sitam, Bellifortium (cui ex militari audaciâ non iniuria id naturâ inditum nominis) iubet calcatis hostibus rectâ Montalbanum ire. triplex iter patebat. Inter Albam Augustam, & Insulam Albigensium Catholicas vrbes, vadus erat, nec procul hinc portus, ad quem apertâ dehinc planitie, transmeari poterat Tarnus; id primum iter, arduum illud circumstantéq hinc inde phalâge Regiâ, legionario periculosum. Ad sinistrâ Castro Albigẽsium in plano erat Reuello Sectariâ vrbe, Carmanium via; Carmanio Montalbanum, non nisi mediâ Tolosâ, transmeando scilicet Tarno ad Villæ-Borbonix pontem, eò tutiore itinere, quò impręuisum erat, id secundum. A dextrâ, non procul assurgebant montes, non nisi legionarijs peruij, hàc in aduersam planitiem cohors deuoluta, fanum Antonini non ægrè subitura sperabatur, placuit tentari eâ parte fortunam.

Triplex Castro Montalbanum iter.

Beaufort.

Alby. L'Isle.

Reuel. Carmâ.

Rohanæus obsidionem simulat.

Nihil ad iussa moratus Bellifortius, Castro Lombersium pergit: interea à Rohanęus auertendæ à Tarno procul Engolismensis phalangi, in Labruguieram obsidionem simulat, educuntur Castro tormenta bellica, obsidioniśque in promptu appara-

Lõbers. Labruguiere.

tus, cùm Bellifortij cohors à præfecto Lomberſiæ arcis, quæ vrbi ſupereminens à Rege ſtabat, detegitur. Nec morâ, tormenti ab arce iteratâ diſploſione, monetur Engoliſmenſis, cuius non hinc procul ſtatio erat, monitus, in armis ad ripam Tarni eſſe iubet alarios, ſtationéſque nouo delectu ſupplet: atenim Bellifortius, qui non niſi nocte appetente ſe commiſerat viæ, ſuperatis nocte intempeſtâ per varios anfractus periculis, ad primum diei crepuſculum, Corder. Corduam Catholicum pagum ad Tarni ripam venit, non alibi facilius vadum; Regiorum ſtatio leuis in fugam agitur, interiectóque trium horarum tempore, quo Regij interim adeſſe potuerant, vlteriori ripæ ſiſtitur cohors, non niſi legionariorum duobus aut tribus ad fluctus aduerſos deſideratis; trans flumen Bellifortius agmen in quadra diſtribuit, militaríque greſſu explicatis ſignis, tympaníſque ſonantibus fanum Antonini ad veſperam venit, ieiuno adhuc poſt XXIV. horas milite: quamquam ſunt quibus placeat traiectitiam cuilibet militi annonam Lomberſij procuratam, panem viritim, quem munitionarium vocant, medio ſune tormentario in faſciæ modum, ad latus pendulum.

De ſubſidii tranſitu monitus Engoliſmẽſis.

Stationes nouo delectu ſupplet.

Fanũ Antonini Bellifortius ſubit.

Trans Tarnum patebat hinc inde planities lata, ad quam vel leuiſſimus L. equitum ordo, cohortem mille & ducentorum hominum ad internecionem deleuerat. Nihil metu ſolutus Bellifortius, quamquam amnem iam tranſuadarat, in duas turmas aciem diuidit, creditóq; ſibi extremo cornu vtpote quà immĩebat periculum, Roſſilierum à frõte primo agmini præficit, à dextrâ progredi in armis

Trans flumen aciem ordinat.

Roſſelicre.

iubet Brunæum magnum cohortis primipilum, Boyerij centurias nuperæ ad Fauchium cladi superstites ductantem. Bruneau.

Posterâ die inclinato in occasum sole, iussa progredi subsidiaria cohors, Pennauairio ductãte Gresiniam subit, ibi exactâ nocte, crastinóque ad vesperam, viæ denuò salus committitur; longus hîc ducis imperitiâ error; iámque Bellegardam die appetente ad tertium ab vrbe milliare ventum, cùm regredi iterum ad noctem vsque placuit, faciliore scilicet inter obscura accessu, minúsque periculoso. Hæc inter, ad rarescentes vmbras detecti X. nõ procul equites, vsqueadeò subsidiarijs timorem incutiunt, vt turbatis illicò ordinibus, dilapsóque hinc inde milite, vix Bellifortio præfecti astiterint I V. donec agnitum non alios esse Cataphractos, quàm præfectorum ipsiusmet cohortis pedisequos, quos procul à cohorte egerat diutinus error, dominorum equis subuectos: atenim deficiente in sylua commeatu (iam enim X L. horas ieiuni exegerant) fanum Antonini regredi placuit; hîc dubius inter spẽ, metúmque miles hæsitare, hærere quippe inglorium, regredi turpe & periculosum, progredi exitiale videbatur; cùm Bellifortius habitâ districtè concione, sacramento in viam adactos iubet vrbe absistere, rogátque municipes, si pari iterum ignauiâ regredi legionem contingeret, pelleretur ab aditu procul.

Pennauairio ductante cohors Gresiniam subit. Pennauaire.

Incutitur timor ingens cohortis à suismet

Sacramẽto in viã adigitur miles.

Quia Montalbani salus vna in subsidio posita erat, statim à legionis transitu monitus Rex, in militare concilium rem districtè refert; in duas hîc sententias

Varia Regiorum sentẽtiæ.

tentias itum; stabat potior ab ijs ratio, qui eundum hosti obuiàm censebant phalange expeditâ; at præualuit eorum opinio cuius Lesdiguerius auctor, quibus duci fossam placebat, quà hosti iter; commissâ Estissac Heluetijs, Estissacíque cohorti statione: cauatis ergò ad primum ab vrbe lapidem fossis, exstructísque firmandæ stationi clausstris, operiebantur Heluetij hostem; cùm ille Albiasium inter & Nigrãpelissam transuadato Auarione, per obscura noctis, in leuem equitum stationem incautus incidit; at non alio quàm sclopetorum nisu in fugam abripitur eques; Bassompetrus, alariorum turmæ à tergo instare; cæsis hinc plerisq;, pluribus illinc vulneratis nullo prælio subsidiarij vltrà pergere, inulti cadere quos à tergo Regij feriebant; à fronte, sibi viam per fossas, per valla armis sternere, aduersæ Heluetiorum cohorti (vbi detectâ proditio) obluctari: communicata etenim hosti per nefas tessera Heluetios diu decepit, vt primum agmen elabi in vrbem permiserint, rati cohortem regiam, quæ stationem eâ parte subiret. Secundum agmen ductabat Rosselierus, Pascaletus & Pennauairius tertium. hic prælium acre: quippe Heluetij fraude agnitâ, clamore ingenti, districtis acinacibus irruere; Rosselierus à dextrâ viam moliri per clausstras; Bellifortius qui iam primo agmine vrbem subierat, designandæ suis quà facilior transitus viæ, regredi, seu militis amore, seu prælij æstu: atenim vbi errantibus meme adsum Bellifortius, clamitat, duplici vulnere sauciatus ab alarijs capitur. Intereà oppidani accensis ad pinnas lucernis, errantibus vrbem indicabant, tympanísque ad

Commissũ Heluetijs, Estissacóq; propulsãdi subsidij munus.

Albias. Negrepelisse. Lauairon.

Bassompierre.

Primum agmen ferè illa ipsa vrbẽ ingreditur.

Rosselliere. Pascaliet. Pennauaire.

Manus cũ secundo cõmittunt.

Accensi ab obsessis ad pinnas faces.

Pulsatæ campanæ. munimenta, tubis, & campanis indesinenter pulsantibus accendebant ad prælium; atenim pars viæ ignara præcipiti cursu in profundiores agi fossas, pars in claustra munitósque incidere aggeres, pars suggressa feliciùs in vrbem elabi, tentatáque nunquam nisi in obsistentes pugnâ, Regios magnâ ex parte intactos præterire.

Primum agmen ingressum. *Secundum magna ex parte cæsi.* *Tertium in vincula actum.* In tria agmina diuiserat Bellifortius cohortem M. & C C. legionariorum; primum agmen proditione prædictâ, nullo in vrbem prælio euasit: secundum partim viam sibi ferro aperuit, partim intercidit: tertium quod C C C. circa militibus constabat Pēnauairio duce, ab vrbe prohibitum Gresiniam syluã appetente luce subibat, cùm ab alarijs Regiotũ, quos Comes Aguiēnus ductabat, in vincula acti Aguien omnes, Tolosam in Sectæ ludibrium missi sunt, vnde post afflatos diu pestilenti halitu carceres, vt sententiam iudicum, reorum mors inopina præueteret peste luctuosâ cadentium, Burdigalam secundo Garumnâ ad triremes, quæ tunc Rupellam circumstabant mittuntur: atenim Oceano perduellionis vltionem Garumna inuidens, actas in scopulos cymbas absorbet, vt ne vnum quidem caput euaserit. quod infrà.

Infortunio inopino aquis absorpti.

Iactura hostium simul & victoria. Iacturam hîc hostium memorant D C. hominum fuisse, ducentos circa cæsos, reliquos actos in vincula, vrbem ingressos D C. plerisque sauciatis, vnde non leue obsessis præsidium.

Accusatur eâ de re Luynæus. Memini iactatos ad ea tempora in moderatores concilij militaris ab ijs questus, quibus res innotuerat. Infelix Luynæus, qui seu simplicitate plusquàm

puerili, seu innatâ sibi remilitaris imperitiâ decipi se ab hoste passus illusoriam hîc præstitit Regis auctoritatem. Oppidanorum illi plerique mentiebantur fidem, vt in spem quotidie Montalbanum expugnaretur; habebatur præalijs in vrbe potens aliquis, Forcæus ille, nécne, mihi nondum constitit, qui sæpius à Comestabili literis compellatus, optatam à se quidem responderat vrbis deditionem, & procuratam pro tenui facultate; at irritum fuisse conatum præualente Rebellium factione, neque sibi ad manum esse milites, quibus aut portam occupet intromittendis Regijs, aut seditione in vrbe valentiùs excitatâ, viam expugnantibus facilem sternat; si dabitur subsidiaria cohors, non dilaturum se vrbis deditionem, aut si dedi nequit, positurum in plano expugnationem. Habitâ Comestabilis fide, alarijs ad Tarnū pugnā inhibuisse, Bellifortioq; aperuisse vrbem circumferebatur, quod ab Elbeno detectum memorāt, qui desertæ ad Tarnum stationis, datíque hostibus transitus postulatus, codicillos in medium produxit, quibus hosti commeatum dare iubebatur. At incertum illud, mihíque non alio auctore datum, quàm tacito tunc rumore.

Deceptus ingeniosa fraude.

Elbeno.

Signa hostium capta V I. quorum primarium eam inscriptionem præferebat VI VIA FIT. Bellifortius, Pennauairiúsq; capti, quique temeritatis pœnas non nisi capite luisse debuerant, mansuetè habiti, præter spem omnium, illi castris pro carcere datis, hoc Tolosam misso, vnde pactâ ad annum sequentem pace saluus dimittetur.

Signa hostium capta Mansuetè cum Bellifortio à Rege actum.

Ad Kalen. Octobr. inito Theminium inter &

hostem colloquio multa ille de Regis clementiâ, pleraque hic de diffidentiâ quam se iustè concepisse aiebat: irritíque viri olim Montalbano amici precibus & minis, iussis absistere Oratoribus indesinẽti disploſione actum. Eâ die vallis in hostium fossam inductis, propugnaculo, quod à læuâ Borboniæ portæ assurgebat, succedunt Regij, stationémque in fossâ solido aggere firmant, vt propugnaculum manu ipsâ contingerent.

Irritum, hostem inter & Theminium colloquium.

Diſsidium Brunæum inter & Roſſelierum vnde ortũ.

Ortum Brunæum inter, & Rosselierum super subsidiariæ cohortis præfecturâ, capto Bellifortio, dissidium; Rosseliero scilicet præfecto primę centuriæ, Brunæo eiusdem cohortis maiore primipilo vtroque sibi primariam dignitatem vindicante, ita compositum est; vt Brunęo primipili in vrbe maioris (prælij primipilum vocãt) munus quod ab Adonis secessu vacuum adhuc erat, Rosseliero præfectura cohortis obtigerit: atque ita satisfactum vtrique; indecisâ quæstione, cuius etiam ijs, qui quotidie militiam tractant, difficilis decisio videatur.

Roſſeliere premier Capit. Bruneau Sergent Major du Regiment.

Productus in vrbem cuniculus ab incauto hoſte aperitur.

VII. eiusdem mensis productus in vrbem à Regijs plus æquo cuniculus, ab hoste qui vallum ducebat incautus, aperitur; cunicularij illicò in fugam abripi, hastati Regiorum (quamquam angustum foramen erat) cum præsidiarijs manum conserere; at leuior ea pugna fuit, quâ nec hostem hostis videbat, nec vtrimque irruere poterant.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Eruptionem in Borbonia castra hostis meditatur. præscriptus à Forceo eruptioni ordo. Barrautii cohors negligenter ad valla excubat. erumpente Sauiniaco manus conseritur. fugantur vigiles. Carmanius restaurat pugnam. in fugam agitur hostis. magnum hinc inde dispendium. Franconi virtus. Carmanius sauciatus. hostium Riparianus plumbo traiectus. stratagema non illepidum. oppugnatio à Regiis vniuersa. Chamierius magno oppidanorum luctu occiditur. irritum Comestabilis, & Rohanei colloquium. Proconsules in vrbe in subsidium Consulum creati. Mombrunus in Delphinatu Sectarios armat. captus Lasusæus Comes. fanum Fidei, & Monhurtium rebellant. à Sauiniaco trucidatur Boëssius. accusatos filium eius & generum. quare. Rex à funere dolet.

AVII. Octobr. ad XI. nihil memorabile vtrimque actum, solitóque displosio lentior: XI. tandem Forcæus nouæ cohortis subsidio auctus, non antè tentatam in Borbonia castra eruptionem indicit: quippe Regijs muro succedentibus, nî disiectis citò aggeribus, & claustris repellerentur, imminebat Borboniæ arci fatale periculum. eruptionis hic fuit ordo. *Eruptionē in castra Borbonia meditatur Forceus.*

Iubetur maior vrbis primipilus ex qualibet cen-

turiâ legionariorum V. I. habere delectum, duorum haſtatorum, I V. ſclopetariorum, quo habito CC. LXX. milites mediæ plateæ ſiſtuntur. lecti aſcaletus, & Pratæus qui eruptioni eâ lege præeſſent, vt primùm Regiorum ad foſſam ſtationi ſubderetur ignis, aggereſque & clauſtra diſturbarentur; dum Sauiniacus vir audax C. & L. militibus ab hemicyclo in valla, machináſque murales penetraret. Sauiniacum Durfortius cohortis Orualli primipilus maior ſuſtinebat; ſtabat ad munimenta tubâ prælio legem daturus Forcæus.

Eruptioni præſcribitur ordo.

Paſcalet. Dupred

Sauiniac. Durfort.

Præſcripto in eam formam ordine, iubetur delecta manus pontem ab vrbe in Borboniam arcem tranſmiſſura, ignitos ſcloporum funes extinguere, ne ab igne Regij vigiles in eruptionis ſuſpicionem venirent. Ex aduerſo, nondum orto crepuſculo Barrautij cohors, quæ ad excubias nóctem exegerat, labore eneruis, vigiliiſque fracta, pars laxatis in ſomnum membris altâ quiete decumbebãt, pars appetente iam iam luce, ſolutis excubijs deſeruerant valla, cùm, tympanis Regiorum, Dianam quod aiunt, ſummo manè pulſantibus, Sauiniacus ciri cumire, hortari ſua quiſque munia obirent, ſclopetiſque non in falſum diſploſis progrederentur intrepidi. Nec mora, præſidiarij cæteruis decurrere in valla Regiorum, vbi defecerant ſclopi, nunc manualia ſaxa, præuſtas modò ſudes, obiectáque fortuitò ligna iacere, nunc clauſtrorum trabes manu prenſare, auellere, & in renitentes cominùs niti. Regij contrà (quamquam incautos deprehenderat hoſtis) depellere obuios, deturbare vmbonibus, congeſtas la-

Barrautii cohors ad Regiorum valla excubans.

Erumpit hoſtis.

Manus conſeritur.

pidum moles tueri; nox alijs in audaciam, alijs ad formidinē opportuna, incerti ictus, vulnera improuisa, suorum atque oppugnantiū ignoratio: at crebrescente numero hostium, rariores Regiorum excubiæ cedunt; iam nullo obice valla, imò & machinas murales possidebat Sauiniacus victor, cùm Comes Carmanius vir strenuus, neque animi magnitudine indignus, qui à magno olim Monlucio originem ducat, arreptâ tumultuariò hastâ in hostem abripitur, sequuntur præuium Ornanus à Sancta Cruce, Franconus, Vice-comes Bosquius, Benquesius præfectique cohortium, coëunt legionarij, primorúmque exemplo manum strenuè cōserunt.

Fugatur Barrantis cohors.

Le Cōte de Carmā. Mōluc.

Carmanius restaurat prælium.

Ornano Francō. Delbosc Benque

Sequitur Franconus & alij.

A tergo interim Pascaletus & Prataeus, progresso vlteriùs Sauiniaco minoris modi tormentum in fossam trahunt, machinásque murales clauis corrumpere tentant conatu irrito; dum enim se operi accingunt, Regij auxiliares, qui clamore turbido, præcipitíque occursu Sauiniacum viæ incertum agebant in fugam, renouato hîc acriùs prælio sternunt obuios, fugientésque ad ipsa hemicycli munimenta insectantur.

Fugatur hostis.

Obsessorum eo prælio XXX. desideratos memorant, quos inter Petrobosceus centuriæ præfectus, popularibúsque studijs magnæ in vrbe auctoritatis. Regiorum iactura maior: quippe suprà legionarios centum, occubuere Vice-comes Bosquius, Maresealli Themini ex sorore nepos; Franconúsque cohortis præfectus, quorum ille in primo adolescentiæ flore magnæ spei adolescens, hic animo præ ceteris commendabilis & pietate, quod in ex-

Peire-bosc.

Iactura hinc inde.

Desiderati Bosquius & Franconus.

tremis prodidit: lethali enim ad pectus glande traiectus, statim à vulnere deficientibus eum viribus, sacrum in tabernaculo quod moriturus subierat, celebrari iubet, Eucharistiæque sacramento munitus, nihil mortem eluctatus placidè in momento expirat, vir magnæ apud Aquitanos auctoritatis.

Carmanius duplici vulnere sauciatus.

Comes Carmanius duplici vulnere sauciatus magnum virtutis specimen edidit; quippe post retrusum in munimina hostem, fossam, aggeres, claustráque Regiorum muris adiacentia recipit magnâ laude; dignus sanè cuius memoriæ lauros appendat posteritas, eius tamen virtutem heroïcam adeò fortuna æmulatur aut inuidet, vt à Regiâ procul, vbi non nisi fortunæ litatur, secessum apud suos quærens ambitionem cogatur exuere. Carmain.

Laudatur eius virtus.

Die III. collimatis in Mommiratum tormentis X. magnâ contentione disploditur, póstque ruinâ hexapodum X. apertam, oppugnatio parabatur, cùm à præmisso exploratore relatum, immensâ densitate murum ad IV. à ruinâ passus assurgere, nisúque non nisi irrito redintegrari eâ parte verberationem. Inter hæc Riparianus, dum à munimini-

Riparianus glande traicitur.

bus caput exerit, ab exploratore Regio glande ad caput traijcitur, vir magnæ apud obsessos auctoritatis; quíque Reyniesio paulò antè, ad Monasterij propugnationem successerat, Vignolium Bourfranci nepotem successorem habet. Vignoles.

Obsessorum strategema.

Die XIV. prouectâ iàm nocte Vignaucius Borboniæ arcis præfectus, terrendis Regiorum excubijs equo fame languido longiorem ad collũ baculũ aptat, colligatis ordine certo ignitis funibus, vt secundum

dum tenebras è lõginquo primũ eruptur hostis agmẽ videretur. Ad arma illicò in castris clamari, suppleri nouo delectu excubias, accendi ad prælium milites, equus fame tabescẽs nõ procul à vallis hærere defectus viribus, Regij vltrò prælium ausi quò scintillabat ignis displodere, donec acto in terram equo, credidere metu dilapsum hostem.

Indicitur ad tres metationes in vniuersum oppugnatio.

Postridiè indici placuit vniuersam ad Mommiratum, Borboniam arcem, & Monasterium oppugnationem: vnde, dubio procul certa expugnatio sperari poterat, nî proditoriè à Sectarijs, qui Regem circumstabant monitus hostis: ille Regij consilij, conscius, præfectis ad metationes munia distribuere, hortari milites, præciforia à primis muniminibus valla ducere, in effugium; cùm eodem ferè tempore, quamquam disparibus militum alacritate, & animo, euaporati cuniculi tres ruinam edunt; in Mommiratum prætoriana cohors irrumpit, póstque diutinam pugnam leuiori hinc inde iacturâ munitionem doliarem expugnat, loco diplosioni percommodo. Accendebat præsentia Regis legionarios, donec glande non longè ab eo traiectus miles primores adegit, quà precibus, quà vi amicâ procul hinc periculo imminenti Regium caput eximerent.

Monetur proditoriè hostis.

Rex non procul spectabat pugnam.

In Borboniam arcem, propugnaculúmque Pallias. liassij ad Monasterium minore contentione dimicatum, quamquam ibi à cuniculo, hîc à recenti tormentorum diplosione ex æquo ruina patebat: etenim oppugnatione præuisâ hostis, ita militum stationes diuiserat, vt quòcumque Regij ferrum verterent, adesset in armis præsidiaria manus, cui quò res

cumque caderet, cauatis opere interno fossis, non procul à ruinâ, effugium in tuto patebat. Tormentariâ pilâ ad Palliassęum propugnaculum, Minister Chamierius occubuit, vir apud Sectarios vanâ eruditionis opinione clarus, cuique Montalbanensis populus iamdiu summam rerum crediderat, concionem ipsamet die dimiserat, patheticè peroratus in hæc verba, NON INGREDIENTVR, quæ demissâ primùm voce, dehinc clariore, postmodùm intensissimâ, magnâ populi acclamatione pronuntiarat: thorace ferreo tectus, hastáque ad manum cecidit, quique vnus Rebellionis in Galliâ auctor dici poterat, in Rebellione perduellem animam posuit.

Chamierius Minister tormẽtaria pila occumbit.

Chamier.

Suprà diximus à Comestabili indictum Villamurij, Duci Rohanæo colloquium; quippe commeantibus vtrimque nuntijs nihil in summâ pacis proficiebatur; atenim mutato certis de causis loco, Reynesium tertio à Montalbano milliari circa id temporis conuenêre. Multa hinc inde proposita; Rohanæus, firmam tota Gallia pacem, Comestabilis præter debitam Regi obedientiam proponebat nihil, paratum Regem vt parceret; attamen firmandæ in posterum oppidanorum fidei, quę identidem vacillabat, arcem in vrbe designari, magè in ciuium salutem, quàm in libertatis excidium. Rohanæus seu potestatis in Montalbanenses diffidentiâ, seu iniustis ex animo conditionibus, re infectâ Castrum Albigensium redit.

Comestabilis & Rohanæi colloquium irritum.

Villemur.

Reyniés

Ad XXIX. Octobr. nocte concubiâ in Ioinuillij castra erumpunt obsessi, præfectis Ameto Forcæi filio, & Santorsio; numquam maiore hinc

Erumpens hostis.

Amet. Sainct-Torse.

inde contentione dimicatum. Sternuntur primi vigiles, vasáque tormentorum viminea diu ab hoste occupantur; donec appetente luce Regij, ad nouum delectum redintegratâ audaciâ, retrudunt

Peirille. nisu valentiore hostem. Præsidiariorum Peirilius adolescens glande cadit: nec procul hinc Peirilius pater, filio in extremis adfuturus aduolat, illum item transfodit plumbus, vt morienti filio moriturus pater incubuerit, ad nuntium præceps accurrere, qui superabat è familiâ vnus Peirilius, dúmque fratri, parentíque prouoluitur nõ dispari fato inter vtrumque medius cadere. Quia huc vsque obsessi Consulum auctoritati crediderant vrbem: imparibus one-

Cũ Peirilio patre pereunt filij duo.

Cõsũs. Burgades. Roques Reste. ri IV. imò & magnâ ex parte ægris, placuit Proconsules totidem ad munia illis publica adesse, Constantium, Burgadesium, Roquesium, & Restæum.

Proconsules in vrbe creati.

Pridie Kal. Nouembr. parato in Mommirati cornu cuniculo, prætoriana cohors in armis præsto esse iubetur: quia tamen ab exploratore relatum fuerat procul inde abesse præsidiarios; ne cuniculi innoxia illis euaporatio foret, placitum ad extima cornu munimenta, præmitti gregarium, qui amico in speciem dono, racemos obtulit, adesse illicò magnâ frequentiâ stationarij, vt subdito igne euaporatus cuniculus ruinâ plerosque obruerit, quos inter

Hostes Regiorum dono decepti.

Imbert. Masgrenier Bardon Mombrun. Imbertus præfectus, Masgrenierus, Bardonúsque viri primarij.

Per idem tempus, Sectarios in Delphinatu Mombrunus ad arma concitabat, tacitáque factione Gra-

Mombrunus in Delphinatu Sectarios concitat.

Lasuse. Grenoble. tianopolim intercepturus, Lasusæum Comitem operiebatur: nec diu cùm Lasusæus turmam alario-

rum expeditam Mombruni copijs auxiliarem in Delphinatum ducit; inualescit proximè adfuturi subsidij rumor, armantur rustici, locorúmque haud inexpertes, insidias rupes inter & saxa struunt: locus erat arctiore ad circumiectos montes semitâ, saxis confragosus, ideóque alarijs non nisi ægrè peruius: ibi rusticorum insidijs interceptus Comes aut mori iubetur, aut sistere. ille in fugam abripi, póstque lõgiores anfractus, viarum ignarus, quia in gyrum vertebatur semita, in easdem insidias recidere, vbi mori iterum iussus, aut sistere, in vincula cùm Vicecomite Machautio actus, Gratianopolis Parlamento sistitur. Monitus interea de Mombruni proditione Rex, Lesdiguerio iubet codicillis generi audaciam morari, si à suspicione criminis, quod in eum iactabat populus, immunis esse vellet: succensuit ille temeritati, scripto irrito; donec post solutam Montalbani obsidionem, pacatis præsentiâ suâ dissidijs, innoxium se à Mombruni Rebellione prodidit. at hæc postmodùm suo loco.

Capitur à rusticis Comes Lasusaus.

Machaut. Grenoble.

Ad Mombrunum Lesdiguerius scribit.

Suprà memorauimus Boëssium Pardalhianum, virum omni virtute præditum, nisi quòd erat Calui nista, Monhurtium, fanúmq; Fidei in Regiam retraxisse ditionem. Rex in gratiam facti, præfecturam illi vrbium saluis munimentis concesserat: ateniam maioribus heros experientiâ & animo, quàm vt magnis expeditionibus distento Regi non adesset; Mirambello filio Monhurtij, Theobono genero fani Fidei præfecturas paulò antè crediderat. Illi vbi Montalbani obsidionem in peius Regi vertere audiunt, perniciosè à Comitijs suasi rebellare in-

Fanũ Fidei & Mõhurtium rebellant.

consulto Boëssio, præcipitíque Octobri hostilitatem in Regios omnimodam exercere. Iussus malo medelam adhibere Boëssius, citatis equis Monhurtium, venit vbi (quâ pollebat auctoritate) vnâ sui præsentiâ consternatis Rebellibus, non ægrè restaurat debitam Regi fidem: imò, quod mirum cuilibet videatur, præsidiarij perduelles, quos ex circumiecto agro ad prædam, tutelámque vrbis acciuerat Marchio Mirambellus, vbi adesse Boëssium audiũt, laxâse ab vrbe propripere fugâ, arctioribúsque ad frequentiam fugientium portis, se in fossam à muris præcipites agere; adeò verum est, domandis hostibus, præualere interdum legionibus integris vel vnius capitis famam.

Missus Boëssius.

Rebellionẽ vna sui præsentia dissipat.

Sopitis eâ parte dissidijs, vrbéque nouâ præsidiariorum statione in Regis obsequio firmatâ, Gensacum pergit, vrbecula erat Castro non inualido, quæ Monhurtium inter, fanúmque Fidei media, fidem cum illis depoſuerat: admissus, nemine palàm obsistere auso, præsidiarios Rebelles absistere iubet, locíque pedaneo iudice, & Nausio viris non contemnendæ in vrbe auctoritatis accitis, fidem Regi debitam placidâ insinuabat oratione, modúmque conseruandæ dehinc vrbis proponebat, cùm Sauiniacus Ainessæus, vir ad omne flagitium natus, XL. sclopetarijs Boëssij cameram subit, ille amicos ratus, primùm comiter salutare, dehinc agnitâ ad silentium altius proditione, accurrere ad sclopum, adesse illi Sacerdos ex familiâ, sclopo ad manum: Sauiniacus Iudici, Nausióque, qui Boëssium etiam tum circumstabant iubere absisterent, displodere

Gensac.

La Nausc.

Sauiniac d'Ainesse.

A Sauiniaco occiditur

Sacerdos cum eo cadit.

exin X L. in momento ſicarij, cadere inultus heros, pluſquàm X X X. vulneribus: Sacerdos quem inſimul morti addixerant, diutino niſu eluctatus mortem, cæſis gladiatorum duobus, numero cedit, cadítque Rebellioni victima.

Multi Boëſſij necem parricidium dixere.

Non defuere ad ea tempora, qui Boëſſij necem parricidium dicerent, reis ſcilicet Marchione Mirambello filio, & Theobono genero; illo reſtituendæ Monhurtij, hoc conſeruandæ apud fanum Fidei Rebellionis: quod ſi ita habet, pereant vltoribus ferro & flammâ, qui probiſſimum, inuictíque animi virum, qui patrem proditoriè trucidarunt; ſi ferrum & flamma deſunt, diſpereant vltrice conſcientiâ ferro & flammâ internis, quos væſana prędæ, imperandíque libido fecit parricidas: quamquam non ità de parricidio conſtitit, vt non aliâ cauſæ cognitione condemnari hîc debeant, vix aliâ in eos probatione, quàm recentis in Boëſſium odij, præſtitíque ſicarijs ad fanum Fidei, Monhurtiíque aſylis capta exhinc in Regem apertiùs arma.

Non apud omnes ea de re conuenit.

Rex ad nũtium vehementer dolet.

Vix dici poteſt, quàm fuerit Regi ingrata viri bello perutilis, magníque momenti cædes, cui debitam primam Aquitanicarum vrbium obedientiam nemo ambigebat; quamquam eò tunc infortunij Galliam deduxerat belli atrocitas, vt cadentibus in dies magnis viris, renouando toties ad noua funera dolori impares animi callum malis obducerent, vnde deſideratis interdum primoribus vix in exſequiarũ ſuprema rependebãtur gemitus. Redeamus ad Regem, cuius virtutem ad Montalbani obſidionem perfida ſuorum eludit ĩduſtria.

CAPVT IX.

EPITOME.

Mommorancius à Galliâ Narbonenſi tribus hominum millibus adeſt. magno vitæ periculo ægro, dilabuntur vniuerſæ eius acies. militaris morbus in caſtris peſtilens. Sparſus à milite in Luyneum rumor effugio cauſam dat. luctuoſus legionariorum ſtatus. ab imbre noua peſtis. ægri milites Toloſam inuecti immenſa matronarum caritas. decem oppidanorum millia Toloſæ militari morbo cadunt. togati arctioris Regis conſiliti eâ peſte malè affecti. erumpit in caſtra Ioinuillii hoſtis magnâ hinc inde iactură. irritum de deditione colloquium rareſcit in dies ad morbos, militúmque fugam exercitus. ſoluitur obſidio. quare. in Luynæum poſtulatio. eius ad Modenæum litteræ apologeticæ.

Languedoc

PER idem tempus Mommorancius Galliæ Narbonenſis copias, quæ tribus circiter legionariorum millibus conſtabant, ad Regis imperium in Montalbanum ducit, præfectis (omite Riuenſi, Marchione Porteſio, Barone Roqueto, Moſſolenſio, Fabregueſióque; data illi ad portam ſancti Antonij metatio. Nec diu cùm morbo militari correptus, Rapiſtagnum Albigenſium vrbem inuehitur; vbi magno vitæ periculo diutiùs ægro imperatore, Narbonenſis miles ſenſim dila-

Mommorācius tria hominum millia in Regias acies induxit.

Magno vitæ periculo ægrotat.

Rieux. Portes. Laroquete. Mouſſolens. Fabregues. Rabaſtens.

bitur, vt paucis postmodùm diebus, ne quidem vnus à fugâ superstes remanserit. Marchionum Villarei Villeroy. Annonay. gij & Annonæensis cohortes, exercitui statim adscriptæ, subsidio vtcumque fuere afflictis: atenim præsidium leue vbi XV. adhuc peditum millia in iustam obsidionem deerant.

Dilapsi ad vnum milites.

Dilapsi milites signa in dies deserebant, seu deficiente illos stipendio, eorum scilicet perfidiâ, qui tractabant ærarium; seu militari morbo, qui adeò grassabatur, vt à Rege (quam vni Deo gratiam Gallia debet) vix aliquis ab ea peste immunis euaserit. Accedebat tacitus apud legionarios rumor, primores inter de pace conuentum, fictitiáque esse quæcumque in obsidione gererentur; fidos Regi milites vni Luynæo victimas cadere, cuius ita ingenium est, vt innatâ ad iniustam potentiam diffidentiâ, ex Villamurio, Montalbano, agróque hinc inde circumiacente Ducatum sibi destinet, ad Montalbanum primariam vrbem struendâ arce: his addita pleraque infortunia, quibus metationum imperatores ad præcocem victoriæ auiditatem, indebito tempore munimenta oppugnantes, tot militum, tot nobilium capitibus hosti luctuosè litauerant. Ad hæc mœsti manipuli, vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperabant, decesserat ambitio gloriæ felicium hominum vulgò affectus, vna misericordia prævalebat.

Militaris morbus grassatur.

Sparsus in Luynæum rumor.

Deplorabilis militum status.

Postridie Kal. Nouemb. tantâ imbrium copiâ afflictas Regiorum excubias memorant, vt ad valla, vbi miles excubare cogebatur, restagnantes aquæ, nouam aëri pestilentiam adiecerint, quâ miserè cadens

Ex imbre noua in milites pestis.

dens exercitus in dies rarescebat, eâ ergò peste afflictis aciebus, subuehendis Tolosam ægris currus procurantur, vbi eâ matronarum caritate exceptos memini, quæ fidem omnem superet, gloriosâ sæpius inter eas æmulatione, quæ plures priuatim ægros aleret, impensis proprijs (ipsis etenim ægris, quod inauditum, aberant stipendia) at, quod Tolosatibus mali extremum fuit, arctioribus nosocomijs, quàm vt vel centesimam ægrorum partem caperent, oppidanorum illis distribuuntur ædes, quod adeò vrbi lethale fuit, vt militari morbo grassante in ipsa oppidanorum capita, decem millia eâ peste perierint. Ioüsa Comes à Magno Prato, eâ febre, quam medici exanthema vocant, vulgus purpuram, extinctus, magnum Regi sui desiderium reliquit, strenuus adolescens, qui Ioüsæ stirpis surculus vnus nondum exactâ ætatis olympiade quarta se comitem ad pericula Regi præbuerat. Tolosæ iacet, ad Diui Stephani Metropolim, columnam inter & maius parrochiæ altare; neque ab ea peste immunes obsessi, quippe aut fœtore cadauerum, aut recidentibus penè in singulos dies excubijs adeò malè afficiebantur, vt rarescentibus morbo pestilenti præsidiarijs videretur ferro Regiorum vindictæ gloriam malè afflatus aër inuidere.

Matronarum Tolosanarum erga milites caritas.

Decem oppidanorum millia Tolosa militari morbo extincta.

Ioyeuse Comte de grãd prè.

Comes à magno Prato morbo excedit.

Secundùm obsidionem togati magni nominis duo eodem morbo intercidũt, Philipeauxius, quem naturâ rudem, fecerat experientia longior sagacissimum, Seauxiúsque adhuc iuuenis, Regi ad publicas negotiationes à secretis vterq;, Status vulgò Secretarios vocant. Illi suffectus Aruautius fra-

Togati magni nominis pereunt.

Philipeaux.

Seaux.

ter, vir sagax magnæque in concilio Regis arctiore auctoritatis; huic Seausius ætate iam decrepitâ pater, qui nuper eâ dignitate filio cesserat. Tolosę item eodem exanthemate ad castra aëris pestilentiâ contracto excessit Faber Pibracius D. Tarabelli, in san ctiore Regis consilio Senator magni nominis, stirpísque nobilissimæ. De Seaux. Pibrac. Tarabel.

Eruptionis in castra Ioinuillii forma.

Obsessi, quorum ad Monasterium munimenta extima hemicyclúmque, Ioinuillius victor iam antè expugnarat; in consilium deducto districtè periculo, reparandam eruptione ruinam statuunt (neque enim spes aliunde salutis affulgebat) præscribitur in obliquum cuniculi modus, Iossæo datur id in crastinum muneris, habetur ex qualibet centuriâ VIII. legionariorum delectus; primum cornu Boutarico, Portusio, & Pererio præfectis committitur; Sauiniaco & Puteano procurandi in tuto regressus cura incumbit ad Tesconi ripam; Salsæo & Rosseliero erupturum è fossâ agmen obtingit. Ex aduerso Picardiæ cohors agebat excubias, firmatis ex æquo milite stationibus, solidóque aggere munitis claustris; vt non nisi grauissimo hinc prælio pelli posset. Præcipiti nocte, dilapsi à Paliassæi propugnaculo Rebelles, Tesconi riuum ponte superant, hîc Regiorum vigiles ad prænitentis lunæ radios detecto hoste, clamare ad arma; hærere in vestigio Rebelles, Regij vocem intensiùs tollere, audaciâque militari, modo prouocare ad prælium, ignauiæ modò exprobrare moras; cùm Oruallus, timidi haud dubiè hostis id stratagema ratus, cuniculo quem ad primam Regiorum Ioss. Boutaric. Portus. Pereri. Sauiniac. Dupuy. Salse. Rosseliere.

Picardiæ cohors excubias agit.

Enaporatur cuniculus.

ſtationem produxerat, ignem ſubdi iubet; nihil moratus Boutaricus irruere, ſterni primos vigiles, manum ad vaſa viminea conſeri; numero victi Regij cedere, corrumpi tormenta, ſubijci vaſis vimineis ignem. Non procul hinc ſtationem è regione oppugnans hoſtis, magnâ vi in Teſconum retruditur, eâ Regiorum felicitate, vt cùm ad quingentos hinc inde paſſus eſſet tranſuadabilis riuus, in eum ſe locum præcipiti fugâ præſidiarij egerint, vbi in vorticem ſinus agebatur; quo factum, vt nullo periculi metu X L. in aquas dilapſis ne quidem vnum caput euaſerit, re ſanè portento plenâ, quandoab origine riui ad oſtium, quo Tarnum ſubit quæſito abſorbendo hoſti ſinu oportuno, ne inueniri quidem poſſit vel vnus tantâ aquarum copiâ, demiſſis ſupra modum riuuli aquis. Boutarico guttur glande trajicitur, Palleuillius præfectus haſtâ transfoſſus cadit; Portuſius X X. & V. vulneribus ſauciatur. Regiorum item magna iactura fuit, deſideratis C C. circiter; hoſtium cæſi C. quos inter Boutaricus eruptioni præfectus, nobiléſque non pauci.

In fugam alius hoſtis demergitur non ſinè portento.

Boutaric. Palleuille.

Boutaricus glãde trãsfoditur.

Deſplano procurante mota denuò deditionis quæſtio ad Rohanæum iterum reijcitur, datóque obſeſſis in eam rem à Rege commeatu, Caſtelnouanus Forcæi filius, Puteanus primus Conſul, Beraudus Miniſter, Nohaillanus, Francæus, Vignaucius, Puteanus præfectus & Roſſelierus eliguntur, qui ſaluâ libertate, reliqua Rohanæi placito ſubderent. Nocte appetente Deſplanus vrbem ſubit; at nondum ad iter accinctis Oratoribus, rogatus noctem in vrbe exigeret, viæ ſe cum illis ad crepuſ-

De deditione colloquium.

Caſtelnau. Dupuy. Beraud. Nohaillan. Francc. Vignaux. Dupuy. La Roſſeliere.

Miſſi ad Rohanæum Oratores.

culum commissurus; non ægrè cum hoste moratur. At irrita negotiatio fuit; Rege nisi Montalbani deditionem; Rohanæo, prædictísque Oratoribus pacem in vniuersum petentibus.

Rarescit ad morbos fugámque exercitus.

Nemo ambigebat quin obsessis virium satis suppeteret, quò instructâ cum Regijs acie dimicarent: quippe defectus stipendio miles eâ coniuratione signa deseruerat, vt vix quatuor hominum millibus Regius constaret exercitus: atenim vbi cladibus iam sæpe acceptis militiam, vel miles vnus impunè deserit, nemo in fugam non abripitur: æmulatoriè ergo Nouembri ineunte inter legionarios agebatur, quis prior soluto militiæ sacramento absisteret; neque aderat qui fugitiuos retraheret ad signa; cùm militari lege vbi desunt stipendia militi, præfectos iure communi deficiat in eum iurisdictio.

Enimuerò pluuijs inualescentibus, grassantibus ad corruptum cæli tractum morbis, militibus quorum ad ardua ferebatur animus cæsis aut sauciatis, imbellibus in fugam abreptis, aut adeò consternatis, vt ne ad ipsam quidem diploſionem suppeteret animus, non erat quod de protelandâ diutiùs obsidione cogitaretur. Inito itaque de eâ soluendâ consilio, placuit valla primùm ad Monasterij metationem deseri, dehinc ad Mommiratum, vltimò ad Borboniam arcem, quod maiore quàm dici possit hostium alacritate nullâ nostrorum iacturâ actum. Torméta interim Castrũsarracenum inuehuntur, in proximam Monhurtij obsidionem, de quâ instrâ. Soluîâ obsidione, iubetur Lesdiguerius, sistendis

Soluitur obsidio.

Castelsarrasy.

Mombrun. Mombruni incursionibus in Delphinatum redire, vbi quàm vtiliter Regi militauerit in tempore memorabimus. *Lesdiguerinus in Delphinatum redit.*

Iam suprà solutæ obsidionis causſas districtè retulimus; id ex eorum mente addo, quibus inter aspera seruitutis liberè tunc loqui licebat. Regem heroica virtute hoc bello vbique victorem, ab ijs eâ expeditione deceptum, quos iam antè deceperat hostis (absit enim mali quid in illos animi ominari) Montalbano cum reliquis vrbibus, quas iam antè Rex expugnarat collato, nihil addubitabant quin primores vrbis, aut largitione corrumpi se paterentur, aut ad vnam Regis præsentiam cederent: atenim nouisse debuerant neminem potentiorem dici posse, vbi omnia populi arbitrio cedunt: si res alibi ex voto succesſerat, non ideò id à fortunâ beneficij sperandum, vt se præter morem diu præstaret æquã. Neq; habendam adeò fortunæ fidem, vt leuissimo exercitui credi debeat munitissimæ vrbis expugnatio. magno belli apparatu terreri hostem, maximè vbi non nisi plebeijs hominibus constat, quos vulgò rerum extima superficies decipit. *Quare solus obsidionem continuerit.*

Ad hæc scripsit Mercurius Gallicus, non potuisse distractos ad alia belli neruos & componendo exercitui Regio sufficere, & explendę ad satietatem Comestabilis auiditati, collectum ab eo non nisi in rei familiaris augmentum, publicum priuatúmque ærarium, sexcentos in dies operarios ad Castrum Lisiniacum, totidem ad Quillebouiam arcem, octingentos Ambiani, quingentos Caleti ducentos ædibus Luynæis, quæ in fortunæ felicio- *Typis excusa in Luynaum eo tempore postulatio.*

Tesigni. Quillebeuf. Amiens Calais.

ris portentum Lutetiæ assurgebant, labori assiduo incumbere, qui non nisi pecuniâ Regis conducti; interea dum milites ad Montalbani obsidionem pars nudi rigebant frigore, pars inedià extinguebantur. hinc populorum in illum odia, hinc publici questus, de quibus à Capitalium Præfecto maiore Modenæo (quem Tolosam tentandis populi erga se animis ab obsidione præmiserat) sæpius monitus, quò molliret inuidiam, ita rescripsit.

Modenaus cur Tolosà à Comestabili pramissus.

Modenæ.

Se iamdiu calumniæ telis assuetum, quíque innocenter omnia gesserit victurum in eodem proposito, quidquid latrent inuidiæ canes; non esse quòd amici doleant se vndequaque lacessitum, prohibente scilicet calumniæ tela clypeo innocentiæ; illi accedere fidem inuiolatam, quæ dum exemplo caret, vix contumeliæ eximi possit: neque mirandum quòd sibi maledica lingua insultet, quæ non nisi virtuti obgannire amat; si in Deum ipsum homines blasphemâ temeritate feruntur (absit verbo inuidia) quidni se impetant? Præposterè accusatum se, quòd in supremæ potestatis ambitum flexerit, qui numquam potestatem affectasse dici poterat, nisi quò vtiliùs Regi Galliæque in vniuersum militaret. Ingratos supra modum Tolosates qui memoriâ vsqueadeò destituantur, vt tot beneficijs à se acceptis etiam impares, ea in peius vertant: immemorem vrbem, quæ si se procurante Luynæo meminerit hodie liberam, quid non illi rependere debeat? Non esse quòd Parlamentum à se gloriosè gesta malè detorqueat: tutam Senatoribus mollémque inter lilia stationem, dum vindicandæ illorum liber-

Luynæi ad Modenæum litteræ.

Senatui Tolosano succenset.

tati,ad valla ipſe,pericula ſubit; prouocare ſe ab illis ad Deum,cui vni intima cordium ſcrutari innatum ſit. Verum à calumniâ eò differre; quòd ſe hæc hominum animis gratè inſinuat; illi aut non habetur fides, aut vbi diſſimulari nequit ita per nefas torquetur in peius, vt iam verum eſſe deſinat. Nihil hęſurum diluendis criminibus, quæ in ſe ad obſidionis infortunia conijci audit; non ignorari, quâ magni animi contentione ſuſceptum obſidiū, quâ in eam diem prouidentiâ productum, quot, quantíſque procuratum laboribus, quibus valla toties cauata periculis; neque id aliam ob cauſam, quàm vt ex Regis voto felicem expeditio ſortiretur effectum. Vni Regi poſt Deum geſtorum à ſe rationem deberi,cúmque,ipſomet Deo teſte,à criminibus innocens foret, quorum populari proteruiâ poſtulabatur,effecturum ſe dehinc ſileant, qui tam peruicaciter garriunt,nō eo enſe, quem Gallię Comeſtabilis niſi bello ſternendis hoſtibus gerat; ſed validis argumentis,quibus (ſi ab inuidiâ apologiam veritas eximit) prodet faciliùs vanâ rerum imagine deluſos,impudentiúſq; loquutos; neque fulgorem honorū precatum ſe vmquam, excubias & labores vt vnū è militibus pro vnâ Regis incolumitate maluiſſe. In procinctu quidem obſidionem eſſe vt ſoluatur; non ideò tamen Montalbanenſibus quod rideant; cedentem loco principem, eas legionariorum in ambitu ſtationes locare,quæ fictitiam libertatis imaginem, mutent in ſeruitutis iugum. Neque hinc Toloſatibus eſſe,quod adhuc latrent, eos non niſi vrbis ſuę fructuarios, Regem proprietarium

Apologiâ Luynęus à crimine innocentiæ ſuam eximere tẽtat.

esse, cuius supra illos interfit haberi sartam tectam, & quà Montalbanenses instant ab inimicâ depræ-dationè præstari immunem; in id verti studia Regis, imò in id tacitâ eum lege obligatum, quando id vtilitas prouinciæ, id Galliæ decus & gloria flagi-tant. Nihil reformidatam à se populi furentis auda-ciam, Regis se affectu minùs ad fastum, quàm ad publicam vtilitatem vsum; nihil habere in vita in-nocenti quod timeat, & sibi multùm supérque vitæ futurum, quod tali cum Rege expleuerit. Ceterùm sibi ad manum esse, quod Tolosam ex placito vs-queadeò malè afficiat, vt ad ipsos nepotes transeat lacessiti iniuriâ Comestabilis dolor; atenim quan-do vrbis commoda Regio splendori, communique Galliæ vtilitati nectũtur, depositurũ se iniuriarum actionem, vt bene agendo aut populi sibi gratiam promereatur, aut (quando omnia in peius vertit) vt acriùs eum in seipsum accendat. Glorioſam inui-diam, quam virtus excitat, decorum, optabilèque odium, cui vnus in publicum amor causam dat.

In hunc modum Comestabilis furorem populi deprecabatur; quamquam omnium ad ea tempo-ra iudicio, rei malè gestæ conscientia ipsi in supplicium verteret. Ipsamet eius scripta in caput illi re-torquebantur, maiore scilicet quàm par esset con-tentione susceptâ sui apologiâ: quippe spreta exo-lescunt, si irascare agnita videntur.

Postulationem in eum, ipsiúsque apologiam bonâ fide reposui, tuum esto iudicium, qui hæc leges.

HISTORIA

HISTORIA PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

EPITOME.

De obsidendo Monhurtio consilium capitur, quamquam variis super eâ expeditione sententiis. Cadenetus, Bassompetrus & Roquelaurus Monhurtium cingunt. Rex Tolosam venit. Regina Lutetiam vocata ad Capitolinos scribit. Puymissoni ad Regem Oratio. Regis responsum. instruitur pompa ingressus. Regii ambulacri ad fanum Rochi descriptio. Thronus Regius, Camera, Conclave: ab Ordinibus salutatur. Tolosanum militare agmen. Ordo ingressus delegati ad Regem à Senatu Oratores. illorum cum Luyneo colloquia. victoria ad Fuxensem provinciam illustris. Monhurtii obsidio.

In Monhurtium signa conuertuntur.

SVPRA memorauimus secundùm Montalbani obsidionem rebellasse Monhurtium, cæsúmque suorum proditione Boëllium Pardallianū. Rex soluta statim obsidione, seu in parricidij vltionem, seu ita suadebat necessitas, in Monhurtium signa conuertere statuit. Deducto in militare consilium negotio in duas sententias itum. Connestabilis rectà Monhurtium nulla dilatione pergendum; purpurati reliqui, quibus iam obsidionum tædebat, Tolosam eumdum censebant. Hæc viæ præcipitis Luynæo argumenta: magnis vulgò expeditionibus dilationem noxiam, huic maximè, vbi hostis incautus deprehendi poterat ad famam indicti à Rege Tolosam itineris; destitutam adhuc præsidiarijs, nūnimentísque vrbem ne tormentorum quidem conspectum passuram, si protelabitur, situm in facili opus non nisi magnâ postmodum iacturâ expugnādam. Tolosæ delicias militem præstituras eneruem, vt ad voluptates velut ad scopulos, frangatur eius virtus, nec nisi ægrè hinc retrahendum, vbi velut hamo delicijs hæserit. Regi cōtrà placebat: etenim quia numquam (quod Reges plerumque amant) voluntate pro ratione vertur, in eum modum tuebatur sententiam. Defectum viribus militem, vix quicquam diutinā obsidione armis sustinendis parem esse, cui si noua in momento expeditio cōmūnitur periculum est ne aut signa deserat, aut malè redintegrato morbo dispereat, quæsitum à Matre diuturnam etiam breuius, & reficere vires languidas, & procurandæ stipendiariæ

Varia super ea re sentientia.

Luynæo placet rectà Monhurtium ire.

Regi cōtrà.

pecuniæ communis dupliciter esse. Tolosam à Lutetiâ patriam Galliæ urbem, non iniuriâ Regis sui propriam petere, quem numquam vidit. Regem solem dici, qui Regno suo haud disparibus debeat lucere radijs; pulchra, squalidáque vno aspectu à sole illustrari, à Rege, non habito locorum delectu, ipsa etiam regni extrema, montibus aspera, aut planas, inuisi debere. Ventum ad XV. à Tolosâ milliare, quę vnum Regis sui aduentum spirat; & ni secum iniuriosè agitur. sperat habituros quòd de Rege suo querantur ciues, si post expensas magnifici ad ingressum apparatus retroceditur. Dandum sibimet aliquid, qui vrbem toto orbe illustrem, cui gratiâ Dei imperat subire auet, tum excolendæ oppidanorum fidei, tum agnoscendis subditis. *Tolosam appetit.*

Caddenet. Bassõpierre, Toloſam ergo indictâ viâ, iubentur Caddenetus & Bassompetrus quatuor peditum millia secundo flumine Monhurtium inuehere: cingendæ interim vrbi, donec Tolosâ Rex quàm primùm adforet. Roquelaure. Roquelaurus lectas in Aquitaniâ, Regis imperio alariorum turmas, in eam expeditionem ducit, Regémque ad vrbis viciniam præstolatus in proximum omnia obsidium parat. *Toloſam indicitur iter. Iuſſi Caddenetus & Baſſompetrus & Roquelaurus Monhurtium cingunt.*

Regina, quæ Moissiaci secundùm Montalbani obsidionem VI. ab vrbe milliari diutiùs hæserat, De Cõty. principe Contiâ, Mombasoniâ Comestabilis vxore, Vernoliâ sorore Regis naturali, aliísque comitibus, quamquam Tolosam vehementer appetebat, De Mombason. Vernoüil. visendis scilicet sacrosanctis VI. Apostolorum, innumerísque Martyrum, aut Confessorum reliquijs, quas magnâ veneratione ad Diui Saturnini ædem *Regina Toloſam venire exoptat.*

Tolosa habet; nescio tamen quo fato, (nisi quòd Luynæ tunc prouecto partu prægnans erat, Lutetiamque puerperij locum auere dicebatur) Burdigalam regressa est, hinc breui Lutetiam: quamquã Vernolia princeps, dum instruebatur Reginæ ad viam apparatus, decursoria rhedâ Tolosam properauit, breuioque attamen morâ. Scriptas tunc à Reginâ memini ad Tolosæ Capitolinos litteras, quibus multa de Vrbis dignitate proloquuta, non nisi summo se dolore regredi aiebat, vocatam aliò negotijs vrgentibus; lætari se tamen quòd magnâ Tolosates alacritate sui aduentum præstolati manifestum affectus indicium dederint, non abituram benè illis agendi occasionem, quando affectus non nisi affectu compensantur. Vernoliæ. *Aliò vocata ad Capitolinos scribit.*

Postridiè, quæ in Nouembris XV. incidebat Tolosæ Rex leuiori apparatu excipitur, iuere obuiàm Capitolini proceres, stipantibus magnâ frequentiâ Consularibus oppidanis, salutatúmque ad Arnaldi Bernardi portam humillimè, ita Puimissonus primarius Capitolinus vrbis nomine compellauit. *Rex Tolosam venit.* Arnaud Bernard. *Puymissoni primarij Capitolini vrbis nomine ad Regẽ Oratio.*

Prouolui Regis inuictissimi genibus Tolosates, adeò ad Orientem sibi Galliæ solem diffusos lætitiâ, vt vix cum oculis conueniat animus; asseuerantibus illis Regem LVDOVICVM adesse; hoc rei diutiùs expetitæ vix fidem habere ausos. Tot beneficijs immensâ largitione in Tolosates collatis haberi gratias immortales: ad prælia tot, tot obsidiones, tot munimenta Rebellium dituta, tot pericula, tot victorias, hęrere Tolosam mente, animoque defixam, faterique palàm minùs se in LVDOVICO Re-

gem, quàm publicum liberatorem inuenisse, liberatorem publicum, qui vix semestri decursu, ea gloriosè patrauerit pubescens adhuc, quæ Reges olim Galliarum, etiam post quadragesimum annum ne cogitatione quidem attigissent. In admirationem virtutis heroïcæ cum Tolosatibus Galliam, cum illâ orbem vniuersum venisse; Deíque potentiam pleniùs in LVDOVICO adorari, qui vt omnia potest, ita in LVDOVICVM Regem transfert omnium potestatem. Nihil esse ad manum, quod donum id Dei in Regem feliciùs exprimat arcâ fœderis, ad cuius conspectum vnum hostium consternabatur audacia, deponebant duritiem effera corda, corruebant gloriosâ inuicem æmulatione munimenta. Si quid adhuc Rebellionis in prouinciâ spirat, positâ breui feritate Dei arcam, Ecclesiæ primogenitum, Regem Gallię adoraturum. Satius esse dum prouecta ad cumulum virtus Regia stylum vincit, silentio magnitudinem profiteri. Tolosam tot nominibus, quibus Regi deuincta, imparem, non ea exsoluere paratam, nisi admiratione, commendatione, obsequio, &, si ausit dicere affectu sempiterno, quinetiam tot beneficijs indignam, nî sanguine rependit gratiam, qui ei item sanguini commixtus, quem tuendæ olim Religioni parentes eôdem loci impendere, erit obsequij in Regem, pietatis ad Deum, fidei erga vtrumque, æternum venturis retrò seculis monimẽtum. Futurum vt propediem, in publicum prodeat voti hodie ad obsequium nuncupati, in arâ fidei exsolutio, VIVERET, DOMINARETVR, REGNARET, ET DIV ET FELICITER.

Regis responsum

His Rex districtè, Tolosatum affectus & obsequia à se iamdiu agnita, non indigere Oratore, perstarent quibus fidei præ ceteris gloria debita est; vocatum se ad expeditionem, non habere, quòd moras diu in vrbe nectat, nec posse vltrà VIII. dies differre discessum.

Privatim Rex salutatur.

His dictis in Archiepiscopales ædes medius inter Capitolinos euadit, priuatímque à Parlamento salutatus, priuatim egit. Donec illucescente Dominicâ, quæ mensis XXI. faciebat tacitè Rex dilapsus ab vrbe, ad fanum Rochi primo ab vrbe lapide venit. Ibi arte mirabili è regione publicæ viæ XXIII. hexapodum longitudinis, IV. latitudinis in Tuscana coronide, ad rusticas columellas hærente, assurgebat Regium ambulacrum. Coronidem sustentabant quaternæ Dorici ordinis stylobates columnis, Basibus, capitellis & coronidibus marmoreis; Cyprij æris clathri stylobatem æquantes ambulacrum cingebant, ad cuius extrema duo scalæ assurgebant latissimæ, hinc aditu venientibus, illinc abeuntibus patente regressu; ambulacri medium illustrabat Regius thronus, in gradus quinque assurgens, cui ad dextram Camera Regia, cuius aditus Regis, Galliæque stemmata in auro illustrabant, incrustati vndequaque in quadra cærulea minio & auro parietes. coruscabant, laquearia Regijs insignibus, sceptris mixtim & duplicibus LL. coronatis, trophæis, palmis, lauris, aureis insimul & argenteis æquore cæruleo distinguebantur. Ad Cameræ angulum in secessu conclaue erat, tapetibus splendens filis auro mixtim & serico mirâ arte intertextis: ambulacri

Rex ad Fanum Rochi venit. S. Roch

Regii ambulacri descriptio.

Thronus Regius.

Camera.

Conclaue.

conopęum sparsis sinè numero lilijs aureis, cærulei serici erat. Ad ambulacri extrema duo assurgebant augustalia tabernacula, operculo testudineo quę ardosię crustis in quadrum operta ad columnas IV. capitellis, & coronidibus suis stabant mirâ arte.

His ità ordinatis Rex instructum Regio apparatu subire tribunal, adesse illi à dextrâ D. Gasto Borbonius eius frater, à sinistrâ Luynæus Comestabilis, circumstantibus nullo ordine purpuratis, quos infrà memorabimus; ad ambulacri extremum quà Tolosam spectabat, Vrbis Ordines ab Heluetijs vigilibus in hunc modum admitti. Prima Regem salutauit Ecclesia Metropolis, Clareto, ad Valetæi Cardinalis absentiam Vicario generali, Parlamentique Senatore proloquente. Ab Ecclesiâ Matrice ascendere centum Senatores in purpurâ, humerali pelliceo circumducto ad collum, quadratísque pileolis, qualem Patriciorum olim habitum memorant. Hîc peroratus Parlamenti nomine Berterius non nisi tertius in Senatu Præses, ægrìs Masuyerio Caminadæóque primo & secundo Præsidibus magnum facundiæ specimen edidit, aliorum infortunio felix, neque virtute indignus, cui hoc beneficium fortuna rependerit: supplendo Parlamenti Præsidum numero, data de more, Senatorum Decano Cauleto insignia Præsidis, pileus serico auróque illustris & latusclauus, precioſis mure pontico pellibus, panno ad humerum aureo. Senatui instabant Rationales Galliæ Cauleto Præside, Senatoris fratre. Illis alma Academia Rectore Barclaio I. V. Professore Regio, viro eruditissimo, ce-

Rex tribunal subit.

Claret. La Valete.

Ab Ecclesia salutatur.

A Parlamento reliquisque ordinibus.

Bertier. Masuyer. Caminade.

Berterius Regem excipit.

Caulet.

Barcl.

terique ex dignitate Ordines. Qui à dextrâ ambulacrum subierant, è regione ad sinistram dilabebantur, donec in vesperam inclinatâ iam die subiturus vrbem Rex equo insilit.

Tolosatum militare agmen.

Præcedebant XX. familiæ Religiosæ: apertâ planitie VIII. Tolosatũ millia in armis stabant ordinibus VIII. quorum præfecti totidem, non nisi auro & lapidibus preciosis distinguebantur; legionarios sequebatur puerorum nobilium instructa phalanx, auro segmentatis vestibus albis, eos Regi

Centum ephœbi camera.

ephœbos Tolosa obtulerat: succedebant nondum primâ lanugine adolescentes centum, purpureo,

Centũ item ſtabuli maioris.

cæruleóque serico, distinguentibus saga filis aureis intertextis; hi iam grandæui, equorúmque capaces, stabuli maioris ephœbi ex veteri ritu dicebantur. Positi hîc in diametrum Ordines vrbis, vt qui primi Regem salutauerant, in extremis ei propiùs assisterent; vrbis apparatum claudebat Senatus, ab illo alariorum Regis ordo expeditus, Capitalium in Modoc-

Ordo ingressus.

Gallia præfectus Modenæus, præfectus Heluetiorum vigilum, emeriti dehinc vigiles, tubicines, Fecialis, Marescallus Praslinius, Comes Schombergius, Liancourtius Bellegardo absente magni Galliæ armigeri officio fungens, ensémque præferens, quem apparatus vocant, Dux Luynęus Galliæ Comestabilis Regium ensem vibrans, aderat demùm omnium diu oculis expetitus. LVDOVICVS. Galliarum & Nauarræ Rex semper inuictus, ad latera hinc inde armigeri nobiles, custodięq; Regiæ Scoti pedites; equitabat à dextrâ Ioinuillius magnus Galliæ cubicularius, à tergo D. Gasto Borbonius Regis frater,

nenc. Exempts. Praslin. Schõberg. Liancourt. Luynes. Ioinuille. Monsieur le frere du Roy.

Omano frater, Ornanúsque alariorum in Gallîâ præfectus
Rés. spei eius admotus, vltimùm Cardinalis Radesianus,
pelbeuf Dux Ellebouius Lotharingus princeps, Duces Lu-
luxem- xemburgensis & Aluynus, quos nobiles penè innu-
bourg. meri stipabant. sequebantur non procul centum
Aluy. Regij ordinis Cataphracti. Populi qui ab vrbe in occursum proruperat numerus, quinquaginta hominum millia superabat, vt nisi inter perpetua populi accurrentis septa, via equitibus vlla pateret; vnde hic acclamantium VIVAT REX strepitus vt ne quidem XL. tormenta quę interim à muris displodebantur exaudire daretur.

Populus Regi in occursum venit.

Arnaud bernard Eo, si memini, ordine Arnaldi Bernardi portæ succeditur, ad quam ordinis dorici triumphalis arcus Saturno sacer, tot acuminibus Regis prudentiam commendabat quot erant apophthegmata, quæ prætereo hîc breuitati studens, eò maximè quòd Gallico passim, Italico, aut Hispanico sale, splendorē hîc suum desiderarent, quem ab idiomate peregrino mutuabantur. Ad portam à Capitolinis Rex excipitur, rogatúsque in ipso limine sacramentum in imagine Crucis præstaret, conseruaturum se priuilegia vrbis, iureiurando in id Regiam fidem astrixit; vmbulâ exin augustali exceptus, maiore quàm antè populi acclamatione vrbem subit, Capitolinis VIII. totidem vmbulæ bacillos præferentibus. Cœli aspectum obducebat cœlum aliud, ipsúmque coloris cærulei: progressis, inter signa cę-lestia mirâ arte è cœlo pendula occurrebant VI. arcus triumphales hemistichijs ingeniosè animati, qui à primo totidem planetas exhibebant. Saturno suc-

Ad Arnaldi Bernardi portā arcus triūphalis.

Rex à Capitolinis ceptus sacramentum præstat.

Septem arcus triumphales, septem planetas exhibent.

cesserat Iouis arcus, pietati sacer; dehinc Martis, fortitudini; Solis, iustitiæ; Veneris, gratiæ; Mercurij, dexteritati; Lunæ, vigilantiæ; qui inscriptionibus Latinis Regis prudentiam, pietatem fortitudinem, iustitiam, gratiam, dexteritatem, & vigilãtiam commendabant. Ad plateam, cui à Diuo Stephano cognomentum assurgebat columna ingens, pedum LXX. cuius capitellum illustrabat statua Regis cataphracta, generosum in speciem equum domans, nudo capite, sceptróque ad manum; ad stylobatis angulos prostabant hirsutis pellibus Gigantes quatuor, qui manibus ad tergũ reuinctis, afflicto vultu, obtutúque in terram defixo triumphum victoris adornabant, hi expugnatarũ vrbium genij, qui triũphantis iras gestu humili, cõpositoq; ad misericordiam vultu deprecabantur, eâ artis industriâ vt in commiserationem spectantes ipsos traherent. Basim decorabãt tabellæ quatuor, vbi Regis descripta trophæa naturam assequuta dici poterant, nî supra naturam, aut vices hominum posita tot facinora. Inscriptiones, hemistichia, apophthegmata, emblemata, aliáque id genus disposítos per vrbem ornauerant arcus, auctoribus Boisliero, Furnio, Alardo, & Catello yiris vel hoc vno indicio non parùm ingeniosis. Omnium opifex manualis Chaletus Trecensis, pictor, statuarius, architectúsque non modò expeditissimæ manus, sed & ingenij sagacissimi, reliquis artibus picturam, cui vni ex professo incumbit, illustrantibus.

Columna ingens.

Ingeniosi acuminum auctores.

Boissiere. Dufour Alard. Catel. Chalete. Troye.

Manualis opifex.

Ex solemni ritu oberratâ Rex in triumpho vrbe Templum Diui Stephani, matricẽ Ecclesiam subit,

vbi habitis Deo gratijs, decantatóque solemniter DD. Ambrosij & Augustini hymno, facibus plusquàm bis mille illustrantibus noctem, in ædes Archiepiscopales, Templo contiguas euadit.

Ad Regem à Senatu delegati Oratores.

Posterâ die, primarijs è Senatu stipantibus delegatur à Parlamento ad Regem Berterius Præses, afflictæ prouinciæ protectionem petiturus, quæ periculum erat ne castris in Monhurtium motis à Montalbanensibus diriperetur; plurâ coram Rege magnâ facundiâ præfatus præses, ex præscriptâ sibi à Parlamento formulâ, adiecit adesse ad Tolosæ viciniam, vndequaque Rebelles quibus inuictum Regem terga vertisse dixerint nationes exteræ, si indebito tempore Lutetiam redit. Exin humanissimè à Rege habitos, Luynęus excipit. Pleraque hîc ex temporis necessitate, in eius laudem sapienter cõgestasille paucis multa complexus; non ita semper loquutum Senatũ, cùm se populo victimam dare conatus est, scilicet eam esse rei bene, vtilitérque Tolosatibus gestæ remunerationem: attamen sibi à calumnijs in se velut tela congestis tot clypeos esse, quot Galli Regis obsequio fidi, nihil mirandũ tamen si secum Senatus non nisi calumnijs egit, qui Regem modomet, temeritate inauditâ, dixerit, hostibus terga vertere si Lutetiam, indebito tempore molitur iter. Plura adijciebat, cùm ad temeritatis nomen, silente præside, qui non nisi absolutâ proloquentis oratione respondere parabat, Bertrandus maior longioris impatientiâ moræ; Temerarium, inquit, dici non posse Senatum, nisi temeritas est prospicere ne quid detrimenti Respublica capiat; inauditam tot seculis eam in Par-

A Luyneo malè habentur.

Temeritatis Senatus increpat.

Bertrandus maior respondet.

lamentum temeritatis postulationem, neque Reges eâ vmquam audaciâ proloquutos. Imò proditionis in Regem, postulandum quicumque rebus sic stantibus contrà adblandiatur, perduellem esse, qui vanis aucupijs gratiam captans Regi, conscientiâ obluctante, imponit. Eam Parlamentorum edictali lege iustam auctoritatem, vt quę aulici Regi celauerint nullo timore detegant, si è publicâ salute videntur. Ceterùm vix vrbis primores sermone, vix visu dignatus est, vt nullo discrimine gratiam aut fastum ipsorum ad conclaue ianitorum pati cogerentur ipsimet Oratores, quos ad magna interdum negotia vrbs aut Senatus delegabant.

Victoria ad Fuxensem agrum Regi renuntiatur.

Intereà ad Regem nuntius venit cæsos ad Fuxensem agrum Rebelles: nos eam hîc expeditionem paulò altiùs repetamus. Rohanæus mille circiter legionarios, Poudresio prælij primipilo in Fuxensem agrum ductandos commiserat, illi sociatus Baro Leranus, tribus circiter hominum millibus, signa in Barilium confert obsidendæ vrbi: nec morâ procurantur Apamijs Sectariorum vrbe, non procul hinc tormenta. Durbanus (quamquam Lerano affinitate coniunctus) propulsandę obsidioni vrbem subit; at rarioribus præsidiarijs nihil obstare potest, quò minùs tormenta muris admoueantur. mittere interim hinc inde nuntios, Regem obsidionis monere, nobiles prouinciæ amicos hortari adforent, nullâ dilatione: Rex Duci Engolismensi, procurandi subsidij negotium dare, legi mille alarios seriùs tamen, quàm conferendæ manu operæpretium: quippe iam antè Aunousius magni in eâ pro-

Eius expeditionis descriptio.

Poudres Sergét de bataille.

Obsessum Barilium Durbanus pro Rege subit.

Barilles. ramies.

Durbā.

Indigenæ nobiles conueniunt.

Aunous

Mauleō Lacourt Castanias. Sainct-Chamā. Ornola

uinciâ nominis heros, Mauleonus, Vicecomes Courtensis, Castaniacus, Sanchamandus, Ornolacus, Barbasanus, pluréſque Galliæ Narbonenſis nobiles, inferendo vrbi ſubſidio conuenerant: atenim expeditâ phalange deerant legionarij, quorum magnum erat ſoluendę obſidioni momentum: placuit tumultuariam pagis adiacentibus ruſticorum legionem componi, quâ è longinquo territus hoſtis (neque enim adhuc agreſtium agnouerat incompoſitos ordines) de obſidione ſoluendâ cōſilium capit. Exin non procul ab vrbe in quadra militaria acies diuidit Leranus pater, tormentáq; intereà dum à tergo pugnabitur, Apamias, quatuor à Barilio milliaribus trahi haud ſegniter imperat. Sequebantur agmina militari greſſu, explicatis ſignis, tympaníſque pulſantibus. Verùm ad difficilem ab imbre viam, hærentibus paſſim tormentis, dum hoſtis conſiſtit, Regij nobiles primum agmen aſſequuntur; erumpere interim ab vrbe Durbanus, hoſtémque ad extremam aciem, dum manus ad primum cornu conſeritur, fatigare; ibi acriter vtrimque pugnatum. Mauremontius poſtremæ aciei præfectus, poſt rem ſtrenuè geſtam occumbit, Leranus filius captus, prævalente agnatorum in phalange regiâ numero, tacitè liber dimittitur. Reliqui magnâ ex parte cæſi; atenim dum conſerebatur manus, magnâ tormenta celeritate Apamias inlata.

Soluitur obſidio.

Manus conſeritur.

Caſus hoſtis.

Mauremont

Captus Leranus filius dimittitur.

Rebelles ea clades Fuxenſes magno ſupra fidem dolore affecit; quippe ſuprà cæſos mille circiter, captis nobilium pleriſque, inter quos Moncluus;

Mōclu.

Mauremontius eâ die infelix.

immensum illis sui desiderium reliquit Mauremontius, vir magni animi, prælióque sagax, quem Vicecomes Courtensis ex matre nepos, inter dimicandum diù quæsierat oculis, ad albescentis equi indicium, cui vulgò insidebat; at eâ die clauum eius pedi induxerat ferrarius faber, vt mutato equo demissâque ad oculos casside nusquam agnosci potuerit, donec initâ cæsorum ratione inuentus est inter cadauera nudus. Laudatos memini præ ceteris Aunousium glande ad tibiam vulneratum, Barbasanum, Castaniacum, Courtensem, Sanchamãdúmque, quorum hic statim à prælio decursorijs equis Tolosam venit, nuntiandæ Regi hostium cladi, sibi, qui inter purpuratos notissimus erat, victoriæ laudem ascribens, quod apud expeditionis ignaros inualuit.

Commendatur nobilium virtus.

Confecto hoste Engolismensis adest.

Fusis, cæsísque hostibus, mille Dux Engolismensis alarijs adest, præreptum sibi victoriæ decus dolẽs, quod vnus si adfuisset suprà indigenas nobiles haud dubiè reportasset. Exin distributæ equitibus ad Fuxensem agrum stationes, quod prouincialibus etiam Catholicis ad medullas corrosis excidio vertit.

Monhurtij obsidio.

Marescallus Roquelaurus vt iam antè attigimus Regis iussu Griniauti, & Ribeyraci cohortibus Mõhurtium cinxerat: illi præstò erat Bassompetrus octo prætorianæ cohortis ordinibus, Pedemontanâ & Nauarreâ vbi VIII. circiter hominum millia: Vias hosti phalange obduxerat Marescallus Cadenetus, vt ab vnâ Regis præsentiâ nihil iam obsidioni Regiæ deforet.

Roquelaure. Griniaut. Ribeirac.

CAPVT II.

EPITOME.

Comestabilis vocatum Arnousium aulâ absistere iubet, iussáque Regis prætexens, in speciem dolet. Arnousii responsum quo Luynæũ ostracismi auctorem facit. minùs sibi, quàm Societati timere. Vrget Luyneus, multáque de Arnousio queritur. ille abiturus Regem salutare auet. Radestanus responsum à Rege refert. multa insimul proloquuntur. communis omnium ad rem parùm præuisam stupor. Suffectus Pater Seguiranus vir prudens & doctus. Monhurtii obsidio. Theobonus, Comestabilis alarios clade afficit. cuniculi duo. oppugnatio prætorianæ cohorti infelix. cadit Lousierus, laudatur Achilles ad pedem vulneratus. Theminii Patris dolor. Aquitaniæ præfecturâ donatus. vrbs deditur saluâ præsidiariorum vitâ. eam miles victor deprædatur.

Comestabilis Arnousium vocat.

EX Nouemb. XXIII. Tolosâ Monhurtium properat: atenim Comestabilis consultò moratus, Arnousium Societatis IESV, Regiæ directorem conscientię acciri iubet; seu missionis à Rege legem acceperat; seu iam eum æ-

Arnoux mulæ potestatis tędebat. Adesse Arnousius, quęsitóque Comestabilis secessu, in hæc verba præfari; Dolere se plusquàm dici possit quòd prohibendæ viro sibi carissimo Regiæ conscientiæ directionis

sibi à Rege ipso incubuerit munus, proditum à se sæpius affectum, quo innatâ beneuolentiâ Patrem,

Curia abstinere iubet.

Societatémque prosequatur, nec habuisse alium à secretis, cui lubentiùs fidem, conscientiámque crederet; ideóque tentata à se omnia, quò à proposito Regis animus auerteretur; atenim nisu irrito, perstitisse non aliâ quàm placiti ratione Regem; iussúmque sibi, Arnousium Curiâ interdiceret.

Arnousii responsum.

Ad hæc Arnousius, quamquam ad rem parum præuisam mente, animóque defixus erat; Non esse, inquit, quòd tantâ animi commotione doleret, quod ipse vnus auctor auerat. se ab omni labe immunem, eò solùm expelli quòd Regem vbique depositâ fictione Regem esse voluerit. Testem aduocare Deum & Angelos, vt suprà id tentatũ à se nihil. Habere se tamen immortali Deo grates, quòd implicitum curis, negotiísque seculi, immensâ prouidentiâ medio fluctuantem Oceano, fluctu, non nisi in speciem aspero ad portum agit; de prædestinatione suâ ad Deum, tunc à se primò addubitatum, cùm in Curiam accitus, negotiísque publicis suprà ambitum ex necessitate implicitus, periculosam purpuratos inter vitæ aleam subijt: nunc (quantùm homini fas est) de salute certum, plusquàm credi possit, eorum esse debitorem, quibus exsilij felicioris gratiam debet. Conatum pro virili in dirigendâ Regis conscientiâ, vt LVDOVICVS Regis, Luynæus Comestabilis officio fungerẽtur, reliqua calumnias esse, tacitásque hæreticorum factiones, qui se Regis præsentiâ arceant, quò facilior dempto impedimento pateat ad illũ accessus, quò nemo in Regiâ post-

modùm,

modum, liberiùs in eos inuehatur. Neque esse quòd Luynæus Arnoulij exilium doleat, quò ipsemet religiosâ simplicitate triumphat optare se quidem id- que vehementissimè, caligante s eius oculos Deus immortalis aperiat aliquando, qui repulsæ vnus est auctor, visurum eum, caput innocentissimũ, ipsique Luynæo saluâ Regis auctoritate addictum, nullâ aliâ postulatione depelli, quàm immensi in Regem, Galliámque amoris. Grato sibi supra modum secessu, vnum superesse quod timeat, ne scilicet, quòd vni Luynæo debitum nemo ambigat, consilio sanctiore, Regéque ipso auctorante gestum Gallia reliquúsque orbis existimet. Societatem, cuius excidio nimis quàm multi inuigilant, hinc grauius accusandam, amotóque Arnoulio trahendã in Societatis innocentiam, aut Regij odij argumenta, aut criminis. Luinæus contrà præposterè in se conijectum, cui præter supremam hanc operã nihil de suo contulerit, quãquã, si querelas mouere dabitur, sibi abundè esse, quod de Arnoulio queratur, qui nisi manifestã ingrati animi notã, se multis Luynæo nominibus obligatum differi nequeat; nihil tamen non ab eo tentatum; quò vir non nisi publicæ vtilitati studens, summâ rerum moueretur, quam fide agnitã Rex ei credidit; futilia esse quæ adiecerat, conatum se vt Rex, Rex esset: quasi verò alicuius magis interfit, Regem, nullo medio Regem esse, quàm eius qui illi omnium debitor, nihil aliorum imperio sperare audeat. Stupere quòd ità proloquutus qui se intus & in cute nouisse debuerat; nihil se vnquam habuisse præ oculis, quàm vnã Regis auctó-

Societati non sibi timet.

Vrget Luynæus.

De Arnoulio queritur.

ritatem, quam si quis à se asserit vsurpatam, calumniam esse. Ceterùm iussa Regia non pati appellationem, neque dilationem. Ad hæc Arnousius; Méne, inquit, Curiâ absistere, insalutato Rege. Comestabilis vrgere, sic placitum Regi. Rem trahere in dubium Arnousius quando Luynæus; Tentabo, inquit, iterùm Regem; tibíque ad crastinum eius arbitrio super eâ re legem dabo. Sequi ergo è longinquo Regem, dummodò nõ assequeretur, iussus; Rege Granatam prouecto, Capellę Abbatiam, duobus ab vrbe milliaribus postridie venit, vbi rarescentibus ad primum crepusculum vmbris, Radesiano Cardinali, qui Regis vltimò placitum referebat in occursum properat; ibi à primis vrbanâ comitate fermonibus, legi apertâ hinc inde planitie, mapale rusticum, Cardinalem comitabatur non nisi Protonotarius vnus, Arnousium item vnus, fidus ille vtérque, quibus absistere iussis, pastoris illi tabernaculum subeunt. Cardinalis iussum se nullâ spe reditus Patrem dimittere; dictam à Rege legem, quâ in momento aulâ abstinere iubeatur: quo procurante, in aperto esse, non adeò Curiæ inexpertem Arnousium; qui conglobati in se nimbi atrocioris causſam ignoret, neque alium sibi Regiæ voluntatis, quam renunciat, interpretem vno Luynæo, cui quanta fides habenda sit, videat ipse. Ad hæc Arnousius; Regéne auctorante, vel inscio gestum id anxius, Radesiani quo cum magnâ olim necessitudine vixerat sagacitatem super eo negotio consulere, quid amicâ monitione factum vellet: Radesianus eo districtè dilemmate rem expedire;

Regem Arnousius antè discessum salutare auet.

Grenade. La Chapelle.

Radesianus Cardinalis responsum refert.

Mutua Arnousium inter & illū colloquia.

Vel, inquit, Rege auctore, vel inconsulto negotium gestum; si auctore, parendum; si inconsulto, absistendum item, potentiore in Regis Curiâ Comestabilis factione, quàm vt impunè abeant spreta eius imperia. His suasus Arnousius, Rege Monhurtium pergente, Tolosam redit. Atenim quia ex rerum necessitate Luynęum antè scripto identidem compellabat, acceptis item sæpius ab eo codicillis quos tacitâ insimul lege, statim ac legerant, committebant igni, misit ad eum litteras quibus multa illi quamquam leniter, stylóque oratorio exprobrans, ab accusatione vindicabat innocentiam suam.

Ad rem nouam animi omnium altâ admiratione defixi hærebant; pelli Regiâ Arnousium, vbi nihil non posse credebatur; Rege ne quidem salutato cogi absistere, qui pridiè ad placitum eius moderabatur affectus, eo potissimùm tempore, quo Caluinistis pristinâ potestate deiectis, conscientiæ consilium prævalebat: vix hominum memoriâ prodi posse potentiorem Regiæ conscientiæ directorem, quia Regem LVDOVICVM, maiorum nemo pietate præuerterat, eiusmodi potestati vnam Regum pietatem mensuram esse; pijssimo Regi potentissimum esse conscientiæ directorem. Viciſſe tamen contrarium Luynæi affectum; neque destitutum Arnousium, nisi quòd Comestabili summam rerum habenti in potestatis nimiæ suspicionem venerat, quæ vna reformidabatur. Qui Regem ex officio circumstabant, aut numeratâ pecuniâ, pollicitísque corruptos, aut si corruptelæ obstabat nobilitas animi omnes procurante Comestabili destitutos. Non

Stupens purpurati.

Potès apud Regem habitus Arnousius.

Luynæus potentior.

Pulsi à Regia quos reformidabat Luynæus.

esse purpuratis aliud numen, quod adorarent; adesse Regi quòcumque iret conductitios ad latera speculatores, quorum aciem nihil effugeret, auditum nihil; sic nota ei omnia, cuius saluti expediebat nihil ignotum esse: vnum eo tempore superfuisse Arnousium audaci, subtilíque ingenio, qui negatâ conductitiâ operâ indebitæ potestati obsisteret; vnâque hâc postulatione depulsum. Quæsitum diu, qui prædictis conditionibus substitui posset, inuentum neminem. Donec re in consilium districtè relatâ placitum è Societate eligi, qui innocentiâ, simplicíque viuendi ratione, vnam Regis conscientiam tractans, reliqua arctiori concilio crederet.

Suffectus Seguiranus vir magnus,

Lectus dehinc Seguiranus, sapientiâ, doctrinâque illustris, qui publica, priuatáque negotia exosus vni Regis conscientiæ etiamnùm hodie magnâ laude incumbit. Seguiran Iesuite.

Rex Tolosâ Granatam, hinc Lectoram, Lectorâ Neracum, Neraco Longam-Tiliam quatuor Monhurtio milliaribus venit: nec mora, triplex in vrbem oppugnatio præscribitur, prima ad Garumnę ripam, Pedemontij & Griniautij; secunda, quà vrbs Toneinsium spectat; tertiáque ad vlteriorem fluminis ripam Nauarræ, Ribeiraci, & prætorianæ excubiarum cohortibus obtingit. Grenade. Lectore. Nerac. Lóguetille.

Ordo obsidionis Mõhurtiæ.

Theobonus Comestabilis alarios deprehendit incautos.

Theobonus interea collectis ad fanum Fidei copijs de immittendo Monhurtium subsidio cogitabat; quia tamen Monhurtium inter & Fidei fanum, vrbes inuicem longiùs dissitas, nihil effugij habentibus supra vires negotium erat; placuit subsidij in prædę mutari cõsilium. Cataphractorũ Comestabi-

Gõtaut. lis ordo non procul à Fidei fano Gontauti agebat fisus loco, rarioribus passim, aut laxis excubijs: nocte intempesta, silentia inter & horrorem Theobonus legionarios centum quinquagintáque alarios Gontauto admouet, suggressúsque ipse leuiori in pagum manipulo, primos vigiles sternit, expertos recti reliqui arma capere, sed irrito nisu, pars truci-dantur, pars quà via data in fugam se conijciunt, impedimenta & equi victori cedunt. Attamẽ postridie Luxemburgensis vindicandæ, quam intulerat hostis fratri Luynæo iniuriæ, ducentis alarijs Gontautum venit, vbi in nouam prædonum manum incidens, cæsis L. in fugam reliquos agit; quamquam non incruenta Regijs victoria fuit; quippe Baro Clermont. Claromontius strenue nobili, quia pugnam sinè ferreo thorace inierat, glande traiectus magnum sui desiderium reliquit.

Plerique cæsi in fugam acti reliqui.

Baro Claromontius occisus.

Ineunte Decembris X. disploſa in muros indesinenter tormenta XVIII. ruinam edunt. Procurati exhinc cuniculi duo, successu dispari euaporantur; hinc ad prætorianæ cohortis oppugnationem magno impetu terra dissiliens propugnaculum ingenti ruinâ euertit, eâ, quod tunc portento datum, præsidiarij cuiusdam felicitate, vt vi pulueris tormentarij in altum iactatus, eodemmet cespite, in quo firmauerat vestigium, incolumis terram subierit; illinc contrario cuniculo opus euanescens, Ribeiracæ cohortis oppugnationem irritam præstat.

Cuniculi in muros duo.

Patebat ergo prætorianæ legioni ruina plusquam ex æquo; imò si quid eâ die pristinæ habuisset virtutis, ad Regis oculos, qui spectandæ oppugnationi

adesse voluerat, munitissimam primo conamine expugnauerat vrbem; cuniculo statim succedunt artificij ignes, pilæ ignitæ, pelues pice & resinâ fumantes, hastæ flammæ, cæteríque id genus parati arte ignes, seu terrendi hostis animus erat, seu à ruinâ igne propulsandi: procuratæ interim amne aduerso nauiculæ, vnde pluteis tectus miles (namque vrbem fluuius alluebat) à ruinâ procul auerteret hostem. Enimuerò deficiente prætoriana cohors animo, leuiori quàm speratum prælio pedem refert, vt non iniuriâ dici possit vices suas ipsam militiæ virtutem pati, quíque hodie inuicti animi est, cras imbelli, aut nullo conamine debellandum.

Artificij ignes.

Prætoriana cohors pedem refert.

Regiment des Gardes.

Lousierius occiditur.

Illucescente Decembris XI. Lousierius, cui à nupero Marchionis Theminij fato, Marchionis Theminij nomen obtigerat, suprema Marescalli Theminij mascula proles, dum ad valla sua distentus operi, bacillo designabat imperia, glande ad pedem, leui in speciem vulnere sauciatur; etenim, quia se incautus amni commisit non procul à castris sananando vulneri euehendũ, adeò recruduisse vulnus memorant, vt paucis pòst diebus magno omnium mœrore interierit: vir erat magni nominis, Cadurcorum recenti promotione Senescallus, D. Gastonis Borbonij primarius eques, Nauarræ cohortis præfectus, prælijs sæpiùs gloriosè gestis insignis, spes vna Theminij patris, militibúsque præcarus: atenim non admittente eas exceptiones fato, qui Nestoris annos implesse debuerat Achillæo vulnere cadit. Dictum ad ea tempora memini Achillem Gallicum, qui vix primo adolescentiæ flore,

Lousieres.

Laudatur eius virtus

Queroy

Quare dictus Achilles.

magnâ virtutis commendatione fauciatus ad pedem, indebitam morti animam Achillæo in vulnere posuisset. Prodiere statim in publicum consolatorij ad Marescallum Theminium codicilli, quibus Orator multa de Deo proloquutus vnam in fati necessitate afflicto patri consolationem proponebat; imò nec se hominem prodidit, cui vix trimestri spatio, duplici funere progeniem masculam, nepotémque Bosquium arma subduxerant, seu solatium præstitit virtus heroïca, seu leue cæsorum desiderium. Exin reparando Theminiorum nomini, quamquam senectute prægrauis Lanoüiam eximiâ formâ viduam ducit, cui ab heroüm funere non aliud debuerat solatium superesse, quàm effrænata etiam infra magnum animum lacrymandi licentia; nempe positâ supra hominum vices tam subitâ, támque irreparabili iacturâ, vt solatium addere videretur ipsamet solatij desperatio.

Theminij patrià à fanere dolor.

Lanouë

Rex literis solatus afflictum remunerandæ in patre natorum virtuti, profusâ liberalitate dona, nouámque illi præfecturam impertitur. Marescallus Roquelaurus Aquitaniæ magnâ ex parte legatus erat, residuum in prouinciâ legationis munus non diu antè à Rege obtinuerat Montispanus Gondrinus: procuratur Theminio integra Aquitaniæ legatio, Roquelauro in remunerationem datis ducentis librarum millibus, præfecturâque Lectorensi diu ab eo expetitâ; Gondrino concessâ, quam Theminius antè administrabat Benarnij prouincia; sícque tribus vnâ permutatione ex æquo satisfactum.

Data Theminio prætoria Aquitaniæ dignitas.

Montespan Gondrin.

Roquelauro præfectura Lectore. Gondrino Benarnij.

Posterâ die redintegratâ verberatione oppugna-

tio in vniuersum indicebatur, cùm Marchio Mirambellus, Vicecomésque Castesius vrbis æquâ potestate præfecti, habendo colloquio inducias pe- tunt. committitur Gondrino negotium, illi dedi- tionis conditiones in schedam relatas proferre; Gondrinus contrà scriptum reijcere, vbi vnam Regis sui misericordiam subire subditos deceat. desperatâ salute protelari quidem in crastinum obsidionem posse; at non nisi certissimo obsessis excidio: acturum se tamen, si quid erga Regem precibus valet, præsidiariorum vitæ consulatur. Subiere obsessi legem, primóque diei crepusculo, viæ se accingebant, cùm Regius miles prædæ impatiens, in vrbem tumultuariò abripitur, vbi nî Maresealli Roquelauri, qui sibi eâ obsidione magnum nomen parauit, vigilantia acriter obstitisset, periculum erat, ne ad internecionem caderet hostis.

Mirambeau. Castets.

Vrbs Regi arbitrio salua vitâ deditur.

Vrbem Regius miles prædatur.

A prædâ, vrbi subditur ignis, muniminâque solo æquantur, vt ne ipsamet quidem vestigia vrbis hodiernâ die supersint; condignam temerarijs oppidanis pœnam, qui inuicti Regis victorias morari præsumentes, in ruinam ipsi cum vrbe sua dilapsi sunt.

***

CAPVT

CAPVT III.

EPITOME.

Luynæus exanthemate moritur; purpuratorum varij ad rei nuntium affectus. Morientem deficiunt omnia. statim eius memoriam amici abdicant. Duo illi præ ceteris fidi. deplorabilis defuncti status. quem omnia sequebãtur destituunt omnia. purpuratorum speculum. Burdigalam cadauer infelix secundo amne inuehitur. Rex Luynæam litteris solatur. Marescallus Sangeranus delatam sibi in Aquitaniâ præfecturam abdicat. Substituitur Engolismensis. Aquitania vlterior Ellebouio obtingit. Nigrapelissa & Burniquellum Vigniaucij factione intercipiuntur. obsidetur ab Engolismensi Burniquellum & capitur. Orualli actis in vincula Figeacensibus Catholicis, agrum adiacentem deprædatur. illi Vibracius obsistit.

Lõgueuille.

SECVNDVM obsidionem, Longę-Tiliæ febre acutissimâ correptus Luynæus, minore quàm creditum Regis mœrore excedit: defuncti cadauer ita in momento diaphanum fuit, vt vitreum esse dixisses; Medicis exanthemati morbo pestilenti maculas toto pellucidas corpore imputantibus. ad rem impræuisam purpuratorum alijs mœrore confectis, gestiebant prę gaudio alij, prout suam sibi quisque fortunam propo-

Luynæus moritur.

Varij purpuratorum ad eam mortem affectus.

nebat in melius, aut in deterius mutatam.

Nunquam sinè obtrectatore fuit, quem mors gratiæ exemit, plura in eum statim ab extremis coniecta, quæ hîc præterire satius duxerim, ne mortuo insultans videar cum laruis luctari. Nondum exhalauerat animam, cùm defuere eodem momento, supellex, amici, familiares, medici, ea demùm omnia, quibus paulò antè legem summo iure dabat. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ. statim desertum Luynæi limen, quíque illi impensiùs litauerant dum spirabat, Dei (si fas dicere sui) ipsam memoriam execrantur. Vbi in transcursu notari velim quanta amicis curialibus habenda fides. Nemo ambigat Luynæum, dum præfecturas, ęrariúmque distribuebat ex animo, multorum sibi conciliasse affectus, & gratiam, collatis scilicet supra auri largitionem, dignitatibus, reliquísque, quæ vulgò Regis arbitrio cedunt. Inter hos tamen, quorum haud infrequens numerus, vix inuenti duo, qui morienti oculos clauderent, supremáque illi exsequiarum procurarent. Fidus illi præ omnibus, ad extrema perstitit Abbas Rosselaius Italus; olim ex Reginę parętis familiâ, quam, cùm Luynęus cuilibet auctoritati anteïre studens, ingeniosis hominibus destituere sibi proposuisset, hunc præ ceteris legerat, qui corruptionis in principem nobilissimâ capax, illi-pe-ierasse circumferebatur, Marchionémque Monium Reginæ item asseclam, in eamdem secum fortunam allectum, fecisse pariter violatæ fidei reum: quamquam Monij fortuna potior, qui præter Scotica-

Morientem destituunt omnia.

Amici ipsam eius memoriam abdicant.

Vnus illi ad extrema fidus Rousselaius.

Rosselay.

Vir olim Reginæ addictus.

Mony.

sum præfecturam excubiarum, sibi Forcæi rebellione delatam, primus Reginæ regnantis eques, procurante Luynęo renuntiatus fuerat, vnde etiamnum hodie sexaginta illi librarum millia in annuas pensiones. Rosselaius contrà, quamquam præ ceteris Luynęi secreti conscius, tristium, lętorúmque socius, vnúsque è curialibus secessus comes, immunis à largitionibus vixit, non aliâ quàm Luynæi affectus gratiâ. vnus ille, si Contadum eximis, Comestabilis, quod aiunt, creaturam, demortuæ fortunæ litauit. Deficientibus cereis ad iusta exequiarũ, imò & syndone, quâ fortunatissimi olim hominis cadauer infortunatum inuolueretur, ære ille suo comparauit. portentum inauditum, possidebat nudius tertius, quę in hominem cadunt omnia, quem hodie deficit carbasus funeraria; turma heri nobilium, eius æmulatoriè premebat vestigia, foris, domi, vbique illi ad imperia astans, quem hodie fugiunt nobiles, lixæque ipsi aspernantur. Dignitates Ecclesiasticas, Episcopatus, Abbatias, ceteráque id genus, quæ Regis Galliæ arbitrio subsunt, distribuebat ex placito, stipabant Diaconi, Sacerdotes vno verbo sequebantur innumeri opimorum Sacerdotiorum captatores, hodie vix obuius Monachus supremum morientis spiritum excipit: demortuo ne Sacerdos quidem vnus, Christianis de more ad cadauer precibus iusta exsequiarum persoluit; in quo spirabant omnia, destitutus omnibus exspirat solus: O spectaculum, cui si Luynæi potentia non ignorabitur, vix habitura sit fidem posteritas! ô humanæ vitæ speculũ, cui si se purpurati introspiciunt, abundè habeant

Contadus. *Contadus Comestabilis item fidus.*

Deplorabilis defuncti status.

Quem omnia sequebantur deficiunt omnia.

Purpuratorum speculũ

quò adeò instabilis titillationes honoris, quò splendorem familiarúmque decora, quò spes vno diuitiarum præsidio nixæ, quò demum omnia quæ tam fluxâ possessione, decus sinè decore, honorem sinè honore sapiunt, abdicentur.

Exenteratum cadauer.

Fama tunc inualuit post commissum cymbæ cadauer exenteratum, polluta tabo & sanie viscera feminis ad fluminis ripam lintea repurgantibus tradita abstergendo ad aquam sanguini, separandæque saginæ; eásque demum operæ conductæ pretium reposcentes, deficiente pecuniâ, non nisi falso pisce, qui ad cymbam prostabat dimissas, scilicet præstitæ Comestabili operæ condignâ eâ remuneratione, quam ipse piscator gratis erogauit.

Burdigalā inuehitur.

Conditum aromatibus cadauer obesum Heluetij vnius custodię creditum, Burdigalam secundo Garumna inuehitur: vbi nullo donatum honore, imò ne in vrbem quidem inductum populi metu, in statione ad portum malefidâ reclinatur, donec Malliacum, ad Turonensem agrum, quod ille titulo Luinæi Ducatus illustrauerat nuper, condigno vtcumque honore inlatum est.

Omnia ad Luynæi excessum in aulâ mutantur.

Statim à rerum arbitri excessu, nouam aula faciem induit, quósque in imum eius olim vita agebat, eosdem hodie mors in altum euehit: contrà ad rerum fastigia fortunâ bene auspice euecti, non alio infortunio decidunt, quàm eius excidio, cui vni præpotens innitebatur auctoritas: FAVOREM illico summâ rerum amouent passi eius calculo Ostracismum, & qui sibi commiserationem conciliabant miseri, felicioribus nunc auspicijs inuidiam

excitant; quippe ità humanarum rerum vices habent, vt vbi fortunæ felicioris carbasos, fauens placidúsque Fauonius inflat, cadant ex voto quælibet, calcatíſque non niſi roſis, felicitatem ne ipſa quidem cogitatio aſſequatur; atenim mutatis rerum vicibus vbi vel tantiſper declinat ventus idem, ruant in peius omnia, vnóque hoc fluctuantis fortunæ indicio, non aliâ cauſæ cognitione terga amici vertant; infenſi quibus auctoritas antè imponebat ſilentium, impudenter loquantur; obganniant, qui adblandiebantur, à paraſitis ſatyræ prodeant; vt ad eam rerum humanarum vnius arbitrio fortunæ mutationem, non immeritò dici poſſit, ſummum hominis bonum vni virtuti ineſſe, quam rarò inter luxum, vanóſque aulæ apparatus inuenias.

Rerum humanarum vices.

Quæ cælo ſubiacent fortunæ ſubeſſe.

Proſcripti antè non aliâ quàm præſtiti infenſis Luynæo obſequij poſtulatione reſtituuntur; reſtauratur debita iure ſanguinis auctoritas, parens filio, filius parenti gratulatur, exultant faciliore iam ad aulam acceſſu primores, ipſíque qui conductitiam illi operam venditâ libertate præſtabant, quamquam ſupra fidem captabant lucrum, innato tamen libertatis amore, iam ſe iugo eximi gaudent, aratrúmque boues infortunati deponunt; triumphat populus rege humaniſſimo, cuius placidiſſimam indolem aliquando flexura in peius timebantur audaciſſimi capitis pernicioſa conſilia; exultant præ omnibus Parlamenta, quorum auctoritati tacitis illefactionibus ſtruebat inſidias, quibus non niſi publico bono ſtudentibus, obijciebat ille temeritatem.

Exultat in funere populus.

Exultant Parlamenta & nobiles.

Ea communi tunc gaudio causa prætexebatur, quòd extinctâ semel Rebellione æternùm in Galliâ pax sperari poterat, nempe vnius excidio, cessante primorum prætextu, quos nemo dubitabat publicam nouo bello redintegraturos calamitatem, altâ adhuc mente repostis veteribus, vnde à Luynæo querebantur, iniurijs. Rari lacrymantium questus, seu dolebat nemo, seu promerendæ sibi fortunæ, quæ tunc non nisi à funere ridentibus arridebat, lacrymis consultò abstinebant. Regi leuis dolor, nempe magnitudine animi victo gemitu.

Diuturnæ pacis dulcia hinc auguria.

Eorum opinio qui Luynes memoriam inebantur.

Nec deerant, qui publicas inter acclamationes, populi socordiam tacitâ crudelitatis, ignorantiæque postulatione perstringerent. crudelitatis, ductis hinc argumentis; quòd vix hominum sorti conueniat, demortuorum, vno vindictæ ardore temerare manes; non nisi lepores, ex veteri emblemate, mortuo leoni illudere, ignauos defunctis. Parcendum tamen ignaro populo, qui sæpius, causâ incognitâ, risum aut lacrymas, vanis delusoriisque imaginibus, in contrarium accommodet tempori, vt cùm flendum maximè, effusiùs rideat; cùm exultandum effundatur in lacrymas. Posse opinionem defendi quæ Luynæi morte & rebellionem potentiùs, quàm antè subsistere affirmet, & auctorari in Regem ipsum factiones. Comestabilem eximiæ olim prudentiæ virum, sagacis, expeditíque ingenij, fortunâ quidem (quod nec diffiteri queat) in propria commoda plus quàm par esset abusum: atenim id illi cum fortunatis aulicis, nemine exempto, commune fuisse; si nimij erga agnatos affectus postulabatur,

Redintegrare eius funere rebellionem.

laudandum immenſo in Regem amore obſequió-
que; ſi Regis gratiam promeritus, profusâ eius li-
beralitate gaudebat, laudem à ſummâ munificen-
tiâ Regi accreſcere, ſi poſitis ſupra natales & ſortem
honoribus auidè inhiabat, peccaſſe quidē; at neminē
immunem ab eo crimine, ſi crimen eſt, ſuos quem-
que nęuos illi imputare, quem mors inopina exe-
mit potentiæ. Laudandū quòd in Sectarios Rebel-
les, Regis animum primus concitarit, quòd bello
ſuaſo pericula primus, quidquid inuidia garriat, pro
libertate publicâ, pro Rege ſubierit. Concilio in ex-
peditione non militari modò, ſed quod cauſarum
ciuilium vocant, magnâ integritate, maioréque
tunc, quæ hodie tamen in peius vertatur, laude præ-
fuiſſe; fortunâ Regis oportunè vſum; hos ſecundùm
expeditionem pecuniâ, illos pollicitationibus, ſpe
aut timore, Regio addixiſſe obſequio. Quæ ſummo
iure gerere viſus ſæpe, niſi conſulto priùs oraculo
Regis, geſta nunquam. Enimuerò ſi quid in obſi-
dione Montalbanâ peccauerat, nuſquam ab effectu
imperatorem condemnandum, ſequutum ea me-
dia, quæ iam alibi ſæpius profuiſſent. Defuturum
eius morte prudentiſſimi viri conſilium, ad cuius
extrema ſi lætitiæ ignes excitat deluſa populi ſim-
plicitas, mutandos eos, breuiúſque fortaſſis, quàm
exiſtimetur in pyras buſtuarias: nemini, ſi Regem
eximis, Gallici ſecreta imperij feliciùs, faciliúſque
innotuiſſe, quæ priuſquàm ſucceſſuro experientia
longior aperuerit, pleraque timenda, quæ ne qui-
dem hodie præuideri queant. His plura quamquam
tacitè addebantur, quæ Luynæi viri procul dubio

Bellum in Rebelles ab eo ſuaſum.

Rerum expertem.

ingenioſi memorię debita hîc repoſui, innocens ille nécne, mea non intereſt, qui non niſi denudatam hîc veri ſimplicitatem nullâ gratiâ exprimo, timore nullo.

Rex Luynaam literis ſolatur.

Statim à Luynæi funere afflictam eius vxorem Rex codicillis ſolatur. extincto Luynæo, aſpirare adhuc leniter eius poſteritati fortunam, cuius Regio affectu auctor ipſe, impoſterum fautorem ſe pollicetur: attamen ſeu fragilitate ſexus, ſeu parando, ſibi, Luynææque familię primorum ſubſidio, vix

Secundò il la inuoluitur nuptijs.

emenſo à Luynęi exceſſu ſemeſtri, ſecundis inuoluitur votis, ducto Ioinuillio principe, qui eius iamdiù amore deperibat; condignis Comeſtabilis viduæ nuptijs, quam niſi Principi, ſecundò nubere, apud nos decor vetat.

Solutâ Montalbanenſi obſidione, Rex qui ęgrè ferret peruicacem impunè Rebellionis audaciam; caſtella in vrbis ad iactum lapidis ambitu exſtruere deſtinarat, cingendo ijs Montalbano, quæ vallis (lineas communicationis appellitant) ſibi ab hoſtis eruptione inuicem præſtò adforent. Mareſcallo Sangerano quatuor hominum millibus, ea prouincia ſortitò obtigerat: atenim quia præpoſterè adminiſtrato ærario ſtipendia deerant, præfecturâ ille vltrò abſtinuit, nihil addubitans quin vbi ærarium deforet, pupillum & viduam opprimere cogeretur. ſubſtituitur illi Dux Engoliſmenſis (mirum quòd detrectatam à Mareſcallo præfecturam ſubierit princeps.) Engoliſmenſi datur Theminius Legati auctoritate, Caſtrametatoribus Bourguio Leſpinaſſęo, & Contenantio.

Mareſcallus Sangeranus delatam ſibi præfecturã abdicat.

Subſtituitur illi Dux Engoliſmenſis.

Dubourg Leſpinaſſe. Contenant.

Ex

Ex aduerso, Aquitanię vlteriorię Ducí Ellebouio Lotharingo Principi præfectura incumbit; non nisi quatuor legionariorum millibus: Castrametatoribus Vigniolio, Lausuno, Bourdelio & Cursono; quibus postmodùm ad celebrem Toneinsij obsidionem ascripti Cornussonus, Vicinus ab Ambra, & Arpajonus. At hæc suo infrà loco.

Duci Ellebouio Aquitania vlterior obtingit.

Vignoles. Lausun. Bourdeilles. Cursun. Toneins Cornussun. Voisins d'Ambres. Arpajon.

His in hunc modum præscriptis, frigora inter & glacies Rex Lutetiam properat.

Sectarij perduelles, quos Rex vix integro semestri L. ad minùs vrbibus in Aquitaniâ destituerat, vt vnum illis superesset eâ prouinciâ Montalbanum, Regijs segniter hybernantibus, neque dearmatis ex iussu captarum vrbium oppidanis, de intercipiendis ijs consilium capiunt. Montalbano adiacent Nigrapelissa & Burniquellum; tacitâ in vtrumque factione signa conuerti placuit. monentur Sectarij oppidani, adfuturos postridiè nocte intempestâ liberatores; si arma deforent, starent ad murum vigiles, sin obsisteret præsidiariorum solertia, propinato largiùs mero infunderent caliginem oculis, vniuersâque rerum in vino obliuione, fraudis suspicionem auerterent. Res ita habuit, appetente nocte propinantibus oppidanis, præsidiarij liberiùs indulgent genio, vt effusam ciuium liberalitatem demirarentur, qui sponte, vltróque offerrent, quod antè vis vna extorquebat. Vigniaucio datum id negotij, Sectarijs ex voto cadit: Nigræpelissæ, somno, vinóque sepultis Regiorum vigilibus, infelix Valiaci cohors ad internecionem iugulatur. Burniquelli non adeò Sectarijs expeditio feliciter cedit: quippe

Nigrapelissa & Burniquellum à Sectarijs intercipiuntur.

Burniquelli castrum validè obsistit.

interceptâ vrbe præsidiarij, in arcem se recipiunt, Vigniaucíúmque strenuè propulsant donec Engolismensis in subsidium adfuit. Hîc mendacij simul & impudentiæ postulari necessum est, qui Matthæi nomine, eo tempore facto functi, expeditionem nobis regiam Gallioe exarauit, qui perfrictâ fronte loquentem inducens, qui iam aurè obierat, intercepta à Vigniaucio vrbem, castrúmque mentitur, cùm re verâ castrum ad extrema validè obstiterit. rem paulò altiùs repetamus. Vigneaux.

Engolismẽsis in subsidium adest.

Engolismensis vbi ab hoste vrbes interceptas agnouit, re in militare consilium districtè relata, in Burniquellum signa conuertere statuit, posità scilicet in plano eâ obsidione, castróque adhuc prohibente hostem: arenim, desertis magnâ ex parte signis, rarioribúsque, quàm ad eam obsidionem par esset ordinibus, citari Pibracium placuit, qui lectâ recèns mille & ducentorum hominum cohorte, Maliuicini hybernabat. Ille haud segniter, quò ab Engolismense iussum, nocte, interdúmque eâ frigoris intemperie pergere, vt transuadato mediâ glacie Tarnq legionarij tres secundùm viam frigore obriguerint, ve immobili ad glaciem vestigio dixisses statuas. Postridie Burniquellum venit, iussúsque suburbium murís adiacens occupare, diutino illud prælio expugnauit, desideratis legionariorum circiter IV. Ardoisióque præfecto, viro clarissimo, qui nuper à Caluinismo ad fidem Catholicam conuersus ingenti in Sectarios odio ferebatur. Illi hosti supra fidem nocuit, erat enim Regionis, vbi de bello agebatur, arcanis peritissimo cognitis

Pibracium adiuuat. Pibrac.

Mauuoisin.

Occisus Ardoisius.

tu, nihil eius dedituri, Mole, cum potissimum, nunc, Ysmael cessit, militibus Lodoicianis pauibus præfectus commeatus inducitur.

l'Oulmede. Iustaret. Vlmodeus superasset; quamquam ducentis legionarijs, leuiore non nisi ducentorum parium subsidio, Iustaretus Pibracen cohortis præfectus, per abrupta, viam delectæ frumenti, commeatumque molitur, vt iam nihil eâ parte Regis timendum foret. Desperatâ Rebelles castri deditione, conseruandæ vrbis spem abdicant. Datur mutua habendi colloquio fides, dieque ab obsidione decimoquinto salua vita, impedimentis, datoque Nigrampeliſſam commeatu Vigniaucius præsidiarijs CCC. vrbe absistit. Obsidioni, Regiorum præfuere Engoliſmenſis, Theminiuſque, Castrametatore Contenantio, cohortibus Picardiæ; Chapeſij, Pibracij, Mommoranciique Hieroſolymitani equitis.

Vrbs deditur.

Contenant. Picardie. Chapes. Pibrac.

Poſt confectam in hunc modum expeditionem, hybernacula legionibus diſtribuuntur; Dúxque Engoliſmenſis & Theminius Cadurcos hybernaturi petunt. Per idem tempus Oriallus Cómes, vir audax Cartuſio, Sauiniaco, & Veyriero comitibus, Figiacum venit, vrbs eſt ad Cadurcenſem agrum Catholicis mixtum, & Sectarijs oppidanis, æquali rebus adminiſtrandis poteſtates; niſi quòd validiſſimam arcem, vrbis dominam Sectariorum Rebellium præſidium habebat, præfecto Suillio: legionariorum mille illi ſupra ducentos, Alariorum trecenti erant. nec mora, actis in vincula Catholicis, à quibus redemptionis aliquid ſperabatur, pelluntur reliqui; exin ferro & flammâ vaſtatur ſolum adiacens. Suillius inter hæc, qui caninâ pluſquàm impudentiâ

Oriallus Figiacum venit.

Chartus. Sauiniac. Veyriereſi. Figeac.

Malè habitis Catholici oppidani.

Suillij commentum.

CAPVT IV.

EPITOME.

Parlamento Burdigalensi aquandorum solo Clairaci muniminum prouincia à Rege incumbit. A Lesiniano intercipitur Clairacum. Ducæus Senator capitur. Proditione Lachenaij Royanum deluforiâ oppugnatione expugnatur. Lachenayus in vincula agitur. Vicius Procancellarius renuntiatur. Regis ad Reginam parentem literæ. Forceus & Theobonus subsidiarijs copijs aucti Ellebouio faceſſunt negotium. Rex Lutetiæ magno populi applausu, cultúque singulari excipitur. Luynei præfecturæ varijs distributæ. Quillebouium dirutum. Ambianum Luynei filio quamquam infanti conseruatum. Lesdiguerius Rebelles in Delphinatu in obsequium retrahit. Ad Vaurensem agrum ingenti clade affecti Montalbanenses.

INTEREA ad Aquitaniæ vlterioris, Pictonúmque confinia, nihil tacitis factionibus non mouebant Rebelles, quò expugnatas nuper à Rege vrbes, in ditionem suam retraherent: quas inter, Clairacum, non à Forceo, vt imposuit Mercurius mendax, sed à Lesiniano eodem circiter tempore intercipitur; proditionem paulò altiùs repetamus.

Statim à Clairaci deditione, Burdigalensi Parla-

Demanda ta Senatus Burdigalensi æquandorum Clairaci minimum pro uincia.

mento æquandorum solo muuiminum munere à Rege delato, demandâtâ Ducço senatori eâ prouinciâ segniter labori incumbitur, quódque mali extremum est, versi in luxum, & segnes prædarum opulentiâ milites, lasciuiâ stationes omittere assueti, somno, vinóque procumbunt; vnde Lesinianus, Castro ad vrbis viciniam sito, nihil addubitauit, quin leuiori periculo præsidiarij vigiles intercipi possent. Lectis ergò inter noctis obscura prouincialibus ijs, quorum adhuc nutabat fides, primò secretum aperire; dehinc vt in facili negotium erat proponere, sibi fidum magníque animi Clairacensem oppidanum præpotentem in vrbe, cuiúsque ædes muris adiaceant, fidem in præclarum id facinus obstrinxisse;

Lesinianus intercipiendi Clairaci auctor.

Proditionis modus.

aperiendum præstitutâ die, ad vrbis fossam foramen, quantum satis esset intromittendo homini, suggressos liberatores, vacuas sensim ædes subituros, nullâque Regiorum suspicione vrbem exin occupandam. Ad hæc iureiurando adacti omnes, concubiâ nocte quâ designatum iter intrepidè pergere; exin mille legionariorum expedita cohors in fossam deuoluta, foramine medio in vrbem penetrare, dum oppidani Sectarij, præsidiariorum hospitem quémque suum in strato iugulant. Regij vigiles ad arma clamare, perrumpere ex aduerso, cohorte suâ Lesinianus, vt leuiore Regiorum conamine occupatâ vrbe, ceciderit præsidiaria cohors,

Vrbs intersipitur.

Agitur in vincula Ducæus.

Ducæo, à quo opima redemptio sperabatur, acto in vincula. Ibi Societatis Iesu sacerdotem memorant magnâ inter cruciatus cõstantiâ dilaniatum, quam, licèt bello ex parte politico, politicam moriendi ra-

Dilaniatus Iesuita.

Le Duc.

tionem in martyrium flexisse plerisque placuit, vno religionis odio, dilacerato sacerdote.

Eodem fere tempore Lachenaij præfecti prodi-
Royan. tione Royanum maritima vrbs magnique momenti, & nominis intercipitur: rem ita gestam memorant.

Statim à Lachenaij spontaneâ deditione Rex,
a Chesnaye. quamquam Sectario, Royani præfecturam ei saluam habuerat. ille parum beneficij, fideique memor, ne Rebellionis auctor propalam haberetur, tacitâ cum Rupellanis factione paciscitur; conuentâ deditione Soubisius Rupellâ soluit, admotisque vrbi legionarijs bis mille, scalas tumultuariò muris accommodat. ibi non nisi delusoriâ vtrimque displosione, vanis ictibus capta ascensu munimenta; nudatíque exin propugnatoribus muri non ægrè superantur, vt vrbs desiderato nemine Rebellium subierit legem. Expugnatâ vrbe in arcem decurritur, quæ item à ludicro prælio statim dedita. Proditionis suspicionem auxit, quòd Lachenayus minor Lachenaij præfecti primarij legatus, pactâ in speciem deditionis lege, præfectus arcis proclamatur, idque fratre destituto, qui tunc consultò aberat. Actum id vnâ Lachenaij proditione, consilium defectionis improbantibus oppidanis, qui tamen eò inclinare videbantur, cùm prohibere non possent. Nihil moratus Lachenayus maior, citatis ad Regem equis acurrere, proditionisque pœnas à fratre reposcens, præfecturâ destitutum se queri, non aliâ quàm præstiti Regi obsequij causâ. Rex nihil cunctatus perduellem in vincula agi iubet, iudicesq; co-

Quâ perfidiâ Royanum interceptum fuerit.

Lachenayus habitus proditionis auctor.

In vincula agitur.

gnitione extraordinariâ inquirendæ proditioni delegat.

Mornæ

Paucis ab hinc diebus tentata in Mornacum Castrum à Rupellanis expeditio, Burdigalensium industriâ, præcipitíque ope, illis excidio vertit, quâ expeditione laudatam memini Senatus Burdigalensis virtutem, qui mutatis in cassides pileolis, humeralibúsque in balteos, militiæ passim Senatores suos præfecit.

Gallia sex mensibus sine Procancellario fuit.

Totum iam semestre destituta Procancellario Gallia minùs feliciter exegerat, iuráque & leges pessum ire lugebant, quos florentis alioquin imperij infortunia tangunt, quando eius excessu, qui sigilla nuper sibi impudenter ascripserat, funerato Comestabili insimul, & Procancellario, restituitur primo decori toga, habitâque vnâ cooptationis in sanctiore Regis Consilio ratione (quamquam multorum iudicio restitui Cancellarius pristinæ sigillorum præfecturæ debuerat) placuit Procancellarium eligi, qui ceteris ætate, longioréque rerum experientiâ anteiret. Vicius ille, vir sapiens, vnâque prægrauis annorũ serie, ingenio sagaci magè, quàm expedito.

Vicius veteranus in consilio Regis Procancellarius renuntiatur.

De Vic.

Regis ad Reginam parentem codicilli.

Paulò pòst Burdigala Rex parentem Reginam codicillis hortatur, præsentiâ suâ consiliísque salutaribus, quibus administrata olim feliciùs Gallia, filio Regi adesse velit: notam Galliæ plusquàm dici possit prudentissimæ principis fidem, sagacitatem, publicíque fluctuantis identidem regni negotijs vigilantiam, optatum à se diutiùs daretur intima gratulatione matrem carissimam amplexari: iter indictum Lutetiam quò si in occursum accurreret renouandos

renouandos affectus, naturâque feliciùs auſpice, communicandam regni adminiſtrationem. Monhurtium à ſe expugnatum, intercepta recèns proditione Rebellium Clairacum, Royanúmque; at leuia hæc, vbi apertiùs protegendo Eccleſiæ primogenito cœlum armabatur. Dilatas in ver proximum expeditiones, quando ità ordinauit Deus, vt debitam deliciis adoleſcentiam tubarum clangoribus, periculíſque glorioſiùs exigat. Nihil ad hæc Regina parens Lutetiam pergere diſtulit, vbi magno omnium applauſu, Luynæi memoriâ non niſi in publicum populi Pariſienſis odium renouatâ, aurei amœnitatem ſæculi inducere viſa eſt.

Lutetiam Regina venit.

Theobon. Ellebouius interim ad vlteriorem Aquitaniam auctoritatis Regiæ vindex, Forcæi, Theoboníque factiones opprimebat; quamquam poſt debellatum nuper à Rege Monhurtium, obſidionis reliquias, Marchionem Mirambellũ, Caſteſium, quingentóſque legionarios copijs illi ſuis aſcripſerant, vnde ſupra ducentos mille pedites, trecenti alarij. Nihil eâ acie quamquam leui, viris audacibus intentatum, quibus ſupra Ellebouium id præcipuum erat, quòd natali ſolo leuioribus bellum impenſis, certâque circumiacentis plagæ notitiâ gerebatur. At hæc infra. ſoluentem interim Burdigalâ Regem aſſequamur, qui hinc Blauiam, Blauiá Engoliſmam venit: illi eò loci expeditiſſimâ frequentíque nobiliũ manu Condæus Princeps in occurſum adeſt. Engoliſmâ Pictauium itur. ibi Comiti Rupifulcaudio proprætoria Pictonum præfectura cedit, deſtituto in perduellionis pœnam Rohanæo. Laudatum hîc

Ellebouio negotium ſuccedunt Theobonus & Forcæus.

Blayc. Angouleſme. Poictiers. La Rochefoucaud.

Rex Engoliſmam venit.

à Rege commendatione publicâ memorant Espernonium quòd leuiore exercitu, & Rupellanos vtrâque messe destituisset, & cladibus sæpiùs nullâ suorum iacturâ affecisset. Pictauio Turones ventũ, ibi (namque inlatum iam antè Luynæi cadauer) cõdigno felicissimi olim hominis reliquię infelices honore donantur, supremúmque conclamatus Malliacum inuehitur, vbi etiamnùm hodie iacet. Hinc Nauarræa cohors Salmuriam subit, vrbem magni momenti, quam tacitis Rupella factionibus interceptura timebatur; Turonibus Blæsas, Blæsis Aureliam, Aureliâ Rex Lutetiam venit, vbi magnifico apparatu excipitur in hunc modum.

Supremo donatus honore Luynæus.

Malliæ.

Salmur

Tours. Blois. Orleans Paris.

Lutetiam venitur.

Magno Rex apparatu excipitur.

Duodecim legionariorum millia ad pagum Rubeimontis duobus ab vrbe milliaribus in quadra militaria distribuuntur, ibi quidquid Lutetia pretiosi habet; gemmæ, armillæ, vniones; quidquid splendidi, sericum, segmenta filis argenteis passim, & aureis intertexta, ceteráque id genus repercussis opportunè radijs eâ maiestate fulgebant, vt demissos totidem è cœlo soles diceres. Rex ad populi conspectũ gratissimi, rhedâ desiliens, seu prospectandorũ agminũ; seu se populo Parisiensi exhibendi animus erat, magnâ alacritate adequitare; hinc, subiturus vrbem, à Memmio Præside, mercatorũ Præposito excipi, dum ad suburbium sancti Iacobi XXX. machinæ murales disploduntur, artificij ignibus illustrantibus noctem. Regi ad latera equitabant D. Gasto Borbonius, Condæus, Suessionensis Gallię Principes, Ioinuillius, Vindocinensis, Mombasonius, primorúmque non pauci: donec ad Virginis

Montrouge.

Rhedâ desilit.

De Mesmes Preuost des Marchands.

Condé. Soissõs. Ioinville. Vendosme. Mombason.

Principes illi comites.

Rets. Deiparæ Metropolim Eccleſiam Radeſiano Pariſienſi Epiſcopo, Rupifulcaudióque Cardinalibus,
Rochefoucaud. magnâ populi acclamatione excipitur, vnde exin poſt decantatum de more DD. Ambroſij & Auguſtini hymnum, regio palatio ſucceditur, vbi reducem Regina maritum, Parlamentum protectorem, populus patrem incredibili applauſu ſalutant.

Luynes præfectura diſtribuuntur.

Supererat à Luynęi exceſſu id vnum, ſubſtituerentur rectores vrbibus, quas ille regiâ diu munificen-
Calais. tiâ adminiſtrauerat. Icciæ arci, quam hodie Caletũ dicimus, maximi ad Britannicum mare momenti
Bologne. præficitur Palliaſſæus; Bononiæ non procul inde
Aumõt. Aumontius; Farę Bellimontius; intereà dum Quille-
Quillebeuf. bouium arx munitiſſima, quia procul à Galliæ orâ
Lafaire. in regni excidium non niſi mutuis Gallorũ diſſidijs
Beaumont. aſſurgebat æquatur ſolo, quam item ſibi cũ reliquis Luynæus aſcripſerat. Luynæi filio, adhuc in cunis

Quillebouium dirui-tur.

Ambianũ Luynæi filio conſeruatur.

Amiens Ambianum in Picardia creditur, dato illi Legati no-
Caddenet. mine patruo Caddeneto, vbi aſſeruari Luynæi theſauros inualuit rumor. Neque hîc prætermitti debeat, quòd qui à ſecretis Luynæo erat, dum viueret, eodẽ tempore Lutetiæ in vincula actus eſt, pluribus in eum poſtulationibus, quarum præcipua peculatus erat; quamquam dehinc ſeu gratiâ, ſeu quòd reuerâ innocens erat, dimiſſus eſt.

Leſdiguerius in Delphinatum properat.

Ab obſidione Montalbanâ Leſdiguerium, ſiſtendis Mombruni incurſionibus, in Delphinatũ à Re-
Mombrun. ge miſſum ſuprà retulimus. Magno ille Catholicorum exceptus gaudio, in Mombrunum, quem à Rebellione generum diffitebatur, cuíque filiam vxorem politico diuortio ſubduxerat, arma

conuertit, imò & quâ pollet apud prouinciales auctoritate dilapsis hinc inde Rebellibus Mombrunum, ne pugnam quidem ausum opprimebat, nî se ille subiturum ex placito Regis imperia literis monuisset. Atenim extirpandæ penitùs in prouinciâ Rebellioni, Sectariorum Synodum Diæ coïre iubet, vbi post habitam de obsequio Regi debito fusè orationem, sacramento solemni fidem omnium astrixit publicâ Comitiorum Rupellanorum abdicatione, Catholicos Sectarijs, Sectariósque Catholicis, datâ inuicem fide coniungens. His ita gestis, ne quis exin ignorationem prætenderet ordinationem propria manu obsignatam, DELPHINIQVE cęlatam sigillo promulgari iubet, quâ, nullâ exceptione morti addicebantur, qui in armis prouinciam circumirent; exin gratissimâ Delphinatus pace potitus est; nisi quòd Blaconsius, vt narrabimus infrà, ad Rhodani ripam prædonem aliquandiu egit. Vnde non mediocri laude donatus Lesdiguerius, cuius immensam in Delphinatu potestatem agnouere olim Reges nostri, expertúsque est eo tempore LVDOVICVS; seu triginta annorum spatio ius in prouinciâ omne præscripserit, seu (quod malim) ità prouinciæ genius est, vt eam Proreges iure summo administrent ipsíque Parlamẽto præfecti, eorum quoque nomine (quod inauditum alibi) pronuntientur Curiæ placita. Sed hæc parerga, redeo ad rem.

Rebellione suffocata.

Synodum coïre iubet.

Die.

Dauphin.

Blacons

Rhosne

Potens suprà fidem in Delphinatu Lesdiguerius.

Ad Vaurẽsem agrum ingenti clade affecti Montalbanenses.

His eo modo in Delphinatu gestis, ad Galliam Narbonensem Vaurensi agro, magnâ clade à Vaurensibus oppidanis Montalbani Rebelles afficiun-

LaVaur

tur, res ità contigit. Montalbanenſes iamdiu annona defecerat, quo factum, vt præſidiarij corroſis ad intima præcordia oppidanis, vbi nihil ad eſum

S. Antonin. Millau. Foix. Caſtres. ſuperabat, præcipiti Ianuario, pars Antonini fanum, Amilianum, pars Fuxenſem agrum, pars Caſtrum Albigenſe non niſi in ſolatium vitæ petierint; adeò diuturnior illos obſidio malè affecerat. Ianuarij er-

La Vaur go XXII. trecenti legionarij appetente nocte Vaurenſem agrum ingreſſi, quia frigore obriguerant excitato mediâ planitie igne, produnt ſeipſos. Nec

Gachapſl. morâ monitus Gachapellus primus Vauri Conſul, legere ducentos circiter oppidanos, quibus pons, quà hoſti tranſitus, occupatur. Appetente luce adeſſe Rebelles, relatóque ab excurſoribus interceptum pontem, vbi neque progredi, nec regredi datur, deſertam mediâ viâ domum Aurini nomine inſi-

Aurin. dent, tormentariiſque ad angulos feneſtris apertis, obſidionem pati velle ſimulant. nihil moratus Regiorum præfectus domum circumſtare, le- *Rebelles legis deditionis flagitant.* uioréque damno admotis muro legionariis ſuis, tripartitam oppugnationem indicere; occluſis foribus, plerique in tectum euadunt, quo lateribus deſtituto nihil morantur ignem. Obſeſſi ad hæc deſperatâ ſalute, deditionis legem expoſcere, Regij inexo-

Durfort rabiles vrgere pertinaciter, cùm Durfortius co- *Durfortius occiditur.* hortis præfectus erumpens Gachapelli miſericordiam ſubiturus, ne Catholicus intereà miles quid in eum tentaret, in eius amplexum proruit, quod illi in momento excidio fuit: quippe Regij vbi præfectum ſuum hoſtis amplexibus implicitum vident, rati aduerſo pugione transfoſſum, ſclopos in am-

plexantem displodunt plusquàm centum, vt confossus penè vulneribus totidem. Gachapellum prægraui in terram pondere egerit, illæsum alioquin, quod sanè portento dari potuit. Renouatâ exin miles audacia, aduersa ad limen claustra perrumpit, nullâque misericordiâ imbelles, qui iam antè arma abdicârant trucidat. Rebellium cæsi ducenti supra, XXX. vt ne victores quidem cæsorum numerum assequerentur, capti XXII. quos inter Pascaletus, quem sæpius in obsidione Montalbanensi memorauimus suprà, centuriæ præfectus, Lacassanicus, Rebouliúsque præfecti item, Ratus, Hortesiúsque legati, Magnauillæus primarius signifer, Cattæus item signifer. Cæsorum præcipui Durfortius cohortis præfectus, Polus, Rebouliúsque legati. Royus signifer, primipili quatuor, nobiliúmque complures; signa quatuor Regijs in victoriæ monimentum cessere, quæ inter, primarium (COLONELLVM vocant) appensa illa ad Episcopalem Vauri Eccleſiam, vbi etiamnum hodiè prostant. Regiorum eo prælio non nisi VII. desiderati. Hîc se item mendacem prodidit Mercurius noster, dum Vicinum ab Ambrâ imponit præclaræ huius expeditionis auctorem, qui bello distentus alibi, hinc longiùs eo tempore aberat.

Gachapel.

Cæsorum Rebellium numerus.

Pascalet.

Lacassignac. Rat. Hortés. Lagranuille. Catte. Polus. Reboul. Le Roy.

Capta hostium signa in triumphũ ad Ecclesiam appensa.

LaVaur

Voisins d'Ambres.

Redeamus in Aquitaniam vlteriorem, vbi secundùm hyemis asperioris frigora Ellebouio Duci vniuersum Gallici belli pondus incumbit, torpentibus alibi ad hybernacula sua militibus.

CAPVT V.

EPITOME.

Ellebouius Durasio intercepto in Marchionem Forcaum signa conuertit. Forcæum castrũ obsidetur. instructâ acie dimicatur. victoria diu incerta in Regios tandem inclinat. Bordelius Forcæo Ellebouij iras deprecatur. Castro ad enixas nobilium preces parcitur. Gallicæ nobilitatis indoles pessima. Catholici à Sectarijs malè in Galliâ Narbonensi habiti. Soubisius plagam Oceani depræadatur. Captus à Sansurino Humieres magnificè habitus sinè redemptione liber dimittitur.

d'Elbeuf. Duras

DVx Ellebouius, Durasio ad Petragoricum agrum intercepto, mille Pedemontanæ cohortis legionarios, loco percommodo in stationem locat, nempe fatigando hosti, qui non longè hinc aberat; Monsegati interim hybernabat, cùm nuncius præcipiti Ianuario monet Marchionem Forcæum transuadato Duranio, fano Fidei copias suas in Petragoricum agrum ductare: nihil cunctatus ille, iussis morari Griniauti, Ribeiracíque cohortibus, residuis in hostem copijs fertur. Legionarijs mille, quingentis equitibus Forcæo venerat in occursum, cùm ille haud prælium ausus, qui honori minùs inhiabat quàm prædæ, quæsito effugio euadit. Ellebouius Bergeracum

Ellebouius Durasium intercipit.

Monsegur.

Dordogne.

In Marchionem Forcaum arma conuertit.

Griniaut. Ribeirac.

Bergeracũ venit.

non procul ab hostibus opportunè subit, hyberníſque ex temporis neceſſitate militi diſtributis, prælij occaſionem captat.

Bordelij cohors.

Bordelius interim, vir eâ prouinciâ magni nominis, mille legionarijs Regis copias auget; frequentibúſque paſſim ex agro circumadiacenti ad Elleboüium nuntijs, quibus ferro & flammâ impunè graſſari hoſtem monebatur, prædonibúſque Forcæum Caſtrum aſylo eſſe, de arce obſidendâ (quamquam minùs opportuno tempore) conſilium capit. Nec mora, moniti prouinciæ nobiles turmatim adeſſe, haberi legionariorum delectum, ne debito arces Regiæ præſidio deſtituerentur, eligi è Curſoni cohorte ſexcentos, Lauſuni quingentos, Ramburij trecentos, Pedemontana quingentos, quibus aſcriptâ trecentorum alariorum phalange, procuratíſque ex æquo tormentis, obſidetur pridie Kalend. Februar. Caſtrum. Nec diu cùm diſploſa tormenta ruinam aperiunt: iámque in oppugnationem miles ruebat, cùm inclinato ad occaſum ſole Forcæus, non procul à caſtris, non niſi C C. legionarijs, alariíſque circiter X X X. detegitur; conſultò geſtum, quò in diſpoſitas à tergo inſidias Regij victoriâ læti, dum fugientem aſſequi vellent, inciderent. Exploratores hoſti agnoſcendo præmiſſi, legionem referunt ſylua adiacenti latere, quam ad latus, inſtructus equitum ordo ſuſtineat. Re in conſilium diſtrictè relatâ, prævaluit Elleboüij ſententia, quæ audaciùs in prælij inſtructi aleam inclinabat; atenim ne à præſidiariorum eruptione Regijs periculum à tergo immineret, cohortem eâ parte in armis ſtare iuber,

Bordelles.

Captum de obſidendo Forcæo Caſtro conſilium.

Curſon. Lauſun. Rambures. Piedmont.

Detecta hoſtium inſidiæ.

iubet, progreditúrque ipſe Bordelio, Lauſuno, Curſonóque Caſtrametatoribus. *Hoſtium cantus.*

Prouecta nox erat, cùm repentè inconcinnæ canentium voces, intempeſtiuo ſtrepitu Regiorum aures percutiunt, anxiiſque, quídnam hîc cantus lætitiæ proderet, explorator accinctum prælio hoſtem referre, qui de more pugnam initurus præcineret. Ad hæc imperator vix ſui præ gaudio compos circumequitare inſtructa iam agmina, hortari innatâ viris magnis virtute capeſſerent prælium, puerorum eſſe terriculamenta eiuſmodi cantus, cygnæam vocem, quæ in extremis deprecaretur mortem, raros hoſtium ordines, eneruem audaciam, quódque omnibus præualet, cauſam iniuſtam. illis neſcio quo fato id eſſe innatum, quando muris teguntur vtcumque ſtrenuè dimicent, vbi apertâ planitie conſerenda manus, fatiſcant. Is militum ardor verba ducis ſequebatur, ità ſe in momento ad pugnam expedierat vetus miles, vt victoriæ certus imperator pugnæ ſignum dederit; acies, quàmquam auidè prælium appetebant, gradu immotæ, & anguſtias loci pro munimento retinentes, poſtquàm propiùs ſuggreſſus hoſtis certo iactu ſclopos exhauſerat, in cuneum magnâ alacritate prorumpunt; turbatóque ingenti clamore ſilentio noctis, alarij quidquid ſepſerat aditus perrumpunt valentiore equorum niſu. Enimverò quia malignè prænitens Luna vix noctis auertebat horrorem, indicti magnâ roborum copiâ ignes, quaſi buſtuarijs pyris, hoſtium præuertentibus funus. Vacillauere diu Ramburij, Pedemontiíque cohortes, quibus primũ

Ellebouius milites accendit ad prælium.

Conſeritur manus.

Excitati nocte media ignes.

cornu obtigerat; præpostero quippe militiæ ordine hostis, seu primâ fronte terrendis Regijs, seu quòd aliunde ità ex loci genio videbatur, triarios primùm erupturos primâ locarat acie, quod Regijs incautis exitio penè fuit. Iam sclopi defecerant, initâque cominùs pugnâ hasta in hastam, in mucronem mucro ferebatur; permixti confusis ordinibus Regij, & Rebelles, incerta sibi mutuò vulnera inferunt obscurâ Lunæ, igniúmque luce: si quem ad tesseram memoria deficit, vno hoc indicio proditus hostis, à suismet trucidatur. Perennantur vulnera nouis hinc inde militum delectibus rediuiua; iactura tamen æqualis vtrimque, vtrimque Mars æquus.

Vacillant Regij.

A Regijs tormentis strages magna.

Assurgebat haud procul mediâ arenâ monticellus, quo Ellebouius tormenta ità disposuerat, vt clauis, catenis ferreis, plumbeísque glandibus referta stragem ingentem ederent: at nec ideò hostem deficiebant vires: quippe vbi de summa rerum agitur, omnium diribitrix necessitas etiam imbellibus animos addit. libertatem miles, bona, & vitam; Forcæus supellectilem, fortunam, carissimúmque sibi Forcæum Castrum tuebantur.

Ellebouius suos accendit.

Ellebouius interim aciebus suis adequitare, gestu, voce, quódque magis imperatorem deceat, exemplo ad pugnam accendere, dubios placidâ oratione firmare; fugaces minis, ferróque retrahere ad periculum. Appetente luce magnâ hinc inde strage non nisi Cadmæa victoria sperabatur; cùm Ellebouius Bordelij cohortem, Sayaníque alarios coa- Sayan.
ceruatum agmen in hostem emittit, quorum alacritas necdũ experta prælium, vbi defessum hostem

Fugatur hostis.

adoritur, sternit leui conamine obuium; donec ad nouum regiorum subsidium desperatâ salute hostis faciliori per rupiũ auiæ effugio, terga præbuit. Haud locorum ignaris erat in facili fuga, assurgẽtibus hinc inde collibus asperis, quos dumeta adeò sepserant, vt per inaccessa abreptos insequi arduum, imò periculosum foret: vnde leuior hostiũ strages, quos alioquin Regij ad internecionem deleuerant. Illustris ea victoria fuit, magè hostium pertinaciâ, quàm eorum numero; quippe diutino horarum VI. prælio, vix supra ducentos quinquaginta occisi: Regiorum sauciatis pluribus, pauci desiderati. *Iactura Rebellium.*

Iam nihil addubitabatur, quin, redeuntibus ad castri oppugnationem militibus triumpho lætis, cederent ne ausi quidem propugnare Rebelles: patebat namque à tormentis ruina quantùm expugnationi satis; cùm Bordelius, in cuius virtute & animo magnum rebus gerendis momentum erat, frequenti Nobilium manu stipatus, Ellebouium in hæc verba compellat. *Bordelius Ellebouij iras Forcæ deprecatur.*

Ad manum illi in præsentiarum esse, quo prouinciæ nobiles, etiam Catholicos immensâ sibi gratiâ deuinciat. Leonem, qui magnitudinem animi exprimit, prostrato hoste aspernari victoriam; quasi inglorium sit triumphantis iras deprecantem, cedentémque victorià opprimere, qui si vixerit vnâ victoris gratiâ spirans, eius quotidie triumphos vitâ vnâ, quam se illi debere profitebitur, renouabit, gratiámque referet vbi dabitur: eam hodiernâ die Forcæi sortem esse, vt proprio damno expertus quàm sit arduum eos cominùs aggredi, ad

quorum vbique pedes lauri, vbique palmæ assurgunt, victoris misericordiam, si quæ in armis pietas, imploret; quidquid prostrato hoste honoris, quidquid ab eius ruina laudis sperari potest, iam abundè reportatũ. Fusum instructâ acie hostem expugnatũ Castrum, quod nec diffiteatur Forcęus ipse in extremis agens; superesse id vnum, nobilissimi prædâ castelli fiat militum auaritiæ satis, quod non Forcææ familiæ modò; sed & prouinciæ nobilitati luctuosum erit. Antiquam eâ prouinciâ domum, quam publicæ vtilitati interfit præstari à deprædatione incolumem; ita rerum habere ordinem, quæ cœlo subiacent, vt qui Rebellis hodie, aut futurus sit postmodùm Regi addictissimus, aut tales habiturus nepotes: nec extrema in excidium hostis lege militari tentanda, nisi cùm in exteros bellum. Parcendum vrbibus, Castrísque Nobilium, vastando alioquin breuiùs quàm dici possit etiam florentissimo regno, destituendísque nobilitate suâ prouincijs. Ceterùm paratũ esse Forcæum, vt fide, vitâque imposterum melioribus, rebellionem diluat, propriâque ipsius manu obsignatam schedam, quâ fidem astringebat depositurum Rebellionis protectionem Castrum, bellóque ciuili in neutram partem inclinaturum. Nihil à Sectarijs suprà, Regem exposcere; enimuerò si diutinâ perduellione Forcæus indignus habetur, in quem habitâ eius ratione id beneficij conferatur, adesse prouolutam imperatoris sui genibus Petragorici agri nobilitatem, quæ, si quid in victoriam recenti prælio contulit, (quod leue sit, vbi laus vna imperatoris virtuti debeatur) Petrigord.

non aliam rei bene gestę remunerationem expoſcit, quàm Forcæi Caſtri incolumitatem, quam ſi impetrarint enixæ preces, futuros ſe in gratiam beneficij ad extrema inuictiſſimo Principi mancipatos.

Elleborus responſum.

Hęc Lotharingus Princeps, quamquam oppugnationem indixerat; Nihil oblu&tari ſe, inquit, virorum illuſtrium precibus: indignum ſanè Forcæum, qui eam à Rege gratiam obtineret, qui Henrico olim IV. nominibus penè innumeris deuinctus debuerat à factionibus in ſucceſſorem filium immunis eſſe. indignum item tot præclaris interceſſoribus eum, qui nihil ingenui, nihil excelſi præferat; concedi tamen virorum illuſtrium precibus, quod non niſi Forcæo negari poterat: attamen eâ conditione vt ſi, cui nunc parcitur Caſtrũ, Rebellioni poſtmodùm refugio eſſe prodetur, non aliâ cauſæ cognitione in flammas abeat. Diruta exin munimenta, quæ firmauerant arcem.

Parcitur Caſtro.

Gallica nobilitatis peſſima indoles.

Ibi ex occaſione notari velim peſſimam Gallicæ nobilitatis indolem, quæ, vulgò cõtra armorũ ordinẽ non niſi ægrè ſibi mutuò bellũ inferre amat, vitæ nobilium, ædibúſque parcens, ſeu contra ius gentium innatâ clementiâ; ſeu paris aliquãdo infortunij timore, quo ſcilicet parem expectat gratiam. Non ità Hiſpani nobiles, qui belli ſibi legem Regis arbitrio dicunt: non ità apud noſmet Sectarij, qui ferro & flammâ planitiem, caſtra, vrbéſque ipſas vaſtant non alio, quàm religionis delectu: quod ipſum eodem fermè tempore in Gallia Narbonenſi citeriore maximè patuit, vbi crudelitate pluſquàm tyrannicâ Catholici oppidani in dies munimentorum

Catholici à Sectarijs malè habiti.

operi adigebantur, vt eorum ope assurgerent, quæ Religioni Catholicæ fatalia timebantur.

Ineunte Februario anni à reparatâ salute M. D C.XXII. Rohanæus Galliam Narbonensem citeriorem oberrans, Montempessulanum venit, vbi nihil detrectatis honoribus, qui vni Regi debeantur, augustalem vmbulam subit, populique magno lætitiæ indicio acclamationes in ea verba excipit; VIVANT ECCLESIÆ, ET ROHANÆVS. At morâ breuior; Montepessulano quippe firmandæ Rebellioni Nemausum; Nemauso, Vticam; hinc Alesium, Alesio in Viuariensem prouinciam itur, prout audierat vacillare vrbes. Hæc in Gallia Narbonensi.

Rohanæus Montempessulanum venit.

Mompellier.

Nismes Vsez. Alés. Viuares

Intereà Soubisius ad Aquitaniæ vlterioris confinia, quà Garumna fluuius Oceanum subit, maritimam oram ferro & flammâ vastabat; Royano Burdigalam inter, Rupellámque medio; vt nihil nisi penso tributo in Aquitaniam à Santonibus commearet. Præcipiti Februario Humierus aulæ Regiæ primarius nobilis Burdigalâ Lutetiam decursorijs equis properabat, cùm Sansurini Royano præfecti insidijs interceptus, Royanum ducitur. ibi comitate Sansurini vrbanâ exceptus, præter spem cum hoste humanissimè liberagit. Attamen quia se contra militiæ legem, captum contendebat, in iudices vtrimque conuentum, vt si non iure actum liqueret, dimitteretur; sin minùs, redemptionis pretium capientis arbitrio staret. Lecti iudices iure captum pronunciare; statutum exin redemptionis pretium triginta librarũ millibus, quę dum Humierus nume-

Soubisius plagam Oceani vastat.

Royan. Guyenne. Saintõge. Humieres.

Captus à Sansurino Humierus sinè redẽptione dimittitur.

Sainct Seurin.

rare parat, Sanſurini liberalitate gratis liber eſſe iubetur. Humierus eam ſe hoſti gratiam debiturum negans, obteſtari; numeratámque pecuniam offerre vltrò, negare Sanſurinus, donec hoſtili munificentiâ victus ille, cogitur loco abſiſtere; vnde laus immortalis Sanſurino accreuit, cui vni Sectarios inter, aiunt Catholicos eo bello beneficium debuiſſe.

CAPVT VI.

EPITOME.

Soubiſius diſſito longiùs Rege, terrâ marique ſæpius victor. Purpurati Burdigalenſes auctore Senatu præter morem arma capiunt. Eſpernonius prudentiâ Fabianâ commendatur. Leſdiguerius ad Regem ſcribit ſuadendæ paci. initum ſuper eâ re conſilium. prævalet in bellum ſententia. in Aquitaniam via indicitur. Monreuelum Ellebouius expugnat. Toneinſium interceptum. præſidarij iugulati. Theminius & Ellebouius in ſubſidium dedito Caſtro aduolant. Feminarum effera crudelitas. acto in vincula La-Vauguiono cæduntur reliqui. Expugnatur à Regijs prima vrbs. feminæ à Regijs occiſæ. Forcei acies fuſa. capta eius ſupellex. Leſdiguerius Pouſinum ad Rhodani ripam obſidet & capit. Soubiſius Pictonum plagam vaſtat. Pibracius ſtrenuè Oruallo obſiſtit. arcem validam ad Oldum expugnat magnâ hoſtium clade. Soubiſius in Talomontios obſidionem ſimulat. Rupibaritautus arma in ſubſidium capit. acre prælium. victoria incerta.

Soubisius ad Oceani plagam victor.

OVBISIVS tribus circiter legionariorum millibus Oceani ad Pictones plagam ferro & flammâ vastabat, vt nihil incendium aut ruinam effugeret : non inde procul Campaniæ cohors hybernabat fidâ Broagij statione, Broage. quando arcis præfectus, quamquam numero impar, cum Soubisio signa conferre statuit. Atenim infortunata Regijs pugna ; quippe vix quingenti legionarij instructâ acie prælium ausi, numero cedunt, pars in fugam acti, pars cæsi.

Victoriâ læti Rebelles, rebúsque eâ parte secundis insolescentes, terrâ, marique vix vllo iam obice Santonum, Pictonúmque prouincias deprædantur; obsistunt pro virili Senatus Burdigalensis purpurati, qui Castrametatore Ornano à Sancta Cruce copias Burdigalenses ductabant; at leue Catholicis non nisi cohortis vnius præsidium, vbi præter tria legionariorum millia, VIII. expeditissimæ naues diripiebant plagam mille supra ducentis sclopigeris. Audaciam auxit quòd Espernonius sagacissimus imperator, dum dilapsis militibus suis rarescere ordines videt, Iarriâ, & Cruce-Galeri vbi ad primum ab vrbe lapidem metauerat diu, Surgerium regreditur, prudenti sanè consilio ; neque enim canum imperatorem decuisset, imparibus vndequaque armis, Regium decus hostium furori prostituere, debitâ eâ efferuescenti adolescentiæ temeritate: ille cõtrà Fabiano exemplo cunctando restituit rem, hostémque regressu magis profligauit, quàm si vltrò signa contulisset, etiam instructâ acie futurus victor.

Senatores Burdigalenses arma capiunt.

Espernonius sagax imperator.

Iarrie. Croix-Chapeau. Surgeres.

Fabij exẽplo cunctatur.

Interea

interea Lesdiguerius seu illum diuturnioris belli taedebat, seu afflicti commiseratione imperij ducebatur, ad Regem litteras scribit, quibus bello nullam esse salutem contendens in pacem inclinabat; si sibi tanti moles negotij crederetur, retrahendos in fidem vnâ conscientiæ libertate Rebelles. Minimi eam momenti concessionem, quâ Regum Galliæ placitis quinquaginta abhinc annis gaudeant. Nihil eâ gratiâ auctoritati Regiæ detractũ iri, sanguiníque parcendum, qui, si redintegrabitur expeditio, hostili adhuc ferro debeatur. arma in potiorem differenda occasionẽ, conseruandásque bellis extraneis florẽtis imperij vires. Ad hæc deducto in consilium negotio, Rex Condæum, Suessionensem Guisium, Engolismensem, Brulardum Sillerium Galliæ Cancellarium, Vicium Procancellarium, Mombasonium, Schombergum, Pisiæúmque, cuius consilijs magnum rebus gerendis momentum ineſt, accíri iubet, prolatísque in medium Lesdiguerij literis, inclinantibus in pacem togatis, Regis, Condęi, reliquorúmque Principum sententiæ, quæ ad bellum ferebantur, prævaluere: multos prædarum cupido stimulabat, alios ambiguæ domi res, hos timor, illos gloria; ità boni, malíque, studio dispari, pacem hi, bellum illi cupiebant, problematicâ sapientum iudicio eo temporis quæstione. dein quâ ratione bellum gereretur districtè dictum; quæsitúmque primò Regémne viæ longioris periculis implicari iterùm expediret: nec diu agitatum id caput, irritis nempe conatibus, quibus Regis præsentia deforet, quod antè sæpiùs experientia docuisset: atenim quâ

Lesdiguerij ad Regem litteræ.

Quibus pacem suadet.

Iuitur superijs' codicillis consilium.

Condé. Soissõs. Guise. Angoulesme. Brulard. Silery. De Vic. Mombason. Schomberg. Pisieux.

Prævalet belli sententia.

Duplex Regivia.

progredi satius foret incertum : duplex via patebat, illinc Lugdunum, Lugduno in Galliam Narbonensem; hinc Engolisma in Aquitaniam: vtrimque ingruebat hostis. Si rectà Lugdunú pergeretur, obstabat Delphinatus, vbi, quamquam Lesdiguerium suprà retulimus rebellionẽ penitus extirpâsse, superabat adhuc negotij satis, ipso (quod tunc circumferebatur) dubio in fide Lesdiguerio. Instabat dehinc prouincia Narbonensis, in quâ præter plerasque vrbeculas, de quibus infrà, vnde tamen Rebelles totidem sibi arces parauerant; Monspessulanus, Nemausus, Vtica, Priuatiúmque assurgebant, non vndequaque perfectis adhuc munimentis, quæ summa omnium ratio erat expediendo eâ parte itineri, nempe nondum adæquato munimim opere Rebellibus illius prouinciæ intercipiendis.

Lyon. Lãguedoc. Angoulesme. Guienne.

In Galliam Narbonensem.

Mompellier. Nismes Vsez. Primas.

Contrà, Aquitaniam versùs occurrebat primùm Rupella dissidij caput, quam Rege iterum præterreunte stare incolumem inglorium videbatur, hinc Royanum, in Aquitaniâ Monsflanquinus, fanum Fidei, Monsmarsanus, Antonini fanum, Montalbanum, Nigrapelissa, Vxellodunum, Figiacum, Amilianum, quæ totius Galliæ munitissima propugnacula, expugnari necessum erat, aut dedi, ante Galliæ Narbonensis expeditionem, quæ tamen cito opere indigebat. Omnibus attentiùs perpensis, commisso Rex, quod in magnis assolet, Dei providentiæ negotio in Pictones iter indicit, exercitúmque per hyberna hinc inde distributum ad Pictonum oram, quà Britannia patet, paratum esse iubet: interea dum aleando ipse immensò corpori,

La Rochelle.

In Aquitaniam.

Monsflãquin. Sainct Foy. Montde Marsan. Sainct Antonin. Montauban. Negrepelisse. Caddenac. Figeac. Millau.

Aquitaniã versus iter indicitur.

ærarij rationem iniret. Dum instruetur Lutetię belli apparatus, agrum Petragoricum, Aquitaniámque leuiter oberremus.

Vix Burdigalam intercepti Clairaci peruaserat nuntius, cùm Clairacenses oppidani quotquot in manus incidunt, aguntur in vincula; nempe commutando illis Ducæo. Atenim leue in eam redemptionem subsidium, nì Lesiniani filię duę, quas Rupellam, sequuturus ipse, si Clairaci proditio defecisset, paulò ante præmiserat, oportunè ibidem cum pretiosâ supellectile in casses incidissent. Quæ dum Vrsulinarum Monasterium in custodiam sexui non indecoram Curiæ placito subire coguntur; videamus quid interim aduerso Garumnâ Toneinsij actum. Post dolosè captum à Marchione Forcæo Montem-Flanquinum, intercipiendi Toneinsij Forceus pater consilium init.

Burdigala capti Clairacenses.

Capta Marchionis Lesiniani filia duæ.

Mon-ẽm quin.

Toneinsium nuper, vt suprà relatum, gratis agnouerat Regem, vnde nihil in vrbe mutatum, futurâ, vt sperabatur, oppidanorum fide præsidio Regi omnium validissimo. Vrbs est in duas diuisa vrbeculas, castro non inualido quod illis supereminet, domino feudi nobilioris Comite La-Vauguiono, qui, sub idem tempus, angustiore in arce suâ commeatu hybernabat. Forcæus haud ignarus oppidanos, quibus leui Regiorum præsidio vrbs antè credita, in rebellionem inclinaturos, tentatâ infidâ ipsorum fide; dictâ die, mille legionarijs adesse ad muros, quos dum præsidiarij Regii propugnare conantur (quamquam rariore milite conatus leuis) à tergo ab oppidanis lacessiti, numero cedunt, immanique feritate

Toneinsium à Forcæo intercipitur.

Iugulantur præsidiarij.

post deditionem iugulantur; at nisi expugnaretur castrum irritâ expeditione, signa in illud illicò conuertuntur, missúsque fecialis La-Vauguionum de deditione compellat; Intrepidum ille mentiri vultum, paratúmque se respondere vt gloriosâ priùs morte finiret, quàm leges deditionis vllas pateretur. Attamen vix in triduum protelari deditio poterat, destituta commeatu, præsidióque arce.

Moniti Ellebouius & Theminius seriùs adsunt.

Interea ne conatu inani hostium præda fieret, Theminium, qui hinc longiùs in Aquitaniâ citeriori hybernabat, Ellebouiúmque Petragoricis distentum expeditionibus monet, quam citè adforent desperatis alioquin rebus: illi stationarios expeditè colligere, moliri exin viam per gelu & glaciem. Seriùs tamen quàm vt oportunè La-Vauguionũ, præsidiarióque fame iam & inediâ tabescẽtes liberarent.

Dum habetur de deditione colloquium fit in castrum impetus.

Quarto die à primâ Castri obsidione, nullâ subsidij spe, La-Vauguionus in deditionem, colloquij facultatem exposcit, absistit Castro nobilis, quem dum Forcæus propositis consultò difficultatibus moratur diutiùs, miles facto in Castrum impetu incautos vigiles sternit, segniúsque ad datam fidem excubantes priùs opprimit, quàm proditio agnita. Nullo hîc, si La-Vauguionum eximis, nobilium, sexus, aut puerorum delectu, trucidatur ad internecionem præsidium, ipséque legatus quamquam non nisi in Forcæi fide egressus antè, neque in eçsorũ funere barbaries efferà metam inuenit, in demortuos sæuitũ atrociùs: quippe denudatis mediâ plateâ cadaueribus, quę sanie, tabóque fluentia, ore ipso, nec dum animâ exhalatâ etiamnũ spumante, horrorem magè quàm

Hostium crudelitas.

iracundiam furenti licèt hosti excitare debuerant, impuræ, atrocésque supra sexum viragines, insolenti proteruiâ illudebant: partim cęsis, partim spirantibus adhuc amputatæ nares; at minimum illud, præcisa inauditâ libidinosi sexus crudelitatę virilia, quæ sibi per ludicrum iactantes inuicem, pilas delusorias habuere nouo immanitatis genere, cui veteribus historiarum monimentis exempla desunt: at meminerint eius feritatis Megeræ infames, cuius breui eôdem loci cum fœnore pœnas luent.

Feminarum proteruia ferritas.

Cæsis ad internecionem prędiatarijs vno La-Vauguiono in vincula acto, non dubitauere Rebelles quin moniti Ellebouius, Themininsq; postridie adforent, vnde magnâ contentione, reparandis ruinis nocte & interdiu incubuere; neque fefellit illos opinio: quippe posterâ die Ellebouius Themininsque quinque circiter legionariorum millibus, vrbis accessus intercludunt; dehinc in vrbeculam quę primùm occurrebat facto impetu irruunt; stupere hostis, & quamquam mente, animóque parum prędisâ eâ irruptione defixus erat, in vestigio constanter hærere; retrudi Regiorum primi; qui oppugnationem ab illis restaurant, pedem item referre; donec postquàm ad triarios ventum, dato nobilibus ad oppugnationem primo cornu, ingenti clamore in propugnates irruitur, qui iam exhaustis diutinâ displosione sclopis, nō nisi hastâ adpugnantes propulsant; renouatur hîc prędium rediuiuâ nouo delectu regiorum audaciâ, nutant hostium ordines, seu diuturniore iam pugnâ, seu metu: nec diù, cùm ascensione superantur muri. hinc citè hostis (quamquam

Cæsis prædiarijs agitur in vinculà Lauguionus.

Ellebouius Themininsque insedunt ad vrbem accessus.

Expugnatur vrbs prior.

quorum vbique pedes lauri, vbique palmæ assurgunt, victoris misericordiam, si quæ in armis pietas, imploret; quidquid prostrato hoste honoris, quidquid ab eius ruina laudis sperari potest, iam abundè reportatũ. Fusum instructâ acie hostem expugnatũ Castrum, quod nec diffiteatur Forcęus ipse in extremis agens; superesse id vnum, nobilissimi prædâ castelli fiat militum auaritiæ satis, quod non Forcææ familiæ modò; sed & prouinciæ nobilitati luctuosum erit. Antiquam eà prouinciâ domum, quam publicæ vtilitati interfit præstari à deprædatione incolumem; ita rerum habere ordinem, quæ cœlo subiacent, vt qui Rebellis hodie, aut futurus sit postmodùm Regi addictissimus, aut tales habiturus nepotes: nec extrema in excidium hostis lege militari tentanda, nisi cùm in exteros bellum. Parcendum vrbibus, Castrísque Nobilium, vastando alioquin breuiùs quàm dici possit etiam florentissimo regno, destituendísque nobilitate suâ prouincijs. Ceterùm paratũ esse Forcæum, vt fide, vitâque imposterum melioribus, rebellionem diluat, propriáque ipsius manu obsignatam schedam, quâ fidem astringebat depositurum Rebellionis protectionem Castrum, bellóque ciuili in neutram partem inclinaturum. Nihil à Sectarijs suprà, Regem exposcere; enimuerò si diutinâ perduellione Forcæus indignus habetur, in quem habitâ eius ratione id beneficij conferatur, adesse prouolutam imperatoris sui genibus Petragorici agri nobilitatem, quæ, si quid in victoriam recenti prælio contulit, (quod leue sit, vbi laus vna imperatoris virtuti debeatur) Petrigord.

non aliam rei bene gestę remunerationem expoſcit, quàm Forcæi Caſtri incolumitatem, quam ſi impetrarint enixæ preces, futuros ſe in gratiam beneficij ad extrema inuictiſſimo Principi mancipatos.

Ellebou: reſponſum.

Heic Lotharingus Princeps, quamquam oppugnationem indixerat; Nihil obluctari ſe, inquit, virorum illuſtrium precibus: indignum ſanè Forcæum, qui eam à Rege gratiam obtineret, qui Henrico olim IV. nominibus penè innumeris deuinctus debuerat à factionibus in ſucceſſorem filium immunis eſſe. indignum item tot præclaris interceſſoribus eum, qui nihil ingenui, nihil excelſi præferat; concedi tamen virorum illuſtrium precibus, quod non niſi Forcæo negari poterat: attamen eâ conditione vt ſi, cui nunc parcitur Caſtrũ, Rebellioni poſtmodùm refugio eſſe prodetur, non aliâ cauſæ cognitione in flammas abeat. Diruta exin munimenta, quæ firmauerant arcem.

Parcitur Caſtro.

Gallica nobilitatis peſſima indoles.

Ibi ex occaſione notari velim peſſimam Gallicæ nobilitatis indolem, quæ, vulgò cõtra armorũ ordinẽ non niſi ægrè ſibi mutuò bellũ inferre amat, vitæ nobilium, ædibúſque parcens, ſeu contra ius gentium innatâ clementiâ; ſeu paris aliquãdo infortunij timore, quo ſcilicet parem expectat gratiam. Non ità Hiſpani nobiles, qui belli ſibi legem Regis arbitrio dicunt: non ità apud noſmet Sectarij, qui ferro & flammâ planitiem, caſtra, vrbéſque ipſas vaſtant non alio, quàm religionis delectu: quod ipſum eodem fermè tempore in Gallia Narbonenſi citeriore maximè patuit, vbi crudelitate pluſquàm tyrannicâ Catholici oppidani in dies munimentorum

Catholici à Sectarijs male habiti.

operi adigebantur, vt eorum ope assurgerent, quæ Religioni Catholicæ fatalia timebantur.

Rohanæus Montempessulanum venit.

Ineunte Februario anni à reparatâ salute M. D C.XXII. Rohanæus Galliam Narbonensem citeriorem oberrans, Montempessulanum venit, vbi Mompellier. nihil detrectatis honoribus, qui vni Regi debeantur, augustalem vmbulam subit, populique magno lætitiæ indicio acclamationes in ea verba excipit; VIVANT ECCLESIÆ, ET ROHANÆVS. At morâ breuior; Montepessulano quippe firmandæ Rebellioni Nemausum; Nemauso, Vticam; hinc Nisines Vsez. Alés. Viuares Alesium, Alesio in Viuarienſem prouinciam itur, prout audierat vacillare vrbes. Hæc in Gallia Narbonensi.

Soubisius plagam Oceani vastat.

Intereà Soubisius ad Aquitaniæ vlterioris confinia, quà Garumna fluuius Oceanum subit, maritimam oram ferro & flammâ vastabat; Royano Burdigalam inter, Rupellámque medio; vt nihil nisi pensio tributo in Aquitaniam à Santonibus commearet. Præcipiti Februario Humierus aulæ Regiæ primarius nobilis Burdigalâ Lutetiam decursorijs equis properabat, cùm Sansurini Royano præfecti insidijs interceptus, Royanum ducitur. ibi comitate Sansurini vrbanâ exceptus, præter spem cum hoste humanissimè liberagit. Attamen quia se contra militiæ legem, captum contendebat, in iudices vtrimque conuentum, vt si non iure actum liqueret, dimitteretur; sin minùs, redemptionis pretium capientis arbitrio staret. Lecti iudices iure captum pronunciare; statutum exin redemptionis pretium triginta librarũ millibus, quę dum Humierus nume-

Royan. Guyenne. Saintõge. Humieres. Sainct Seurin.

Captus à Sansursno Humierus sine redẽptione dimittitur.

rare parat, Sanſurini liberalitate gratis liber eſſe iubetur. Humierus eam ſe hoſti gratiam debiturum negans, obteſtari; numeratámque pecuniam offerre vltrò, negare Sanſurinus, donec hoſtili munificentiâ victus ille, cogitur loco abſiſtere; vnde laus immortalis Sanſurino accreuit, cui vni Sectarios inter, aiunt Catholicos eo bello beneficium debuiſſe.

CAPVT VI.

EPITOME.

Soubiſius diſſito longiùs Rege, terrâ marique ſæpius victor. Purpurati Burdigalenſes auctore Senatu præter morem arma capiunt. Eſpernonius prudentiâ Fabianâ commendatur. Leſdiguerius ad Regem ſcribit ſuadendæ paci. initum ſuper eâ re conſilium. prægualet in bellum ſententia. in Aquitaniam via indicitur. Monreuelius Ellebouius expugnat. Toneinſium interceptum. præſidarij iugulati. Theminius & Ellebouius in ſubſidium dedito Caſtro aduolant. Feminarum effera crudelitas. acto in vincula La-Vauguionio cæduntur reliqui. Expugnatur à Regijs prima vrbs. feminæ à Regijs occiſæ. Forcei acies fuſa. capta eius ſupellex. Leſdiguerius Pouſinum ad Rhodani ripam obſidet & capit. Soubiſius Pictonum plagam vaſtat. Pibracius ſtrenuè Oruallo obſiſtit. arcem validam ad Oldum expugnat magnâ hoſtium clade. Soubiſius in Talomontios obſidionem ſimulat. Rupibaritautus arma in ſubſidium capit. acre prælium. victoria incerta.

Soubisius ad Oceani plagam victor.

OVBISIVS tribus circiter legionariorum millibus Oceani ad Pictones plagam ferro & flammâ vastabat, vt nihil incendium aut ruinam effugeret : non inde procul Campaniæ cohors hybernabat fidâ Broagij statione, Broage. quando arcis præfectus, quamquam numero impar, cum Soubisio signa conferre statuit. Atenim infortunata Regijs pugna; quippe vix quingenti legionarij instructâ acie prælium ausi, numero cedunt, pars in fugam acti, pars cæsi.

Senatores Burdigalenses arma capiunt.

Victoriâ læti Rebelles, rebúsque eâ parte secundis insolescentes, terrâ, marique vix vllo iam obice Santonum, Pictonúmque prouincias deprædantur; obsistunt pro virili Senatus Burdigalensis purpurati, qui Castrametatore Ornano à Sancta Cruce copias Burdigalenses ductabant; at leue Catholicis non nisi cohortis vnius præsidium, vbi præter tria legionariorum millia, VIII. expeditissimæ naues diripiebant plagam mille supra ducentis sclopigeris.

Espernonius sagax imperator.

Audaciam auxit quòd Espernonius sagacissimus imperator, dum dilapsis militibus suis rarescere ordines videt, Iarriâ, & Cruce-Galeri vbi ad primum ab vrbe lapidem metauerat diu, Surgerium regreditur, prudenti sanè consilio; neque enim canum imperatorem decuisset, imparibus vndequaque armis, Regium decus hostium furori prostituere, debitâ eâ efferuescenti adolescẽtiæ temeritate: ille cõtrà Fabiano exemplo cunctando restituit rem, hostémque regressu magis profligauit, quàm si vltrò signa contulisset, etiam instructâ acie futurus victor.

Iarric. Crois-Chapeau. Surgeres.

Fabij exẽplo cunctatur.

Interea

Interea Lesdiguerius seu illum diuturnioris belli taedebat, seu afflicti commiseratione imperij ducebatur, ad Regem litteras scribit, quibus bello nullam esse salutem contendens in pacem inclinabat; si sibi tanti moles negotij crederetur, retrahendos in fidem vnâ conscientiæ libertate Rebelles. Minimi eam momenti concessionem, quâ Regum Galliæ placitis quinquaginta abhinc annis gaudeant. Nihil eâ gratiâ auctoritati Regiæ detractũ iri, sanguinique parcendum, qui, si redintegrabitur expeditio, hostili adhuc ferro debeatur. arma in potiorem differenda occasionẽ, conseruandásque bellis extraneis florẽtis imperij vires. Ad hæc deducto in consilium negotio, Rex Condæum, Suessionensem Guisium, Engolismensem, Brulardum Sillerium Galliæ Cancellarium, Vicium Procancellarium, Mombasonium, Schombergum, Pisiæúmque, cuius consilijs magnum rebus gerendis momentum ineſt, acciri iubet, prolatísque in medium Lesdiguerij literis, inclinantibus in pacem togatis, Regis, Condęi, reliquorúmque Principum sententiæ, quæ ad bellum ferebantur, prævaluere: multos prædarum cupido stimulabat, alios ambiguæ domi res, hos timor, illos gloria; ità boni, malíque, studio dispari, pacem hi, bellum illi cupiebant, problematicâ sapientum iudicio eo temporis quæstione. dein quâ ratione bellum gereretur districtè dictum; quæsitúmquo primò Regémne viæ longioris periculis implicari iterùm expediret: nec diu agitatum id caput; irritis nempe conatibus, quibus Regis præsentia deforet, quod antè sæpiùs experientia docuisset: atenim quâ

Lesdiguerij ad Regem litteras.

Quibus pacem suadet.

Initur super iis codicillis consilium.

Condé. Soissõs. Guise. Angoulesme. Brulard. Silery. De Vic. Mombason. Schomberg. Pisieux.

Prævalet belli sententia.

progredi satius foret incertum : duplex via patebat, illinc Lugdunum, Lugduno in Galliam Narbonensem; hinc Engolismâ in Aquitaniam: vtrimque ingruebat hostis. Si rectà Lugdunũ pergeretur, obstabat Delphinatus, vbi, quamquam Lesdiguerium suprà retulimus rebellionẽ penitus extirpâsse, superabat adhuc negotij satis, ipso (quod tunc circumferebatur) dubio in fide Lesdiguerio. Instabat dehinc prouincia Narbonensis, in quâ præter pleraſque vrbeculas, de quibus infrà, vnde tamen Rebelles totidem sibi arces parauerant; Monspessulanus, Nemausus, Vtica, Priuatiúmque assurgebant, non vndequaque perfectis adhuc munimentis, quæ summa omnium ratio erat expediendo eâ parte itineri, nempe nondum adęquato munimin opere Rebellibus illius prouinciæ intercipiendis.

Duplex Regi via.

Lyon. Lãguedoc. Angoulesme. Guienne.

In Galliam Narbonensem.

Mompellier. Nismes Vsez. Primas.

Contrà, Aquitaniam versùs occurrebat primùm Rupella dissidij caput, quam Rege iterum præterreunte stare incolumem inglorium videbatur, hinc Royanum, in Aquitaniâ Monsflanquinus, fanum Fidei, Monsmarsanus, Antonini fanum, Montalbanum, Nigrapelissa, Vxellodunum, Figiacum, Amilianum, quæ totius Galliæ munitissima propugnacula, expugnari necessum erat, aut dedi, ante Galliæ Narbonensis expeditionem, quæ tamen cito opere indigebat. Omnibus attentiùs perpensis, commisso Rex, quod in magnis assolet, Dei prouidentiæ negotio in Pictones iter indicit; exercitúmque per hyberna hinc inde distributum ad Pictonum oram, quà Britannia patet, paratum esse iubet: interea dum alendo ipse immenso corpori,

In Aquitaniam.

La Rochelle. Monflãquin. Sainct Foy. Montde Marsan. Saint Antonin. Montauban. Negrepelisse. Caddenac. Figeac. Millau.

Aquitaniã versus iter indicitur.

ærarij rationem iniret. Dum inſtruetur Lutetiæ belli apparatus, agrum Petragoricum, Aquitaniámque leuiter oberremus.

Vix Burdigalam intercepti Clairaci peruaſerat nuntius, cùm Clairacenſes oppidani quotquot in manus incidunt, aguntur in vincula; nempe commutando illis Ducæo. Atenim leue in eam redemptionem ſubſidium, nî Leſiniani filię duę, quas Rupellam, ſequuturus ipſe, ſi Clairaci proditio defeciſſet, paulò ante præmiſerat, oportunè ibidem cum pretioſâ ſupellectile in câſſes incidiſſent. Quæ dum Vrſulinarum Monaſterium in cuſtodiam ſexui non indecoram Curiæ placito ſubire coguntur; videamus quid interim aduerſo Garumnâ Toneinſij actum. Poſt doloſè captum à Marchione Forcæo Monteſquin. Flanquinum, intercipiendi Toneinſij Forcęus pater conſilium init.

Burdigala capti Clairacenſes.

Capta Marchionis Leſiniani filia duæ.

Toneinſium nuper, vt ſuprà relatum, gratis agnouerat Regem, vnde nihil in vrbe mutatum, futurâ, vt ſperabatur, oppidanorum fide præſidio Regi omnium validiſſimo. Vrbs eſt in duas diuiſa vrbeculas, caſtro non inualido quod illis ſupereminet, domino feudi nobilioris Comite La-Vauguiono, qui, ſub idem tempus, anguſtiore in arce ſuâ commeatu hybernabat. Forcæus haud ignarus oppidanos, quibus leui Regiorum præſidio vrbs antè credita, in rebellionem inclinaturos, tentatâ infidâ ipſorum fide; dictâ die, mille legionarijs adeſſe ad muros, quos dum præſidiarij Regii propugnare conantur (quamquam rariore milite conatus leuis) à tergo ab oppidanis laceſſiti, numero cedunt, immaniſque feritate

Toneinſium à Forcæo intercipitur.

Iugulantur præſidiarij.

post deditionem iugulantur; at nisi expugnaretur castrum irritâ expeditione, signa in illud illicò conuertuntur, missúsque fecialis La-Vauguionum de deditione compellat; Intrepidum ille mentiri vultum, paratúmque se respondere vt glorioſâ priùs morte finiret, quàm leges deditionis vllas pateretur. Attamen vix in triduum protelari deditio poterat, destituta commeatu, præsidióque arce.

Moniti Ellebouius & Theminius seriùs adsunt.

Intereà ne conatu inani hostium præda fieret, Theminium, qui hinc longiùs in Aquitaniâ citeriori hybernabat, Ellebouiúmque Petragoricis distentum expeditionibus monet, quam citè adforent desperatis alioquin rebus: illi stationarios expeditè colligere, moliri exin viam per gelu & glaciem. Seriùs tamen quàm vt oportunè La-Vauguionũ, præsidiarióque fame iam & inedîâ tabescẽtes liberarent.

Dum habetur de deditione colloquium fit in castrum impetus.

Quarto die à primâ Castri obsidione, nullâ subsidij spe, La-Vauguionus in deditionem, colloquij facultatem exposcit, absistit Castro nobilis, quem dum Forcæus propositis consultò difficultatibus moratur diutiùs, miles facto in Castrum impetu incautos vigiles sternit, segniúsque ad datam fidem excubantes priùs opprimit, quàm proditio agnita. Nullo hîc, si La-Vauguionum eximis, nobilium, sexus, aut puerorum delectu, trucidatur ad internecionem præsidium, ipséque legatus quamquam non nisi in Forcæi fide egressus antè, neque in cęsorũ funere barbaries effera metam inuenit, in demortuos sæuitũ atrociùs: quippe denudatis mediâ plateâ cadaueribus, quę sanie, tabóque fluentia, ore ipso, nec dum animâ exhalatâ etiamnũ spumante, horrorem magè quàm

Hostium crudelitas.

iracundiam furenti licèt hosti excitare debuerant, impuræ, atrocésque supra sexum viragines, insolenti proteruiâ illudebant: partim cęsis, partim spirantibus adhuc amputatæ nares; at minimum illud, præcisa inauditâ libidinosi sexus crudelitate virilia, quæ sibi per ludicrum iactantes inuicem, pilas delusorias habuere nouo immanitatis genere, cui veteribus historiarum monimentis exempla desunt: at meminerint eius feritatis Megeræ infames, cuius breui eôdem loci cum fœnore pœnas luent.

Femina-rum proter-na ferstas.

Cæsis ad internecionem præsidiarijs vno La-Vauguiono in vincula acto, non dubitauere Rebelles quin moniti Ellebouius, Theminiúsq; postridie adforent, vnde magnâ contentione, reparandis ruinis nocte & interdiu incubuere; neque fefellit illos opinio: quippe posterâ die Ellebouius Theminiúsque quinque circiter legionariorum millibus, vrbis accessus intercludunt; dehinc in vrbeculam quę primùm occurrebat facto impetu irruunt; stupere hostis, & quamquam mente, animóque parum præsâ eâ irruptione defixus erat, in vestigio constanter hærere; retrudi Regiorum primi; qui oppugnationem ab illis restaurant, pedem item referre; donec postquàm ad triarios ventum, dato nobilibus ad oppugnationem primo cornu, ingenti clamore in propugnãtes irruitur, qui iam exhaustis diutinâ displosione sclopis, nõ nisi hastâ adpugnantes propulsant; renouatur hîc prælium redintegrâ nouo delectu regiorum audaciâ, nutant hostium ordines, seu diuturniore iam pugnâ, seu metu: nec diù, cùm ascensione superantur muri. hinc citè hostis (quamquam

Cæsis præsidiarijs agitur in vinculà La-Vauguionus.

Ellebouius Theminiúsque insedunt ad vrbem accessus.

Expugnatur vrbs prior.

eâ expugnatione cecidere plures) in aliam se recipit vrbem cuius munimenta diuturniorem obsidionem pollicebantur.

Femina à militibus Regijs occisa.

Desideratos Rebellium quadringentos memorant, pleraſque feminas, in quas efferus miles depositâ toruis oculis quæ sexui debeatur humanitate, crudelitatis haud immemor, quã in Regios nudius tertius exercuerant, ferro vltrice nõ habitâ decoris, lacrymarúmque ratione graſſatur: vnde nihil mirandum si eo paſſim bello, nullo sexus delectu debacchatur miles, ipſis feminis immani barbarie, ſupra sexum prælium auſis, Regiorúmque mapalia, dum obſeſſi erumpebant, diſtento ad pugnam milite paſſim ſubeuntibus, vbi trucidatis qui decumbebant ægris aut ſaucijs, ingenti ſæpius ſtrage afficiebant incautos; quod retroactis ſeculis inauditum: inuentis quidem apud veteres feminis, rariùs tamen, quæ prælij aleam ſubire ſuſtinerent, quod apud nos toties, quoties Rebellium obſeſſæ vrbes.

Inaudita feminarum audacia.

Forcæus propiùs ad regiorum caſtra accedit.

Poſtridiè Forcæus, qui inferendo obſeſſis ſubſidio ſe ſtatim à Regiorum aduentu Clairacum vicinam vrbem receperat; trecentis equitibus, legionarijs quadringentis non procul à Regiorum caſtris metatur, ſeu diripiendorum animus erat, ſeu auertendis, quod malim, ab obſidione copijs. Ellebouius, vbi eo numero adeſſe hoſtem agnitum, quingentis Sclopetarijs, Cataphractis ducentis illi in occurſum properare. Forcæus qui iacturâ nullâ terga nec ingloriè vertiſſe potuerat, hærere immobili greſſu; legionarium latâ in profundum viâ, quam oportunè inſederat, ab Ellebouij alariorum

incursu tegit; disploſione hinc inde haud ſegniter agitur, donec Forcæus receptui canit; legionarij dimicando pedem referre, quóſque apertâ planitie, ſuprematâ internecione deleuerat victor, via monticulis aſperatâ, magnâ ex parte in vrbem euadunt vix quinquaginta deſideratis. Alatiorum iactura leuior, niſi quòd Forcæi ſupellex ingentis pretij, legionarijs Regiorum in prædam ceſſit.

In fugam agitur amiſsâ ſupellectile.

Mompoulianus Caſteſiuſque vrbem propugnant.

Mompoüillã. Caſtets. Vrbem propugnabant Mompoulianus, Vicecomeſque Caſteſius, æquali imperio, mille & ducentis militibus. Obſidione bipartitâ, hinc quà vrbs Clairacum proſpectabat quatuor cohortibus Bourguio Leſpinaſſio Caſtrametatori, oppugnationis munus incumbit; illinc quà Aginniacus Manſus proſtabat Ellebouio Principi, & Mareſcallo Theminio, Picardiæ, Pedemontij, Ribeyraci, & Ladouſæ cohortibus. vbi ex occaſione notari velim Ladouſam, matronam eſſe nobilem, quę illuſtri ad Petragoricum agrum nomine, veteres Amazonum fabulas bellicâ virtute longè anteuertit: ad ſingulare certamen vocata ſæpius, priuata ferro vltrice diſſidia diremit, mentita virili habitu ſexum Numquam inſilit equo, niſi diuaricatis tibijs, caligis, gaſeróque criſpantibus de more criſtis, ferro ad latus, duplicíque ad ephippium ſclopeto; legerat illa in eam obſidionem cohortem validam; cui tunc, occupatâ ad aliam expeditionem matre, Ladouſius filius præerat.

Du Bourg Leſpinaſſe. Mas d'Agen. Ribeirac. Ladouſe.

Obſidio bipartita.

Obſeſſis vrbecula anguſtior erat, firmata tamen munimentis & foſſis: atenim arctiore loco, ſaucijs, ęgris, ſaniſque nullo ordine confusè agen-

Obſeſſi loci anguſtijs oppreſſi.

tibus, sanie, pędore, contactu polluebatur locus; vt in vrbis ambitu non nisi pestilens afflaretur aër: accedebat quòd arctiore area pręciforijs munimentis retrò exstruendis deficiebat humus; quod ob- Ambres Cornusson.
sessis mali extremum erat; quamquam Mompouliani, Castesiique virtute victis difficultatibus protelabatur obsidio in dies, ad quam Vicinus ab Ambra, Cornussonúsque vocati, Castrametatorú prę-
Vicinus Cornussonúsque noua obsidione Castrametatores.
fecturâ gloriosè defuncti sunt. At hæc infra. Oberemus interim Galliam, vbi vere iam ineunte omnia in bellum inclinant. Pousin. Baissurbais.

Lesdiguerius Baissurbassium, Pousianúmque capit.
A Mediterraneo Lesdiguerius, post restitutum pristinæ tranquillitati Delphinatũ, munitissimas ad Rhodanum vrbes duas, Pousinum & Baisurbaissium quas fluuij Rebelles cõmercium intercluserant expugnare statuit. Illis Blaconsius audacissimum caput Blacon.
præerat; arduáque cuiuis alij ea expeditio, Lesdiguerio in plano fuit. decem hominum millia in expeditionem leguntur, succedit muris VIII. muralibus machinis, distribuitur in oppugnationem exercitus, deduntur vrbes, redditáque dehinc Rhodano nauigationis libertate, ingenti populus acclamatione Lesdiguerij virtutem excepit, quem paulò antè satyricâ libertate criminum postulabat; quæ eâ expeditio abundè diluit. adeò verum est populum immanem esse belluam, quæ non nisi ex præsenti vtilitate, aut incommodo, amoris, odiíve capax, non aliâ magnatum virtutes mensurâ metiatur; vt supra fidem magnus illi sit, cui bona recèns, libertatémque debet; eneruis contrà, animóque imbelli, qui se totum illi non deuouet, partámque

popularibus

popularibus ſtudijs auctoritatem dedignatur.

Soubiſius Pictonum plagam vaſtat.

Ad Oceanum Soubiſio Rupellani crediderant quatuor circiter legionariorum millia, quibus Pictonum, Santonúmque plagis vaſtatis, vbi prædæ nihil ſuperabat, in Britanniam ſigna conuertere ſtatuit; hinc in citeriorem Normanniam: cùm Rex moræ impatiens ſtatim à Paſchate diem expeditioni indicit.

Pibracius Orualli incurſiones moratur.

Quercy Caddenac. Figeac. Cardaillac. Caiarc. Pibrac. Ad Cadurcos Suillius, qui ſe Orualli filij captiuum imponebat, Vxellodunо, Figiaco, Cardaillaco, Caiarcóque arcibus nō longè inuicem diſſitis circumiacentem agrum deprædabatur; quamquam vix aberat dies, quin Pibracius, qui ad earum arcium ambitum locauerat cohortem ſuam, manum cum illo conſereret, velitatione, aut prælio: quinimò pretioſam Orualli Comitis ſupellectilem, cuius centum librarum millia æſtimatio ſuperabat, poſitis oportunè ad ſyluam inſidijs, interceperat; nî datus à Theminio diplomate commeatus prædam inhibuiſſet. dimiſsâ igitur ſupellectile, in venabula incidit Iolius Miniſter, qui Montalbano Figiacum properabat, inuentæque inter eius impedimenta ephemerides Montalbanenſis obſidionis, quibus quidquid in abdito intùs ab hoſte actum, prodebatur hiſtorico ſtylo; niſi quòd in Regios dicax erat, eæ diutius mihi quæſitæ venêre tandem in manus, ſuo ſuprà loco repoſitæ bonâ fide.

Iolij.

Arcem ad Oldum amnem ingenti vi expugnat.

Lot. Non procul Vxellodunо ad Oldi amnis ripam, parando ſuis tranſitui, validam Suillius arcem exſtruxerat, quod Regijs exitiale, intercluſo illis fluuio, hoſti percommodum erat. Pibracius admotis

ſcalis arcem mediâ die oppugnat. Primum cornu præfectus Iuſtarretus ductabat, Pibracius oppugnationi diſtribuebat militem, ille fatali glande traiectus poſt rem gloriosè geſtam occumbit; hic ſcalis murum ſuperat, præſidiariósque ad vnum iugulat, non auſis ſubſidium mittere Vxellodunenſibus, qui vix hinc milliari ſpectabant prælium. Ab arce in circumiectas ędes prædæ ſtudio miles decurrere, vbi prędidiarijs conatum adhuc propulſantibus, crepitaculo diſiecti cardines viam aperiunt, acti hîc in vincula plures, recẽſitóque cæſorũ hinc inde numero, ducenti hoſtium pars deſiderati, pars in vincula acti; Regiorum decem, quos inter Iuſtarretus vir magni animi, cohortíſque Pibraceæ præfectus. Iuſtarret.

Soubiſius in Tallamontium obſidionem ſimulat.

Intereà ad Pictones Soubiſius, poſt deprædatas Olonæas arenas, in Tallamontij arcem obſidium meditatur, aut ſimulat. Monitus Rupifulcaudius, qui nuperâ promotione prouinciam adminiſtrabat, Rupibaritautum prouinciæ nobilem hortatur propulſandę obſidioni arcem ſubire velit: ille nihil moratus, centum alarijs, legionariiſque non niſi XXX. properabat in ſubſidium Regiorum, cùm Creſſonierus, qui tunc Mareillij hybernabat Soubiſij iuſſu, loco oportuno inſidias ſtruit, ſclopetarijs equitantibus centum, ducentíſque alarijs. Inſidias euaſerant Regij, ſeu præcipiti greſſu, ſeu quòd ſe viæ, hoſti parum notæ commiſerant: at nec ideò minùs Creſſonierus ſequi elapſos. Rupibaritautus vbi hoſtem adeſſe agnouit, quamquam laxâ fugâ euadere poterat, congredi maluit: non antè, quod ſciam, alarios inter acriùs dimicatum: Rupibaritauti equo La Rochefoucaud. La Rochebaritaut. LaCreſſoniere. Mareil.

Rupibaritautus Regiorum ſubſidio arma capit.

Inſidias euadit.

Committitur prælium.

transfoſſo tam diù ille pedes dimicauit, donec armorum pondere prægrauis ingruenti manipulo ceſſit actus in vincula. Eſchaſſerius, Logeriúſque nobiles, primùm equis excuſſi, dehinc quà deficiebat ferreus thorax transfoſſi ſunt. viginti circiter Regiorum eo prælio cecidêre, capti quindecim. Nec probè conſtitit cui debita victoriæ palma, æquali hinc inde ſtrage; Regijs ſibi trophæum aſcribentibus, quòd vltimi arenæ poſſeſſores victoriam Regi proclamâſſent, ſolitâ formulâ VIVAT REX. Rebellibus contrà id vſurpantibus gloriæ, quia Regiorum plures (quod vnum victoriæ indicium eſt) ceciderant; quamquam eorúmmet confeſſione caro illis victoria conſtitit, deſideratis eo prælio quinquaginta, quos inter quatuordecim nobiles, Creſſonierus Soubiſij legatus, qui diu Comitiorum generalium præfecturam geſſerat, Greuçus, Caſtàneræus, Marmandus, Dominouanus, Bellipratanus; Chaſſelendierus, pluréſque alij. vtinam ita ſæpius vicerint.

Eſchaſſerie. La Logerie.

Dubio etiàm hodie euentu.

Regij victoriam ſibi aſcribunt.

Rebelles contrà.

La Greue. Ghateneraye. Marmande. Maiſonneufue. Beaupré. Chaſſelendiere. Monſtreuel. Madalian.

Hoſtium ſtrages.

Ellebouius, cuius virtuti vix condignam laudem rependàt hiſtoria, monitus Monreuelo, velut prædonum ſpeluncâ, prouincialium Rebellionem foueri, prædámque huc, incendio & ruinâ partam transferri; nihil hiberno frigore territus caſtra in arcem mouet, quam, ſuburbijs primùm Madaliani virtute non ægrè occupatis, ingenti vi oppugnat.

Monreuelum Elleborius expugnat.

La Mote-Gachon.

Arci, Forcæi nomine præerat Motagachonus; abnegatâque diu deditione, Regiorum plures ad primos acceſſus deſiderati, quos inter Madalianus, tormentorúmque præfectus à Sancto Iacobo.

Regiorum plures cæſi.

Sainct Pasques.

Februarij XXVIII. indefinenti diſploſione, diſiecto muro, poſt diutinum prælium expugnantur munimina, ſauciato lethaliter, dum ruinam propugnat, præfecto arcis Motagachono, centúmque circiter cum eo gregarijs. Turris non hinc procul aſſurgebat, in quam ducentis legionarijs confugiunt Rebellium præfecti quatuor; nec morâ, placitum victoriâ lætam cohortem, in eam ferri; atenim deſperatâ ſalute obſeſſi, extrema tentant; Regij contrà, recenti pugnâ enerues & fracti fatiſcunt, dilatâque in craſtinum nouâ oppugnatione, præfecti interim vitam ſibi ſaluam ſtipulantur, præſidarióſq; victoris arbitrio linquunt, indignam viris illuſtribus deditionem, quibus aut ſaluos eſſe non niſi cum legionarijs deceat, aut gloriosâ cum illis morte finire, mutuâ inuicem neceſſitudine copulatis præfecto & milite, quæ niſi iure gentium violato violari non poſſit.

Arcis præfectus occiditur.

Turris deditur.

***

HISTORIA

PROSTRATÆ

A LVDOVICO XIII.

SECTARIORVM

IN GALLIA

REBELLIONIS,

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Rex Lutetiâ Nannetes venit. Soubisius supra fidem audax, non diu tamen. Regi tunc exercitus leuior vnde. Riæ insulam Soubisius diripit. Expediátne Regem instructâ in eum acie experiri. Præmissus Buscocarquesius. Rex ipse superato amne in hostem pergit. præscribitur in prælium ordo. Legionarij magno periculo Regem sequuntur. Militum in Ludouicum Regem amor. eius virtutes commendantur. Soubisius fugit. strages Rebellium. victoria Regi penè incruenta. Cæsorum, captorúmque numerus. debitam à Deo vni Regis præsentiæ cladem. deditæ exin pleræque arces.

Rex Nannetes venit.

REx factionem Rebellionis in dies gliscere videns, præcipiti Martio Lutetiâ Aureliam; Aureliâ Blœsas venit, vbi expeditè copias quæ circumquaque hybernauerant, in vnum coïre iubet, quibus auctus, secundo amne Nannetes præteruehitur, retrahendo Rupellam Soubisio, qui sex peditum millibus, sexcentísque equitibus vastabat maritimam oram. obstiterat pro virili Rupifulcaudius; at leuioribus copijs conatu irrito. Nantes

Soubisij audacia.

Soubisius nihil Regis præsentiâ territus iactare palàm, sibi audaciæ satis & virium, vt instructo cum Rege prælio experiretur. dictum audax, verum tamen; vix sex peditum millibus compositò tunc Regis exercitu, diuisis scilicet ex prouinciarum necessitate copijs, quæ circiter quadraginta legionariorum millibus constabant, imperatoribus Espernonio ad Rupellam, Ellebouio ad Aquitaniam, Mommorancio ad Galliam Narbonensem, Lesdiguerio ad Delphinatum; alariorum sex millia, quidem Regi merebant; at cum peditatu prædicto distributis ijs, vix Regem tunc quingenti stipabant.

Regi quare lenis exercitus.

Riæ insulam Soubisius occupat.

Hæc interaffertur Soubisium apud Insulam, cui Riæ nomen, positis mapalibus consedisse, fisum genio loci; quia asperis circùm saltibus claudebatur: purpurati ad hæc subeundam prælij aleam negare vbi Rex adforet; scilicet militari lege cautum, rarò totis viribus manum conseri. Batauiam, quæ iam ab annis circiter LX. belli in Europa theatrum non iniuriâ dici possit, vix periculosam aleam instructo ter prælio subijsse. magnum hîc in Regia L'isle de Ré.

persona momentum esse, quam, quò res cumque cadat, imminenti periculo implicitam nemo ambigat. fugandum hostem, aut Regijs ab eius conspectu fugiendum; si fugabitur, quod rebus sic stantibus arduum videatur, imminere Regio capiti, incertam à plumbo, aut ferro aleam, quando is inuicto Principi animus est, vt desidiosus prælij spectator esse non ferat. Si contrà (absit omen) Regis acies in fugam agi contigerit, aut in hostium manus incidendum, aut glorioſis inter arma vulneribus Regi finiendum; ipsammet mali exitialis cogitationem fatalem animis. timendum velut præsens, quod tantâ Galliæ iacturâ accidere non ægrè possit. Neque eam, etiam in Regias partes inclinantis victoriæ vtilitatem, quæ damnum ex aduerso æquet. agendum in fugam Soubisium, milite, situ, genióque loci fortiorem; glorioſum illud, sed nec ideò dedendam Rupellam, nec Regis triumphos augendos, cuius virtutem tot victorijs eò prouexit apud exteros fama, vt laudis cumulum assequuta, nihil nouo iam decore indigeat; imò nec penè augeri possit. Nempe egregiam giganti laudem, pigmęum ausum cominùs congredi, sternere; spolia ampla, magnúmque decus LVDOVICO HERCVLI GALLICO, repurgare imperium monstro, quod, præter innatam feritatem, nihil magni animi præ se ferat.

Periculosum ad Regis præsentiam prælio experiri.

Nullam aut leuem à victoriâ vtilitatem.

His, aut similibus ab eâ expeditione Regis animus auertebatur, cùm ipse naturâ ad belli pericula pronus; Nec patiar, inquit, subditi superbiam, Regis sui fortunam & arma adeò dedignantis, vt acie cum eo instructâ congredi ausit; nec me, detrectato

Præmittitur in insulam Buscocarquesium.

prælio, vniuerso hodie orbi, posterísque fabulam dabo. Adesse interim nuntius, quo monitus Rex paratum Soubisium vt Riæ insulam diriperet: nihil Rié. distulit Buscocarquesium, manu expeditâ præmittere; nec mora, locorum haud ignarum præfectum boiscarquois. legio, alæque, quam in partem ducerentur nesciæ, sequi, citóque agmine in insulam abripi: vrbs eâ parte mari adiacet Riæ nomine, eam Buscocarquesius inuadit, propulsatóque diu Soubisio, vbi numero vincitur, data in insulam viâ, hostem ab vrbe prohibet, Regémque periculi monet. Infesto Soubisius insulà, quà videbatur descensus in eam commodior VII. tormenta locat, reliqua aquis vndequaque stagnantibus, ad crescentem fluctum penè imperuia, aditu admodũ periculoso natura sepserat. Insulâ iam ab hoste occupatâ, quę aliũ cõsternassent pericula, Regem impulere, vt citiùs, maioríque quàm antè animo eò signa conuerteret, pergit intrepidè susceptum iter, sequuntur legiones, alę, Principes, nobiléque Regi imperatori suo adequitant, præfecti prælij ordinem præstolantur.

Rex ipse in hostem pergit.

Iam lux appetebat, cùm Rex fiduciâ ac spe plenus alacres milites, arma capere, & exire in aciem iubet: Rupifulcaudius interim, tribus circiter hominum millibus leuiores Regis copias augere, militíque nouos animos addere, æquo iam Marte, si numerum spectas pugnaturo. metationem illi præscribit Rex ipse, bacillo huc illuc designans militiæ ordinem, mandátque hærere immotum, donec iussus iret in hostem. Præmissi, qui vada tentarẽt exploratores, demissis iam aquis, triplex referunt,

Rupifulcaudius Regi iungitur.

La Rochefoucaud.

referunt, quod si protelabitur opus, breui aquis obduxerit vnda refluens, quę iam sensim demissior, post sex horas in seipsam foret recursura. Ad hæc triplicem aggressionem indici, diuidi in tria exercitum agmina, Condæo primum, secundum Schombergo, Rupifulcaudio tertium credi. Condæum stipabant Vindocinenses, Maresçallus Praslinius, Bassompetrus; Schombergum Auriacus, Rupifulcaudium Suessionensis Galliæ Princeps, Estissaci, Rainuillij, San-Vincentiique cohortes, dein Regiam prætorianos vigiles ductabant ad primum cornu, Maresçallus Vitrius, Zametus, Mariliacúsque Cstrametatores. Rex circumequitans distribuebat militaria ad prælium munia, cùm renuntiatur alarios hostium, pugnam adorturos turmatim aduolare. experiri ad hæc præmissi iterum exploratores quâ vado transmeabilis riuus; at nec dum se in mare receperat fluctus, donec demissis nocte circiter mediâ aquis, creditâ Rex vndis fluctuantibus salute imperij, non sinè periculo transmeat, sequi indictâ causâ alarij, vtráque positi in turmas distribui nouo iam ordine.

Praly ordo.

Schomberg. La Rochefoucaud. Condé. Vendosme. Praslin. Bassompierre. Auriac. Soissons. Estissac. Rainuille. Sainct-Vincent. Vitry. Zamet. Marillac.

Rex vado amnem transmeat.

Excursorum præfectura Bassompetro datur, quem dum Maresçallus Vitrius sustinet, primum agmen Regi, Condæóque incumbit; illum cataphracti Regij ordinis centum, hunc leues Regis alarij totidem stipant. Equitum exin Guisij ordo, Suessionensi Principi; Rupibaritauti, quem supra captum memorauimus alæ, Volũtariíque, quos ad Regem Regina parens miserat nobiles, Vindocinensi creduntur. Regi ad latus aderant non indigni, quorum

Nouus vitra amnem ordo.

hîc nomina ad posteros transmittantur, Vindocinensis magnus Galliæ prior, Duces Fronsacus & Radesianus, Maresçallus Praslinius, Marchiones Courtenvautus, & Nigellanus, Schombergus quem animo simul & prudentiâ illustrem Rex eà die sibi consultorem delegerat. Fronsac Retz. Courtenvaut Nesle. Schomberg.

Legionarij vbi Regem periculo implicitum audiunt, Bassompetro, cui exhinc excursorum vt suprà retulimus munus incubuit, Baronéque Palüao primo Regis tricliniario ductantibus, amnem transuadant, superantibus ipsamet præcordia vndis; quò loci obseruari velim ingentem militis Galli erga Regem suum amorem: hærebant inter sacrum & saxum dubij pedites, nec satis illis audaciæ suppetebat, quò intentatum experirentur alueum. accedebat quòd reciprocans iam iam Oceanus inflato nouis fluctuum incrementis canali regressum occludebat, vt aut omnino pereundum, aut vincendum foret. Bassompierre. Palüau.

Legionarij magno periculo amnem transuadãt.

Militum in Regem amor.

Has inter angustias vix Regij transitus fama peruaserat, cùm eodemmet quo terrebantur antè periculo milites, Regem sequuturi fluctuum se misericordiæ credunt, regiæ salutis adeò memores, vt sui obliti vitã haud incertæ morti exponere glorioſum ducerent. Rege optimo qualem hodie Gallia experitur, omnes vnius spiritu viuunt, nemóque illi superstes aut optat esse, aut potest. Imperatorem suum præcarum habent milites eo ipso quòd imperator est; at si beneficio huic, quod fortunæ aut natalibus plerumque debeatur, accedunt heroïca in prælium virtus placida indoles, pietas, clementia, subditorũ

Quã amabilis Rex Ludouicus.

amor, iustitia, æquanimitas, omnia supra fidem magna, si liberando populo sanguinem, si iustitiæ stabiliendę labores, si protegendæ Ecclesiæ vitâ ipsam impendit, quem fortuna, natales, aut virtus fecere Regem, ánnum dignus erit, quem supra vitam miles, populúsque habeant carum? is est LVDOVICVS, cui nec adulabor, si adiecero magnitudine animi Henricum patrem; pietate præuertere, penè dixi Ludouicum IX. nisi quòd inter sanctos ascriptus ille, vno hoc indicio virtute cuilibet mortalium maior haberi debet.

Soubisius in fugam abripitur.

Ex aduerso Soubisius, quem eâ die nescio quæ præter morem habebat tacita consternatio, dum demissæ aquæ effugium dabant, quinquaginta alarijs, desertis ignauiâ incredibili signis fugam adornare; legionarij, quíque superabant maiore alarij animo hærere primùm, instare Rex ipse generoso equo agmina circumequitans, cùm hostis turbatis ad eius conspectum agminibus pars turmatim in naues, quæ in algâ reciprocantes vndas operiebantur ad fugam, euadunt; pars in dumeta hinc inde dilabūtur, fato çquali omnibus; hos rustici, illos expugnatis nauibus Regij milites ad internecionem delent. Præda ingens victoribus cessit, quam inter inuenta tintinnabula sacra plura, campanas vocant, quæ deprædatis Ecclesijs, liquandis tormentis bellicis, Rupellam Soubisius asportabat. Alarij interim qui prælium ausi, fugiente Soubisio, audaci in speciem vultu firmauerant in algâ vestigium, repentinâ consternatione pristinæ virtutis immemores; imò & omnium nescij non arma,

Ingens hostium strages.

non ordinem, non consilium seruare; sed pecudum more trahi, occidi, capi, dum Regij incensi memoriâ laborum se quisque vltione & sanguine explebant; quibus equi velociores, per paludes, per saltus, vt cuique sors viam dabat, abripiuntur.

Cæsorum numerus.

Illustrior ea victoria Regi, quàm credi possit; quippe supra mille quingentos, quos Rebellioni abstulit primus militum furor, quingentos circiter quos rusticorum falces, opimam demessuere segetem, incidere in victorum venabula & casses septingenti, quos inter si Soubisium eximis, militiæ præfecti omnes, Motæus, Arnaldius, Veterouineus, Comes Marenius, pluréſque de quibus addubitatum diù, Rebellionis crimen eorum capite expiaretur, néene; imò & debitæ illos implicuerat pœnæ armorum æquitas, nî Regis clementia præualuisset. Soubise. La Mothe. d'Arnauds. Vieille-Vigne. Marenes.

Captiâ Rege.

signa nullo exempto, septem tormenta bellica, totidémque naues auxere triumphum.

Redeunti in tabernaculum defessо Regi, qui assiduâ contentione, quindecim iam horis vix vlla quiete adequitarat, occurrunt consilio minùs, quàm sorte quinquaginta hostium cataphracti, in quos emissa centum alariorum expedita manus decem agit in vincula, reliquis præcipiti fugâ in paludes actis, vbi vndis, fame, rusticorúmque manu intercidêre. Exin à Rupifulcaudio expugnata Chaumæa arx, quâ quadringenti Rebelles saluâ vitâ abstitunt, gesta hęc ad XIV. Kal. Maias. Chaume.

Soubisius fugâ iterum euadit.

Posterâ die, dum quantâ potest celeritate Soubisius in fugam abripitur, in Bayersium Rupifulcaudij legâtum, longè viribus imparem incidit, eo fato, vt Bayers.

triginta suorum captis, vix ipse equi valentioris nisu euaserit: adeò semel in fugam dilapsum consternant omnia, vt ipsamet dumeta & arbores seu vmbrâ, seu impellente leniter vẽto terrorem incutiant. vix erant qui deditos caperent, vix qui posita ignauiter arma exciperent, interea dum in fidam non procul hinc stationem Soubisius euadit, vbi diebus aliquot moratus, postquam audijt sedatum populi Rupellani furorem, Rupellam solus redit, qui nudius tertius sex hominum millibus portu soluerat.

Quas in eius caput imprecationes coniecerit proteruia populi, nôrunt, qui mille supra ducentos eâ clade Rupellæ oppidanos vrbis florem, desideratos non ignorant, quorum matres, vxores, agnati, mala eius excidio omnia imprecabantur, ignauiæque postulabant, qui tot præclaros viros apertâ pernicioso exemplo fugiendi licentiâ, morti exposuisset. *Eam victoriam portentum esse.*

Regijs iactura non nisi gregariorum septem fuit: vbi iure mirari liceat, quî factum vt Soubisius, vir alioqui audax, quod nec diffiteri liceat, eâ die, copijs, loco, Rupellæque vicinâ longè valentior, vix hoste viso fugerit; quod plerisque placuit Regiæ præsentiæ imputandum, cuius fronti nescio, quem immortalis Deus characterem impressit, quo insinuatur subditorum animis aut amor, aut terror, vt qui non amauerit, timeat. Dehinc validissima Rohanæ ditionis castra duo ad arenas Olonęas, Belliuisium, Beauuoir. Aspremontiúmque cedunt, quæque initiò obsistere velle videbantur, consulta meliùs misericordiæ se Regis committunt. Aspremont. *Dedita ex in Regi arces.*

Sexcenti eâ victoriâ capti Nannetes ducuntur vbi XIII. in furcam actis, reliqui præfecti capitalium sententiâ ad triremes damnantur.

Memorant postquam Rex transuadato canali subierat insulam, deductâ in militare hostium consilium ineundi prælij ratione, Soubisium negasse palàm, conferenda cum Rege signa, quam dum argumentis tegebat ignauiam, veniſſe in mentem astantibus, ferro eum transfodere; quod ad inopinum Regis aduentum, subita fugæ aut pugnę necessitas auertit.

CAPVT II.

EPITOME.

Suffectus Espernonio, Suessio consanguineus Regi Princeps. conceptum hinc mœrorem sapienter veteranus dissimulat. Regem sequitur, cuius exin liberalitate non parum gaudet. in Royanum castra mouentur. classis Gallica, subsidiarijs aucta triremibus Olysipponem appellit. Taillaburgum nouo firmatur præsidio. Mommorancius quamquam adhuc ager rem strenuè gerit. Vieuleſij Comitis ad vallem Saxiacam victoria. Aunousius Sectarios ad Castrum-nouum-Arrij ingenti clade afficit. Toneinſij obsidio. irritum deditionis consilium. Molendinum magna hostium iactura expugnatum. Forcęus in subsidium Mompouliano adest. vulneratur ad caput Mompoulianus. manus conseritur. Cornussonus, Vicinus ab Ambrâ, plurèsque occisi. Res ab Elle-

bouio ſtrenuè geritur. Themiuius quamquam æger á-micat. feminarum ab vrbe erumpentium crudelitas. vrbs deditur. in Forcæum poſtulatio. Caſteſius peregri-ni habitu Romæ hæreſim abdicat.

ANNVS iam in ſeipſum recurrebat, ex quo Eſpernonius imperatorium munus Rupellanis terrà fatigandis ſuſceperat, quo gloriosè defunctus Regi in expeditiones Aquitanicam & Narbonenſem adeſſe iubetur; veterani nempe conſilio maximi rebus bello gerendis momenti. Suffectus illi Comes Sueſſio Regi conſanguineus Princeps, ſpei maximæ adoleſcens. *Suffectus Eſpernonio Sueſſio Princeps.*

Diſplicuit procul dubio ea Eſpernonio non aliâ causâ mutatio, quàm Regis placito; quamquam ne cum Principe Gallo videretur de gradu contendere, quâ pollet prudentiâ lubens in ſpeciem cedit, qui niſi coactus, ſummóque dolore parebat. Attamen ſequi à Rege iuſſus prætexere primùm decrepitam ſenectutem, cui tandem aliquando quietem indulgere neceſſum ſit; nec ſibi, vni Regum obſequio nato poſt ſexaginta annos, quos magnam partem bello expleuerat, ſatis virium ſupereſſe, quò longioris expeditionis erroribus & periculis implicetur; quod reſidui ſibi ad vitam temporis, Deo, virtutíque magis, quæ viam ad cœlum ſternit, debitum, quàm bellicæ, vanóque glorioſę apparatui. Iuſſus tamen iterùm, imperio ſe facilem præſtat, diſſimulatóque præreptæ ſibi præfecturæ dolore, viæ ſe cum Rege accingit, non ignarus Principi in *Mœrorem Eſpernonius diſſimulat.* *Iuſſus Regem ſequitur.*

dies ad manum esse, quo subditi mœrorem, interdum ex rerum necessitate illatum, subitâ lætitiâ, gaudióque cumulet inopino; nec spem fefellit euentus: quippe supra purpurei Galeri decus, quod Archiepiscopo Tolosano eius filio, viro haud immerenti, à summo nuper Pontifice Rex impetrarat (minimum illud, vbi id sibi Archiepiscopi filij virtus, natales, doctrináque promeruerant) suprà id gratiæ Valetam eius filium Vernoliæ exhinc naturâ sororí matrimonio Rex destinatione coniunxit, quod bello mox ad præcipitem annum confecto, Lugduni consummatum videbimus, si eò vsque progredimur. quibus omnibus superaddita proprætoria Aquitaniarum inferioris & citerioris præfectura, quam nisi principibus debitam in comperto est, ad felicitatis omnimodæ cumulum euehent virum haud immerentem. At hæc infrà, si dabitur.

Collata in eum à Rege beneficia.

La Valette. Vernueil.

Suessioni in consultorem Vitrius datus.

Suessioni etiamnùm adolescenti datur Maresfallus Vitrius vir prudens, magníque animi, qui consilio illi adforet; quo numere quàm defunctus sit gloriosè, infrà memorabimus.

Vitry.

In Royaniũ castra mouentur.

His ità gestis in Royanum signa conuerti placuit, datáque Espernonio cingendæ vrbis curâ, iubetur Suessio Rupellanis terrâ obsistere, quo minùs aut de inferendo subsidio cogitarent, aut de plaga vt antè diripienda. at nihil obstabat, adhuc quin XX. nauibus commeatum ex placito subsidiúmque inueherent; cùm oportunè nuntiatur classem Regiam superato Gaditano Olysipponem appulisse. Suprà attigimus iussum à Rege Guisium, classem Gallicani, quam portus vulgò Massilienses habet à Mediterra-

Royan.

Classis Gallica.

Le destroit de Gibaltar. Lisbonne. Marseille.

Mediterraneo in Oceanum expeditè subuehi procuraret: accesserant subsidiariæ confederatorum triremeis, bellicęque naues, quibus Dampetrus triremium in Gallia præfectus maior, Generalem vocant, ineunte vere non sinè periculo Olysipponem appulerat, hinc Aquas Augustas, Bayonam vulgò, Bayonâ Regis imperio Aletensem portum subeunt, vbi Aletenshũ maritimę gentis, viginti expeditissimę naues classem operiebantur, quæ nondum obsesso Royano Santonũ plagã hoc ordine prętergreditur.

Dampierre.

Bayonc.

Sainct Malo.

Auxiliarẽ confederatorum copiæ.

Primam aciem componebant quatuor supra decem Massilienſium naues bellicæ, omniũ quas Mediterraneum habet expeditissimæ; succedebant decem triremes Gallicæ, exin Reipublicæ Venetæ auxiliares triremes, ingẽnsque illa maris Adriatici domina quadriremis, Turcorum terror, ducentis tormentis bellicis, milléque supra ducentos militibus formidabilis; claudebat agmen Melitensium immanis quadriremis trecentis instructa equitibus, quibus adiuncti milites quadringenti; illam ad latera hinc inde firmabant duodecim magni Etruriæ ducis bellica nauigia, quibus confederato, agnatóque Regi opitulabatur. His adscriptæ XX. Aletensium naues.

Malte.

Toscanc.

Niortio Rex Santones venit, relatóque Taillaburgi præsidiarios nutare in fide, maioris momenti eâ arce, quàm vt dubiam Rex pateretur, nouo illam firmauit præsidio, initâque panopliæ, quæ eò loci asseruabatur ratione, inuenta arma instruendo non ægrè decem millium exercitu. Santonibus Royanum itur, vbi Espernonius cum Sansurino præfecto

Niort. Saintes. Taillebourg.

Taillaburgum nouo præsidio à Rege firmatur.

Sainct Saurin.

deditionis iam conditiones tractabat. Hæc ad Oceanum.

Mommorancius adhuc æger.

Ad Mediterraneum Mommorancius Narbonenſis Galliæ Prorex, à morbo, ad Montalbanam obſidionem contracto, nondum planè conualuerat, nec minùs ideò quamquam æger, viribúſque impar fatigabat hoſtem, Caſtrametatore Marchione Porteſio, eius ex matre auunculo, cuius virtuti ſupra fidem eſt quantùm Gallia Narbonenſis debeat, qui Mommorancio duce nihil periculis detrectatis, liberauit à tyrannicâ Sectariorum oppreſſione prouinciam; tria illi peditum millia, ducenti cataphracti merebant: Chatillonio ad Foſſas Marianas priuatam intereà vitam agente, nihílq; in Sectarios auſo, qui vxorem, filiúmq; apud Montiſpeſſulanenſes haberet in vinculis, nulla miſericordiâ iugulandos, ſi bello ſuam ille operam Regi præſtitiſſet.

Le Marquis de Portes. Lãguedoc.

Sectarios in Galliâ Narbonenſi infeſtat.

Vieuleſij Comitis victoria ad vallem Saxiacam.

Per id tempus Comes Vieuleſius Bruguierâ, Biterras in Mommorancij ſubſidium properabat: cùm Tanuſius ad Saxiaci vallem, loco dumetis obſito inſidias ſtruit; Vieuleſij frater Mombrunus excurſores ductans inſidijs circumuoluitur, pręliúmque vix equitibus decem adornat: auditus à Vieuleſio ſcloporum fragor monuit manum conſeri, nec mora, ſclopo ad manum reliquâ alariorum turmâ fratri aduoluitur: pugnatum diù ancipiti marte, donec Tanuſius in fugam actus quadraginta quinque ſuorum deſideratis, impedimentis, equíſque amiſſis vix ſaluus euaſit.

Vieule. Beziers. La Bruguiere. Tanus. Saiſſac. Mombrun.

Suprà, ad finem Ianuarij, neſcio quo fato nobis excidit Regiorum ad Caſtrum-nouum-Arrij

Caſtelnau d'Arry.

Aunoux Seuenes. Foix. Castres.

victoria illustris; quâ præfecto Aunousio, Sectariorum Cebennensium cohors, dum à Fuxensi prouincia Castrum Albigensium remeat ad internecionem cadit, captis signis, quæ etiamnùm hodie in victoriæ monimentum Tolosæ ad D. Stephani Metropolim prostant, viridi, rubeo, albóque coloribus. Ellebouium, Themeniúmque ad Toneinsij obsidionem distentos reliquimus antè, redeat iam ad illos historiæ series.

Aunousij in Sectarios victoria illustris.

Ad VIII. Kal. Maias post apertam diutinâ verberatione ad propugnaculũ vrbibus intermedium ruinam, placitum admotis scalis oppugnari; delecta nobilium manus Feudimarchioni, in oppugnationem datur, instant gregarij, quorum agmen, ne in fugam abriperentur, nobilium manipulus claudit. Manus hinc inde conseritur strenuè, Feudimarchionem traijcit ad humerum plumbus immani vulnere, vacillabántque præfecti sui discrimine acies, nî positi à tergo nobiles restaurassent pugnam, donec diutino prælio fatigatus hostis loco cessit. Propugnaculi possessor Ellebouius, nouum cuniculariis opus indicit, claustra, aggeres, valla, & fossas, stationem ab hostium eruptione firmantia, vbi demum Picardiæ cohors in tuto excubias egit. Posita dein loco oportuno tormenta, obsessos adeò infestant, vt colloquij veniâ impetratâ (quamquam rem consultò gestam plerisque placuit) quinque ab vrbe nobiles subierint Regiorum castra, proponendis conditionibus deditionis, quibus Mompoulianus, Castesiúsque subscribere parati essent. Quæsitę ab obsessis longiores ambages absumendo tem-

Fimmarcon

Expugnatur propugnaculum.

Vulneratur Feudomarchio.

De deditione colloquiũ irritum.

pori, intereà dum subsidium parabatur, legésque Ellebouio deditionis non aliæ propositę, quam pulsantibus tympanis, signis explicatis, ignito tormentario fune, glande, quod aiunt ad buccam, saluísque impedimentis, vrbe & libertate ciuium. Ellebouius contrà, vnam Regis misericordiam pro lege dabat, quam si vltrò obsessi admitterent futurum aiebat vt vita, libertas & bona illis salua forent. displicuere præsidiarijs conditiones, maioríque quàm antè contentione redintegrata exin verberatio.

Molendinũ magnâ hostium iactură expugnatur.

Postridie Molendino, quod claustris, superstructóque aggere Forcæus non vrbe procul, parandæ eâ parte obsessis libertati, firmauerat, magna suorum iacturâ deijcitur, desideratis legionariorum circiter quadringentis, captis nobilium multis, Forcæo, Theobonóque vni equorum velocitati vitam debentibus.

Forcæus Sectariorũ vrbes in Toneinsi subsidium concitat.

Desperatâ obsessorum salute, Forcæus Mompouliano filio, quem præ ceteris habebat charissimum opitulaturus, Sectarias Aquitaniæ, Petragoricorúmque vrbes in subsidium concitat. Liberâdam haud magno periculo momenti maioris vrbem, quàm vt ità eius protectionem prouinciæ abdicent: adesse in vicinià Clairacum, vnde Toneinsij muris, trium horarum spatio, legio admoueatur; si inter hæc eruperit Mompoulianus soluendam obsidionem, expugnatis Regiorum castris, captâ supellectile, fusis, cæsísque, qui obsistere ausi; fatigatos diutinâ obsidione Regios; missos à se sæpius in eorum castra exploratores, qui laxas excubias referant, militaréque, vbi nox ingruit, stationes passim desertas;

vrbem eam communicandis inuicem consilijs per commodam, vnúmque, qui sectæ hodie supersit Tolosâ Burdigalam Garumnæ transitum. Dictis parent Sectariorum municipia; atenim quia infesta illis planities, præsidiarijs vrbium circumadiacentium non nisi Regijs, positis militaribus sagis, & armis, nec turmatim, vt assolent milites, Clairacum indictâ die coëunt, vnde conflato supra ducentos mille gregariorum exercitu, præcipiti Aprili, Forcęus monito staret in armis Mompouliano, prælio se accingit. Quod antequàm describimus, monebo laborantibus annonæ penuriâ obsessis, illatum secundo Garumnâ, magnâ copiâ commeatum, militari, quod Forcæus armauerat, nauigio; non ausis prælium seu imbelli animo, seu pecuniâ corruptis, tribus Hierosolymitanis equitibus, quibus Burdigalensis Senatus nauiculas sex in eam expeditionem instructas commiserat, quod obsidionem in moras diuturniores traxit.

Coëunt Sectarij.

Commeatus Tonenſium infertur.

Fama tunc inualuit glande sauciatum, quà cranij extrema capillicium subit Mompoulianum, dum Regios ab oppugnatione domus muro adiacentis prohibere conatur, expugnatámque domum magè hostium consternatione ad eius vulnus, quàm Regiorum virtute, quamquam strenuè conseruerant manum: leue vulnus vix plumbo cutem cranij exinnixili deliberat, quod tamen illi excidio erit, vt infrà videbimus.

Vulneratur Mompouliauus.

Forcæus haud ignarus Regios facinoris, quod parabat futuros consciios, fatigana's ijs, edito non procul à castris colle sese ostentat sæpius, signis expli-

Forcæi ſtratagema bellicum.

catis, tympaníſque pulſantibus, Regij ex aduerſo ad arma accurrere, in arenam, (prælij campum vocant) inſtructis aciebus deſcendere, præſtolari hoſtem, qui renouatis ter, quatérque in die eiuſmodi fictionibus Ellebouio, Mareſcallóque Theminio eâ arte illudit, vt miles nocte inſomnis, interdiúque in armis ſtare coactus vix ijs ſuſtinendis par eſſet. Poſtquàm biduò Regios conſilij ſui anxios fecit, ratus fictionem vt antè creditures, mille circiter pedites, quadringentos equites prouectâ iam nocte Clairaco emittit, quæſitóque longiore in circulum anfractu, per amica ſilentia non vrbe procul, profunda & latâ viâ conſiſtit. agmina ductabant Forcæus pater, Marchio filius, Marchióque item Bourſoleſus: progreſſos, primo diluculo explorator detegit, diſploſóque ſclopeto, ſtationarios, quos diuturniores noctis excubiæ in ſomnum imminente aurorâ laxauerant, monet adeſſe hoſtem. Nec mora, loco oportuno Forcæus pedites locat, ad Toneinſienſis propugnaculi latus, viâ eius profunditatis, quæ militem à Regiorum diſploſione tegeret, ea via eſt quà Marmanda patet: præmitti ex hinc ducentos ſclopetarios, qui loca hinc inde inſederent quà in prælij campum iter erat, ſcilicet transfodiendis à latere Regijs, dum in arenam de more accurrerent. Ità res accidit. deuolant ex præſcripto ordine nobiles & gregarij facto agmine, tamqu ſubeunt; vbi ſauciati plures, plerique cæſi. Parte aliâ in Toneinſienſe propugnaculum acie ſuâ Forcæus irruit, albis ad collum mantilibus, quo ſecundùm tenebras ſe inuicem ab hoſte diſtinguerent. Ad eam

Champ de bataille.

Cum Regijs ſigna conferts.

Bourſoles.

Marmande.

Propugnaculum oppugnat.

Arpajō. S. Chamaran. Perdigal. Lessarras. Brigantin.

Ab Arpajono retruditur.

fortè fortunâ ſtationem Vicecomes Arpajonus vir ſtrenuus, Sanchamarandus, Perdigalius, Leſſarraſius, Brigantinúſque voluntarij nobiles agebant excubias, quorum virtuti nemo dubitauit debitam eâ parte victoriam, fuſis magnâ iacturâ hoſtibus.

Fragore Theminiæu Ellebouiúſque experrecti.

Intereà ſcloporum fragor, inconcinnæ, rudéſque dimicantium voces, tympanorum ſtrepitus, tubarum clangor Ellebouium, Mareſcallúmque Theminium imperatores, qui non procul hinc ad prætorium quiſque ſuum ab excubijs, ſomno matutino membra crediderant, implacidâ velut imagine turbant, ſublato ſomni otio; illi arma capere; quamquam Mareſcallus quartanâ laborans vix in veſtigio conſiſtere poterat: Ellebouius, dum caſſidem, thoracémque æneum ephœbi duo offerunt, in procinctu armigero vt ea aptaret, caput ad feneſtram exerit, quà prælij campus proſtabat, cùm victor hoſtis, ingenti vociferatione, tabernaculo eius aduoluitur. Ille omiſſis armis, equo inſilire, ferróque ad manum in hoſtem decurrere, ſequuti ex familiâ nobiles aliquot, morti eximunt, ſternúntque obuios.

Erumpit inermis Ellebouius.

Cornuſſon.

Cornuſſonius lethaliter vulneratur.

Non procul hinc Cornuſſonus Toloſatum Seneſcallus in turmam hoſtium incidit, quam ratus amicam; Quid moramur commilitones, inquit, quin aut propulſemus ingruentem hoſtem, aut pulchrâ gloriosè dimicando morte finiamus? Dixerat, cùm inimicâ phalange circumuolutus, ſclopetis excipitur, triplicíque vulnere ſauciatur, nec minùs ideò pugnâ abſiſtit. Poſt diutinum prælium, viam ſibi in vrbem ſtrauerat victor hoſtis, Mareſcallúmque Theminium ægrum in vincula deſtinabat, cùm

re agnitâ Arpajonus eius gener, expeditâ duodecim equitum turmâ, hostem à tabernaculi aditu prohibet, donec in prælium accinctus Theminius equo irrumpit; non antè acriùs dimicatum, vbi supra modum laudata Vicecomitis Arpajoni virtus, cui vitâ debuisse Theminium nemo tunc dubitauit.

Ab Ambra eiúsque nepos occisi.

Ex aduerso ad syluæ profundioris oram Vicinus ab Ambra heros inuicti animi, eiúsque ex fratre nepos Vicecomes Montis clari etiamnùm adolescens, quibus vix nobilium quatuor aderant, dum sequuturum alariorum ordinem autumant, in legionarios fixo vestigio præstolantes deuolant: pugnatum hîc acriter, at auerso Regijs marte; quippe dum detrectantibus prælium alarijs nostris, ducentorum impetum vix octo equites sustinent, miserè occumbunt. Mon-clar.

Traijcitur lethali glande Vicinus ab Ambrâ, nec diu fatum eluctatus equo excutitur; accurrere eius nepos, quem in defectum prolis sibi ex stirpe heredem scripserat, equo desilire, retrahendo hinc procul patruo palpitanti adhuc, cùm plumbo traiectus ipse in exspirantem cadit, haud indignus qui magni animi, ingentísque erga suos affectus commendatione donetur. Laudati præ alijs Comes Ribeiracus, Motæus Altifortius, Marchio Dousius, Vigniolius primus Castrametator, Arpajonus illęsi omnes; nisi quòd Dousius sauciatus, diu vitam in periculo habuit. Desiderati post rem strenuè gestam Boneulius magnâ virtutis famâ illustris, Picardicæque cohortis præfectus, duo eiusdem cohortis legati, Belhadæus, Plenipugnius. Casausius, triginta que cum illis legionarij.

Strenuè à Regijs actū.

Ribeirac. LaMotte d'Hautefort. LaDousc. Boneuil Belhade Pleinpoing. Casaus.

Dum

Dum ità ad primum ab vrbe lapidem manus conseritur, erumpit Mompoulianus, quamquam à vulnere tardior, Dousiíque cohorte, quæ ad valla agebat excubias, in fugam actâ, Pedemontanam retrudit, intereà dũ egressæ feminæ ferro & flammâ militum mapalia diripiunt, vbi, quod & alibi gestum sæpius, post iugulatos ad internecionem saucios, ægrósque, ignem subijciunt castris, tormenta corrumpunt, puluerémque & pilas tormentarias in vrbem asportant, glorioso admodùm hosti facinore; nisi post fugatum magnâ iacturâ Forcæum, post cæsos trecentos subsidiariorum, in vrbem retractus Mompoulianus recrudescente vulnere pœnas temeritatis luisset.

Erumpit ab vrbe Mompoulianus.

Retruditur magnâ iacturâ.

Ferunt febre debilitatum Theminium, dum sui immemor ferebatur in hostem, deliquium animi passum, vt in prætorium mortuo haut ab similis illatus, redeunte non nisi ægrè spiritu, reliqua saluus euaserit. Deo vni debita victoriæ laus, posito supra hominum vices facinore.

Magna hîc Rebellium, iactura fuit, lætáque Regijs non immeritò dici victoria poterat, nî summo omnium mœrore desiderati Cornussonus, ab Ambra, Monsclarius, Boneuliúsque, viri quorũ animo, & consilijs magna erant bello momenta. Accusatum ad ea tempora memini Forcæum patrem, quòd parum partæ armis famæ eo prælio consuluisset; qui ad manum habuerat, vnde solutâ obsidione principem, Gallicæque Marescallum caperet, ingenti exhinc redemptione liberandos. Debitam Regiorum salutem receptui, cui præcociter inclinatâ iam in

Iactura regiorum Rebellúmque.

Accusatur Forcæus.

suos victoriâ ceciniſſet, vt quo tempore deſperata Regiorum ſalus, editam memorent Rebellium cladem, non aliâ ſubiti receptus ratione, quàm timore. Magnum diuinæ in Regios prouidentiæ indicium, quæ tacitâ conſternatione in fugam hoſtem eo momento adegit, quo Regij terga vertebant.

Deditum Tonsinſium.

Obſeſſi eò poſitis rebus, vt neque iam à Forcæo ſubſidium, nec malis quibus affligebantur remedium ſperare poſſent, colloquij iterum facultatem ab Ellebouio petunt, datur: póſtque varias altercationes in deditionem demùm conuenitur hâc formulâ.

Deditionis leges.

I. Tormenta bellica quæcumque in vrbe inuenta fuerint, Regi addicentur.

II. Diruetur quâ deſignabunt obſeſſi murus, parando diſceſſui.

III. Impedimenta, armáque dato commeatu Clairacum inuehentur.

IV. Præſtabitur de non mouendo intra ſex menſes in Regem bello ſacramentum.

Mompouliani ager.

His ità præſcriptis Caſtronouanus vrbem ſubit, datáque obſeſſis iuriſiurandi formulâ, ſacramentũ ab omnibus excipit; vrbe exin abſiſtunt præſidiarij octingenti, Mompouliano primâ ægrè aciem ductante, qui à vulnere, morbóque tabeſcebat; nec diu equum paſſus in manualem ſe cathedram conijcit: claudebat agmen Vicecomes Caſteſius. Quamquam præfectorum conditio diſpar, ille breui ſeu à vulnere, quod ad caput acceperat, ſeu morbo, parum Rebellioni debitam animam nobiliorem poſuit, magno ſuorum mœrore, qui Forcææ ſtirpis no-

Caſtelnau.

Paulò pòſt excedit.

bilissimum germen erat. Hic peregrinum agens, incultus, carbaseâ veste, scipione oblongo ad manum, ad cuius extremum assurgebant tria lilia, víxque vno ephœbo eodem habitu comite; Romam venit, vbi ignotus diu; donec abdicandæ hæresi Sillerium Hierosolymitanum equitem, virum prosapiâ illustrem, qui tunc Gallię Legatũ agebat, adit, à quo, summo Pontifici exhibetur; mirantibus qui astabant, quòd inconcinnum, habitúque rudem peregrinum ingẽti Legatus honore donabat, quem nemo dubitauerat mendicum. Prouolutus summi Pontificis genibus, Rebellionis in Deum, Regémque suum crimen, quod iam diutinâ pœnitentiâ diluisset, sanctâ benedictione expiari petit. lactem, se, hæresímque insimul hausisse, patréque natum hæretico insanis erroribus ab Ecclesiâ procul innutritum; at Orthodoxos eos omnium optimos esse, quos aliquandiu hęresis habuit, si quando propitiante numine Petri fluctuantem nauiculâ subeunt; notos illis abusus, notam pertinaciæ hęreticæ licentiam, manifestam singulari numinis beneficio Catholicæ fidei veritatem. Se inter reciprocantis fortunæ fluctus, Dei gratię suprà quàm dici possit debitorem, post expertam sæpius in Regem suum (quod vehementer dolet) incerti prælij aleam, post propulsata diù, recénsque tria obsidia, Neraci, Monhurtij, Toneinsíque, Mayennio, Rege ipso, Ellebouióque Principe Lotharingo ad diuersa tempora oppugnantibus adesse incolumem, cui toties vita præripi debuit, quoties in Regium caput, in fidem Catholicam, in Deum ipsum ferrum exeruit. Magnum,

Castesius Caluinismũ in manibus summi Pontificis abdicat.

Eius ad summum Pontificem oratio.

se ad eam conuersionem momentum statuisse, quòd etiam ingentes hæreticorum vires, ad vnam LVDOVICI Regis præsentiam fatiscebant, quòd tacitâ, cuius causa ignorabatur, consternatione, Rebellium manibus arma excidebant. Vnde post sæpius tentatam à se marte semper aduerso fortunam, conclusum tandem, causam iniquam esse, Rebellionémque penitus exitialem, cuius origo & fomes, vna hæresis. Dilapsum se ignaro patre, qui primariam ad Santones, Rupellámque Comitiorum Rebellium nomine præfecturã gerit, Deíque Legati, quem caput Ecclesiæ agnoscit & profitetur, prouolui humillimè pedibus, quæ si post sacrosanctam benedictionem, quamquam indigno osculari dabitur, immortalem futuram felicitatem suam, habiturum se immensas Deo gratias, cuius æternâ prouidentiâ in filium adoptabitur, qui hostis erat. Sic præfatus, lacrymis ad amorem obortis sanctos summi Pontificis pedes irrigare, datâque veniâ ingẽti affectu deosculari, quod gratissimo omnibus exemplo fuit.

Quare abnegatas ante deditionis conditiones admiserit Ellebouius.

Condæum Principem Rex iam antè in eam obsidionem præmiserat, sequuturus ad extrema ipse, ratus defuturas in expugnationem, à diutinâ obsidione Ellebouio copias; quo factum vt Ellebouius, qui obsidio diu incubuerat magnâ animi famâ, consortem gloriæ habere nolens, dum Condæus nouo subsidio properabat deditionis conditiones antè abnegatas, admiserit vltrò.

Secundum eam obsidionem, ineunte Martio clade afficiuntur Montalbanenses, dum Girardo Mayennij alariorum præfecto, qui circumiacentem

agrum vastabat, obsistere tentant. Errabat velut vmbra, infelix alariorum ordo, Villæque Borboniæ confinia diripiens, proditorio sanguine sæpe Manibus imperatoris olim sui litabat; cùm Vignaucius, etiam tunc Borboniæ arcis præfectus, sexaginta equitibus, quos ducenti sclopetarij, quinquaginta hastati stipabant, erumpit: illi Girardus vir magni animi in occursum ire, sustinere primum agmen Bastidæus; iámque alarios inter (nondum enim pedites venerant) strenuè conferebatur manus, cùm Vigniaucius plumbo traiectus cadit. Non distulere ad præfecti sui necem in fugam abripi præsidiarij Montalbanenses, quos ad Villæ-Borboniæ munimenta insequutus Girardus victor, magnam sibi promeruit laudem, cæso Villæ-Borboniæ præfecto, vigintíque insuper oppidanis, qui præfectum ipse suum Mayennium, inuictum Principem, eodemmet loci amiserat. Regiorum vix desideratus vnus, qui equo indomiti oris diu incassum obluctatus, in vrbẽ inuectus est, vbi agnitus, ferro vltore transfoditur.

Vignaux. *Occiditur Vigniaucius.*

La Bastide. *Montalbanensium strages.*

Fauas. Sainct Seurin. Sainct Viuian. Ornano. *Magnâ iactur â Fauasius in fugam agitur.*

Præcipiti Martio Fauasius, Sansurinúsque, fanum Viuiani obsident, vrbem iam antè à Sectarijs ferro & flammâ vastatam. Monitus Ornanus equitum ordinem in eam partem ductat, nec mora, collatis signis, post diutinum prælium solutâ obsidione in fugam abripiuntur Fauasius, Sansurinúsque, desideratis Rebellium centum viginti quinque. condignam sacrilegis pœnam, qui, direptâ nuper eôdem loci Ecclesiâ, sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum ludibrio habuerant, calcato prô nefas! pedibúsque attrito pane Angelorum.

pori, intereà dum subsidium parabatur, legésque Ellebouio deditionis non aliæ propositę, quàm pulsantibus tympanis, signis explicatis, ignito tormentario fune, glande, quod aiunt ad buccam, saluisque impedimentis, vrbe & libertate ciuium. Ellebouius contrà, vnam Regis misericordiam pro lege dabat, quam si vltrò obsessi admitterent futurum aiebat vt vita, libertas & bona illis salua forent. displicuere præsidiarijs conditiones, maioríque quàm antè contentione redintegrata exin verberatio.

Molendinũ magnâ hostium iactura expugnatur.

Postridie Molendino, quod claustris, superstructóque aggere Forcæus non vrbe procul, parandæ eâ parte obsessis libertati, firmauerat, magna suorum iacturâ deijcitur, desideratis legionariorum circiter quadringentis, captis nobilium multis, Forcæo, Theobonóque vni equorum velocitati vitam debentibus.

Forcæus Sectariorũ vrbes in Toneinsi subsidium concitat.

Desperatâ obsessorum salute, Forcæus Mompouliano filio, quem præ ceteris habebat charissimum opitulaturus, Sectarias Aquitaniæ, Petragoricorúmque vrbes in subsidium concitat. Liberãdam haud magno periculo momenti maioris vrbem, quàm vt ità eius protectionem prouinciæ abdicent: adesse in vicinià Clairacum, vnde Toneinsi muris, trium horarum spatio, legio admoueatur; si inter hæc eruperit Mompoulianus soluendam obsidionem, expugnatis Regiorum castris, captâ supellectile, fusis, cæsísque, qui obsistere ausi; fatigatos diutinâ obsidione Regios; missos à se sæpius in eorum castra exploratores, qui laxas excubias referant, militaréque, vbi nox ingruit, stationes passim desertas;

vrbem eam communicandis inuicem consilijs per-commodam, vnúmque, qui sectæ hodie supersit Tolosâ Burdigalam Garumnæ transitum. Dictis parent Sectariorum municipia; atenim quia infesta illis planities, præsidiarijs vrbium circumadiacentium non nisi Regijs, positis militaribus sagis, & armis, nec turmatim, vt assolent milites, Clairacum indictâ die coëunt, vnde conflato supra ducentos mille gregariorum exercitu, præcipiti Aprili, Forcęus monito staret in armis Mompouliano, prælio se accingit. Quod antequàm describimus, monebo laborantibus annonæ penuriâ obsessis, illatum secundo Garumnâ, magnâ copiâ commeatum, militari, quod Forcæus armauerat, nauigio; non ausis prælium seu imbelli animo, seu pecuniâ corruptis, tribus Hierosolymitanis equitibus, quibus Burdigalensis Senatus nauiculas sex in eam expeditionem instructas commiserat, quod obsidionem in moras diuturniores traxit.

Coëunt Sectarij.

Commeatus Tonensium infertur.

Fama tunc inualuit glande sauciatum, quà cranij extrema capillicium subit Mompoulianum, dum Regios ab oppugnatione domus muro adiacentis prohibere conatur, expugnatámque domum magè hostium consternatione ad eius vulnus, quàm Regiorum virtute, quamquam strenuè conseruerant manum: leue vulnus vix plumbo cutem cranij exinanit, quod tamen illi excidio erit, vt infrà videbimus.

Vulneratur Mompoulianus.

Forcæus haud ignarus Regios facinoris, quod parabat futuros conscios, fatigandis ijs, edito non procul à castris colle sese ostentat sæpius, signis expli-

Forcæi stratagema bellicum.

catis, tympaníſque pulſantibus; Regij ex aduerſo ad arma accurrere, in arenam, (prælij campum vocant) instructis aciebus descendere, præstolari hostem, qui renouatis ter, quatérque in die eiusmodi fictionibus Ellebouio, Mareſcallóque Theminio eâ arte illudit, vt miles nocte insomnis, interdiúque in armis stare coactus vix ijs sustinendis par esset. Postquàm biduò Regios consilij sui anxios fecit, ratus fictionem vt antè credituros, mille circiter pedites, quadringentos equites prouectà iam nocte Clairaco emittit, quæsitóque longiore in circulum anfractu, per amica silentia non vrbe procul, profunda & latâ viâ consistit. agmina ductabant Forcæus pater, Marchio filius, Marchióque item Bourſoleſius: progressos, primo diluculo explorator detegit, disploſóque ſclopeto, stationarios, quos diuturniores noctis excubiæ in somnum imminente aurorâ laxauerant, monet adesse hostem. Nec mora, loco oportuno Forcæus pedites locat, ad Toneinſienſis propugnaculi latus, viâ eius profunditatis, quæ militem à Regiorum disploſione tegeret, ea via est quà Marmanda paret: præmitti ex hinc ducentos ſclopetarios, qui loca hinc inde insederent quà in prælij campum iter erat, ſcilicet transfodiendis à latere Regijs, dum in arenam de more accurrerent. Ità res accidit. deuolant ex præscripto ordine nobiles & gregarij facto agmine, ſtamqu subeunt, vbi sauciati plures, plerique cæsi. Parte aliâ in Toneinſienſe propugnaculum acie suâ Forcæus irruit, albis ad collum mantilibus, quo secundùm tenebras se inuicem ab hoste distinguerent. Ad eam

Champ de bataille.

Cum Regijs ſigna conferit.

Bourſoleſes.

Marmande.

Propugnaculum oppugnat.

Arpajō. S. Chamaran. Perdigal. Lessarras. Brigantin.

Ab Arpajono reiruditur.

fortè fortunâ ſtationem Vicecomes Arpajonus vir ſtrenuus, Sanchamarandus, Perdigalius, Leſſarraſius, Brigantinúſque voluntarij nobiles agebant excubias, quorum virtuti nemo dubitauit debitam eâ parte victoriam, fuſis magnâ iacturâ hoſtibus.

Fragore Theminius Ellebouiúſque experrecti.

Intereà ſcloporum fragor, inconcinnæ, rudéſque dimicantium voces, tympanorum ſtrepitus, tubarum clangor Ellebouium, Mareſcallúmque Theminium imperatores, qui non procul hinc ad prætorium quiſque ſuum ab excubijs, ſomno matutino membra crediderant, implacidâ velut imagine turbant, ſublato ſomni otio; illi arma capere; quamquam Mareſcallus quartanâ laborans vix in veſtigio conſiſtere poterat: Ellebouius, dum caſſidem, thoracémque æneum ephœbi duo offerunt, in procinctu armigero vt ea aptaret, caput ad feneſtram exerit, quà prælij campus proſtabat, cùm victor hoſtis, ingenti vociferatione, tabernaculo eius aduoluitur. Ille omiſſis armis, equo inſilire, ferróque ad manum in hoſtem decurrere, ſequuti ex familiâ nobiles aliquot, morti eximunt, ſternúntque obuios.

Erumpit inermis Ellebouius.

Cornuſſon.

Cornuſſonius lethaliter vulneratur.

Non procul hinc Cornuſſonus Toloſatum Seneſcallus in turmam hoſtium incidit, quam ratus amicam; Quid moramur commilitones, inquit, quin aut propulſemus ingruentem hoſtem, aut pulchrâ glorioſè dimicando morte finiamus? Dixerat, cùm inimicâ phalange circumuolutus, ſclopetis excipitur, triplicíque vulnere ſauciatur, nec minùs ideò pugnâ abſiſtit. Poſt diutinum prælium, viam ſibi in vrbem ſtrauerat victor hoſtis, Mareſcallúmque Theminium ægrum in vincula deſtinabat, cùm

re agnitâ Arpajonus eius gener, expeditâ duodecim equitum turmâ, hostem à tabernaculi aditu prohibet, donec in prælium accinctus Theminius equo irrumpit; non antè acriùs dimicatum, vbi supra modum laudata Vicecomitis Arpajoni virtus, cui vitâ debuisse Theminium nemo tunc dubitauit.

Ab Ambra eiúsque nepos occisi.

Ex aduerso ad syluæ profundioris oram Vicinus ab Ambra heros inuicti animi, eiúsque ex fratre nepos Vicecomes Montis clari etiamnùm adolescens, quibus vix nobilium quatuor aderant, dum sequuturum alariorum ordinem autumant, in legionarios fixo vestigio præstolantes deuolant: pugnatum hîc acriter, at auerso Regijs marte; quippe dum detrectantibus prælium alarijs nostris, ducentorum impetum vix octo equites sustinent, miserè occumbunt. Mon-clar.

Traijcitur lethali glande Vicinus ab Ambrâ, nec diu fatum eluctatus equo excutitur; accurrere eius nepos, quem in defectum prolis sibi ex stirpe heredem scripserat, equo desilirè, retrahendo hinc procul patruo palpitanti adhuc, cùm plumbo traiectus ipse in exspirantem cadit, haud indignus qui magni animi, ingentísque erga suos affectus commendatione donetur. Laudati præ alijs Cõmes Ribeiracus, Motæus Altifortius, Marchio Dousius, Vigniolius primus Castrametator, Arpajonus illęsi omnes; nisi quòd Dousius sauciatus, diu vitam in periculo habuit. Desiderati post rem strenuè gestam Boneulius magnâ virtutis famâ illustris, Picardicæque cohortis præfectus, duo eiusdem cohortis legati, Belhadæus, Plenipugnius Casauius, triginta quecum illis legionarij.

Strenuè à Regijs actũ.

Ribeirac. LaMotte d'Hautefort. LaDouse. Boneuil Belhade Pleinpoing. Casaus.

Dum

Dum ità ad primum ab vrbe lapidem manus conseritur, erumpit Mompoulianus, quamquam à vulnere tardior, Dousiique cohorte, quæ ad valla agebat excubias, in fugam actâ, Pedemontanam retrudit, intereà dũ egressæ feminæ ferro & flammâ militum mapalia diripiunt, vbi, quod & alibi gestum sæpius, post iugulatos ad internecionem saucios, ægrósque, ignem subijciunt castris, tormenta corrumpunt, puluerémque & pilas tormentarias in vrbem asportant, glorioso admodùm hosti facinore; nisi post fugatum magnâ iacturâ Forcæum, post cæsos trecentos subsidiariorum, in vrbem retractus Mompoulianus recrudescente vulnere pœnas temeritatis luisset.

Erumpit ab vrbe Mompoulianus.

Retruditur magnâ iacturâ.

Ferunt febre debilitatum Theminium, dum sui immemor ferebatur in hostem, deliquium animi passum, vt in prætorium mortuo haut ab similis illatus, redeunte non nisi ægrè spiritu, reliqua saluus euaserit. Deo vni debita victoriæ laus, posito supra hominum vices facinore.

Magna hîc Rebellium, iactura fuit, lætáque Regijs non immeritò dici victoria poterat, nî summo omnium mœrore desiderati Cornussonus, ab Ambra, Monsclarius, Boneuliúsque, viri quorũ animo, & consilijs magna erant bello momenta. Accusatum ad ea tempora memini Forcæum patrem, quòd parum partæ armis famæ eo prælio consuluisset; qui ad manum habuerat, vnde solutâ obsidione principem, Gallicæque Marescallum caperet, ingenti exhinc redemptione liberandos. Debitam Regiorum salutem receptui, cui præcociter inclinatâ iam in

Iactura regiorum Rebellúmque.

Accusatur Forcæus.

suos victoriâ cecinisset, vt quo tempore desperata Regiorum salus, editam memorent Rebellium cladem, non aliâ subiti receptus ratione, quàm timore. Magnum diuinæ in Regios prouidentiæ indicium, quæ tacitâ consternatione in fugam hostem eo momento adegit, quo Regij terga vertebant.

Deditum Tonsinsium.

Obsessi eò positis rebus, vt neque iam à Forcæo subsidium, nec malis quibus afflictabantur remedium sperare possent, colloquij iterum facultatem ab Ellebouio petunt, datur: póstque varias altercationes in deditionem demùm conuenitur hâc formulâ.

Deditionis leges.

I. Tormenta bellica quæcumque in vrbe inuenta fuerint, Regi addicentur.

II. Diruetur quâ designabunt obsessi murus, parando discessui.

III. Impedimenta, armáque dato commeatu Clairacum inuehentur.

IV. Præstabitur de non mouendo intra sex menses in Regem bello sacramentum.

Mompouliani ager.

His ità præscriptis Castronouanus vrbem subit, datáque obsessis iurisiurandi formulâ, sacramentũ ab omnibus excipit; vrbe exin absistunt præsidiarij octingenti, Mompouliano primâ ægrè aciem ductante, qui à vulnere, morbóque tabescebat; nec diu equum passus in manualem se cathedram conijcit: claudebat agmen Vicecomes Castesius. Quamquam præfectorum conditio dispar, ille breui seu à vulnere, quod ad caput acceperat, seu morbo, parum Rebellioni debitam animam nobiliorem posuit, magno suorum mœrore, qui Forcææ stirpis no-

Castelnau.

Paulo pòst excedit.

bilissimum germen erat. Hic peregrinum agens, incultus, carbaseâ veste, scipione oblongo ad manum, ad cuius extremum assurgebant tria lilia, víxque vno ephœbo eodem habitu comite, Romam venit, vbi ignotus diu; donec abdicandæ hæresi Sillerium Hierosolymitanum equitem, virum prosapiâ illustrem, qui tunc Gallię Legatũ agebat, adit, à quo, summo Pontifici exhibetur; mirantibus qui astabant, quòd inconcinnum, habitúque rudem peregrinum ingẽti Legatus honore donabat, quem nemo dubitauerat mendicum. Prouolutus summi Pontificis genibus, Rebellionis in Deum, Regémque suum crimen, quod iam diutinâ pœnitentiâ diluisset, sanctâ benedictione expiari petit. lactem, se, hæresímque insimul hausisse, patréque natum hæretico insanis erroribus ab Ecclesiâ procul innutritum; at Orthodoxos eos omnium optimos esse, quos aliquandiu hęresis habuit, si quando propitiante numine Petri fluctuantem nauiculâ subeunt; notos illis abusus, notam pertinaciæ hęreticæ licentiam, manifestam singulari numinis beneficio Catholicæ fidei veritatem. Se inter reciprocantis fortunæ fluctus, Dei gratię suprà quàm dici possit debitorem, post expertam sæpius in Regem suum (quod vehementer dolet) incerti prælij aleam, post propulsata diù, recénsque tria obsidia, Neraci, Monhurtij, Toneinsíque, Mayennio, Rege ipso, Ellebouióque Principe Lotharingo ad diuersa tempora oppugnantibus adesse incolumem, cui toties vita præripi debuit, quoties in Regium caput, in fidem Catholicam, in Deum ipsum ferrum exeruit. Magnum,

Castesius Caluinismũ in manibus summi Pontificis abdicat.

Eius ad summum Pontificem oratio.

agrum vastabat, obsistere tentant. Errabat velut vmbra, infelix alariorum ordo, Villæque Borboniæ confinia diripiens, proditorio sanguine sæpe Manibus imperatoris olim sui litabat; cùm Vignaucius, etiam tunc Borboniæ arcis præfectus, sexaginta equitibus, quos ducenti sclopetarij, quinquaginta hastati stipabant, erumpit: illi Girardus vir magni animi in occursum ire, sustinere primum agmen Bastidæus; iámque alarios inter (nondum enim pedites venerant) strenuè conferebatur manus, cùm Vigniaucius plumbo traiectus cadit. Non distulere ad præfecti sui necem in fugam abripi præsidiarij Montalbanenses, quos ad Villæ-Borboniæ munimenta insequutus Girardus victor, magnam sibi promeruit laudem, cæso Villæ-Borboniæ præfecto, vigintíque insuper oppidanis, qui præfectum ipse suum Mayennium, inuictum Principem, eodemmet loci amiserat. Regiorum vix desideratus vnus, qui equo indomiti oris diu incassum obluctatus, in vrbẽ inuectus est, vbi agnitus, ferro vltore transfoditur.

Vignaux. *Occiditur Vigniaucius.*

La Bastide. *Montalbanenſium strages.*

Præcipiti Martio Fauasius, Sanſurinúsque, fanum Viuiani obsident, vrbem iam antè à Sectarijs ferro & flammâ vastatam. Monitus Ornanus equitum ordinem in eam partem ductat, nec mora, collatis signis, post diutinum prælium solutâ obsidione in fugam abripiuntur Fauasius, Sanſurinúsque, desideratis Rebellium centum viginti quinque. condignam sacrilegis pœnam, qui, direptâ nuper eôdem loci Ecclesiâ, sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum ludibrio habuerant, calcato prô nefas! pedibúsque attrito pane Angelorum.

Fauas. Sainct Seurin. Sainct Viuian. Ornano. *Magnâ iactura Fauasius in fugam agitur.*

Lescunus captus capite plectitur.

Inter reliquias prælij Lescunus, Benarnensis olim Parlamenti Senator, magni apud Sectarios nominis, quémque suprà sæpius memorauimus, sensim dilapsus Royanum appulit; hinc Clairacum rectà instituebat iter, cùm à San-Leodegario ad Cosas nõ procul Santonum plagâ interceptus, tentatóque (quamquam viribus impar) prælio vulneratus, Burdigalę Senatus placito, capite mulctatur, qui Comitijs diu Rupellanis præfuerat, eorúmque diplomata vigintiquatuor, ad nouos cohortium, alariorúmque delectus, quà in Aquitaniam, quà in Benarnium asportabat, Rupellano sigillo cælata, propriáque ipsius manu ità obsignata; LESCVNVS *Præses.* ROVSTELAVTVS *Adiunctus.* GOVTTÆVS, RIFAVTIVS *à Secretis.* Perduellis infame caput etiamnùm hodie, ad Royani portam, quà mari alluitur prostat, in ęternum prostratę Rebellionis monimentum. Hęc ad Aquitaniam.

Lescus Sainct Leger. Cosęs.

CAPVT III.

EPITOME.

Espernonius Regis iussu Royanum cingit. Malè à suis habetur vrbis præfectus Sansurinus. Royani descriptio. admotus muris exercitus. oppugnatio duplex. expugnantur propugnacula duo. sepulti ruinâ quadraginta Regiorum nobiles. Royanum Regi deditur. deditionis conditiones. Mons-Marsanus intercipitur. delusus Forcæi commento Theobonus illi sani Fides præfecturâ

cedit. Condæus Ellebouij copias suis ascribit. Deditur Clairacum. pugnatur ad primos fani Fides accessus pertinaciter. Forcæi, vrbe deditâ, ad Regem oratio supplex. habentur publicæ ad Eucharistię solemne supplicationes. Regis immensa pietas. Dux Vindocinensis sacramento Clairacenses in fidem adigit.

SVPRA ex occasione attigimus præmissum à Rege quatuor legionariorum millibus Espernonium, cingendo in proximam obsidionem Royano. Nondum vrbi admouerat acies, cùm illi in occursum obuius à Sansurino vrbis præfecto nobilis, monet, Sansurino rem esse in abdito, quam, si dabitur commeatus, Espernonio communicare aueat. Nihil moratus imperator, commeatum dare; adesse ille, proditóque prouiore in obsequium animo, deditionis legem subire. Pactis conditionibus redierat in vrbem, seu communicando præfectis arcano, seu instruendo Regij ingressus apparatui; cùm sclopetis exceptus cogitur Espernonij misericordiam experiri, à quo perhonorificè habitus, multa de præsidiariorum proditione queritur, Regíque non inutiliter militat in vrbem, quam intùs nouerat.

Espernonius Royanum cingit.

Sansurino Royani negatur ingressus.

Royanum vrbs est loco ad commercium percommodo, nempe quà Garumna fluuius Oceanum subit, portu illustris, quem arx Tremolliæ ditionis validissima firmat, duplices illi fossæ, inaccesso circumasperis rupibus aditu. His accedebant nouo propugnacula opere, hemicycli, forcipes, cornua,

Royani descriptio.

La Trimouille.

aliáque id genus munimenta, quibus Rupellanorum identidem inuecto subsidio, semestrem vrbs obsidionem passura sperabatur. Suburbium mari adiacet, vbi Espernonius locatis Campaniæ, Buriíque cohortibus Regem operitur. Interea præsidiarij, Sansurini consci, quicumque deditioni subscripserãt, in vincula agunt, direptíque eius ædibus in commune conferunt prædam, publicóque ipsius naues addicunt.

Vrbi cohortes admouentur.

Champagne. Bury.

Postridie Rex vrbi exercitum admoturus cohortes prætorianam, Nauarræ & Castribayardi, quà rupes ad Fossilionem assurgebant distribuit, posítque indictam in propugnaculum cui à Soubisio nomen, oppugnationem, ad Campaniæ, Buriíque metationem designatur in portum, arcémq; adpugnatio duplex, donec diutinâ verberatione quassatis propugnaculis duobus, Soubisiano, quódque illi adiacebat, bifariàm oppugnari placuit. Regij in ruinam duplici agmine prorumpere; hos Marescallus Vitrius Castrametatoribus Marilíaco, & Senecæo; illos Marescallus Praslinius ductabat, Castrametatoribus Valancæo & Bassompetro. Huius oppugnationis vallã produxerat Gaborinus acerrimi ingenij opifex, illius Pompeius Tragonus vterque Italus. Nec diu pugnatum cùm hostis in fugam abripitur.

Duplex oppugnatio.

Regimẽt des Gardes. Nauarre. Castelbayard. Foussillon.

Vitry. Marilac. Senecay. Valancé. bassompierre. Gaborin. pompée tragon.

Expugnantur propugnacula duo.

Expugnatis munimentis, Gaborinus præcipiti Rebellium effugio fraudem suspicatus, quà augurabatur cuniculum eludit sagax, quęsitóque circulo, propugnaculum occupat non nisi à tergo, vbi haud ægrè cuniculum detegit, cui iam obducto foramine

Gaborini sagacitas.

ignis

ignis subijciebatur; parte aliâ, minori à Tragone Pompeio diffidentiâ itum, ac ideò maiore Regiorum iacturâ; quippe dum tympanis pulsantibus, expalsíque ignis medio propugnaculo triumphatur, cuniculo subditus ignis eâ circumiacentem humum ruinâ euertit, vt sepulti quadraginta nobiles, luctuosam Regi præstiterint expugnationem, hos inter Humierius primarius aulæ nobilis, vir magni animi, quem suprà memorauimus, libertatis nullâ redemptione gratiam eôdem loci ab vrbis præfecto accepisse; desiderati insuper Bassæus & Matha viri illustres, centum circiter Campaniæ, Buriíque cohortium milites; Maresçallus Vitrius leuiter saucia-tur, quíque illi ephœbus cassidem offert lethali vulnere cadit: Comitis Pongibauti balteus plumbo traijcitur, eo nihil læso.

Tragoni insciția.

Sepulti ruinâ quadraginta nobiles.

Humieres.

Bassé. Matha.

Pontgibaut.

Ad VI. Eid. Maias duo item propugnacula Soubisianum inter & vrbem media expugnantur; posteràque die, quæ à primâ obsidione sexta erat, munimentis tympanista absistens, commeatum tractandæ deditioni petit; dum Fauasius, Lanouiúsque qui paulò antè vrbem subierant, ne sibi præmaturæ deditionis imputaretur dedecus, mari dilabuntur. Vndecimâque tandem in has deditionis leges conuentum.

Royanum deditum.

Fauas. Lanouë

I. Rex vitam, & libertatem oppidanis, præsidiariísque salua habet.

Leges deditionis.

II. Abscedent quò lubuerit, præterquàm in Insulam Argentoniam, & Medocum. Supellex, armáque salua sunto, exceptis tormentis bellicis, puluere & pilis tormentarijs.

l'Isle d'Argenton. Merloc.

III. Præreptam egresso nuper Sansurino, nobilibúsque supellectilem bonâ fide restituent, naues quas ad portum habebat, ceteráque; aut vbi ea defuerint, legitimam omnium æstimationem.

IV. Actum nuper in vincula Pousacum præstabunt in momento liberum, obsidésque in id ex delectu dabunt. Pousac.

V. Edictorum beneficijs, quæ libertatem conscientiæ continent, fruentur oppidani.

VI. Si quibus Rebellionem impositorum abdicare mens est, tutò illis apud suos agere liceat; si in perduellione perstare, sacramento solemni adigentur, non collaturos se cum Rege signa, quamdiu vita supperet.

VII. Inclinante in vesperam sole munimenta & muros prætorianis militibus committent, ac omnium interim obsides dabunt.

Actum in castris ante Royanum XI. Maij, anno à reparata salute M. D.C. XXI.

Per idem tempus ad Aquitaniam Castronouani Castelnau. Mont de Marsan. proditione rebellauit Mons-Marsanus, vrbs bello instructissima, dum Theobono ad fanum Fidei non illepidè illudebat Forcæus. Ille vrbis præfectus Forcæum inconsultò iam antè admiserat, qui exin nihil non mouit, quò vrbis imperio Theobonum deijceret. Marchio eius filius secum fortuitò vxorem formâ commendabilem in eam vrbem induxerat; neque inter armorum strepitus deerant amoris ludicra (nempe amicâ Marti Venere) donec ex Comico sale ad ignem propiùs accedens Theobonus totus incaluit: iam mutantur belli in

Mons-Marsanus intercipitur.

Delusus haud illepidè à Forcæo Theobonus.

amoris consilia, iam in Omphale prostituitur Lernæus victor, quique nuper tormentario pulvere fuliginosus phalangem ductabat cataphractus; hodie Cyprio puluerulentus, amorem sectatur, non nisi Veneris imperia subiturus. Non displicuêre Forcęo tam oportuni amores; imò nurum rogat enixiùs, mentiretur vultu placido affectum, quæque saluo honore conferri excœcando homini possent, conferret in magni facinoris spem non incertam. Actâ in cassis ferâ, vt nè quidem iam eluctari posset, dum non nisi vanis amorum aucupijs deluditur, non differt tacitâ factione Forcęus quâ pollicitationibus, quâ donis corrumpere quibus arcis tutela incubuerat, ipsęque Theobonus perniciosè in commodum ipse suum se suaderi passus, nescio an in spem delusoriæ Veneris, præfecturâ Forcæo cedit; vnde remunerationē à Rege ingentem obtinere potuerat.

Forcęo præfectura cedit.

Iam antè scripsimus commissum Condæo leuem exercitum, quo Regi, mox sequuturo, sterneret viam. Datum id illi à Rege muneris Toneinsium diutinâ iam Ellebouij obsidione fatigatum expugnaret, in Clairacum, Montémque Marsanum castra demum moturus, obsidendo vltimùm fano Fidei, quibus expeditionibus adfuturus ipse, præuij cum reliquo exercitu, vestigia premeret. Tentandam tamen antè clementiæ viam, quam, si vltrò subirent præfecti vrbium, præscribendas ex Condæi placito deditionum leges. Ellebouius Condæi aduentum subscriptâ Toneinsij deditione præuenerat, hinc iunctis agminibus valido in Clairacum exercitu itum. Cùm Condæo obuius à Lusinian o

Condæi copiæ Ellebouij exercitui ascriptæ.

nobilis, monet Regis obsequio addictum Lusinianum in procinctu esse, vt fidem Regi proderet; hortari tamen habitâ impensarum ratione, quas in vrbem reparandam de suo contulisset, remunerationis à Rege aliquid haud immerenti obtineretur, qui non alijs conditionibus vrbe absistebat. Ad hæc Condæus insigni prudentiâ Princeps, nobilium sanguini parcere auidus, neque ignarus vel vnius diei obsidionem, eius deditionis precio longè cariùs Regi constituturam, viginti aureorum millia Lusiniano in spem deditionis promittit; vrbéque potitur, quæ trimestrem obsidionem pati haud ęgrè poterat.

Clairacum Regi deditur.

Monī-Marsanus item.

Lusinianum imitatus Castronouanus, Montem-Marsanum decem aureorum millibus vendit; Rege, quod Gallicæ nobilitati non iniurià dedecori imputari queat, vrbium suarum emptore. Superabant eâ parte fanum Fidei & Monsflanquinus Forcæo præfecto; propositæ huic deditionis leges, quibus se subscripturum Forcæus negans, Condæum adigit vt in fanum Fidei castra moueat. Normanniç cohors, cui primum cornu obtigerat, sauciatis Barone Valiaco, Combaretóque, post diutinum prælium, præsidiarios in fossam retrudit; Pedemontana nihil segniùs suburbium occupat, vulnerato ad brachium Fontenaio legionis præfecto, pertinaciter ad primos accessus vtrimque dimicatum; donec gregariorũ sauciatis, cæsísque pluribus, retractus in munimina hostis liberâ hinc inde planitiem linquit.

Mon-flãquin.

Valiac. Combaret.

Pugnatur ad primos fani Fidei accessus.

Iam succedebant muris legiones, vasãque proximæ verberationi viminea in procinctu erant, cùm

De Lomenie Sieur de la ville aux Clercs.

procurante Lomenio Villæ ad clericos, viro haud vulgaris prudentiæ, in deditionem conuentum, his conditionibus; Vt ducenta aureorum millia, restaurandæ familiæ Forcæo cederent, Mareſcalli Galliæ præfecturâ, bacillum vocant, donaretur, diplomate veniam ſibi, natis, familiæ, militibúſque ſuis à Rege obtineret. Munimenta vrbis ex placito diruenda, ſaluis muris.

Deditur vrbs.

Pactâ in hunc modum deditione, venienti Regi in occurſum properat, genibúſque ſupplex aduolutus, lacrymis oportunè obortis in hæc verba prę-fatur: Vix exprimi poſſe quo dolore perduellionis exactæ memoriam ferat, perfidum ſe ſupra hominum captum, paratum, vt proprio ſanguine proditionem diluat; torrentem Rebellionis ſequutum, quam (niſi lacrymarum torrens expiabit) ſupereſſe vnam, quam impendat pro Rege, glorioſo condignóque proditione, vulnere vitam; momenti minoris lacrymas, minoris vitam ipſam, quàm vt ſcelus omne vnâ proditione commiſſum illis expiari queat: neque vulnere glorioſo ſibi debitâ mortem, quem potiori iure indecorus publico iudicio præſtolabitur finis, cui ſi eximitur, gratia eſt, quam vni LVDOVICO, velut liberatori Deo in æternum debitam profitebitur. Paratũ ſe vt Regi militans ſanguinem, vitámque in illos impendat, quorum olim fuit & vita & ſanguis. Ad hæc Rex non defuturum ſe officio Regis, ſi Forcæus poſtmodùm ſubditi muneri non defuerit. His diſtrictè, vt aſſolet, dictis, in vrbem magnâ omnium acclamatione admittitur.

Forcæi ad Regem oratio ſupplex.

Habitæ ad fanum Fidei S. Eucharistiæ supplicationes.

Posterâ die, quæ in sacrosanctæ Eucharistiæ solemne incidebat, habendis ex veteri Ecclesiæ ritu supplicationibus, Regio apparatu vici exornantur; dúmque peristromata filis aureis intertexta plateas illustrant, post celebratum, ministro Archiepiscopo Turonensium, sacrum, ad sanctam Tours. synaxim immensâ Rex pietate accedit; hinc Deum-hominem aperto capite, cereóque accenso ad manum, gestu humili, vultúque ad amorem composito adorat & sequitur; vt singularem Regis pietatem ipsimet suspicerent Sectarij, mente, animóque defixi. Vmbulæ pluſquàm augustalis, quâ V. Sacramentum tegebatur bacillos quatuor præferebant primores totidem, Condæus Galliæ Princeps, Vticensis, Radesianus Duces & Pares, Prasliniúsque Galliæ Mareschallus. Regi astabant Cardinalis Radesianus, Torquati equites, Aulici, prouinciæ nobiles, eâque frequentiâ populus vt vrbs angustioribus terminis circumscripta, vix capax excipiendæ multitudini foret.

Regis immensa pietas.

Sequuti Principes, Ducesque.

Condé. Vsez. Retz. Prasliu.

Res est non indigna relatu Regem eâ fanum FIDEI die subijsse, qua Ecclesia orthodoxa Catholicorum FIDEM in Eucharistiç Sacramento quotannis renouat.

Dux Vindocinensis sacramento Clarensos in fidem adigit.

Paulò pòst Dux Vindocinensis Clairacensibus iureiurando in obsequium adactis, tractatum iam antè, procurante Ducæo, deditionis negotium conficit, firmatâ nouis stationibus vrbe, præscriptóque diruendorum muniminum ordine.

Le Duc.

CAPVT IV.

EPITOME.

Dux Suillius versipellis homo dolosâ proditione Regi iterum illudit. Lamontium emeritum à custodia missum à Rege, vt eius arces subiret, malè decipit, nouis commentis nectens moras. Forcæum Marchionem, euocat qui occupatâ arce, Oruallum ab eâ in speciem depellit. A Pibracio, Suillius in Forcæum subsidium petit. legit ille auxiliares copias. decipitur. Regis ad rei nuntium irę. eius super eâ re sententia ad seueritatem inclinans. Condæus prævalet. queritur de Marchione Forcæo Suillius. deduntur arces. vnde apud nos Vxellodunum. Caddenacum dictum. capitur à Carlusio Suillius. A Tolosano Senatu Rex Moissaci salutatur. Nigrapelissa ingenti hostium clade expugnatur. Deditur Castrum, cui parcitur absumptâ vrbe.

IAM nota nimis Suillij, viri versipellis proditio nequam, quàm vt in dubium traheretur. Hærebat ille etiamnùm dubius, Oruallóque filio perduellionem imputabat, cuius ipsummet nemo diffitebatur auctorem; captum se à filio iam antè imposuerat, recénsque libertate donatus sacramento fidem astrinxerat, admissurum se in arces suas ex placito Regis præsidium. Nihil adhæc differt Lamontius Scotus, emeritus à custodiâ

Suillius homo versipellis.

Lamont exempt des Gardes.

Regi adhuc illudit.

miles, quinquaginta Heluetijs rectà Vxellodunum pergere, datisque Suillio à Rege codicillis paratum se, vt Regis iussu eo præsidio subiret arcem. Hîc deprænensus in manifesta proditione Suillius, hærere primùm nescius quam in partem verteret dolum: instare Lamontius, fidem Regi datam non ità violandam; neque ità procul hinc Regias acies, quin postridiè decem hominum millia, tormentáque viginti muris succedant: Suillius contrà, paratum se vt fidem exsolueret, nouo tamen dubio, quod ex nouis emergat conferendas iterùm deditionis leges, quod Regi ipsi commodo vertat; absisteret tantisper, donec delegatione iam vltimâ, quam ad Regem parabat, de eius voluntate fieret certior; dimittendam interea Pibracij cohortem, quæ Vxellodunum, Figiacum, Cardaillacum, Caiarcúmque arces Regi amicas ità opprimeret, vt non iniuriâ Pibracius perduellis dici posset, qui Regios vanâ Rebellionis imagine tam acriter insectaretur; armis hinc inde hostilibus abstinendum, donec reuoluto mense (quam vltimò deditioni dilationem petebat) præscriptam sibi ab ipso Rege legem subiret.

Pibracium longè absistere petit.

Post exactum mensem adesse iterum stipantibus ijsdem Heluetijs idem Lamontius, cùm Suillius extrema tentat: iussus ex pacto arce absistere, moras in crastinum nectit, interea dum monitus Marchio Forcæus in subsidium aduolat; etenim ne proditioni videretur ipsemet post datam toties fidem subscripsisse; diuiso in castellum & arcem Vxellodu-no, Oruallo arce creditâ, in castellum ipse secedit.

Nouum Suillij commentum.

nec

nec diu, cùm in vrbem Forcæus Orualli ex sorore frater, magno applausu excipitur; ibi à mutuis fraternâ caritate amplexibus in mensam itur, quam gratulaturus fratri Oruallus multiplici venatione instruxerat: iámque bellaria inferebantur, cùm ludicrâ proditione Forcęus, acto fratri ad iugulum ferro, cedere arce iubet, aut mori. Oruallus ad hæc, delusoriâ formidine, nihil moratus arcem aperit, quam non alio Forcæus sibi præsidio firmat, ipsismet Orualli familiaribus, quique illi antè merebant legionarijs. rem ridiculam! cui nemo habuerit fidem, aut apertiùs Regem delusum crediderit.

Forcæus arcem delusorie sibi cedi procurat.

Re agnitâ Suillius, fune pediſequum per fenestram demittit, Pibraciúmque, qui tunc Faisseliæ agebat, interceptam monet à Marchione Forcæo Vxelloduneam arcem, legeret in subsidium expeditas acies, dum sibi virium suppetebat satis, quo in triduum hosti obsisteret. Pibracius vir sagax à pedisequo Suillij codicillos exposcere, ille negare datos sibi, eò positis rebus, vt ne leuiores quidem literarum moras pati potuissent: rem trahere in dubium viri haud inexpertis prudentia, ne tamen officio defuisse videretur, cohortem suam in vnum legit, impetratísque à circumiectis municipijs auxiliaribus copijs, mille & quingentos legionarios in ordinatam aciem instruit, quibus adiuncto alariorum Meruillij ordine, Suillij pediſequum, dato illi in comitem familiari ex suis, renuntiare iubet postridiè adfuturam, Pibracio procurante, subsidiariam manum; illi ad syluæ oram, quà prærupta rupium ingenti præcipicio assurgebant, detectis in-

Suillius mentis à Regis fide à Pibracio auxiliares copias petit.

Faisselle.

Meruille.

Pibracius in subsidiũ copias legit.

sidijs, per dumeta, syluæque anfractus dilabuntur, castellumque incolumes subeunt. Ex aduerso Pibracius ratus, vt res erat, eâ parte latere insidias, apertâ planitie molitur iter, Figiacóque primùm, dehinc Vxelloduno succedit, hîc expassis signis, tympanisque pulsantibus in quadra agmina copias diuidit, lectáque non arce procul arenâ, hæret in vestigio, signum quoddam à Suillio præstolatus, quo in quam partem irrumpendum designaret. Cùm morę impatiens, Gargassium centuriæ præfectum iubet expeditam manum muris admouere; ille supra fidem audacter, hastâ ad manum, leuiore manipulo fossæ aduoluitur, eruptúmque legionariorum ordinem magnâ vi in arcem retrudit, donec machinis à Castro muralibus, dehinc vbi propiùs accesserat scopis exceptus Suillij proditionem Pibracio retulit.

Suillij prodítio detegitur.

Gargas.

Regis in Forcæi necem sententia.

Ille nuntium ad Regem nihil differre, qui deductâ in arctius belli consilium proditione, in eam sententiam inclinabat, vt præfecto capitalium traditus Forcæus pater ad Vxelloduni fossam obtorto collo in vinculis traheretur, vbi aut ad conspectum filij ferro vltore caderet, aut dedi arcem procuraret; fidem patris recenti iureiurando adactam in obsequium, non à se solùm, sed à filijs, familiaribúsque Regi præstandum; peierantem, capite noxio luiturum pœnas. At Condæi preualuit in contrarium sententia, qui litem eò suam faciebat, quòd Regis iussu pacta deditionis cum Forcæo nuper inijsset, quæ contra fidem datam violari nefas contendebat, datam à se recèns Rege auctore fidem, quæ nisi leui

Præualet Condæi opinio.

huic in Forcæum suspicioni prævalet, ludibrio esse, quæ ipse gesserit: vni Suillio eam proditionem deberi, qui Marchionis Forcæi nomen perduellioni suæ prætexit. Datum id Condæi precibus, paulóque pòst, absistente Marchione Forcæo, deditum Regi Vxellodunum. Querebatur eo tempore Suillius prærepta sibi à Marchione quinquaginta aureorum millia, coactúmque se ferro ad iugulum, vt acceptam haberet nurus dotem publico instrumento. *Suillij in Marchionem Forcæum querela.*

Arcem, quæ nulli in Europa secunda dici possit, nisi quòd angustior est, præfecto emerito Lamontio subeunt quinquaginta Heluetij; Cardaillacúmque, dein Figiacum, & Caiarcum haud dispari fato in Regias manus incidunt, diruuntúrque à fundamentis munimenta, si Vxellodunum eximis, cuius propugnacula in tempus sarta tecta habuit Rex; hodie vix in rupe asperâ prostat quondam validissimæ arcis monimentum.

Lamont exempt. Cardaillac. Figeac. Caiar. Caddenac.

Dedita arces.

Vxellodunum Cæsari, ab eius temporibus Caddenacum vernaculâ indigenarum voce dictum est; nempe quòd rebellantes præsidiarios diutinâ obsidione Romanus imperator debellauit, non aliâ proditionis pœnâ, quàm quòd oppidanis extrema narium præcidi iussit; vnde deluforiè vrbs Cap-de-Nasum tunc dicta, corruptâ postmodùm voce Caddenacum denominata est, primâ syllabâ aut extremam apud nos rei cuiuspiam partẽ significantẽ, aut priuationem rei cuiuslibet; ac si diceres nemini nares superfuisse. Hîc Suillianæ tyrannidis finis, hîc in versi pellem hominem Regiorũ mẽtia laborum; nisi quòd dum Vxelloduno Suillium, ditionẽ suã transligerim *Vnde Vxellodunum Caddenacũ dictum.*

Detinetur Suillius.

repetit Gergobinæ in Boijs, à Comite Carlusio, Regis iussu, inhibetur vlteriùs pergere, habitúsque exin honorificè, detinetur, donec in pacem vniuersam conuentum. Moulins en Bourbõnois.

A Parlamento Tolosano Rex salutatur.

Aginno Rex Moissacum venit, vbi Parlamenti Tolosani nomine à Mansencallo, Bartholomæo Gramondo, & Clareto Senatoribus, proloquente Caminadæo Præside, viro illustri, magno omnium applausu salutatur. Hinc bipartito exercitu, pars in Nigrampelissam, pars in Fanum Antonini signa cõuertit; intereà dum Zameto mille alariis in Galliam Narbonensem, vastandis Sectariorum agris, iter indicitur. Agen. Moissac. Mausencal. Gramont. Claret. Caminade. Zamet.

Vindocinẽsis in fanum Antonini Rex in Nigrampelissam castra mouent.

Vindocinenſi, cingendi fani Antonini, Pedemontij, Vibraij, & Valliaci cohortibus munus incumbit. Ex aduerso Rex ipse, ductante primũ agmen Condæo, in Nigrampelissam signa conuertit; vrbs erat quatuor à Montalbano milliaribus, valido præsidio, munimentúsque præter vetera nouis firmata, vt diutinam passũra obsidionem crederetur. Ad VII. Eid. Iun. admotis incruentâ pugnâ non vrbe procul legionibus, munimentis tormenta vndecim succedunt, diutinâque displosione ruinam edunt, quantùm in oppugnationem satis: præsidiarij quamquam angustiore loco quadringenti, deditionis conditiones exposcunt, quibus saluâ vitâ, reliqua Regis arbitrio stabant. His Condæus respondere, meminissent iugulati nuper ad internecionẽ præsidij Regij, neque salutem obsessis, nisi quam ferro vindicarent. Vesperascente ad IV. Eid. Iun. die, post editam quadraginta pedum ruinam, vniuersâ in vrbem oppugna- Vendosme. Vibray. Negrepelisse.

Expugnatur vrbs.

tione actũ, vbi vix dici potest quàm strenuè manum conseruerit prætoriana cohors, sternuntur primi propugnantes, expugnantur munimina, muri occupantur, non parcitur sexui, ad vnam nuperæ internecionis memoriam adeò misericordia exulat, vt ipsimet infantes nullâ innocentis ætatis exceptione raptentur ad mortem.

Dum prędæ, incendio, & ruinæ auidiùs incubant Regij milites, in arcem, quæ vrbi supereminebat, reliquiæ prælij ducenti circiter Rebelles euadunt, qui postridiè deficientibus commeatu & animo, nullâ lege credunt se misericordiæ Regis: at nullâ in lanistas clementiâ, patibulo suffiguntur ad vnum, pœnásque luunt iugulatæ proditoriè Valiaceæ cohortis. Ferunt præfidiariorum quemdam, dum socios, ad circumiectas arbores suffigebant carnifices, rogasse enixiùs capitalium præfectum, daretur id morituro gratiæ, vt ad arborem non procul hinc sitam, quam manu ipse propriâ seuisset, haud implacidâ morte finire daretur. Nec displicuit præfecto acumen ingenij ad Orci fauces tam blandùm garrientis, factúmque voto satis. *Deditur nullâ lege castrum.*

Boüillõ Arce conseruatâ, quia Buillioneę ditionis erat, vrbem absumpsit ignis, vt vix eius hodie supersint vestigia, adeò ipsis muris fatale est, si quando in Regem suum oppidani rebellant; neque incruenta nostris victoria fuit; Baro quippe Esgullius Nauarreæ cohortis centurio, Fontenaius, Villanouanúsque nobiles desiderati, sauciatus Toulongeonus, gregariíque non pauci. *Vrbs à prædatore igne absumitur.*

Esgully Fontenay. Villeneufue. Toulõgeon.

CAPVT V.

EPITOME.

Vindocinensis Regis iussu in fanum Antonini castra mouet. vrbis descriptio. aquæ circumquaque rupes. machinis muralibus inaccessus locus. viam opere labore assiduo sternunt. propulsatur hostis prælium ausus. Rex ipse acies suas vrbi admouet. tormenta decem in verberationem aptantur. Regi periculum à pilâ tormentariâ imminet. Vulneratur Radesianus. propulsantur successiuè Normanniæ, prætorianorúmque cohortes. vniuersâ oppugnatione expugnantur munimina. Cæsi Regiorum nobilium plures. Vrbs deditur. patibulo suffecti Rebellium quindecim. commendatur haud immeritò Regis virtus. Montalbanenses dum in subsidium accurrunt ad internecionem cæsi. Diruuntur vrbis munimina. Mommorancius in Narbonensi prouinciâ rem strenuè gerit.

Vindocinensis in Antonini fanum castra mouet.

VINDOCINENSIS, commisso id sibi muneris vt fanum Antonini Regio milite quàm citè cingeret, Valliaci, Vibraiíque cohortibus haud segniter castra in vrbem mouit. Fanum Antonini ad Cadurcorum confinia vrbs est, vno olim prunorum commercio adeò illustris, vt quamquam angusta, Galliæ nuper, Belgio, Britanniæque magnæ eam plus æquo mercem suppe-

Vaillac. Vibray.

Quercy

ditaret; vnde longiore annorum decursu diuites oppidani vniuersam hodie agri circumiacentis depopulationem lugent. valle acclíui sita vrbs, montibus circùm asperis cingitur; assurgentibúsque hinc inde rupibus inaccessis, ipso loci genio eò validior habebatur, quòd rupium aspera machinis muralibus imperuia videbantur. Naturę muniminibus accedebāt manualia munimenta; à Septentrione, propugnacula duo, hemicyclis, forcipibúsque de more firmata suis; ab Oriente simul & Occidente cornua, hemicyclíque in naturæ subsidium ingenti mole assurgebant; à Meridie, Auairione fluuio alluebatur, vado immeabili, quem inter & vrbem eminebat lapideus murus, cui à tergo platea ingens distribuendis in agmina præsidiarijs; vnde velut prælij promptuario, nouo quasi delectu firmatæ ad muros stationes, si quando oppugnabantur. Ceterùm vix vrbem obsidionis Regiæ fama peruaserat, cùm assiduo cunicularioru̇ opere cauati olim in rupe gradus, quibus in vrbem descensus erat, ità asperantur, vt vndequaque non nisi confragosa saxa assurgerent: hinc non incerta diutinæ obsidionis auguria ducebantur, eò positis rebus, vt quæ nisi tormentis bellicis vrbs expugnari poterat, inexpugnabilis haberetur, loco tormentis inaccesso. His accedebant præter oppidanos mille & ducenti præsidiarij, quos nec deficiebant annona, arma, nec proximi à Montalbanensibus subsidij spes haud incerta.

Fani Antonini descriptio.

Lauairon.

Auia circumquaque rupes.

Locus tormentis bellicis inaccessus.

His sic stantibus Vindocinensis, quem stipabat Maresc allus Theminius, tres Pedemontij, Vibraij & Valiaci cohortes montibus circùm asperis admouet,

Cuniculatijs datum id negotij viam sternerent.

cuniculariósque præmittit, sternendæ machinis muralibus viæ. Legionibus antè intentatum iter ingenti animo per auia molitur imperator, cùm hostis conserendæ manui non vrbe procul, raris, dissitísque inuicem apparet ordinibus; nempe præruptis rupibus minimè passis aciem ordinatam. leuior hic præsidiariorum conatus, quàm speratum, ductáque tunc primùm proximę expugnationis auguria ad præcipitem fugam, in quam leui quidem iacturâ, præcociùs tamen per auia rupium hostis abripitur; atenim maior hinc Regiorum triumphus, quòd abrupta montium, & anfractus illis incognitos diu intactâ vrbe conseruaturus circumferebatur. Hæc Pedemontana, interea dum ex aduerso cohortes Vibraij & Valiaci vallem insident, vbi pertinaci prælio fusis hostibus, expugnatur tandem columbarium æquali vtrimque dispendio; nisi quòd in vrbem suam retrudebantur sensim Rebelles, quæ obsessorum ruina est vna omnium maxima.

Hostis prælium ausus retruditur.

Progreditur Vindocinensis.

Rex ipse exercitum vrbs admouet.

Ad XVIII. Kal. Quintil. vniuersum Rex ipse exercitum muris admouet, póstque distributa occludendi in vrbem accessus Burij, Estissaci, Picardięque cohortibus munia, oppugnationis cura Chapesianę, Nauarræ, Normannicę, Prætorianęque cohortibus incumbit. Hæc inter affertur superesse hosti clausira in montis accliui aliquot, quibus nî deijceretur quàm primùm, periculum erat, nè firmatâ validiùs statione, præstaret imperuium montem. Ad hæc Vindocinensis præfectum Nantasium ducentis circiter gregarijs iubet eâ parte in hostem ferri, qui non diu eluctatus, desideratis quinde-

Bury. Estissac. Chapes.

Nantæ

Nantasius hostem fugat.

m,

cim, effusâ in vrbem fugâ abripitur.

Postridiè, rem insperatam! assiduâ cuniculariorum operâ decem tormenta bellica munimentis succedunt, ínque duplicem verberationem, hinc ad Regis, Castrametatoribus Valancæo, & Senecæo, illinc ad Vindocinenſis oppugnationem distribuuntur, Castrametatoribus Mariliaco, & Arpajono, viam, quam natura negabat, muralibus machinis sternente industriâ. *Tormenta decem munimentis succedunt.*

Distributis octo ad vallem tormentis, duobus ad montis decliue non vrbe procul colubrinis, munimentis hostium vallo succeditur, ipso Rege oppugnationes, verberationes, & valla designante, quod penè illi excidio fuit: quippe dum visendis muniminibus propiùs aduoluitur muris, stipante Duce Radesiano, in eam partem disploditur minoris modi tormentum, quo collisa rupis dutities, saxis hinc inde disiectis circumstantes pars cædit, pars sauciat, quos inter Radesianus collisо genu, diu vitam in periculo habuit. Eo Regis discrimine adeò in præsidiarios accenditur miles, vt sinè mora Normanniæ cohors, productis iam in cornua vallis, oppugnationem tentarit; numquam maiore obsessorum audaciâ dimicatum; anxia diu pugna, diu vtrimque Mars æquus; cùm feminæ vasano furore, vacillantibus suis in propugnationem succedunt, non parcitur artificij ignibus, pars ollas pice, resináque refertas conijciunt, pars ebullientem aquam in aduolutos effundunt, pars ignitas iaculantur hastas; donec inclinatâ in vesperam die retrudiur magno Normanniæ cohors dispendio. Desi- *Magnò Regis periculo Radesianus vulneratur.* *Normanniæ cohors propulsatur.*

derati Cadrousſetus primipilo maiori in ſubſidium datus, pluréſque gregarij; ſauciati San-Lazarus, Bellofontius, Lancheriúſque. Cadrouſſet. Sainct Lazare. Bellefont. Lancheres.

Ad infelicem eius oppugnationis euentum, exire à prætoriana cohorte tacitum murmur, quo debitum ſibi primæ oppugnationis vbique decus queſta primùm, dein in craſtinum prælij copiam petit. Illuceſcente itaque ad XIII. Kal. Quintil. aurorâ, prætorianæ virtutis Rex ipſe futurus teſtis, pugnam haud procul ſpectare voluit. Dato ſigno perrumpunt prætoriani vigiles, ſuperatâque non ægrè foſsâ, cornua ingenti vi adpugnant; at non diſpari hoſtium audaciâ fuſi, cedunt victori palmam, qui vincere olim aſſueti, non niſi hoſtili cruore paſcebantur; atenim ſuperbo militi moleſtum ſupra fidem, Regem habuiſſe ignauiæ teſtem; quem viſendo prælio inuitarat ipſe.

Rex ipſe prætorianorum ignauiæ teſtis.

Poſterâ die vniuerſam Rex oppugnationem indicit, victóque mœrore, quem à duplici iacturâ conceperat, legionariorum ad quatuor millia haberi delectum iubet, procuratis in cornua cuniculis, quibus poſtquàm ſubditus ignis, Pedemontana cohors ingenti vociferatione in medium irrumpit, vbi Lauerdinus eius cohortis præfectus haud ſegniter dimicans glande occumbit. Vibraij, Valiacíque cohortes ad læuam magnâ contentione dimicant, non procul hinc Nauarræa, ad cuius primam aciem eius præfectus Palüaus, vir magni animi duplici vulnere cadit poſt rem ſtrenuè geſtam. Ex aduerſo, non niſi fatigando, auertendóque ab oppugnationibus prædictis hoſti, Baro Palliesius Normanniæ cohortem

Vniuerſa oppugnatio.

Occiſi Lauerdinus.

Palüaüſque cohortium præfecti duo.

Lauerdin. Paluaü. Palliez.

maior primipilus ductat, glandéque, collimato in obliquum sclopo, eâ fati malignitate ad sinistrum oculum vulneratur, vt aulsis fatali plumbo, medio naso ambobus oculis in momento excœcatus ictu eodem, superuixerit eo diebus aliquot vulnere; donec deposito, quem antè profitebatur, Caluinismo, magno omnium mœrore finijt.

Palliesius lethali vulnere sauciat.

Ad dextram prorumpit Chapesius, póstque diutinum prælium munimenta ascensione superat, desiderato nobilium Faduræo, centuriæ legato. Ex aduerso nouâ interim prætoriani virtute dedecus hesternum reparabant, discurrebant hinc inde ex Castrametatorum imperio voluntarij nobiles Marilliaco, Senecæo, Arpajonóque ductantibus, quos inter laudati præ alijs Biscarrasius, Cahusacúsque fratres Reginæ parenti familiares duo, viri magna virtutis famâ illustres; illi crus, huic renes obliquo vulnere transfossi, vt medius inter hostes, fatiscentibus à vulnere renibus, cetera illæsus, prouolutus in faciem, manibus in terram actis, inflexísque genibus, reptili se in Regiorum agmen receperit gressu, brutum diceres, ita serpebat quadrupes: quod postquam Regi Marilliacus retulit, condignâ fratres remuneratione donauit, seu in gratiam Reginæ parentis, seu virtuti heroïcæ facturus satis. Hîc Salignius Baro Salignius magnum sui desiderium reliquit. Non antè hostium iactura maior; desideratis quippe ducentis, præfectis octo, quindecímque feminis, expugnata cornua Regijs adeò auxere animos, vt consternatâ præsidiarij audaciâ, nihil postmodùm tentauerint, quod gloriam saperet.

Chapesius munimenta expugnat.

Faduræ.

Voluntarij nobiles rem strenuè gerunt.

Marilliac. Biscarras. Cahusac.

Salignij

Occisus Betancurtius. Producebantur magnâ omnium alacritate valla, cùm Vicecomes Betancurtius distentus operi, glande lethali ad caput vulneratur, miscente, vt assolet, fortunâ, lætis tristia, triumphos iacturis.

Iam obsessis omnia in peius ruebant, cùm desperatâ armis salute, tentandę iam seriùs Regis clementiæ, Consulem primarium ad Regem delegant, qui *Vrbs dedi-tur.* vnam oppidanorum vitam impetraret. Commissum id Principi Condæo, Vindocinensi, & Schombergo negotij, ità conficitur; vt (si Consulis vitam eximis, quam ille sibi aliorum excidio saluam stipulatur) reliqua Regis arbitrio subsint; nisi quòd quadraginta aureorum millia vrbis deprædationi redimendæ statuuntur, lætæ militibus diutino labore fatigatis manubiæ.

Ad X. Kalend. Quintil. vergente ad occasum sole prętoriana cohors, Heluetiique vigiles vrbem subeunt, dum ex aduerso prędidiarij penitus exarmati, bacillo ad manum absistunt, ductante San-Sebastiano, quem Sectarij propulsandæ obsidioni præfecerant: oppidanorum quindecim acti in furcam, *Patibulo affixi quindecim.* quos inter factionis caput sutor aliquis, procuratori Regio substitutus, dissidiique fomes Minister, non ille tamen, quem olim ex Franciscanorum familiâ imponit Mercurius Gallicus, qui saluus euasit, quòd fideles Regi præstitisset operas.

Regia virtus cõmendatur. Quæ omnium iudicio trimestris ad minimum futura credebatur obsidio, immensâ Regis vigilantiâ, cui si se ipsam Gallia immolat vix condigna erit remuneratio gratiæ, nobilium virtute & sanguine, non nisi decem & trium dierum fuit; vt ad tot, tan-

táque facinora, quæ se in Regium decus velut catenæ annulos nectunt, non immeritò LVDOVICVM HERCVLEM GALLICVM dixeris, qui non suadâ, vt ille quondam, neque compactis auro, sed ferro catenæ annulis, omnium vota & animos ad se allicit, tot triumphis quot annuli, tot vrbibus expugnatis commendabilis, quot eâ catenâ impliciti inuicem orbes.

Montalbanensium in subsidiũ accurrentium clades.

Ludicrum est quod eâdemmet die Montalbanensibus accidit, qui haud immemores beneficij, quod subsidio nuper oportunè immisso Antoninis debebant, trecentos legionarios Montalbanensis militiæ florem nocte intempestâ subituros vrbẽ emiserant. Illi deditionis ignari prouectâ iam nocte, obstante nemine; quippe Rex aliò castra mouerat, muris succedunt. Præmissus explorator in Regiorum vigilẽ incidit: ille forte, an consilio venientẽ postquàm se Montalbanensium subsidij exploratorẽ dixit, magnâ excipere in speciem alacritate, operiretúrq; tantisper hortari dum stationẽ ad portam excubantem monebat: ità res habuit: monet stationarios Regius vigil, explorator suos adesse iubet, panduntur portæ, hostis turmatim ingredi, in regiorũ amplexus miles aduersus, qui tenebris imputabat quòd nostrorũ non nouerat ora, & habitus, magnâ gratulatione prorue-re; cùm numeratis iã ingressorũ capitibus, ne dolus, struentibus excidio verteret, quã erexerant cratẽ ferream demittunt Regij, datóq; signo Mõtalbanenses ne quidẽ ausos præliũ iugulãt. Non differtur ad Regẽ nũtius, quo monitus ducẽtos circiter, quibus occlusæ portæ elapsos; Capellam iubet quà designatum iter

La Chapelle.

trecentis legionarijs ferri; quo factum vt per auia rupium Montalbanenſes latenter ſuggreſſi, pars in Regiorum venabula, pars in ruſticorum vltrices manus inciderint, à quibus nullo ordine, nullâque miſericordiâ necati omnes, vt ne quidem ſuperfuerit ſtragis nuntius.

Vrbi præficitur Perrondilius.

Vrbi præficitur Perroudilius quadringentis circiter præſidiarijs; diruendis munimentis F. Bertrandus Senator Toloſanus, cui magno vitæ periculo ęgro, ſuffectus ab Alto pullo Senator item, qui egregiè commiſſo ſibi munere defunctus æquauit ſolo munimenta & muros, quod prouinciæ circumiacenti, quam inde prædabantur Sectarij, ſupra fidem commodo fuit, non alio illis ad viciniam obice quàm nobilium Catholicorum aliquot, quos inter Prunæus vir animi imperterriti, qui eâ parte ſæpius adortus hoſtem, ſæpius etiam ab inſidijs hoſtium, vix domeſtico famulatu deprehenſus facinora edidit, quæ portento magis conueniant, quàm virtuti.

Perroudil. Berrēād. pchaule poul.

Prunæi virtus.

Laprune.

Iam ſuprà diximus præmiſſum in Galliam Narbonenſem inferiorem mille cataphractis Zametum, cuius oportunè ſubſidio auctus Dux Mommorancius circumiectum Montiſpeſſulani, Nemauſi, Vticæque agrum, ſummo Rebellium diſpendio vaſtat, vnde deſtitutis meſſe Sectarijs, cæſiſque ſæpius (ſi quando contrà audebant prælium) magnum ſibi promeruit nomen.

Zamet.

Mommorancius agros Rebellium vaſtat.

Mompellier. Niſmes. Vſez.

CAPVT VI.

EPITOME.

Rex deiectis Antoninis Toloſæ magno populi applauſu excipitur. Senatus Principis Maſuyeri ad Regem oratio, quâ magno labore parta, haud gregè dilabi queritur. Vrbium quę captæ ſemel rebellarant enumeratio. Non habendam primoribus fidem, quorum ſæpe intereſt non exſtirpari diſſidij fomites. Mediatores Regem inter & & populum eſſe Senatus patres. Dolorem omnium máximum, quòd Rex velut miles pericula ſubeat. Vota in Regiam ſalutem nuncupata. Regis reſponſum. pecuniaria edicta Senatui propoſita, magnâque ex parte reiecta. Juſtitia Gallię Regum. diſceſſuro Rege publicus mœror. in Proreges querelæ. Carmanij dediti nuntius. deſcriptio vrbis. fortunæ debita expeditio. deditur Cucquium.

PRÆCIPITI Iunio, fano Antonini Rex Toloſam venit, vbi vix dici poteſt quantâ populi acclamatione exceptus fuerit, qui vnam ſublatis Sectariorum circumiectis arcibus libertatem ſpirabat, ſperabátque felicibus liberatoris publici armis. Ad vrbis portam à Capitolinis gratulabundè ſalutatus leui pompâ in ædes Archiepiſcopales euadit, vbi à Senatu in purpurâ ſalutatur, proloquente Maſuyerio Senatus Principe, viro

Rex ſano Antonini Toloſam venit.

Le Maſuyer.

Masuyeri ad Regem oratio.

omni virtute prædito, quem etiamnum morbi diuturnioris reliquiæ adeò malè afficiebant, vt vix illi vires suppeterent sustinendis in vestigio membris; attamen victâ, generoso ad Regis sui præsentiam conamine defectione virium, eius genibus aduolutus ita præfatur.

Lætari Parlamentum, quòd expetitus diù post noctem dies, Galliæ tandem aliquando Narbonensi illuxerit, spissioris olim nimbi iam ad solis, ad LVDOVICI præsentiam rarescere tenebras; satis indultum nocti, satis grassatam inter obscura perduellionis tyrannidem, sat sceleri, omniúmque licentiæ datum. Et quando rebus humanis hunc æterna prouidentia præscripsit ordinem, vt continuâ mutatione voluantur, mutandam tandem in melius Sectariorum in Gallià Narbonensi proditionem; imò & penitus ab infelici alioquin agro pellendam, vbi quinquaginta iam annos vnius sectæ arbitrio debacchata est. Catholicos ordine iam suo dominaturos, qui plusquàm mille quingentis ante sectam annis nullo, aut leui obice Deum inibi in orthodoxâ fide coluerant. At neque satis ad immortalem famam, victoriæ deos imperatoribus esse, nisi tot nobilium sanguine, tantóque parta discrimine conseruentur: in id conferre animos Parlamentum, in id vota cum eo Galliam vniuersam, vt immensis laboribus parta, militari prudentiâ, consilio, imò & hostium diffidentiâ sarta tecta habeantur. Neque plenam esse victoriam, nisi quâ diu potiare; id à Rege exposcere haud immerentem Galliæ nobilitatem, quæ vulneribus sanie, tabo, quæ laboribus

Felix Catholicis illuxisse annum.

Magno parta labore magnâ industriâ conseruanda.

laboribus suis acquisita, luget in dies Præfectorum socordiâ redire in Rebellium manus. Addubitatum diu; quid magè glorioſum, armis parare lauros, an partas prudentiâ militari seruare? victoriâque omnium calculis indignum iudicatum, qui labore quæsita dilabi patitur, eiúsque laudem etiam immensam fatiscere in vagum pulverem, qui palmas demetit, quibus exin hostium triumphi illustrentur; vincere magnis innatum animis, conseruare prudentibus; illud militem audacem ad prælium, id imperatorem sagacitate suâ malis obstantem decere. Reuocãdum in memoriam quantâ nobilium iacturâ, quibus redierint in ditionem regiam pignoribus captæ semel vrbes, quas dein Rebellio intercepit, Royanum, Toneinsium, fanum Fidei, Monsflanquinus, Mons-Marsanus, Clairacum, Bruniquellum, Nigrapelissa pluresque alię. Desideratos nouis expeditionibus eius virtutis heroës, quorum iacturam Gallia venturis retrò sæculis lugeat, quorúmq; bello externo propagandis imperij finibus iure meliori vita debebatur; largitionibus immensis exhaustum ærarium, vnde bellum suis hodie neruis destitutum lugeret Rex ipse; nisi supra reliqui orbis Reges diues, immensos thesauros in vno diademate possideret; communicatos proditoribus Coronæ honores, præmiáque vni virtuti debita coronasse flagitium, retrahendis scilicet in Regiam ditionem vrbibus, quæ vnâ præfectorum segnitie rebellarant: neque superesse malo remedium, nisi perduellium munimenta vrbium, ipsíque muri funditus corruunt, retineri muniminibus integris, velut in glebâ rebellio-

Non minor gloria parta tueri quã acquirere.

Vrbes à Rege semel captæ quas exin rebellarunt.

nis antiquæ possessionem, quam radicitùs extirpaueris complanatis ijs. vnam hanc esse (ac si alas fortunæ præcideris) retinendæ victoriæ rationem. Futuram eam eloquij libertatem prouinciarum rectoribus, Aulicísque ingratam, quorum forsan interfit stare Rebellium muros, hostémque grassari, vnde illis tantùm auctoritatis accrescat, quantùm pace diuturniore decreuerat: atenim eam esse Parlamentorum libertatem, quæ vulneri cicatricem mentiri, dum vrget necessitas, opprobrio ducunt. indignos esse quos Rex secreti sui conscios faciat, qui adulatoriè, sin mâuis proditoriè eius auribus illudere solent, quos moratur cupido, metúsue, quò minùs aut ad publicam vtilitatem loquantur, aut agant. Mediatores Regem inter & populum Parlamentorum patres, qui non ausâ in Principis aulam penetrare timidâ plebe eius planctus robustiori voce ad aures Regias deferant. Regum Galliæ supremam potestatem ijs fundamentis stare, vt interdum humillimis Parlamentorum monitis cedant, eorúmque suasionibus, mutare sententiam ament. Populi vocem post vota in Regiam salutem nuncupata in id vnum ferri; vt si Tolosam amat LVDOVICVS, eam ab hostili deprædatione securam præstet; circumiectas arces Sectarias expugnari velit; quando voluisse sat est, vbi leuia munimenta vel ad vnum Regis nomen fatiscent. Expugnari velit, at neque id satis, nî expugnatas, diruendas procuret, neque procurasse sufficit, nî nobilium, qui arma tractant diffidentiâ, delectis è Parlamento Senatoribus id munus incumbit; neque id adhuc satis, nisi diruta post-

Primorum sæpe interesse non extingui bellorum fomites.

Mediatorum Regem inter & populum officio fungi Parlamenta.

modùm restitui vetat, non habitâ primoribus super eo negotio fide. tacitam esse Nobiles inter, qui arma tractant, legem, quâ in hostem extrema tentare prohibitum, exstirpando alioquin seditionis semini quo passim aluntur. Superesse vnum quod lugeat Gallia, quódque publica gaudia haud iniusto timore moretur, nec pati posse liliorum amantes, Regem adeò sui immemorem, vt legionarijs militarem prælio gloriam inuidere videatur, ità nullâ suorum memoriâ pugnæ aleam subit. Síccine caput cœlo carissimum, deliciæ imperij Gallici, amor exterorum, síccine LVDOVICVS hostium terror, orthodoxæ fidei vindex, prælij discrimen ineat, centena hominum millia, Regni salutem, fidem Catholicam, omnia secum fortunæ inconstanti exponens? fortunæ, quam magnis sæpe illudere in comperto est; quæ primorum vulgò iacturâ triumphat, heroüm trophea & palmas cõsultò demetens, quò ipsa hominum arbitrio maior habeatur, dum magnos opprimet. Si sui prodigum magnitudo animi facit, meminerit se Regem, cuius vitę vna imperij salus inest, parcat viduis, pupillis, parcat Senatui, quos secum in periculu trahit; id à pijssimo Rege flagitare Deum, qui vetet in discrimen adduci nullâ necessitate imperia. Ineundam hodie populo stipulante obligationem, quâ LVDOVICVS fidem adigat depositurum se militis in prælio æstum, qui Rex est, sibíque factum satis posthàc crediturum, si ordinatis imperatoriâ sagacitate aciebus, reliqua Castrametatorũ, militúmque virtuti cõmittat; clauum hîc esse æneum, quo fortunæ rota, quæ in circulum

Hortatur Regem ne vt assoles pericula ſu-beat.

Memineris ſe Regem, non mili-tem.

volat sistatur. Confectam propemodùm Rebellionem, exteros ad heroïcam LVDOVICI virtutem mente, animóque defixos, diffusos lætitiâ Gallos, gratulabundos amicos, hostes consternatos, quibus dum accedunt populi immensus amor, Parlamentorum vota, Dei protectio, nihil obstare quin Christianissimo Regi optare, imò & sperare audeat, quęcumque Reges felicissimos præstant, vitam diuturnam, lilia placidissimo cœli rore conspersa, amœnitate Zephyri, nullo casus timore gratè hinc inde nutantia, florida semper, fluidam vno, continuóque deliciarum tenore ætatem, progeniem masculam, coronam Occidentalis imperij, Lunam Orientis immenso Gallici Solis fulgore obscuratam, cœli demùm post exactum Nestoris æuum, cœli cui nascimur, cuique viuere hominem decet, possessionem.

Vota Regia prosperitati.

Regis responsum.

Hîc paululum hærere Rex, donec sopito circumstantium ad applausum murmure, lætari se supra modum eâ publici erga se affectus demonstratione, perstaret virâ intemeratâ Senatus, quóque populus cepisset pede pergeret. Ceterùm exhaustas ad belli sumptus, largitionésque immensas, quas in Sectarios conferre necessum fuit, ęrarij vires, quæ nisi edictorum quæ procuratori suo commisit acceptatione, Senatus reparat, imparem se bello, quod Tolosatibus liberandis in Galliam Narbonensem orditur.

Pecuniaria edicta proponuntur.

Posterâ die ab Aduocato fisci proponuntur edicta pleraque (restaurandiin Gallià ęrarij modo oportuno quidem, nisi vulgò noxium foret) quæ inter vix vnum admisit Senatus, populi saluti studens, quem plerumque edicta eiusmodi opprimunt; vbi

ex occasione ab exteris annotari velim datum Parlamentis id à Regibus Galliæ priuilegij, vt edicta eiusmodi, vel antiquent, ex veteri Romanorum formulâ, vel in acta redigant sua, quo facto promulgantur; Principibus Gallis etiam subditorum arbitrio, quæ summa æquitas est, iustos esse volentibus: iustam regnandi rationem! quę primò Deum auctorem habet, exin acclamationes & vota populi, primorum assensum, Parlamentorum calculum, iuris denique diuini & humani comprobationem. *Regum Galliæ iustitia.*

Vix fama peruaserat Regem in procinctu esse, vt vrbe in Narbonensem expeditionem absisteret, cùm mutantur illicò populi in lacrymas gaudia, nempe Tolosam circumsidentibus adhuc Sectarijs arcibus, vnde quà prostat Gallia Narbonensis, in ipsamet Tolosæ promœria excurrebant Rebelles. *Tolosani in lacrymas gaudia mutant.*

Suprà ex occasione memorauimus; Mansum Verduni, Insulam Iordanæam, & Malouicinum, quæ ad Aquitaniam, si fas dicere, Tolosam habebant in vinculis, in Regiam ditionem, Mayennio procurante, retracta; supererant cis Garumnam Carmanium, Mons-Cucquius, Mansusque Sanctarum Puellarum, tria vrbis alioquin liberæ retinacula.

Mon-cuq. Carmã. Le Mas Santos-Puellos.

Rogauerat iam antè Regem Parlamenti ordo enixiùs, re, quam gloriosè inchoasset, infectâ penitus abire nollet, id exposcere salutem publicam, id Regium decus flagitare, populíque acclamationes & vota. Quibus Rex, quamquam in preces inclinabat; Narbonensem expeditionem adeò non pati *Rogatus Rex tantisper morari respondet.*

moras, vt, si protelabitur, periculum sit ne in irritum cadat confecta iam propemodùm expeditio. leues Tolosatibus circumiectorum Rebellium obices, quorum vrbes, intereà dum in Galliam Narbonensem progredietur ipse, haud difficilè expugnabit commisso in id illi exercitu, Vindocinensis. Masuye-
Vrget Masuyerus. rus Senatus Princeps ad hæc; Magnam quidem Proregum virtutem, multúmque illi reliquam Galliam debere sadeò tamen illorum imperio, & auctoritate infelicem Septimaniam nostram, vt quæcumque exacto iam seculo in eâ Proreges gesserint penè illi excidio verterint; eam esse fati malignitatem, quod adhuc repetat, vt quod iam ab annis ferè centum, Prorégum inibi auctoritate gestum, populo ruerit in perniciem certam. bonam illis mentem, immensam in publicum caritatem, magnum animum, quæ tamen seu maligno cœli aspectu, seu infelicioribus illorum armis, prouincialibus parum fuisse prospera nemo nescit. Eam vulgò esse primorum qui prouincias administrant hodiernâ die astutiam, vt primarias vrbes, quæ seipsas alioquin pondere suo sustineant; à circumiectis hostium arcibus opprimi amient; siue oderint quæcumque aliená ope non indigent, siue stabiliendæ potentiùs propriæ ipsorummet auctoritati. Necessitatem præcipitis in Montempessulanum expeditionis proponi imò & vrgeri, vt violentius exin Sectarij Tolosatum iterum diripiant prædia, saluis munimentis quæ vix tormentorum conspectum paterentur.

Lãguedoc.

De primoribus querit ur.

Carmanij dedit nuntius. Hæc inter affertur deditum Regi Carmanium, quod, verso rerum ordine, publicum mœrorem in

tanta commutauit gaudia, vt repentè vici vndequaque Regi applaudentis populi lætâ acclamatione personarint. Rem Tolosæ pergratam paulò altiùs repeto.

Carmaniuni vrbs est, Carmanij Comitatus primaria, Monluci heroïs illustrissimi ab vxore ditio nobilis: statio hinc Sectarijs Narbonensibus percommoda olim, quòd Rebellibus refertam Mazameti vallem fere claudebat, sectariásque in vicinia vrbes, Reuellum, Soriciúmque firmabat, inimúlque ab ipsis firmabatur; locus transitui Castro Albigensium Montalbanum, & contrà aptissimus, genióque loci & arte munitus. Obtigit secundum Regis Tolosæ moras, distribui hinc inde ad vrbis ambitum acies captando interim otio, dúmque genio indulget miles, Valancæus Castrametator agnoscendis Carmanij munimentis, nullo obsidionis animo centum circiter alarijs, muris non procul succedit. Oppidani (quamquam iam antè moniti nihil in eos tentaturū Regem quidquid simularet) vbi alarios vident munimentis aduolui, rati Regij exercitus excursores, qui cingendæ vrbi de more præirent, inire deditionis consilium, in quam tandem, obluctantibus plerisque, potiori sententiâ itum. Hîc vrbe absistere Consules in oliuæ ramo, stipante populo; imò iam alarios suos in aciem ordinauerat Valancæus, nihil hærens quin erumperet in pugnam præsidiarius miles, cùm aduoluti genibus Consules deprecantur iras, pacémque exposcunt; si salua libertas, vitáque forent, reliqua Regis arbitrio stare. Valancæus primùm mente, animóque

Montluc.

Mazamet.

Reuel. Soresc.

Descriptio Carmanij.

Valancæus visendæ propiùs vrbi accedit.

Metu obsidionis occurrunt in oliua oppidani.

defixus obstupescere, adoratâ dein fortunâ, quæ Regi tam blandùm arridebat, fidem obstringere facturum se cum Rege, vita, libertas, & bona salua accolis habeantur; nec differt illicò Tolosam nuntium, vbi, vel vno hoc beneficio, Valancæi nomen haud immeritâ virtutis commendatione personabit, quamdiu vrbs nobilissima stabit. Caumello Senatori diruendorum muniminum incubuit labor, quod ille muneris supra publicam vtilitatem prædij sui vicinià haud impigrè obijt.

Vrbs deditur.

Caumels.

Mons-Cucquius item deditur.

Deditus exin Mons-Cucquius, quem magnâ contentione munimentis destitui Altipullanus Senator procurauit. Progressúsque Regis exercitus iam Mansum Sanctarum Puellarum, vrbem in itinere obuiàm attigerat, cùm præmissi exploratores referunt desertam penitus. nec mora, irruere miles, prædæ primùm animo, dein vbi asportatam supellectilem agnitum, subijcere ignem, qui oborto oportunè vento vrbem eâ voracitate depascitur, vt

Haute-poul.

post æquata solo Bertrandi maioris ope propugnacula, vix hodie murorum vestigia appareant, vbi vrbs olim.

Le grãd Bertrãd.

***

HISTORIA

HISTORIA

PROSTRATÆ A LVDOVICO XIII. SECTARIORVM IN GALLIA REBELLIONIS,

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

EPITOME.

Vindocinenſis, armis in Septimaniâ vlteriore præficitur. Rex præmiſſo exercitu Caſtri-noui-Arrij moratur. Donaudus Mirapiſcenſis Epiſcopus, rudis at audax homo multa coram Rege præfatur. Rupifortius perduellionis poſtulatur. Carcaſſonę incendiũ & eius deſcriptio. Diſploſa reſtinguendo igni in ædes tormenta. luctuoſa ab igne ſtrages. Vnde tantum incendium. Sueſſio magnâ laude agrum Rupellanum diripit. mari fatiganiur Rebelles. capta nauigia duo. Leſdiguerius hæreſim abdicat. Ludouiſium inter (qui ſummus hodie Pontifex) & Leſdiguerium ſermo. Crequius Mareſcallus & Delphinatus Prætor. eius filius Proprætor. Leſdiguerius

Comestabilis Regiique ordinis torquatus eques. Rei gestæ haud indigna relatu formula: primis fidei sanctæ mysterijs initiatus ad sacram synaxim accedit. Fortuna viri non immerentis.

Vindocinēsis in vlteriori Gallia Narbonensi armis præficitur.

IN Septimaniam citeriorem Rex castra moturus, vlteriorem Vindocinensi credit, octo circiter legionariorum millibus, alarijs mille, Castrametatoribus Halierio, Bironio, Arpajonóque; cohortibus Chapesij, Vibraij, Valiaci, Villaroij, Pibracij, Griniauti, & alijs: alariorum ordinibus Halierij, Liniereſi, Marchionis Meruillij & Arnaldi. Quibus adiunctus Huraultius Belebatus iuri in castris dicundo, summo iure præfectus, vir prudentiæ singularis, qui & stipendia procurabat. Bas Lāguedoc. Duhalier, Biron. Arpajō. Liniereſ. Meruille. Arnaud.

Rex Castri-Noui-Arrij moratum præmittit exercitū.

IV. Kalendas Sextiles Rex Tolosâ, Castrum-Nouum-Arrij venit; vbi, post initum districtè belli consilium, iubetur Praslinius, Valancæo, & Mariliaco Castrametatoribus sequuturo mox Regi viam sternere, rectáque Biterras castra mouere, donec Betarrium obsideretur. Progressis vltrà aciebus, vix duo peditum millia quingenti equites Regi superabant; cùm Mirapiscensis Episcopus, Benedictinus olim Monachus, vir rudis, magni tamen in fide Catholicâ zeli, multa coram Rege de perduellione Fuxensium questus, adijcit, si veteri Ecclesiæ ritu sibi datur cohortes instruere, paratum se vt Comitis Carmanij eâ prouinciâ Proregis ope, nullis Regis sumptibus in sectariam Fuxensis ditionis Rebellio- Castelnau-d'Arry. Beziers. Betarricus.

Mirapiscēsis Episcopus in expeditionem Fuxensem commeatum offert.

nem arma capiat, sibi frumentum diutinâ parsimoniâ, eâ iam suppetere copiâ, quâ immensus diu exercitus ali posslit; adfuturos in subsidium prouinciæ nobiles, quos fides erga Deum & Regem, odium in Sectarios, suorum, patriæque amor ad arma impellet: superesse vnum Regis assensum, quo abundè erit.

Ad hæc Rex, actis ferueuti in hæreticos Episcopo gratijs, dare se gerendi ex arbitrio belli habenas respondit; captísque exin Fuxensis Catholici, imperatore Carmanio, commeatuum procuratore Episcopo, Castramętatore Barone Chalabræo armis, multa in perniciem Sectatiorum, Lerani præsertim eorum præfecti, gesserunt, quæ infrà memorabimus.

Chalabre.

Castri-Noui-Arrij Rex medicaminibus curauit corpus, seu malè habebat, seu ne corrupti pestilentiâ ærís, laboréque diuturno fatisceret. Paulò pòst postulatur Rupisfortius Mirapiscensis familiæ, quòd Fuxensibus Sectarijs eâ copiâ frumentum precio numerato suppeditasset, quod alendis diu satis foret, flagellatâ alioquin suprà quàm dici possit apud illos annona. Ægrè tulit Rex viri prosapiâ illustris perduellionem, imò causæ cognitionem Parlamento crediderat, ni Condæus interfessisset.

Rochefort.

Rupisfortius præstiti Sectarijs subsidij postulatur.

Castro-Nouo-Arrij Carcassonam, vrbem non ignoti apud antiquos nominis, validissimâ loco edito arce, Carcassonâ Narbonam, Narbonâ Biterras, Biterris Pedenatium, sin mâuis Piscenam, quamquam longiore tempore interiecto, ventum.

Carcassonne.

Pezenas.

Rex Carcassonam venit.

Luctuosum supra fidem fuit, quod postridiè à

Luctuosum Carcassonæ incendium.

Regis discessu Carcassonæ obtigit. In mensam Regis destinata venatio priuatis oppidani cuiusdam ædibus, ideóque ad Regij apparatus culinam angustioribus, eâ carbonum copia aßabatur, vt diuturno ignis violentioris calore æstuans ex lateribus, & terrâ congestâ pauimentum, quasi per intimam penetrationem flammam emortuam per trabes & lacunaria sensim transmiserit, quod dehinc vrbi exitiale fuit: vbi enim totâ die in occulto fomite pernicioßus delituit ignis, inclinatâ in mediam nocte diu pauimento, & trabibus interclußus, eâ tandem violentiâ euaporatur, vt irrita fuerint oppidanorum remedia quælibet. Maiore quàm dici queat impetu

Eius descriptio.

peruagatum incendium proxima primùm, deinde quasi per saltum remotiora corripiens, plana, edita, circumiecta, longiùs posita nullo ordine depopulatur, eâ rapacitate, vt quæcumque ßubsidia præuerteret velocitas mali: funesta vrbis facies, lamenta virginum, fessâque ætate senum, eiulatus infantium dum correptis subito igne ædibus pars sibi fugâ consulebant, pars sanguinis caritate, filijs, agnatis, parentibus, vxoribus, amicis: efferri hinc strato incubantes ægros, pars nectere moras traducendæ supellectili, pars festinare, dúmque velociùs fugiunt, hærere passim vicis arctioribus, quos iam multitudo, trabes, tignáque oppleuerant, vt se insimul operæ impedirent. Flammis circumuenti generoso conamine eluctantur, aut si despondent animos miserè inter cruciatus dispereunt. qui in proxima, metu euaserant, ijs illicò flammâ correptis, procul effugiunt; at in longinqua elapsos assequitur

ignis, vt obuia quælibet depascenti, viam sternere oppidanorum fugam diceres; vnde quà vitarent, quà in flammam inciderent ambigui, complere vias, sterni nullo per agros ordine plebs, nobiles, pueri, senes: posterà die finis incendio factus, flammâ hausti per immensum ædibus, vt prospectantibus patens hinc inde campus, & velut vacuus cœli vndique tractus occurreret.

Disposa in ædes tormẽta.

Dum nullo obice inferiorem vrbem depasceba-tur ignis, disploduntur in ædes igni contiguas murales machinæ, quibus bona, séque ipsos in publicâ necessitate, vrbis saluti deuouentibus oppidanis corruebant circumvicina igni ædificia, quamquam nec eâ ruinâ hærebat incendium, per inane, quod inauditum erumpens. Plateâ mediâ, cui plusquàm centum cubitorum (si fas cum Mathematicis loqui) circumferentia, mapale ligneum assurgebat, laterculis opertum, quod depastus ignis portento fuit, vix ferente naturâ, vt nullo medio vltra centum cubitos sponte proriperet.

Ædificiorum numerus quæ ignis absorpsit.

Ædium, quas ignis absumpsit, haud difficile fuit inire numerum; quamquam ne vacuam quidem aream postridiè discernere poterant proprietarij, adeò locum ipsum deformauerat ignis; supra Franciscanorum cœnobium simul & Ecclesiam, ducenta septuaginta duo ædificia numerata sunt, quibus pars deustis, pars dirutis deserto haud absimilis etiamnùm hodie ea vrbs videatur.

Prima adcò pertinacis incendij causa.

Ferunt pertinacis ad extrema ignis non aliam fuisse causam, quàm quòd per tabernas mangonum, quibus id mercimonij vulgò prostat, quo

flamma alitur, cœptus infeliciter ignis: vnde ſtatim inualeſcens, vento crebeſcente vicis anguſtis, veteribúſque, raro lapide ædibus, longitudinem vrbis penè in immenſum corripuit, vt etiam poſt tres ab incendio Lunas, dum veteribus fundamentis ſubitaria in tẽpus ędificia exſtruuntur, valentiores etiam nùm flammę eruperint, quas inter ipſa ędificiorum rudera, operientibus limo & ceſpite, alebant adhuc in abditis reſinæ, picis, oleíque copia ingens.

Remiſſa Carcaſſonẽſibus tributa.

Non differuntur ad Regem ab vrbe Oratores, quibus immensâ munificentiâ id ſolatij datum, vt præter Laudimia quæ Regi ex venditionibus iure dominij, ceſſura erant, in annos decem tributa remitterentur.

Per idem tempus Milhordus Hayę, Regis magnę Britanniæ extra ordinem legatus, biennio iam eo munere exacto in Gallià, in Britanniam redit, tentatâ ſæpiùs irrito niſu pace; quo tempore Soubiſium ferunt Dorum appuliſſe, qui celeberrimus Angliæ portus eſt, vbi flagitatis incaſſum à Iacobo copijs auxiliaribus, Scotiam in ſectæ ſubſidium commouere conatur; atenim repulſam paſſus, piratas Anglos, ſeptingentos circiter, prædæ ſtudio Rupellam inuehit, quos infrà magnà ex parte deſertores videbimus.

Millord de la Haye.

Soubiſius Britanniã magnam fruſtra tentat.

Douure

Eſcoſſe.

Briſſacus Rohanæi vxorem Fraxineto, arce validâ Briſſacum ducit Regis iuſſu, vbi diu captiua; donec agnito non ideò Rebellionem abdicare maritum, priuilegio ſexus dimittitur.

Freſnoy Briſſac.

Sueſſio agrum Rupellanum diripit.

Præcipiti Iunio, Sueſſio Princeps Rupellę agrum vaſtabat ferro & flammâ, octóque peditum, duobus

equitum millibus diripiebat maritimam oram. Plures inter hæc, vna omnium maxima hosti infertur clades; cùm enim succisa pratorũ fœna in procinctũ essent vt à nõstris educerentur, ratus Suessio extrema tentaturum hostem, priusquàm messem ità sibi præripi pateretur, procuratis magno numero plaustris, insidias loco oportuno locat, sclopetariorũ equitantium ordines duos, legionariorum centurias item duas, præfectõ Villafortio; nec spem fefellit euentus. Dum enim tympanis sonantibus, expansísque signis asportatur à Regijs fœnum, deuolat in prata Rupellanorum expedita cohors, erumpere illicò insidiæ, inuoluere hostem, pugnari hinc inde strenuè; sed à fronte, à tergo, ad latera impetitis Rupellanis, in Suessionem victoria demum inclinat eà Rebellium strage, vt vix è quadringentis, triginta euaserint, captis Bessæi nepote viro illustri, primorum vrbis quatuor, signis peditum duobus, equitum altero; quod Principi etiamnùm adolescenti maximo honori vertit, Vitrióque eius tunc consultori.

Villefort.

Cæsi Rebellium plerique.

Bessaye.

Ad eum modum terrâ fatigatis Rebellibus, non minor mari inferebatur clades, occlusis classe Regiâ quibuslibet ad portum meatibus, triremibúsque, agentibus successiuè excubias, quà subsidiarijs nauigijs facilior transitus videbatur; nec procul hinc Olonij gens maritima, quorum agros recèns Rupellani vastauerant, hostilem diripiebant plagam, cùm naues Rebellium duæ, quæ præfecto Bomportio, iam Rupellæ portui succedebant, insidijs circumuolutæ post prælium acre, diutinúmque in Re-

Mari fatigantur Rupellani.

Olonois.

Capiuntur Rebellium nauigia duo.

giorum manus deueniunt, vbi acto in vinculis Bomportio; commeatus copia ingens, quæ Rupellam inferebatur, victoribus cessit.

Paulò pòst Marescallus Galliæ Lesdiguerius post nauatam Regi sedulò, fidelitérque operam, Catholicam fidem amplexus est, in quâ ab ortu adoleuerat; iam supra diximus, abstinuisse illum magnâ laude Rebellium factionibus, víxque vnum inter primores, fide inconcussâ, Regibus vbique suis mitasse: vnde plerisque placuit hanc esse à Deo obsequij Regibus præstiti remunerationem, vt qui impensiùs Dei viuentis imaginem coluisset, prototypum, Deum ipsum longè ab erroribus adoraret; adeò gratâ Deo fide, quam subditi Regibus suis præstant, vt in momento remunerator ipse & remuneratio se totum dedat ijs, qui fideles Regibus præbuerint operas. Quàm fuerit Regi gratus rei nuntius non ignorant, quibus immensa LVDOVICI pietas nota est: amabat ille, neque herclè iniurià, Bonam Lesdiguerium; vnde vehementiùs veteranum Gallicæ coronæ ministrum, haud nouum liliorum protectorem, natum ad Regum imperia, bellóque præ ceteris vtilem lugebat fluctuoso mari naufragum, tentatà iam sæpius nisu irrito eius conuersione, desperatæ salutis habebatur, cùm pneuma diuinum, quod tonitrua, & fulgura stipant, obluctantem repentè adigit, vt discussis tenebris, in fidei Catholicę lumen placidè oculos aperiret.

Lesdiguieres.

Fidei Regibus seruatæ Lesdiguerio remunerationem esse, immissam celitus fidem.

Bone.

Ludouisiũ inter & Lesdiguerium sermo.

Rem eo tempore scriptam memini non indignam, si vera est, quam hòc loci referamus. L. Ludouisium, qui nondum Cardinalis erat, à summâ

Sede

Sede, pacandis Hispanum inter & Sabaudum dissidijs delegatum, de fide Catholicâ cum Lesdiguerio tunc Caluinistâ sermonem instituisse, qui rem seriam in iocum vertens; Catholicus, inquit, ero, cùm te Ecclesia tua summâ sede donauerit, nempe positâ supra spem omnem, viri iam senis, & ne quidem adhuc Cardinalis, in Ecclesiæ fastigium promotione. nec diu cùm Duce Sabaudo ægrè ferente, quòd Oratorem sibi summus Pontifex sacro Purpuratorum Patrum non adscriptum Collegio delegabat, procuratur haud immerenti Ecclesiastici purpura principatus, renunciatúsque in eam negotiationem Cardinalis, paulò pòst primâ sede per adorationem donatur: quod Lesdiguerio tantum stuporem attulit, vt, promissi haud immemor, de fide Catholicâ tum primùm cogitarit.

Crequius Mareschallus & Delphinatus prætor.

Ad eum nuntium, Rex omnium prodigus vbi Crequy de fide agitur, Crequio Lesdiguerij genero haud immeritam Mareschalli dignitatem, prætoriámque dauphiné. Delphinatus præfecturam impertitur, Comiti Saul-

Lesdiguerius Comestabilis & sancti Spiritus eques.

Comte de Sault tæo eius filio proprætoriam; Lesdiguerio ipsi, quod vnum ad honoris cumulum desiderari videbatur, magni Galliæ Comestabilis primarium decus, cui accessit Regiorum Sancti Spiritus equitum torquis aureus, cruce placido tertiæ personę illapsu illustris. Comestabilis diploma, Crequius nouâ promotione Mareschallus, torquem Regij ordinis Lomenius villæ ad clericos à Rege obtulere.

Ambrū. Ad X. Kalend. August. in Archiepiscopi Ebrodunensis manibus, magnâ populi accurrentis frequentiâ, Gratianopoli hæresim abdicat, in hunc

modum. Postquàm Archiepiscopum inter & Lesdiguerium de Orthodoxa fide pleniùs conuenerat, datur in proximam conuersionem fides, adesse Regio nomine Crequius, qui id Regij placiti testatus, si quando fidem Catholicam amplexabitur Lesdiguerius primariâ armorum præfecturâ donandum, adijcit, ad manum diploma esse, quo iamdiu meritam, cuique vna hæresis obstet, dignitatem obtineat. Lesdiguerius ad Parlamenti proceres (namque Senatus aderat) conuersus; Diu est, inquit, cùm sectæ errores meliùs consultus deposui, adeste dum Patres, mecum matricem Ecclesiam sacro audiendo subituri. His dictis in Ecclesiam stipantibus plusquàm mille nobilibus euadit, vbi à sacro, magnâ facundiâ Archiepiscopus Ebrodunensis eo themate ex Prophetâ Baruch cap. 4. concionem habet: CIRCVMSPICE HIERVSALEM AD ORIENTEM, ET VIDE IVCVNDITATEM A DEO TIBI VENIENTEM. ECCE ENIM VENIVNT FILII TVI QVOS DIMISISTI DISPERSOS, VENIVNT COLLECTI AB ORIENTE VSQVE AD OCCIDENTEM. Redditis exin à Rege codicillis, Comestabilis Galliæ ingenti omnium applausu renuntiatur.

Rei gestæ formula.

Ambrũ.

Posterâ die, maiori quàm antè apparatu, Regij ordinis torque, à Lomenio, magno eiusdem ordinis præposito donatur, stipantibúsque eiusdem ordinis equitibus Crequio, Alincurtio, Sanchaumondo, Lomenióque; eâ pietate ad sacram synaxim accedit, vt in se omnium conuerteret ora, & oculos.

Ad sacram synaxim accedit.

Lomenie.

Alincourt. Sãchaumond.

Fortunam nemo tunc satis mirari poterat, quæ ex nobili quidem; at non primorum sanguine nato, Mareſcallum Galliæ, ex Mareſcallo Comeſtabilem fecerat, & ſi auſim fortunæ dare, quod Dei vnius decretis debeatur, Catholicum; æmulantibus, vt ita loquar Rege, Deóque: hoc fidem Catholicam placidè inſinuante, quæ gratia omnes continet: illo quidquid magni in mortalem cadere poteſt, niſi Rex eſt, liberali manu impertiente. Faxit Deus meritam diu poſſideat dignitatem, cui Gallia à Rege debet, quod ſpirat.

CAPVT II.

EPITOME.

Mombrunus deſperatis in Delphinatu rebus Montalbanum venit. renuntiatur imperator. Reynieſium, Labaſtidámque oppugnat. Vindocinenſis arces recipit. in Lombercium caſtra mouentur. hoſtium effugio vrbs capitur. Ordo exercitus. prudentiâ commendatur Vindocinenſis, qui audacior eſſe noluit. Mommorancius ad Monti Speſſulani vicinam rem ſtrenuè gerit. Betarrium obſidetur & capitur. hoſtium ſtrages. diſtributę in varias obſidiones copiæ. militari morbo Cardinalis Radeſianus Biterris occumbit. Maugueronum deditur. Maſſiliarguę, Aymarguæ, Lunellúmque expugnantur. Rex Lunellum venit. Sommierium obſeſſum Regis imperia ſubit. violatur à milite data Lunelli fides. Pitoni cohors ceſa. Gallica nobilitas commendatur.

Mombrunus Montalbanum venit.

ESDIGVERIO ad fidem Catholicam conuerso, Mombrunus olim ipsius gener naufragam lugens in Delphinatu Sectariorum potestatem, leuibus, quæ à naufragio superabant tabellis, Montalbanum peruehitur vanâ præfecturæ vrbis imagine, quæ à Bourfranci, Vigniauciíque luctuosis sectę funeribus, arbitrio populi stabat. Gratè hominem excipit nouitati studens insania populi; cùm ille parando sibi per ruinam & incendium nomini, lectis tribus præsidiariorum cohortibus in Reyniesium Castrum vrbi adiacens, postridiè quàm aduenerat signa conuertit. Ea arx est, vbi nuper Reyniesius lanista, vxorem, eiúsque fratrem Vicecomitem Panatæum, & Vicecomitem Paulinum Sectariorum primores duos, deprehensâ in adulterio cum Paulino vxore, barbarâ internecione deleuerat. Exin eâ secundùm Montalbani obsidionem expugnatâ Vlmodæum Rex centum legionarijs loco præfecerat, cui ob exitialem lucri auiditatem vix quadraginta imperabant quo tempore obsessum Castrum.

Mombrum.

In Reynitsium castra mouet.

Reyniez. Panat. Paulin. Loulmede.

Tribus legionariorum millibus, centum cataphractis, duobus maioris modi tormentis, ductante primam aciem Reyniesio in expeditionem itur; nec diu cùm tormenta simul & acies muris succedunt. Territus repentino hostium aduentu Vlmodæus, quamquam propulsandæ obsidioni impar erat, in spem subsidij (neque enim Vindocinensis procul aberat) rem strenuè gerit. Post exactam indesinenti verberatione noctẽ appetente luce Secta-

Verberatur indesinenti disploſione castrũ

rios ruina vastior ad oppugnationem impellit; quia tamen magno animo obsessi nullo machinarum metu, superstructis aggere, humóque tignis ruinam reparabant, hastarúmque cuspides quà via latior, nullo in speciem metu, irrupturo hosti opponebant, placitum dolo agi.

Craticula ingens prostabat, euacuandis, quà Tarnus defluit Castri purgaminibus; in eam partem Reynesius crepitaculum infert, quo disiecta crates viam in Castrum aperit, dum parte aliâ proditor rusticus, qui Catholici mentitus ora, & habitus se in arcem receperat, demisso ponte hostem vltrò admittens in proditionis remunerationem primus occumbit: ruinam ex aduerso propugnans Vlmodæus plumbo cadere, sterni qui tumultuariò ad craticulæ disiectæ strepitum propulsandis Rebellibus turmatim accurrerant, non inulti tamen; donec inualescente hostium numero Castrum penitus expugnatur: atenim dum ad prædam distentus miles, cæsis penè ad internecionem præsidiarijs, huc illuc nullo metu, liberiùs agit, maiore quàm dici queat strage, à præsidiarijs non nisi duobus afficitur, qui desperatâ salute, scalam angustiorem quà in editam turrem ascensus erat, hastâ ille, hic securi insident; vt hastam à fronte primus hosti opponeret, gradu alter omnium editissimo à tergo securi feriret, quem morari haud potuerat cuspis: cæsorum eo stratagemate numerum haud inire promptum fuerit; imò velut victimæ mactabantur prædones reliqui, nisi defecti tandem viribus Regij duo, indesinenti impares lanienæ

Expugnatur quà dolo quà proditione.

Victorum magna strages.

se vltrò morti obtulissent : vnde nihil victoribus fuit, quod triumpharent, desideratis eâ expugnatione quinquaginta, quos inter præfecti, nobiliúmque plures. Non procul hinc in La-Bastidam signa conuertuntur, castellum erat genio loci inualidum, rarísque milite & munimentis firmatum; obsidij non alia causa quàm quòd hostis commeatus penuriâ laborans, audierat annonam eò loci, ingenti copiâ, vináque affatim asseruari; soli circumiacentis rusticis in Castrum velut in asylum, messem suam, supellectilémque asportantibus. Ardua hinc expeditio, quòd nouem Montalbano milliaribus dissitâ arce, vel leue Regiorum subsidium, agro inimico hostem opprimebat. Vix primam tormenti disploſionem passi præsidiarij despondent animos, dúmque deditionis consilium ineunt, expugnatione subitâ ad internecionem iugulantur. nullo dein obice diripitur castrum; vináque & frumentum in publicum conferenda, irrito nobilium Catholicorum, qui ad eam expeditionem conuenerant nisu, postquàm arci subditus ignis, Montalbanum inferuntur. Statim ac Vindocinenſi arces interceptas relatum, eò castra moueri iubet: exiguus tamen retrahendis in ditionem Regiam arcibus labor; vix enim alariorum aduentûs fama peruaserat, cùm hostes, desertis Villabrumiero, Reyniesio, quásque circumiecto solo inuasérant, Montalbanum haud impigrè se recipiunt. Exin Vindocinenſis Lombercium capit, vrbem quam Sectarij Rebelles quinquaginta abhinc annis occupabant, arce Regiâ, vt suprà sæpiùs diximus.

Expugnatur la Bastida.

La Bastide.

Diripitur ignique creditur.

Vindocinêsis arces recipit.

Villebrumier. Reyniez. Lombers.

Rem paulò altiùs repeto.

Descriptio Lombercij.

Lombercium ad Albigenſes, vrbs eſt in collis decliui ſita, anguſtior, neque magni apud antiquos nominis, arce illuſtris quæ à Panati nuper ditione, procurante d'Elbeno Albienſi Epiſcopo in Regiam retracta eſt, eius præfectus Leſcurius, Sectarios oppidanos præſidiarijs centum habebat velut in vinculis, vt nihil extra vrbem ſuam tentarent. Vindocinenſis, poſitâ in facili expeditione, eò caſtra mouet, tormentis ſex, cohortibus Chapeſij, Pompadourij, Suſæi, Villeroij, Valiaci, Pibracij, Vibraïque, quę vltima dilapſis magnâ ex parte militibus, non niſi ducentis conſtabat. Alariorum ordinibus VI. Engoliſmenſis quem Bordæus ductabat; Vernolij, La-Voulæo legato, Elluij, Linieresi, Chambreti, Florambelli ab Ambra; ſclopigeris equitantibus Arnaldi, Mayennij olim Principis Motæo præfecto, Mombruni à Villis, Preſqueſiique, qui Vindocinenſis alarij omnes, ſi Meruilij ordinem eximis, quem Montalbanenſibus opprimendis paulò antè ad Tarnum reliquerat: nec diù eluctatus hoſtis inter obſcura ſenſim abſiſtit, incautis Regijs, donec appetente luce viſus non vrbe procul collem ſuperare, ad cuius faſtigium leuiore exercitu venientem operiebatur Malauſius.

Vindocinenſis Lombercium capit.

Panat. d'Elbene. Leſcure. Chapes. Pompadour. Suſe. Villeroy. Valiac. Angouleſme. Labord. Vernueil. LaVoulée. Elluy. Linieres. Chambret. Ambres Arnaud. Lamothe. Mombrun des-Villes. Preſques. Merueille.

Deſertâ vrbe in varia feruntur præfectorum ſententię, pars diripiendam ad hoſtis conſpectum, pars ſubitâ aſcenſione ſuperandum collem, imparémque Malauſium opprimendum, pars inſtructo in aciem ordinatam exercitu, ſubijciendũ vrbi ignem ſentiebant, cùm ad obortum oportunè ventum

Prudens Vindocinẽsis, magè quàm audax.

pluuia ingruens, alarijs præpotentem Vindocinenſem monet aggrederetur hoſtem, cuius non niſi legionarijs conſtabat exercitus, quibus ſupra modum aduerſus imber præſtabat in facili victoriam Regijs, nî maiore quàm par eſſet prudentiâ imperator, futura perpendens inhibuiſſet prælium, quod diu iam vtriuſque excurſores exercitus, magnâ contentione commiſerant. Placuit miſſis incendiarijs flammâ vaſtari vrbem, edictâ priùs capitis pœnâ, ſi quis prædæ ſtudio ſigna defereret. Res ita habuit; vrbem, prædámque inſimul abſumit ignis, non ſinè militum murmure: quo facto laudatam memini imperatoris ſagacitatem; Malauſio non in aliam ſpem expectante, quàm vt prædæ innatâ militibus auiditate, deſererentur ſigna, turmatímque vrbs inſeſſa vndique, nullo diriperetur ordine; quam ille occaſionem captaturus, deſcenſum meditabatur, vt dehinc agnitum; cecidiſſétque ex voto propoſitum, nî obſtitiſſet Haliero ſuadente imperator. Quamquam pleriſque viſus Vindocinenſis parum conſuluiſſe honori, qui auerſo legionarijs hoſtium tempore, alarijs fortior haud dubiè victor erat, ſi ſecundum pluuiam conſeruiſſet manum.

Hæc inter affertur Mombrunum tribus legionariorum millibus ferro & flammâ Catholicorum vaſtare prædia, circumiectúmque Montalbano agrum inauditâ crudelitate diripere. nec morâ vrgente Parlamento in eam partem ſigna Vindocinenſis conuertit, vnde, non auſo prælium hoſte, in minùs felicem Britextæ expeditionem regreditur, de quâ ſuo infrà loco.

Interea

Mommorācius agrū Montispessulanenses vastat.

Intereà Mommorancius, Zameti alarijs auctus, Sectarios Montispessulanenses æstiuâ messe destituebat, vt suprà diximus, nouísque in dies expeditionibus fatigabat, in quos vna iam Regis ira, armáque vertebantur. memorabile inter alia commentum est, quo trecentis legionarijs, messorum habitu, dum plaustra in speciem educendæ messis armis onusta sequebantur, in viciniam vrbis induxit, locatis oportunè alariorum non procul insidijs, vt quingentos hostium ausos præripere messem nullâ suorum iacturâ penè ad internecionem deleuerit.

Betarrium obsidetur.

Betarricus. Ex aduerso Rex Betarrium obsidebat, ea vrbs est montibus circumasperis, Rebellium olim transitui percommoda, prætérque genium loci munimentis eâ arte firmata, vt in eius obsidione exigenda æstas crederetur: præmissi Prasliniùs, Mariliacus, & Valancæus impigrè muris acies admouent, quamquam hostis tentandæ cominùs pugnæ in occursum eruperat, vbi post diutinum prælium, victoria in Regios inclinauit, pauci hinc inde cæsi, plures sauciati, leuíque iacturâ dici poterant Regij, extima fossarum munimina (contrescarpam vocant) expugnasse, nî Capellæus præfectus plumbo cecidisset; nec magnus exstruendis mapalibus militi labor; quippe vrbem propiùs circumstabant antiquæ maceries, quibus tectus, muris sensim succedebat, machinis muralibus eo impetu disijcientibus munimenta, vt postridie quàm obsessa vrbs ruina ingens patuerit.

La Chapelle.

Verberantur muri.

Rebus eò positis, vt oppugnatione in crastinum indictâ Regij iam in procinctu essent, relato præsi-

diarij in concilium militare periculo, in varia ferri; atenim vbi omnium calculis in deditionem non conuenitur, dilabuntur nocte intempestâ ducenti, quibus vrbem dedi placuerat. Praslinius re agnitâ fugaces insequi, appetentéque luce, quos viarum ignaros timor faciebat, aperto loco aggredi; nec diù cùm cæsis centum, captísque quinquaginta, reliquis parta effugio salus.

Ducenti hostium dù dilabuntur cæsi.

Victoriâ lætus miles in oppugnationem redibat, cùm rarioribus præsidiarijs oppidani, missio tympanistâ, colloquij facultatem à Praslinio flagitant: multa hinc indè congesta; illi vitam, libertatem, & bona salua petere; sibi adhuc suppetere virium satis, quò aut proteletur deditio, aut si placet muros expugnari, Regiorum strages magna edatur. Praslinius contrà desperata illis omnia proponebat, eóque posita res, vt vnam Regis clementiam nullâ lege subire gratia illis omnium maxima foret, cui quò magis differebant se totos credere, eò magis Rebellionis crimen asperabant: abnegantibus, vita condonatur, vrbísque deprædatio si duodecim aureorum millibus eam redimerent. Vrbe deditâ, eorum quos pridie Praslinius in vincula egerat, decem patibulo suffecti, crimen in furca publicum expiant, debitâ Praslinio eâ expeditione, non Mommorancio, vt plerisque placuit.

Vrbs deditur.

Sub idem tempus Aluino Schombergi filio imperatore supra quingentos tria Germanorum millia tormenta maioris modi quindecim secundo Rhodano in Narbonensem prouinciam inuehuntur, vnde Mommorancij, Regísque, quas Condæus, Aluin.

Iuncta insimul copiæ in obsidones distribuuntur.

Schombergus, Praſliniúſque ductabant copijs inſi-
Lates. mul ad pontem Lateſij iunctis, triginta circiter ho-
minum millibus conſtabat exercitus, iuſto in Mon-
tiſpeſſulani obſidionem numero. Quamquam ne
vrbi, quæ reliquarum caput haud immeritò dici po-
terat, membra ſupereſſent, quibus potentiùs Regi
obſiſteret; placuit in diuerſas eodem tempore obſi-
diones diſtribui acies. Mommorancio creditur ite-
rum, cui antè imperabat exercitus, quò in Mau-
Mau- guionum iret, reliquas ſibi acies aſcribit Condæus,
guion. Lunel. expugnandis Lunello, Maſſiliarguis, reliquíſque vr-
Maſſi- bibus Montipeſſulano ad viciniam poſitis.
liar-
gues.

Cœlo interim æſtiuis caloribus infeſto militaris *Militaris morbus graſſatur.*
morbus eà acerbitate graſſatur, vt ad afflati peſtilen-
ter aëris impurum tractum plures exanthemate oc-
cumberent, quàm hoſtili ferro; at præ alijs luctuoſa
erat Biterrenſium facies, exitiali peſte cadentium,
morbo adeò ad caniculam incaleſcente, vt primùm
nobiles exteros, dehinc oppidanos penè ad interne-
cionem deleuerit peſtilentia febris. Nobiles inter
Tilla- Tilladetus prętorianorum prefectus, vir magni ani-
det. mi, prudentiçque haud vulgaris, qui armis ab ineun-
te ætate tractatis, bellóque innutritus, veteranos in-
ter magnum ſibi promeruerat nomen: at leuis iactu-
ra fuit, leuis omnium mœror, vbi eodemmet tem-
pore Cardinalis Radeſianus eodem morbo finijt;
Cardi- caput ille Sanctioris Regis conſilij, magnâ laude diù
nal de Retz. rebus Gallię præfuerat; arenim Regem in expeditio-
ne ſequutus, Sectariam hæreſim, quam reliqui ar-
mis inſectabantur, dum ſalutaribus exſtirpat cõſilijs
gloriosâ morte occumbit, condignum Cardinali

Cardinalis Radeſianus Biterris febre occumbit.

funus, qui dum Ecclesiæ Militantis dignitatem vindicare conatur, haud iniusto Dei decreto post rem gloriosiùs gestam Triumphanti ascribitur. Non antè eo in Sectarios bello iactura maior, seu consilio sagacitatem spectas, seu rebus gerendis auctoritatem.

Mauguionum Mommorancio deditur.

Mauguionum intereà, cuius aditus stagnantibus aquis natura adeò sepserat vt legionibus imperuij haberentur, eâ felicitate Mommorancius obsidet, vt quæ diutiùs propulsandam obsidionem sibi proposuerat gens maritima, ad prælium vulgò expedita, flagitiíque præ alijs capax, post duos dies nullis conditionibus subierit legem, qua viginti actis in furcam, reliquis concessum vt viuerent. Mauguiono in Massiliarguas castra mouentur, non procul hinc sitam vrbem, quam munimentis, præsidióque adeò firmauerant Montispessulanenses, vt signis explicatis, dum muris admouentur tormenta, eruperit ducentorum expedita cohors, manúmque haud segniter conseruerit, vbi magno Regiorum mœrore plumbo traiectus Baro Mompesatus, Marchioni Portesio Castrametatori in subsidium datus, paucos post dies occubuit; neque minùs ideò retrusus in vrbem hostis.

Massiliarguæ obsessæ deduntur.

Massiliargues.

Mompezat aide de Mareschal de Camp.

Posterâ die, postquam murales machinæ ruinam ediderant, in deditionem conuentum, saluis oppidanorum vitâ, libertate, & bonis. Massiliarguis in Aimarguas signa conferuntur, ea vrbs magno nuper in Galliâ Narbonensi dissidio causam dederat, Ducis Vticensis opima ditio, quam transitui percommodam detentabant Rebelles, non alio possessionis titulo, quàm publici in sectam commodi. Nec dum

Legem subeunt Aimargua.

Aimargues.

Duc d'Vsez.

vrbi Mommorancius admouerat acies, cùm animis defecti præsidiarij loco absistunt.

In Lunelli signa conuertuntur.

Post repurgatum eâ parte Sectario Rebellium semine Narbonensem agrum, Condæi exercitum Lunel. Mommorancius subit, mouendis insimul in Lunellũ castris, quæ, si Montempessulanum & Nemausum eximis, Sectariarum ea prouincia vrbium validissima habebatur. Arcem recenti subsidio firmauerant mille Cebennarum Rebelles, quibus totidem oppidani ascripti, circumductâ ex æquo muniminibus vrbe sibi virium gloriabantur abundè, quò trimestri obsidione Regis exercitum frangerent, differendo in annum sequentem Montispessulani obsidio.

Duplex oppugnatio.

Admotis non vrbe procul aciebus oppugnatio duplex indicitur, prima Condæo Principi in Castrum; altera Mommorancio incumbit in propugnaculum, quod immani mole à dextrâ assurgebat. Exin aperiri, producíque labore assiduo valla, donec ad extima fossæ munimina ventum.

Hæc Condæo Principi, illa Mõmorancio committitur.

Nondum ex æquo murales machinæ ruinam ediderant, nouóque auctis subsidio oppidanis, versurum excidio Regijs obsidium timebatur; cùm Mommorancius ~~porrectis~~ supra spem quâ vrbem oppugnabat vallis, obsessos adigit, aut oppugnationis incertæ aleam subirent, aut in crastinum deditioni subscriberent: præualuit deditionis consilium, in quam datis vtrinque obsidibus ità demùm conuenitur; vt præsidiarij ense vno, reliqua inermes, saluis libertate & vitâ absisterent; oppidanis vita, libertas, & bona sarta tecta haberentur, æquarentur solo munimina, ipsí-

Deditum Lunellum.

que muri. Ità quæ trimestris futura credebatur obsidio vix triduana fuit, nempe indesinenti tormentorum duodecim disploſione, militúmque Regiorum maiore quàm speratum audaciâ. Iactura minor quàm dici possit; quippe si Courbonem exi- Courbon. mis, Estissaceæ cohortis præfectum, qui glande occubuit, nihil damni ab hoste illatum; nisi quòd dum in muros disploditur immane belli tormentum, reboante in fistulam vento, flamma erumpens in tergum aduerso flatu resilit, vnde quinquaginta legionariorum repentina strages, actâ violentiùs in puluerem tormentarium, qui retrò asseruabatur scintillâ.

Oborto repente incendio igne corripiuntur Regiorum plerique.

Post deditam VI. Eidus Augusti vrbem; præsidiarijs absistentibus, repentina Regiorum seditione violatur fides, ferróque ad internecionem cadebat hostis, nî præfectorum vigilantia obstitisset; quos inter Praslinius, ipséque Condæus Princeps, qui restincto dissidio proditionis auctores in furcam agi iubet. Postridie repentino incendio, sorte an consultò incertum, arsere viginti ædificia, plerisque eam stragem coniecto in puluerem tormentarium igni imputantibus.

Seditione militari violata fides.

Ad eam obsidionem Condæus Princeps, primarius imperator, legatus Mommorancius, Castrametatores erant Bassompetrus, Mariliacus, Valancæus, Portesiúsque viri haud immerentes.

Pridie quàm in deditionem conuentum, Pilonus temerarium caput & vœcors, octingentis legionarijs, circumiectam prouinciæ oram deprædabatur, Regiíque impedimenta exercitus longiùs posita

Piloni cohors fusa & cæsa.

diripiebat; cùm monitus cataphractorum Guisij
Bliquy. legatus, Baro Bliquius, lectis alarijs octuaginta, in
Ribaute. eum castra mouet: Ribauto, Mansio, Gadaucurtió-
Mansés. que nobilibus in eam expeditionem vocatis prima
Gadaucourt. committitur acies, víxque milliare emensum, cùm
in hostem incidunt: non differtur quamquam nu-
mero impare prælium, accurrit Bliquius, vno'sclo-
porum fragore monitus manum conseri, productâ-
que, marte dubio, ad vesperam pugnâ, in Regios de-
mum victoria inclinat. Nocte perobscurâ dilapsis
plerisque, captos centum, sauciatos totidem, cæ-
sos ducentos memorant: Regiorum vix legiona-
rius alter occubuit, eo nobiliore victoriâ, quòd in-
cruenta fuit, vnde supra modum à Rege laudati Ba-
ro Bliquius, Mansius, Ribautus, Gadaucurtiúsque,
viri haud indigni quorum nomina posteritas sciat.

Fenoüil let. Hæc inter Fenoilletus Monspessulanus Episco- *Fenoilleti ad Regem oratio.*
pus, magnæ vir facundiæ, eruditionisque non vul-
garis, eâ Biterris coram Rege eloquentiâ in prouin-
ciæ Narbonensis Sectarios verba facit, vt debitam
iamdiu Gallicæ eloquentiæ palmam sibi ipso Regis
calculo promeruerit.

Beziers. Pesenas Rex Biterris Pedenatium, Pedenatio Lunellum *Rex Lunellum venit.*
venit, vrbem, Montempessulanũ inter & Nemausum
mediam, eo consilio, vt medio exercitu mutuum vr-
bium commercium intercluderetur, legerétque in-
terim in quam verteret arma. Attamen quia ad pon-
tem illi Latesium, milliari à Montepessulano iter erat;
iubetur Bassompetrus quingentis alarijs pontem
insedere, ne subitâ forsan eruptione, Regem præsi-
diarij vix quinquaginta stipatum equitibus, adori-

Bassompetrus Galliæ Mareſcallus.

rentur. Baſſompetrus indictâ equitum turmâ in occurſum venire, Lunellúmque, non auſo prælium hoſte, ductare Regem. Vbi laudatum ex occaſione velim heroëm magni nominis, quem eo circiter tempore Rex vnâ virtutis commendatione Mareſcalli Galliæ præfecturâ donauit.

Dùm Lunelli militare Regis conſilium in varia fertur, problematicâ multorum iudicio eâ quæſtione, quam in partem caſtra moуerentur, nempe medio duas inter vrbes exercitu, quarum alteram oppugnari neceſſum erat; Marchio Porteſius, Mariliacúſque Caſtrametatores in Sommerium arma conuertunt. vrbs erat monte circumaſpero, arce validâ, muniminibúſque, quod aiunt, magnâ ex parte regularibus; ſuburbia ad montis decliue nullis olim muris firmata, eâ arte propugnaculis, hemicyclis, ceteríſque id genus munimentis recèns circumobduxerãt oppidani, vt ipſamet pomœrij oppugnatio arduum, ingentíſque periculi opus haberetur.

Sommeriũ obſidetur.

Sommiere.

Caſtrum expugnatur.

Caſtrum haud procul vrbe ſitum, cui à Villâ-veteri nomen, ſeu quòd eâ olim parte aſſurgebat Sommerium, quod indigenis placet, mutatâ exin ſede; ſeu id nominis Caſtro ſorte obtigit. Obſidetur Caſtrum; nec diu cùm ſalua libertate & bonis loco cedit præfectus, rarioribus, quàm vt Regiam obſidionem pati poſſet præſidiarijs.

Villevieille.

Erumpit hoſtis.

Poſtridie Condæus Princeps, Mommorancius, Schombergus, Praſliniúſque habito militari concilio ſtatuunt monti admouere exercitum; erumpere hoſtis, Regióſque vltrò adorturus, in planitiem deuolare, non antè dimicatum acriùs, renouari identidem

tidem prælium nouis legionariorum delectibus vt fut rediuiuum, perennari nouis ac nouis incrementis vulnera, donec æquali hinc indè dispendio in munimenta retrusus loco cedit.

Bifariam vrbs oppugnatur.

Paulò pòst duplici verberatione actum, Mommorancio hinc, illinc Marescallo Praslinio oppugnantibus, vtrinque premitur hostis; prætoriani vigiles, Pedemontanæque cohortis legionarij, ductante Mariliaco montem ascensione superant, oliuetis adeò obsitum, vt in hostem vbique Regius miles locorum ignarus incideret, vnde cæsi plerique,

Pigcolet. quos inter Pigeoletus vir magni animi prætorianæque cohortis præfectus, qui post rem sæpius bello in Sectarios Rebelles gloriosè gestam, eâ infelicitet expeditione finijt. Sauciati Malirius, Biscarrasiúsque Reginæ familiaris, quem ad celebrem fani Antonini oppugnationem vulneratum meminimus suprà.

Pigeoletus cadit.

Maliri. Biscarras.

Eò positis rebus, vt nullum obsessis effugium, spes nullâ salutis affulgeret, vrbe præsidiarij cedunt saluis vitâ, libertate, supellectile & bonis. Quæ præcipitis victoriæ laus procul dubio vni Regis præsentiæ debeatur; perhibentibus exacti iam seculi monimentis, copijs etiam valentioribus magni Proregem nominis trimestri obsidione fruſtrà vrbem eadem me tentasse. Et hæc in Galliâ Narbonensi.

Deditur vrbs.

***

CAPVT III.

EPITOME.

Mansfeldij exercitus qui è longinquo in maius audiebat, Sectarijs perduellibus animos addit. Eius origo & mores. Quâ spe, cuiúsque in Galliam suasione venerit. describitur exercitus. conuocatur Lutetiam militare concilium. præscribitur belli ordo & formula. primorum in publicum ad eam expeditionem amor. Niuernensis, exercitus imperator renuntiatur. delegatur ad Mansfeldium orator. pleraque hinc inde dicta. fœdus ad tempus initur. Halberstadius à Mansfeldio deficit. Consaluus Cordubensis Hispanas acies Niuernensi offert. desperatis in Galliâ rebus effugium parat Mansfeldius. datos obsides dolo reuocat. Niuernensis offerendo subsidio legatum ad Cordubensem mittit, par redditurus. Dux Essuorum Niuernensis Principis primogenitus febre extinguitur.

Rumor Mansfeldiani aduentus.

DESPERATIS Sectariorum in Galliâ rebus, peruadit rumor Ernestum Mansfeldium, procurante Buillionio, eorum subsidio viginti Germanorum millibus aduentare: nec diu cùm affertur Campaniæ illum extrema, Mediomatricúmque ditionem flammâ & ferro diripere. Rem ab origine paucis expedio. Mansfeld. Metz.

Ernestus Mansfeldij Principis filius naturalis,

Germanico bello, quo Palatini legatus erat, eâ omnium licentiâ sibi militis nuper promeruit gratiam, vt qui nihil possidet, quémque fœtu velut abortiuo natura produxit, immensâ in milites auctoritate diu Germaniæ terror habitus, Cæsaris æmulus haud iniuriâ dici potuerit, donec Palatini extincta factio adegit sibi aliunde victum quęreret, quem ab ineuntè ætate non nisi incendio, patriæque ruinâ parauerat; Palatinatu ad Rhenum, Alsatiáque deiectus, in Galliam castra mouet, seu eximendis, quod à Spinolâ imminebat periculo quæ superabant Palatino confecti iam belli reliquijs; seu prædæ studio, fertilibus passim prouincijs Galliæ, pasímque etiamnùm quà Germaniam subeunt hoc in perduelles bello illæsis. His accedebant Buillionij Sedanensis Principis per legatos identidem missos suasiones, quibus supra exspectationem diues, supra ambitum magnus in spem erat, si viginti hominum millibus adforet: ab exercitu quem crebris obsidionibus iam penè confecerat sterilitas Septimanici agri, cœlíque æstus, nihil esse in Gallià quod eum copijs suis impunè grassantem morari possit. Octingenta circiter milliaria Campaniam inter & Septimaniam interiecta; nec posse Regem, etiam posthabitâ Narbonensi expeditione, nisi exeunte Autumno, regni sui ad Germaniam confinijs præstò esse. Ad æstiuos calores demissos adeò amnes, vt vbique transuadari haud ægrè possint. Posse superatâ Campaniâ in Lutetiam nullo obice castra moueri; subituras interea victoris legem vrbes in transitu quaslibet, aut numeratâ pecuniâ agri sui deprædationē redemptu-

Manifestidius quis & vnde.

Boüillõ Prince de Sedan.

Quâ spe in Galliam venerit.

Lãguedoc.

Proponitur lucrum & decus.

ras. Expugnanda in momento Lutetiæ pomœria, quorum vel minimo ditentur acies, neque futuram à periculo immunem vrbem ipsam, adscriptis in Mansfeldij militiam Sectarijs quotquot cis Ligerim mentiuntur obsequium; constituras quadraginta ad minimum legionariorum millibus acies, quibus aut coronâ cum Rege partiatur victor; aut si minùs placet aliena inuadere, ingenti pretio victoria cedet. afflictorum solamen, publicæque libertatis assertorem vocandum, pacísque, quod immenso honori ducere debeat, Sectarios inter & Regem diribitorem haud immeritò habendum; quando aut propositæ ab eo pacis conditiones, aut subeunda belli pericula.

His aut similibus suasus Mansfeldius castra in Galliam mouet. Validus illi exercitus, cui impunitas, prædæque licentia ferro vbique & flammâ latam sternebant viam, vt imperatori, non misi rapinæ, incendiísque stipendijs decem alariorum millia legionariorum totidem militarent. Præfecti legionariorum præ cæteris duo Valmesorius, & Boissinius; alariorum Marchio Durlacius, Iustoüs, Mittæus, Comes Oedemburgensis, Bellimontius Lotharingus, pluréſque alij. Primam aciem ductabat Halberstadiensis vir magni apud Germanos nominis, mediam Mansfeldius ipse, vltimam Dux Veinmarius Saxo.

Describitur Mansfeldij exercitus.

Valmesour. Boissine. Durlac. Iusto. Mitte. Edemburg. Beaumont. Halberstad. Duc de Veinmar.

His copijs Mansfeldius Lotharingiam, quam in speciem amici transitus subierat, deprædatur; exin Virdunensium; Mediomatricúmque ditiones opimas. Non differtur à Principe Lotharingo Lutetiam

Ducis Lotharingi ad Reginam codicilli.

Lorraine. Verdun Metz.

nuntius, quo Regina, Mansfeldij copias Gallic. confinia viginti prædonum millibus diripere monetur; spurium caput, inuisum cœlo, solóque hominem nullâ clementiâ, nullóque amici aut inimici agri ordine, ferro & flamma vastare agros; prædæ, cruori, incendióque assuetum Busiridem instare mansuetissimæ tota Europâ genti, vnde vehementiùs placidę Gallorum indoli à tyrannicâ incursione timendum. vastatam ab infida gente prouinciæ suæ oram; imò nisi oppositi essent valentiores alariorum acies desperatam subditorum suorum salutem.

Regina primorum consilium conuocat.

His à confœderato Principe monita Regina, militare concilium haud segniter conuocat. Nec mora, coïre primores, quos Lutetia tunc, circumiectæ- que habebant prouinciæ; adesse Brulardus Sillerius, vir prudentiâ, magnóque consiliorum momento exteris æquè notus ac Gallis, qui prouectâ ætate, laboribus, longioríque vię incommodis impar, Cancellarium magnâ gloriâ agens, sigillis tunc cesserat; (quamquam bello confecto, redintegratâ pleniùs auctoritate restitutum infrà videbimus ex voto Galliæ:) illi adiuncti Ianinus præses, Duces Niuernensis, Mombasonius, Marescallus Castræus, pluréque alij. Multa vtrinque agitata; satiúsne foret monito Rege instruendi exercitus ordinem operirisan vltrò copias rebus sic vrgentibus legere? In eámque demũ sententiam itum, vt retrahendo in Germaniam hosti, quàm citè instruatur exercitus; cui, donec à Rege nuntius, belli præscripserit legem, collatis in publicum, priuatorum donis stipendia numerabuntur. Renuntiatur exin Niuernensis, exercitus

Brulard de Silléry.

Ianin. Neuers. Mombason. La Chastre.

Præscribitur belli gerendi formula.

imperator; ad hæc ne muneri suo defuisse viderentur primores, æmulatoriè copias in eam expeditionem destinant. Niuernensis legionariorum octo millia, octingentos alarios, sclopigeros equitantes ducentos. Engolismensis, quinque peditum millia, mille supra ducentos equites, trecentos sclopigeros adequitantes (Carabinos vocant.) Dux Chaunius Picardiæ Legatus quingentos equites, quatuor alariorum millia. Dux Bellegardæus Burgundiæ Rector, peditum cohortes duas, trecentos cataphractos. Longouillanus Normanniæ Prorex, leuis armaturæ alarios ducentos, Matignonij cataphractorum ordinem, octingentósque nullis stipendijs nobiles.

Primoribus distribuuntur munia.

Angoulesme. Chaune. Bellegarde. Lõgueuille. Matignon.

His constabat Regis exercitus, quem aduentare vix castra Mansfeldij peruaserat rumor, cùm dilapsis, rebellantibúsque magnâ ex parte copijs, Galliâ absistere cogitur, vt infrà memorabimus.

Niuernensis exercitus imperator.

Præscripto in eam formam exercitûs ordine; Reginæ iussu Niuernensis in Campaniam citatis equis properat, nec mora Mousoniam arcem, cuius Comes à Magno-Prato præfectus, quam nemo dubitabat, quin Mansfeldius oppugnaturus foret, magnâ operarum contentione firmari iubet, hemicyclis, propugnaculis, præsidio, commeatu.

Mouson. Grand-Pré.

Ad Mansfeldium Oratorem delegat.

Nec multò pòst delegatur ad Mansfeldium orator, qui Niuernensis nomine pacem expoſceret; Monteræus (id Oratori nomen erat) plura coram illo præfatus, in hæc verba finem dicendi facit; in procinctu Niuernensi pro Gallo Rege triginta legionariorum millia, quæ centum millibus tumul-

Monteræau.

tuariò, nullóque ordine (quales Mansfeldij copiæ) lectis prævalerent; vi cogendum agro alieno absistere, si gratis nolit.

Mansfeldius ad hæc; calumnias esse quæcumque in se iactaret inuidia, paratum se vt Regi militaret; rogare tamen perpenderetur, quibus sumptibus ab Alsatiâ venisset in Galliam, se Palatini legatum viginti hominum millia ductare Boëmici belli reliquias, quibus cõfecto Palatino, à medio iam anni decursu stipendia desint; dari optionem quos, quótque exercitibus suis Rex ascribi velit, quibus militari lege stipendia pendi necessum sit, reliquis in Batauiam præbendæ Ordinibus opi, dono millium aureorum C C. remittendis; futurum se dein Regis Galliæ subditum, si in alienigeno solo haud indignâ remuneratione morari dabitur; natum se Principem, neque adeò abiectæ conditionis, quin Hispanorum immensa in eam causam dona, Venetorum profusam supra quàm dici possit liberalitatem spreuerit; Hispanos odio innato prosequutum, Venetos dedignatum, magno vtrisque animo illusisse; minimum esse quod à Rege exposcat, Marescalli Galliæ præfecturam, opimamque ad Lutetiæ viciniam ditionem, Marchionatus, aut Comitatus titulo.

Habitus oratorem inter & Mansfeldium sermo.

Niuernensis vanâ spei imagine Mansfeldium deludendum ratus, missos ad Regem à se codicillos monere, quibus propositæ conditiones, quæ eius vnius arbitrio stabant, aperirentur; ferro interim abstinendum, præscriptâ donec lege, Regis diplomate amicus imò & Gallus habeatur. Ille trans

Fœdus ad tempus initum.

Mosam ad Lotharingię confinia posítis castris commeatum à Niuernensi, exercitui suo fame iam tabido expoſcere, quem alioquin morari haud possit, quin parando victui transmeato amne diripiat Galliam. Res ità habet; conuenitur in munitionarios, quos vocant, certo numero panes, qui in dies Mediomatricum vrbe in Mansfeldij castra asportarentur; donec Mediomatrices longioris moræ, & impensę pertęsi negatâ annonâ adigunt, vt amne transuadato, etiam inuitus in Galliam castra moueat. La Meuſe.

Mouſono, arci ad Galliarum limites haud inualidę, admouebantur hostis acies, cùm Marchio Dampetrus, manu expeditâ erumpens, captâ supellectile, sauciatis pluribus, cæsis excursorum sexaginta reliquos in fugam agit. Mouſon. Dampierre.

Halberstadius à Mansfeldio deficit.

Hæc inter Dux Brunsuicensis Halberstadius, seu nobiliorem animum prædæ, incendióque accommodare graue erat; seu Mansfeldij dedignabatur imperia, duo alariorum millia, obluctante imperatore in Batauiam ductare parat; ortâque postridie seditione, totidem nullo prefecto equites castris absistunt, obuia quælibet in prædam, seu victum rapientes. Consternatus ad hæc imperator, nihilque hærens, quin aut initâ coniuratione vniuersus rebellaret exercitus, aut secum rebelles auderent prælium, Comitem à Magno-Prato rogat mutuâ confœderatione pacisceretur. actum ità; datur Dux Veinmarius Saxo in obsidem fidei, octóque tormenta bellica, quę Mouſoni, velut in pignus præfectus asseruaret, donec in propositas conditiones Mansfeldium inter & Regem conuentum. Brunſuic. Halberſtad. Veinmar.

Consaluus

Gonçales de Cordoüa.

Consaluus Cordubensis Regis Hispaniarum legatus, qui Mansfeldij premebat vestigia, conseruandis ea parte Hispani ditionibus, ad Luxemburgensem agrum, Hispani ditionem, non procul à Mansfeldio posuerat castra, cùm auditâ crudelitate, quam prædo nothus in Gallos exercebat confœderationis religione Antonium Contreram ad Niuernensem mittit, qui auxiliaribus copijs oblatis, magnâ Principis gratulatione dimissus est.

Hispanus Gallo auxiliares copias offert.

D. Antonio Cõtreraz.

Halberstadius, quem supra rebellantem vidimus, rariore milite quàm vt in Batauiam solus penetraret, renouato fœdere Mansfeldio iungitur: donec desperatis in Gallià rebus, in discessum, sin mãuis in fugam mutuò conuenitur: retrahendis tamen obsidibus, quos Comiti à Magno-Prato Mousoni præbuerat, addictum se nullis conditionibus Regis obsequio simulare, longioríque tædio morę paratum, vt dimissis exercitus sui impedimentis, sex feminarũ millibus, ascriptísque Batauorum militię, quos Rex habere noluisset, Cassinam Niuernensis castrum rectà pergeret Proregis imperia subiturus, quoad sibi à Rege formula belli præscriberetur. His suasus Comes, bona fide Ducem Veimmarium Saxonem dimittit, tormentáque abduci patitur. quæ Mansfeldius, ne velociùs abeuntem, secundùm viam solo aspero morarentur, Sedani in depositum Duci Buillionio linquit, quæ exin audio sibi iure dominij ab eo vindicata, magè pignus creditæ à se Mansfeldio pecuniæ, quàm depositum asseuerante.

Halberstadius ad Mansfeldium redit.

Dilabuntur Germanicæ acies.

Paulò pòst, plaustris, viæque quibuslibet impedimentis subditur ignis, nullàque ægrorum caritate,

quos ruſtici dein per agros, & prata, velut pecudes mactabant, abſiſtitur.

Gallus Hiſpano ſubſidium offert.

Per Hannoniam Batauorum Ordinum ſubſidio properabat, cùm Conſaluus Cordubẽſis Iuodio, vbi ſtabat in armis; ire in occurſum ſtatuit. Hæc inter, miſſi Regio nomine à Niuernenſi ad eum Oratores, monent ſi Gallicis copijs, quæ iam in procinctu erant, Hiſpanus indiget, paratum Regem vt confœderato Principi ſubſidium mittat. Vnde laudatus Niuernenſis, quòd, ne expectato quidem Regis ſuper eâ re imperio, magnitudine animi ab Hiſpano, qui iam antè Gallis copias ſuas obtulerat, vinci noluiſſet. Atenim fatis vulgò, nullo ordine lætis triſtia miſcentibus; incruentâ potitus victoriâ Niuernenſis, primogeniti ſui, Ducis Eſſuorum, ſpei maximæ Principis funere in immenſum affligitur; qui dum ad quartam ætatis Olympiadem placidè properat, implacidâ malè afflati aëris peſtilentiâ finit, cœli intemperiem impuro copiarum Mansfeldij halitui pleriſque imputantibus. Malè ſit ſpurio Principi, qui vaſtatam ad Germaniæ confinia Galliam Principe haud illegitimo viduauit, qui magnę indolis manifeſta ſigna, adhuc in teneris agens, præbuerat ſæpius, non indigna Mantuanæ proſapiæ ſoboles. Hic Mansfeldianæ in Gallia deprædationis exitus, quam Buillionio velut auctori debitam nemo tunc ambigebat; indignâ Gallo in patriam, Regémque ſuum proditione, cui vltor haud immeritò debeatur. Inſtructâ dein acie ad Hannoniæ limites Mansfeldium inter & Cõſaluum pugnatũ, vbi magnâ vtrinque ſtrage, non probè liquet penès quem victoria ſteterit. At hæc nihil ad nos.

Hainaut. Iuoy.

Rhetelois.

Moritur Dux Eſſuorum.

Buillionius proditionis poſtulatur.

CAPVT III.

EPITOME.

Præsidiarij Rupellani, deficiente stipendio in oppidanos rebellant. Sueßio impigrè imperatorio munere fungitur. ordo exercitus, Castrametatores, præfecti, militum numerus. Pompeij Tragoni opificis Itali acerrimum ad manualia opera ingenium. Crucigalero exercitus Regius Lalæum venit. describitur arx Ludouicæa. Erumpit in Regios hostis. Mediâ viâ subitaria claustra excitantur, in vrbem retruditur. Angli à Rebellibus ad Regios deficiunt. desperata Rupellanorum, terrâ marique salus. Themistius Montalbanensem agrum ferro & flammâ vastat, vineas solo æquat. Carmanij in Fuxenses expeditio. Expugnantur Mirabatum, Peiratum, Bastidas Limbrassacumque Lerani ditiones opimæ. Lerani vxor marito vltimam naufragij tabulam saluam habet. struuntur Castaniaco insidiæ, quas ingenti prælio euadit. commendatur eius, nobiliúmque virtus.

RVPELIANOS terrâ, marique fatigatos iam in stipendia ærarium, in victum annona deficiebant, quando repentinâ in oppidanos coniuratione conductitijs rebellantibus numerantur de publico tria aureorum millia, adactis triginta oppidanis, vt ea vrbi in mutuum darent, vnde eâ pecuniâ, maritimæque oræ deprædatione substitit aliquandiù classis.

Præsidiarij Rupellani in oppidanos rebellant.

Arx Ludouicea.

Ex aduerso ad continentem nihil muneri suo deerat Suessio Princeps, quinimò Vitrij legati sui prudentiâ, Pompeiique Tragonis arte mirabili, admotis vrbi aciebus regijs, arcem in immensũ exstruxerat, vnde viginti quatuor tormenta bellica indesinenti disploſione tonabant; rem, quę etiamnùm hodie Rupellanis exitio vertat, paulò altiùs repetamus.

Ordo Sueſſionis exercitus.

Suprà memorauimus, armorum ad Rupellam imperium Sueſſioni Principi delatum, cui legato Vitrio merebant ſex legionariorum millia, ſexcenti alarij; peditum Caſtrametatoribus Auriaco, Seneterrâ, Burguióque Leſpinaſſio, qui vnus, idémque eſt, contrà quàm à Mercurio ſcriptum, equitum Marchione Nigellano; cohortibus, Comitis Sueſſionis quæ prætoriana erat, Campaniæ, Chatelierbarloti, Caſtribaiardi, Menileti, à ſanctâ Gemmâ, San-Viuiani, Baronis Malioti, Valetæi Hieroſolymitani equitis, Seneterræ equitis, Ribeiraci, & Vicecomitis Auſteli; alariorum ordinibus Reginæ parentis, Reginæ coniugis, Sueſſionis, Nemouriſij, Mareſcalli Vitrij, Vernolij, Comitis Moreti, San-Lucani, Braſſaci. His aderat magni opifex ingenij Pompeius Tragonus Italus, qui inaudito ſuperioribus ſeculis auſu portus Rupellani oſtium, cui milliaris latitudo eſt, immani catenâ claudebat, nî militari conſilio viſum ſatius, terrâ arcem exſtruere Rupellæ æmulam, quæ vallo ad oſtium ducto (lineam vocant) infeſta tormentorum diſploſione tranſitum inhiberet.

Auriac. Seneterre. Bourg Leſpinaſſe. Neſle. Chatelier-Barlot. Caſtelbayard. Saincte Géme. Sainct-Viuian. Maliot. Ribeirac. d'Auſtel Neimours. Vernueil. Moret. Sainct Luc. Braſſac. pompee tragon. Iarrie. Croix-Chapeau. Laleau.

Pompeius Tragonus magni ingenij opifex.

Exercitus Lalæum uenit.

Struendæ ex deſtinatione arci Iarriâ & Crucigalero, vbi diu metauerant acies, Lalæum itur; locus

ex aduerso erat, parando commodissimus munimento, marique claudendo Rupellanis subsidio; pugnatum hîc strenuè, obsistentibus pro virili Rupellanis. Vitrij tamen animo & virtute Lalæum exercitus subit, haud milliari ab vrbe.

Descriptio Ludouicæ arcis.

Le fort S. Louis.

Designatum exin Rupellam inter & Caput lignеum, ingens munimentum, cui à D. Ludouico inditum nomen, quod superstructis ad latera propugnaculis quatuor, in quadrum assurgens, vallis hinc inde, quà Oceanum spectat, in stadij longitudinem ad littus vsque excauatis, intermedio centum hexapodum spatio, in eam partem porrigebatur

Chef de bois.

quà Ligneum Caput alluitur mari; vbi propugnaculum ingenti item mole excitatum infestâ colubrinarum displosione prohibebat naues à portu.

Erumpit hostis.

Rupellani, quibus arce Ludouicæâ prærepta libertas, præcipiti Iulio sexcentos legionarios, quadraginta alarios in eam emittunt, stipabant plaustra pleraque, nempe struendis tumultuariò claustris, vbi Regij fortiores erumperent. Munimentis, nullâ Regiorum displosione aduoluti, hærere in vestigio primùm, anxij quid tam alta silentia augurarentur;

Maliot.

dein Malioto qui agebat excubias inhibente maiore quàm antè silentio displosionem, pedem tantisper referre, insidiarum metu, donec Suessio phalange instructissimâ adfuit. Ad hæc impares Rupellani, plaustra quibus tegebantur opponere Regijs,

Claustra tumultuariò excitat.

claustra, quæ moles tignorum importuna, interiectę trabes, hastatique ad angulos faciebant imperuias; quò tamen infestâ tormentorum in eam partem ab vrbe collimatorum displosione peterentur Regij;

effugium simulant, rati vbi pedem referrent sequuturos magnâ contentione Regios: atenim Comes Auriacus fraude agnitâ in aliam partẽ acies ductat, displosáque tempore eodem tormenta ab vrbe, nauibúsque XX. si lixam eximis vnum, qui miserè discerptus est, nihil Regijs damni intulere; pleriſque oppidanorum, Sueſſionis muralibus machinis, quas in fugientes collimarat cæsis, aut sauciatis: quâ die memorant Sueſſionem admotis propiùs loco oportuno tormentis, quadraginta in vrbis ædes ictus, magnâ ruinâ displosisse, quod Rupellanis, qui se paulò antè terræ, maríſque dominos gloriabantur dedecori vertit, Sueſſioni, Regiíſque armis honori.

In vrbem retruditur.

Anglorum manus à Rupellanis deficit.

Postridie Anglorum delecta manus in speciem eruptionis, præmisso Oratore, Sueſſionis tabernaculum subit, pacémque orat; paratos se, vt gratis Regi militarent, qui Rupellæ inediâ tabescebant, fame extinguebantur. Sueſſio habitis amicè gratijs nihil indigere alieno subsidio Regem, qui sternẽdis hostibus plus æquo sit fortior datur exin transfugis Nannetes vsque commeatus, vnde in Angliam soluunt. Rupellani vbi agnitum dilapsos Anglos, eorum præfectum ignarum effugij, non aliâ causæ cognitione agunt in vincula, rati proditionis auctorem, qui patibulo dein suffectus, an fuerit dimissus, non probè liquet. Nantes

Afflicti terrâ marique Rupellani.

Hic Rupellanorum ad ineuntem Autumnum status, quibus annona, lignúmque intercluso Regiorum nauigijs portu, arcéque Ludouici inhibente transitum, adeò deerant; vt in singulos dies stipendiaria annona vnciatim militi distribueretur;

rari præsidiariorum ordines, oppidanique, pars nuperâ ad Olonias arenas clade cęsis, pars sauciatis, aut ægris, nihil vrbi virium superabat præter nauigia centum, quæ milite, bellicísque tormentis ex æquo instructa infestabant maritimam plagam, quamquam suas illis fortuna vices, bello iam penitùs confecto, rependet infrà.

Interea ad Aquitaniam vlteriorem Marescallus Theminius opima, ingentísque spei Montalbanensium vineta depopulatur, non alio subsidio, quàm lectis tumultuario vrbium circumiacentium copijs, si Meruillij alariorum, Tolosæ quem Mollierius ductabat legionariorum ordines eximis, cataphractósque centum, qui prouinciarum Propręctores bello vt plurimum stipant. Constabat tribus circiter legionariorum millibus exercitus, cùm mille rustici, totidémque exercitus lixę, perticis, falcibúsque prægrandibus, post admotas non vrbe procul acies, ad Montalbanensium conspectum iubentur solo æquare vineas, dum miles ex aduerso stabat in armis. Mombrunus, quem suprà prefectum vrbi memorauimus, duobus prœsidiariorum millibus ire in occursum, ratus opprimi posse militem, vinearum depopulationi intentum; atenim spem fefellit euentus: quippe commisso eo munere rusticis, lixísque vt suprà dictum, in quadra agmina diuisus miles in vestigio prœstolabatur hostem, quo factũ, vt Mombrunus haud segniter retulerit pedem. Ad hęc Regij nobiles Meruillius, Arpajonus, Ialenqus, pluréque quos ductabat Theminius ipse, prœlij æstu in hostem ferri, collatísque leuiter signis ad suos in

Theminius agros Montalbanensiũ vastat.

Meruille. Lamoliere.

Vineta diripit.

Arpajõ. Ialenques.

Magna imperatoris audacia.

circulum regredi, tentato ad fastum magè prælio, vano gloriolæ apparatu, quàm inferendo hostibus damno, quod Gallis inueterati moris est, plerumque contra militiæ disciplinam.

Posterâ die, collatis trans fluuium signis, leui obice, æquantur solo ingenti operarum contentione vineta, quod Mombruno supra fidem dedecori vertit, quem nemo dubitabat posse (si quid habuisset ingenui) æquo Marte cum Regijs manum conserere, haud dispari præsidiariorum, ciuiúmque Montalbanensium numero, vrbísque vicinià, quæ fusis asylum pollicebatur; victoribus promptum ad captiuos, prædámque transmittendam receptaculũ. Enimverò ne tentatâ quidem ab hoste velitationis aleâ vastatis, direptísque vineis Theminius victor ingenti populi acclamatione loco absistit; vnde magnum sibi promeruit nomen.

Hostis etiã Regius fortior non audet prælium.

Dum ad Rupellã, Montalbanúmque hæc ità geruntur, Comes Carmanius, Fuxensis prouinciæ prætor, duobus circiter legionariorum millibus, cataphractis centum, Fuxensium oram diripiebat, maximè Baronis Lerani Sectariorum eâ prouincià Rebellium imperatoris, cuius prædia, opimásque ditiones Fuxensis ager habet, priuatorum id odijs gestum, an in publicum amore, liberandæ scilicet à tyrannica dominatione prouinciæ, incertum.

Carmain.

In Fuxenses expeditio.

Leran.

Ineunte Iunio ad Rupem Vlmeti conuenerant cataphracti centum, mille supra quingentos legionarij, quibus exin adscripti prouincialium plures: coïerant item eôdem loci Leuius Mirapiscensis Marchio, Lerano gentilis, fratérque ex sorore, Baro Chalabræus

Instruuntur Carmanio imperatore acies.

La Roque. Bolmés

Léuis de Mirepois.

Chalabræus prosapiâ, animíque magnitudine illustris, indigenæque nobiles, quibus Mirapiscensis Episcopus, procurandæ militi annonæ adiunctus.

Mirabat. Habito districtè consilio placitum in Mirabatum castra moueri: arx ea ad Fuxensium confinia, Leranęæ ditionis erat. Primam aciem ductabat Baro Chalabræus Castrametator: nec diu cunctatum, cùm admotæ acies muris, dato oppugnationis signo irrumpunt; pugnatum hîc diù, seu præsidiariorum pertinaciâ, seu quòd nullâ tormentorum disploſione præuiâ, muri ægrè ascensione superabantur: attamen inclinatâ in vesperam nocte expugnatur Castrum, nullâque misericordiâ ad internecionem cadunt Rebelles; nec priùs loco ceditur, quàm subditus ignis çquasset solo arcẽ, circumiectásq; domos. *Mirabatum expugnatur.*

Le Peirat. Paulò pòst in Peiratum Lerani item Castrum signa conuerti placuit; at arduum opus murali tormento destitutis Regijs; neque enim sperari expugnatio poterat, nisi aut consternatis indesinenti disploſione præsidiarijs, aut editâ quantùm satis foret oppugnantibus intromittendis ruinâ. Nemine tamen obsistente, suburbium, positæque circum ædes, Lerani feuda diripiuntur; donec tormentis quæ breui adfutura sperabantur, vrbem ipsúmque Castrũ expugnare daretur. Exin Castaniaco, Sectariorum ad Fuxensem agrum flagello, vastandi Apamiarum, Sauerduni, Maserensísque agri munus incumbit, quod postquam magnâ Rebellium iacturâ factum, Allemanicam arcem nuper à Barone Lerano interceptam minoris modi tormento expugnat.

Pamies. Sauerdun. Maseres. Le fort des Alemans. *Castaniacus ager Rebellium vastat.*

Præcipiti Augusto, aucto nouis delectibus Carmanij exercitu tribus peditum millibus, centum quinquaginta alarijs, centum sclopigeris adequitantibus, procuratis Castro-Nouo-Arrij tormentis duobus, militiæ præfectis Marchione Mirapiscensi, Chalabræo, Viuario, Baccio, Castaniaco, Dalono, Bastidæóque, in Peiratum expeditio indicitur, plerisque priuatorum, vt suprà attigi, odio imputantibus, quòd Leranus vnus eâ expeditione petebatur. Infeliciùs muris admotæ acies: quippe Baro Marqueinius, Brossæúsque nobiles, præsidiarijs indesinenti displosione propulsantibus Regios, plumbo cadunt; vnde irâ incensus miles, non expectatâ ex æquo ruinâ, postridie eâ contentione vrbem, Castrúmque adpugnat, vt irrito præsidiariorum conamine, expugnatis, post cæsos ad internecionem Rebelles, reliqua sibi addixerit ignis.

Peiratum à Regijs expugnatur.

Le Viuié. Bacs. Dalou. La Bastide. Marqueein. La Brosse.

Non procul inde, commercio prę cęteris florens vrbecula, diues opum, Bastidam appellabant, eiusdẽ Lerani feudum nobile: illuc quoque motis castris, leuiori prælio expugnatur; nisi quòd Daloni frater ad primos accessus occumbit, neque prędidiarijs parcitur neque vrbi; illi ferro vltore cadunt, hęc flãmâ.

Capitur Bastida.

La Bastide.

Kal. Septemb. ridente tam blandùm fortunâ, Limbressacum, haud inualidum eiusdem Lerani castrũ tentari placuit; arx prędterquàm quòd genio loci fortis, munimentis, prędidióque firmata, vt positum suprà Carmanij vires facinus crederetur. Agnoscendis de more muniminibus, prędmissus Catellus eques plumbo ad tibiam vulneratur. Nec mora, admoueri non procul acies, produci valla, donec tertio à prima

Limbressacum obsidetur.

Limbressac. Catel.

obsidione die, disiectis hemicycli muniminibus,
Castanet. Castaneto præfecto eius oppugnatio demandatur; manus vtrinque conseritur strenuè, donec victus Regiorum numero & audaciâ, hostis in vrbem retruditur.

Posterâ die, indictâ oppugnatione, per auia dilapsi Rebelles, vrbem suam victoris arbitrio linquunt, quam, nihil dispari reliquis fato, absorbet flamma, vix residuis hodie Castrorum vrbiúmque vestigijs. *Vrbs ab hoste deserta.*

Hæc inter, Sectariorum infortunatissimus Leranus, qui Fuxensis prouinciæ Comitiorum Rupellanorum nomine, prætorem agebat, Masaresij, lugebat Castrorum suorum ruinam, eâ, vt aiunt, Rebellium mali erga imperatorem suum animi demonstratione, vt nihil in debacchantes eâ expeditione Regios tentarint, seu inuiso illis Lerano, seu quòd mâlim merâ impotentiâ.

Iam Carmanij, Regiorúmque nobilium virtus, eò Lerani fortunam deduxerant, vt ex amplo patrimonio vna illi Leranea domus supereesset; cùm indictâ vltimùm in eam expeditione, victori in occursum venit Leuiensis Leranea Marchionis Mirapiscensis soror, rogátque afflicto, fragilíque sexui bella ne inferat, sat vindictæ, sat gloriæ, sat decori Regio datum, nihilóque minùs futurum victorem, qui prostrato viro vxori pepercerit, Catholicam se, eiúsque familiæ, quæ magnum in prouinciâ nomen sortiatur; fratrem habere, cuius à Carmanio, in prouinciâ, auctoritati & nomini debitum victoriæ decus haud immerito dici possit. crudelem illum nî *Lerani vxor saluũ illi Leraneum castrũ præstat.* *Eius ad Carmaniũ oratio supplex.*

saluti sororis, agnatorúmque prospectum velit. minimum esse quod flagitet, capras Leraneæ ditionis vrbes quatuor, deletos ad vnum oppidanos, vastatos ferro & flammã agros, direptam domini, subditorúmque supellectilem, ne ipsa quidem pristinæ dignitatis vestigia supereſſe, perijsse coniugi suo omnia, in æternum seu priuatorum, seu Regiæ vindictæ monimentum; petere id vnum sibi innocenti & Catholicæ viuere liceat, quę nec factionibus Sectariorum subscripserit antè, nec suum posthàc Rebellioni suffragium datura sit. Nihil nobilissimæ olim familiæ, nihil ab vniuersa ruina resídui esse supra Leraneum Castrum, quod sibi à coniuge commissum, lubens Regi cedat, si prædæ, incendióque parcitur. Ad hæc Carmanius vir mansuetæ indolis; comitate erga sexum vrbanâ; Subscribere se, inquit, supplicibus votis, Castrúmque Sectarij in Regem suum perduellis, Catholicæ coniugi concedere dum promissis staret; quamquam collata indebito, vt videbatur tempore, in feminam gratia, illi stolido populi iudicio in peius vertit.

Struuntur Castaniaco insidiæ.

Leuibus velitationibus exacto Septembri, Lerani animum tandem aliquando vindictæ ardor subit. Alariorum Carmanij ordo, præfecto Castaniaco, eo furore vastabat Fuxensium Sectariorũ agros, vt æstiuâ sibi messe prępreptâ, spem omnem autumnalis exuerent: cùm operę pretiũ militari cõsilio visum insidijs tentare fortunã, quę se aperto Marte tã pertinaciter prodebat auersam; nec mora vocatis Apamiarũ, Sauerduni, Reuelli, Masseresij, circumiectarúmq; vrbium stationarijs, sexcentos pedites, alarios centũ & Reuel.

Belpech Mótaut quinquaginta leguntʒ auditóque Caſtaniaci alarios in procinctu eſſe, vt Bellipodio Altimontium irentʒ ſyluis amne medio interiectis, inſidias locant.

Soluebatur intereà Caſtaniaci agmen, ſeu dilu- *Alacrendis in prælium Regius præmiſſi ab hoſte alarij.*
dia quærentibus alarijs, longiore iam expeditione fatigatis, ſeu priuatim ità ſuadebant res cuiuſque
Mauric. La Baſtide. familiares; Mauræus iam appetente luce abſceſſerat, Baſtidæus receptui in domum ſuam canebat, conſcenderátque equum, cùm affertur, expeditam alariorum turmam non procul Regiorum diripere
Bacc. ædes. Caſtaniacus nihil de inſidijs cogitans, Baccium fratrem decem alarijs, ſclopigeríſque equitantibus quatuor, iubet inſtare hoſti; donec ipſe reliquum agmen in prælium ordinaſſet. Baccium ſequitur delecta manus, quæ vix in conſpectum venerat cùm hoſtis fugam adornare, ſequi laxioribus habenis Baccius, premere non procul fratris veſtigia Caſtaniacus frater, quem triginta circiter alarij ſtipant; atenim inſidijs vndique circumuoluto Baccio nihil damni illatum, datúſque liber tranſitus nullo obicè, eo nempe inſidiatoribus animo, vt Caſtaniacus, cuius vnum caput petebatur, frequentioréſque cum eo alarij ſequuti Baccium in caſſes incíderent; nec ſpem fefellit euentus. Caſtaniacum circumſiſtunt quingenti legionarij, centum quinquaginta alarij; vt à tergo, à fronte, ad latus, vtrinque incumberet hoſtis. Ille nihil deſpondens animum, ſuos primùm hortari fortiter capeſſerent prælium, nec niſi fugiendo Parthorum more dimicarent: quia tamen premebat acriter hoſtis, identidem actis in gyrum equis redibant in hoſtem, leuí- *Caſtaniacus in inſidias incautus euadit.*

que conamine morabantur, donec iterum laxioribus habenis in fugam prorumperent : nunquam audaciùs tam iniquâ prælij lege à triginta alarijs, in septingentos pugnatum, cęditur Monscluſius Merullaneæ familiæ ſtrenuus eques, qui vix adoleuerat, Aulixius, Peirerianus veteranos inter vir magni nominis, metationúmque in eo equitum ordine procurator. Laudem partæ in fuga victorię promeruit ſibi Caſtaniacus, cuius ijs expeditionibus virtutem, ſi dixero ipſis hiſtoriarum veteribus monimentis, quæ portento fabulas ſapiunt, exemplo carere, vix condignam heroï rependero laudem. Commendatus item Carrieranus Toloſas, Baſtidæus, meliùs dixerim vno verbo laudatos omnes, qui, nî obſtitiſſet virtus pluſquàm heroïca, vitam exempto nemine, in armis poſuiſſe debuerant.

Monclus. Aulix. Lapeirriere.

Commendantur ea expeditione Caſtaniacus, nobiléſque.

Carrierre.

Retractis ab hoſte in Bellipodium Regijs, tympanis ſonantibus, expaſíſque ſignis in Maſereſium perduelles ſe recipiebant, cùm Baccius, Caſtaniaci excurſorum ductor, retruſis in vrbem Rebellibus quos inſectatus diu fuerat, equis ſudore madentibus, defectíſque redit; nec diu cùm detectis ſeptem hoſtium ſignis, regredi inglorium, progredi temerarium ducens, nullo in ſpeciem timore in veſtigio hęret; atenim fuga exitialis erat feſſis equis, neque alia in promptu via, niſi quę Maſereſium ductabat. Ad hæc hoſtis, quo impellente incertum, inglorié tamen ſuprà quàm dici queat, non auſus prælium, diuerticulum longiori circulo quęrere, quod ſalurem Baccio attulit, qui deſperatâ magis per effugium ſalute firmauerat in arenâ veſtigium, ſpecie

Belpech Maſeres.

Baccius remeans in hoſtem incidit.

conserendæ manus, quàm quòd salutem prælio sperare auderet.

Postquàm ad eius conspectum à dextrâ dilapsi Rebelles, pergere ille, infortunati quid de Castaniaco fratre eò auguratus, quòd vox nulla, nullus tubarum clangor exaudiebatur; nec iam dubitabat, quin cæsis ad internecionem alarijs suis, frater quem, vnam furori suo Rebelles victimam appetebant, gloriosâ morte finijsset; cùm in cadauera secundùm viam incidit; agnitóque suorum ore (nudâ enim nullo cultu, præreptis ab hoste vestibus iacebant, spectaculum triste) nihil addubitat quin insidijs interceptus frater, suos inter occubuisset, quæsitóque diu nec inuento cadauere, creditum, odio heroïs ab hoste abductum, cùm nuncius fratrem, alariósque ferè omnes Bellipodium reduces nionet. Dignam expeditionem quę primarias inter, eo in Rebelles Sectarios bello, ascribatur, quâ tam iniquo marte cæsi hostium XV. Regiorum vix totidem.

Bellipodiis illæsus euadit.

CAPVT IV.

EPITOME.

Nouo legionariorum delectu Vindocinenses fortior de Britextæa obsidione cogitat. simulatâ in fanum Pauli obsidione in Britextam signa conferuntur. (ingitur non vndique tamen, quod malè caput est, vrbs quamquam angustior. Subsidium vrbi quâ patebat planities

libera, infertur. adpugnatur irrito conamine propugnaculum. nouo subsidio fortiores obsessi nouam spem induunt. Arpajonum inter & Vindocinensem rixæ. oppugnatio nuperâ infelicior. Obsidio soluitur. accusatur tacito populi murmure Vindocinensis. eius apologia ex sagacium mente. militum, præfectorumque in eumdem querelæ. Theminius impetratas copias in Montalbani expedionem ducit. Masnaüs salutem publicam miserè prostitutam lugens, dolori succumbit & moritur. Theminius arces Montalbanum circumstantes recipit, ignémque Sectariorum prædijs subdit.

Duo legionariorum millia Vindocinenſis acies augent.

VINDOCINENSIS post desertum ab hoste Lombercium, receptásque minoris momenti ad Montalbani viciniam arces duas, transmeato Tarno in Narbonensem sibià Rege demandatam prouinciam redit; nec dum Vaurum venerat, cùm Britannicam Comitis Maritimæ eius filij, Griniautíque cohortes adesse relatum, illam supra ducentos mille legionarij, hanc circiter mille, expediti omnes componebant. His copijs auctus, quò moueret castra dubius, militare concilium conuocat, in variásque sententias itum; pars fanum Pauli Amiatensis, pars Britextam obsidere volentibus: prævaluit tamen Britextea obsidio; tum quia fanum Pauli, minoris momenti vrbecula habebatur, leuioribus etiam eâ expugnatâ in Regios cõmodo & honore; tum quòd positis circumquaque Sectariorum Rebellium arcibus, non adeò in facili erat eius expugnatio, quin circumiectæ hostium vrbes, pericu-

ta Vaur.

Martegucs.

De Britextea obsidione consilia.

s. Paul de la Miate.

Britexte.

periculosum opus inducerent. Quò tamen facilius interciperetur destituta præsidio militari Britexta, spargitur in speciem arcani tacitus rumor, postridiè castra in fanum Pauli mouenda, minúsque firmatam vrbem, in spem deditionis proximæ, obsidendam. Peruadit Britextam, Castrum Albigensium, circumiectásque Rebellium vrbes hic rumor; nec mora quod paulò antè Britextam subierat militare præsidium, nocte intempestâ absistens fano Pauli succedit: cùm Vindocinensis doli, prudentiæque haud expers, signa in Britextam impigrè confert, priúsque muris acies admouet, quàm adesse Regios agnitum.

S. Paul. *Simulatur in fanum Pauli expeditio.*

In Britextam castra mouentur.

Iescure. Cingendæ vrbi Lescurianæ Albigensium cohorti, alariísque cura incumbit; attamen quod fuit mali caput, non nisi eâ parte cingitur, quâ oppugnari placuit; locatâ non vrbe procul Pibracij cohorte vnâ, ad Monticelli decliue quà venturum hostile subsidium timebatur. Vnde procul dubio ortum Regiorum excidium, commeatu, subsidióque, sæpe hosti illatis; libera circumquaque in vrbem, nisi quà oppugnabatur, planitie. Centum quinquaginta legionariorum subsidio aucti præsidiarij, Chapesij, Susaíque cohortibus, dum propugnaculum editâ ruinâ oppugnant, ingentem cladem inferunt, propulsántque; quamquàm non incruenta illis victoria fuit, quippe eâ oppugnatione tot Rebellium cæsos memorant, vt petituros subsidium nouum Oratores statim ad vrbes circumpositas delegarint, quod dum illis nouo delectu paratur; Vindocinensis stationes locat, quà nuper auxi-

Vrbs cingitur.

Subsidium obsessis illatum.

Propugnaculum irrito nisu à Regiis oppugnatum.

liares copiæ subierant vrbem; seriùs tamen, segniusque.

Interceptus, dum viam in vrbem per anfractus quærit, Rebellium explorator, Vindocinensi sistitur, proditúmque codicillos obsessis in solamen afferre, quorum secretum in abdito fuit; notis hieroglyphicis, arcanum tegentibus: rogatus diù rem nostris ænigmaticam aperire, maluit pertinacis vesaniæ in furca pœnas luere. Paulò pòst nocte concubiâ legionarij ducenti, expeditum obsessis subsidium, eademmet quâ nuper viâ, leui non nisi duorum vigilum obice in vrbem dilabuntur, fugientibus turpiter Regijs, qui ad fossam medio excauatam itinere, loco oportuno agebant, vnde in Villeroij cohortem, cui eâ nocte excubiarum incubuerat munus, accusatio grauis; actúsque in vincula, cui eâ statione delatum imperium primipilus: proditionis, seu imbellis animi postulatione (nam vtrumque bello capitale est) patibulo suffigitur.

Subsidium obsessis infertur.

In furcam actus primipilus.

Agnitum ab imperatore, præfectísque iam seriùs, præposterum fuisse consilium, quo vetitum milite vrbem cingi, nisi quà oppugnaretur. Hæc inter adesse à Rege nuntius, quo Vindocinensis, nisi triduò vrbs expugnabitur, obsidionem soluere iubetur, rectáque Montempessulanum pergere vbi, tunc belli moles. Ille in spem deditionis, protelare in dies, cùm affertur tentandæ prælio instructo fortunæ aduentare Malausium, quem quatuor legionariorum millia, quingenti alarij, iustus in eam expeditionem numerus stipabant. Arpajonus Castrametator, qui ea forsan die ex officio agebat excubias,

A Rege nuntius iubet obsidionem solui.

Ad nuntium aduentus hostium Arpajonus ire obuiam parat.

vir magni animi, manipulum legere, iturus hosti obuiàm, quando Vindocinenſis, ſorte an conſilio in eam partem accurrens, magnum facinus auſum increpat, vetátque in occurſum ire. Arpajonus ſibi ſtationem in eam diem præfecto id poſſe inhiberi negans, aut iturum ſe obuiàm adijcit, aut neminem. contrà imperator, ſuum eſſe legem bello dicere, ſibi imperia, quibuſlibet alijs delatam à Rege obſequij gloriam. Arpajonus ad hęc, legem veteris Gallorum militiæ opponere, quâ accurrenti in obſeſſorum ſubſidium hoſti, qui tunc excubat Caſtrametator, occurrere iubetur; eam belli legem imperatricem eſſe, cui ipſum imperatorem parere deceat. Iuſſus tamen aut mori, aut firmare in vallo veſtigium; reſpondit, nec hęſurum ſe loco, dum ceteri dimicarent, ſibi inglorio; nec erupturum in hoſtem, quando ſic vnâ placiti ratione iubebatur; futuram tamen poſtremam eam legem, quam ſibi Vindocinenſis dixerit, detrectandis impoſterum à ſe quibuſlibet ad eas expeditiones muneribus, quibus ille imperia dabit: nihil dein moratus caſtris abſiſtit magnâ animi virtutiſque famâ, quòd tam acriter imperatori, qui iam apud milites, iure an iniuriâ, malè audiebat, obſtitiſſet.

Rixa Arpajonum inter & imperatorem.

Poſterâ die Mareſcallus Themínius, qui ductandis in circumiectas Montalbano Sectariorum arces, Valiaci, Pibracij, Griniautíque cohortibus, alariorum ordinibus Cluij, Chambreti, Liniereſi, Arnaldi, & Preſqueſij, Regis iuſſu in caſtra venerat, re infectâ ad Montalbani expeditionem redit, quam ex neceſſitate narrationis ſuprà memoranimus, ſe-

Themínius copias auxiliares incaſſum petit.

quutus Arpajonus Castrametator, insalutato imperatore abijt. Nec multò pòst nouis à Rege codicillis iussus obsidionem soluere Vindocinensis, tentare supremo conamine fortunam statuit.

Oppugnatur finistrâneo adhuc nisu propugnaculum recens.

Post redintegratam à primo crepusculo verberationē, inclinato in medium sole, oppugnari propugnaculū idem placuit irrito nuper nisu tentatum. Bironio Castrametatori datur id muneris, legionarios in aggressionem ex æquo diuideret, cunicularios parandæ medio propugnaculo stationi procuraret, voluntarios nobiles retraheret à periculo magis, quàm in pugnam accenderet. Nihil cunctatus ille post agnitam de more ruinam, ex qualibet cohorte centurias duas; quolibet alariorum, sclopigerorum equitantium ordine viginti deligere, qui sibi inuicem eâ lege præstò forent, vt fatigatis qui primi irrupissent, succederet nouo quasi delectu manipulus integer; donec perennatis pugnâ diuturniore vulneribus retruderetur hostis: magnâ vtrinque contentione dimicatum pro victoriâ Regijs, pro salute præsidiarijs depugnantibus; cùm munimento, subitâ eóque breuiore Regiorum victoriâ excussis Rebellibus præcociter triumphus canitur; iámque firmandæ medio munimento stationi inferebantur quamquam seriùs dolia, cùm ingenti clamore, pugnæ præsidiarij restaurandæ prorumpunt, non ante pugnatum acriùs, donec retrusi in fossam Regij à fossâ dein in valla, victoriâ cedunt.

Obsidio soluitur.

Posterâ die rubore manifesto suffusi milites Regij, despondere animos, spéque expugnandæ vrbis penitus abdicatâ, primores quibus eâ obsidione im-

perium erat, criminum postulare, quæ hîc prætereo satius duxerim, seu falsâ in eos accusatione, seu imputando vni fortunæ malignitati successu. Quidquid id est, tentatis frustra omnibus, obsidio soluitur, cui à tertiâ Regis iussione, oportunè color quæsitus, Vindocinensem vtcumque exemit inuidiæ. Agmen vltimum Pibracio, Cluyóque committitur; illo cohorte suam ductante, hoc alarios centum, in quos nihil tentauit hostis, abundè sibi factum putans quòd obsidio soluebatur.

Populi in Vindocinẽsem posima tio.

Vix obsidionis solutæ fama peruaserat, cùm calumniæ & conuitia in Vindocinensem inaudita, vesanâ populi libidine conijciuntur, Britextæa infortunia vni imperatoris ignauiæ (sic enim præposterè loquebatur) imputantis. Legionarios qui vrbem cinxisse debuerant, agendis ad prætorium excubijs distentos, vt magis obsessum imperatoris tabernaculum videretur, quàm vrbs; hinc mali caput, cui ascribebatur quòd militari concilio statuta in pessum ibant, non nisi pro arbitrio Vindocinensi gerente bellum, neque demandatis vnquam exequutioni, in quę concilio habito præfectorum calculis conuentum fuerat. hæc populus. Contrà quibus mens melior, nec excusabant penitùs imperatorem, nec in eum infelicem obsidionis exitum omninò conferebant: præposterum fuisse consilium, quo vrbem nisi quà oppugnaretur, cingi prohibitum, quo item tormenta minoris modi duo, quę in fossam vrbis collimauerat Pibracius, vnde strages hosti maxima inferri potuerat, indebito illi tempore præcepta fuerant, alióque translata; breui

Eius apologia.

tamen expugnandam vrbem nî tertium à Rege iussum, etiam inuitum imperatorem ad obsequium adegisset. non potuisse sinè perduellione manifestâ diutiùs protelari obsidium, quod vbi hostis agnouerat, pugnauerat acriùs in spem proximę liberationis. Hæc districtè de Britextæa obsidione, quam post exactum mutuis hinc inde cladibus mensem, Regiæ iussionis prætextu Vindocinensis soluit.

Britextâ Vaurum venit exercitus, vbi nec diù hæret, ad irati imprecationes populi non ausо moras nectere imperatore. Vauro Lobeinsium itur; ibi numeratis stipendijs miles noua in imperatorem suum conuitia conijcit, palámque præfecti questus mouent, quòd quæ vitæ periculo, ingentique ad valla labore promeruissent stipendia, nullo sibi iure addiceret imperator, qui contrà, vbi deforent, ea de suo contulisse debuerat; placuit tamen plerisque, infensi imperatori suo militis calumnias esse; falsa, an vera postulatio, viderint quorum interest.

Militum in Vindocinensem questus.

LaVaur

Lobeius

Postridiè Marescallus Theminius, Masnaüsque Senator Lobeinsium veniunt; ille copias in Montalbani expeditionem à Rege destinatas, hic petiturus obsideretur in transitu leuioris momenti Sectariorum castrum, vnde circumiectam prouinciam impunè prædabantur. Theminio ceduntur cohortes Valiaci, Pibracij, Grigniautiique; alariorum ordines, Cluij, Chambreti, Linieresi, Arnaldi, Presqueiique. Masnaüo negatur haud iniustæ petitionis effectus eo colore, quòd iteratis à Rege iussis nullâ dilatione parendum; nec posse tentari obsi-

Theminio ceduntur copiæ.

Masnau

Masnaüs rem iustam sibi negari luget.

dionem vllam, inhibente Rege, nullóque medio rectà in Montempessulanum eundum. Iusta in speciem exceptio, nisi Masnaüs vir magni animi bis, térque repulsam passus, quo ardebat in publicum zelo, proposuisset vix milliari à via quà exercitui transitus, dissitum Castrum, quod nullis munimentis, præsidio nullo vix tormenti bellici conspectum passurum foret. Enimuerò ne missò quidem ad Castrũ Feciali, qui deditionẽ exposceret, quod abundè erat, maluit vltrà pergere Vindocinensis, quàm mœstos ad solutam recèns obsidionem prouincialium animos, leuioris huius gratię beneficio alleuare: vnde is dolor Masnaüm Tolosani Parlamenti Senatorẽ inuasit, vt prostitutam lugens salutem publicam; febrem statim contraxerit, vnius, ex medicorum relatione doloris effectum: quæ ad malè afflati pestilentiam aëris ingraueścente morbo, præmaturo funere extinxit, quem, si quid virtus ad vitam valuisset, annos Nestoris implere debuerat. Non antè Tolosatibus iactura maior; eorum appello fidem, quibus nota viri in Deum pietas, erga principem fides inconcussa, in publicum flammeus vbique zelus, caritas in proximum æstuans, quibus demum nota virtus in arduis ludens.

Contracto morbo extinguitur.

Vindocinensis in Galliam Narbonensem citeriorem, Maresćallus Theminius in vlteriorem; ille in Montempessulanum, hic in Montalbanum castra mouent. Montalbanum eò loci situm suprà memorauimus, quem circumquaque cingunt Sectariorum vrbeculæ, totidem olim arces, in quas secundùm Britextæ obsidionem ab hoste nuper in-

Theminius arces recipit Montalbanenſiumque prædia vaſtat.

terceptas Theminius expeditionem indixit: nec mora, expugnantur haud ægrè Lasbartæ, arx Mombetonia, Corbarrium, ad Tarni oſtium quà amnis Garumnam ſubit propugnaculum ingens, cui à cuſpide nomen, pluréſque his ſimiles arces, quibus vini recentis, frumentíque copia ingens aſſeruabatur, transferendo Montalbanum commeatui. Exin circumiectis Sectariorum caſtris eo militum furore ſubditur ignis, vt ad quartum ab vrbe circumquaque milliare, ne ipſa quidem ædificiorum veſtigia appareant. Hæc Theminius ad Aquitaniæ vlterioris confinia..

Lasbordes. Mombeton. Corbarrieu. La Pointe.

CAPVT V.

EPITOME.

Expugnatis ad Galliam Narbonenſem Sectariorum vrbibus, in Montempeſſulanũ caſtra mouentur. Pleriſque ea expeditio præpoſtera videtur. Varia hinc inde argumenta. Rohanæus prębito ſibi à Rege cõmeatu Montempeſſulanum ingreditur; pacémque niſu irrito tractat. Mommorancius Cebennas vaſtat. Baro Roquetus glande occumbit. Montipeſſulano viſendo propiùs, Comeſtabilis munimentis aduoluitur. Exercitus auctior. Leſdiguerius caſtris abſiſtit. quare oppugnatur vrbs biſariam. prętoriana, & Picardica aggreſſiones. Diſpoſiti ad vias quibus hoſti tranſitus alarij Regis. Delecti præfectis primoribus nobilium manipuli. Vicelegatus Auenionenſis ab hoſte capitur. Roſſelaius, Viciſque excedunt. Commartinus Procancellarius renuntiatur.

DVM

DVM haud indignâ magnis animis æmulatione, ad Rupellæ confinia Sueſſio Princeps, ad Montalbanum Mareſcallus Theminius, ad Fuxenſem Comitatū Comes Carmanius Rebelles Sectarios opprimebant, Rex captis in Gallia Narbonenſi Carmanio, Manſo Sanctarum Puellarum, Monte-Cucquio, Betarrio, Maſſiliarguis, Aimarguis, Lunello, Sommierio, Fano Ægidij ad limites prouinciæ; in Montempeſſulanum caſtra mouere ſtatuit: quàmquam, deducta in conſilium militare eâ expeditione, pleriſq; placebat, poſt confectum iam crebris obſidionibus exercitum, ſatius eſſe diludium à bello quæri, quàm nouos periculosà obſidione ſubire labores. Accedebat quòd imminente Autumno, morbíſque graſſantibus arduum erat vrbem inſtructiſſimam obſidere, cui expugnandæ vix annus ſatis foret; vrbium quas Gallia, quin & forſan earum quas reliqua Europa habeat validiſſimam, duobus præſidiariorum millibus, totidem oppidanis gente ad bellum expeditâ firmatam, annonâ quantùm huic numero militum in annum abundè ſit, tormentario puluere, pilis, plumbo, tormentis bellicis, ceteríſque id genus adeò munitam, vt ſi ſteterint inſimul oppidanorum fides & opera, ſuprà vires, ſpémque omnem ſit eius expugnatio.

Regis in Gallia Narbonenſi victoria.

S. Giles.

Monteuempeſſulanum non eſſe obſidendum.

Contrà, quibus placebat tentari obſidium, quos inter Condæus primarius Princeps; Præpoſterè opponi crebris obſidionibus fatigatum militem, quem præda ingens, quem victoriæ vbique ſequaces in

Contra obſidendum eſſe.

momento refecerint; defectum viribus, audaciâque tunc dici posse exercitum, cùm cladibus sæpe exhaustus, vulneribus, sanie, tabo, caloribus æstiuis debilitatus, cœlo, soloque aduersis fatiscit. Enimverò (quod vni Deo beneficium debeatur) Regias acies, quas bello diuturniore confeciſſe debuerant gelu, via longior, cœli ad caniculam intemperies, morbi militares, Mars sæpè dubius; annona modò largior, modò deficiens, cæteráque id genus belli incommoda, eo tamen statu hodie posita, vt conflatum nouo delectu exercitum magè dixeris, quàm veterana agmina, quæ in immensum exacta terrarum spatia Narbonensi prouinciæ sistunt; alacritatis non aliam causam quàm prædas, frequentibus victorijs vbique partas. Enixam mulierem non meminisse pressuræ, militem laborum, æstuum, vulnerúmque immemorem vbi vicerit, paratum vt nouæ obsidionis incommoda subeat, vbi peculium manubijs auxit. Neque timendam eò loci hyemem, qui gelu, pluuiámque nesciat.

His suasus Rex animum in obsidionem conuerterat, cùm Comestabilis per nuntium monet, inita Rohanæum inter & se de pace colloquia, quæ si Regiâ auctoritate comprobata velit, nihil hærendum, quin breui in vniuersam pacem conueniatur. Bulionius vir sagax, tanti proxeneta negotij, codicillos à Rege ad Comestabilem refert, quibus datâ sibi tractandæ pacis facultate, cum Rohanæo ad primum Nemausò milliare de pace consilium init; multa hinc inde allata, conuentúmque tandem, vt Rohanæus, suadendæ oppidanis paci Montem- Bulion

peſſulanum ſubiret; datur in eam rem à Rege commeatus, Crequiúſque Mareſcallus, quingentis alarijs vrbi incolumem ſiſtit: donec irritâ negotiatione petito iterum commeatu, ſtipante Crequio, Nemauſum redit; nec dubitatum ampliùs, quin caſtra in vrbem illicò mouerentur. *Rohanius pacem negotiatione vrbi tractat.*

Ceuennes. Interea Mommorancius Regis iuſſu in Cebennarum confinia ſigna contulerat, auertendis Montepeſſulano procul prouincialium Sectariorum armis, qui in vrbis ſubſidium conueniſſe circumferebantur. Ille Regis imperia magno animo exequutus, prouinciæ inimicam oram primùm diripit, dein, id quoque iuſſus, obſidia ſimulat in pleraſque eodem tempore vrbes; nec irrito ſanè euentu: quippe Sectarij, qui iam lectis in vnum vrbium præſidiarijs, iuſtum exercitum compoſuerant, dum ſuæ quiſque vrbi ſuccurrere auet, ſenſim dilapſi ſigna deſerunt, quod Regi fuiſſe percommodum nemo ambigat. *Mommorancius Cebennenſem agrum diripit.*

Quiſſac Sauue. Quiſſaci diebus octo moratus Mommorancius, Sauueo in ſpeciem obſidendo illuc caſtra mouet, Marillaco & Porteſio Caſtrametatoribus; ludicróque prælio dum admouetur muris exercitus, Baro Roquetus plumbo cadit, magno Regiorum mœrore: exin ad Montiſpeſſulani obſidionem reuocatur exercitus. *Baro Roquetus letbalter fauciatur.*

Comeſtabilis Priuatio incaſſum tentato, leuem alariorum turmam in ſubſidium Regi ductauerat, cùm vrbis munimenta propiùs agnoſcere iuſſus, Eſpernonium, Schombergúmque qui tormentorum præfectum agebat, ſibi comites deligit, ſtipant *Vrbem Comeſtabilis agnoſcit.*

voluntariæ nobilitatis, alariíque conductitij bis mille, agitur ad vrbis ambitum gyrus, intereà dum à propugnaculis indesinenter collimata in turmam tormenta disploduntur, vnde nihil Regijs damni (quamquam Gallico ad pericula æstu vrbem propiùs circumsteterant) detectę interim ad oliueta, nõ vrbe procul insidiæ Comitem Malliæum adigunt, Maillé. in eam partem leui alariorum turmâ prorumperet: hærere in vestigio lacessitus hostis, fisus loco, quia plurimis circumquaque arboribus claudebatur, eóque magis equis imperuio; nec diu pugnatum, cùm glande ad genam traiectus Malliæus magno vitæ periculo pedem retulit.

Sauciatur Comes Malliæus.

Augetur exercitus.

Postridiè duplici cohorte augetur exercitus, Bi- Berry. turigum instructissimâ, quam Condæus in eam obsidionem Regi procurârat, Nerestaníque ingenui adolescentis, eius filij, quem suprà ad Pontes Cæos cæsum memorauimus. Iussus exin Comestabilis in Priuatij obsidionem castris absistere, quæsito, vt plerisque placuit, eius expeditionis prætextu, quò Condæus nullo obice exercitui Regio imperia daret: quippe id Comestabilis officio ineſſe creditur, vt Regis vnius imperia subiturus, principibus quibuslibet in exercitu legem dicat, quod Condæo primario Borbonij sanguinis Principi graue, Regem impulit, vt colorem eius obsidionis quæreret.

Lesdiguarius quare castris absistat.

Intereà Lugdunõ aduehebantur secundo Rhodano qui non procul Montepessulano maria subit, commeatus, tormenta bellica, pilæ, puluis tormentarius, arma, ceteráquè id genus in obsidionem necessaria, quod exercitum supra fidem reficiebat.

Paulò pòst militari consilio duæ oppugnationes indictæ à Sangelij Columna, ad Peironi portam, vrbe reliqua ne quidem milite cinctâ. Regi ad primum ab vrbe milliare, tabernaculũ; nobilibus non hinc procul Villænouæ metatio erat, vrbecula est quam mare alluit. Distributis in obsidionem muneribus prima oppugnatio Regi incumbit, quam à prætorianis militibus, excubiarum aggressionem; altera Mommorancio, quam à Picardiæ cohorte, dixere Picardicam. Regi ad primam oppugnationem, legato Condæo, militabant cohortes prætoriana, Pedemontana, Nauarræa, Normannica, Estissaci, Heluetiorúmque; Castrametatoribus Prasslinio, Bassompetro Marescallis, Valancæóque; manuali vallorum, muniminum, machinarúmque opifice Gaborino Italo, quem sæpius suprà cum laude memorauimus. Mommorancio è regione merebant cohortes Picardiæ, vnde oppugnationi nomen, Narbonensis Galliæ, Perauti, Annibalis Mommorancij, Biturigum, Montoisonij, duóque Germanorum millia.

Pila Sangely. Le Peirou. *Duæ oppugnationes hoc Regi illa Mommorancio.* *Distributa in tuenda cohortes.* *Mommorancij oppugnatio.* Peraut. Bourges. Montoison.

Non procul ab vrbe, Marescallo Sangerano alariorum præfecto, quà auxiliaribus hostium copijs transitus esse poterat, statio indicitur, hoc ordine. Cataphractorum Regis primarius ordo Salęnouæ agebat; eiusdem leuioris armaturæ alarij centum, Verunæ; D. Gastonis Regis fratris instructa centum equitum turma, Elbeno præfecto, ad Fanum Ioannis de Bedasio; Ellebouij, Ioinuilij, Mommorancij, Portesij, Couuissoni, quæ duobus circiter alariorum millibus constabant, varijs hinc inde

Alarij Regis subsidio ad transitum locati.

Salęneufue. Lauerune. S. Iean de Bedas. Couisson.

locis ex necessitate dispositæ. Sangerano phalangis præfecto in dies Rex ipse præstò aderat, voluntarijs nobilibus mille suprà quingentos, quibus demum labore assiduo fatigatis (namque cohors hostium, obsessis illatura subsidium ad sylvæ profundioris oram quotidie erumpebat, susceptura viam) placuit alleuando labori, leuiores principum, primorúmque manipulos legi, qui vicissim excubias agerent quà timebatur hostis; illi æmulatoriè amicos quisque & familiares in turmam suam allicere, profusáque liberalitate, alariorum sibi promereri gratiam, quos ordinibus suis ascriberent: duas sibi Rex turmas delegerat, Chalesio, Rhodesióque præfectis. legerant suam quisque loinuillius, Ellebouius, Vindocinensis Hierosolymitanus eques, magnúsque Galliarum Prior & Princeps, Courtanuautus, Comes La-Voutæus, & Poliniacus; quos, ne in idem tempus coincideret labor, sibi mutuò succedere placuit, gestúmque ità, Regijs aciebus quę vrbem in tuto circumstabant perutiliter.

Deliguntur nobilium manipuli quibus primores præerant.

Chales. Rhodes

Courtãuaut. La Voulte. Poliniac.

Agentibus vrbe procul excubias alarijs; cohortibus ad primum lapidem, inhibendo item transitui, stationis munus incumbit Normannicæ, Rastenclierij, & Montisferrierij; nec ideò Nemausi præsidiarij excursionibus in exercitus Regij impedimenta abstinebant. capto Mauguionum inter & metationem Regiam Boissierio, qui præfecti tormentorum legatum agebat, prædâ tam blandùm allectis placuit tentari facinus audax, quo Apostolicæ Sedis Vicelegatum, Comitem Torignium, PorteſiumBalduinum pluréſque simul,

Rastenclieres. Montferrie.

Boissierius ab hoste capitur.

La Boissiere.

Torigny. Portes. Baudoüin.

nobiles, quos à castris Auenionem pergere audierant, in vincula agerent. Regem, summi Pontificis Vicelegatus, offerendo Auenionensium subsidio inuiserat, reducémque stipabant Comes Torignius, Portesius Balduinus ærarij Regij præfectus, nobiliúmque complures, cùm Sectariorum insidijs inuolutus capitur, Nemausúmque velut in triumphum ductatur. Vnde opima capientibus redemptio, vnâ Regis liberalitate accreuit: quamquam non deerant, qui contrà militiæ leges captum contenderent, ducto hinc argumento, quòd extraneus, nihil bello in Sectarios Rebelles à Rege moto implicitus, ab eorum incursionibus immunis esse debuerat, in alienâ ditione dissidij expers.

Vicelegatus Auenionensis capitur.

Sub hoc ipsum tempus Rosselaius Italus, quem suprà sæpius memorauimus, morbo militari excessit, vir ingenio acri, experientiáque defecatâ, Reginæ primùm parenti, exin Luinæo à secretis fuerat: atenim summam olim rebus gerendis auctoritatem à Luinæi excessu exuerat penitùs, vitámque non nisi priuatam agens, stipabat in expeditione Regem, fortunam quæ diuerterat iterum tentaturus, quam inuenit in præcipiti funere, vitâ anteactâ condignam. Eodem morbo Vicius Galliæ Procancellarius finijt. ab Aquitania olim, natali solo Lutetiam venerat, vbi post exactam bonis artibus adolescentiam virilem ætatem maioribus regni negotijs insumpsit: exin ad primam senectutem delegationibus extra Gallici fines imperij gloriosè defunctus, sanctiore diu consilio Veteranus consedit: donec in decrepitam ætatem inclinans, Procancellarij digni-

Rosselaius moritur.

De Vic.

Vicij Procancellarij excessus.

tate eo tempore donatus est, quo vitâ functo Luynæo, quem Comestabilem insimul & Procancellarium Gallia tulerat, togæ arbitrio cessere sigilla, quę inter armorum licentiam sibi ensis addixerat: leuis eo funere mœror, senectute defecto Procancellario, ferendóque labori iam impari.

Nemo tunc dubitabat, quin Brulardo Sillerio Galliæ Cancellario restituerentur sigilla, quibus diu magnâ laude præfuerat; cùm rebus aulicis vulgò sic se habentibus, vt nisi occasioni adfueris ipse dum se vltrò offert, rarò etiam meritâ fruare dignitate, in Aligrium & Commartinum, qui tunc fortassis aderant, Regis arbitrio itum; prævalueratque Aligrius, nî Principi inter primores magno addictus, in suspicionem nimiæ erga illum propensionis venisset, quod reputatur crimini sigilla tractantibus, qui primores vno ordine omnes habere debent, coronæ Gallicæ affectu vno prequalente. Commartinus ergo vir prudens, qui Regio iam insenuerat concilio legitur; vt plerisque tunc visum fuerit habitari vnius ætatis eâ promotione rationem, Viccio, Commartinóque viris iam decrepitis succesiuè eâ dignitate donatis, quibus, sapientũ calculis, nihil præ reliquis virtutis inerat, aut meriti, quò eam sibi præfecturâ promererentur. Vix tamen trimestris Cõmartini possessio fuit, sigillis, si fas dicere, in Gallici splendoris sacrarium, in Brulardi magni manus redire appetentibus vnde diuerterant; faxit Deus haud immeritâ diù fruatur dignitate, cui nisi se fateatur Gallia ex asse debitrice ingrata erit. At hæc infrà si eò prouehimur.

Sillery.

Viccio succedit Commartinus.

Aligre. Commartin.

CAPVT

CAPVT VI.

EPITOME.

Leuiore prælio expugnatur à Regijs hostilis ad collem sancti Dionysij statio. Erumpit hostis, agnito Regiorum ad eam stationem præsidio. Fusis Regijs Mommorancius, Fronsacúsque Duces accurrunt. Ille tribus sauciatus vulneribus prælio superstes est, hic quadraginta cadit. actis in fugam Rebelles. nobilium Regiorum plerique cæsi. Ingens omnium à Fronsaci funere dolor. in primores querelæ. Fortunam Mayennij Fronsacíque disparem. Mommorancium Rex inuisit, virtutíque heroïcæ gratulatur. Argencurtius munimentum eôdem loci excitat, quem Regij deseruerant, supra vires positum opus rati. peccatum à nostris eâ expeditione grauiter. in singulas stationes alarij iam seriùs distribuuntur. Espernonius prouinciæ Aquitanicæ prætor renuntiatur. Zametus magnum sui desiderium reliquit. Portesius hostem in munimenta sua retrahit magnâ laude. Roquelaurus Zameto substituitur. Gaborinus glande occumbit.

AD III. Non. Septembr. clades, quâ non maior antè, Regijs aciebus infertur. Inclinatâ in mediam nocte, Gaborino machinarum, vallorúmque opifici, munimentum expugnari placet, quod ad sancti Dionysij collem, è *Expugnatur hostilis ad collem sancti Dionysij statio.*

regione vrbis, opere assiduo exstruebat hostis. Nec mora, lectis quadringentis è Normannica, ducentis Nauarrea, totidem Pedemontana, Fabregueſij & Sambreti cohortibus integris, magnâ vi in eam partem irrumpitur, leuíque prælio expugnatur locus, retrusis non sinè iacturâ in vrbem Rebellibus. Indicitur exin indesinenti labore nouum cuniculorijs opus, firmatóque aggere & limo claustra excitantur. Atenim dolijs, saccísque terrâ oppletis deficientibus, quod plerumque nostris alibi exitiale fuit, leuius munimentũ paratur, cuius post creditam Fabregueſio & Sambreto custodiâ, loco absistitur.

Eruptionũ in Regios ordo.

Vix veteranæ cohortes in suas se metationes receperant, cùm obsessi in Fabregueſium, Sambretúmque erumpere statuunt; eruptioni hic ordo præscribitur: Tres legionariorum turmas in quadra agmina distributas, stipabant quinquaginta cataphracti, rem antè inauditam, quibus manum conserere inhibitum, nisi post initam acriùs à gregarijs pugnam. Legionarijs pręerat Argencurtius vir magni animi, bellóque expeditus, qui extima vrbis munimenta designasse vnus circumferebatur; alarios ductabat Calongius Rohanæi legatus: quibus ità dispositis, placuit in speciem tractandæ captiui cuiusdam redemptionis, indagandis reuerà Regiorum excubijs, pręmitti tubicinem, cui obducti fascià oculi; donec Regiorum proteruiâ militari, quasi positis eò rebus, vt nihil ab hoste timendum, subducto in contemptum velamine, statio, claustráque ostentantur, quibus ille circumspectis attentiùs, erupturo hosti omnia refert, vnde mali caput.

Argencour.

Calonges.

Commentum hostis.

Exploduntur tria tormenta bellica eruptioni signum, factóque repentè agmine prorumpit hostis; Fabregueſius, Sambretúſque ſuos hortari fortiter capeſſerent pugnam, nec paſſo diutiùs loqui periculo, ire in hoſtem; rari dimicantes ſtrenuè præfectos circumſiſtunt: pugnatur tamen vnâ illorum virtute acriter, donec crebeſcente hoſtium numero, abreptíſque in fugam legionarijs ſuis, gloriosâ morte occumbunt. Scloporum intereà fragor, clamor hominum, tubarum clangor, tympanorum ſtrepitus repercuſſo in immenſum aëre à Regis tabernaculo procul inde exaudiuntur. nec mora, Mommorancius, qui Aleſium Comitem ex ſorore nepotem ægrum inuiſurus, vno Mombruno comite huc venerat, equo fortuito inſilire, laxíſque in monticellum habenis accurrere, quem Regij fugaces deſeruerant: ſequi Dux Fronſacus Aurelianenſis proſapiæ Princeps, qui nedum adoleuerat, Marchio Veuronus, Hoquetotus, Mombrunus, & alij; Rex ipſe collem, qui non procul oportunè aſſurgebat conſcendere, viſendo prælio.

Erumpunt Rebelles.

Mommorancius Fronſacúſque accurrunt.

Fronſac. Veurõ. Hoquetot. Mombrun.

Mommorancius Dionyſianæ colli aduolutus, diſſipatas acies, ignauos iam à prælij exordio in fugam abreptos, ſtrenuos exhalatâ recèns animâ inuenit caleſcente adhuc ſanguine mediâ arenâ ſpumantes, rari vnâ deſperatione, magno ad honeſtè moriendum incitamento, firmabant veſtigium pertinax, non aliâ ſpe, quàm vt moriendo glorioſè finirent. Iam Fabregueſij fratres, Sambretúſque à cohortibus ſuis ignauiter, ne dicam proditoriè deſtituti, vitam haud inglorijs vulneribus inter arma

Regij in fugam acti.

posuerant, ídque eòdem loci in cuius custodiâ destinati, quamdiu vita superstes fuerat, conseruarant. Cæsis cohortium præfectis, grassabatur impunè hostile ferrum, quósque legionarijs obstitisse animus tulerat, equorum nisu sternebant sequaces alarijs: cùm desperatis rebus, in subsidium aduolant Mommorancius, Fronsacúsque; nec mora, retractis in prælium suis, hostium præcipitem in momento victoriam sistunt, quæ periculum erat ne ad ipsum Regis tabernaculum nullo obice penetraret. Mommorancius dum incautè in fugaces longiùs à suis abripitur, hastâ in obliquum, ad ventriculum sauciatur, vnde leue vulnus, non nisi delibatâ cute extimâ. Animos addit resiliens magnâ copiâ cruor, turbámque dimicantium maiori quàm antè contentione interfecans in præfectum Carlinquassium incidit. Ille Mommorancio agnito, nec ne? ex filis tamen aureis vestem distinguentibus, torquéque Regij ordinis, quem gestabat, primorum aliquem auguratus, ingenti animo depugnare, instare Mommorancius, donec hostis in terram actus vitam humiliter deprecatus, ensem victori cedit: hinc vocatus aliò, ferrum fortuito equiti in victoriæ monimentũ præbere, nihil hærens, quin hunc suorum comitem sibi fortuna dedisset, cùm eques (namque alariorũ Rebellium erat) penè eodem ense victorem transfodit, hîc fatum lethale euaserat, cùm rursus instãtes duos gladio ita excipit, vt ante ipsum exanimes procubuerint, nõ inulti tamen; duplici enim vulnere sauciatus ipse, diu vitâ in periculo habuit. Haud dispari animo Dux Fronsacus ex aduerso dimicans quadraginta

Mommorancy Frõ sacique virtus.

Vulneratur Mommorancius.

Cadit Frõ sacus.

vulneribus cadit, vt qui omniū iudicio victor hostis, ad Regis conspectum in fugam actus loco cesserit. *In fugam agitur hostis.*

Luctuosa Regijs ea victoria fuit; hostium enim vix centum desideratis, occubuere Regiorū ducenti; quamquam minima eo numero iactura, nī legionarios inter cecidissent nobilium, primorúmque complures. Flebilis præ ceteris Dux Fronsacus, prosapiæ Aurelianensis illustrissimus Princeps, Comitísque à sancto Paulo soboles vna, adhuc adolescens, qui ad prima armorum rudimenta luctuosè finijt, prælio quidem glorioso; sed quod à legionario committi debuerat: neque enim ita creantur Principes, vt ad occasiones singulas incertā periculi aleam subire debeant. Preciosior est imperio Gallico eorum sanguis, quàm vt sic indictâ causâ effundatur: atenim hic vulgò est ingeniosus Gallorum in suam perniciem animus, hæc primorum audacia, vt detrectasse prælium crimini reputent, neque sibi vnquàm factum abundè credant, nisi, cùm ipsímet legionarijs æmulatoriè dimicauerint. Parcant mihi hoc loci primores, si liberè loquor & sinè fuco. res Galliarum agitur, quis sileat? Melius honori publicęque consuluerint vtilitati, si meminerint eius legis, quà olim capitale imperatori erat, prælij subijsse aleam, nisi rebus penitus desperatis. Gregariorum iactura minimi est momenti, at Principum, primorúmque irreparabile damnum; pereat gregarius miles, parum refert tantâ Gallici sanguinis propagatione, dummodò Principes Regni columina, Magnales imperij bases & fundamenta, nobiles coronę ornamentū, & dignitas. conseruentur. Horum tamen, *Iactura Regiorum maxima.* *Non debere primores incertam prælio rum aleam subire.*

quod mali summum est, iactura fuit eo bello omnium maxima, quod vni legionariorum ignauiæ imputandum nemo ambigat: quippe defectis virtute militari gregarijs nostris, pessum ibant omnia; nisi nobiles, primoréq; restaurâssent pugnam; hinc iactura omnis, hinc crebriora nobilium funera, hinc cæsi ad obsidiones duas Principes duo, ad Montalbanam Dux Mayennius, Mompessulanam Fronsacus; ille alienigeni Lotharingorum sanguinis; hic Gallici Aurelianensium; ille post subitam sæpius marte dubio prælij aleam; hic in primo virtutis conamine; ille post quadragesimum quintum, hic penè ad vigesimum ætatis suæ annum; ille vno ad oculum vulnere eminùs, nullóque prælij æstu inultus; hic cominùs, post vindicatam manu propriâ necem, quadraginta plagis occubuit.

Mayennio confertur Dux Fronsacus.

Regiorum ad eam obsidionem cæsique.

Mœrorem exercitus in Fronsaci nece vniuersum, auxere funera Marchionis Veuroni, viri prosapiâ illustrissimi; Hoquetoti, Comvareti, Luynæi olim nepotis, Mombruni, Fabreguesiorum fratrum, Sambreti, Lussani, Laterrassij, quem suprà ad Neracęam obsidionem cum laude memorauimus, aliorúmque, quorum si memoriam posteritas obliterari patitur, ingrata erit. Conuiuret.

Mommorancius à Rege inuisitur.

Mommorancius triplici vulnere saucius, haud illegitimè dici possit exercitus eâ die protector, Regiique honoris assertor, quod à cohorte Normannicâ, cui, cæsis primis cohortibus prælij onus incubuerat, adeò agnitum; vt statim à primo vulneris, quem vocant apparatu, eius tabernaculò aduoluti præfecti cohortis, gratiam vitę conseruatę habuerint, cui de-

beri quod ſpirabant non diffitebantur. Neque hîc prętermitti debeat Regem ſtatim à prælio Mommorancij prętorium ſubijſſe, laudataque virtute heroïs gratulatum, quòd vulneribus tribus fortunę litaſſet, totidem plagis, quot ferro hoſtes transfoderat. Vnde laus Mommorancio immortalis.

Inclinato in veſperam die, placuit collem aſcenſione ſuperari; non alio argumento, quàm quòd hoſtis ab eo tantâ pertinaciâ prohibuiſſet Regios. Prouectâ itaque nocte Ioinuillius, Praſlinius, Baſſompetrus, Gamorinúſque, agnoſcendo propiùs loco, inter noctis ſilentia ſenſim ſuggreſſi, collem conſcendunt, indagatóque attentiùs eius ſupercilio, in quo arcem conſtruerent, terræ inopiâ (namque confragoſa rupes hinc inde aſſurgebat) pedem referunt. Atenim Argencurtius extimorum muniminum in vrbe præfectus, vbi re infectâ Regios regreſſos videt, cunicularijs ſuis, nouum in rupe opus indicit, eâ contentione, vt munimentum eademmet die ingenti mole conſtruxerit, vbi Regij explo-ratores ne quidem aduerterant humum.

Argencurtius munimentum in colle à Regijs deſerto excitat.

Præpoſterè quidem ſæpius geſtum à Regijs eâ expeditione bellum; ſed non alibi magè ſupinus error; quid enim obſtitit, quò minùs viri magnę alioquin rebus bello gerendis experientię, primos obſidionis conatus in eum montem conuerterent, qui vrbi ſupereminens habebat illam quaſi in vinculis? hinc pernicies omnis, hinc ſtrages illa, quę diu Gallię luctuoſam eam obſidionem pręſtabit. Statim vrbe deditâ omnibus patuit, quod neque ipſi diffitebantur Rebelles, palàm profeſſi, ſi primo obſi-

Peccatum contra militarem diſciplinam à Regijs.

dionis exordio interceptum à Regijs monticelli iugum, cedendum loco obsessis, aut nullâ spe ad munimenta extima moriendum fuisse; vt mirari iure liceat, quî factum, vt viri prudentiâ militari commendabiles, ad ipsum obsidij exordium ne quidem cogitarint de statione ad supercilium montis locandâ, quod haud ęgrè poterant, neque demum, vbi rei necessitas patuit, arcem construxerint, vno hoc prætextu, quem præposterè quæsitum in momento prodidit hostis industria: atenim id bello cum omnibus quæ cœlo subiacent rebus commune passim, vt suas patiatur vices, quósque consilijs prudentioribus oracula dixeris, vanis sæpè rerum imaginibus deludantur; vix alioquin homines quibus ex naturæ fragilitate peccare innatum. Ab eâ hostium eruptione, quia illata ab alarijs strages fuerat, placitum diuidi exin in legionarios, & alarios stationes, vt si fortassis denuò erumperent equites ab equitibus exciperentur.

Alarij in stationes singulas distributi.

Espernonius prætor Aquitaniæ renunciatur.

Espernonius quamquam imperij ad eam obsidionem expers, valla tamen quotidie, & oppugnationes Regio iussu explorabat, oberratísque castris, pleraque vir experientiæ defecatæ concilio militari proponebat, quæ in melius verterent; cùm Regi donari virum haud immerentem placuit prætoriâ Aquitaniæ præfecturâ, quam ille iamdiu in votis habuerat, dignus qui Mayennio Principi, eo munere magnâ laude defuncto succederet; vt hodie quæcumque in nobilem cadere possunt, obtinuisse dici possit, si Galliæ ensem eximis, quem & puto illi aliquando fortuna rependet.

Septem-

Prid.Non.Septembr.in Mommorancij metationem eo furore erumpit hostis,vt consternati vigiles vix prælium ausi valla deseruerint; adesse intereà Zametus Castrametator,fugaces quà minis,quà precibus, cohortationibúsque in pugnam retrahere; restaurari prælium, delectúque nouo suppletis Regiorum excubijs retrudi magnâ iacturâ hostis. Cùm victor Zametus aliò pedem referens, à Peironi propugnaculo,dum Coudronum alloquitur tormentariâ pilâ lethaliter petitur, quæ post collisum Coudroni femur, cæsos equum, pediséquúmque inter vtrumque medium, effracto Zameti crure, equum, equitémque deijcit, vndè paulò pòst magno omnium mœrore occubuit. Vir erat, prosapiâ Italus, magnis animo, & experientiâ,cuiusq; virtuti non parùm eo bello debitum nemo neget; Castrametatoris diu officio functus viam sternere dicebatur, quæ ad Galliæ Maresealli præfecturam ducit, obtinuerátque haud immeritam dignitatem, nî præcoci, glorioso tamen fato finijsset.

Hostis erũpens à Zameto retruditur.

Zamet.

Coudron.

Casu Zameti magnum sui desiderium relinquit.

Zameto substituitur Roquelaurus,vir laboris admodùm patiens, magnâque apud exteros virtutis famâ. Manualia ad eamdem Mommorancij metationem opera designabat Meinius, qui hodie Baro Chabanus appellatur, quem eâ arte aiunt in hostiũ munimenta produxisse vallum, vt nullâ suorum iacturâ penè in fossæ munimenta extima penetrarit eâ parte Mommorancius. Excubijs hic ordo impositus,vt vigilem ad valla legionem sustineret non procul à vallis legio integra, in quadra militaria distributis gregarijs, quod sæpius hosti erumpenti

Roquelaure.

Roquelaurus Zameto substituitur.

LeMeinc. Chabã.

iacent. triginta quinque machinis muralibus vrbs verberatur. Roquelauro exitiale in alienos officium. Regiorum strages & fuga. Bassompetrus manu subsidiariâ accurrit. cæsi præfectorum plures. Roquelauri magna iactura. Rex subsidiariæ hostium cohorti in occursum impigrè properat. Nouis delectibus suppleta acies. Vindocinenses, qui quatuor hominum millia ducturus sperabatur, vix mille supra quingentos ductat. Lesdiguerius quatuor legionariorum millibus Regis exercitum auget. initur de pace concilium. conuocati primores. Comestabilis de pace ineunda oratio. Principis Condæi bellum suadentis item oratio. in vtramque partem agitatâ abundè quæstione in pacem conuenitur. Condæus præira exsoluendo in speciem voto in Italiam pergit.

HEMICYCLVM firmabant hinc inde cornua, quæ Regijs indefinenti displosione suprà quàm dici possit obnoxia, oppugnari placuit. Nec mora, prætorianæ, Pedemontanæ, Nauarreæ, Normannicæ, Estissacíque cohortibus datur id muneris, vt habito militum delectu, nempe ex qualibet cohorte centurijs duabus in hostem irrumperent. Dextrum Pedemontanæ, quam Nauarræa sustinebat, læuum Normannicæ, cui prælò aderat Estissacea, agmen medium prætorianæ incumbit: quia tamen iam antè sæpius agnita legionariorum vbi soli dimicabant ignauia, placitum deligi ex cataphractorum ordine quolibet alarios decem, qui in tres diuisi manipulos legionariorum ad tres oppugnationes vestigia premerent, succederéntque

Indicta in cornua oppugnatio.

Præscribitur in oppugnationem ordo.

in prælium; nec defuere muneri suo nobiles voluntarij prætorianâ cohortem magnâ ex parte sequuti.

Expugnantur cornua. Perobscura nox erat, cùm Regij postquàm carbasea ferreis thoracibus induſia superinduxerant agnoscendis se inuicem, in cornua vi ingenti irrumpunt, quę diutino, grauíque prælio expugnantur demum, cęsis hostium octuaginta, legionariorum Regis quinquaginta, nobilium decem, quos inter Tarautius vir magni animi Montísque-Pessulani, iuri dicundo præfectus, Luyneæ fortunæ superstes adhuc, eques Manicanús, Lagoüs, & alij. Paulò pòst missus ad hemicyclum tympanista, qui retrahendis hinc inde cadaueribus inducias peteret absistere procul iubetur, vt cadauera vtrinque insepulta iacuerint, donec Regij vallis huc sensim productis, triduò pòst, demortuis iusta exsequiarũ persoluunt; quod religionis officium, etiam suis ab hoste ideò negatum referunt, vt fœtore cadauerum, nõ pròcul hinc Regiorum statio malè afflaretur, cogerentúrque loco absistere stationarij. Crudeli sanè, ignotóque ipsis etiam barbaris stratagemate, maximè vbi suorum promiscuè cadauera iacebant cum Regijs.

Casi vtrinque plures quos inter Tarautius.

Taraut.

Manican. Lago.

Irreligiosum hostiũ stratagema.

Triginta & quinque tormenta vrbem verberant. Præcipiti mensę, supra quinque machinæ murales triginta, Schombergi tormentorum præfecti diligentiâ, opitulantibus Boissiero, & La-Moliero eius legatis, quà in munimenta, quà in ædificiorum ruinam collimatæ, nullâ intermissione disploduntur; producebatúrque vallorum opus, cùm diuturnioris impatientiâ moræ, visum ex necessitate oppugnari quæ superabant cornua. Discurrentibus huc illuc ad imperia præfectis, Ferronus, Bordetúsque

LaBoissiere. La Moliere.

Ferron. Bordet.

Nauarræ cohortis centuriones vnà eàdémque glande occumbunt. nec minùs ideò paratis in oppugnationem omnibus, cuniculis subdebatur ignis, cùm interim tormentariâ pilâ cæsus Castronouanus, vir magni rebus gerendis momenti, prætorianorúmque præfectus, irrupturos subito terrore consternat.

Castelnau.

Cæsus Castronouanus terrorem suis incutit.

Euaporatis minore quàm speratum ruinâ cuniculis Nauarræa, Estissacíque cohortes prorumpunt, póstque diutinum prælium cæsis Cerano, Frenellesióque præfectis magnâ iacturâ propulsantur; quod vbi à Roquelauro agnitum, vallo inter vtramque oppugnationem medio (lineam communicationis appellitant) à Mommorancij metatione, vbi Castrametatorem agebat, ad Regiam præceps accurrit: atenim præpostérum in alienos beneficium illi excidio vertit. Vix enim Nauarræis opitulaturus conseruerat manum, cùm lethali glande traijcitur, cadit insimul Castrametatoribus subsidiarius à Sancto Ioanne vir strenuus, Fretæus Estissaceæ cohortis primarius signifer; Plessius glande ad oculum petitur. Iámque in fugam abripiebatur miles, cùm Bassompetrus ferro ad manum, Guitautum quinquaginta Pedemontanæ cohortis militibus sequi iubet, nec diu cùm glande cadit Guitautus, cui substitutus Guiermontius plumbo item occumbit, nouum Guaüs manipulum ductat, glandéque traijcitur. Donec Espernonius, desperatis rebus, Nantasium iubet centuriam in eam partem ducere, sequuti voluntarij nobiles acri prælio hostem in fugam agunt.

Ceran. Frenelles. Roquelaure.

Roquelauri præpostèrũ in alienos beneficium.

Regiorum strages & fuga.

S. Iean Aide. Frenel. Plessis.

Guitaut.

Bassompetrus in subsidium adolat.

Guiermont. Gua.

Nãtas.

Commendatos ad eam oppugnationem memini Espernonium, Bassompetrum, Valançeúmque, quibus debitum victoriæ decus; quamquam lethale foret sic sæpius vincere; irreparabilis quippe tot inter nobiles Roquelauri Castrametatoris iactura; Gallus natione, diu subsidiarijs apud Venetos exteris magnâ laude præfuerat, neque aliam ob causam veniſſe in Galliam circumferebatur, quàm vt à Rege Venetis in bellum Rhæticum, quod tunc ad Valtolinam gerebatur, auxiliares copias impetraret. Eâ legatione defunctus, gloriâ impellente nectebat in castris moras, delatique sibi Zameti nece necessitate imperij, Castrametatorem agens, protelabat Venetias reditum, cùm glande nimis officiosus occumbit; officiosum dixi, cùm enim prætorianis eius oppugnationis incumberet onus ad Regiam metationem, non erat quòd Mommorancij, cui merebat, desertis castris, ex aduerso in prætorianæ cohortis subsidium præceps accurreret; stationem suam adeò iustis tueri ipsis præfectis, vt piaculum habeatur etiam conserendæ alibi manu eam deseruisse.

Magna Roquelauri iactura.

Magna item Castronouani in prætoriana cohorte præfecti iactura fuit; petentibúsque ingenti contentione opimam eius præfecturam primoribus, postpositis Rex omnium votis, Estissaceæ cohortis primarium centurionem, veteranum militem vocari iubet, habitâque virtutis vnius ratione, haud immerentem eo munere donat: condignam Rege remunerationem, qui posthabitis gratiâ & fauore vnam coronasse virtutem gloriæ ducit.

Prætoriana cohortis præfectura donatus primarius Estissaceæ cohortis præfectus.

Iam suprà memorauimus, lectos à Rege primores aliquot, qui collectis manipulatim amicis, alariorum expeditas turmas, subsidiarijs hostium viam ausis opponerent, quod magnâ laude actum, ipso Rege qui duas sibi turmas delegerat, excubias passim agente, nocte interdiúque.

Missus intereà à San-Gerano alariorum præfecto ad Regem nuntius, quo obsessis militare subsidium non vrbe procul adesse monebatur, impulit equo impigrè insiliret, in eámque partem præceps ferretur; non alibi nobilium erga Regem amor apertiùs innotuit: peruadit illicò rumor Regem in occursum hosti properare; nec mora, nobiles turmatim accurrere, sequi tumultuariò pars loricati, pars inermes, quà viam Rex præuius demonstrabat; initóque nobilium numero, inuenta duo millia. Primam aciem ductabat Espernonius, qui, quamquam prouectiore iam senectute, generosum equum conscenderat, vestéque coloratâ armillis & auro distinguentibus sericum, primæ adolescentem lanuginis gloriosè mentiebatur. stipabant primorum turmę, quibus adequitabat Rex medius, scintillantibus prælij æstu, oculis, alariósque quà gestu, quà voce ad pugnam accendens.

Rex subsidiarijs hostium copijs in occursum properat.

Non distulit qui se iam viæ commiserat hostis ad vnum Regij occursus nuntium pedem referre, donec syluæ profundioris anfractus, quos diù antè insederat tenuit; vbi notari par est armatum diu, noctúque Regem, viginti quatuor horis vix vllâ quiete hostes insequutum.

Rarescentibus, morbo autumnali, cladibúsque

Nouis delectibus supplet acies.

iam sæpe acceptis, ordinibus, nouis in dies delectibus restaurabatur exercitus, nempe cohortibus San-Chaumondi, Vicecomitis Lestrangij, Vilarsíque, quorum hic ad Sancti Dionysij collem, cæsis Sambreto, & Fabregueſio ſucceſſit. Paulò pòſt expectatus diu Vindocinenſis, qui quatuor legionariorum millibus, in ſubſidium oportunè adfuturus ſperabatur, vix mille ſupra quingentos, exercitum auget; quod in eum inuidiam auxit. ſtipabant cohortes, Chapeſij, Pompadourij, Comitis Maritimæ Britannica, Caſtrametatore Halierio; Pompadourij, Britannicęque cohortibus Peironum inter & Mommorancij oppugnationem pręſcripta metatio, Chapeſianæ ad Regiam verberationem commiſſum vallorum munus.

Sainct-Chaumont. Leſtrãge. Vilars.

Vindocinẽſis mancas cohortes ducit.

Martigue.

Leſdiguieres quatuor hominum millibus adeſt.

Ex aduerſo Comeſtabilis poſtquàm in vniuerſum de pace cum Rohanæo conuenerat, ex Viuarienſi in Narbonenſem prouinciam, cum expedito exercitu venit; legionarijs quatuor millibus, alarijs quadringentis, Caſtrametatoribus Saulteſio & Turnonio, viris proſapià illuſtribus, Talaróque; alariorum ordines quatuor ductabant præfecti totidem, quos inter Comes Lieguenſis vir ſtrenuus. Aucto his copijs exercitu Regis, iam erat deſperata Rebellium ſalus, cùm in pacem inclinans Comeſtabilis, ſeu Sectarijs olim ſuis id etiamnùm gratiæ rependere auebat, ſeu ità ex rerum neceſſitate videbatur, Regem perinuitum ſuaſionibus importunis adegit, vt de pace cum Rebellibus ineundâ ſuaderi ſe pateretur. Habito ſuper eâ re diſtrictè concilio contrarijs hinc inde ſtudijs actum. Conuocati

Du Sault. Tournon. Talar. Liegue.

Initur de pace consilium.

Condæus

Condæus Princeps qui tractatam se inconsulto pàcem querebatur, Comestabilis, Schombergúsque ex gente armatâ; ex togatâ Commartinus Procancellarius, cuius consilio minimum tunc erat rebus gerendis momentum, Pisiusiúsque, Brulardi magni, Galliæ Cancellarij filius, ingenio sagax, magnæque morum innocentiâ & virtute apud Regem auctoritatis.

Iussus à Rege Comestabilis sententiam dicere in hæc verba silentium fregit. Neminem latere posse quin sua non parùm interfit bello nunquam finem imponi; Comestabilis se, immenso Regis beneficio dignitate donatum, etiam Principibus Gallis præesse, vbi in prælia classicum sonat, potiorem esse Comestabilis inter arma præfecturam, quæ pace diuturniore vilescat, vnde in comperto sibi ipsi aduersari, qui, rebus sic stantibus, pacem exposcit; neque sibi obijci posse imbellis animi labem; bellis olim Galliæ intestinis, externísque nimiùm notũ se, quàm vt ei postulationi subiaceat. Quæ cùm ità sint posse se audacter de pace ineundâ sermonem instituere, qui bellis gloriosè insenuerit, (absit fastus eloquio) nihil esse intra vel extra fines imperij Gallici, quod pacem hodie non proponat, velut summum Galliæ bonum. Reuocandum in memoriam, pristinum Galliæ decus, florem liliati imperij, qui tribus abhinc annis ità emarcuit, vt quęsita hodie in seipsâ Gallia infelix, vix prodere quid possit quod illam exprimat; cumulatas ruinas ruinis, funera funeribus, veteres bellorum ciuilium flammas nouis incendijs auctas, paricidia in dies nouis atrociori-

Comestabilis suadenda paci oratio.

búsque congesta parricidijs, scelerum omne genus impunè debacchatũ, ex regno olim florentissimo, quæ est eius calamitas, fecisse ruinæ omnimodæ, excidiorum, flammarum, incendiorum, parricidiorum, omnium denique scelerum lugendum reliquo orbi theatrum; subire tandem aliquando debere Regis animum eam cogitationem, Gallos esse qui se inuicem inauditâ feritate ad internecionem iugulant; parentes, filios, fratres, agnatos se mutuis hoc bello vulneribus in Gallię ruinam destruere, quæ dum ità intrà Gallici fines imperij luctuosè Regno nobilissimo cedunt, explicare in eius excidium oculos vicinum hostem, cuius stomacho decoquendis alienis ditionibus adeò innatus calor, vt nihil euomat, id abundè testari Vallem-Tolinam, vbi gens innocua, vno religionis prætextu opprimitur. Neque aliam oppressionis re verâ causam, nisi quòd ab Hispanis in Belgium, Germaniam, Italiámque hàc facillimum iter, positúsque regnorum auidis in plano transitus: nec adeò dissitam inde Galliam, quin à vicino hôste timendum illi vehementer, vbi futurus victor. relictam tacitâ maiorum traditione eam legem, quâ vicinas inter nationes, quarum æqualis potentia, expedit medium esse obicem, quo terrarum communio, ditionísque alienæ vęsana libido inhibeantur; quam politiæ legem Hispanos præ ceteris spectare nemo ambigat. mutandam in melius belli infeliciùs in Gallos ipsos initiationem, confœderatæque nationi opem inferendam, quam & Veneti enixiùs petunt: id iure suo Rempublicam poscere, quæ nunquam Galliæ Re-

gibus defuit, id gentem innocuam flagitare, quæ ab Hispano oppressa, non habet in promptu tutelarem Deum, cui lubentiùs salutem suam credat, quàm Galliarum Regem. Nihil esse, quo pax quę summum omnium bonum est differri diutiùs debeat, nullam bello salutem, maximè quod in subditos geritur. discerpi mutuis hinc inde vulneribus viscera, sanguinémque effundi qui iure meliori bello in Barbaros debeatur. Enimuerò, inulto Rege, iniquam esse vel ipsam de pace cogitationem, neque se profligatę adeò mentis, qui pacem tractare contendat non prostratâ penitus perduellione; primum id ineundæ pacis fundamentum; extirpandum radicitùs Rebellionis semen, vníque Regis clementiæ standum. initum à se recèns, auctore Rege, cum Rohanæo de pace colloquium, tacitâque lege in id conuentum, quod Regi honori, Galliæ vtilitati & commodo vertat. Nemausum, Vticam Montempessulanum, Fuxensem agrum, imò & Rupellam ipsam dissidij caput, eius statim ac fidē Regi pręstiterit, sequuturas vestigia. Nec dubitare se quin crimen sit omnium maximum Regi suo, temerario ausu bellum intulisse; bellorum tamen egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Ceterum vix bello diuturniore sperari posse, quod vna dies nullo discrimine offerat: atenim si tormenta, pœnalibus iudicijs, capitibus noxijs adhuc debita videbuntur, vnam ijs pœnam esse omnium maximam, conscientiâ vltrice vitam infelicem protrahere, quibus quantò longior vita, tantò plus supplicij erit.

Hîc peroratus circumstantium in se conuertit

ora & animos, cùm Condæus Princeps iussus sententiam dicere, sic præfatus est.

Ceteris mortalibus in eo stare cõsilia, quid sibi conducere putent, Principum diuersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Neque exspectandã imperij Gallici tranquillitatem pace intercedente, quam aut breui extinguet fortuna malignior, aut mutabit in peius atrocitas belli; alta pacis fundamenta non nisi bello diuturniore iaci, quæsitam præcoci auiditate, sin mauis segnitie pacem, vbi illam inueneris, in peius ruere, ipsísque interdum auctoribus excidio vertere: pacem Deam omnium optimam, quæ vt bello vno destruitur, ità bello eodem validiùs stabilitur. tentanda in pacem omnia ad primum belli ineuntis exordium; at si semel conserueris manum, delendos ad internecionem hostes, aut ità habendos in vinculis vt triumphi exin magè, quàm rebellionis indices esse possint. Ceterùm ad famam Regis pertinere, perduellionis excidium, cui si innatâ sibi clementiâ parcit, impotentię dabunt exteræ nationes, quod humanitati debebitur. Non posse nisi iniuriâ haberi de pace cõcilium, rebus eò deductis, vt aut malè dispereat Rebellio noxia, aut se nulla lege Regis clementię dedat, quod in comperto est, quàm sit hodie ab eius mente alienum. Cẽtum supra quinquaginta vrbes, totidem Sectariorum Rebellium arces à Rege expugnatas, quod residuum est, inediæ magis, famíque deberi, quàm gladio: supereſſe Rupellam, Montalbanum, Amilianum, Castrum Albigensium, Nemausum, Vticam, Fuxensem minoris momenti prouinciam;

namque Montispessulani conclamatã salutẽ nemo abneget. Rupellam terrâ, marique validissimis cinctã exercitibus, illinc à Guisio quà mari alluitur, hinc à Suessione, non habere vnde diu subsistat, cõmeatu, cõmercióq; penitus intercluſis: Montalbanũ à Theminio messe autumnali destitutum, annonâ, circumiectísq; olim arcibus deficientibus, vix in ver proximũ deditionẽ protelare posse: inediâ tabescere præsidiarios, fame extingui oppidanos; nec posse in dubium trahi, quod nouis in dies nuntijs confirmatur: adhibituras operi supremam manum hyemales glacies, ad quas aut frigore rigebit miles, aut superimpositæ trabibus ędificia diruet, parando vrbis ruinâ ligno. Castrum Albigensium, Nemausum, Vticam, vrbésq; lõgiùs à se inuicẽ dissitas, circumiectis agris Regio milite insessis, vbi commercium libertásque defuerint, mole suâ ruituras. Non aliàs sperandum in Galliâ Rebellionis exitium; neque Sectarios cum armis, inueterata in Reges suos odia posituros, mentituros ex rerum necessitate Regi fidem, quam veteri maiorum traditione violare amant, quoties iuuat: pollicitationes quibus incautis illudere student, Gomorrhęis pomis haud absimiles esse, quæ intrinsecùs fauillaceę, ambitione cutis extimę cohibentur, vt vel leui pressa tactu non nisi in fœtorem, fumúmque abeant. Si blandùm loquuntur, hyęnas esse; si lacrymis obtinere tentant quod petunt, Crocodilos; si armis abstinent, meram impotẽtiam; confectos diludium à bello magè reparandis viribus exposcere, quàm pacem diuturnam. Nec posituros tam facilè odium, quo supra Reges reliquos

LVDOVICVM, vnum sectæ extirpatorem prosequuntur: tacitis primùm apud exteros factionibus, exin maiora ausos ad minimâ dissidij auram, primoribus qui nimis quàm multi in Reges interdum rebellant adfuturos: eò positos hodie Sectarios perduelles, vt ex se nihil possint; vbi factio aliundè ingruet vehementer timendi. Bello extingui Rebellionis semen quod pace diuturnâ alueris. Ridiculum esse quod perduellionis tędio ductos adijcitur fidem in obsequio renouaturos, verba esse & voces, quęcumque paci ineundę consultò garriant; imò & ducendum validum hinc fluxę illorum fortunę argumentum, quos gentem suprà quàm dici possit superbam produnt ipsamet eorũ scripta, iactatæque ausu olim temerario in Regem voces; neque humili oratione deprecaturos bellum, nî desperatâ penitus salutem agnoscerent. Deniq; posse quidẽ propositis cõditionibus iniri pacem, nunquã tamen à Condæo primario Gallię Principe obsignandâ, futurâ posteritati, ab eius consilij postulatione, immunem eius memoriã.

Præualet pax:

His multa addita, quibus posthabitis, Rex in Comestabilis sententiam iuit, pręualuítque de pace sententia; quod vbi à Condæo agnitum in Italiam iter meditatur, voto Virgini Deiparę exsoluendo, quasi nec sibi factum satis crederet, nî eo loco abesset procul, vbi in pacem conueniebatur. Principis ergo mentitus ora & habitũ in Italiam vno Annonæo comite pergit, Romæque proditus primarius Galliæ Princeps perhonorificè à summo Pontifice excipitur, quod graue tulit, seu factum pietate Christianâ auersatus, seu libertate vitę, quam habet carissimam.

Condæus in Italiam voto exoluendo pergit.

CAPVT VIII.

EPITOME.

Vbi de pace Lesdiguerium inter & Rohanæum, conuentum, Rohanæus pactis inducijs Montempessulanũ subit. pacis obsistit populus. Rohanęo periculum à suis immiuet. vrbe absistunt præsidiarij stipendio dimissi. Rohanæus obsignatâ pace Regem adit. Calongij Sectariorum nomine ad Regem oratio supplex. Diploma, quo pacis leges à Rege præscribuntur. Conditiones tacitæ, Rohanæo, priuatimque vrbibus nonnullis concessæ. Diruendorum Montispessulani munimentum Valancæo munus incumbit. diruitur Castri Albigensium post pacem promulgatam Ecclesia Cathedralis. classis Regia. Guisius Rupellanam classem prælio instructo in fugam agit. pacem Rupellani orant. Ludouicæam arcem subit Campaniæ cohors præfecto Arnaldo.

POST indictas hinc inde in triduum inducias, vrbis matronæ, virgínésque, quas habet loci genio Monspessulanus supra reliqua prouinciæ municipia, & plures, & formâ pulcherrimas, ad munimentorum ruinam turmatim accurrere', placidéque exceptos nobiles Regios, quos nuper petebant ad mortem, amicè compellare; donec exacto mutuis vtrinque colloquijs triduo, Rohanæus Nemauso Montempessulanum venit

Virgines matronæque vrbis nobiles Regios amicè compellant.

suadendæ seditioso populo paci. Spargitur interea per vrbem tacitus rumor, non in aliam causam venisse, quàm vt amplam sibi fortunam oppidanorum excidio strueret; eum inter & Regem de pace conuentum, quæ eius vnius commoda spectans, vrbem Regis arbitrio linquat, nempe à milite diripiendam, ferro dein & flammâ vastandam. moriendum aut præuertendâ nefariam scelerati capitis proditionem. Hæc oppidani. Cùm ex aduerso præfecti militum, ipsíque præsidiarij, quos aut iam magnâ ex parte obsidij diuturnioris tædebat, aut in partes suas donis, pollicitationibúsque traxerat Rohanæus, Regi parendum clamant, vbi de pace cum Rohanço Reformatorum in Gallia imperatore conuenerit: datas ei, Comitiorum generàlium auctoritate, liberas pacis ineundæ habenas, cui obstare velle proditio sit. Ceterùm aut obsignandas conditiones, quas ipse subscripserit, dum ne libertatem publicam opprimant, aut nullâ misericordiâ ad internecionem iugulandos qui obstiterint.

Rohanæus vrbem ingreditur.

Paci obstitit populus.

Rohanæus de vita periclitatur.

Mutuas inter populi, præfectorúmque altercationes, parum abfuisse memorant, quin Catarinotæ, gens desidiosa, flagitiíque capax, qui iam facto agmine Rohanæi circumsteterant ædes, ferro illum transfoderint; imò iam perierat infelix dissidij victima, nî Calongius validâ præsidiariorum manu seditionem compescuisset.

Petitionibus Rebellium fit satis.

Superabant etiamnùm dubia quædam in quæ nondum penitus conuentum fuerat, irritísque hinc inde delegationibus, placitum haberi Rohanæum inter & Comestabilem colloquium: ad Dionysiani

montis

montis decliue conuenitur, Rohanæum ſtipant Nemauſi, Vticæ, Caſtri Albigenſium, Amilianíque Oratores, quibus Regiâ clementiâ factum ſatis.

Vrbe ſoluta ſtipendio abſiſtunt præſidiarij.

Poſtquàm in pacem conuentum, vrbe abſiſtit præſidiarius miles, extimáque inter munimenta & muros ſtationem locat; donec ſtipendio, quod vnum operiebatur, dimiſſus eſt: ſuccedunt Regiorum quatuor millia, quibus prætoriana vigilum, Heluetiorúmque cohortes conſtabant.

Rohanæus Regem alloquitur.

Poſterâ die, quæ in XV. Kalend. Nouembr. incidebat, Rohanæus poſito enſe Regis genibus aduoluitur ſupplex, veniámque proditionis precatur & pacem. Nec plura loquutum Rex grate excipit, vitâque meliore Rebellionis crimen impoſterùm diluere iubet. Paulò pòſt Montiſpeſſulani, Vticæ, Nemauſi, vnitarum in Gallia Narbonenſi vrbium, Cebennarúmque Oratores, proloquente Calongio diſſidia inter Montiſpeſſulani præfecto, in hæc verba Regem compellant.

Calongij ad Regem oratio ſupplex.

Adeſſe Sectariorum Galliæ, Benarniíque principatus ~~prouolutos ad genua humaniſſimi Regis~~ Oratores, perduellionis primùm veniam petituros, dein pacem, ſi quid preces enixæ valent. Neminem diffiteri, quin æquitas ſupremo addicat ſupplicio, quos Principis immenſa clementia, quos innatus illi erga ſubditos amor patibulo eximit. Si quæritur proditionis cauſa, non aliam eſſe præter eam conſcientiæ libertatem, cui populi omnes innato erga religionem ſuam affectu impenſiùs ſtudent: atenim colorem hunc perduellio-

ni ab ijs quęsitum, qui bella appetebant; quippe qui sperarent futuram ineundi belli rationem omnium optimam, quæ pro religione faceret. Nec dissimulandam coram Rege, qui Deum exprimit, vnam veritatem; capta communi Ecclesiarum assensu arma in spem vindicandæ eius libertatis, quam breui tacitis inimicorum factionibus opprimendam rumor erat: at vbi agnitum non cogi à Rege conscientiam, quam Deus vnus pro arbitrio moderatur, depositam in momento Rebellionis feritatem, Regísque sui genibus humillimè aduolutos vrbium Oratores, qui, si vnam eximis conscientię rationem, nihil ad reliqua libertatis exposcunt. Natos se in suauissimo Regiæ potestatis iugo, quæ libertas sit placidè seruiens; natos se in Galliâ, vbi Reges amasse hereditarium sit; ab ijs ortos, qui parandæ Henrico olim IV. Galliarum coronę sanguinem & vitam impenderint: neque Principem diu gratiam illis debuisse, collatis in eorum progeniem tot beneficijs, vt ingrati animi labes manifesta sit in protectoris sui heredem, in LVDOVICVM Regem omnium maximum arma conuertisse; scelus nullis expiabile flammis, nisi eius atrocitatem leniret conscientię libertas, quam sensim abreptam imponebant quorum in seditionem inclinabant affectus. Quod vbi procul esse à Regis animo agnitum, omnium votis in obedientiam itum, statutúmque pacem precibus impetrare; Rebellibus parum debitam gratiam, Regis tamen clementiæ, quæ subditos omnes vno affectu prosequatur consentaneam. id sperare gentem olim Rebellem, hodie nullis

conditionibus ad imperia mancipatam.

Ad hæc Rex; Enixis primorum precibus exoratum se vt pacem perduellibus indulgeret, qui, nisi immenso crimini gratia in immensum rependitur, cadere ad internecionem debuerant; Deum tamen imitari se, cuius imaginem præferat, dum vitæ anteactę penitentiâ ductis parcit lubens in spem melioris vitæ. *Regia respõsum.*

Posterâ die vrbem Rex ingenti ipsorum etiam Sectariorum applausu ingreditur, vbi sex diebus moratus, diploma quo pacem subditis indulgebat promulgari iubet in hæc verba.

LVDOVICVS DEI GRATIA Galliæ & Nauarræ Rex, vniuersis præsentes litteras inspecturis S.

CHRISTIANVM Principem, qui Deum timeat, abhorrere ab effusione humani sanguinis hinc maximè decet, quòd Omnipotentis imago in homine cæso inclementer impetitur; vnde nec ei solùm bellis ciuilibus perniciosâ regnorum peste abstinendum; sed & quærenda attentiùs conseruandę subditos inter concordię ratio quælibet, quò & debitam Regi fidem præstent & *Diploma pacis.*

placidâ insimul communione vitam traducant. Testem adesse Deum, cui & vitâ Reges & coronam debent, eorũ, quę pacandis Regni dissidijs plusquàm intestinis, à primâ belli origine gessimus. Testem Galliam ipsam, testem reliquum orbem, quo Nos iure, quâ necessitate auctoritatem Regiam armis vindicare coëgerit subditorum Rebellio; seu quibus primi ad pueritiam nostrã tumultus bellici debẽtur; seu vltimò Sectariorum perduellium, eorũ quos vęsana libido nuper ad arma impulit, qui dissidijs, publicísq; Regni felicioris calamitatibus, velut in luto sues saginantur. quæsitũ prępostere moti in Regem suum belli prętextũ, ab oppressâ libertate conscientiæ, quam nemo illis maiorum nostrorum, quod nec ipsi diffiteantur, sartam tectam sanctiùs habuit. Decessorum nostrorum felicis memorię Regum edicta, in eorum fauorem inducta, ne pessum irent curauimus; tentauimus ad primum mali nascentis exordium extrema quælibet, quibus irritis, immenso dolore cepimus arma, quæ protectionis iure meliori quis arma dicat, quàm oppressionis, vti falsò imponere studuit Rebellioni quæsitus color. Hęc Nos oppressionis iniqua postulatio etiam inuitos adegit, vt potestate quâ immediatè à Deo regnamus, in perduelles tandem aliquando vteremur; gestum ex voto supra fidem feliciter; donec nullâ effugij spe perduelles depositâ feritate, clementiæ nostræ genibus prouoluti, Principis arbitrio sui credidere, quod antè armatâ manu tentauerant.

Quę cùm ità sint, Nos ad clementiam naturâ proni, post vindicatam armis auctoritatem, vnâ po-

puli afflicti commiseratione, in eam sententiam inclinantibus Principibus, Ducibus, & Galliæ Paribus, Coronæ Gallicæ ministris, quibuslibet demum Concilij nostri Senatoribus, diximus, decreuimus, declarauimus, dicimus, decernimus & declaramus; id ex mente nobis esse quod semper fuit, vt Edictum Nannēticum, prout in Parlamentorū acta relatum est, sartum tectum imposterum habeatur; restauretur fidei Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ vbicumque intermissum fuerit exercitium, neque à decimarum, fructuúmque quorumlibet, qui ipsos ratione officij spectant perceptione, priuentur Ecclesiarum possessores.

Religionis insuper, quam Reformatam dicunt facultatem liberam, vbi fuit antè, concedimus; iurisdictionum sedes, Rationum & Vectigalium Cameras, ijsdem locis restitui placet, vbi à Sectarijs olim iura reddebantur, exceptâ Neraci Camerâ vnâ, cuius sedi postauditos Aquitaniæ Oratores ex æquo prouidebimus.

Placet munimina quælibet noua, vrbium, arcium, pagorum, Castrorúmque quæ hodie Sectarij detinent, æquari solo; maximè quæ ad insulas Riæ, Oleronæámque recèns constructa sunt, immutatis reliquis, nempe veteribus muris, portis, & turribus.

Inhibitum posthàc volumus quibuslibet Sectariorum municipijs, prętextu quolibet, munimenta, fossas aut muros de nouo excitare.

Quæ vt ex datâ fide procedant, obsides nobis ex delectu dabuntur, quò in eam rem delegati iuxta

monitiones legémque quam ipſis prę ſcripſeremus, muniminibus diuendis tuto, ſedulóq; incumbant.

Iubemus, vrbes Rebellium quaſlibet, quæ poſt decimum quintum à primâ huius edicti promulgatione diem, pacis ſubierint legem, edicti beneficio frui nemine reclamante.

Quia Comitia ſæpius indixiſſe, ipſis Sectarijs exitiale fuit; inhibemus imposterum Circulos, Cócilia, abbreuiatas Synodos, Comitia, quaſlibétque illegitimas conuocationes ad pœnam criminis, quod nō niſi capite diluetur; niſi nobis interdum ex causâ contrà placuerit. Quamquam non ea nobis mens, vt Colloquia, Conſiſtoriáque collegia, quæ eorum conſcientiam ſpectant, penitùs proſcribantur.

Geſta perperam ab ineunte Ianuario anni reparatæ ſalutis M. D C. XXI. ad hodiernam diem condonamus, exceptis criminibus execrabilibus, quæ edictum Nanneticum articulo LXXXVII. continet, quorum apud Magiſtratus noſtros iudicium eſto.

Concedentur priuatim Briſonio, Priuatienſibúſque diplomata, à poſtulatione quælibet in eam diem liberatoria.

Quòd de Rationalibus erarij noſtri eſt, qui vectigalem pecuniam, inter armorum diſſidia vi maiore adacti, hoſti ceſſiſſe produntur, placet edicti, eâ parte Nannetici obſeruari articulos LXXVIII. & LXXIX.

Quælibet Parlamentorum placita, Magiſtratuúmque inferiorum ſententias, decreta, ceteráque id genus, quæ inter armorum licentiam in Sectarios

lata prodentur, iuxta eiusdē Edicti articulos LVIII. LIX. & LX. irrita esse placet.

Contrà, valida sunto iudicia quælibet lata Sectarios inter ab armorum præfectis, seu ciuilia fuerint, seu pœnalia.

Statim ab huius edicti promulgatione, libertatē donentur captiui hinc inde nulla redemptione, irritis quibuslibet obligatorijs schedis, quas libertati obtinendæ subscripserint, nisi eas iam numeratâ pecuniâ dissoluerint.

Schedulę obligatoriæ, nomina, rationes, actiones, officia, honores, gradus & dignitates non aliâ causæ cognitione ijs restituentur, quibus belli atrocitate prærepta fuerint; nihil obstantibus fisco addictionibus, donisque quibuslibet à nobis in priuatos collatis: exceptis tamen militię muneribus, de quibus antè liberè inter partes conuentum fuerit, aut quæ nobis in alios remunerandæ virtuti conferre videbitur, pręstitis priùs indemnibus, qui ea possederint.

Quæ omnia iuxta Nannetici edicti articulum LXXXII. obseruari placet, delegandis pro arbitrio præfectis militiæ, & magistratibus, qui id negotij ex data sibi formula gerant.

Mandamus dilectis, fidelibúsque Parlamentis nostris, Cameris Edictalibus, Nomarchis, Senescallis, aut eorum Legatis, & quibuscumque Iudicibus, ad quos placiti nostri exequutio spectat, curent quàm citè edictum hoc legi, promulgari, & in acta sua referri. Procuratoribus item fisci nostri, eorúmque substitutis committimus, prospiciant ne quid contra diplomatis huius formulam fiat. Ita enim

placet. In cuius fidem præsentes litteras sigillo nostro muniri iussimus.

Datum Monspessul. XX. Octob. ann. à reparata salute M. DC. XXII. Regníque nostri XIII.

LVDOVICVS.

Auctore Rege.

PHELIPPEAVXIVS.

In maiore ex cera rufa sigillo.

Conditiones tacitæ Rohanæo, Sectariorúmq; vrbibus cõcessæ.

Diplomati huic accedebant tacitæ leges, quas vna Regi clementia dixerat; quibus Valesiorum Ducatus opima & nobilis ditio in sexcentarum millelibrarum hypothecam Rohanæo cedebat. Póstque ducenta illi librarum millia in remunerationem eorum quæ bello amiserat numerata, deducitur in stipulationem Soubisij pensio annua, quam illi Rex bellum antè pendebat, nouáque librarum sex millium pensio Calongio constituitur. Præstitæ item ab euersione munimentorum immunes Rupella, Montalbanum, Castrum Albigensium, Amilianum, Nemausum, Vticáque; Rupella & Montalbanum omnino; quatuor reliquæ non nisi ex parte, vt semidiruta hodie munimenta præstent magè inualidas vrbes, quàm si penitus destructa forent. Quod ad Montempessulanũ spectat; ita lex dicta, vt munimina quælibet æquarentur solo, Consuléssque imposterum Catholici mixtim & Sectarij æquali numero crearentur, qui olim Sectarij omnes, quod exin

exin Regis arbitrio gestum. Negata insuper veteri titulo possessio vrbium quas securitatis, matrimonij, fideíque obsides, Sectarij rebus olim felicioribus appellabant; extinctæ tum Ministrorum, tum Præfectorum vrbium pensiones; Stationariorum stipendia annua, quæ Reges pernicioso exemplo, medij iam penè decursu seculi de suo pendebant, proscripta.

Intereà dum stabiliendæ paci Mompessulani Rex crebriora concilia habet, triplici cohorte augetur exercitus, Montespani, Ragnij, & Tremontij quæ tribus hominum millibus constabant, placitúmque solutis magnâ ex parte cohortibus reliquis, stare illas in armis, donec iacta vbique firmiùs pacis fundamenta. Datum exin Valancæo diruendorum Montispessulani muniminum munus, quod ille Picardicæ, Normannicæque cohortium subsidio magnâ laude obijt, non sinè Sectariorum murmure, qui parum sibi seruatam fidem prępostерè querebantur.

Montespan. Ragny. Tremont.

Valancæo munus diruendorum muniminũ incumbit.

Preaux. In acta Tolosani Parlamenti, procurante Preauxio Regio in eam rem Orátore refertur diu expetitum diploma; missíque hinc inde à Masuyerio Senatus Principe ad Sectarias vrbes nuntij, lætâ vbique acclamatione excipiuntur, eò positis Sectariorum rebus, quod nemo ambigat vt vnâ tunc Regis clementiâ starent.

Castri Albigensium post pacem promulgatã diruta Cathedralis Ecclesia.

Neque hîc omitti debeat væsanâ priuati cuiusdam libidine, statim ac certus pacis initæ rumor peruaserat, dirutam Castri Albigensium Ecclesiam Cathedralem, prædæ minùs animo, quàm pellendæ

Cameræ Edictalis, quam vnus ille, pedaneus Iudex habebat auctoritati suæ exitialem; neque penitus spe suâ cecidit: indebito enim tempore sacrilegos oppidanos Rex Cameræ translatione mulctauit, Insulæque eam Albigensium ex æquo restituit, vnde in Catholicorum necem diuerterat olim. Exin irritis ad Regem in dies delegationibus queruntur Sectarij sibi iniuriâ præreptam Cameram, vel dirutæ à pace initâ Basilicę vnâ postulatione indigni, qui eam supremæ iurisdictionis sedem aliquando obtineant.

Classis Regia.

Nondum pacis nuntius ad Guisium venerat, cùm in hostilem classem fortuitò incidens instructâ acie dimicare statuit; prælio prescriptus hic ordo.

Guise. S. Luc. Manty.

Primum agmen ductabat Sanlucanus nauigijs decem, medium Guisius quindecim instructissimis, vltimum Mantius sex, quorum primario à Virgine Deiparâ nomen. Circumstabant hinc inde triremes Galliæ decem, viginti & duo nauigiola, quibus supra mille ducenti milites vecti, prælij primipilo Boucio, viro haud inexperti.

Du Bouc.

Guisius manum cum hoste conserit.

Ad VI. Kalend. Nouembr. non procul à continente hostem Regia classis ad sancti Martini plagã intercipit. Nec morâ triremes ad cursum expeditæ adornant prælium, intereà dum Guisius prætoriâ vectus, stipante Rupifulcaudio, lentiùs vehitur defectus vento. Diu irritis magnâ ex parte ictibus tormenta hinc inde displodunturdonec obortus oportunè ventus, Regios magnâ vi in hostium classem impellit, nunquam acriùs dimicatum, cùm hostis flexis in obliquum proris, deficientem subitò Regijs ventum, plenis excipit velis, quibus iniquo

Marte certabatur, cùm subitò prætoriam circumsistunt pleraque facto agmine nauigia, quæ inter duo penè illi excidium inferunt : nexę rudentibus fibulæ in eam coniectæ, hostium arbitrio, quò lubuerit trahunt. Iámque malleolis, muricibus ignem præferentibus, hastis ardentibus, falaricis, aliísque id genus flammæ artificijs, quæ in eam coniecerat aduersus miles iam tota ardebat, nî magno illam Guisius animo, flammæ, naufragióque exemisset, quod non priùs actum quàm demersa in imum indesinenti tormentorũ disploſione nauigia duo, vnde artificij ignes iaciebantur. ibi restin-
Vinceguerre. guendo distentus igni Vinceguerra vir strenuus glande occumbit.

Liberatus ab incendio Guisius classe in vnum lectâ triginta hostium naues vndequaque circum-
Ioigny. stat, præstò adsunt Rupifulcaudius, Comes Ioignius, Sanlucanúsque eo impetu, vt nisi nocte diremptum prælium ad internecionem Rebelles cecidissent. Dilabitur secundùm tenebras hostis eò faciliùs, quòd Regiorum tesseram fortè inter dimicandum exauditam, vbi opprimebatur, velut clypeum opponebat, quo factum, vt tenebras inter minori iacturâ euaserit.

Magnum illi ab incendio discrimen.

Nox prælium dirimit.

Posterâ die dissipatâ ad maritimam oram classe inimicâ, in Regios identidem incidebant collisæ naues, quas inter proprætoria tormentorum disploſione continuâ in imum agitur; exin tria mercatorum nauigia, quibus annona Rupellam vectabatur in Sanlucani manus incidunt : vnde versâ in vrbis excidium eâ expeditione, ingens Rupellanos ha-

Regiorum victoria.

buit mœror. Regiorum cæsi quadringenti, Rebellium duo millia, actæque in imum suprà prætoriam, decem naues. Neque dubitabatur, quin Guisius fugaces diu insequutus, postquàm eos ad sancti Martini plagam interceperat, bello victorem faceret Regem, qui iam prælio triumpharat, cùm expeditâ cymbâ signum Rupellanorum militare in obsequij specimen ad eum mittitur, nempe eo colore, quòd pace iam subditos inter & Regem initâ, abstinendum armis; nec diu cùm datâ à Guisio viâ, positis vexillis, vmbulisque ad Regiæ conspectum classis, secundo vento Rupellam dilabuntur.

Iactura hostium.

Paulò pòst missis Rupellani ad Suessionem Oratoribus pacem orant: dimisso exin exercitu Regio, Campaniæ cohors, præfecto Arnaldo, LVDOVICI Champagne. Arnaud arcem subit, vnde etiamnùm hodie Rupellani se contrarius, pactámque pace initâ conditionem in vinculis esse queruntur; nouisque in dies ad Regem delegationibus diruendam arcem contendunt. de bello hactenùs.

Pacem Rupellani orant.

Tandem ergo Titan è caligine prodit, tandem hyemales in frigore brumas extinguit verna felicitas, & puro incorruptóque aëris tractu, impuris omnibus exhalatis, tandem dies expetitus affulget. Faxit Deus in cuius manibus cor Regum est, suprema hæc sit Regiorum in Gallià laborum meta, Sectariisque Regibus præstare obsequium suó dispendio docti, posita ad Regis vnam mansuetudinem arma patiantur otio diuturniore induci rubigine; ità illis, nobisque, parabitur post strages immensas aurei amœnitas seculi; ità placidi, pace diuturnâ, astri

aſpectu Galliarum lilia reflorebunt; ità vno omnes ordine à Rege habiti, Sectarij mixtim & Catholici, factionibus penitus abdicatis fraternâ inſimul caritate ſibi præſtabunt operam. Ità LVDOVICVS cœli amor, deliciæ imperij Gallici, ità nullo obice Rex Galliarum erit, cuius proditoria nuper Rebellio ſupremã æmulabatur potentiam. Procul abeſto Gallorum animis ſtabiliendæ in ſtatu Regio Reipublicæ liberæ libido impotens; qui in libera Regum ſeruitute naſcimur, quid malùm! mangonum, lixarum, vno verbo quid plebis infimæ ſubeamus imperia? Sat bellis datum, ſat perfidiæ, ſat perduellioni indultum, qui ſolo eodem naſcimur & viuimus, quidni eumdem Regem ijſdem voto & animis proſequemur? hæc eſt ſpes vna Gallorum qui lilia amant, quâ ſi ad nouam perduellionem ceciderint, caueant, qui hodie vnâ Regis clementiâ ſpirant, ne iuſtitiæ eius immenſæ, ætern um aliquando prodant poſteritati monimentum.

***

FINIS.

INDEX
LOCVPLETISSIMVS
RERVM, VERBORVMQVE MEMORABILIVM,
QVÆ HAC HISTORIA CONTINENTVR, serie Alphabeticâ digestus.

A

ABBAS Villalonganus, V. *Cornacus.*
Abbates in Benarnio sententiæ in Parlamento prouinciali dictionem habent, 63. V. *Episcopi.*
Abbatia Clairacensis à quo olim fundata, 280
Ado prælij primipilus 378. deditionem Mõtalbanensibus suadere tentat, 413. delegatus à Consulibus ad Rohanæũ, à populo reuocatur, quare, 413. 414. Montalbano absistit, & Regi fidei sacramentum præstat, ibid.
Ærarium bellicũ aliò quàm ad stipendiam militum à Luĩzo destinatum, 453.
Aggerum ad Rupellæ viciniam iussu Espernonij circumquaque excauatorum vtilitas, 319. 320
Aguienus Comes, reliquias subsidij Montalbanensis in vincula agit, 434
Aimarguæ Ducis Vticensis opima ditio, à Sectarijs interceptæ, 604. deduntur Mommorancio, 605
Alainius legatorum à Comitijs Lodunensibus offerẽdis Regi ternionibus, tertius, 32
Alarij Regij ad accessus Mõtispessulani inter obsidionem quo modo locati, 645. ad frequentes Nemausiorum eruptiones quo pacto eis consultum, 646. 663
Albaterra Marescallus iussus à Mayennio in Neraceam obsidionem copias legere, 239.
Albiasij Consules in furcam acti, 366
Albiasium à Mayennio obsidetur, 364. & expugnatur, vrbs inferior, 365. deditur ad arbitrium Mayennij, 366.
Albiensis cohors oportunè Engolismensi ad Fauchium auxiliatur, 392
Alesius Comes ad Montempessulanum ægrotat, 651
Aligrius quare Commartino in Procancellarij dignitate postpositus, 648.
Alnetense prælium Germanis Sectariorum auxiliaribus, in Gallia luctuosum, 13.
Altifontanus Soubisium apud Fecialem excusat ad Engerlacos, 212.

quando & vbi magno Rebellium mœrore cæſus, 219. 220. quare illi inter filentia noctis parentatū, ibid.
Altipullanus Senator Toloſanus diruendis muris, munimentiſque fani Antonini à Parlamento præfectus, 574. & Montis Cucquij, 584
Aluïnus Schombergi filius Regis exercitum tribus Germanorum millibus auget, 602
Sant-Amantius cohortis præfectus ſub Malauſio, 390. ad Fauchium vulneratus, 394
Ambiani præfectura, Luïnæi filio conſeruata, 499
Amboſiana Caluiniſtarum coniuratio in Franciſcum II. quando & quomodo machinata, 4. 5.
Ambulacri Regij ad fanum Rochi apud Toloſates deſcriptio, 462. & quæ hinc pendent, ibid.
Ametus Forcæi filius equitū apud Montalbanenſes præfectus, 378. eruptioni in caſtra Ioinuillij præeſt, 442. 443.
Amicorum curialium inſtabilis fides, 482.
Amontius crepitacularius audax ad Enſigeautium manu Sacerdotis ſeptuagenarij cadit, 337
Angli à Rupellanis deficiunt, & Regi operam ſuam offerunt, 622. ijs Nannetes vſque datur commeatus, ibid. inde in Angliam ſoluunt, ibid.
Anglorum præfectus, à ſuorum defectione in vincula à Rupellanis actus, 622. incertum qui dein habitus, ibid.
Angolinium pagus ad Rupellæ vicinam, 325.
S. Aniani Comes, V. *Comes à S. Aniano.*
Annibal Mommorancius, Mommorancij Proregis frater naturalis, & commilito, 51.
Annona à Benarnio interuerſa Rege ibi agente quâmente, 61. quo pacto obuiàm itum huic incommodo, ibid.
Annonæus Marchio ad Margaritarum expugnationem ſtrenuè agit, 335. cohortem ad Montalbani obſidionem ducat, 448. Condæo principi in Italiam comes, 670
Antonini fani deditio à Pennauairio Mayennio pacta, 367. cur non ex voto ſucceſſerit, 368. obſidio à Mayennio parata, 368. 369. quæ deinde differtur, quo conſilio, & fine, 369 vrbis deſcriptio, 566. 567. illi Vindocinenſis legiones admouet quo ſucceſſu, 567. 568. oppugnationes binæ vbi, & quibus copijs indictæ, 569. oppugnatio vniuerſa in vrbem quo ordine à Rege præſcripta, 570. quibus conditionibus dedita, 572. præfecti, diruendis muris & munimentis qui, 574. oppidani qui, quótve in furcam acti, 572
Apparitor ad Sectarios Senatores Caſtrum miſſus, cur, 117. quid retulerit, 118.
Aquitania multis nominibus Mayennio deuincta, 420
Arcana Dei, Regúmque abyſſus multa, 130.
Arcus triumphales ſeptem, totidem planetis ſacri & eorum analogia ad Regem ad eius Toloſam ingreſſum, 465. 466. dicterijs, verſibus, & inſcriptionibus omnis generis ornati, quibus authoribus, 465. 466.
Ardoſius præfectus centuriæ in cohorte Pibracij, ad Burniquelli ſuburbium occumbit, 450
Argencurtius ſectarius Montiſpeſſulani obſeſsis adeſt, 650. eius laus ibid.
Arma à quoquam in prouincijs Galliæ, inconſulto Prorege capi piaculum, 103
Arma ſubditorum in Reges perduellia, 54.
Arma à Batauis in Galliam inuecta pro Sectarijs, 303. 304. 305. eorum interceptio

ceptio vbi, quando, quomodo, & à quibus, ibid. armorum numerus & distributio, 306. V. *Batani.*
Armorum & bellici apparatus delectus Tolosæ habitus à rei tormentariæ præfectis, 298
Arnousij Iesuitæ concio habita Pauij in reconciliatione Templi, quo themate 65.
Arnousius Iesuita Caluinisticæ maledicentiæ in Gallia scopus, 137. 143. aula absistere iussus, 471. 472. quare, & quo autore incertum, ibid. Luinęus iussum significans prætexit Regis placitum, 472. eius ad Luinæi excusationes responsum, 472. Ordini suo magis timere se dicit ab hoc discessu, quàm sibi, 473. Regem ante discessum salutare auet, nec datur, 474. subsequi permissus Regem non assequi, ibid. vltimum iussum a Cardinali Radesiano accipit, 474. & consilium super eo sagax, 473. 474. aulici ad eius absentiam attoniti, 474. eius post regressum ad Luinæum litteræ, 475. V. *Iesuitæ*, & *Seguiranus.*
Arpajonus Comes ad valla Monasterij apud Montalbanum strenuè se habet, 426. Forcæi copias à Toncinsij propugnaculo propellit & fugat, 543 quici nobiles hac expeditione aderant, ibid. Theminium liberat, 544. Castrametatorum alter ad oppugnationem Vindocinensis, in obsidione sani Antonini, 569. & alibi 586. Theminio adest in vastatione agri Montalbanensis, 623. eius rixæ cum Vindocinensi ad Britextæ obsidionem vnde, 634. 635. insalutato Imperatore recedit, 636.
Arsacum vrbs principatus Benarnensis, 59.
Aruautius fratri Philipeauxio ad Montalbanum defuncto, in munere succedit, 449. 450.
Arx Ludouicæa ad Rupellam ædificata quorum ope, & industria, 620. quot tormētis bellicis formidabilis, ibid. eius descriptio, 621. in eam Rupellanorum eruptio quo euentu, 621. 622. quo præsidio post pacem firmata, 684.
Arx ad Oldum in Cadurcis ad Vxellodunum viciniam à Suillio constructa, à Pibracio expugnatur, 521. 522.
Aspremōtium ad arenas Oloncas, Regi quando deditum, 533
Atisius libellorum supplicum in Regia magister diruendis Engeriaci munīminibus præfectus, 235
Auaritia Catholicorum tum nobilium tum ignobilium Rupellanis Montalbanensibus & Fuxensibus frumentum sæpe infert, 329.
Auaritia præfectorum in exercitu regio ad Montalbanum, 375
Auberius caput de vnione iurisdictionum Benarnij & Nauarræ, solus exsequitur quare, 65
Aubijonus Comes Engolismensi subsidiarius ad Iauchium cum copijs suis accurrit, 394
Aulixius ad Fuxenses in insidijs cæsus, 630.
Aumontius Bononiæ à Luinæi decessu præfectus, 499
Auousius Sectariorū cohortem rebellium ad Castrum-nouum Arrij ad internecionem cædit, 538. 339. Durbano in propugnando Barilio subsidiarius adest, 461. glande ad tibiam vulneratur, 470
Aurelia, asylum reliquiarum prælij Drocensis, 5 obsidetur à Guisio, ibid. propugnatur à Colignio, & Andeloto, ibid. V. *Sylua Aurelianensis.*
Auriacus Comes Engeriacum cingit, 190. accessus ad vrbem occupat, ibid. & pontes, 191. commeatum militarem intercipit, 190. eius responsum

ad lítteras Rohanæi, 193
Autiegius mille ducétis legionarijs auxilium Vallum inferre iubetur, 50. seriùs tamen, ibid. Vallonsiũ intercipit oppidanorum proditione, ibid. veniam petit, 51. & vrbem dedit, quibus conditionibus. 51. 52.

B

BAccius Capitosinus Tolosanus, alariorum Tolosanorum præfectus, 358. 359. eius ad Fuxenses audacia, & solertia eum incolumẽ præstant, quomodo, 631. 632
Baisurbaisium ad Rhodanum Lesdiguerio deditur, 510
Barbasanus Durbano Barilium propugnanti opem fert, 469
Barclaius Academiæ Tolosanæ Rector Regem nomine Academiæ salutat, 463.
Bardonus præfectus Montalbanensis ad Monasterij accessus cadit, 384.
Bardonus alter Montalbanensis ciuis primarius, ruina cuniculi ad Mõmiratum absorptus, 443
Barilium Catholicum municipium quibus copijs à Lerano obsessum, 468. sed frustra, 469.
Barrautius Mayennij iussu ad obsidionem Neracensem cohortem legit, 239. eius cohors ad valla Borbonia segniùs excubat, 438. fugatur ab hostibus, 439
Bartholomæus Gramoundus Senator Tolosanus, salutando Mayennio à Senatu lectus, 351
Bassæus ad Royanum cadit, 553
Bassompetrus cur in Hispaniam delegatus, 204. re infecta redit, ibid. & 206. ab obsidione Montalbana Monhurtium prẽmissus quare, 459. & quibus copijs 470. cur iussus Pontem Latesij ad Montempessulanum insidere, 607. 608. Marescallus Gallię renunciatur, vbi & quando, ibid. ad cornuum Montispessulani expugnationem fugaces Regios strenuè retrahit, 661
Bastida Leraneum feudum ferro & igne expugnatur, 626
la Bastida expugnatur ignauia præsidiariorum, diripitur, & igni creditur, 598. expeditionis illius causa quæ, ibid.
Bastidæus fortiter ad insidias Fuxensium se gerit, 630
Bataui fluxæ fidei in Regem, quare & quomodo, 307. V. *Arma*.
Baugium castrum Condæo deditum pulso præfecto Suillij Legato, 171. 172
Bayersius Rupifulcaudij Legatus in Soubisium incautus incidit, & ipso aufugiente, triginta ex ipsius comitatu capit, 532. 533
Belebatus pro diruendis Insulæ Iordanæ muris strenuè & constanter se gerit, 355. 356. eius hac de re ad Senatum Tolosanum oratio grauis & vehemens, ibid. eius monita Regi, Galliæque vtilia, 53. & prudentia in procurandis militi stipendijs, 241. quæ à Rege autoratur, ibid. direptionem Neraci impedit, 253. iuri dicundo in Vindocinensis castris summo iure præfectus, 584. & stipendiario ærario, ibid.
Belhadæus cohortis Picardiæ Legatus ad Toneinsum cadit, 544
Bella Hispanos inter & Gallos varijs temporibus & decausis mota, 19
Bellegardæus Burgundiæ Prorex quibus copijs in Mansfeldium mouet, 614.
Belli Sectarios rebelles inter, & Regem origo quæ, 36. 37
Belli apud Sectarios ratio mutata quare 323. 324.

Bellifortius Montalbanum subsidiarias copias ducat, 430. vbi Tarnum transuadarit, 431. sanum Antonini subit, ibid. inde Gresiniam syluam Pennauairio duce, 431. cur sanum Antonini regreditur, 432. eius in discessu obtestatio, ibid. Auarionem transuadat, vbi, 433. cum primo agmine saluus Montalbanum subit, 433. regressus vt ceteris dux esset vię sauciatur, & capitur, ibid.

Bellimontius præfectus Sectarius apud Montalbanenses ad primā hemicycli Borbonij oppugnationē cadit, 399.

Bellimontius alter, post Luinæum Iaræ præfectus, 499.

Belliuisium ad Oloneam insulam regi deditum, quando, 433

Bellorum fomites non extingui sæpè Primorum interest, 578

Bellujonus Villæmurij præfectus pacem suadet in Amiliana synodo, frustra tamen, 74. perstat in fide, ibid.

Bellum in Sectarios motum Rebellionis non Religionis prætextu, 303.

Bellum contra litteras Lesdiguerij pacem Regi suadentis in Regis consilio conclusum, quo modo, 513. 514

Bellum vt & cetera humana suas patitur vices, 656

Benarnense Parlamentum Poyano in legendis copijs contra Bemnos obsistit, 104

Benarnenses soli inter Caluinistas Galliæ, enunciationē orthodoxi Euangelij non admittunt, 56. consternantur ad Regis præsentiam cùm in absentem fulminarent, 59. 60

Benarnij situs, & status quondam quis 55. hodie patrimonium coronæ Gallicæ qua lege, & conditione, ibid. cuius ditio, 21. quo tempore, sub quo, & quamdiu orthodoxę fidei subtractum, 20. 21. bona Ecclesiastica ad quid, & quibus inibi addicta post Catholicæ fidei exilium, 21. prodigia in Benarnio quæ, & quid portenderint, 22. perstat in rebellione etiam ad Regis in Aquitaniam aduentum, 57. cum vrbibus & arcibus munitissimis intra quatuor dies à Rege Ludouico receptum, 66. V. *Terræmotus. Abbates, Episcopi, Ecclesiasticus ordo, Ecclesię bona, & Edictum Regium.*

Bensini fratres coniurationis Nauarrei Castri præcipui ministri, 72. turres Montisgiscardi intercipiūt, 103. queis dein Poyano cedunt, 106

Bergeracum vrbs Aquitaniæ illustris, 267. eius situs & descriptio, ibid. & seq. quando, à quibus, & quo modo propugnaculis munitū, 267. 268. deditur Regi, 269

Bernuyus Villanouanus ab armis, litterisque commendatus, 380. Rohanæo ad Albios adest, ibid.

Berterius Præses tertius, Parlamenti Tolosani nomine Regem Tolosæ salutat 463.

Bertrandus major, Decanus Senatorum orthodoxorū in Camera Occitaniæ, 113. Senatum connocat, ibid. & monet Sectarios aut expellendum Oratorem Comitiorum, aut abeundum Magistratibus Catholicis, 114. quid ad hæc Sectarij Magistratus, ibid. eius ad Luinæ linguæ petulantiam audax retaliatio, 467. 468. euersioni Mansi SS. Puellarum præest, 584

Bertrandus minor, Senator Tolosanus, iussu Senatus diruendis Maliuicini muniminibus præficitur, 354.

Bessayus, Rupellanis copijs ex parte præfectus, 257

Betancurtius Vicecomes ad valla fani Antonini vulneratur, 572

Betarrium à Rege obsessum, 601. loci descriptio, ibid. & oppugnatio quibus credita, ibid de deditione vbi inter præsidiarios non conuenit, du-

ducenti fauentibus vmbris vrbe abſiſtunt, qui deinde appetente luce partim cæduntur, partim aguntur in vincula, 602. vrbis deditio pacta qua lege, ibid.
Bironius Baro Caſtrametator ad Rupellam in Eſpernonij copijs, 311. ſtationem parat, ibid. ſtrenuè agit, 314. in Septimania vlteriori Vindocinenſis Caſtrametator, 586
Biſcarraſius ad Fani Antonini oppugnationem ſauciatus, 561. & ad Sommerium, 609
Bitautus libellorum ſupplicum in Regia magiſter, 51. iuſtitiæ indagator in Gallia Narbonenſi, ibid. Mommorancio adeſt in expeditionibus, ibid.
Blaconſius de intercipiendo Enſigeautio ſeriò cogitat, 336. quibus copijs & præfectis, ibid. diris impetitur, 337. 338. vrbes ad Rhodanum quibus præerat, Leſdiguerio dedit, 520
Blagniacus ad Neraci obſidionem ſtrenuè dimicans quinque vulneribus ſauciatur, 251
Blainuillius Sectarius Fontaralio in præfectura Lectorenſi ſucceſſor à Rege datus, 157. 159. V. *Lettora.*
Bliquius cataphractorum Guiſij legatus, 607. Piloni cohortem partim cædit, partim fugat, ibid.
Boierius cohortis Sectariæ præfectus ſub Rohanæo, 390. cæſus ad Fauchium, 394
Boiſſæus Pardalianus Forcęi Legatus in Aquitania inferiori à Comitijs Rupellanis renunciatus, 209. minimè gratã habet hanc electionẽ, & quid in odium illius fecerit, 209. 210. Regi ad Cutracum obuius, 267. à Rege humaniſimè exceptus, ibid. Monhurtium Regis obſequio firmat, 255. filij, generique proditionem, & rebellionem diſſipat ſua præſentia, 445. Genſaci proditorie interficitur, 445. à quo, ibid. & quicum, ibid. an conſcijs filio, generóque incertum, 446. hanc cædem Rex ægrefert, ibid.
Boiſſierius præfecti tormentorum legatus, à Nemauſijs captus, 646
Boiſ-verdunus cadit in expugnatione ſuburbij Taillaburgenſis, 199
Bomportius duarum nauium Rupellanarum præfectus, capitur, 591. 592
Boneullius cohortis Picardiæ præfectus ad Toneinſium cæſus, 544
Bonorum Eccleſiæ in Benarnio reſtitutio, reiecta à Sectarijs in Comitijs Lodunenſibus vt inſoleus, & noua, 24. 25. vtpote contra legem prouinciæ edictalem, & edictum Nanneticum, ibid.
Bordelius cohortem in Regiorum ſubſidium armat, 504. Forcæi caſtri euerſionem deprecatur, 508
Bordetus Nauarreæ cohortis centurio glande ad Mompeſſulanũ cæſus, 660. 661
Bordonius Auguſtinianus Toloſæ in laudem Mayennij funebrem orationem habet, quo themate, 419. 420
Boſquius Vicecomes Theminio agnatus, 439. cadit ad valla Borbonia, ibid.
Botona amnis Engeriacum circumalluens, 195. 196.
Boubierius Suillij Legatus in cuſtodia Gergobiæ, 163. euocatus à Comite à Sancto Paulo, denegat ſe inconſulto Suillio arcẽ poſſe dedere, ibid. & 165. eius cum Vateuillio diſſidium 166. 167.
Boucaudus Præſes vectigalium Montiſpeſſulani, 43. legatus, Sectariorum nomine pacem petit, ibid.
Boullæus Marani Præfectus in præfectura ſua quamuis ſectarius à Rege conſeruatur, 182
Bourfrancus vnicus Montalbani Caſtrametator, 376. eius ingenium, & cum

Oruallo diſsidia, vnde, 377. ruinam editam ad villam Borboniam explorat, 398. vnde oppugnationem proximam ſuſpicatus, 399. cui propugnandæ militiam diſtribuit, ibid. ſubſidiarias copias ab vrbe per pontem procurat, 399. fruſtra à Gramoundo Comite ad colloquium vocatus, 400. ſecundam oppugnationem ſuſtinet, 403. Mõtalbano erumpit in Theminium nullo conatu, 363. ad hemicycli expugnationem cadit, 404. incertum an proditorio ictu, 406. eius autoritas & gratia apud Montalbanenſes, ibid.

Bourguius Chailariæ arcis pro Vantadourio præfectus, 338. obſeſſus à Rebellibus, ſed fruſtra, ibid.

Bourguius Inſulæ Iordani præfectus, loco cedit, 350

Bourguius Leſpinaſsius, Engoliſmenſis Caſtrametator ad Montem-Albanum, 488

Bouraricus eruptionis in caſtra Ioinuillij præfectus, glande cadit, 451

Bouteroüs Miniſter Gratianopolitanus, 29. ad Regem delegatus offerendis cum Coureleſio Comitiorum Lodunenſium ternionibus, 32

Branteſius Luinæi frater minor natu, 126. eius coniugium ad inuidiam ſplendidum & nobile quſcum, 127. & quibus paranymphis, ibid. V. *Luxemburgenſis*.

Brillemontius occiditur ab Engeriacis ad foſſam vrbis, 221

Briquemautus minor firmandæ præſidio Sacrocæſareæ negotium ſuſcipit, 171. 172. & caſtrum Suillium rebellioni firmat, 259

Briſonius in ſubſidiũ Priuatienſibus tertiò rebellantibus aduolat, 45. Chambaudi olim gener, 38. viduę nuptias ambit, ibid. in deditionis Priuatienſis victoris arbitrio relictus pacis diplomate ab omnibus abſoluitur, 678

Britexta à Vindocinenſi obſidetur, 632. nec tota cingitur, vnde mali caput, 633. in eã ſubſidium bis illatum, ibid. & ſeq. fruſtra oppugnata, ibid. & 636. obſidio ſoluitur, ibid.

Broſſæus ad Peiratum cadit, 626

Brouchardus, Sacrocæſarienſe caſtrum Condæi iuſſu intercipit, 173

Brunæus ſubſidiariæ cohortis præfecturam à captiuitate Belliforti apud Montalbanenſes diſputat cum Roſſeliero, quo iure, 436. quomodo vtrique ſatisfactum, ibid. Adoni ſuffectus in munere primipili prælij Montiſalbani, 378

Bucæus Sectarius ad Monaſterium in Ioinuillij expugnatione ſauciatur, 426

Buillionius Rebellionem abdicare ſimulas, licèt à Rebellibus dictus primiceriius armorum imperator, 88. 100. quare 101. Mansfeldium in Galliam euocat, 611. 612. 618.

Bulionius proxeneta pacis inter Leſdiguerium & Rohanęum autorante Rege, 643

Burdigalenſis Parlamenti in bellicis rebus diligentia laudatur, 496. eius Senatores nouo exemplo arma capiunt, 511

Burgadeſius Proconſul Montalbani, creatus, 443

Burniquellum vrbs Sectariorũ Mayennio deditur, 366. 367. quibus conditionibus dedirur a Vigniaucio, 481

Burniquelli caſtrum Vigniaucio Sectario obſiſtit, intercepta vrbe, 490

Burniquelli obſidio, quibus copijs, & præfectis Regijs confecta, 491

Buſcocarqueſius à Rege in Inſulam Riæ præmiſſus, vrbem inuadit, & Soubiſium diu ab Inſula propellit, 528. victus numero Inſula cedit, non vrbe, 528. Regémque monet periculi, ibid.

Busioüs Castri Suillij præfectus, 260

C

CAboyus præfectus centuriæ, ad Margaritas cæsus, 335
Caddenacum vnde sic dictum, 563.
Caddenetus à fratre Luïnæo quomodo inductus in aulam, & euectus, 126. cingendo Monhurtio post solutam obsidionem Montalbanam à Rege cum Bassompetro præmissus, 459. vias & accessus insedit, 470. nepotis sui Luïnæi filij, Legatus in Ambianensi præfectura, 499. V. *Chaunacus. Dux.*
Cadillacus Consiliarius Regius Tolosanus diruendis Mansi Verduni munimentis à Senatu lectus, 254.
Cadrousetus primipili maioris in cohorte Normanniæ subsidiarius ad fanum Antonini cadit, 570
Cahusacus saucius ad renes in oppugnatione fani Antonini, tamen reptando in castra regia euadit, 571.
Cajarcum Regi deditum, & munimentis destitutum, 565
Calciata Suillij Baronia, Mayennio dedita, 363. vrbs munitissima, 364.
Calongius Rohanæi Legatus alarijs Mompessulani in eruptione præst, 650. Ecclesiarum nomine Regem orator alloquitur, 673. 674. illi sex millium librarum pensio à Rege ex pacte tacita conditione concessa, 681
Caluinistæ in Gallia, ijdem qui Puritani in Anglia, 4. vnde, à quo & quando in Galliam irrepserint, 4. quando & quibus Regibus quondam fidi, 14. cur Henricum IV. Sectarium, Regem salutarunt sequuti, 15. 16. in conuersum iniuriosi, 16. & ingratissimi etiã post mortem, 17. perduelles in Reges, 4. 5. eorum proditiones & coniurationes, 5. 6. 11. 12. fusi, fugatique pluribus prælijs, 5. 6. resurgunt fortiores ope quorum Principum & nobilium, ibid. & 11. iugulati sub Carolo IX. quo modo, & quare, 7. 8. fœdifragi, 5. 6. 11. 12. V. *Internecio, Sectarij, & Nouatores.*
Caluiniſtarum Turonensium trepidatio, & fuga vnde, 119. 120.
Calumniæ Sectariorum in Regem Ludouicum XIII. 83. 96.
Camera Edictalis Aquitaniæ Neraco Aginnum translata, 253
Cameræ Edictales, siue semipartitæ in Occitania descriptio, sedes & causa, 110. 111. 112. in ea cur rarò aut numquam Sectarij capitalibus pœnis plectantur, 111. 112. vnicum pacis vinculum, 116. 118. eius translatio, 117. quare post pacis promulgatione Castro Albigensium Insulam trãslata, 682.
Caminadæus II. Præses quo comitatu Regi salutando à Parlamẽto electus, 298. eius facundia, 299
Campesius cohortis Nauarreæ præfectus ab hostibus capitur, 658
Capellæus præfectus ad primos Betarrij accessus cadit, 601
Capitolini qui apud Tolosates, & vnde sic dicti, 298
Captiui qui, quòtve à prælio Insulæ Riæ, 532. maior eorum pars quomodo ad Nannetes habiti, 534
Capusius præfectus centuriæ in cohorte Diœcesis Tolosanæ, 359. laudatur à fide, ibid. deinde Mansi Verduni præfectus, ibid. eius ad Borboniam metationem virtus, 386
Carbonus Nebosanensis Senescallus ad secundam hemicycli Villæ-Borboniæ oppugnationem cadit, 406
Carcassona vrbs antiquis nota, 587. ibi postridie à Regis inde discessu, luctuosum incendium excitatum, 588. eius causa & descriptio, ibid. & seq.

& ruina, 589. cui quomodo à Rege subuentum, 590
Cardaillacum Regi deditur, & munimentis destituitur, 563
Carentonium ad Lutetiæ viciniam cum templo sectariorum quando, & quare exustum, 423
Carlinquasius Rebellis Sectarius à Mommorancio vitam impetrat, ensémque tradit, 652
Carmanij oppidi descriptio, 583. eiúsque deditio fortunæ magis debita, quàm consilio, ibid.
Carmanius Comes in eruptione ad valla Borbonia pugnam restaurat, 439. duplici vulnere saucius, 440. Fuxensis prouinciæ Prorex, 624. eius expeditio in Sectarios rebelles illius prouinciæ, Leranum præcipuè quo animo susceptа, 624. quibus copijs & præfectis, ibid. & 620. quo euentu, 625. 626. 627. Leraneum castrum solum saluum habet quare, 627. 628. malè hac gratiâ apud populum audit, 628
Carnutensium Vicedominus Comitiorum Lodunensium Præses, 30
Carolus IX. Rex Galliæ suffocare nititur factiones Hæreticorum in Gallia sed frustra, 2. pacem petit inuitus, 7. extrema tentat ad extremum redactus, ibid. conferuatus à Nemourio Duce, & Heluetijs, 6
Carlusius Comes Suillium migrantem iussu regis retinet, 564
Carrerianus Tolosas cataphractus strenuè se ab insidijs Fuxensium Rebellium expedit, 630
Castanaræus ad Pictones manu Regiorum cæsus, 523
Castaniacus Fuxensium rebellium flagellũ, 625. agros eorum vastat, ibid. & Alemãnicam arcẽ expugnat, ibid. Durbano ad Barilium auxiliaris accurrit, 469. in insidias sibi paratas incautus incidit, 629. & strenuè euadit, 630
Castellonium per Consules Regi sacramentum fidei præstat, 267. & deditur 268. cuius ditio, ibid.
Castelnouanus Forcæi filius Montalbani præfectus propugnãdis Tesconi muniminibus, 379
Casteracius Marauatus Mali-vicini præfectus pro Sectarijs, deditionem loci antè pactam cum Mayennio, quare facere recusat, 353. ad Mayennij præsentiam loco cedit, ibid.
Castesius Vicecomes, Fauasij filius, Neraci cum Mompouliano rector, 240. 250. Monhurtium cum Mirambello propugnat, 480. & Toneinsium quibus copijs, 519. Romam peregrini habitu pergit à deditione Toneinsij, & ibi hæresim abdicat, 547. eius ad summum Pontificem oratio, ibid. & seq.
Castrametatores ad vlteriorem Aquitaniã, sub Ellebouio Duce qui, 489
Castri Albigensium descriptio, 110. à quo tempore sedes Episcopalis, & vnde auulsa, ibid. sedes item Cameræ edictalis Occitaniæ, ibid.
Castronouanus prætorianorum præfectus ad Montempessulanum cæsus, 661. eius præfectura, cui ab ipso rege delata, 662
Castronouanus Marchio Forcæi nepos, quo præsidio Pontium à Rupellanis missus, 255. eius cum Lesdiguerio colloquium, 255. 256. vrbe abscessit, ibid.
Castronouanus alter quo precio Montem-Marsanum Regi reddit, 556
Castro-verdunus in insidijs glande percussus cadit, 360
Castro-vielius amorum Vicecomitis Cheilani proxeneta, 41
Castrum-Ialousium Mayennio quibus conditionibus deditum, 254. eius

situs & descriptio; ibid. & seq.
Castrum Rainaudi cuius ditio, 168. à quo interceptum, ibid.
Cataphracti à Montispessulanis primùm ad eruptiones adhibiti, nouo inuento, nec inutili, & quomodo huic fraudi à Regijs occursum, 650. 656. 663.
Catarinotarum Monspelij seditio, Chatilhonium auxilio Vallum inferendo duce Autiegio adegit, sed seriùs, 50
Catellus Limbressacum explorans vulneratur, 626
Catholici in vrbibus Sectarijs quo periculo agant, 112. 113. 116
Ia-Cauberus ad villam Borboniam artificiosis ignibus exustus, 410
Caumontium à Marchione Forcæo quomodo interceptum, 242. 243. eius descriptio, 242. cuius ditio, ibid.
Caumontij Ecclesia quo fato puluere tormentario disiecta, 249. variæ ea de re sententiæ, ibid.
Cauletus Decanus Senatorum in Parlamento Tolosano, in salutatione Regis, Præsidis vicem subit, 463
Cauletus Rationalium Galliæ Præses, Regem salutat nomine Collegarum, 463.
Caumellus Senator Tolosanus diruendis Carmanij muniminibus præfectus, 58
Caussæus Rohanæo ad Albios adest 370. deditionem Fauchij tractat, 396.
Ceranus præfectus ad cornuum Montispessulani expugnationem cadit. 661
Chailariorum rebellio quomodo à Vãtadourio oppressa & mulctata, 338
Chalabræus Baro, Castrametator in expeditione Fuxensi, sub Carmanio, 624. 625.
Chalardus præfectus nauis ad Broagij portum, 330. Rupellanorum excursiones maritimas sistit, ibid. eius opprimendi consilium Rupellæ captũ, quo pacto, ibid. strenuè licèt impar dimicat, 330. 331. eius laus, 332
Chalardus alter ex Oratoribus Sectarijs apud Regem, 35
Chalasius Comitijs Lodunensibus à secretis, 30
Chambaudus cohortis bello Pedemontano præfectus occidit, 37. eius vidua Priuatiensis domina perpetuam viduitatem apud Ministros simulat, ibid. deperit Vicecomitem Cheilanum; cui tandem nubit, 42
Chamierus Minister Montalbanensis Rebellium in Aquitania caput, 70. belli præco in Synodo Amiliana, ibid. quare à delegatione ad Rohanæum à populo reuocatus, 414. tormentaria pila discerptus, quando, & vbi, 443
Chatelerasius Baro ad eruptionem secundam Engeriacorum cadit, 204
Chatelierus Bourlotus ad Engeriaci obsidionem cohortem legit, ducítque, 215. eius cum Puiberniero colloquium, 222.
Chatelierus ad Engeriacos periculum vitæ incurrit, 223. diruendis Engeriacorum munimentis præfectus, 235
Chatesius Sectarios Rebelles ab Ensigeautij castri oppugnatione reduces in effugio necat, 337
Chatillonius Comitiorum Lodunensium solutioni incumbit, 34. quare Escarlambatus à Sectarijs Galliæ Narbonensis dictus, 307. & rerum administratione motus, 308. à Synodo Nemausi proditionis postulatus erga sectam, præfecturis mouetur, 339. 340. quas in eum prætexant Sectarij abdicationis causas, ibid. & seq. eius apologia, 343. 344. & seq.
Chaumæa arx à Rupifulcaudio oppugnata, deinde dedita, quibus conditionibus, 332

Chaunæus Dux periclitatur in expugnatione pomœrij Taillaburgensis ad Engeriacos, 199. in Britanniam magnam Legatus extraordinarius, quorsum, ibid. eius splendidior delegatio vnde, ibid. Picardiæ Legatus quas copias in Mansfeldium duxat, 614. V. *Caddenetus*.
Chaunius Minister Sommierensis Comitijs Loduni habitis adiunctus, 30
Cheilanus Vicecomes Priuatiensem dominam Chambaudi viduam in vxorem ducit, 42. eius amores Sectarijs ingrati, & inde exortæ seditiones, quomodo sedatæ, 38. 39. 40. Sectarios sibi in armis obuios fugat, aut sternit, 40. qua arte introductus in castrum Priuatiense, 41.42. intromissus, se è fenestra Sectarijs Priuatiensibus ostentat, 42. seriùs in auxilium Sanpalaisij venit, 47
la-Chenaius nobilis Brito Catholic' inter Sectarios in eruptione prima Engeriaca cadit, 203. V. *la-Chesnaie. lib. L.*
Cheuerrius iussu Mayennij castrum Caumontij ingreditur, cum copijs, 214. cur minùs commodum eius auxilium, ibid.
Chisaium Sectarium oppidum Regem recipit, 182
Clairacum vrbs rebellis in Aquitania, 274. eius situs, ibid. obsidetur ibid. clausturorum oppugnatio, quomodo præscripta, 274. 275. ad ea, pugna repentina, 275. 276. cuius vigilantia prædæ, & direptioni exemptum, 288. proditorièa Sectarijs Rebellibus intercipitur, 494. proditionis vera historia, ibid. sinè conditione Regi deditur, 285. Condæo Regis nomine secundò deditum, 556. à quo eodem nomine receptum, & firmatum præsidio, 558
Clairacenses obsessi, quare sub finem obsidionis segniùs agunt, 282. mutua diffidentia laborant, ibid.
Clairacenses consules Comestabili obuiam eunt, & Regis placitum super vrbis deditione requirunt, 287
Clairacenses præsidiarij quo euentu submersi in Oldo flumine, & quæ fuerit diffisidij, & seditionis Regios inter milites & Sectarios Rebelles causa, 289. 290. seditionis autores in furcam agi, 290
Clairacenses oppidani quorsum & quando Burdigalæ captiui retinentur, 515
Clairacensis oppugnationis ordo, 279 280.
Clairacensis deditionis consilium, cuius suasu, & quibus mediatoribus agitatum, 282. 283. negatæ de ea conditiones, ibid.
Claretus Vicarius Generalis, & Senator, nomine Ecclesiæ Metropolis Regem Tolosæ primus salutat, 469
Claromontius Baro ad Contautum cæsus, 477
Classis Gallica, à Mediterraneo in Oceanum inuecta, quo duce, 536. 537. quibus confederatorũ auxiliaribus, 537. quo ordine Santonum orã prætergreditur, ibid.
Claustra Lutetiana in Henricum III. 23. eorum autor quis, ibid.
Cohors Galliæ Narbonensis sensim ab obsidione Montalbana dilapsa ad Mommorancij absentiam, 447. 448
Cohortes ad primum Montepessulano milliare inter obsidionem quare vicissim excubant, 646
Cohortes subsidiariæ Regi ad Montempessulanum post pacem, 681. stant in armis, reliquis solutis, ibid.
Colignius. V. *Gaspar Colignius*.
Collis S. Dionysij ad Montempessulanum malè à Regijs obseruatur, & exploratur, 653. ibi dein ab hostibus munimentum excitatum, ibid.
Colloquia varia de pace, vel deditione,

irrita, 442. 436. 428. 451. 452
Colloquium de deditione Toneinſij irritum, vnde, 539. 540
Colloquium Comeſtabilis & Rohanæi, ad Reynieſium caſtrum, irritum, quare, 442
Colloquium de pace Rohanæum inter & Leſdiguerium irritum, 642. 643
Colomieſius Capitolinus Toloſanus, & cohortis Toloſanæ præfectus, 358
Columna ad plateam D. Stephani Toloſæ in honorem Regis erecta, 466. eius deſcriptio, ibid.
Combaretus ad acceſſus fani Fidei nuciatur, 556. ad Montempeſſulanum occumbit, 654
Comes à S. Aniano à Regijs captus ad pontes Cæi, qui liberatur, 55
Comes à S. Paulo Gergobiam Aurelianenſium obſidet, 163. 164. & recipit, 167. quare Principi Condæo in prouincia ſua cedit, 259. 260
Comeſtabilis dignitas quamdiu à Mõmorancij acceſſu vacauerit, 125
Comitia trium Ordinum Galliæ Lutetiam conuocata, 20. pro reſtauratione Orthodoxæ fidei, & reſtituenda poſſeſſione Eccleſiaſticorum in Benarnio quid fecerint, ibid. & ſeq.
Comitia Sectariorum generalia Salmuriam pôſt mortem Henrici Magni conuocata, ad quid, & quæ ibi propoſita, 17. eorum ſolutio, 18
Comitia Sectariorum contra Regis Ludouici matrimonium Gratianopoli coacta, 20. inde Nemauſum tranſlata à quo, ibid.
Comitia Lodunenſia quibus conditionibus ſoluta, 34. quarta quam de ſuo addunt Sectarij, vera, nécne, 35. Sectariorum Magnates qui huic ſolutioni præcipuè incubuerint, 34. quis eis præfuerit, 30. V. *Ternionà*. eorum cur petita facultas à Rege, 22. 23. quid in ijs actum, ibid. & 24. Oratorũ in ijs nomina, 26. & ſeqq. ſolutorum & Rupellam conuocatorum quæſtio à Sectarijs Rebellibus agitatur, 141. 142
Comitiorum quis vſus in Gallia ex Sectariorum mente, 139
Comitiorum Rupellanorum litteræ ad Magnates Sectarios quò tendant, 82. eorum comparatio, & analogia cum Lucifero, 85. 86
Comitiorum generalium quæ Rupellæ indicta erant quo caſu Montalbanum aut Amilianum expetita tranſlatio, 75. eorum ad Regem codicilli, 76. 77. quibus declamant in Ieſuitas, & multa alia queruntur, ibid. Leſdiguerij reſponſum, 79
Commartinus à Viccij exceſſu Procancellarius renunciatur, 648. non diu tamen, ibid.
Concilium Regis arctius à Sectarijs Rebellibus damnatur, quare, 138. defenditur, 150. 151
Condæus Princeps Sacrocæſaream intercipere iuſſus, 170. quid ad hæc molitus ſit, ibid. & ſeq. deceptus primò à Conſulibus, 171. 172. exercitum inſtruit, & Baugium caſtrum recipit, ibid. Conſules euocat & proditionis in oppidanos Vateuillium inſimulat, 175. ex diffidentia mutua oppidanorũ & Vateuillij Sacrocæſaream recipit, 176. 177. quis ab eo poſt deditionem ordo præſcriptus, 178. Regio matrimonio obſiſtit, quorum ſuaſu, 20. in id arma capit, ibid. deſertus à Sectarijs, ibid. hinc illius in eos odium, ibid. Regi obuius fit Engoliſmæ, quo comitatu, 492. in Aquitaniam leui exercitu quare à Rege præmiſſus, 555. Forcæum patrem periculo imminenti eximit quare, 562. 563. ipſi filius è Mommorancea vxore naſcitur, 424. pacem ad Montempeſſulanum Regi diſſuadere nititur, quibus argumentis, 668. 669. 670.

nec obtinet, quare in Italiam abſiſtit, quo colore, ibid. Romæ priuatus & ignotus agens dignoſcitur & perhonorificè à ſummo Pontifice excipitur, ibid.
Condæus accuſatus, auctoratæ proditionis Lugdunenſis, 5. conuictus condemnatur, ibid. eius ſalus quomodo & à quo, ibid. captiuus prælio Drocenſi, ibid. cadit in Iarnaceo, 6
Conſaluus Cordubenſis Regis Hiſpani legatus, auxilium Gallo offert, in Mansfeldium, 617. inſtructa acie certat cum Mansfeldio, vbi, 618
Conſiliarios è ſuis duos Parlamento Lutetiano adſcribi petunt Sectarij, 3. 31. 141. 159.
Conſtantius Proconſul Montalbani, 443
Conſul primarius Montalbanenſis olim ex ordine nobilium, hodie non, quare, 373. 374
Contadus Luinæo ad extremum fidus, 483
Contenantius Engoliſmenſis caſtrametator ad Montalbanum, 488
Contia Princeps Reginæ Moyſſaci comes, & in regreſſu, 459
Contreras Hiſpanus in Galliam legatus, à quo, & quare, 617
Corbarrium à Sectarijs deſertum, ad aduentum Mayennij, 363. receptum à Sectarijs per internecionem præſidiariorum, ibid.
Coridori ad Villam Borboniam, & Monaſterium expugnati, 412. 413
Coridori abſente Vignaucio, omnes ad villam Borboniam occupati à Regijs, 425
Cornacus Abbas Villalonganus Mayennio à Secretis, 354. Inſulæ Iordanis, muros conſeruare ſtudet quorum precibus, ibid.
Cornua ad hemicyclum Mompeſſulanum à Regijs expugnata quo ordine & qua iactura, 659: & ſeqq.
Cornuſſonus Caſtrametator ad Toneinſij obſidionem ab Ellebouio euocatus, 520. ibique cęſus, 543.
Coſſæus Mareſcallus fauet Caluiniſtis rebellibus, 9. conijcitur ideò in carcerem, ibid. qui liberatus, 11
Coudronus Zametum alloquens tormentaria pila ad Montempeſſulanum vulneratur, 657
Courbo, Eſtiſſacæ cohortis præfectus ad Lunellum cæſus, 606.
Coureleſius delegatus poſt remùm à Comitijs offerendę Regi ternionũ compilationi vltimæ, 32. quibus verbis Regem compellarit, ibid. & ſeq. regis ad ea reſponſum, 33
Courtenayus Baro vrbem Suillium, Caſtro rebelli obſiſtentem ſubit, 259.
Courtenſis Vicecomes Durbano ad Barillium adeſſe parat, 469.
Crequius Leſdigueriį gener, Mareſcallus & Delphinatus Prætor renuntiatur, 593. ad Engeriaces ſclopeti ictu ad caput vulneratus, 216.
Creſſonierus Soubiſij Legatus, & Comitiorum generalium olim Præſes ad Pictones cadit, 523. qui cum eo, ibid.
Crius Baro ad cuniculum turris Caniotæ cæſus, 219.
du Croſtus Sectarius Præſes Gratianopolitanus, 184. Montempeſſulanũ à Rege miſſus ad quid, ibid. cæditur à Sectarijs ipſis Suffreinio Miniſtro, cædis autore, ibid. rei geſtæ narratio ibid. & ſeq. eius filius quo modo ſaluus, 186. & nobilis domeſticus per feneſtram, effracto caſu femore, ibid. ſicarij tres paricidij in rotã pœnas luunt, 186
Crucæus arci Priuatienſi poſt deditionem præfectus, 44.
Cunicularij ad villam Borboniam ad internecionem cæſi, 410.

Cuniculi ad Mommiratum ruina vastior, 426. regijs æquè ac præsidiarijs noxia, ibid. penè Forcæum, Orualium Castronouanum & Puteanum obruit, 427
Cuniculi duo in Monhurtium dispari successu euaporati, 477
Cuniculus in turrim Caniotam ad Engeriacos, 218. infaustus Regijs, ibid. & seq.
Cuniculus Regiorum ab hoste Montalbani apertus, 436
Cuniculus in stationem regiam à Montalbanensibus ad Monalterium productus, quo effectu, 450
Cuniculus grauì nobilium Regiorum ad Royanum iactura euaporatus, 553
Cutraceę cladis ab Henrico IV. Archithalasso Ioüsæ inflictæ ratio à Regis pluribus adducta, 266. 267

D

DAlonus progressus in villam Borboniam, in regressu cadit, 405. 406. eius frater ad accessus Bastidæ cæsus, 626
Dampetra magnus in Gallia triremium præfectus, 324. classem à Mediterraneo in Oceanum inducit, ibid.
Dampetrus Marchio, Mansfeldij excursores fundit, & fugat, capta supellectile, 615
Damvillij rebellio in Regem, quando, vnde, & quo Caluinistarum emolumento, 9
Dariatus Montalbanensis Sectarius capitur, 363. & in carcere moritur, ibid.
Dauid Minister Scotus deditionę Gergobiæ moratur, 164
Declaratio Ecclesiarum Galliæ & principatus Benarnij, varia complectens capita à pág. 132. ad 145. V. *Examen.*
Democratiæ supra modum studiosi omnes Sectarij, 36. 37
Democratiæ Caluinisticæ prima fundamenta vbi & quando primùm iacta 9. 10. euersa à Ludouico XIII. 11
Desplanus ordinarius Colloquiorum, Sectarios inter & Regios pro deditione vel pace proxeneta, 414. 426. 424. 451. 452. truftra Clairaci deditionem tractat, 234. iussu Regis Rohanæum adit & quid cum eo statuerit, 414. vt Orator Regius, Insulam domus Rohanæi Oratorem, priuatim se amoto audiendum negat, 428
Dionysius Consul Clairacensis municipij, cum magistraturæ insignibus quare in crucem actus, 288
Diplomata Rupellana quo numero & fine in Aquitaniam a Lesçuno asportata, 550
Diplomatis pacis à Rege Sectarijs concessæ tenor, 675. & seqq. vsque ad 680 V *Leges tacitæ.*
Dona ab hoste hosti lethalia, 443.
Donaudus Mirapiscensis Episcopus Regem ad Castrum-nouum Arrij salutat, 586. & in Fuxensem expeditionę commeatum offert, ibid. & seq. & belli gerendi copiam a Rege impetrat, ibid.
Doudiasus commodum Castro Caumontio infert subsidium 244
la Dousa, illustris matrona ad Petragoricos antiquarum Amazonum æmula, 519. bellicis artibus clara, ibid. cohortem instruit, quo fine, 519. quam, alibi præpedita, filio ductandam Toneinsium præbet, ibid.
Dousius sauciatus ad Toneinsium periclitatur de vita, 544
Drocense prælium vbi fusi Caluinistæ Rebelles, 5
Ducæus Burdigalensis Senator in diruendis Clairaci muniminibus cum præsidiarijs segniter se habet. 493. in vincula à Rebellibus agitur, 494.

proxeneta deditionis Clairacenſis, 558
Durandus præfectus apud Montalbanum hemicyclum Monaſterij propugnat, 413
Duraſium caſtrum ad Petragoricos ab Ellebouio interceptum, 503
Durbanus Barilium contra Leranum propugnat, 468. erumpit ſoluta obſidione in extremam aciem, 469
Durfortius cohortis prætoriæ ad Montalbanum præfectus adeſt eruptioni in valla Borbonia, 438. ad agrum Vaurenſem qui cæſus, 501
Dux Andium euocatur ab obſidione Rupelliana ad Poloniæ regnum, 9

E

Eccleſia S. Patris, à Sectarijs intercepta, & præſidio firmata, 259. à Regijs expugnata, 260. 261
Eccleſia Cathedralis Caſtri Albigenſium quomodo, & quo ſuadente diruta, 681. 682.
Eccleſiæ Pictonum à Rupellanis vaſtatæ & direptæ, 257
Eccleſiæ bona in Benarnio quibus authoribus, & à quo, Epiſcopis prouinciæ reſtituta, 21. opus intentatum ab Henrico Magno, perfectum à Ludouico, ibid.
Eccleſiaſticus ordo, quomodo, à quo, & quando reſtitutus in integrum in Benarnio, 63. 64
Edicta quæuis cælata ſub Luinæo Procancellario, 295
Edicta pecuniaria, burſalia vulgò vocant, à Parlamento Toloſano conſtanter reiecta, 580. quo iure, 581
Edictum Regium de reſtitutione bonorum Eccleſiaſticorum in Benarnio, antiquatum decreto Senatus prouincialis, 22. quo autore, ibid. eius executio ad tempus reiecta, ibid.
Edictum Regium de protectione Caluiniſtarũ rebellionem abdicantium, 98. 99. eius effectus, ibid. & 100. 101
Elbenus proditionis poſtulatus, in Luïnæum culpam reijcit, & codicillos exhibet, 434
Eleemoſynæ Lutetiæ de publico decretæ ad incendium pontium, 424
Ellebouius Dux ad tibiam explorando Engeriacorum munimina vulneratus, 190. Aquitaniæ vlteriori à Rege in regreſſu præfectus; quibus copijs, & caſtrametatoribus, 489. factiones Theoboni, & Forcæi opprimit, 497. Duraſium intercipit, 503. Forcæum fugat, ibid. & Caſtrum ipſius eodem nomine obſidet, 504. manum cum Forcæo Marchione conſerit, quo euentu, 504. 505. 506. Forcæo caſtro parcit, cuius precibus, 509 in Toneinſij ſubſidium accurrit, ſed ſeriùs, 516. 517. obſidet tamen, quibus copijs & qua forma, 519. Monreuelum expugnat, 523. inermis ad Toneinſium in hoſtem irruit ingenti periculo, 543. reiectas antè deditionis Toneinſij cõditiones, quare tandem admittit, 546. 548
Engarinus Caſtri Lectorenſis præfectus, à Rohanæo quare deſtitutus, 23
Engeriacæ vrbis deſcriptio, 195. 196. Pipini ſedes bello Aquitanico in Gaiferum, 196. vnde ſanum Ioannis dictum, ibid. clara tribus obſidionibus regijs, quando, & à quibus, ibid. obſidetur, 202. obſidionis ordo quis, ibid. & 213. eruptio prima quando, vbi, & quomodo, 203. eruptio altera quà, & quî repulſa, 204. ſinè conditione Regi deditur, 224 deditio cum conditione, quare abnegata, 223. ordo egreſſus præſidiariorum ab vrbe, & ingreſſus Regiorum ad Engeriacos quare, à quibus, & qua formula præſcriptus, 231. 232. 233.

V. *Præsidiarij & Mathæsuburbium.*
Engeriaci oppidani quot ceciderint in obsidione, 235
Engeriacorum pomœria tria immisso igne, & flante opportunè vento deflagrant, 192. obsidionis longioris coniectura, ibid.
Engeriacorum fraus & perfidia insignis in primores quosdam Regios, 223
Engeriacorum munimentorũ diruendorum munus, quibus incubuerit, 235.
Engolismensis Dux iussu regis quibus copijs insedit littora Tarni, prohibendo subsidio Montalbanensibus, 376. 389. Lombersij obsidionẽ quare soluat, 390. in Malauisum castra mouet, ibid. & aciem ordinat, ad Fauchium, 391. subsidiarijs auctus copijs obsidionem parat, 394. 395. quam præueniens hostis rebus desperatis deditionem facit, quibus conditionibus, 396. 397. à Rege de victoria fere incruenta laudatus 397. ab alijs, quasi certam omnino victoriam detrectasset lacessitus, ibid: Lautrici stationem habere iussus ad quid, 417. in subsidium Catholicis Fuxensibus missus à Rege, seriùs adest 468. 470. oppidanos locorum alarijs suis ad medullas corrodit, ibid. abdicatã à San-Gerano prouinciã subit, incertum quo consilio, 488. qui & quibus copijs hoc munere in subsidium dati, 488. 489.
Engolismensis quas copias in Mansfeldium ducat, 614
Ensingeautium Castrum vbi situm 336. cuius ditio, ibid. eius interceptio frustra à Sectarijs Rebellibus tentata 336. 337
Episcopi Benarnenses ius habent sententiæ in Senatu dicendæ, 63
Equites, V. *Hierosolymitani.*
Eruptio in Borbonia castra quorsum & quomodo indicta, 437. 438. quo euentu, ibid. & seq.
Eruptionis in castra Ioinuillij forma & præfecti, 450. quo successu, ibid. & seq.
Escarlambati qui, & vnde dicti apud Sectarios Mompessulanenses, 185
Eschasserius à Rebellibus cæsus, 523
Esgullius Baro centurio cohortis Nauarræ ad Nigram-pelissam cæsus, 565
Espernonius primarius factionis autor 53. & consilij caput, ibid. Engolismæ Reginam matrem recipit, ibid. in Benarnium, à Rege contra Forcæum 107. eius copiæ, ibid. cingendæ terrâ Rupellę à Rege iussum accipit, 258 quibus copijs ad Rupellæ viciniam agit, 309. munimina vrbis explorat, & prælium cum Rupellanis committit, 309. 310. metationem mutat, 310. 311. & cum Rupellanis iterum dimicat, 312. 313. 314. Lanouio Rebellionis abdicationem frustra suadere nititur, 317. 318. 319. ad Rupellam in molendinorum incendio de vita periclitatur, 316. à Rupellanis in Engeriacos pergit, 220. eius consilium de immittendo in fossam milite, 221. portum Rupellanum exploraturus quid fecerit, 324. 325. 326. detectus à nautis, 320. periclitatur à tormentaria pila, 328. eius in Rupellanos stratagema, 328. 329. publicè à Rege Engolismę vnde commẽdatus, 498. eius cana prudentia ad Rupellam, 511. à Rege à Rupellana expeditione in castra regia reuocatur quorsum, 536. quod ipse ægrefert, & inuitus paret, ibid. Regis in eum beneficia non contemnenda, 536. Royanum iussu regis cingit, 536. 551. Lesdiguerio socius in agnoscendis Montispessulani muniminibus, 643. in obsidione Mompessulana sine imperio, 656. vbi tamen Aquitaniæ

Prætor renuntiatur, ibid. fugacibus Regijs animos addit, 661. primam aciem in subsidiarios Nemausenses ducat, 663.
Essuorum Dux Niuernensis filius moritur, 618
Estiorsius ad turris Caniotæ oppugnationem vulneratus, 219
Estissacus ad Engeriacam obsidionem cohortem floridam ducat, 217
Estouruillius Castri Caumontij præfectus ferè à Sectarijs interceptus, 243. quomodo euasit, ibid.
S. Eucharistiæ ad eius in Ecclesia Orthodoxa solemne supplicationes, vbi à Regijs & cum Rege habitæ, 558
Examen declarationis Ecclesiarum Galliæ quæ se reformatas dicunt, ad singula capita respondens, à pag. 147. ad 161.
Excubiarum apud Montalbanenses ordo, 278
Explorator ad Britextam interceptus cum litteris ænigmaticis, 634. rogatus soluere, negat & in furcam agitur, ibid.
Exploratoris Regij ad Villam Borboniam imprudentia, 399
Exploratorum in obsidionibus vtilitas 440. 443.

F

FAbregueſij fratres eruptione Sandionyſiana ad Montempeſſulanum cæſi, 651
Fabregueſius vnus præfectorum in cohorte Galliæ Narbonensis, 447
Factio contra Luynæum potens, 52. V. *Regina mater*. eius prætextus & mens, 53. 54.
Faduræus centuriæ præfectus ad oppugnationem fani Antonini cadit, 571
Fanum Ioannis Engeriacorum. V. *Engeriacum*.
Fanum Fidei. V. *Fidei Fanum*.
Farguæus pater in Neracæa Camera procurator Clairaci ſuſpenſus e furca, quare, 288
Farguæus F. Miniſter Clairacenſis patibulo ſuffixus, quare, 288
Fauaſius Vicecomes Orator Sectariorum nomine apud Regem, 35. alarios apud Rupellanos ducat, 326. eius, conſilium militare ſpretum, Rupellanis excidio vertit, ibid. dolo agit in Regios, 327. qui tandem in ſuorum caput redit, 327. Rupellanorum præfectus militaris, 257. fanum Viuiani obſidet conatu irrito, 549. Royanum appulſus quare dilabitur, 553
Fauchium Catholicum municipium a Sectarijs expugnatum, 390. à Catholicis receptum, 396
Fauoleſius cadit ad foſſam Engeriacorum, 221
Fauræus Gratianopolitanus Præſes expeditionem Mommorancij in inferiori Gallia Narbonenſi comes, 51. ſecundam ſeditionem Priuatienſem ſedare nititur, ſed fruſtra, 42
Fecialis à Rege Engeriacum miſſus, 211. quibus verbis, & quo ritu Soubiſium præfectum compellarit, ibid.
Fecialis Mayennij contra ius gentium à Neracenſibus ſclopis exceptus, 240.
Feminæ audax facinus, 337
Feminæ Neracenſes tempore eruptionis ſtrenuè ſe gerunt, 251. 252
Feminæ ad Antonini fanum cohortem oppugnantiu propulſant, 569. quindecim cadunt, 571
Feminarum Sectariarum in vrbibus rebellibus inaudita in regios audacia, & crudelitas, 518. 425
Feminarum Montalbanenſium audacia 407
Feminarum Toneinſij effera crudelitas, & impudentia in præſidiarios regios vixdum cæſos, 516. 517. malè à Re-

gijs victoribus habitæ, 518
Fenelonus in agri Montalbanensis depopulatione ad brachium vulneratur, 363
Fenoüilleti Mompessulanensis Episcopi ad Regem oratio, 507. eloquentiæ Gallicæ palmam ipso Rege iudice promeritus, ibid.
Ferrieresus Sectarius apud Montalbanenses præfectus centuriæ, 403. hemicyclum propugnat ad villam Borboniam, 403. 404
Ferronus cohortis Nauarreæ centurio cæsus ad Montempessulanum, 660. 661
Feudimarchio nobilium in expugnatione propugnaculi ad Toneinsium præfectus, 539. vulneratur grauiter ad humerum, ibid. iterum ad villam Borboniam saucius, 410
Fiasquius Comes ad Mommirati metationem quomodo cadit, 407
Fidei fanum Regi per Consules municipij sacramentum fidei præstat, 267 vrbis descriptio, ibid. quo autore, & proditore rebellat, 444. 445
Fides Catholica proscripta à Benarnio, quando, quamdiu, & à qua, 20. 21
Fides an seruanda Hæreticis, 8
Figiacum vrbs ad Cadurcos, eius situs & munimenta, 492. Sectarijs & Catholicis æquali potestate habitata, ibid. quo tempore & à quo exacti inde Catholici, ibid. Regi deditur, & diruuntur munimenta à fundamentis, 563
Fontanus desideratus ad descensum in fossam Engeriacorum, 221
Fontarallus quare substituitur Engarino in arcis Lectorensis præfectura, 23. vrbis, castrique dominus Caluinismum palàm abdicat, & orthodoxam fidem profitetur, 23. 24.
V. *Blainuillus.*
Fontenaius legionis Pedemontanæ præfectus ad primos fani Fidei accessus vulneratur, 556. qui deinad Nigram-pelissam cadit, 565
Fontis-veteris Albiensis audacia, 393. publicè laudata, 394.
Fontoniacũ regi patet, 181. ibi Minister proloquutus libertatem Religionis impetrat, 182. præfecto, quare emeritus à custodia substitutus, ibid.
Foresius Castellonij pro Buillonio præfectus, 268. regem excipit, ibid.
Fortunæ, rerúmque humanarum vicissitudo, & inconstantia summa, 484. 485.
Forcæum castrum obsidetur, ab Elleboro quo tempore, & quibus copijs, 504. quare illi parcitum, 503
Forcæus Benarnij Prorex executionem edicti regij de restitutione bonorum Ecclesiæ in Benarnio moratur, 22. Regi obuius vbi, 58. eius oratio, qua dissuadet progressum in prouinciam ibid. & edicti promulgationem dilatam excusat, ibid. regis ad ea responsum, 59. rebellionem auctorat in prouincia sibi commissa, 103. 104. 106. dissidij Benarnensis per interceptionem Montisgiscardi habitus in curia autor, & fautor, 106. ærarium regium expilat, ibid. quid Saladio respondent, 107. auxiliarem manipulum Bensinis mittit, 105. queritur de affectato à Poyano in Benarnio imperio, ibid. & seq. euocat Marchionem filium cum copijs, 106 fugit ad aduentum Espernonij in Benarnium, 107. destituitur pensionibus & præfecturis, 107. 108. 144. Rohanæum Neracum supat, 239 deinde ambo vrbe absistunt, quare, 240. Marchioni filio Caumontij opitulatur, 244. & accendit clangore tubæ ad bellum, 247. ibidem notatus imprudentiæ, 248. priuatus Montalbani inter obsidionem agit, 376. & tamen pro libito

pro libito de re militari inter Montalbanenſes ſtatuit, ibid. Coridoros Monaſterij recipere tentat, 425. oppugnationem in clauſtra Regiorū indicit, oppugnādi animo, 426. in metationem villæ Borboniæ eruptionem præſcribit, quare, & quo ordine, 437. 438. ad hemicycli villę Borboniæ propugnationem accurrit, 404. Toneinſium intercipit, 515. 516. Clairacū quare Toneinſio regreſſus, 518 quo animo & euentu Clairaco cū copijs Toneinſium versùs tendit, 518. ſupellectilem amittit, 519. molendino ad Toneinſium ab eo firmato, magna ſuorum iactura deijcitur, 540 Sectarias vrbes in ſubſidiū Toneinſij concitat, ibid. commeatum obſeſsis procurat quo pacto, 541. eius ſtratagema fatigandis regijs, ibid. & in inferendo auxilio Toneinſium ordo 542. 543. præcociter receptui cecinisſe notatus, 545. 546. deditionem ſani Fidei negat primò, dein ſubſcribit, quibus conditionibus, 556. 557. in occurſum Regi properat, 557. eius ad Regem oratio ſupplex ibid. de vita propter rebellionem Marchionis filij periclitatur, 562. Theobonum ſani Fidei prefecturā deijcit, quo aſtu. 554. 555

Forcæus Marchio ſeriùs Benſini auxilio aduolat, 106. Neracenſibus obſeſsis ſubſidium inferre parat, 241. 242. Caumontium intercipit & propugnat, 242. 243. & ſeq. eius ad ſuos oratio, 246. 247. in vrbem retruditur, 248. & ad ſilentia noctis Caumontio cum ſuis effugit, 248. & Caſtrum-jalouſum venit, 250. copias ſuas in agrum Petragoricum ducit, 503. nec tamē congredi cū Ellebouio audet, quare, ibid. Montem-Flanquinum intercipit, 515. & Vxellodunum Suillio autore, 562. 563. abſiſtit deinde, ibidem. in eū Suillij querelæ quæ, ibid.

Franciſcani duo ex Recollectis exploratori Sectario reſti addicto adſunt, 415. & conuerſionem à Caluiniſmo perſuadent, ibid. miraculi teſtes, 415. 416.

Franciſcanorum duorum inter flammas Hymni, & conſtantia mirabilis, 387

Franciſcus II. Rex Galliæ bella mouet in Sectarios 2. penè interceptus Amboſiæ à Caluiniſtis, 4

Franconus ad valla Borbonia in hoſtes ſtrenuè agit & cadit, 439. eius pictas, 440

Frenelleſius præfectus in expugnatione cornuum Montiſpeſſulani occumbit, 661.

Fretæus Eſtiſſaceę cohortis primarius ſignifer in oppugnatione cornuum ad Montempeſſulanum occumbit, 661

Fronſacus Dux quadraginta vulneribus à Rebellibus ad eruptionem Montempeſſulanam confectus, 652. 653. eius cum Mayennio analogia, 654

Fuxenſes Sectarij Rebelles fluxæ fidei in Mauleonum poſtulati, quomodo ſe tueantur, 361. 362. V. *Barilium, Leranus, Aunouſius, Peyratum, Caſtaniacus*, &c.

G

Gaborinus Italus opifex ſummi ingenij è Reginæ matris domo Regi militat, 280. eius ad Royanum, prudentia 552. monimenti San-dionyſiani oppugnationem deſignat, 649. 650. felici euentu, ibid. glande ad Montempeſſulanum occumbit, 658

Gachapellus primarius Vauri Conſul cohortem præſidiariam Montalbano

regredientem confert. 501.502
Gadaucurtius à Rege laudatus vnde, 607.
Galli bellicosi, 2
Gallia quondam pietate illustris, 2. hodie ad auitam pietatem & decus reuocata à Ludouico XIII. 2
Galliæ diuisio per circulos facta à Comitijs Rupellanis quando, 82. quibus primoribus distributi, 82. & quomodo, 88
Gardesius militari astutia deceptus occiditur, 384
Gargasius Tolosas centuriæ præfectus, Pibracio Suillij proditionem refert, 562
Gaspar Colignius propugnat Aureliam contra Guisium, 5. virtutis heroïcæ exemplar, si rebellionem in Regem eximis, 6
Gasto Borbonius Regis Frater periculosè Moyssaci ægrotat, 416. pro illo supplicationes publicæ. ibid.
Gauinij pater & filius Rupellani, in Espernonium erumpunt, 325. qui illi, & quomodo euecti, 326
Gauinius pater Fauasij consilium suo, suorúmque damno spernit, 326
Gensacum vrbs ad Aquitaniam, & eius situs, 445. rebellat, ibid. rebellioni compescendæ accurrit Pardaillanus, ibid. occiditur ibi à Rebellibus, ibid.
San-Geranus ad Montispessulani aditus cum alarijs locatus, 645. V. *reliqua littera S.*
Gergobia Aurelianensium frustra dolo tentata, 163. obsidetur, ibid. deditur, 167
Germani auxiliares Sectariorũ in Gallia, debellati à Guisio ad Alnetum, 13.
Germanorum tria millia quo duce ad Montempessulanum Regi militauerint 602. & 645.
Gimarus nobilis, commilito Cheilani, occisus à Sectarijs, 40
Girardus alariorum Mayennij præfectus circumiacentem Villæ Borbonię agrum vastat, 549
Gondrinus Moutispanus Themiuio succedit in Benarnij præfectura, 479
Gramoundus Comes Bourrancum aloqui rogat, 460 eius responsum ingenuum, ibid. Castrametator in Albiasij obsidione, 365
Gramoundus Senator, V. *Bartholomæus.*
Granvallus Engolismensi subsidiarius ad Fauchium & quibus copijs 395
Gregarij regij virtus hastam lateri infixam trahentis, 385
Gregarij quot in obsidione Engeriaca desiderati, 235. è subsidiarijs Montalbanum destinatis capti ad triremes damnati, 434. in Garumna quo casu submersi, ibid. qui post deditionem Albiasij in furcam acti, 366. V. *Legionarij & Præsidiarij.*
Gregorij XV. summi Pont. gratulatoriæ ad Regem litteræ, 300. 301. 302
Gresinia sylua vbi sita, 432. subsidij Montalbanum destinati asylum, ibid. & 434.
Guaüs glande ad Montempessulanum traijcitur, 66
Guepius Baro hemicyclum Monasterij ad Montalbanenses propugnat, 613 tormentaria pila cæsus ad Mommirati propugnaculum, 427
Guiermontius plumbo ad Montempessulanum cadit, 661
Guisij fratres, cuius imperio, vbi & quo iure necati, 13. 14
Guisiorum laus, 235
Guisius Germanos ad Alnetum conficit, 13
Guisius occiditur proditoriè in obsidione Auretiæ, 5
Guisius Cardinalis factionis reginæ in Luingum conscius, 53. febre purpureâ moritur ad Santones, 233. 234. eius

rixa cum Niuerno, qua de re & quid prodideriț, 234. meditatur ante obitum mutationem Galeri purpurei cum Cruce Hierosolymitana, magis ad arma natus, quàm ad regularem vitam, ibid. moriens veniam suo nomine à Niuerno petere mandat fratri Ioinuillio, ibid. & preces ab obitu suo, ibid. eius sacerdotia cui collata, ibid. & seq.
Guisius classem instruere iubetur, & in Oceanum triremes à Mediterraneo inducere, 258. 324. ad Villam-Borboniam Mayennium inuisit, 418. à quo humanissimè exceptus ad valla ducitur, ibid. consternatos ad Mayēnij mortem legionarios confirmat, 419. prælio nauali cum Rupellanis decernit, quando, qua forma & ordine, 681. ab igne periclitatur, 683. sed liberatus strenuè hostes circumstat, vincit, & fugat, ibid. qui primorum hoc bello ei præcipuè operam præstiterint, 682. 683. ad nuncium pacis interceptis Rebellibus viam dat, 684
Guitautus ad Montempessulanum occiditur glande, 661

H

HÆreticorum in Europa plura nomina, de quorum differentia non conuenit inter Autores, 3. 4.
Halberstadius Mansfeldium deserere parat, quare, 616. redit, 617
Halierius Vindocinensis ad Septimaniam Castrametator, 586
Hayæ Baro Regis Angli extra ordinem in Galliam Legatus, ad quid, 168. Moyssaci ęger, 416. post biennium in legatione sua exactum in Britanniam redit, 590
Heluetij ad Montalbanum prolato tesseræ indicio decepti, 433
Heluetiorum in Nobiles suos crudelitas olim, 101
Heluetiorum erga Carolum IX. fides commendatur, 6
Hemicycli ad Villam-Borboniam prima oppugnatio, 399. in qua Regijs primùm prospera fortuna, dein aduersa, ibid. qui in ea ceciderint, 399. 400. altera oppugnatio eiúsque ordo, 401. 402. à quibus interuersus, 403
Hemicyclus ad Monasterium à Ioinuillio expugnatus, 425
Henricus II. Rex Galliæ armatus in Caluinistas, 2. qui sub eius regno primum exorti, 4.
Henricus III. in Galliam à Medicæa matre post obitum Caroli IX. reuocatus, 10. cuius consilio potissimum Poloniam deserit, 11. in suspicionem Caluinismi vocatus, 12. arma conuertit in Sectarios, 2
Henricus III. quare, & contra quos implorat auxilium Henrici Nauarræi etiam Sectarij, 13
Henricus Borbonius Nauarræ Rex Caluinistarum rebellium subsidio aduolat, 6. 7. 11. post necem Henrici III. à quibus Rex Gallię salutatus etiam Sectarius, & quare, 14. cur non mouit bella cōtra Sectarios, 2. sed econtra eis liberalem se exhibuit, 16. 17. proditorie interfectus, 17
Hierosolymitani equites ad Toneinsium ignauię aut proditionis vnde notati, 541
Hoquetotus eruptione San-Dionysiana ad Montempessulanum cadit, 654
Hosti fugienti sternendus pons aureus axiomate militari, 397
Humierus aulæ Regiæ primarius nobilis captiuus à Sansurino Royanum ductus, 510. se iure captum negat & in iudices conuenitur, qui secùs pronunciant, ibid. redemptionis precium quod ei statutum, ibid. liber

dein remissus, 511. ad Royanum cuniculi ruinâ oppressus, 553
Hurault ius Belebatus. V. *Belebatus.*
Hurræus alter cataphractorum regiorum ad Fauchium præfectus, 291. 293

I

Iacobus Angliæ Rex à Puritanis adhuc infans ad mortem postulatus, 159. quare Sectarijs Galliæ Rebellibus auxiliares copias mittere noluerit, variæ ea de re sententiæ, 168. 169
Ialenquus vastationi vinetorum Montalbanensium interest, 613
Iarnacæum prælium, 6
Iesuitæ à Sectarijs Galliæ vulgò impetiti, 136. bellorum in Europa ciuilium in eos reiecta causa, ibid. defensi, 148. 149. exosi Caluinistis, quos Ecclesiastas vrbibus suis tacito placito excludunt, 23. restituti decreto Senatus Parisiensis, 23. eorum Ostracismus à suis vrbibus expetitus à Sectarijs, 3: V. *Arnoussius & Malusius.*
Ignes artificiosi familiares Engeriacis, magno oppugnantium incommodo, 219
Ignes lætitiæ ad fossam Engeriacorum quando à Regijs excitati, 123
Imbertus præfectus Sectarius cuniculo ad Mommiratum absorptus, 443
Imbres obsidioni Montalbanensi noxij, 448. 452
Incendium duplex eodem die in Regijs castris rd Montalbanum, graue damnum infert, 386. 387. eius causa incerta, 387. in Sectarios reiecta, ibid. & seq.
Incendium Carcassonense. V. *Carcassona.*
Induciæ triduanæ ad Montempessulanum quare, 671. 672. quid inter eas actum, ibid.
Induciæ educendis cadaueribus ad Villam-Borbonam quibus conditionibus pactæ, 408. 409
Ingressus Regij in vrbem Tolosanam, ordo, & apparatus, 404. 405. 466
Insula Iordanis Regi dedita, 350. eius armamentarium precio redemptum, ibid. & muri repugnantibus quantumuis nonnullis solo æquati, 354. 355. 356.
Insula domus Sectarius pacè irrito conatu tractat apud Montalbanenses, 427. in suspicionem proditionis vocatus, quare, 428
Internecionis Caluinistarum sub Carolo IX. in Gallia patratæ quæstio agitatur, 7. 8
Inuidia dicax post mortem magè, quàm comite fortuna, aut vita, 127. 128. torrenti comparata quomodo, ibid.
Inundatio subita ab ingruenti imbre Regis & exercitui ad Toneinsium valde periculosa, 271
Ioanna Labretana Caluinismo maximè addicta, & Catholicis infensissima, 76. Henrici magni mater, 21. fidem Orthodoxam à Benarnio ditione sua proscribit, ibid. & obuentus sacros Ecclesiasticis personis aufert, & Ministris Caluinistis addicit, ibid.
à S. Ioanne Castrametatoribus subsidiarius ad cornua Montipessulani occiditur, 661
Ioinuillij Principis in expugnatione pomerij Taillaburgensis animus, & periculum, 199. eius oppugnatio in Monasterium quo successu, 425. 426. ad suam metationem Coridoros & hemicyclum expugnat, 425
Iolius Minister Montalbanensis ad Amilianam Synodum delegatus, ad pacem inclinat, 70. 74. perduellis dehinc, ibid. à Pibracio interceptus, 521. eius ephemerides Montalbanensis obsidionis quantæ fidei, ibid.

Ioffæus producendo cuniculo in castrâ Ioinuillij præfectus, 450
Ioüsa Comes à Magno-Prato, Regi præcarus, 450. Tolosæ morbo militari moritur, ibid. vbi sepultus, ibid.
Ioüsæ duo Cutracensi prælio intercidunt, 13. Archithalasi mors cur in Henricum III. reiecta, ibid.
Iurisdictiones Nauarræ, & Benarnij quare vnitæ, 63. quibus eius rei delegata prouincia, 65
Iustarretus Pibraceę cohortis præfectus subsidium & commeatum in castrum Burniquelli infert, 491. in expugnatione arcis ad Oldum cadit, 522
Iustitia Regum Gallię commendabilis, 581

L

LA-Cauberus. V. *litt. C.*
La-Chesnaius proditor Royanum Rebellibus tradidisse quibus argumentis conuincitur, 495. in vincula agitur, 495. 496. V. *La Chenaye, litt. C.*
Lafretæus in secunda hemicycli ad Villam-Borboniam oppugnatione cęsus, 406
Lairacum in Aquitania Regi deditum, 295
Lamontius Scotus emeritus à custodia Vxelloduno Regis nomine recipiendo & muniendo, qui à Suilluio semel & iterum remissus, 559. 560. tandem recipit, & firmat, 563
Lanouius præfecturam militarem à Rupellanis recipit, 257. pro Rupellanis in Regios erumpit, 311. 312. 313. commeatu ab Espernonio petit, ad quid, 316. 317. eius cum Espernonio colloquium, 317. 318. ad Rupellæ viciniam Regijs insidias struens, in insidijs suis capitur, 321. 322. rei gestæ series, ibid. Espernonij arbitrio linquitur à Rege captiui libertas & vita, 322. Royanum veniens quare regreditur, 553
Lantasius centurio Normannicæ cohortis 427. ad oppugnationem Mommirati glande cadit, ibid.
Larmandius Desplani signifer ad Fauchium cæsus, 394
Larreququelus altera hemicycli Borbonij oppugnatione occumbit, 406
Lauardinus ad cuniculum turris Caniotæ cadit, 219
Lauerdinus cohortis Pedemontanę præfectus ad fanum Antonini cæsus, 570
Lectora Armeniaci Comitatus primaria, 57. non fuit ex vrbibus fœderis, 158. 159. cui à quo, & quo nomine concessa, ibid. validissima in Aquitania Sectariorum vrbs, 24. quam amissam dolent Fontaralij præfecti conuersione, ibid. & repetunt à Rege, Comitijs Lodunensibus, 23. 24. 57. V. *Fontaralius*, & *Blainuillius*.
Legati Parlamēti Tolosani vbi Regē salutaturi nomine Senatus occurrūt, 298
Legati Tolosanæ vrbis, vbi Regem salutant, 299. quid in mandatis à Rege habuere, ibid.
Legati Senatus Tolosani, Mayennio nomine Parlamenti salutando, qui, 351
Legati Rupellanorum in Britanniam magnam & Batauiam quare, 324. & quo euentu, ibid.
Legati Castri Albigensium in Amiliana synodo ad pacem inclinant, 74
Legati generales Circulorum omnium qui, 29
Legati Comitiorum generalium ad extraneos petendis suppetijs, 81. sed frustra, ibid.
Legati Comitiorum Lodunensium procurandæ ternionum. subscriptioni, qui, 35
Legati Sectariorum circulares & pro-

uinciales Loduni subsistentes perduelles edicto regio, & decreto Parisiensis Senatus renunciati, 34
Legati Magnatum ad Comitia Lodunensia, qui, 29
Legati Comitiorum Lodunensium ad Regem tertiò missi, qui 34. nullo successu, ibid
Legati missi ab Amiliana Synodo ad Magnates, Prouincias & vrbes Sectarias pro protectione Benarnij, & alijs capitibus, qui, 72. V. *Oratores.*
Legatorum à Sectarijs Aquitaniæ & Narbonensis prouinciæ vlterioris vrbibus, ad Synodū Amilianam nobiliores, qui, 70
Legatorum Regiorum virtus, & felicitas, in bellicis expeditionibus Regibus accrescit, 349
Legatus Rupellanorū Montalbani quid effecerit, 324
Leges & Regulæ Comitiorum Rupellanorum de militia & vectigalibus, quæ, & in quot capita diuisæ, 87.88 & seqq. vsque ad 94. ad quorum imitationem effictæ, 95. quamdiu viguere, 94
Leges tacitæ à Rege, Rohanęo, Sectarijsque concessæ, quæ, 680. 681
Leges Benarnij fundamentales post restitutum inibi Dei, regisque cultum, quæ, & quo numero præscriptæ, 63
Legionarij quare à Montalbana obsidione dilapsi, 448. 452. eorum in Luinæum questus, 448
Legionarij quinquaginta fortuito incendio ad Lunellum miserè pereunt 606. V. *Gregarij.*
Legionariorum regiorum in Regem amor, ad pugnam Olonæam, 530
Legionariorum aspectu territus hostis, Barilij obsidionem soluit, 400
Legionariorum ad Villæ-Borboniæ oppugnationes vecordia, 403. 404. 405.
Legionarijs aduersa fortuna ad Villam Borboniam, 410. 411
Lencherùs in fossam Engeriacorum qua industria descendit, 221
Lentillacus ad primos Mommirati accessus è Sectarijs vulneratur, 381
San-Leodegarius, V. litt. S.
Leranum, vnum ex omnibus castris, quomodo Lerano saluum præstitum, 627. 628
Leranus Baro quibus copijs Barilium obsidet, 468. obsidionem soluit qua causa, & quo euentu, 469. Maseresij castrorum suorum ruinam deplorat, 627
Leranus filius captus ad Barilium à Regijs, dimittitur, quare, 469.
Lescunus Parlamenti Benarnensis Senator, 57. seditiosus homo, ibid. legationes ad vrbes sectarias obit, 57. 68. 70. Comitijs Lodunensibus moratur edicti Regij pro Episcopis. Benarnensibus executionem & voce & scripto, 30. ad Amilianam synodum verba facit, 70. 71. & arcana prouinciæ Benarnensis retegit, 71. 72. Rupella in Aquitaniam fugiens capitur, vbi & à quo, 550. placito Senatus Burdigalæ capite mulctatur, ibid.
Lesdiguerius magnus exercituum Castrametator, 131. in quo differat hæc dignitas à Comestabili, 124. 131. solutionem Comitiorum Lodunensiū procurat, 34. Priuatiensis Castri obsidionem dissuadet Mommorancio, 48. respondet Comitiorum codicillis & suo, & Regis nomine, 79. Rebellionem abiurat, 100.
Lesdiguerius & Boissæus Clairacum à Rege missi, sclopis abiguntur, 274. ille periclitatur. explorando vrbis munimina, 275
Lesdiguerius Clairacum ad quid post deditionem ingreditur, 287. ab ob-

fidione Montalbani in Delphinatum quare remissus, 453. & 499. eius ad Mombrunum generum litteræ irritę, 444. quę deinde præsentia sua compescit, ibid. & generum diffitetur, ibid, vxorem ab eo diuertere facit, ibid. armis rebellionem comprimit, 500. Synodum Sectariorũ Diæ coire iubet, & Rupellam abdicare, ibid. Delphinatui pacem restituit, ibid. summa eius in ea prouincia autoritas, vnde, ibid. ad Regem de pace incunda scribit, & quid super ijs actum, 513. Pousinum & Baisurbaisium, vrbes ad Rhodanum regis nomine recipit, & Rhodani nauigationem liberam præstat, 520. Regibus vbique fidus, 592. Caluinismum abdicat, ibid. de eius conuersione summum Pontificem inter, qui nunc est, & Lesdiguerium, in Sabaudia sermones in iocum versi, 592. quos rei euentus veraces effecit, ibid. Comestabilis renunciatur, 593. & regij ordinis eques, ibid. conuersionis & susceptionis Ordinis ceremoniæ, 594. stupendum fortunæ portentum non immerenti tamen, 595. Montempessulanum explorat, 643. quare ab obsidione Mompessulana Priuatium amandatus, 644. ad quam tamen deinde redit, quibus copijs, 664. ad pacem inclinat, eámque Regi suadet, quibus argumentis, 664. 665. 666. 667.

Lespinautius Cetici præfectus promontorij arma Sectarijs Galliæ è Batauia aduecta intercipit, 305

Lespinelius ad villam Borboniã quando & vbi occisus, 406

Lestrangius Vicecomes cohortem in Montempessulanum ducit, 664

Lex Regia in Gallia in capitalibus causis obseruari solita, & Iustiniano ignota, quæ, 111

Liberalitas Regum propria virtus, 128. quã Deum proximè æmulantur, ibid.

Libertas conscientiæ Rebellionis apud Sectarios prætextus, 318

Limbressacum Lerani ditio obsidetur, oppugnatur, deseritur à præsidiarijs, & igni à victoribus traditur, 616. 617

Lissacus pagus ab Otuallo interceptus, 491.

Litteræ, V. *Gregorius XV.* & *Mayennius.*

Lodunum, V. *Comitia, Legati, & Oratores.*

Logerius à graui prælio Rebellium manu cadit, 523

Lombercij ad Albigenses descriptio, 599. à quinquaginta annis vrbs Sectaria, 598. à Sectarijs quando deserta 599. à Vrdocinensi dein igni tradita cum præda, quare, 560

Longouillanus Normãniæ Rector, quas copias in Mansfeldium legit, 614

Lomenius Villæ ad Clericos equitum Regij ordinis præpositus, 594. torquem ordinis Lesdiguerio regis nomine offert, 594. deditionis fani Fidei proxeneta, 557

Lopesius cataphractorum præfectus ad Fauchium a Sanromæo occisus, 293

Lotharingus Princeps Reginam parentem de Mansfeldij transitu monet, 611. 613

Louserius in Engeriacos cohortem ducat, 215. eius virtus & animus in hostes erumpentes, 218. & ad valla Monasterij Montalbanensis propugnaculi, 426. ad Monhurtium glande ad pedem saucius paulò post interit, 478. eius virtus, & elogia, ibid. vnde Achilles Gallicus dictus, 478. 479.

Luciorum vrbs Episcopalis ad Pictauos, sed inualidã, 257. vastationem, quam Rupellani minitabantur, quo pretio redimit, 257

Ludi Florales Tolosæ, qui, & à qua instituti, 347. eorum præmia & leges,

ibid. & seq. *V. Tolosa.*
LVDOVICVS XIII Galliæ & Nauarræ Rex etiamnum adolescens arma conuertit in Sectarios, 3. progreditur in Aquitaniam, quo consilio, 56. & inde in Benarnium, 58. quid ibi egerit, 59. Turones venit cur, & quid ibi actũ, 123. 160. in Britanniã magnam Chaunzum delegat, quare, 168. Condẽo Principi in Sacrocæsareã expeditionem indicit, 170. Salmuriæ recipitur, 179. 180. Sectarios exarmari mandat, 181. Thoarsium admissus, ibid. dein Parteniacum, Coulongium, Fontoniacum, ibid. & seq. quas arces Sectarias in transitu receperit, 182. 183. munimenta Engeriacorum exploraturus quo euentu sistitur, 196. eo cessante progreditur, 200. Regis monendi eorum quæ ad obsidionem Engeriacam opus forent, quis ordo 213. 214. eius laus à memoria & iudicio 201. & à pietate, 558. 187. 188. strumosos Chisæi tangit, ibid: quare medio prato sibi tabernaculum statui iussit, 217. 218. periclitatur ad Engeriacos, 221. & ad fanum Antonini, 369. Tremoliium humanissimè excipit in sua Rebellionis abdicatione, 207. 208. & Maleretum nomine Aquitanicarum vrbium etiam Rebellionem abiurantem, 211. specialem ad Soubisium delegat 215. eius super Engeriaci deditione placitum, 225. Soubisium post deditionem sibi exhiberi permittit, 233. Coignacum venit, 258. deinde Cutracum, 266. vbi in arenam prælij olim ibi commissi descendit, ibid, & de eius ratione differit, 267. posteà Castellonium, fanum Fidei, & Bergeracum recipit, 268. 269. ipsi ingens periculum imminet ab imbre nimio, dum præter mentem suam ex consilij sententia Tonrinsium progreditur, 270. 271. eius in hoc periculo prouidentia, ibid. & seq. queritur apud Castrametatores de pugna intempestiuè & præter ordinem ad clausura apud Clairacum commissa, 276. quomodo ei satisfactum ibid. Termesium in extremis alloquitur, & solatur, 278. ipsius ad Ministrum Clairacensem proloquentem responsum, 287. apud exteros principes plurimi habitus, 300. ad Montalbani obsidionem à præfectis proditoriè deceptus, 375. ad oppugnationẽ Mommirati de vita periclitatur, 441. eius à soluta Montalbani obsidione de cingendo & frenando Montalbano consilium, 488. penè solus à morbo militari immunis, non sinè miraculo 448. Tolosam videre auet quare, 458. 459. vbi primùm leuiori apparatu exceptus, 460. priuatus agit, & priuatim salutatur, 462. quo deinde apparatu vrbis Ordines excipit & audit, 463. quo item apparatu, & ordine ab ijs exceptus, 464. 465. 466. iureiurando affirmat priuilegia Tolosanæ vrbis se conseruaturum, 465. inde Monhurtium regreditur, 476. illi à funere Luinei leuis dolor, 481. 486. Mombasoniam tamen demortui vxorem litteris solatur, 488. Lutetiam frigora inter & glacies redit, 489. vbi summo apparatu excipitur, 498. quo ordine, & comitatu, ibid. & seq. in Sectarios Rebelles secundò monet, 526. quo itinere, ibid. ipsi tunc leuior exercitus, vnde, 526. ad ipsius præsentiam prælio experiendum cum Soubisio, quibus rationibus negent purpurati, 526. 527. Rex contrà, 527. 528. eius præsentia tamen ante bello necessaria iudicata, 513. in Soubisium pergit, 528. & militiæ ordinem præscribit, ibid. 529. vadum trãsmeat, licèt cum periculo, ibid.

ibid. & nouum prælij ordinem præscribit, 529. 530. qui illi ea pugna adfuerint, 530. eius in Suillium & Forcæum iræ, 562. exercitum in fanum Antonini admouet, 568. Moissaci Parlamenti Tolosani nomine salutatus, 564. Tolosam secundò venit, 575. à Capitolinis ad portam, à Senatu in ædibus Archiepiscopalibus salutatur, 575. 576. rogatus circumiectas Tolosæ Sectarias arces expugnaret, quid responderit, 581. 582. quomodo Hercules Gallicus dici queat, 572. 573. eius elogia, 530. 531. Castrum-nouum-Arrij venit, 586. ibique corpus curat medicaminibus quorsum incertum, ibid. inde Carcassonam, ibid. posteà Biterras & Lunellum venit, 607. prælium ad eruptionem San-Dionysianam ad Montempessulanū prospectat, 651. Mommorancium saucium inuisit & laudat, 655. ad accessus Montispessulanos nocte, & interdiu per vices excubat, 663. virtutem in primario Estissaceæ cohortis centurione coronat, repudiato primorum ambitu, 662. in occursum hostibus subsidiarijs properat & 24. horas eques hostes insequitur, 663. concilium super ineunda pace conuocat, 664. Rohanæum recipit, 673. & Oratores Rebellium audit, ibid. Montempessulanum ingreditur, 675. vbi dies sex moratur, ibique diploma pacis promulgat, ibid.

Lugdunum tentatum à Rebellibus Caluinistis, quo euentu, 5

Luinæus Comestabilis renunciatus, 125. in eum & fratres mordax satyra, 126. 127. responsio apologetica, 128. 129. sapientum de Luinæi fratrúmque in aula progressu sententia, 129. ab eo & fratribus in quo peccatum ex eorumdem mente, 130. Clairacum subit post deditionem, 287. oppidanorum audaciam perstringit, & ex ipsis quatuor Regis nomine ad mortem deposcit, ibid. quinam illi, 288. sigillum vsurpat à Procancellarij Veræi morte, 293. quo prætextu, 294. & malo, 295. turpiter à Montalbanensibus deceptus, 453. subsidiarijs copijs transitum permittit, 434. eius cum Rohanæo de deditione Montalbani colloquium vnde irritum, 442. malè audit apud gregarios, 448. de interuersis stipendiarijs militum pecunijs postulatus, 453. 454. quo fine Modenæum Tolosam præmittit, 454. eius ad Modenæum litteræ auertendis calumnijs, & deprecandæ inuidiæ, ibid. in eis apologiam sibi ipse struit nimis studiosè, 455. 456. à soluta obsidione Montalbana non Tolosam, sed rectà Monhurtium eundum censet, quare, 456. 458. Oratores Senatus ad eum remissos malè habet, 467. eius fastus Tolosanis odiosus, 468. Arnousium Curia absistere iubet, qua autoritate incertum, 471. 472. de responso Arnousij queritur, 473. eique Regem Tolosâ abeuntem subsequi permittit, non assequi, 473. potentissimus in Curia quoscumque suspectos aut abigit, aut donis subigit, promissisque. 475. 476. Longatiliæ exanthemate morbo grotat, 481. & interit, ibid. ad eius mortem varij purpuratorum affectus, ibid. & seq. quem viuentem omnia sequebantur, morientem deficiunt omnia, 482. 483. 484. purpuratorum insigne speculum, 483. eius cadauer exenteratum, & Burdigalam secundo flumine delatum, non tamen inductum, quare hoc, 484. inde Malliacum ad Turonensem agrum inlatum, ibid. & 498. eius mors vulgò omnibus ordinibus grata, 485. eorum sententia, qui de-

mortui memoriam tuebantur, 486. 487. Turonis ad aduentum Regis supremo exsequiarum honore donatur, 498. eius præfecturæ quibus collatæ, 499
Lunellum à Condæo simul & Mommorancio iunctis copijs obsessum, 605. quibus præfectis, 606. in illud oppugnatio duplex indicta, ibid. deditur, quibus conditionibus, 605. 606.
Lusinianus Clairacum intercipit, 493. 494. eius animus si proditio defecisset, 515. filias Rupellam præmittit, ibid. quæ Burdigalæ captiuæ retinentur quorsum, ibid. quomodo habitæ, ibid. fidem Regi promittit Cõdæo stipulante, quo precio, 556
Lussanus ad Montispessulani obsidionem occumbit, 654
Luxemburgensis fratri Luïnęo iniuriam à Theobono illatam, quomodo vlciscitur, 477. V. *Brantesium.*

M

MAchautius Vicecomes cum Comite Lasusęo à rusticis capitur, & Gratianopolim ducitur, 444
Machinæ murales. V. *Tormenta bellica.*
Madalianus ad Montemreuelum cæsus, 523
Magistratuum Sectariorum in vrbibus suis temeritas & proteruia, 113. obsequium simulant, ibid.
Magnates in Gallia imperium populi non ferunt, 95. causa defectionis primorum sectæ à Comitijs, ibid.
Magnates Rebellionem sequentes ab edicto Regis, qui, 101
Magnauillæus primarius signifer ad Vaurensem agrum captus, 502
Magnipratanus Comes Mousoniæ arci præfectus, 614. fœdus init ad tempus cum Mansfeldio, quibus conditionibus, 616. delusus à Mansfeldio obsidem, tormentáque dimittit, quo modo, 617
Maillocus Baro ad Clairacum occumbit, 277
Malaisonus cohortis Chapesianæ maior primipilus, 426. ruina cuniculi ad Mommiratum obrutus, ibid.
Malausius Marchio & eius copiæ, 389. 390. ad Albios prædia Catholicorum diripit, 390. Fauchium Catholicum municipium expugnat, 390. contra Engolismensem aciem instruit, 391. & vincitur, 393. 394. retrusus in vrbem, deditionem parat, 395. cui tractandæ nouo exemplo vrbe absistit, 396. eámque concludit quibus conditionibus, 396. 397. soluendæ Britextææ obsidioni accurrit, quibus copijs, 634
Maleacum Regi patet, 182
Malerayus Lodunensibus Comitijs à secretis, 30
Maleretus Aquitanus nobilis Aquitaniæ inferioris nomine Regi sacramentum fidei præstat, 208. 209
Maleuillius libellorum supplicum in Regia magister, 120. inquirit de mandato Regis in seditiosos Turonenses, ibid. fuga sibi consulere coactus, 121. Regem de seditione monet, 122
Malirius ad Sommerium sauciatur, 609
Maliuicinũ arx Sectaria, ad Aquitaniã, 355. eius descriptio, ibid. Regi deditur, ibid.
Malliæus Comes ad Montempessulanũ grauiter vulneratus, 644
Maluaisius Societatis Iesu Clairaci dilaniatur à Rebellibus, 494. 495
Mansfeldius quis & cuias, 610. 611. quorsum & cuius suasu è Germania in Galliam transierit, 611. 612. eius gratia apud milites vnde, ibid. quas copias ducat, quibus præfectis, & quo ordine, 612. Lotharingiam in transitu deprædatur, ibid. quid responderit

Oratori Niuernenſis, 615. eius petitiones, ibid. commeatum petit interea dum ijs ſatisfiat, 616. à quibus præſtitus, ibid. eo negato Moſam tranſuadat, ibid. dilabentib. & rebellionem minitantibus copijs fœdus cum Magnipratano init, quibus conditionibus, ibid. obſequium ſine conditione ſimulat, quare, 617. aufugit cum copijs in Hannoniam, vbi cum Hiſpano inſtructa acie certat, 617. 618

Manibanij Præſidis Toloſani, ad Mayennium nomine Parlamenti, oratio, 351. 352

Manicanus eques ad Montempeſſulanum occumbit, 660

Manſius in cohortem Piloni ſtrenuè ſe gerit, 607

Manſus Sanctarum Puellarum à Rebellibus, aſportata ſupellectile defertus, 584. igni traditur, & diruitur, ibid.

Manſus Verduni ad Garumnam Mayennio deditus, 350

Maranſius Comes Sacrocæſareæ dominus, 173. vrbe pulſus à Vateuillio, 174

Maranum arx momenti maximi cõtra Rupellanos, 182. obſequium Regi præſtat, ibid.

Marauſſanus, Luïnæo carus, & vtilis, 407. cadit ad Mommirati valla, ibid.

Mareſcotus & Meynius Toloſani Loduni Comitijs à Rege Legati, ſed fruſtra, 33. 34

Mareſius Marchio occiſus ad pontes Cæos, 54

Margaritæ vrbs ad Nemauſios Sectaria, quo præſidio firmata, & quo fine, 334. expugnatur à Mommorancio quomodo, ibid. & ſeq.

Maria Mediceæ Ludouici XIII. mater, eiúſque prudentia ſingularis in adminiſtrando regno, 17. 18. eius liberalitas in Sectarios excuſata, quo nomine & cauſa, 18. 20

Mariliacus, Caſtrametator in oppugnatione Vindocinenſis ad fanum Antonini, 569

Marinellus Comes ſacramento in obſequium Regis adactus peierat, 231

Maritimæ Comes, Vindocinenſis filius cohortem Britannicam patri in ſubſidium ducat, 632

Marqueinius Baro ad Peyratum cæſus, 626

Maſaribaldus cohortis pro Rohanæo præfectus, 390

Maſgrenierus cuniculo ad Montalbanum obrutus, 443

Maſnaüs pater Senator Toloſanus diruendis Inſulæ Iordanis muniminibus delegatus, 354. quare primùm re infecta redierit, ibid. item ſalutando Mayennio, 351. nihil impetrans à Vindocinenſi dolori ſuccumbit, & moritur, 638. 639. eius laus, ibid.

Maſnaüs filius, Senator item Toloſanus, vigilantia ſua primam ſeditionem Priuatienſem pacat, 39

Maſoteſus nobilis ad Clairacum cæſus, 277

Maſſaguellus litteris æquè ac armis clarus, Rohanæo militat, 370

Maſſiliarguæ quâ lege Mommorancio deditæ, 604

Maſuyerius Senatus Toloſani Princeps Regẽ ſupplici oratione ſalutat, 576. orationis eius varij fines, ibid. & ſeq.

Matha ad Royanum occumbit, 553

Mathæ ſuburbium ad Engeriacos ab Auriaco expugnatum, 192

Matrimonialia fœdera Gallum inter & Hiſpanum ab Henrico magno deſignata, 19. à Maria Mediceæ inuitis Sectarijs perfecta, ibid. & ſeq.

Matronarum Toloſanarum in milites ægros caritas, 449

Matthæus Hiſtoriographus fictitius, mendax in ſuis narrationibus, 490

Mauguionum quibus conditionibus

Mommorancio deditum, 604
Mauleonus insidijs à Fuxensibus Rebellibus interceptus, capitur, 360. periclitatur de vita, commotione populi Maserensis, ibid & seq. tandem sine redemptione dimissus, quare, 361. in subsidium Durbani Barilium propugnantis properat, 469
Maurœus quo casu in Montalbanensium manus venerit, 401. fugam prætexit, nec nisi redemptione dimittitur, ibid.
Mauremontius, Sectarius nobilis postremæ aciei præfectus ad Barilium cadit, 469. in acie incognitus quare, 470.
Maxentij fanum Regi se dedit, 181
Mayennius in Henricos Reges armatus cum vnione Catholicorum, 14
Mayennius copias legit in Aquitania pro Regina matre, 53. arma præposterè conuertit in Theminium, cur hoc, ibid. vtilitas intempestiuæ expeditionis quæ, ibid. Theminio maximè infensus, 53. in explorandis Neraci muniminibus de vita periclitatur, 240. 241. quartana laborans ad nuncium rebellionis Neracenses viæ se committit, & copias legi iubet 239. 240. obsidionem tentat, viribus impar, 240. eius cataphracti ad secundam hemicycli oppugnationē pugnam adornant, 403. in subsidium Caumontij intercepti accurrit, 244. 245. oppugnationem in Caumontium statuit, & eius ordinem præscribit, 245. eius oratio ad commilitones, 246. & prudentia militaris, 247. 248. Caumontium recipit insigni victoria, 250. cur effugientes non sit insequutus, ibid. in Neracum redit, 252. & hostes ad deditionem compellit, ibid. eius elogia, 347. 350. 354. ad Aquitaniam vlteriorem vrbes Regio obsequio firmat, 296. eius literæ ad Senatum Tolosanum, ibid. & seq. tutelaris prouinciæ Deus ad Aquitaniam & Septimaniā habitus 347. vnde Luīnez familiæ suspectus, ibid. salutatur intra fines prouinciæ à Parlamēti Tolosani oratoribus, eiusque ad eorum orationem responsum, 351. 352. vrbeculas ad Tolosæ viciniam recipit, 350. 353. transmeato Garumna arces Montalbanum circumstantes expugnat nisi deduntur 363. 364. dissidium inter cohortes ad Albiasium ortum sedat, 365. de fani Antonini deditione cum Pennauairio pacisitur & quo pretio, 367. deceptus obsidionem parat, 369. à qua Montalbanū à Rege reuocatur, 369. illi ad Villam-Borboniam statio præscripta, ibid. vbi castrametatur, 382. & verberationem in Montalbanum inchoat, 385. ad stragem suorum in oppugnatione Borbonia consternatur, 407. tertiam oppugnationem indicit quo ordine, 409. ad valla Villę-Borboniæ glande ad oculum percussus occidit, 418. Tolosæ ei in publico luctu parentatum, 419. 420. eius elogia, ibid. & seqq. & in Luīnçum odia vnde, 420. 421. laudatus à Sectarijs ipsis, 421. vtrum ex destinatione, an casu cæsus fuerit, ibid. eius cadauer, vbi primò repositum, & quò illatum, 422. Lutetiæ publico luctu comploratus, 422
Mediolanum in Aquitania Regio obsequio accedit, 255
Meinius soluendis Loduni Comitijs à Rege Legatus, sed frustra, 33. 34
Meinius Baro Chabanus manualis opifex ad Mommorancij metationem, in obsidione Mompessulana, 657
Meldensis coniuratio in Carolum IX. 12. & Reginam matrem, 5. 6
Mercurius Gallicus mendacij conuincitur, 502. 379. 492. & alibi passim.

Meruillij alariorum ordo Pibracio in subsidium ad Cadurcos datus, 561. deinde Vindocinēsis copijs accedit, 586. & ad Tarnum contra Montalbanenses excubat, 599. Theminio adest vinetis Montalbanensibus vastandis 623.
Milites in fossam Engeriacorum quo numero, & qua industria inducti, 221
Minister fani Antonini, è duobus quis in furcam actus, 572
Ministri Neracæi rebellionem autorantis oratio ad populum, 238. 239
Ministri Clairacensis ad Regem oratio pathetica, 285. 286
Ministri Sectariorum in Gallia meridionales, 38
Ministri Benarnenses quomodo indemnes præstiti à Rege in restitutione bonorum Ecclesiasticorum, 21
Ministrorum pensiones extinctæ, 681
Miossentius Labretanorum Ducū Gentilis, & Pontij Dominus, 256
Mirabatum castrum Lerani ditio, ad Fuxensis agri confinia expugnatum, 625. dein igni traditum, ibid.
Mirambellus Boësij Pardaliani filius, 444. à patre Monhurtij præfectus institutus, ibid. rebellat, 445. & Monhurtium propugnat, 480
Missa in Castro Nauarræo eamet die restituta, & celebrata post 50. annos, quàm exularat, 62. 63
Modenæus capitalium in Gallia præfectus, primus à deditione Engeriacum subit, 231. quare Tolosam à Luinæo præmissus, 454. in Turonenses seditiosos inquirit, 123. in relatione sua verax, sed Luinęi fautor, quare, 197
Molendina Rupellana expugnata, & igni tradita à quo, & quomodo, 315
Molendina Montalbanēsia ad Tarnum, quare igne ab oppidanis consumpta, 382
Molendinum ad Toneinsium à Forcæo firmatum magna suorum iactura expugnatum, 540
Molendinū tormentarij pulueris apud Montalbanenses igne consumptum, 386.
Molinetum Castrum ad Rupellæ viciniam expugnatur, quomodo, & à quibus, 312. 313
Mōbasonia Comestabilis Luīnæi vxor, prægnans Lutetiam Moyssaco regreditur, quare 459. Luīnæi Comestabilis vidua, Ioinuillio primo semestri
Mombrunus Lesdiguerij gener ad Delphinatum Sectarios concitat, 443. & Gratianopolim intercipere tentat, ibid. Delphinatum deserit, & Montalbanum venit, quo fine, 596. in Reyniesium Castrum, castra mouet, ibid. & illud expugnat, 597. lacessitus à Theminio ad Mōtalbani viciniā prælium ignauus detrectat, 623. 624
Mombrunus è Mommorancij familia ad Montempessulanum cæsus, 654
Mommartinus à Soubisio ad Comestabilem tractandæ deditioni Engeriacorum delegatus, 223. bis re infecta quare dimissus, ibid.
Mommorancæa filium Condęo marito, primario Galliæ Principi parit, 424
Mommorancij Comestabilis cædes prælio San-Dionysiano, 6
Mommorancius Marescallus fautor Sectariorum Rebellium, 9. ideóque actus in vincula, ibid. quomodo enadit, 11
Mommorancius in subsidium Cheilani copias legit, 42. instruendo exercitui post deditionem castri Priuatiensis vxoris mundum muliebrem soluendis militi stipendijs, in pignus producentis aureorum millibus dat, 48. eius exercitus quibus copijs constabat, ibid. quas expeditiones confecerit, 48. 49. eius memorabilis vir-

tus & amor in Moresium commilitonem, 49. ad Valonsium periclitatur, 51. consilium oppugnandarum Margaritarum capit, 333. quo ordine, & quibus copijs, 334.335. eius prudentia in auertendo Nemausiorum pro Margaritis subsidio, 335. calumnijs iniustè impetitus, 336. Vauri cum copijs agit, auxiliaribus Montalbano auertendis, 417. auxiliares copias ad Montalbani obsidionem ducit, quo numero, & quibus præfectis, 449. qua parte præscripta ei metatio, ibid. paulò pòst æger Rapistagnum inuectus, vbi diu vitam in periculo habet, ibid. quibus copijs ad Galliam Narbonensem Sectarios Rebelles infestat, 538. in eadem prouincia agros Rebellium vastat, 574. 601. eorúmque quingentos insigni stratagemate cædit, ibid. in Mauguionum mouet, 603. & ei deditur nullis cõditionibus, 604. vt & Masiliarguæ saluis oppidanorũ vita, libertate, & bonis, ibid. & Aimarguæ, 605. deinde copias suas Regijs iungit in obsidionem Lunelli, & quid ibi egerit, 605. 606. Cebennensé agrum iussu Regis diripit, & hostiles copias simulatis obsidionibus dissipat, 643. Mompessulanis ad eruptionem San-Dionysianam strenuè obsistit, & eorum impetum moratur, 651. 652. triplex vulnus sibi illatum, trium hostium nece compensat, 655. à Rege inuisitur & laudatur, ibid. cohortis item Normannicæ in eum laudes, 654

Mompesatus Baro ad Masiliarguas lethaliter vulneratus exin moritur, 604

Mompessulanorum eruptio in Regios ad munimentum San-Dionysianum infortunato Regijs successu, 650. & seqq. eorum immanis barbaries, 661. V. *Monpessulanus.*

Mompoulianus Forcæi filius in odium patris aula facessere iussus, 108 144. quare huic exsilio à patre obsistere suasus, ibid. Neraci Rector, 240.250. strenuè ad Rupellam in Regios se habet, 315. 316. ad frontem saucius pugnam deserit, ibid. Toneinsium in Regios propugnat, 519. ibidem quando, qua parte vulneratus, 541. in oppugnantes Toneinsium erumpens retruditur, 545. moritur post deditionem, 546

Moncautius minor centuriæ apud Montalbanenses præfectus 403. hemicyclum propugnat ad villam Borboniam, 404.405

Moncluus nobilis Sectarius ad Barilium captus, 469. 470. dein in insidijs ad Fuxenses perit, 630

Moncontorea pugna Caluinistis Rebellibus luctuosa, 6

Mondosilius ad Villam-Borboniam cæsus, 410

Mouhurtium Regio obsequio à quo firmatum, 255. à quo deinde rebellat, cuius suasu, 444.445. in illud oppugnatio triplex indicta, quo ordine, & forma, 476. deditur Regis arbitrio, salua vitâ, 480. illi ignis à præda subditur, ibid.

Monius Reginæ parentis olim assecla, quo pacto in familiam Luinæi allectus, 108. 481. muneribus opimis in Regia decoratus, 483. Scoticæ cohortis præfectus destituto Forcæo, 108

Monnæus Synodi Aquitanicæ orator, 75. Rupellanos ad bellum accendit, ibid. & seq. gratanter acceptus, ibid.

Monrealus Castrametator in acie Momorancij cõtra Sectarios Priuatienses, 42. Pilonum cum cohorte Villænouæ assequitur, eúmque ibi obsidet, 42. 43

Monreuelum Rebellium prædonũ asylum ab Ellebouio oppugnatum quo-

modo, 523. quibus conditionib. deditum, 524
Mõreuelus Talliaburgensę pomœrium inuadere iussus, 195. occiditur 199. 200. visitatur à Rege, 200
Mons-Cucquius deditur, & diruitur, 584.
Mons-flanquinus à Marchione Forcæo interceptus, 515
Mons-Marsanus à Regis obsequio Castronouani proditione rebellat, 554. Mayennio deditur primùm, 255. deinde Regi, quo precio, 556
Monspessulanus obsidetur, 645. oppugnationum, verberationum, metationum, copiarum Regiarum, cum earum præfectis, & hostilibus eruptionibus ad eum descriptio, à pag. 645. vsq; ad pag. 663. error Regiorum maximè supinus in hac obsidione, 655. de eo obsidendo, necne, quæstio in vtramque partem antè agitata, affirmatiuè deciditur, cuius suasu, 641. ex pace deditur, 673. quid de eo tacitis legibus, & conditionibus statutum, 680
Montalbanenses prædones cæsi à Mayennio, 363
Montalbanenses ad obsidionis nuncium, suburbanis prædijs ignem subijciunt, 380. ad accessum Regiorum in obsidionem consternati, 381. subsidium à Rohanæo expectãt, 43. morbis etiam militaribus malè affecti, 450. quadraginta Tesconi riuo non sinè portento submersi, 451
Montalbanenses præsidiarij ad Vaurensem agrum in regressu trecenti partim cæsi, partim capti, 401. rei gestæ series, ibid. V. *Gachapellus*.
Montalbanẽses ad Villæ-Borbonię confinia quando & quomodo ab alarijs Mayennij cæsi, 549
Montalbanenses in subsidium fani Antonini quamquam seriùs accurrentes ad internecionem cæsi, 573. 574
Montalbanum quibus in prouincijs situm, 372. vrbs armis, commercióque florens, ibid. eius situs & descriptio, ibid. & seq. trifariam diuisum, 373. olim pagus, nunc Episcopatus, & à quo tempore, ibid. triplici obsidione clarum, ibid. aliud à Montalbano Reinaldi Caroli Magni coæui, ibid. quãdo à Sectarijs interceptum, ibid. quib. munimẽtis firmatum, 374. non vndique cinctũ à Regijs, mali caput, 384. 385. illius oppugnatio generalis ad tres metationes quando, & quo effectu indicę, & executioni mandatæ, 441. quî factum vt minùs è voto succesierint ibid. & seq. V. *Eruptio, Femina Molendina, Obsidio, & Subsidiarij*.
Monterœus Niuernensis ad Mansfeldium Orator, 614
Montesquius ad primam hemicycli villæ-Borbonię oppugationem cadit, 399
Montis-Clari Vicecomes Vicino ab Ambris ex fratre nepos ad Toneinsium cum patruo quomodo cæsus, 544
Montisgiscardi turres in Benarnio à Bensino interceptę, 103. consilio Forcæi, ibid.
Morbus militaris frequens ad Montalbani obsidionem, & vicinis circumquaque vrbibus, 448
Moresius alter ex Castrametatoribus in exercitu Mommorancj, 48. ad primos accessus Valli glande traiectus occumbit, 49
Mornacum Castrum Burdigalensis Senatus vigilantia conseruatum, 496
Mossolensius præfectorũ cohortis Galliæ Narbonensis vnus, 447
Motagachonus Mõreueli præfectus Forcæi nomine, 523. propugnans cadit, 524

Mouſonia arx, Reginæ parentis iuſſu in Mansfeldium firmata, 614
Mouſſayus Marchio & alij à Comitijs Lodunenſibus delegati ad Regem offerendis ternionibus, 30. quid retulerint à Rege, 31
Munimenta Sectarijs vrbibus indicta à Comitijs generalibus, 83. quibus diligentiſsimè eodem vbique tempore incumbitur, ibid. & ſeq.
de Munimentis vrbium Galliæ, Regis apophthegma, 289

N

NAntaſius centuriæ præfectus iuſſu Eſpernonij prælium ad cornuum expugnationem in obſidione Mompeſſulana reſtaurat, 661. hoſtem clauſtris ad Antonini fanum deijcit, fugátque, 568
Nauarræi Caſtri in Benarnio deſcriptio, 61. 62. Rex quo tempore illuc venerit, & quid inibi actum, ibid.
Nauarræus præfectus veteranus ad Caumontium cadit, 250
Naues quot, nauali prælio à Rupellanis amiſſæ, 684
Naues duæ cum commeatu Rupellanis à Regijs ad ipſum portum interceptæ, 591
Neaumourſius ad eruptionem primam ab Engeriacis cæſus, 203
Nemourſius Dux commendatus à ſua in Carolum IX. fide, 6
Neracenſium eruptio periculoſa Regijs, 250. 251. quorum præcipuè auxilio propulſata, 251. 252
Neracum Labretani Ducatus vrbs primaria, 237. quare Henrico IV. præcara, ibid. olim ſedes Cameræ Edictalis Aquitaniæ, ibid. deditum Regijs, quibus conditionibus, 252. V. *Femina.*
Nereſtanus deſideratus è Regijs ad Pontes Cæi, 54
Nereſtanus filius cohortem ad obſidionem Montiſpeſſulani ducit, 644
Nieulius centurio apud Engeriacos quando, & vbi cadit, 219
Nieulius Baro ad Rupellæ viciniam Lanouium in inſidijs capit, 321. 322
Nigrapeliſſa Buillionij ditio, 363. à Mayennio intercepta, ibid. à Sectarijs Rebellibus recepta, 489. à Rege expugnatur, 564. vbi ad internecionem omnes præſidiarij ſimul & oppidani cadunt, reiectis conditionibus, 564. 565. caſtrum poſteriùs deditur nulla lege, ibid. cuius præſidiarij in crucem acti omnes, ibid. vrbs igne abſumpta, ibid. Caſtro conſeruato quare, ibid. præſidiarius Nigrapeliſſæ ad arborem, quam manu ſua ſeciſſet ſuſpendi petit, & obtinet, 565.
Niortium abdicat Rupellana Comitia, & Regem recipit, 182
Niuernenſis Dux exercitus in Mansfeldium imperator, 613. 614. quas copias ipſe legerit, 614. totus exercitus quibus copijs conſtabat, ibid. in Campaniam citatis equis properat, ibid. Oratorem ad Mansfeldium delegat ſuo nomine, quorſum, ibid. & ſeq. vana ſpe paſcit Mansfeldium, 615. parem oblati ab Hiſpano ſubſidij gratiam reponit, 618. ei moritur primogenitus vnde, 618
Nobiles obſidionem apud Engeriacos propugnantes, qui, eorúmque nomina, 226. 227. & ſeqq. ſacramento adacti per turmas, ibid. ſed fruſtra, peierantibus deinceps ferè omnibus, 231. quot in egreſſu Engeriaco recenſiti, 233.
Nobiles ad hemicycli oppugnationem legionariorum ignauia ad Montalbanum cæſi, 405
Nobiles expeditionum Mommorancij in Gallia Narbonenſi ſocij, qui, 51

Nobiles ad Toneinſij obſidionem clari, & illæſi, 544
Nobiles, inter Montiſpeſſulani obſidionem, alarios frequentiùs à Nemauſijs laceſsitos, ſub primorum & Principum præfectura ab excubijs ſubleuant, 649.663
Nobilitas Galliæ Sectaria, quare vulgo Rebellionem abiurauit, 101
Nobilitati Gallicę genius, 164. & peſsima indoles, 509
Nobilium quare intereſt opprimi potentiam populi, 317. 318
Nobilium Regiorum diſsidium ad Caumontium vnde ortum, quomodo, & à quo pacatum, 245
Nobiliũ Galliæ Narbonenſis in inferendo Barilium ſubſidio diligentia, 469
Noguaredæus cohortis Sectariæ præfectus ſub Malauſio, 390. ad Fauchium vulneratus, 394
Nohaillanus à Montalbanenſibus ad Rohanæum ad quid delegatus, 413. 414. quid cum Rohanęo egerit, 414
Nouatores Crocodilis ſimiles quo modo, 79. V. *Sectarij*, & *Caluiniſtæ*.
Nox nauali prælio ad Rupellam Rebellibus opportuna, 683
Nuptiarum Henrici Nauarræi ſub Carolo IX. ſimulatio ad quid, 7.8

O

OBedientia Gallorum erga Reges ſuos qualis, 152. violata à Sectarijs, ibid. & ſeq.
Obedientia Sectariorum in Reges Galliæ quomodo verè cœca dici queat, 153.
Obſeſsi ad Toneinſium loci anguſtia preſsi, 519. 520.
Obſidionis Montalbanenſis acceleranda, & præuertendę quæſtio, in vtramque partem agitata, 262. 263. 264. ſagaciorum ea de re ſententia, 265. 273
Obſidionis Montalbanẽſis copiæ, ordo, præfecti, & metationes, 374. 375. Rebellium intus copiæ, præfecti, & belli formula, 376. 377. & ſeq. propugnationum ordo & præfecti, 378. 379. illius ſoluendæ cauſſæ, & ordo, 448. 452. 453
Occani nauigatio triremibus parum tuta, 324
Oldus fluuius Clairacum alluens, 280. eius aquæ quomodo molendino ſubductæ, 280. 281
Oppugnatio triplex eodem tempore ad Montalbani metationes quo fato, 385. 386
Oppugnatio munimenti Sandionyſiani ad Montempeſſulanum, cuius conſilio inita, quibus copijs, & quo euentu, 649. 650
Orator Comitiorũ Rupellanorum Caſtrum Albigenſium delegatus, 110. negat ſe niſi coram populo mandata prolaturum, 113. eius verba ad populum, 115.
Oratores Benarnenſes ad circulum vlterioris Aquitaniæ Montalbani coactum, qui, 68
Oratores circuli abbreuiati Montalbanenſis, qui, 70
Oratores Engeriacorum ſuper deditione, qui, 225
Oratores Montalbanenſes ad Rohanæum vltimò miſsi, qui 451. quo fine, & quo euentu, ibid. & ſeq.
Oratores Parlamenti Toloſani ſalutando Regi altero acceſſu ad prouinciam qui, 564
Oratores Senatus Toloſani ad Regem quo fine delegati, 467. ad Luinæum remiſsi, ibid. V. *Legati*.
Oratorum, qui Comitijs Lodunenſibus prouinciarum & circulorum nomine ex tribus Ordinibus conuenerant, diſtincta ſeries, 26. 27. 28.
Oratorum Cebẽnarum, Vticę, Nemauſi,

& Montiſpeſſulani ad Regem poſt Montiſpeſſulani deditionem oratio, 673. cuius organo, 673. 674.
Ornanus à S. Cruce obſidioni Neracæ cohortem armat, 239. Mayennio ad Villam-Borboniam cum cohorte ſua militat, 382. obſidionem fani Viuiani ſoluit, & hoſtes fundit, fugátque, 549
Ornolacus Durbano ad Barilium auxiliaturus adeſt, 469
Oruallus Comes Montalbano tempore obſidionis quò iure præfuerit, 376. cohortem ſub ſe habet, 379. quibus copijs & comitibus Figiacum ſubit, 491. quid ibi egerit, ibid. propugnantibus hemicyclum villæ Borboniæ ſubſidiarius adeſt 404. Liſſacum pagum intercipit, & alariorum Engoliſmenſis primarium ordinem partim agit in fugam, partim cædit, 492

P

PAcis tractatus X. in Gallia, Reges inter & Caluiniſtas intra decem & ſeptem annorum curriculum, 11
Pacis Montiſpeſſulanæ diploma quibus verbis conceptum, 675. & ſeqq. quo procurante in acta Parlamenti Toloſani relatum, 681. V. *Pax.*
Pacta cum hoſtibus, ſine Regis placito non eſſe ineunda, 362
Palaretus nobilis ad primam hemicycli villæ-Borboniæ oppugnationem cæſus, 399. Forcæo agnatus, 400. eius virtus ibid. cadauer quo apparatu à Sectarijs redditum, ibid.
Palatinus Comes increpitus de depulſione Catholicorum Orthodoxorum à finibus ditionum ſuarum quid reſponderit, 149
Paliefius Baro cohortis Normannicæ maior primipilus ad fani Antonini oppugnationem lethaliter vulneratus, 571. antè mortem Caluiniſmum abdicat. ibid.
Palleuillius præfectus Montalbanenſis ad eruptionem in caſtra Ioinuillij haſta transfoſſus, 451
Palliaſſæus Caleto poſt Luïnæum præfectus, 499
Palüaüs Baro vulneratus ad Engeriacos, 221.
Palüaüs cohortis Nauarreæ præfectus ad fani Antonini oppugnationem cæſus, 570
Pampeloni præſidiarij Caſtri Priuatienſis eruptio Sectarijs noxia, 42
Paniſſautus Bergeraci præfectus, Regem excipit, 269
Papilionum nomen vbi, & vnde Sectarijs obtigerit in Gallia, 283. 284
Parabellus Niortij præfectus Regem gratè excipit, 182
Pariſienſes Regem in regreſſu magno apparatu excipiunt, 498. 499
Parlamenta mediatorum officio funguntur Regem inter & populum, 578. quomodo differant in Gallia à Cameris, quas vocant ſemipartitas, 112. ad Proregis abſentiam, etiam armis præſunt in Gallia, 39. cur ſiluerint ad Luïnæi potentiam, & vſurpationem, 294
Parlamenti Delphinatus placita, cuius nomine pronuncientur, 500
Parlamentum Toloſanum nominatim à Sectarijs Rebellibus auiditatis accuſatum, 440
Parlamentum Benarnenſe quot Senatoribus conſtat, 57
Parteniacum Regi deditur, 181
Paſcaletus cum Pennauairio tertij agminis auxiliaris Montalbanum ſubeuntis ductor, 433. eruptioni ad valla Borbonia præfectus 439. ad Vaurenſem agrum Montalbano regrediens captus, 502

Pauij Ordines Regi obuiàm Arſacum vſque eunt, & quid eis Rex reſponderit ad quæſtionem quo apparatu in vrbem admitti vellet, 60
Paulhacus Toloſanus iuuenis ad villam Borboniam vulneratur, 410
Pax Reginam matrem inter, & Regem à pugna pontis Cæi, quibus conditionibus, 54. 55. & à pace colloquia, & ſalutationes mutuæ, ibid.
Pax ab obſidione Aurelianenſi, ſed breuior, & quorum culpa, 5
Pax cum Caluiniſtis à reditu Henrici III. in Galliam quibus conditionibus inita, 11. dat anſam vnioni Catholicorum primæ, Peronæ deſignatæ, ibid.
Pax Leſdiguerium inter & Rohanæum primò ſtatuta, 664. dein à Rege, ex Conſilij ſententia, Condæo Principe renitente autorata, 670. huic populus Mompeſſulanus obſiſtit, 672
Peiratum Leranea ditio expugnatum, & igne abſumptum, 626
Peirerianus veteranus eques ex inſidijs à Fuxenſibus cæſus, 630
Peirillij pater, fratréſque bini cadunt ad eruptionem in vallæ Ioinuillij, 443
la-Peyrouſius præfectus centuriæ Toloſ. ad Villam-Borboniam ſanciatur, 410
la-Peyrouſius fratris legatus lapidibus ad Villam-Borboniam obruitur, ibid.
Pennauairius Sectarius Antonini fanum mille aureis venale proponit Mayennio, 367. quomodo ſeipſum interceperit aliud agens, ibid. & periculo præſenti ſe exemerit, 368. ea de re variæ ſententiæ, ibid. ad ſyluam Greſiniam Bellifortium cum cohorte ſubſidiaria ducit, 431. cohorti ſubſidiariæ pro Montalbanenſibus ducem ſe viæ præbet, 432. tertij agminis ductor, 433. captiuus Toloſam miſſus 435. beneficio pacis liber dimiſſus dein, ibid.
Penſiones Præfectorum Sectarijs vrbibus, item & Miniſtrorum, vbi, quando, & à quo ſublatæ, 681
Perautius Baro, Regi ſub Mommorancio ad citeriorem Galliam Narbonenſem militat, 51
Peroudilius quibus copijs fano Antonini à Rege præfectus, 574
Perſani, qui apud Benarnenſes 57. 63. quando, & à quo proſcripti, ibid.
Perſanus Baro adeſt Comiti San-Paulenſi in obſidione Gergobiæ, 164
Petræus Albiaſij præfectus, 364. in furcam actus, 366
Petroboſcus centuriæ apud Montalbanos præfectus, cadit in eruptione ad caſtra Borbonia, 439
Petrus Mombarterij præfectus Regios à ſtatione fugat, 382. in Capuſium erumpit, 380
Phelippeauxius ad Montalbani obſidionem morbo militari intercidit, 449
Pibracius autor Henrico III. Poloniæ furtim deferendæ, 11
Pibracius Tarabellus Protopræſes Prouinciæ, dein Benarnij electus, neutri præfuit quare, 65. obit Toloſæ morbo militari, ibid. & 450
Pibracius cohortis præfectus ad Cadurcos Orualli incurſiones moratur, 521. eiuſque ſupellectilem intercipit, quare ei ſalua reddita, ibid. hyberna mutat & in Cadurcos migrat cũ cohorte ſua, ad quid, & cuius iuſſu, 492. arcem Rebellium ad Oldum expugnat, 522. quibus copijs Engoliſmenſis ſubſidio ad Burniquelli obſidionem aduolat, 490. licèt importuno tempore & inclementi cœlo, ibid.
Pichonus Cameræ Edictalis in Aquitania Præſes Cathòlicus, 238. monet Mayennium de Rohanæi, & Forcæi Neracum aduentu, ibid. pellitur

Neraco & Marmandam subit, 239
Pietas militum Regiorum in bello contra Sectarios commendabilis, 215
Pigeoletus Taillaburgense pomœrium ad Engeriacos aggreditur, 198. 199 aggerem cuniculi oppugnat, 219. ad Soumierium cadit, 609
Pilonus auxiliarem Priuatiensibus Sectarijs cohortem legit, 42. Villænouæ cum suis copijs obsidetur à Montrealo, 43. eius cohors à quibus fusa, cæsa, & fugata, 607
Plenipugnius cohortis Picardiæ legatus cæsus ad Toneinsium, 544
Plesius Mornæus Salmuriæ præfectus, 179. Sectarijs suis suspectus, ibid. armis, litteríque æquè addictus, 180. Salmuriam sinè conditione Regi dedit, ibid. illi præfecturâ abituro, & abundè remunerato Saultæus Comes substituitur, 181
Plesius ad Montempessulanum glande ad oculum cadit, 661
Poliniacus Vicecomes Mommorancio adest in expeditionibus bellicis, 51
Pompeius Tragonus Italus opifex insignis, sed minùs sagax, 552 553. portum Rupellanum quomodo claudere proponit, 620. improbato hoc inuento, arcem Ludouicæam exstruit, ibid.
Pongibautius Comes non sinè miraculo ad Royanum saluus, 513
Pons Montalbanensis ad Tarnum fruſtra tormentis pulsatus, 425
Pontes Lutetiani duo qui & quando exarserint, 423. incendij causa incognita, ibid. in Sectarios fruſtra conjicitur, 424. eorum iactura maximi momenti & precij, 423
Pontifices summi quam in Reges Galliæ potestatem habeant, 153. 154. eorum imperium nobilius Regio, 154
Pontium vrbs antiqua & Sectaria, quando & quo præsidio a Rupellanis munita, 235. vnde nomen accepit, 256. 257. quæ, & cuius ditio, ibid. eius descriptio, ibid. Regi deditur, ibid.
Populus immanis bellua, 520
Porcherius erumpentes Mompessulanos retrudit, 558
Portæus Castri Neracæi præfectus, fidem erga Regem pacto firmat, 238. quam violando Forcæum in Castrum dein admittit, 239
Portesius Marchio cohortis Galliæ Narbouensis præfectus, 447. Castrametator in acie Mommorancij, 48. & ad Montempessulanum, vbi erumpentes hostes acriter retrudit, 658
Portusius alter ex præfectis Sectarijs eruptioni in castra Ioinuillij, 450. viginti quinque vulneribus saucius, 451
Poudresius Sectarius præfij primipilus mille legionarios in Fuxensem agrum ductat, cuius iussu, 460. iungitur Lerano, ibid.
Poullæus Baro ad Villam-Borboniam sauciatur, 406
Pousinum Lesdiguerio deditur, 520
Poyanus Benarnensis Catholicus, potens nobilis, Salesio in Castri Nauarræi præfectura substitutus, 62. 66. de interceptione Montis-Giscardi Forcæum monet, sed fruſtra, 103. quid respondent, 104. neque minùs ideò obsistit, & copias legit Regis nomine contra Bensinos, ibid. spernit Senatus decretum, vbi de Regis autoritate in Benarnio sarta tecta habenda agitur, 105
Poyus Medicus Clairacensis patibulo addictus, vltimo momento liberatur, 288
Præfectorum ad Montem-Reuellum crudelitas in legionarios, ab indecora deditione, 524
Præsij ad Insulam Riæ, cum Soubisio initi ordo, 529. mutatus à transfuadato riuo, ibid. eius successus, 531 532

Prælium rarò totis viribus ineundum, præcipuè Rege præsente, 526.527
Prælium cruentum ad Pictones Regios inter & Rebelles quo cuentu, 522.523. eius dubia victoria, 523. V. *Pugna.*
Præsidiarij quo numero Engeriaco egressi, 233
Præsidiarij Montalbanenses omnes noctu & interdiu in excubijs, 378
Præsidiarij Regij ad Toneinsium immanitèr à Rebellibus cæsi, 516
Præsidiarij Monhurtiani ingens à cuniculo periculum, qui tamen saluus nõ sinè portento euasit, 477
Præsidiarij Montepessulano absistunt, 673. qui eorum locum subierint è Regijs, ibid.
Præsidiarij Rupellani deficiente stipendio rebellant, 619. quî eis satisfactum, ibid.
Præsidiariorum duorum Reynesij Castri, insignis virtus, & audacia, 597
Prætorianæ cohortis ad Monhurtium ignauia, 478
Prætorianorum murmur ad S. Antonini oppugnationem vnde, 570. eorum ibidem ignauia, ibid.
Præsinius munimenta Engeriacorum explorat, 190. eius relatio & sententia apud Regem, 190.191. in Septimaniam citeriorem à Rege præmissus, 586. Betarrio fugitiuos alit, quitur, & partim delet, 602
Preauxius Regius Orator procurandæ emologationi diplomatis pacis, apud Tolosates, 681
Primipilus cohortis Villeroij quare ad obsidionem Britextæ in furcâ actus, 634
Primorum Galliæ nimia in certaminibus audacia, regno damnosa, 653
Principum Europæorum salus à quibus pendet, 19
Priuatienses Sectarij amoribus dominę suæ obsistunt vi & armis, 38. 39. patratur prima seditio Masnaüi filij, Senatoris Tolosani diligentia, 39
Priuatiensis Castri obsidio prima à Sectarijs, 42. quomodo à Mommorancio soluta, & quibus conditionibus, 42. 43. altera obsidio ab ijsdem Sectarijs quo duce, & quorum copijs auxiliaribus, 45. à quibus area expugnatur, & deditur deinde Castrum, qua lege, 46. in hac deditione fraudis suspicio quibus fundamentis nixa, 47. eleuata, ibid. eius posteà obsidio à quo, Mommorãcio dissuasa, 48
Priuatiensis domina vidua, V. *Chãvandm.*
Priuatiensis disidij semina quæ, 36
Priuatium frustra à Comestabili Lesdiguerio tentatum, 643
Procancellarij dignitas toto semestri vacat, à Veræi obitu, 496
Procancellarij electio in Comitijs Rupellanis, qui sigillo præsit, 87
Proconsules qui, & quare Montalbani creati, 443
Proditio morte remunerata, 597
Propugnaculi vrbibus ad Toneinsium intermedij oppugnatio, 579
Proreges in Delphinatu summam omnium administrationem habent, 500
Proregum pernicios a industria, 582. eorum maximè qui Galliam Narbonensem à centum annis administrarunt, ibid.
Prunæus Antoninorum insidias non sinè miraculo sæpe euadit, 574
Pueri Montalbani in platea, tormentaria pila dilcerpti, 412
Pugna fortuita cataphractos inter ad Fauchium, vnde, 392. 393
Pugna ad pontes Cæos, quo successu 54
Pugna grauis, & atrox Petragoricolo, R. gios inter & Rebelles, quo vtrinque successu, 505. 506 507
Puibernieri cum Chateliero-Bourloto colloquium ad quid, 221. 222
Pujolius Clairaci præfectus, rebellio-

nem abdicat,& vrbe abſiſtit,273. 274.
Puymiſſoni primarij Capitolini Toloſatum ad Regem Oratio, 460. & ad eam Regis reſponſum, 462

Q

QVæſtio de Mayennio ſalutando à Parlamento Toloſano in vtramque partem agitata, affirmatiuè deciditur, 351
Quercetanus primipilus vnde à Rege laudatus, & remuneratus, 281.282
Quillebouium arx Normanniæ munitiſsima, quare poſt Luïnæi mortem diruitur, 499

R

RAbatus Fuxenſis vulneratus ad cuniculi oppugnationem apud Engeriacos, 219
Radeſiani mareſcalli in fouenda fortuna ſua commentum non illepidum, prudens tamen & ingenioſum, 130
Radeſianus Cardinalis vltimum iuſſum Curia abſiſtendi Arnouſio refert, 474. & quacumque id authoritate fiat abſiſtendum amicè conſulit, 474 475. Biterris moritur militari morbo, 603. laudatus à zelo in Sectarios, ibid. & ſeq.
Radeſianus Dux factionis in Luïnçum particeps, 53. pugnâ ad pontes Ceos ſubire detrectat, 54. de vita ad fanum Antonini periclitatur, 569
Ramburius Bergeraci à Rege præfectus, 269
Rapinus Manſi Verduni præfectus, loco abſiſtit ad Mayennij aduentum, 350.
Reauxius Scoticæ cuſtodiæ præfectus, 48. monet à Rege Chatillonium de præſidiarijs Vallonſio dimittendis & obtinet, 48. impetrat veniam oppidanis Valli. 49. omnia Mommorācio permittit regis nomine quoad Autiegium & Valonſium, 51
Rebelles quot nauali prælio ad Rupellam cæſi, 684
Rebelles Sectarij Forcæi ſequaces in Benarnio miſerè diſpereunt, 107
Rebellio à Caluiniſmo penè lethalis Gallis, 2. eius excidium à quibus olim regibus tentatum, ſed fruſtraneo niſu, 2. V. *Sectarij Rebelles*, & *Caluiniſta*, præcipuum plebis infimæ ſtudium, 101
Rebellio prima Caluiniſtarum in Gallia Priuati orta vt & nupera, 52
Regalis villa Mayennio deditur, 363
Reges an poſsint priuari regno autoritate Apoſtolica, 154. quomodo intelligenda Catholicorum hac de re ſententia, 154. 155
Regibus an præſtandum obſequium a ſubditis non habita fidei ratione, 14. agitata quæſtio in vtramque partem, ibid. & ſeq. 16. vulgò omnium arbitri, 128. eorum luxus, ibid. ſubditorum exemplum, 188
Reges Galliæ quatenus ſubiaceant ſummo Pontifici, 152. 153. 154. eorum poteſtas ſuprema & immediata, 151. 152. ijs à Deo indultum vt ſtrumoſos tactu, & voce ſanent, 288. 118. ludibrio habiti à Caluiniſtis, 12
Regia Regum Nauarræorum, quæ Pauij erat, terræmotu corruit, 22
Regij ad Albiaſium contra fidem plures à propugnantibus cæſi, 366
Regij ſtationibus ſuis ad Villam-Borboniam frequenter depulſi, vnde, & quomodo, 399. 404. 405. 410
Regina parens à Rege Lutetiam litteris euocatur, futura conſiliorum omnium conſcia, 496. 497. Regijs votis ſatisfacit, 497. Lutetiæ conſilium conuocat ad Mansfeldij in Galliam tranſitum, & quid in eo decretum, 613

Regina coniux loco commodo ad Clairacum oppugnationem prospectat, 282. Tolosam videre auet, nec datur, quare, 459. recedens Moysiaco ad Capitolinos Tolosanos scribit, 459
Reginæ matris factio potens in Luinæum, 53. quibus authoribus, ibid. Engolismæ, tuto asylo recipitur ab Espernonio, 53. ad Pontes Cæos profligatur, cuius culpa, 54
Regiorum prima ad Montalbanum castrametatio felix, 381
Regiorum militum in Clairacenses præsidiarios coniuratio, quomodo, & à quo prohibita, 288. 289
Regum Galliæ & Hispaniæ paritas in quibus, 19
Reinuesium castrum Montalbano adjacens, 596. cuius ditio, & quo facinore clarum, ibid. à quo expugnatū, quibus copijs, & quo ordine, 599. 597
Reinuesius ad tibiam Montalbani gladè traiectus, 426
Religio etiam falsa arctissimum vinculum, 145. causa vnica dissidiorum, ibid.
Renardus libellorum supplicum in Regia magister ad quid à Rege in Benarnium missus, 21. 22. 56. quando ei Senatus datus, 22. executionem edicti Regij de restitutione bonorum Ecclesiasticorum frustra tentat, ibid.
Restæus vnus ex Proconsulibus quatuor Montalbani creatis, 443
Rhosnius Marchio tormentorum ad Engeriacos Regius præfectus, 215. frustra ad Suilliam, & Busioūm Suillij Castri præfectum missus, 260. cur absens à castris Regijs incertum, 281
Rhotelinius Marchio frustra Bobierium Gergobiæ præfectum tentat, 164. 165.
Ribautius vtilem contra Piloni cohortem præstat operam, 607. inde à Rege laudatus, ibid.
Richardeletus cōhortis Rupellanæ præfectus, 257. impius in imaginem Crucifixi, ad limen Ecclesiæ pœnas luit, 256. 257
Riparianus ad Monasterij oppugnationē è Sectarijs vulneratur, 425. glande ad munimina Montalbani ad caput traiectus, 440
Riuensis Comes cohorti Galliæ Narbonensis præfectus, 447
la-Riuierij præfecti militiæ ad villam Borboniam stratagema, 400
Riuierus Bordeti Legatus ad Clairacum cadit, 277
Rochus maior primipilus in fossam Engeriacæ vrbis descendit, quo numero, & qua forma, 221. occiditur ab hostibus, ibid.
Rohança diu captiua, quare dimittitur, 590
Rohanæus Engarinum Castro Lectorensi amouet, & Fontaralium substituit, quare hoc, 23. Monspelij exanthemate laborat, 184. innocens cædis du-Crosij Præsidis. 186. & eius vltor, ibid. eius ad Auriacum litteræ, 192. Engeriaci Rector, 189. cur tempore obsidionis vibe abstitit, ibid. eius ad Comestabilem litteræ, 194. obsequium in Regem mentitur, Rebellionis caput, 194. 195. Engeriaco, Rege insalutato aufugit, quorsum, ibid. & in Aquitaniam migrat, quando, 237. agit cum Forcęo, ibid. ambo Neracum subeunt, ibid. quo fine ad Albigensium confinia exercitum instruit, 369. quibus Præfectis, 370. eiusdem cum Luinæo colloquium super Montalbani deditione fruſtraneum, 442. illius exercitus qualis, & quibus præfectis, vbi metatus, 389. 390. eius litteræ ad Consules Montalbanenses, 413. obsidionem fingit, procurans subsidiarias Mon-

talbanenſibus copias, 414.430. Montempeſſulanum auguſtali vmbula ingreditur, 510. inde reliquas prouinciæ vrbes Sectarias oberrat, quo fine, ibid. Montempeſſulanum ſubit ſuadendæ paci, 643. nihil proficiens regreditur, ibid. poſt pacem inter eum & Leſdiguerium concluſam Montempeſſulanum iterum ſubit, quare, 672. illi à Catarinotis periculum ingens, cui eximitur Calongij ope, ibid. Comeſtabilem denuò conuenit vbi, quare, & quibuſcum, 673. Regem alloquitur genibus flexis & poſito enſe, 673. Ducatu Valeſiorum à Rege donatus quomodo, 680

Roquelaurus Aquitaniæ Prorætor ex parte, 479. præfectura cedit Theminio, quo precio & remuneratione, ibid. præfectus Lectoræ renunciatus, ibid. in obſidionem Neraceam copias legit, 239. ad obſidium Monhurtij omnia parat, 459. vrbem quibus copijs cingit, 470. ſtrenuè ad eam obſidionem agit, 480. eius vigilantia eodem loci commendabilis, ibid.

Roquelaurus Zameto demortuo ſubſtituitur ad Montiſpeſſulani obſidium, 657. 661. à Mommorancij metatione ad Regiam in ſubſidium accurrens interficitur, 661. Gallus natione Venetis militauerat, quo gradu, 662. ab ipſis in Galliam delegatus quare, ibid. apud exteros clarus, ibid.

Roqueſius Montalbani Proconſul electus, 443

Roquetus Baro vnus ex præfectis in cohorte Galliæ Narbonenſis, 447. ad Sauuzum in Cebennis cadit, 643

Roſſelius Petrus ſecundi agminis ſubſidiarij Montalbanum ſubeuntis ductor, 433. de præfectura cohortis cum Brunæo contendit, 436

Rouſſelayus Abbas Italus Luinço ſuper omnes fidus, 482. illi ad extremum adeſt, & de ſuo funerariam ſyndonem & cereos ad exſequias comparat, 483. de Reginæ parentis primùm familia, dein Luinæi domeſticus, 482. Monium ad eamdem ſecum fortunam pertrahit, ibid. à largitionibus immunis, ſolo Luinæi affectu contentus viuit, 482. 483. ad obſidionem Montiſpeſſulani morbo militari excedit, 647

Roüillacus Marchio ad turris Caniotæ oppugnationem vulneratur, 219. periclitatur, 223. Caſtrametator in Eſpernonij copijs ad Rupellam, 311. ſtationem parat, ibid. ad Molineti Rupellani expugnationem alarios ducit, & ſtrenuè agit, 314. vulneratur ad molendina, 316

Royani deſcriptio, 551. obſidio, 552. & oppugnatio, quibus copijs, præfectis, & quo ordine, ibid. deditur quibus conditionibus, 553. 554.

Royanum à Rebellibus inſigni præfecti proditione interceptum, 495. rei geſtæ ſeries, ibid.

Rupella terra, marique cincta & interclusa periclitatur, 622

Rupellæ obſidio à Duce Andium, 9

Rupellam commeatus mari inuectus identidem, 323

Rupellani in Eſpernonium portum explorantem quo ordine mouerint, 326. manipulatim pugnant, ibid. ſed fruſtra, 327. V. *Fauaſius*.

Rupellani ciues à Duce Luxemburgenſi ad Rupellæ viciniam capti, 235. clementer à Rege habiti, & ſaluis omnibus dimiſſi, ibid.

Rupellani Pictonum oram maritimam prædantur, 257. fuſi, fugatique à Regijs, ibid.

Rupellani alarij viginti numero capientes ſimul & capti, & quo modo hoc fieri contigerit, 319. 320. nulla redemptione ex fide data dimittuntur, 320

Rupellani prædones numero triginta expugnati & in vincula acti, 314
Rupellani à Sueſsione pacem orant, 684. ex pace inita arcem Ludouicæam dirui debere fruſtra contendunt, ibid. V. *Orator*, & *Præſidiarij*.
Rupellani agri à Regijs vaſtatio, 314
Rupibaritautus Talmontiũ properans incidit in Sectariorum inſidias, 522. poſt graue prælium in vincula actus, 523.
Rupifortius Mirapiſcenſis proſapiæ præſtiti Rebellibus commeatus, poſtulatus coram Rege, 587. Condæo intercedente liberatur, ibid.
Rupifulcaudius Comes proprætoria Pictonum præfectura à Rege donatus, deſtituto Rohanæo, 497. Regi commodùm cum copijs adeſt ad Inſulam Riæ, 528

S

SAcerdos Boëſsij Pardaliani in morte ſocius & comes, 445. non inultus cadit, 446
Sacerdotis ſeptuagenarij militaris virtus & audacia, 337
Sacramentum in Regum Gallorum inauguratione præſtari ſolitum, quale, 135. 136. queſtus Sectariorum ſuper illo, ibid. reſponſum, 148
Sacramentum qua formula ab Engeriacorum Oratoribus præſtitum, 225
Sacramentum à Legatis Comitiorum Lodunenſium quale præſtitum, 30
Sacramenti Sectariorum in Comitijs Rupellanis formula exploſa, 155
Sacrilegi Rebelles eôdem loci pœnas luunt, 549
Sacrocæſarea vrbs ad Ligerim quare intercipi iuſſa, 170. de Rebellione ſeriò cogitat, 171. deditur tamen quibus conditionibus & quæ deditionis cauſſa 179. Regiam aliàs paſſa obſidionem, 177. eius propugnacula poſt deditionem ſolo æquata, 178
Saladius à Rege in Benarnium ad Forcæum miſſus, 106
Saleſius Caſtri Nauarræi præfectus, pro Sectarijs, quâ remuneratione loco cedit, 62
Salignius Baro ad oppugnationem fani Antonini deſideratus, 571
Salmuriam intercipere tentant Sectarij de Pleſsio diffidentes, 179. qua mẽte, ibid. vbi ſita, ibid. quo modo in poteſtatem Sectariorum venerat, ibid. & ſeq. Academiâ florens magè quàm commercio, 180. qua ratione in ditionem Regiam redierit, ibid.
Sambretus eruptione Rompeſſulana ad collem S. Dionyſij cadit, 651
Sanchamandus Durbano ad Barilium auxiliatur, 469. & expeditionis totius laudem ſibi in Curia tribuit, 470
San-Chaumondus cohortem in Montiſpeſſulani obſidionem legit, ducitque, 664
San-Chomondus ad cuniculum turris Caniotæ vulneratus, 219
San-Columbani patris virtus & conſtantia, 50
San-Columbanus filius glãde traiectus ad Valonſium, 50
San-Dionyſiana pugna Catholicos Regios inter & Caluiniſtas Rebelles, iactura vtrinque æquali, 6
San-Geranus Mareſcallus delatam ſibi ad Montalbanum præfecturã, quare abdicat, 488. Regem monet de ſubſidiarijs Montempeſſulanum aduentantibus, 663
San-Lazarus ad fani Antonini oppugnationem ſauciatur, 570
San-Leodegarius Leſcunum Rupella in Aquitaniam redeuntem capit, 550
San-Palaiſius Mommorancij Legatus in præfectura arcis Priuatienſis, 44.

45. Consules iubet munimenta diruere, sed frustra, 45
San-Romæus phalangis præfectus in subsidium Malansij ad Fauchium aduolat, 392. Lopesium sternit, 393. solus euadit, ibid.
San-Sebastianus propulsando obsidio ad sanum Antonini præfectus, 572. absistit vibe cum præsidiarijs exarmatis, ibid.
San-Surinus Baro, adactus sacramento peierat, 231. Fanum Viuiani obsidet parum felici euentu, 549. illi de deditione Royani cum Espernonio agenti negatur à Rebellibus in vrbem regressus, 551
Santorsius Pujolio in Clairaci præfectura substitutus, 274. post deditionem Luinæo Comestabili obuius, ensem suum ei offert, 287. Villænouæ cornua Montalbani tuetur, 379. eruptioni ad valla Ioinuillij præfectorum alter, 442. 443
San-Viuianus in Engeriacos conortem ducitat, 215
Sauiniacus subsidiarius ad Villæ-Borbonię propugnaculum accurrit, 404. hemicyclum Monasterij propugnat, 413. præfectorum eruptioni in valla Borbonia vnus, 438. 439
Sauiniacus Amessæus Sicariorum qui Boessium Pardallanum Genisaci occiderunt caput, 445
Saultæus Comes Crequij filius Delphinatus Proprætor, 593
Sauuagius præfectus apud Clairacenses, Regi fidus, 282. Monslanquini præfectus, 382. 383. Montalbanum venit, & Regis copias extollit, ibid. proditor habitus, 384. à Montalbanensibus primùm in vincula actus, dein suspenditur, 400. 401. accusationis capita, ibid.
Sclarmondus explorator Sectarius interceptus ad Montalbanum, 414. Catholicum se mentitur, & exploratorem negat, ibid. resti addictus, 415. Caluinismum abdicat, ibid. & votum Virgini Deiparæ nuncupat moribundus, ibid. miraculo morti eximitur effracto fune, 415. 416. Regi exhibetur, 416. & dimittitur cum pecunijs exsoluendo voto, ibid.
Schombergus tormentorum quare ad ad Clairacum & deinceps præfectus, 281. rei tormentariæ simul, & pecuniariæ in exercitibus Regijs præfectus, 214. dispari fato ambas præfecturas tractat, ibid. & seq. Tonensium imprudēs subit, 272. quid ibi fecerit, vbi periculum cui se implicuerat aduertit, 273. Guisio comes ad valla Villæ-Borbonię dum Mayennium inuisit, 418. legiones conternatas confirmat, & dilabentes ad Mayennij necem in valla retrahit, 419. à Lesdiguerio assumptus explorandis Mōtispessulani muniméntis, 643
Seauxius filius Scatus Secretarius ad Montalbanum moritur, 449. filio succedit pater in munere, 450
Secretarius Luinęi Comestabilis in vincula quotsum actus, & deinde dimissus, 499
Sectarij omnes Regum & dominorum quorumcumque osores, 36. 37
Sectarij quibus conditionibus vnam Regis potestatem se agnoscere in Gallia simulant, 151
Sectarij Galliæ cur olim Henricis III. & IV. fidi, 156
Sectarij iniqui, dum Catholicos a se diuersos fore censeri volunt, 149. 157
Sectarij obsistunt fœderibus matrimonij cum Hispano, 20. adigunt Condæum Principem ad arma, 21. cui deinde fidem violant, ibid.
Sectarij multi transfugæ præ metu extra regnum, 183
Sectarij trans Ligerim quare, quando

exarmati, & à quibus, 181.182.183
Sectarij Lutetiæ ad nuncium necis Mayennij malè habiti, 422.423
Sectarij Parisienses quare minimè exarmati, vt reliqui trans Ligerim, 183. Sedanum multi fugiunt, ibid.
Sectarij magistratus Villamurium ire recusãt indicta Cameræ a Rege translatione, 117. soli iurisdictionem Cathris exercẽt, ibid. & quo nomine ibid. qui factum vt sponte deinde magistratura abierint 218.
Sectarij Regio exercitui adscripti vt plurimum proditores, 385.388.441
Sectarij Rebelles vnde tantam stragem ad Caumontium passi, 249.250
Sectarij Rebelles audaces, & superbi in Gallia, 3. supremum imperium affectant sub Ludouico XIII. ibid. & sibi addicere armis minantur, nisi fiat illorum petitionibus satis, quænam illæ, 3. V. *Calumniæ, & Rebellio.*
Sectarij Rebelles in Insula Riæ ad Regis aspectum consternati fugam adornant, 531. ad internecionem cæsi, 531. 532.
Sectariorũ Rebelliũ Galliæ Narbonensis in Catholicos & loca sacra impietas & crudelitas maxima, 183.184
Sectariorum Rebellium fastus & impudentia in efferẽdis suis viribus, & deprimenda Regis autoritate, 96.97
Sectariorum de gestis in Benarnio questus, 68.69
Sectariorum Rebellium questus varij in declaratione sua fusius prolati, apag. 132. ad pag. 145. eorum impudentia dum se priorum seculorum Christianis æquiparant, 134
Sectariorum Rebellium ad Montalbani viciniam non exarmatorum ingens damnum, 489
Sectariorum Rebellium ad Barilium clades maxima, 469.470
Sedanũ transfugarum diuitijs auctũ, 183
Seditio Lutetiana ad nuncium necis Mayennij, 422.423
Seditio militaris ad Lunellum quorum diligentiâ præcipuè restincta, 606
Seditio Turonensis in Sectarios duplex, 119.121. posterior quibus conditionibus restincta, 122.160
Seditiosi apud Turones pœnas luunt, 123.160
Seditiosi duo Lutetiæ quando, & quare in furcam acti, 423
Segalielius Rebellionis apud Fuxenses autor, 360. insidias Mauleono struit, ibid. & in conflictu cadit, ibid.
Seguiranus Societatis IESV Arnousio-eiusdem Societatis in directione regię conscientiæ substitutus, 476
Senatores Catholici Neraco pulsi, 237.238
Senatores Catholici Castro Albigensium facessere iussi, 116.117. eorum nomina, ibid. Tolosam redeunt, 118
Senatores bini in quolibet Parlamento, Lutetiano præcipuè, à Sectarijs in Comitijs Loduni habitis, expetiti, 24.141.159
Senecæus ad Regis metationem in obsidione fani Antonini Castrametatorum alter, 569
Senegasius cohortis præfectus sub Malausio, 390. ad Fauchium saucius, 394. deditionem Fauchij tractat, 396
Seneuiërius etiam mutato in peius fidei ritu, præfecturam retinet, 159
Septimania vlterior, a Rege in vlteriorem abeunte, Vindocinensi credita, 584
Sigilli vsurpatio à Rupellanis Comitijs, 84 quale illud, eiúlque contraria explicatio ex mente Catholicorum & Sectariorum, 84 85 86
Signa Sectariorum quatuor ad Vaurense Ecclesiam vnde suspensa, 502
Signi primarij copiarum auxiliarium Montalbanũ subeuntium inscriptio,

quæ, 434
Siri qui Nobiles in Gallia dicti, 256
Siri Pontiorum qui, & vnde sic dicti, 256
Sommerij descriptio, & obsidio, 608, deditur primùm Castrum, quâ lege. ibid ad primos vrbis accessus pugnatur acriter, 608. 609. in eam duplex verberatio indicta, 609: deditur etiã & quibus conditionibus, ibid. vnde tam præceps deditio, ibid.
Soubisius frater Rohanæi, Engeriacum propugnat, 189. timidos vrbe abstinere iubet, ibid. verbo, & scripto Feciali à Rege misso respondet, 212. eius litteræ ad Comestabilem in obsidione Engeriacorum ad quid, 223 à deditione Engeriaca Regi exhibitus, quid proloquutus, & quomodo exceptus, 233. Aquitaniam vastat, 510. & Oceani ad Pictones plagam, 512. legionarios Regios cædit numero superior, ibid. quas copias à Rupellanis accipit vastandæ oræ maritimæ Pictonum, Santonúmque, 521. 526. in Talmõtium obsidionem simulat, 522 eius audacia, 526. Insulam Riæ occupat, ibid. eius ad Regis aduentum in eam Insulam consternatio ingens, 531. fugam capessit, contrà quàm speratum ibid. de vita apud suos periclitatur, quare, 534. incidens in Bayersium Rupifulcaudij Legatum fuga sibi consulit, 532. & tandem Rupellam solus redit, 533. in Angliam nauigat, quo fine, 590. nihil efficit, apud Regem & septingentos tantùm prædones aut piratas Rupellam inuehit, ibid. ei pensio annua ex tacitis pacis legibus restituta, 680
Stationarij Sectariarũ vrbiũ, earúmque præfecti, cũ stipendijs proscripti, 681.
Stratagema hostium ad Montempessulanum, 650. elusum primò, dein proteruia militum executioni demandatum, ibid.
Strumosorum sanandorũ priuilegium vni Regi Galliæ concessum à Deo, 188. 189. tactus ritus & formula, 188
Subditorum non est de Regum mente, & sententia inquirere, 128. 129
Subsidiarij Nemausenses ad aduentum Regis pedem referunt, 663
Subsidij Montalbanum inferendi triplex via, quæque tutior, 430. expeditionis huius successus quis, 434. Montalbanum aduentanti an esset eundũ obuiàm à Regijs, duplex sententia, quarum peior præualuit, 433
Suesio Princeps Regi consanguineus Espernonio in Rupellana expeditione suffectus, 535. ei in consultorem datus Vitrius, 536. Rupellanũ agrum vastat, 590. & maritimam oram infestat, quibus copijs, 591. 620. & præfectis, ibid. Rebelles ex insidijs cædit 591. Arcem Ludouicæam ædificari iubet, 620. in vrbem inde displodi imperat, 622
Suffreinius Minister Montispessulani autor cædis præfidis du-Crosij, 184. 185. cuadit, 186
Suillia secta sux addictissima, 258. Rebellionem Suillij Castri autorat, ibid. & seqq.
Suillium Castrum quo autore rebellat, 258. eius situs, & descriptio, ibid. & seq. quo præsidio à Rebellibus firmatum, 259. obsidetur, 261. eius deditio, ibid.
Suillius pater ad Montalbanenses, & filium Orsallum scribit, cuius iussu, 379. eius vafrum & versipelle ingenium, 491. 492. 559. 560. & varia commenta Regi deludendo, ibid. & seq. Pibraciũ intercipere tentat, 561. 562. à Marchione Forcæo se deceptum queritur, 563. ad Cadurcos potens, quare, 364. Vxelloduno Suil-

lium ad Ligerim migrans Gergobiæ in Boijs, à quo, & cuius iussu retinetur, 563.564.
Supplicationes publicæ Pauij habitæ, 64. qui interfuerint, ibid.
Ia-Susæus Comes Mombruni subsidio accurrens à rusticis captus, 444. Gratianopolim ducitur, ibid.
Sylua Aurelianensis quare emporij nigri dicta, 167. in nobiles Sectarios ibi delitescentes expeditio, ibid. quo euentu, ibid.
Synodus Prouincialis Priuatij indicta, 40. quorsum, ibid.
Synodus Amiliana, qua formula conuocata, 68.69. ad eam delegati nobiliores qui, 70. quis præfuerit, ibid. eius decreta de Benarnio, & alijs, 72. 73. 74.
Synodus Alesij ad bellum fertur, 75
Synodus ad fanum Fidei à Boissæo conuocata ad quid, quidque statuerit ad pacem & tranquillitatem Aquitaniæ inferioris, 209.210
Synodus Sectariorum in Delphinatu Rupellam abdicat, 500

T

TAillaburgi præsidium quare à Rege in reditu muratum, 537. panopliæ ibi asseruatæ ratio inita, ibid.
Taillaburgense Engeriacorum suburbium, quomodo, quando & à quibus expugnatum, 198. 199. 200
Tanusius Sectarius Rebellis Vieulesio Comiti insidias struit, 558. funditur & in fugam agitur qua iactura, ibid.
Tarautius Mompessulanus à Rege Rector ad cornuum oppugnationem cæsus, 660
Tartasium Mayennius pro Rege recipit, 255
Tauernolius in deditione Priuatiensi victoris arbitrio relictus, 43
Templum Caluinistarum Turonensium quo modo arserit, 120
Tenantij Ministri Montalbanensis frater ad Mommiratum cæsus, 385
Termesius lethaliter in expugnatione claustrorum ad Clairacum vulneratus, 275. eius ad Regem suprema verba, 277. 278. elogia, ibid.
Ternionis Lodunensium Comitiorum prima capita quot, 31. à quo Regi oblata, 30. Regis ad primam oblationem responsum, 31. compilantur omnes petitiones Regis iussu, ibid. à quo postremùm Regi oblatæ, & quo responso, 33
Terræmotus in Benarnio, quid portenderit, 22. V. *Regia.*
Ia-Terrasius signifer strenuè in Neracenses agens vulneratur, 251. ad Mõtempessulanum cadit, 654
Tesconus riuulus ad viciniam Montalbani, 375. propugnatio munimentorum quæ ad eum, cui incubuerit, 375. Sectarijs noxius, 451
Tessera Regiorum proditoriè auxiliaribus aduentantibus Montalbanum communicata, 433
Theminius Benarnij Prorex loco Forcæi renunciatus, 108. eius laus, ibid. Montalbanensibus parcit quod ad agrorum populationem attinet, 362. militem agit, non ducem, ibid. & seq. ad Villæ-Borboniæ expugnationem Mayennio suffectus, 424. verberationem redintegrat, quare, 425. eius cum Montalbanensibus de deditione colloquium irritum, 436. & in funere natorum nepotisque dolor, 479. vnde codicilli consolatorij ei directi, ibid. reparando Theminiorum nomini Lanoüiam insignem viduam in vxorem ducit, ibid. a Rege litteris in solatium & dona, muneráque publica habet, ibid. Engolismensis Lega-

tus ad Montalbanum. 488. in Toneinſi ſubſidium ſerius accurrit. 516. 517. ad eā obſidionē quartana laborat. 543 nec idcò minùs ſtrenuè agit. ibid. penè ab hoſtibus capitur, ibid. ab Arpajono genero periculo eximitur, 544. à morbo iterum periclitatur, 545. tumultuarijs copijs agrum Montalbanenſem & vineta vaſtat, 623. cùm nullas à Vindocinenſi impetrare potuiſſet, etiam Rege autorante petitionem, 635. copias ſoluta Britextæ obſidione obtinet, 638. quibus arces ad Montalbani viciniam a Rebellibus denuò interceptas, recipit, 640. quænam illæ, ibid.

Theminius Marchio à metatione Regia, ad Villam-Borboniam oppugnando hemicyclo accurrit, 402. ad mortem temerè potius quàm audacter fertur, 402. 403. 405

Theobonus Boëſij Pardaliani gener, 444. fani Fidei pro Boëſio præfectus, ibid. rebellat, 445. ſubſidium Monhurtij in prædæ conſilium mutat, & Cataphractos Comeſtabilis incautos intercipit, 476. 477. quæ arte, fani Fidei præfectura à Forcæo deijcitur, 554. eius amores illi excidio vertunt, 555

Thoarſium Regi ſinè conditione deditum, 181. cuius ditio, ibid. commiſſum fidei Tremolliæ, ibid.

Tilladetus prætorianorum præfectus Biterris morbo militari occūbit. 603

Toloſa vrbs ad Septimaniam antiqua & nobilis, 347. vnde Palladia dicta, ibid. & ſeq. Hæreſeos expers, 348. licèt Sectarijs caſtris circumcincta, quare hoc, ibid. & ſeq. V. *Ludi Florales*.

Toloſa commendabilis à SS. Reliquijs, quæ in æde D. Saturnino ſacra aſſeruantur, 459. 460. morbo militari miſerè afflicta, 450. vnde, ibid. quot oppidanorum millia amiſerit, ibid. arma, commeatum, militēſque Regi in Montalbanam obſidionem adminiſtrat, 358

Toloſana diœceſis cohortem Regi inſtruit, 359. illius præfecti qui, ibid. auaritiæ poſtulati, ibid.

Toneinſium a Forcæo patre interceptum, 515. quo modo, ibid. & ſeq. vrbs prior poſtridie à Regijs expugnata, 517. quibus copijs & quo pacto ab Ellebouio obſeſſum, 519. in illud qua via commeatus inuectus, 541. quibus tandem conditionibus deditum, 465

Tormenta bellica ab obſidione Montalbana quò illata, 432. quomodo munimentis Antonini fani aduoluta, 569

Tormenta bellica octo à Mansfeldio obſidum loco data, quo modo dein. Buillionio ceſſerint, 617

Tormentorum bellicorum ictus quot in obſidione Engeriaca diſploſi a Regijs, 235

Tormentorum bellicorum in muros Monhurtij effectus, 477

Toulongeonus ad Nigrampeliſſam ſauciatur, 565.

Tragonus, V. *Pompeius Tragonus*.

Tremollius Dux Sectarius, Regi exhibitus fidei ſacramentum renouat, 207. & permanet in fide, 208

Tributa municipijs Sectariorū & Colloquijs prouinciarum imperata ad bellum, quę, 74

Trinnæus Baro Suillium Caſtrum, præſidio pro Rebellibus firmat, 259.

Triremes auxiliares quæ & quot Gallicæ claſſi adiunctæ, 537. V. *Oceanus*.

Turnonium in Aquitania, Regium ſubit obſequium, 595

Turonenſium in funere Martini cuiuſdam ſtabularij Caluiniſtæ ſeditio, 118. 119. 160. quam compeſcere Ma-

gistratus & municipij Rector frustra tentant, 119.120
Turris albæ ad Engeriacos verberatio quare, & quando à Rege vetita, 221.
Turris minor Priuatiensis quomodo disiecta, 45. deinde maior, 46

V

VAlancæi fratres ad villam Borboniam vel occisi, vel saucij, 406
Valancæus castrametator ad regiam metationem in obsidione fani Antonini, 569. aliud agens Carmanium recipit Regis nomine, 583.584. diruendis Montispessulani munimentis præfectus, quibus copijs, 620
Valesiorum Ducatus Rohanæo à Rege, quâ lege datus, 680
Valeta Espernonij filius, factionis in Luïnæum conscius, 53. tribunus legionum Galliæ sauciatus ad Engeriacos, 221. in Molineti expugnatione ad Rupellam imperatorem sagaciter agit, 314
Valiacus Baro ad S. Eutropij pomœrium apud Engeriacos vulneratur, 217. ité ad primos accessus fani Fidei, 556
Vallis Tolinæ, situs & descriptio, 204. Hispani factio Valtolinos primùm inter se dissociat, deinde prætextu religionis vallem occupat, 205. 206. V. *Valtolini.*
Vallum, emerito à custodia commissum cum præsidio, 49
Valonsium dimisso Sectariorum præsidio, emerito à custodia militi committitur, 48. 49. à Sectarijs interceptum Autiegij ope, & proditione oppidanorum, 50. obsidetur à Mommorancio, ibid. pugna ad primos accessus acerrima, ibid. deditio, 51. direptum à Regijs post deditionem, & ruinâ incendióque vastatum, 52.
Valtolini Catholici Rhætos Nouatores pellunt quomodo, & quo duce, 205. 206.
Vantadourij patris negligentia in ferendis suppetijs Priuatiensi præfecto, 47. Chailarios in Regem, dominúmque suum rebelles reprimit, & mulctat, 338
Vantadourius filius minorē natu principem domus Luxemburgensis vxorē ducit, qua dote, 127
Vateuillius in subsidium Gergobię properat, 166. quomodo in arcem irrepit, ibid. eius cum Bobierio præfecto super deditione altercatio, ibid. & seq. Sacrocæsaream auxiliares copias immittit, 173. pellit vi bis dominum, 174. & oppidanos ad rebellionem cogit, 175. deditionē Sacrocæsaræ deplorat, 177
Ia-Vauguionus Comes, Dominus Toneinsij, 515. obsidetur in castro suo, ad Toneinsium, 516. de deditione cum Forcæo agens proditus, quo pacto, ibid.
Vaurensis Consul primarius, V. *Guchapellus.*
Veinmarius Dux, obses Magnipratano datus à Mansteldio, 616. cum tormentis bellicis octo, ibid. postea qua arte dimissus, 617
Verieresus Sectarius colloquium de deditione Montalbani frustra habet, 411.
Veræus Procancellarius Toneinsium vrbem Sectariam nullo firmatam regio præsidio imprudens subit, 272. quid animaduerso periculo fecerit, 273. ibidem moritur pestilenti febre 290. corpus Burdigalam secundo flumine deuectum, ibid laudatus ab eloquentia & constantia Stoica, à qua semel defecisse dicitur, ibid. & seq. eius fortuna, 290. & testamentum quale, 291. 292. tumulus, 293. legata ab eo relicta, pro paupertate

integerrimi viri satis ampla, 393
Verberatio ædium in obsidionibus quo sensu parum vtilis, 212.213.
Verberationes quæ, & quot ad primam obsidionem in Montalbanum, 384
Verberationum, metationúmque ad Engeriacum, & eorum qui ijs præerant ordo, 213.214
Vernolia soror Regis naturalis decursoriâ rhedâ Tolosam cursim inuisit, 459.460. Valetę Espernonij filio destinatur, 536
Vesinus ab Ambris Senatoribus Catholicis rogatus Tolosam vsque commeatum præbet, 11. V. *Vicinus.*
Veuronius Marchio ad Montempessulanum cæsus, 654
Viccius Procancellarius renunciatus, 496. ad Montempesulanum morbo decedit, 647. eius vita, & fortuna qualis, ibid.
Vicelegatus Auenionensis Regem ad Montempessulanum inuisit, quàre, 647. in reditu à Nemausijs captus, Regis liberalitate redimitur, ibd.
Vicinus ab Ambris ad Toneinsij obsidionem ab Ellebouio vocatus, 520. vbi Castrametatoris officio fungitur ibid. culpa alariorum ad Toneinsium cadit, 544. V. *Vesinus.*
Victoria Regis illustris ad Insulam Riæ in Sectarios Rebelles, 532. regiæ præsentiæ, à Deo debita, 533
Vieulesij Comitis ad vallem Saxiacam in Sectarios Rebelles victoria, 538
Vigniaucij Borbonię arcis præfecti stratagema terrendis Regijs, 440. 441. hemicyclum propugnat, 399 Nigrampelissam intercipit, & præsidiariam cohortem ad internecionem delet, 489. idem in Burniquellum tentat, renitente Castro, 490. ab alarijs Mayennij, vbi & quomodo cæsus, 549
Vigniaucius Benarnensis legatus ad Montalbanensem circulum, 68
Vignolius primus in obsidione Neracensi pro Mayennio Castrametator 251. sua virtute eruptionis impetum retundit, 251. 252. ad Albiasium vulneratur, 365. obsidioni Neraceæ legionarios armat, 239. 240. absente Mayennio obsidionis curam habet, 241
Vignolius Bourfranci nepos Ripariano succedit in Monasterij apud Montalbanenses propugnatione, 440
Vignolius præses Cameræ semipartitæ Sectarius, 112. eius genius, ibid. quorum suasu Præsidé Catholicum præcedere ambiebat, ibid.
Villamurium vrbs Sectaria, vbi sita, 117. eò Camera semipartita, primùm translata, ibid. cur minimè iuerit, ibid.
Villandrius ad valla S. Eutropij glande traijcitur, & occidit, 217
Villanoua Bergi obsessa à Monrealo, 43 eius deditio quibus conditionibus, acceptata à Mommorancio, 43.48
Villanouanus ad Nigrampelissã cæsus, 565
Villaregius Marchio cohortem subsidiariam ad Montalbanam obsidionem ducit, 448
Villarsius Marchio Mayennij ex matre frater, 387. incendio ad Montalbanum perit, ibid.
Villesius maior primipilus Montalbani, inter obsidionem, 377
Vinceguerra nauali prælio ad Rupellam cadit, 682
Vindocinensis ad fanum Sulpicij statione habet auertendo Montalbano subsidio, 417. iusiurandum à Clairacensibus recipit, & vrbem nouo præsidio firmat, 558. fanum Antonini cingit, 564. 566. illi Septimania vlterior à Rege credita quibus copijs & præfectis, 586. arces Montalbano circumiectas

circumiectas, quas Rebelles inuaserant recipit, 598. Lombersium desertum ab hostibus capit & igni cum supellectile tradit, 560 prudentia magè commendabilis quàm audacia cùm copijs, præfectis, & tempore superior Malausium cum suis ad Lombersium delere potuerit, 599. 600. in Mombrunum ad Montalbanum mouet, 600. duabus cohortibus auctior Britexteam expeditionem concludit, 632. 633. licèt aliam simulet, ibid obsidionem à Rege soluere iubetur semel atque iterum & tertiò, 634. 636. 638. eum inter & Arpajonum rixæ vnde, 634. 636. eius apologia ad postulationes varias quibus impetitur, 637. 638. militum in eum questus, 638. mancas legiones ad Montispessulani obsidionem ducit, quænam illæ, 664. & earum statio, ibid.
Virago inter cadauera inuenta ad coridoros Monasterij Montalbani, 413
Virgines, matronæque Mompessulanenses inter inducias ad munimenta se ostentant, & nobiles amicè compellant, 671
Virtus in quærendo, nec minor in tuendo iam parta, 576. 577
Vitrius Marescallus domum se recipiens in obsidione Gergobiæ subsistit, 164. Suessioni ad Rupellam consultor à Rege datus, 536. ad Royanum sauciatur, 553. exercitum Regium Lalæum vno Rupella miliari strenuè inducit, 620. 621
Viuiani fanum obsessum à Rebellibus, 549. obsidio cuius virtute soluta, & qua iactura hostium, ibid.
Vlmodæus præfectus subsidium & commeatum in Burniquelli castrũ infert, 491. castri Reyniesij præfectus, 596. obsessus rem strenue gerit, ibid. auaritiæ notatus, quæ ei damno vertit, ibid. occiditur, 597
Vnio Catholicorum in Henricum III. quando & vbi primùm coacta & designata 11. eius prætextus, 12. armata post necem Guisiorum fratrum, 14.
Vnita factio Cardinalem Borbonium ab Henrici III. nece, Regem nominat, 14 auro Hispanico se corrumpi sinit, 15
Voluntarij Regijs obsidionibus assidui, 198. 199. 359 401. 402. nimio otiu ad occasiones feruntur, ibid.
Vrbes fidei obsides quando & à quo primum Caluinistis in Gallia concessæ, 11. & continuatæ, 16. 17. antiquatæ, & reuocatæ, 681
Vrbes quinquaginta à Rege in Aquitania intra semestre spatium receptæ, 489. earumdem erga Regem perfidia, 262
Vrbes à Rege captæ, quæ deinde rebellarint, 577
Vxellodunum Regi deditum, & præsidio firmatum, 563. diruitur deinde, ibid. vnde nunc Caddenacum dictum, ibid. V. *Caddenacum.*

Z

ZAmetus Castrametator periclitatur de vita ad Engeriacos, 223. clausira ad Clairacũ expugnat, 274. quibus copijs, & quo fine in Narbonensem Galliam præmissus, 564. ad metationem Mommorancij in Mompessulana obsidione strenuè se gerit, 657. aliò diuertens tormentaria pila percussus paulò pòst moritur, ibid. eius elogium, ibid.

FINIS INDICIS.

ERRATA GRAVIORA QVAE INTER EDENdum operarum incuria irrepserunt, sic corrigito.

PAg. 23. lin. 12 in quibusdam exempl. post *Nouatores* dele *in*.
p. 38. l. 20. remor, lege *rumor*.
p. 57. l. 5. Labretani Ducatus, lege *Armeniaci Comitatus*.
p. 62. l. 26. Christi, lege *Dei*.
p. cad. l. 27. oppressas conscientias, lege *oppressae conscientiae*.
p. cad. l. vlt. positos, lege *positi*.
p. 67. l. 14. *Synodum*, *Leptenum*, accus. lege in nominandi casu.
p. 68. l. 4. redire, lege *redeum*.
p. cad. l. 6. ferri, lege *ferantur*.
p. 73. l. 6. arma, lege *signa*.
p. 76. l. 5. opperire, lege *opperiri*.
p. 83. l. 2. fortunatam, lege *fortunam*.
p. 87. l. 3. queis, lege *iisque*.
p. 90. l. 18. 23. & 28. cohortum, lege *cohortium*.
p. 101. l. 17. & 18. redet, lege *residet*.
p. 104. l. 5. eius, lege *rum*.
p. 105. l. 14. quando, lege *ubi*.
p. 108. l. pen. abcessus, lege *abscessus*.
p. 113. l. 24. apud illos vulgare crimen, lege *rei omnes*.
p. 118. l. 5. abcessere, lege cum praepositione *abs*, & vbicumque aliàs similia huius verbi tempora occurrerint.
p. 123. l. 8. die aperitus, lege *diei aperitur*.
p. 123. l. pen. verti, lege *vertere*.
p. 129. l. 19. & sicubi aliàs occurrerit, expansis, lege *expassis*.
p. 146. l. 1. vnam, lege *vna*.
p. 163. l. 25. suppeditent, lege *suppetant*.
p. 169. l. 7. iuuassent, lege *iuuissent*.
p. 172. l. 26. quies, lege *quos*.
p. 191. l. 25. adfuit, lege *monet*.
p. 211. l. 4. steur, lege *stabitur*.
p. 214. l. 5. succedent, lege *succedant*.
p. 215. l. 21. adscripta, lege *adscripte*.
p. 222. l. 28. dabatur, lege *dabitur*.
p. 231. l. 14. post adacti, dele *id*.
p. 249. l. 5. augusto, lege *augusto*.
p. 263. l. 21. obiectoisque, lege *obiectuisque*.
p. 267. l. 2. reliquas, lege *reliquas*.
p. 276. l. 3. ala, lege *alarium ordine*.
p. 280. l. 17. Gamorinus, lege *Gaborinus*.
p. 293. l. 20. indicta, lege *indicto*.
p. 303. l. 11. aberat animo, lege *ab animo*.
p. 310. l. 25. & 24. falcum, lege *falcium*.
p. cad. l. vlt. post dehinc, adde *ea*.
p. 311. l. 20. & 21. ala expedita, lege *alariis expeditis*.
p. 312. l. 19. sexcentis, lege *sexcenti*.
p. 313. l. pen. ducentis, lege *ducentos*.
p. 322. l. 6. vobiscum, lege *nobiscum*.
p. 324. l. 29. tantata, lege *tentata*.
p. 326. l. 27. iudicio, lege *iudicio*.
p. 329. l. 1. eximic, lege *exemit*.
p. 333. l. 18. post tria, dele *a*.
p. 358. l. 6. nuper, lege *post bellum*.
p. 361. l. 1. censeat, lege *censeatur*.
p. 381. l. 11. impetum, lege *impetum*.
p. 423. l. 6. ad finem, in quibusd. exempl. lege *Magistratus inferiorum*.
p. cad. l. 15. mercatoribus, lege *argentariis*.
p. 458. l. 19. expugnandam, lege *conficiendam*.
p. 522. l. 1. die, lege *nocte*.
p. 584. l. 10. & p. 598. l. 28. dele *haud*.
p. 596. l. 22. imperabant, lege *merchant*.
p. 607. l. penult. insedere, lege *insidere*.
p. 650. l. 8. firmatóque, lege *firmatáque*.
p. 664. l. 8. quingentos, lege *quingentis*.
p. 667. l. 24. Oleroneamque, lege *Oloneamque*.
p. 670. l. 26. Principis, lege *priuati*.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

CAVTVM est Priuilegio Regio nequis citra consensum, & voluntatem D. GABRIELIS BARTHOLOMÆI-GRAMOVNDI in suprema Tolosatum Curia Senatoris Regij proximo decennio, à die primæ editionis absolutæ computando, toto regno, prælo subijcere, aut aliunde inferre, & vænalem exponere audeat, librum ab eodem GRAMOVNDO compositum, cui titulus; *Historia prostratæ à* LVDOVICO *XIII. Sectariorum in Gallia Rebellionis*; neque illud ipsum opus è Latino in Gallicum idioma quoquo modo vertere præsumat, nisi priùs impetrata ab Autore facultate; qui secùs faxit confiscatione exemplariorum, & pœnis eodem Priuilegio contentis mulctabitur, proüt fusiùs habet diploma Regium, datum mense Iulio, huius anni M. DC. XXIII.

Idem D. Gramoundus Priuilegio supradicto cessit in fauorem Petri Bosc Bibliopolæ pro editione Latina dumtaxat.

Priori huius Historiæ editioni finis fuit impositus prid. Non. Aug. Ann. M. DC. XXIII.